
3 1761 08116902 1

LUMÍR

MĚSÍČNÍ REVUE

PRO

LITERATURU, UMĚNÍ A SPOLEČNOST

ORGÁN LITERÁRNÍHO ODBORU BESEDY UMĚLECKÉ

ROČNÍK XL.

REDAKTOR

VIKTOR DYK

V PRAZE - - - - - - 1912

NAKLADEM J. OTTY

Tiskem „Unie“ v Praze.

OBSAH.

BÁSNĚ.

Str.

PROSA.

DRAMA.

ČLÁNKY.

FEUILLETON.

KRONIKA DIVADELNÍ.

KRONIKA VÝTVARNÁ.

KRONIKA HUDEBNÍ.

LITERATURA A ZPRÁVY.

R. XL. LUMÍR ČÍSLO 1.

JOSEF HOLÝ:

JAHODY.

1891.

Dávno prch' nám města jek,
v tlumu měkkých pěšinek,
červených jahod smích
a vděk
pod keřem hledat jdem.
Jedna — hleď — tam druhá! Hbitě
volni jako ptáče, dítě,
z klína jsme si smavé Náhody
rvali jahody.

Poslední, tu vznesla výš,
pění se mně krve číš,
s červených rtů zněl smích:
„Ty smíš!“
Pod keřem líbal jsem:
jedna — hleď — teď druhá! Hbitě
volni, smělí, ptáče, dítě,
z klína jsme si smavé Náhody
rvali jahody.

V červnový jsme sedli mech,
boží blesk teď námi šleh',
ňadra ji zaplají
a vzdech
se rtů slet' naposled.
Jedna, dvě, tři — Drsně, hbitě
dravý orel zchvátil dítě,
z klína věčně smavé Náhody
rval jsem jahody.

KAREL HORKÝ:

MILLIONÁŘ.

Jako duté, běle natřené, plechové labutě, jež děti dostávají k svátku a spouštějí si je na vodu v umyvadle, spolu ještě s jinými zvířátky, rybami a žabami, tak houpala se v rejdě malého jihofrancouzského městečka „Jolanda“. Modrá zátoka, v níž yachta kotvila, byla také taková tichoučká, miniaturní, jako by ani nenáležela moři. Dokonce i labuti se „Jolanda“ podobala, byla nádherná, bílá a vážná. Mezi bárkami a špinavě hnědými plachetními čluny, jež ji obklopovaly, vyjímala se jako obrovský exotický pták mezi ptačí havětí. Její zařízení, pokud bylo lze pozoro-

vati s břehu, bylo komfortní a na první pohled nasvědčovalo, že „Jolanda“ patří boháči. Židle, rozestavené po palubě, byly jakéhosi podivného, poněkud výstředního, ale vkusného slohu, jenž zdál se připomínati ženskou zálibu; aspoň přikryvky nejjemnějšího druhu a orientálské komposice, jež byly rozestřeny na lodních židlích a lehátkách, mluvily s jistotou o ženě. Ji připomínal i útulný koutek na přídi, zakryté spouštěcími řasnatými záclonami, jejichž skulinami (že by se kdy byly záclony úplně vyzvedly, neviděl Jirman ani jednou) bylo možno letmo zahlédnouti podivné vzorky na hedvábí taburetů, směs nejpůvabnějších bibelotů a stříbrné náčiní na čaj, jež, třebaže jen mžikem zahlédnuto, dávalo tušiti originál. Také zevnějšek „Jolandy“ byl docela výjimečný. Jirman, jenž sedával na pobřežní lavičce proti kotvící yachtě, nepamatoval se, že by kdy byl viděl loď tak neposkvrněnou a vznešenou. Zdálo se, že nikdy se jí nedotkly mořské chaluhy; tak byla lesklá, bílá a čistá. Nejen, že její boky byly bez poskvrny, ale i lanoví, jež vzduchem a dešti tak trpívá a brzy hnědne, bylo bílé, jako by stále je někdo natíral křídou. Patrně dnem i nocí pečovalo o tuto loď její mužstvo, jehož bílý kroj — Jirman viděl někdy tyto mlčelivé lodníky — byl také bez poskvrny a jaksi prozrazoval, že ti lidé obsluhují yachtu jako komorná svoji velitelku. Podle nesčetné řady okýnek, jasně svítících, tušil Jirman, že „Jolanda“ chová v nitru celý výběr obývacích pokojů a boudoirů, do nichž nahlédnouti měl někdy sto chutí, protože byl zvědav, jako je každý malíř.

Vzal před nedávnem své tři tisíce, jež dostal od města za výzdobu jedné pražské veřejné budovy, a řekl si, že za tyto peníze dopřeje si trochu štěstí. Své čtyřleté holčičce, která mu zůstala po mladé a krásné ženě, zemřelé před rokem tak tragicky a předčasně, řekl jednoho rána: „Zítra, Miladko, pojedeme k moři.“ Nevěděla, co to je, ale byla ráda, že se někam daleko pojede, a výskala. Ještě téhož dne opatřil pro dítě služku a ráno na to měli za sebou Prahu.

Byl plně šťasten v tomto tichém, ruchu Riviery vzdáleném jihofrancouzském městečku, kde po dlouhé a ne právě nejpříjemnější práci mohl se oddati přírodě a dcerušce. Poznal teprve zde, jak žhavě a na smrt přilnul k tomuto dítěti, jež v jeho očích bylo nejkrásnější všech dětí, ale i v očích střízlivých lidí bylo skutečně krásné. Byla to čtyřletá blondýnka, jež svými kučeravými zlatými vlásky slavila jisté úspěchy zde ve Francii, kde jsou tak vzácné světlé kadeře. Jirman bral velice vážně tyto úspěchy, tak vážně, že pod sladkým vlivem této slávy úplně zlenivěl a

třeba po čtrnáct dní nevzal do ruky štětce, dávaje se svým štěstím kolébati a unášeti. Když se kdysi stalo, že jel mimo automobil a schválně se zastavil, aby obdivoval Miladku, pobíhající v písku, s bílým kloboučkem na rozpuštěných zlatých vlasech, pospíchal to sdělit všem osobám, s nimiž v restaurantu a v kavárně se stýkal, a také neznámé slečně, s níž skoro denně sedával na pobřežní lavičce, jejíž kovové nohy takřka celé nořily se do písku, navoněného chaluhami a solí, oznámil ani ne za hodinu po této události největší Miladčin úspěch a řekl hrdě: „Zastavil k vůli ní (za tím „k vůli ní“ udělal pomlčku, aby věci dodal důrazu) jeden automobil.“

Ta neznámá slečna, když po prvé na sebe promluvili, pověděla mu své jméno, ale hned je zapomněl, jak při představování se bývá. Snad také pověděla je nedosti srozumitelně. Nikdy ostatně se o to nezajímal a stačilo mu, že našel milou a intelligentní společnici, s níž bylo příjemno pohovořit. Bavívali se francouzsky. Ani už jasně se nepamatoval, kterak se seznámili; věděl jen, že sblížila je jaksi Miladka, k níž neznámá dáma pronesla několik slov. Mohla býti asi dvacetipětiletá a nebyla hezká. Byla poněkud hubená a ostrých tahů. Ale také nebyla ošklivá. Odívala se velmi vkusně, s jakousi přitlumenou zálibou pro měkké látky žlutých odstínů. Toho si všiml letmo jako malíř.

Někdy zmizela na několik dnů do Nizzy, kde, jak pravila, měla tetu. Jirmanovi bylo někdy nejasno leccos z jejího života i z jejích zvyklostí, ale nikdy se toho nedotýkal, neboť ona nerada vypravovala o sobě; považoval posléze za příkaz šetrnosti, nemluviti ani o sobě, protože i ji by to zavazovalo k jisté sdílnosti; obával se, soudě dle jejích tahů, že blíží se staropanenství, a nechtěl vyvolati zatrpklý tón, který, jak se domníval, skryt je v nitru všech stárnoucích dívek a je dvojnásob hořký, když propuká. Ale rád a vděčně hovoříval s ní o všeobecných věcech, o umění především a mnoho také o světě, jehož znala hodný kus a jejž líčila klidnými, ale zaujatými a citu plnými barvami. Někdy si myslil, že je spisovatelkou. Ale řekla s úsměvem, že nenapsala ničeho kromě jedné cestopisné causerie. Pravila, že schovala si na památku honorář. Dle toho usuzoval, že má nějaký majetek, může-li uschovávati peníze. Pravil jí se smíchem, že on nedovedl toho nikdy. Ale nereagovala na tento žert a vůbec pozoroval, že nebaví ji mluviti o penězích. Když pak jednou mluvil o „Jolandě“, kterou prohlížel si den po dni se stejným zájmem, a když se vyslovil, že ta loď, naplněná příbytky a cetkami, připadá

mu v té modravé miniaturní zátočince jako hračka, patřící některému bohatému dítěti, pravila bez úsměvu:

„Ano, je to hračka. Vaše Miladka si hraje s dřevěným pokojíčkem, v kterém má plechové nádobíčko, a jsou děti millionářů, které mají své hračky na moři. Vše je toliko zvětšeno. Ale kdybych byla dítětem, dala bych přednost dřevěnému pokojíčku. Je v něm něco čistého a čaruplného. Ale tato bílá yachta straší penězi."

Pomyslil si, že je asi chudá, neboť chudí lide tak mluvívají.

Druhého dne po tomto hovoru odejela na několik dní. Téhož dne odplula z rejdy i „Jolanda". Nic mu nepřišlo na mysl. Tím spíše byl překvapen, když jednoho dne z večera viděl vraceti se „Jolandu" (ležel na písku za vyčnívajícím z moře skaliskem) a zahlédl na palubě svoji neznámou ve společnosti starší, šedivé dámy, oblečené do tmavých šatů. Byl spatřen a musil pozdraviti. Jeho společnice s pobřežní lavičky opětovala poněkud zasmušeně jeho pozdrav a připadalo mu, že jeho přítomností je dotčena.

Vrátila se sama na břeh. Starší dáma zůstala na palubě a viděl ji, kterak schází do lodního přízemí.

„Netušila jsem," pravila, „že najdu vás na pobřeží. Pravil jste, že v podvečer chodíváte do lesa, kde je rozhledna."

Řekla mu to nervosním tónem, jehož si nedovedl vysvětliti.

Vyslovil potěšení, že ji vidí. A hned se upřímně podivil, kterak to, že přichází s paluby „Jolandy".

Lehce se zarděla.

„Nuže," odvětila po chvíli rozpaků, hledíc střídavě do písku a hned zase k mořskému obzoru, „musím se vám konečně přiznati. Správně jste tušil, že „Jolanda" patří boháči. Starší dáma, kterou jste viděl, je vdovou po londýnském millionáři panu Smithovi. On měl mnoho přádelen. Paní Smithová zdědila po něm i tuto yachtu. Já jsem její —" sklopila oči — „společnicí. Není to příjemné zaměstnání. Snad i nedůstojné, pomyslíte si vy, protože zbožňujete svobodu a jste umělec. Nechtěla jsem se vám k tomu přiznati."

Bylo mu jí líto. Zamluvili brzy tento hovor. Cosi teskného, staropanenského, čeho se obával, na chvíli tu propuklo a nechtěl, aby se to opakovalo. „Tedy společnice," přemýšlel o ní doma. A měl pro ni skutečnou účast.

Zase spolu hovořívali, zatím co holčička hrála si před nimi v písku pod dozorem služky.

„Jak vidíte," pravila mu jednou, „času mám nazbyt. Paní Smithová je podivínka. Obývá na yachtě dnem i nocí a miluje samotu."

Nerad mluvil o těch věcech, aby neurazil její city. Ale ona toho dne, proti svému zvyku, jaksi umíněně vracela se k hovorům o yachtě a millionářích. Konečně, pohlížejíc mu v oči, zeptala se ho náhle a s úsměvem:

„Řekněte mi, co byste dělal, kdybyste měl million?“

Byl překvapen. Ptal se jí žertovně, jak to myslí.

„Snad mi dobře nerozumíte,“ pravila. „Budu tedy otázku formulovati zřetelněji. Co byste si ihned a pod vlivem prvního dojmu koupil, kdyby se stal zázrak a kdybyste zdědil million?“

Zasmál se hlasitě.

„Ta záhada,“ řekl, „už dávno je rozluštěna. Všichni lidé aspoň jednou v životě kladou si otázku, co by dělali, kdyby měli million. I já počítám se k těm bláznům a přiznávám se, že tu otázku, když mi kdysi napadla (bylo to ostatně nedávno), okamžitě jsem rozluštil. Ale ne, nepřejte si to vědět. Je to tuze pošetilé a dětinské.“

„Proto jste umělec,“ usmála se. A tak roztomile naň naléhala, že jí vše pověděl.

„Nuže,“ počal úsměvně, „kdybych měl million — —“ Přerušil se. Ukázal jí na Miladku. „Vidíte, jak božsky běhá po tom písku a radostně si hraje. Tak pozoruji ji někdy po celé hodiny a často mi připadá, jaké by to bylo štěstí, kdyby toto její dětství dalo se na věky zachytiti. Hleďte, teď si hraje s nějakými dětmi. Její hlavička odlišuje se jako poupě mezi nimi. Její bílé sukénky zmítají se ve větru. Nyní smočilo moře její botičky. Ona utíká a směje se. Teď ji obklopily děti. Tancují okolo ní. Ona stojí uprostřed a výská. Tyto hodiny jejího prvního a snad největšího štěstí, které asi už nikdy ve své neposkvrněnosti se nevrátí, přál bych si na vždy zachytiti a myslím — nesmějte se — myslím, že by to šlo, kdybych měl million. Dalo by se to zachytit kinematografickými snímky. Ona by si hrála, ničeho by nepozorovala, a ty snímky zachycovaly by ji pro věčnost. Až by jí bylo třicet let, až by byla šťastna a měla už svoje vlastní děti, anebo (lekl se) až by byla nešťastna, až by ji týral její muž a až by jí její děti mřely, vzal bych ji — to už bych byl bílý dědeček — za ruku a vedl bych ji do jídelny, kde bychom zavřeli okenice, a tam bychom si spolu sedli před napiaté bílé plátno a dal bych spustit ten zázračný stroj. Drželi bychom se za ruce a já bych jí tiše řekl: ‚Dívej se na plátno, na tu malou holčičku, jak běží, jak vítr jí sukýnkou povívá, jak děti tančí okolo ní. To jsi ty. To jsi byla ty. Milado, jsi zase Miladkou. Dívej se na sebe každého dne. Toto plátno dávám ti jako věno, o němž nikdo neví.

Setři slzy. Jsi dítětem.' A já bych se díval také. Ale stojí to prý moc peněz. Chtěl bych totiž míti celé její dětství, million snímků. Bylo by to to první, co bych si pořídil, kdybych měl million."

Mlčela.

„Vidíte," zasmál se, „tak je to hloupé, že se ani nesmějete."

Místo odpovědi zavolala Miládku a políbila ji.

„Mohu?" pravila.

„Ale ano!" zasmál se, „ta malá hlava je přece k tomu!"

Když se toho dne rozloučili, stiskla mu ruku, ale on si toho nepovšiml, neboť její tvář nebyla hezká.

Za několik dní mu řekla: „Já, kdybych byla millionářkou, nabídla bych vám million, abyste mi ještě jednou vypravoval o tom kinematografu svůj sen. Ale nesměl byste se uraziti. Ach, taková slova slyší se v životě jenom jednou. Nikdy jsem neslyšela mluviti takto o penězích. A nebál byste se millionu?"

„Nikoli," pravil, usmívaje se. „Bylo by pošetilé, báti se štěstí."

Rozešli se za soumraku.

„Možná, že odjedu zítra na delší dobu," pravila při rozchodu. „Paní Smithová přemýšlí o cestě na sever. Ale, doufám, ještě se uvidíme? Vy přece zde pobudete?"

„Pobudu, neboť mohu," odvětil. „Mám ještě dva tisíce. Jsem té chvíle boháčem."

Doprovodil ji k yachtě. Zamávala rukou na holčičku. Opět mu stiskla ruku a tentokrát si toho povšiml; ale nepřemýšlel o tom.

Toho večera seděla ona dlouho v pokoji, rudě tapetovaném, který sousedil s její ložnicí a psala dopis svému otci. Adresa zněla do Nového Yorku.

Přešla pokojem a usedla nedaleko zrcadla. Povšimla si, že má slzy v očích, a usmála se tomu.

„Skutečně," pravila docela hlasitě, „je to po prvé, co miluji. Líbala bych jeho ruce. Jeho duše je daleko peněz. Nepoznala jsem nikdy takovou. Líbala bych jeho oči. Miluji ho. Milovala bych jeho dítě. Chtěla bych pro oba třeba zemříti."

Přistihla se při samomluvě. Ulekla se toho. Položila hlavu na okraj stolu a dala se do pláče.

„Nuže," pomyslila si, zatím co cosi v sobě pohřbívala, „nemohu-li mu říci toto vše, nemohu-li políbiti jeho oči a jeho ruce, splním aspoň jeho skromný sen. Ať je šťasten ten hoch."

Zapečetila psaní, adresované do Ameriky. Jedna slza padla jí do kypícího vosku a neslyšně se do něho vpečetila.

Potom zhasla elektrické světlo a ulehla potmě na lenošku, hledíc do stropu.

Byla to slečna Vaughanova, dcera milliardáře z Nového Yorku, pana Vaughana. Starší dáma, kterou viděl Jirman, byla její placenou společnicí. A „Jolanda" patřila slečně Vaughanové. Pan Vaughan dal jí kdysi k narozeninám tuto hračku.

Následujícího jitra, když Jirman šel k moři na procházku, nespatřil již „Jolandy". Litoval, že na dlouho bude nucen postrádati své milé společnice.

Uplynul skoro celý měsíc. Když se schyloval, vešel jednoho dne listonoš do villy, v níž bydlil Jirman, a přinesl mu z Ameriky tenoučký dopis, ale mnohokráte zapečetěný a opatřený adresou, psanou všedním obchodním písmem. Listonoši třásly se ruce, když ten dopis podával Jirmanovi. A druhý poštovní zřízenec čekal venku před villou. Patrně doprovázeli se z opatrnosti, neboť tento peněžní dopis zněl na million. Když listonoš zmizel (přišel a odešel jako sen), klesl Jirman na židli a pohlížel několik minut upřeně na jedno místo. Zdálo se, že pokouší se oň nějaká nemoc, snad ochrnutí, neboť klapky jeho očí trhaly sebou v nestejných intervalech. Nemohl povstati. Zazvonil na služku a řekl jí, aby to otevřela. Neslyšel vlastního hlasu, ale viděl, že to řekl, neboť služka šla pro nůžky. Nebylo tam ničeho, než krátký dopis a chek. Ten chek zněl na million, a dopis, jímž se sdělovalo Jirmanovi, že peníze vyplatí mu „naše pařížská banka", datován byl v Novém Yorku a podepsán, poněkud nečitelně, panem Vaughanem. Za to podpis na cheku byl úplně čitelný.

Protože ve sklepě byla zásoba ledu a Jirman mohl ráz na ráz vrhnouti do sebe několik ledových sklenic vody, zotavil se ze všeho asi za hodinu. Potom cosi křičel, čemu služka nerozuměla. Teprve za další hodinu, když záchvat zmírnil se opět o několik stupňů, porozuměla již všemu a dala se do pláče. Nyní bylo na Jirmanovi, aby jí posloužil ledovou vodou. Když vypila dvě sklenice, pravila: „Ach, dostanu na šaty." Vykládala mu cosi dlouho o jakési látce, kterou viděla ve skříni a už dlouho nosila tajně na srdci. Potom přišel nezbytný tanec po pokoji (to se dělá vždy, když z čista jasna připadne lidem dědictví), na to opět několik sklenic vody a teprve potom, v širokých, mohutných a obrovských vlnách dostavilo se to pravé štěstí, již uklidněné a vlahé, zbavené všeho zmítání a šílenství.

Byl to nezapomenutelný den. Blažená porucha smyslů, nekonečné štěstí, podobné blahu z opia. Bylo tak ohromivé, že Jirman ani nestačil myslit. Ovšem, první jeho myšlenka byla na ni. Pravil si: To ona vypravovala o mně paní Smithové. Tyto peníze jsou od paní Smithové. Ale chek a dopis byl od pana Vaughana. Nechápal ničeho. Pak si řekl, že snad pan Vaughan je správcem jmění paní Smithové. Byl dojat touto anonymitou. Chápal, že mecenáška chtěla se zachovat delikátně. Vzpomínal na ni. Litoval, že jen letmo zahlédl na palubě „Jolandy" její postavu. Vštěpoval si násilím v mysl její obraz. Chtěl si jej učinit nezapomenutelným. Toužil, míti zde v pokoji její ruce, zachtělo se mu, pokleknouti k nim a zasypati je vděčnými polibky. Myslil jen a jen na ni a její zjev plně zastiňoval postavu staré panny, která jí byla společnicí. Chodil po pokoji rychlými kroky, pohlížel časem k moři a zvolal mimoděk: „Ach, drahá paní Smithová! Já Vás nemohu ani malovati a pověsiti do své ložnice váš obraz!" To jediné kalilo jeho štěstí. Chtěl jí telegrafovat ohnivá slova díků, měl to býti jeho nejdelší telegram, aspoň o pěti stech slov, ale nevěděl kam, neboť ona byla z Londýna a pan Vaughan z Nového Yorku. Pak si pravil: Ne, ona toho nechce. Ona ví, že i tak budu na ni vzpomínati po celý život. Pozvedl na ruku svoji holčičku a šel s ní tak před zrcadlo. Ukázal na sebe prstem do skla a smál se: „Miládko, podívej se do zrcadla. Takhle vypadá dcera millionáře." Když odběhla, postavil se před zrcadlo ještě jednou a řekl: „A tohle je millionář."

Ještě téže noci odejel do Paříže, neboť neměl nikdy co činiti s bankami a nevěděl, že vyplatila by mu jeho million i marseilleská nebo lyonská filiálka.

Jel do Paříže přes Marseille a přes Lyon.

Druhého dne odpoledne vypláceli mu (nebyl to tedy sen, jak v noci mu napadlo ve vlaku) million v cenných papírech. Díval se na ty papíry a nijak jim nerozuměl. Šel s jedním do jiné banky, jen tak na zkoušku, a tam mu ihned vyplatili zaň co nejzdvořileji padesát tisíc franků.

Na plyšové pohovce ve dvoraně banky, kam usedl, aby nabral dechu, zavadil o lem sukně krásné mladé ženy, jež četla „Matin". Pravil jí roztržitě „odpusťte" a ona nejen že odpustila, ale i povzbudivě naň pohlédla. Byly to temné, závratné oči, jakých dosud neviděl. Všimla si, že ukládá do náprsní kapsy cenné papíry o mnoha nulách. Dala proniknouti své punčoše, nachově zelené, v níž uschováváno bylo lýtko nejvzácnějšího tvaru. Zapomněl na

všecko a docela nepokrytě a otevřeně díval se na to lýtko. Ale ona, ač to viděla, nespustila svou sukni a usmála se naň tak, že musil tomu porozuměti. Oba vyšli společně. Paříž je pohltila. Večer, když opouštěli hôtel, podal jí ruku a pravil, že odjíždí. Řekl, že jeho dítě jej očekává. Nenapadlo mu zapírati, že je otcem. Ani ona neshledávala v tom nic divného. „Nejezdi," řekla mu. „Tvoje dceruška počká." Ale on prosil, aby ho nezdržovala. „Když jsem odjížděl" (omlouval se), „slíbil jsem jí, že vrátím se zítra v poledne. Půjdou mi se služkou naproti na nádraží. Musím jí ještě koupit pannu."

Ale přece ostal, neboť sladkost okamžiků, jež právě zažil, rozlila se po jeho těle. Řekl si, že odjede zítra.

Strávili spolu večer v loži opery. Potom povečeřeli a šli se pobavit na boulevardy. Jejich automobil zahrčel posléze před kabaretem v Latinské čtvrti, kde ho uvedla do společnosti umělců. Bylo jich mnoho. Přiznal se, že je malířem. Byli nadšeni. Všichni jedli na jeho účet. Dal vyprázdniti sklep vína. Když se rozcházeli za úsvitu, byli všichni opilí. Platil účet na tři tisíce franků. Byl opilý. V automobilu, když položil hlavu do klína své krásce, hladila mu vlasy a zasmála se do jeho ucha: „Víš, ty jistě jsi nějaký millionář." Byl ještě tak dalece při smyslech, že mohl chytře odpověděti: „Nejsem." Ale ona též byla chytrá. A byla krásná. Druhý den, zatím co sladká únava, nová a dávno zapomenutá, kladla se jako opar východních olejů na jeho smysly, pravila mu: „Nejezdi domů. Telegrafuj. Jsi nádherný hoch." Učinil tak a k večeru koupil jí automobil. ‚Je to hračka,' napadlo mu, ‚jsem přece millionář. Ať se má jednou dobře ta kočka.'

Měla ho ve svých rukou tři neděle. Po ní jiná, a i tu vystřídala jiná. Bylo jich mnoho a všecky byly krásné. Ostal v Paříži celou zimu a věčně nacházel v tom městě něco zázračného a závratného. V Latinské čtvrti i na vnitřních boulevardech ho znali. Říkali o něm: „To je ten malíř, co Guichetové z Odéonu koupil villu v maurském slohu."

Ta villa ho poněkud vzpamatovala. Spočítal svoje peníze. Už se daly spočítati, ale ještě jich bylo mnoho. Několikráte denně vzpomněl si na jih. Poslal Miládce hračky za tisíc franků. Také peníze posílal občas služce, aby tam dole měli blahobyt. Ptal se po „Jolandě", ale dostal zprávu, že se nevrátila. Po nocích, strávených s ženami a na boulevardech, míval výčitky, ale byly jen letmé, poněvadž mnoho ve dne spal.

Jednoho dne, když opět spočítal peníze, pravil krásnému děvčeti, jež se mu nabízelo v Olympii: „Nikoli, dítě. Děkuji ti. Jsi příliš drahá.“ Bylo to po prvé, co smlouval. Ale ona slevila. Počal si vybírati lacinější. Zatím, co jeho mozek již úplně otupoval, cítil jakési střízlivění, když šlo o číslice. Ale to bylo tenkráte, když už byl ztracen. Jeho million bezmála celý náležel už Paříži. Nechtěl tomu uvěřiti, neboť bylo tomu osm měsíců, co upustil městečko na jihu. Byl omráčen. Šel se nalokat vzduchu na výšinu, kde od chrámu Sacré Coeur je pohled na Paříž. Viděl ji v mlhách. Řekl si: „Ano, to je ona.“ Jeho million byl v ní.

Té doby znal se se sličným děvčetem, které večer mu pravilo: „Vezmi dnes loži v Komické opeře.“

Odpověděl jí unaveně: „Nemohu, dívenko. Došly mi peníze.“

Byla bez velikých nároků. Teprve začínala. Rekla mu: „Nuže, pojďme někam do kinematografu. Chci se baviti.“

Zašli tam po večeři. Bylo to na živém boulevardě. Vešli do lacinější lože balkonové. Sotva zhasla světla a zašustil stroj, objevila se na plátně krajina od moře. Byla to serie obrázků odkudsi z dánského pobřeží. Obrázky jeden za druhým míhaly se na plátně. A zase objevilo se moře. A na písku hrály si děti. Moře se čeřilo. Byl vítr. A ten vítr vzdouval sukýnku prostovlasého děvčátka, které utíkalo a smálo se. A moře lehce se vlnilo. Objevila se zátoka.

V tu chvíli stiskl Jirman zápěstí děvčete, které měl v ruce. Vryl do její kůže nehty. Děvče vyjeklo bolestí. Pohlédla naň udiveně a viděla, že hledí na plátno vypoulenýma očima. Pustil pomalu, mechanicky, její zápěstí a zahřmotil židlí. Někdo zdola zašeptl „pst“. To jasně zaslechl. Pak beze slova se vyřítil z lože. Jeho klobouk tam ostal.

Když doběhl na nádraží, chyběla ještě půlhodina do odjezdu vlaku. Spočítal svoje peníze. Měl ještě přes sto franků. Za dvacet franků koupil si klobouk v kterési ulici poblíž nádraží. Za ostatek dostal lístek třetí třídy a ještě mu zbylo něco drobných.

Jel. Omdléval únavou. Natáhl se v kupé na lavici. Ale přišel sedlák s ženou a požádal ho, aby jim udělal místo. Seděl přihrben a zdálo se mu, že má probodaná záda. Kůže jej pálila. Byl by si rád ulehl, ale musil seděti po celou noc. Napadlo mu: Kdybych měl million, dal bych něco sedlákovi a on by odešel. Chci spát.

* * *

Když otevřel dvéře, byly doma. Naproti oknům houpala se „Jolanda".

Zastal služku v kuchyni. Hleděla naň jako na přízrak.

Ptal se: „Kde je?"

Ukázala na pokoj.

Tam seděla a dívala se na obrázky. Slečna Vaughanova měla ji na klíně.

Křikl chraptivým hlasem: „Miladko!" a vzal ji na ruce. Nosil ji po pokoji a cosi mluvil, čemu nebylo rozuměti.

Byl šedivý.

Slečna Vaughanova neměla síly povstati.

Přestal bláboliti. V pokoji bylo ticho. Postavil dítě na zemi a hleděl na ně se založenýma rukama. Holčička klopila oči. Byla ustrašena.

Slečna Vaughanova ohlédla se po dveřích. Byly zavřeny.

„Škoda, že jste tak dlouho nepřijížděl," zašeptala sotva slyšitelně. „Chtěla jsem požádati o vaši ruku."

Nechápal ničeho.

Pokoušela se, usmáti se.

„Nejsem hezká," dodala, „ale mohli jsme býti šťastni. Milovala jsem vás."

Tu již nemohla přemoci svůj žal. Dala se do usedavého pláče.

Nerozuměl tomu všemu. Neznal jí. Nemohl promluviti. Ale protože jejich žal byl stejně veliký, přistoupil k ní a obejmuli se. On měl na své tváři její a ona jeho slzy.

Když pustil její ramena a opřel hlavu o stůl, slyšel jako ve snu, že dvéře se po chvíli otevřely a zavřely.

Odešla a dítě vyplížilo se za ní.

Byl sám.

* * *

Ráno, když ještě ležel na lůžku, přiběhla holčička do pokoje a zvolala:

„Tatínku, „Jolanda" zase odplula!"

Dala mu polibek a odběhla opět na břeh.

* * *

V poledne usnul, zatím co ony obědvaly. Když se probudil, zazvonil na služku.

Zeptal se jí, nehledě na ni: „Chodívala sem často?"

*

A ona řekla: „Každý den, pane. Poslední dobu zapomínal jste na nás s penězy. Svěřila jsem se jí, že jsem v nesnázích. A ona vypomohla mi bankovkou.“

✣ ✣ ✣

Když se vzdálila, usedl na postel a vyňal z nočního stolku peněženku. Zíral do ní nepohnutýma očima a převracel její přihrádky. Připadalo, že hledá v ní millión.

„Ne, není tu,“ pomyslil si.

Bylo tam jen patnáct franků.

Napadlo mu, že by byl za ně revolver.

Ale potom vstal, oblékl se a odešel do městečka. Koupil tam pannu.

Když se vracel, našel Miladku na písku mezi dětmi.

Běžela mu naproti.

Dal jí krabici a omlouval se: „Nadobro jsem zapomněl na pannu, kterou jsem ti přivezl z Paříže.“

ZIKMUND WINTER:

MALÍŘSKÉ PRÁCE U NÁS V PŮLSTOLETÍ PŘED BITVOU BĚLOHORSKOU.

(Studie.)*

Nežádejte a nečekejte od žádného malíře u nás ani v Němcích v XVI. věku práci plně osobitou, originální. Malíři obyčejně malovali dle tištěných vzorů, uměleckými proudy po vší Evropě rozšiřovaných. Malíři tehdy recipovali a žádný z nich by nerozuměl, kdyby se mu vytýkalo, že je kopista, že není originální. Osobní notu znalci poznávají v pracích jejich jen v tom, co sobě z tištěné předlohy malíř vybral, co přeměnil a jakými barvami obraz vymaloval a kterak ty barvy zladil v harmonii.

V první době XVI. věku, kterouž lze omeziti asi rokem 1550, vítězí renesance, a do té naší protorenesance vnesen byl tu a tam motiv

* Prameny k studii této byly archivy: z tištěné literatury všecky práce Chytilovy, které jsou směrodatny; práce Wocelovy, Soupisy Archaeol. komise v Akademii a odborná liter. cizí, nejvíc německá i polská.

německý ani ne mnoho z předloh Kranachových jako z Dürerových. Kranach, dvorní malíř saský, ani nebyl mistr prvého řádu jako Dürer. Dřevoryty a rytiny geniálního Němce Dürera roznášela sama žena jeho po trzích a předlohy tu zabloudily až i do Polska. Dürer († 1528) již plul všecek v renesanci, v Italii poznané a oblíbené, ale v kresbě zůstával i potom dosti tvrdý a hranatý jako pravý Němec. Chytil postřehuje vlivy jeho u nás teprve od let 1530.

V druhé době, kterou lze jak tak omeziti rokem 1570, usnuly nevalné vlivy německé, poněvadž Němci po Dürerovi již neměli mistra tak znamenitého a vlivného, a platí ve všech oborech „velikého" malířství a v rýsování sgrafit renesance vlaská s podružnými vlivy nizozemskými, které jsou vlastně také vlaské. Italští mistři přicházejí k nám osobně; malíř Terzio kreslí i do naší bible Melantryšky (1570).

V těch vlaských a jiných proudech vždy nejsamostatněji se jeví česká drobnomalba. Ta se drží domácích tradic a zůstává přes některé změny ve figurní kresbě a komposici však českou a naší chloubou. Kancionálů ohromných malovalo se v tu dobu mnoho. Jan Táborský v Praze pořídil jich za 28 let nad dvacet. Nejznamenitějším naším mistrem byl v tu dobu Fabian Puléř (1550 až 1562), jejž znalci kladou mezi umělce tvořivé, což v tehdejší době eklektismu chvála veliká. Do té doby příslušejí freska prachatická a nalezneš v té době první — ale velmi vzácné — zmínky o obrazech v měšťanských domech pražských.

Tato studie týče se zevrubněji doby třetí a čtvrté, které obsahují půl století do bitvy osudné.

V třetím období, které lze klásti mezi léta 1570—1590, u nás v malířství převládá vliv nizozemský, oblibují se snahy nizozemské po realismu. Klassická, antikisující, slavnostní a pathetická renesance vlaská jevila se našim (i cizím) pomalu nudnou, podobně jako stavitelům u nás touž dobou již nechutnala přísná pravidelnost vlaských architektur.

A nizozemští mistři do té doby učinili pokrok směrem z chladného klasicismu v životný realism. To svádělo. Již od r. 1557 v Hollandě hlásilo se domácí umění národní, plné skutečného života; rozšiřovány světoznámé genry hollandské z všedního života. V látkách však jiných — řekněme slavnostně deklamačních — mistři na dlouho ještě zůstávali oddáni vlaskému umění a nezříkali se Italie ani antiky až teprve v století XVII.

Figury nizozemských obrazů patetických v této době mají však přece živější pohyb; ale bývají dlouhých nohou a vytáhlé; některé figury allegorické a mythologické arci také naopak proti vlaské gracii mívají těla tučná jako starší panímámy. Divadelní a affektovaný postoj figur allegorických nepřestává ve vzorech nizozemských ani teď. Šaty bohyň bývají podivně fantastické; Goltziova Polyhymnia má šáteček jako nosila víc než 200 let potom Maria Antoinetta a jiné dámy francouzské. Vyskytuje se také šat, který padá bohyni přes břich jako krátký kněžský ornát; rázovité zdají se mi býti těch všelikých bohyň úzké vysoké botičky ozdobné. Skupiny a scény nizozemských obrazů bývají teď živější a drastičtější. Také nizozemské krajinářství, ač obyčejně ještě vždy sloužilo za pozadí figurních obrazů, dalo se již Petrem Brueghelem (1526—1569) na vlastní cesty. Ve dvorním musei ve Vídni na první pohled poznáš, že Brueghel a jeho vrstevníci malují krajinu proti jasným slunným pozadím Tizianovým tónem temnějším, jako by z obrazu hleděla mlhavost severních krajů, ač ani oni ještě nemalovali pravou „podobiznu" přírody, nýbrž krajinu vždy idealisovanou. Výborně Nizozemci malovali stromy listnaté a lesy jehličnaté. To se, tuším, našim mistrům líbilo.

Doba tato třetí jest zároveň dobou prvního baroka. Pravda, kartušové a jiné barokové orámování spatřiti lze na tiscích benátských již v dobách předešlých, a proto nepochybuji, že barokní motivy u nás znali. Ale teď z Nizozemí houfem posílány jižnějším sousedům motivy barokní, které se, zvláště u nás, s největší ochotou přijímaly. Kartušemi, ornamentem vzatým z techniky plechu nebo kůže vykrojované a poněkud zavinuté, ornamentem ani ne tuze pěkným, v našich drobnomalbách a tiscích se teď přímo prosypalo.

Že se v této době nizozemské obrazy nabízely a prodávaly u kupců ve Vladislavském sále na Hradě, toho dovídáme se z pozůstalosti malíře Ambrože Ledeckého († 1592). Ten koupil totiž „na paláce (a to je onen sál) kontrfektů neb landšoftů nidrlandských pět".

Tou dobou bylo také již dosti osobních styků s nizozemskými malíři; přicházelť jich do Prahy víc než před tím, ba usazovali se tu pevně (mistr Graphaeus z Antdorfu 1587 stal se měšťanem na Novém městě v Praze) a některý zabloudil či dal se pozvati i na panství českých velmožů (Gabriel de Blonde kol r. 1571 v Soběslavi). Týž čas rozbíhali se nizozemští mistři i po Polště,

takž r. 1580 přibyl do Krakova „antwerpczyk“ Jakub Mertens a vstupuje tu v cech.

Rozumí se samo, že za převahy nizozemských vlivů nepřestalo působení vlaské, které bylo napořád základem tehdejšího umění a že užito tu a tam i předloh norimberských (Flötnerových); vždyť Virgil Solis, z norimberské rodiny malířské, byl měšťanem v Praze (1567—1617).

Z malířských prací našich mistrů jest v této třetí době na prvé místo zase postavití drobnomalby kostelních knih zpěvných. Drží se na stejné umělecké hodnotě a berou na sebe nejmenší podíl cizích vlivů. Je tu pořáde ještě vrchol rozvoje. A na té vrcholi zastupují práci českou jakožto předáci pražský Ornys a chrudimský Radouš.

Matouš Ornys z Lintperka († 1600) zahajuje činnost již v době předešlé. Obrázky v Graduále litomyšlském (1563) jsou od něho. Kancionál jeho třebenický z r. 1575 náleží už všecek do této periody. Ornys oblibuje barokní formy v dekoraci, rád maluje kartuše. Při tom arci užívá starších českých ozdob i vlaských forem. Dekoraci na obrubách nepřeplňuje a vidí se mi býti tudíž nad Puléře elegantnějším. Figury jeho bývají však těla skresleného, krátkých nohou. Ornys kreslil a maloval také mapy, byltě zeměměřič.

I v této periodě v Praze pracuje o kancionálech „dílna“. Je to podnik Jana Kantora Starého († 1582). Nejznamenitější prací té dílny jest kancionál malostranský z r. 1572, dílo několika malířů. V ornamentech rozmanitých a bohatých jsou motivy nizozemské, zhusta se vyskytují kartuše. Výjevy některé jsou komponovány samostatně. Hojně užívá se zlata. U Kantora také zhotoveny dva české kancionály mladoboleslavské, prací několika malířů nestejné dovednosti. Jeden zjištěn (Chytilem) dle značky na obraze, na němž namalován Kantor sám, klečící před křížem. Značka náleží Ambroži Ledeckému, malíři pražskému. Prosaická hlava Kantorova a dobrácká tvář svědčí o Ledeckém, že byl dobrý portretista.

V mladoboleslavských kancionálech jest dosti stop nizozemských. Začínáť od nich již onen titulní list kancionálu většího, na němž veliká kartuše, jako ze dřeva řezaná, hustý pletenec a závitky, objímající erb krajířovský.

Od r. 1580 — ne-li dřív — až daleko přes bránu věku následujícího (1631) v Chrudimi a potom v Hradci Labském miniatury velmi realistně a s motivy nizozemskými maloval přední mistr

český Matouš Radouš. Zachovaly se jeho práce v kancionálech královéhradeckém (1585—1604) a mýtském; také již v chrudimském zpěvníku z r. 1570 nejlepší obrázky jsou asi od něho, ačli tomuto domnělému autorství nevadí mládí Radoušovo. Samostatné pojetí i zvláštní ráz Radoušova štětce ukazuje v kancionálu hradeckém křest Kristův, obrázek kůru literátského a na nebe vstoupení Páně. (Pěkná reprodukce Vzkříšení jest pořízena Chytilem v Soupise akadem. XII. a v Malířství.)

Z pěknějších kancionálů této doby jest ještě uvésti sedlčanský papírový z r. 1586—1594 od neznámého mistra. Jest v něm namalováno mimo kusy obyčejné i povolání Přemysla od pluhu. Příští kníže český stojí tu v španělském kostymu prkenném; osoby jsou dosti živě skupené; v pozadí jest domácí krajina se vsí a mlýnem, což jistě realistní podnět nizozemský.

Nelze však neviděti, že již v této periodě začíná se úpadek české miniatury v duchovních zpěvnících. Již v těch některých knihách, jež vyšly z dílny Kantorovy, jest nejeden kus po řemeslnicku dělaný. Vykládá se to tím, že bylo mnoho objednávek, a malíři pospíchali a také že jim právě v kancionálech ubývalo tvůrčí síly. Možná to věc. Vždyť skutečně Radouš a Ornys jsou poslední z výtečných miniaturistů. Ale v jednotlivých případech, kdy kniha — jako na př. příbramská — na počátku jest pěkně malována a čím dále pak tím hůře, až na konec zůstávají v některých kancionálech plochy obrázkové prázdny: tu zdá se mi, že v tom byl honorář, jenž se viděl malíři býti nedostatečným a neochota objednavatelů propůjčovati malíři často žádané zálohy, což bych mohl dokázati při kancionále rakovnickém z doby následující.

Z miniatur mimo kancionály zachovaných nelze pominouti kopií obrazů karlštejnských, zvláště postav z rodu lucemburských panovníků a erbů zemí českých, což v knize darem podáno Maxmilianovi II. od českých pánů. Práce (chovaná ve dvor. knih. ve Vídni) vznikla mezi r. 1571—1575 autorem neznámým. Hádá se buď na Ornysa nebo na Hutského z Křivoklátu. Je to české dílo dle soudu znalcova znamenité, výborně kreslené a v barvách živých, zhusta zlatem stíněných.

Druhé práce důležité, sem spadající, jsou zdrobnělé kopie legendy svatováclavské z chrámu sv. Víta v Praze. Do knihy maloval je r. 1583 arciknížeti Ferdinandovi dvorský jeho mistr Matiáš Hutský z Křivoklátu. Je to bohužel jediná zachovaná práce Hutského; a poněvadž je to kopie, nelze z ní našeho českého mistra Hutského plně posuzovati.

V ty časy řemeslní cechové dávali sobě malovati do svých pergamenových artikulů erby nebo znaky, jakž jim od vlády propůjčovány. Bývají, pokud vím, vždy místrně kresleny a živě malovány. Na Táboře i kniha soukenických tovaryšů r. 1577 ozdobena dvěma obrazy genrovými. Na jednom písař u stolu, na druhém dva tovaryši česají černé sukno na rámě. Maloval to německý mistr Ludvík Oberdorfer, od něhož pocházejí v táborském kancionálu (z r. 1587) obrázky malé umělecké hodnoty.

O tabulových obrazech, do této doby příslušných, nesnadno souditi; jest jich málo povědomo, málo prostudováno. Jeden datovaný z r. 1581 znám ve Stříbře v kostele. Je na dřevě; malován ještě temperou. Vystavuje Tři krále a neliší se pojetím od obrázků téhož předmětu v kancionálech doby předešlé. Ježíšek velmi čile se shání po daru klečícího krále, Josef, plnobradý stařec, oči znalecky na ty dary upíná. (Reprodukce toho obrazu jest v Kamprově a Wirthově akad. Soupise XXX.)

Zevrubnější sháňkou shledává se víc epitáfů a votivních kusů kostelních, neboť tehda epitáfy malované byly u nás modou. Maloval je z přednějších malířů kde který; víme, že je maloval Hutský, Radouš, Ledecký, de Blonde a j. Když umíral malíř Ledecký (1592), měl v dílně „čtyři epitafia veliká, nedodělaná“.

Na epitáfech malovány podobizny zemřelých zhusta jakožto hlavní předmět malby; obyčejně všecka rodina klečí před křížem; ale někdy nad to malováno o některou duchovní malbu víc, jako na příklad v Nudvojovicích na epitáfě Jiřího Reinolfa ze Štiřína z r. 1590 (ke kterémuž roku ukazuje také okruží Reinolfovo), jsou nad sebou v zdobném orámování, jako by malý oltář byl, obrazy dva: hořejší vystavuje poslední soud; v levo jsou spravedliví, v pravo shluk zatracenců, které zelený ďábel vidlemi strká do ohně pekelného. Takový zelený čert vyskytuje se tou dobou leckde jinde; zelená barva je tu mysticky výborně volena. Obraz je klihovými barvami malován a dobře do hloubky komponován. Na obraze druhém, doleji umístěném, otec se syny klečí, a choť s třemi dcerami, a ještě nějaká příbuzná paní. (Reprodukce obrazu od Prouska v Čes. Lidu. XVII. Srov. Šimákův akad. Soupis XXXII.)

Na epitáfě řezníka Střízky ve Stříbře v kostele P. Marie z r. 1585 klečící osoby vyplňují skoro všecek obraz. Však těch osob také jest třináct. Starý řezník plnovousý s pěti chlapci klečí na jedné straně, všichni oděni černě v pláštích; proti nim tři ženy se čtyřmi děvčaty s karkulkami na hlavách. Ženy mají zavití,

černé životky, bílé sukně, což proti mužským kontrast. V pozadí je architektura.

Obraz prohlášen (v Soupise akad. XXX.) za dobrý, ač charakteristika jest pouze ve tvářích mužských. Některé tváře žen neznámý mistr odlišovati neuměl, což děje se nejednomu malíři dosud, že tvrdé rysy mužské chytí dobře a s ženskou tváří neví si rady.

Výborně dělané a pravdě podobné jsou podobizny mužské též na epitáfě Adama Hrušky z Března v Srbči z r. 1581. Je na něm deset osob v životní velikosti; otec a tři synové odění černě po španělské módě tehdejší; mají tváře výrazné: otec vyniká zdravým inkarnátem, má živé oči, jeden z chlapců jest měkkého vzezření, druhý vzdorného. Tedy malíř patrně dle skutečnosti charakterisoval. Matka v černém rouše je chorobně pobledlá a pět malých dětí v košilkách bílých mají hlavy bezvýrazné. Všichni klečí před kobercem visutým, vzorkovaným, jenž se do pozadí perspektivně otvírá. Ta perspektiva se referentu v Methodu (XXIII. Salaba) nelíbí, také anatomie oudů mu není všude správna; na obraze vidí vlivy nizozemské a má za to, že obraz dělal Šimon Hutský, poněvadž na blízce bydlil.

Znamenitý epitáf z této třetí doby je v Chrudimi, Radoušem malovaný rodině Lagarina, měšťana. Otec se sedmi dětmi klečí — jak obyčej — na jedné straně, matka, jejíž tvář je nehezká (tedy přesvědčivě malovaná) klečí na straně druhé; nad rodinou vznáší se Panna Maria, mající dítě na klíně; tvář její jest dívčí, roztomilá. Jiný epitáf (asi z r. 1580) autora nepovědomého jest též v Chrudimi. Lze ho však dobře přičísti Radoušovi. Mne zajímá hlavně tím, že nad klečícími figurami (otec, tři děti, čtvrté v peřince na zemi a dvě ženy, asi manželka se svou matkou) vznáší se Matka boží, mající na klíně zsinalou mrtvolu Kristovu. Toť pieta; v XVI. stol. nová to forma v umění hieratickém podávati máteř boží. V starší době bývala Maria krásná paní, bohyně, vládkyně i orodovnice; potom mladá matka s děťátkem, teď matka s mrtvým synem. (Reprodukce chrudims. epitáfů v Chytilově Soupise akad. XI.)

Kontrfekty či podobizny samostatné v rámech, na prkně, na plátně i na skle malované, začínají měrou přec poněkud zřetedlnou — aspoň v Praze — v měšťanských domácnostech trousiti se. U panstva byly podobizny arci mnohem dříve — již koncem XV. věku. Z měšťanských inventářů pražských z této doby již přec patrno, že tento způsob malby nejrealističtější se zvolna demokratisuje.

Takž pro příklad v domě Jiříka Melantrycha, knihtlačitele († 1580), visela v rámě veliká „figura“ (effigies), na plátně malovaná a vystavující jeho samého. K ní podobizna mistra Daniele Veleslavína a jeho choti Anny přibyla, tuším, také již v této době, neboť Veleslavín ženil se r. 1576 a bydlil u Melantrychů.

U Pavla Sedlčanského († 1582) na Starém městě byly „tabule na plátně“ tři, na jedné byl Pavel s ženou, na druhé jeho bratr, na třetí otec.

Po Kateřině Zelenkové u Havířů v Praze r. 1625 zůstalo osm podobizen, mezi nimiž kontrfekt paní Kateřiny, když byla v šesti letech. Kdyby ta paní při své smrti byla jen padesátiletá, tož podoba její šestiletá náleží do této periody. Také podoba její sestry, „když byla ve třech letech“, i snad kontrfekt syna té Kateřiny, když byl ve čtyřech letech.

V těchto příkladech jest také podivný zjev, že v prvním rozmachu pražského podobiznictva malovány nedospělé děti s patrnou oblibou.

Také u pražského železníka Kyrchmajera († 1594) byly podobizny rodinné.

Za zmínku stojí, že v této době i v následující na zdech měšťanských pokojů visívají čím dál hustěji kontrfekty panovníků, nejčastěji Rudolfova, ale ne řídko i obraz krále Ludvíka, ba i Ladislava. Mikuláš Streyt u Stříbrné růže v Praze († 1594) měl dokonce dva kontrfekty císařské, a u jeho ženy († 1588) nalezena podobizna krále a královny francké „ve skle“. Zdá se mi však, že všecky takové kontrfekty vladařské byly jen illuminované tisky.

Jedna zvláštnost tehdejšího podobiznictví, kteráž zachovala se potom za dlouhá léta, vidí se mi býti poněkud nepřirozená. Přerádi měšťané dávali totiž malovati mrtvoly svých příslušníků, a to sotva že člověk pustil duši a ležel tu s tváří příšerně zjinačenou. Panstvo v tom měšťany předcházelo. Malíř Ambrož Ledecký († 1592) zanechal po sobě několik „kontrfektů umrlých osob barvami bledými na papíře malovaných“. Toť asi první zpráva o tom divném zvyku.

Že některý malíř tehdejší byl portretista nad obyčejnou míru dovedný, toho dokladem Matěj Hutský z Křivoklátu, který na oltářní tabuli k sv. Benediktu v Praze namaloval r. 1590 za Jidáše s pytlíkem mistra Cypriána Bílka. K tomu malování Bílek zajisté zlomyslnému umělci neseděl, malíř musil charakteristiku Bílkovu vštípiti sobě v pamět a z té paměti vymaloval Bílka tak věrně, že pražští lidé do kostela za Jidášem tak dlouho běhali a smáli se, až soudním rozkazem Hutský nucen hlavu předělati.

*

Naskýtá se otázka, kterak v této periodě práce malířská jeví se na obrazech v měšťanských domácnostech.

Kdo prohlíží inventáře pražské, brzo poznává, že proti době předešlé obrazů přibývá, ale proti době následující jest jich vždy ještě málo. V této době musíš jich v knihách ještě hledati, v následující době vynořují se z knihy samy a bezpřetrží. V této periodě čteš ještě zhusta o bohaté domácnosti, hojné drahými věcmi i knihami, ale obrazů při tom není. Tak na příklad bohatý advokát pražský, Matouš z Těchenic († 1575) měl dům, knihy, ale malovaného nic. Stejně tak neměl v bytě ani obrázku Florián Pretlík († 1583), který měl bohatstva a klenotů víc než předešlý.

Snad ještě do předešlé periody — či na začátek tohoto období — náleží sedm obrazů či figur, které r. 1573 shledány na stěně císařského rychtáře staroměstského, Pavla Žipanského z Dražice; ale bohužel jen o jedné psáno, že to Ecce homo. Kromě toho nebožtík měl na zdi sedm map (nedí se jakých), které zastupují na zdi obrazy.

Mapy na zdech jsou pro toto období již význačny. Dvě léta potom (1575) zapsáno u Pavla Žlutického z Třebokhova u Zlatého kola osm „figur“ na stěně: Italia, Antverpia větší a menší, Malta, Zigeth, Gotha, Praga, Fortuna. Jsou to obrazy měst, či symboly, či mapy? Jsou to malby, či jen kolorované tisky?

Kněz arcipryšt krumlovský, Pavel Kamill zanechal ve svém pražském bytě († 1585) „obraz ženské na plátně a obraz Kristův na táfli“. Zuzana Streytova z Varvažova měla r. 1588 mimo svrchupsané podobizny „figurku v rámci, na ní obraz muže bezrukého a nohou píšícího“. Divný vkus! Nebyl tedy Rudolf císař tou dobou jediný, který sbíral taková nerudná nechutenstva; patrně chuť k tomu vězela v naivní době.

U Jana Škrety (Škreyty) Šotnovského na Šmerhově vedle rathouzu byl jediný obraz — Samson (1590). Sekretář v komoře české, doktor Banno z Fenixfeldu († 1596), měl obraz, „tabulku namalovanou se smrtí“, tedy také něco do světnice přívětivého. Kromě toho viselo mu na zdi ještě sedm obrazů na plátně malovaných, z nichž tři představovaly biblické osoby (Zuzanu, Adama s Evou a Daniele se lvy) a na jednom byl císařský erb, vše „do rámců pojené“. Nad to ještě visela na zdi veliká mapa, nedí se jaká.

(Pokračování příště.)

OTAKAR THEER: (Z knihy „ÚZKOSTI A NADĚJE“.)

TRAGICKÁ CESTA.

Máj mého jiskřil se mládí. Kraj barev a květů byl pln,
ze zahrad stoupala vůně tisícem opojných vln;
já blažen byl jako prvně když z hnízda vyletí pták,
svět celý hltal jsem smysly, z nich nejhladovější byl zrak.
Já tichou miloval ženu. Hled tichý měla i smích,
kdo v hněvu kolem ní kráčel, se zastavil, zjihl a ztich'.
Tu strh' jsem, jí ublížil krutě, dnes věru nevím již zač:
jen ruce sepiala tiše, pak v ryvný propukla pláč.
I zaslechl jsem hlas duše: „To opusť, všechno je lež!“
Ó, duše, krutá ty duše, zda cestu znáš tu, kterou jdeš?

Já poslechl. V kraji novém jsem nově zkusil být živ:
všech lidí ledví poznat, rozpitvat každý jich čiv,
jak vášeň v nich vzniká, vědět, co skrývá úsměv gest,
jak povaha sílí a chřadne, čím bohatství, zdraví, čím čest.
Já zrádnou miloval ženu: tak pružnou jak kočičí hřbet,
mnil's, ve dlani že ji svíráš, však pod rukou dala se v let,
a čím mne klamala častěj', tím zoufalej' měl jsem ji rád;
já slzy krvavé v očích, však ona jen srdcem si hrát.
I slyším: „Hned vyjdi odtud! Zanechej vše, běž!“
Ó, duše, silná ty duše, zda cestu znáš tu, kterou jdeš?

Zem nová. Kovové zvuky jsem ze všech stran uslyšel dštít:
to myšlenky — železné vojsko — štítem se srážely v štít.
Stál zvědavě jsem stranou, měl na výpad pozor i sek,
bych pérem střízlivým vypsal, jak bitvy proud divoký tek'.
Já sladkou miloval ženu. Ni první jablko ráje
jak rty její nebylo sladké. Co v nitru nám klíčí a zraje,
my bratrsky sdíleli. Běda! Neb čím jsme stáli si blíž,
druh cizejší stával se druhu, rty nebyly sladkými již.
Hlas hrozil: „Vyprosť se! Vzdoruj! Buď tvrdý, buď chladný jak spěž!“
Ó, duše, dravá ty duše, zda cestu znáš tu, kterou jdeš?

Zde stojím. V krajině děsu. V krajině nejzazších tuch.
Smrt v oči zde životu hledí. Zde zmírá a rodí se bůh.
Zde nebe má hrozivou barvu, tak svůdný zde pekla je plam.
Zde živly z nozder kouř chrlí a štěkot z rozklaných tlam.
Mrtvo sic není mé srdce. Však zjizveno, k smrti je mdlo.
Ó, hrůzo, vědět, že láska je páchat a trpět jen zlo!
Tak jako netopýra na dveře přibíjí vrat,
chtěl srdci bych učinit svému. Pak na věky usnout a spát.
Však z nitra: „Na vlastní rány zde pohledem věčně se těš!“
Ó, duše, tajemná duše, zda cestu znáš tu, kterou jdeš?

VIKTOR DYK:

PRAVDIVÝ PŘÍBĚH O KRYSAŘI.

JAROSLAVU KAMPROVI.

I.

A vaše jméno?“

„Nejmenuji se; jsem nikdo. Jsem hůř než nikdo, jsem krysař.“

Muž, který takto mluvil, stál se vzpřímenou hlavou před vraty domu, v nichž se do soumraku bělala ženská postava. Hleděl na ni svýma temnýma, pátravýma očima. Byl vysoký a štíhlý, štíhlejší ještě ve svém přiléhavém sametovém kabátci a v úzkých nohavicích. Jeho ruce byly drobné a jemné, jako ruce paní. Neměl při sobě ani zbraně ani hole, ač se zdálo, že přichází z daleka, po cestách, jež vždy jisty nebyly. Svíral za to něco dlouhého a ozdobného, co budilo zvědavost ženy, s kterou hovořil. Byla to píšťala cizokrajné práce, jaké dosud neviděla.

„Krysař,“ zasmála se žena ve dveřích. „Přicházíte včas do Hammeln. Není tu krysaře; za to krys je mnoho. Vysvětlete mi, krysaři, odkud se berou krysy? Nebývalo jich dříve, jak nám říkají. Je pravda.“ končila s úsměvem, „staří lidé míní, že svět je stále horší.“

Krysař pokrčil rameny.

„Odkud jsou, nevím. Jsou však v každém z vašich domů. Hlodají bez ustání; hlodají dole ve sklepích, hlodají tam, kde jich nevidíme. Stanou se však dotěrnými a stoupají pak výše. Připravujete hostinu, svatbu, křtiny, což já vím. Představte si, že se náhle při hostině zjeví krysy s dlouhými boltci a dlouhými kníry. Tento zjev kazí chuť, chápete přece.“

„Ano,“ smála se žena ve dveřích. Při svatbě Kateřiny objevila se pořádná krysa. Ženich byl bledý jako stěna a Kateřina padla do mdlob.“

„Lidi nesnesou nic tak málo, jako to, co jim kazí chuť; odhodlají se pak povolat krysaře.

„Připravujete svatbu nebo křtiny?“ otázal se krysař náhle, bez příchodu.

Žena ve dveřích se zasmála hlasitě.

„Jste cizinec, je zřejmo, že jste cizinec. Nejsem vdána, krysaři.“

Krysař se uklonil.

„To nevadí . . . nijak to nevadí. Nuže, povolají krysaře. Krysař píská a píská, až vyvede všechnu havěť z jejích skrýší. Jde za ním

jako omámena. Zavede ji do řeky, do Rýna, Dunaje, Havoly, Vesery. A dům je prostý krys."

Krysař opět se uklonil a jeho hlas zachvěl se nějakou elegií. Žena mlčela, pohrávajíc si větvičkou jasmínu.

„Ale je-li tomu tak, nepomyslí nikdo na krysaře. Krysař, cizinko, je muž, který nezůstává, ale jde. Lidé vidí ho rádi přicházet. Ale odcházeti vidí ho mnohem raději."

„Opravdu?" řekla pouze. Znělo to jako povzbuzení a snad to ani povzbuzení nebylo. Ale krysař chápal to tak. Bledé jeho tváře se zbarvily; byla by to mohla pozorovat, nebýti temna.

„Cítím to, cizinko. Lidé nemilují krysaře; bojí se ho pouze."

Děvče zasmálo se opět.

„A čím to, že jdou krysy tak slepě za vámi, krysaři?"

Krysař ukázal na píšťalu, která oživla tímto pohybem.

„Je to zvláštní nástroj," řekl.

Pohlédla zvědavě na mluvčího i na píšťalu. Dotkla se jí lehce.

„Píšťala," řekla pak pohrdavě. „Pěkná píšťala. Ale nic více než píšťala."

„Krysy mají dobrý sluch a má píšťala dobrý zvuk."

Oči krysařovy zaplály podivným ohněm. Děvče ve dveřích maně ucouvlo. Větvička jasmínu v její ruce se chvěla.

„Mám zvláštní nadání vyháněti krysy," pokračoval krysař. „Pískám občas na ni velmi smutné písně, písně všech krajů, kterými jsem prošel. A já prošel mnoha zeměmi; slunnými i ponurými, pláněmi a horami. Má píšťala zní tak tiše. Krysy slyší a jdou. Není takového krysaře mimo mne. Povím vám něco, cizinko, která se umíte tak zvonivě smáti. Nikdy jsem nepískal plným dechem; byl to vždy tlumený zvuk. Kdybych pískal plně, na pasece, krysy šly by za mnou."

Krysař domluvil. Oči uhasly a svěsil bezděčně ruce s píšťalou.

„Nemám odvahy," dodal po chvilce. „Stalo by se něco krutého."

Děvče stálo zamlklé a nespouštělo očí s píšťaly a krysaře. Když krysař mlčel, řekla zcela tiše:

„Líbíte se mi, krysaři. Nežli přišel soumrak, viděla jsem ve vašich černých vlasech stříbrné nitky. Nežli jste promluvil, pozorovala jsem na vašem čele vrásky. Ale přes to se mi líbíte. Milovalo vás jistě mnoho žen."

„Snad," odvětil krysař. „Nepamatuji se."

Slova krysařova měla podivný a jímavý přízvuk. Děvče zvážnělo. Naklonilo se ke krysaři, tak že cítil téměř horký její dech.

„Líbíte se mi, krysaři," děla. „Ale na vašem místě zapískala bych na píšťalu — plně — vší silou —"

„Víte, co by to znamenalo?" otázal se krysař temným hlasem. „Já to nevím. Vím pouze, že mne časem pojímá úzkost. Hledím na svou píšťalu, jako na něco, co mnohé zahubilo a co ještě mnohé zahubí. Ale pak se usměji. Není to nic než právě pěkná píšťala, sama jste to řekla. A já nejsem více než krysař, který má odváděť nezvané hosty. Krysař, který jako Ahasver jde z města do města, z jihu na sever, ze západu na východ. A jako Ahasver nemám stání. Pobyl jsem zde příliš dlouho, cizinko."

„Ne," pravila. A pak šeptala tiše, „říkejte mi Agnes."

„Agnes —" řekl. Znělo to měkce a hudebně. V jeho ústech vše nabývalo kouzla.

Hleděla na něho napiatě.

„Odejdete záhy z Hammelu?"

„Nevím," řekl. „Není to v mé vůli. A — —"

Odpověděl pohledem.

Usmála se svěžím a čistým smíchem mládí a radosti. Znělo to jako zvony vzkříšení.

„Myslím, že tu máte co činiti; je tu mnoho krys."

A vážněji dodala.

„Zůstaňte, krysaři,"

Neodpovídal. Zraky jejich se utkaly. Hleděla neklidně a tázavě do planoucího krysařova zraku. Větvička jasmínu chvěla se v její ruce.

„Mám milence," řekla.

Krysař vzal ji za ruku.

„Nechci ho viděti. Nechci o něm slyšeti. Vím, že je na světě mnoho šeredných věcí. Co je mi po tom, nepřijdou-li mi do cesty. Nechci ho viděti. Ale kdybych ho viděl . . ."

Hlas krysařův sesmutněl a ztemněl. Znělo to vážně a varovně jako hrana.

„Ne," vzdechla. Ale nebylo jisto, co znamenalo toto n e. Ocitli se na prudkém spádu, kde nečiní se kroky, kde zbývá pouze let. Podržel její ruku ve své a nechala mu ji. Stiskl. Stiskl ji prudce a vášnivě, že by byla vykřikla bolestí Opakovala přes to stisknutí. Tato bolest ji omamovala.

„Agne — —" řekl.

Znělo to jako otázka a jeho prosba.

Pohlédla na něho a usmála se.

„Ano," řekla. A bylo zřejmo, co znamenalo toto ano. Bylo zcela nahé, bez ostychu a bez výhrad. A děvče ve dveřích podalo krysaři snítku jasmínu.

II.

Byl to kout v dobrém hansovním městě Hammeln, kout tichý a opuštěný, skoro jako by města nebylo. Těžké vozy nehrčely tudy s náklady zboží; nehlučely tu trhy a nejezdili zde jezdci v bohaté zbroji. Ani procesí tudy nechodila. Pouze hlas zvonu zněl sem z chrámu Svaté Trojice v Hammeln, hlas vážný a zádumčivý, ale z těch hlasů, kterým, poněvadž jsme je často slyšeli, zapomínáme naslouchati. Aspoň Agnes, otevřela-li své okénko, slyšela spíše jiné hlasy.

Bylať pod jejími okny zahrada v květu, kde zpívali jí ptáci, kde vše bzučelo životem a úsměvy na její pozdrav. V zahradě bylo tolik vůní, z nichž kterákoli dovedla opojovati. A Agnes se se zdálo, že je květem mezi květy a vůní mezi vůněmi.

Byl tu také dům s prejzovou střechou, starý a skrytý zelení kaštanů. Ale tento dům dovedl tak náhle zjasněti a otevříti se v slunci.

Matka krásné Agnes, žena znavena spíše nežli lety smutnými příběhy, na které vzpomínala s hrůzou a steskem, chvěla se zimomřivě a ploužila se domem jako stín. Slunce a světlo ji lekalo; prchala před ním jako noční pták.

Ale Agnes nezdálo se nic lekati, hleděla s důvěřivým úsměvem do příštích dnů.

A krysař stále pobýval v Hammeln.

Vyháněl krysy.

Byla to událost pro Hammeln. Děti a staří provázeli ho na jeho cestách. Děti a staří divili se krysám, které šly za ním slepě do záhuby, fascinovány jeho píšťalou, sotva více slyšitelnou pro dobré a počestné občany města, nežli vzdálené bzučení hmyzu.

A vlny řeky přijaly krysy a pohltily je. — Vlny řeky je přijaly a nesly je do moře, do vzdáleného moře; nikdy už neporuší dobré chuti ctihodným kupcům hansovního města.

Krysař vyháněl krysy; ale kromě toho byl jiný důvod jeho pobytu v Hammeln.

III.

Sepp Jörgen rybář, bydlil na břehu Vesery, tam kde se sbíhala s Havelou. Měl malý a chudý domek. Vedl život ubohý a nuzný.

Lidé všech cechů v Hammeln posmívali se ubožáku. Chápal tak příliš těžko. Byl to dobrý, ale těžkopádný hoch. Říkali, že se usmívá a pláče až druhého dne. A měli pravdu.

Co se týče ryb, nebylo třeba myšlenek. Bylo třeba rozhoditi sítě a čekat. Čekat Sepp Jörgen uměl jako málokdo. Čekal trpělivě a odevzdaně; dočekal se však málokdy čeho. Říkají, že se tak děje těm, kteří odevzdaně a trpělivě čekají.

Ale Sepp Jörgen neztrácel trpělivosti. Chápal, že den se musí podobat dnu a noc noci. Chápal, že rodí se někteří k štěstí a jiní ke strastem. Chápal, že jsou páni v nádherných kožiších a krásných řetězích na radnici, kteří poroučí, a že je chudina, které nutno poslouchat. To vše chápal, poněvadž viděl to po celý svůj život.

Věděl také, že je nutno vyhnout se z cesty, jdou-li po říšské silnici opilí lancknechti. To všechno věděl, třeba byl nechápavý hoch.

A věděl posléze, že se mu všichni posmívají. Druhové rybáři, děvčata v Hammeln. Bolelo ho to časem a bylo těžko říci, co více bolelo. Svíral často pěstě a také srdce mu to mnohdy svíralo. Na neštěstí, dík neblahému určení Seppa Jörgena, až příští den. A tak odcházeli klidně muži, když ho uráželi, a ženy, které by byl mohl milovat, mizely v dáli. Bylo to určení rybářovo. A neuniknete určení.

A přece Sepp Jörgen byl statný hoch, schopný postavit se komukoli. Statný a ne ošklivý hoch, hoch dobrého srdce a dobrých, poněkud zaléhavých očí.

Vše, co měl, byl drozd v kleci, kterého úzkostlivě ošetřoval. Dovedl to, poněvadž to vše bylo jednoduché a prosté, den co den stejné a den co den krásné, jak se aspoň Jörgenovi zdálo. Drozd v kleci se mu neposmíval ani ho neranil. A bylo-li rybáři krušno a těžko, dovedl utišiti poněkud jeho pošetilé srdce. Rybář Jörgen naslouchal zpěvu konejšivému a jasnému. Zapomínal na špatný lov, na svoji nouzi, na urážky všech v Hammeln a na krásné dívky, které měli jiní a nikdy on. Usmíval se, ukolíbán zpěvem; a vše se na ubohého usmívalo. Ženy přicházely a líbaly ho.

Pták zpíval.

A Sepp Jörgen žil, ničeho dále nečekaje.

IV.

Milenec jmenoval se Kristián. Říkali mu dlouhý Kristián.

Měl plavé vlasy a modré oči. Měl všechno, co může míti občan v Hammeln: počestné rodiče a zachovalé jméno a úctu k radnici a kostelu.

Byl zaměstnán v obchodě svého strýce v podloubí náměst v Hammeln. Byl to soukenný obchod, známý široko daleko A ježto strýc Kristiánův byl bezděten, kojil se Kristián nadějí, že se stane dědicem. Chyba byla ta, že strýc Ondřej, třeba nemladý, neustával ve svých záletech kupce, který může platiti, záletech, pohoršujících mnohdy město tak ctihodné.

Dlouhý Kristián činil, co mohl. Odváděl pokušení od strýcovy cesty. Dohodil mu pannu.

Gertrud, letitou a prostou svůdnosti, za hospodyni. Přespolní zálety zdály se dědictví méně nebezpečny. Strýc Ondřej měl tak málo času pro své lásky.

A tak kolísal Kristián mezi úzkostí a nadějí.

Kromě toho miloval Agnes.

Vypravoval jí o svých starostech a o bezesných nocech, kdy myšlenka na svůdnice tlačila ho jako můra: vypravoval jí o záletech strýcových s pohoršením, kterého je schopen muž počestný a ohrožený dědic.

Agnes naslouchala.

Péčí její bylo, aby Kristián nevěděl o krysaři a krysař neuzřel Kristiána.

Kristián, pravda, mluvil občas o krysaři; o jeho zásluhách, jakož o tom, že řemeslo krysaře, třeba užitečné, nezdá se mu dost ctihodným a rozšafným.

Agnes naslouchala a souhlasila; přemítala zatím o krysaři.

Krysař byl stále ještě v Hammeln.

A dlouhý Kristián stále kolísal mezi úzkostí a nadějí.

V.

Nad krásným hansovním městem Hammeln, pýchou všech obyvatelů, tyčí se vrch Koppel, který je jejich nemenší pýchou.

V neděli opouští měšťané brány města a svátečně vyšňoření stoupají na Koppel. Stoupání je prudké a pot řine se z jejich čel; ale jak krásný pohled odtud na celé město a na celý kraj.

Stoupati sosnovým lesem, ztemnělým poněkud, a aniž by občané Hammeln chápali, smutným. Ale nejsmutnější les pozbude smutného svého rázu, naplní-li ho veselé a rozvážné hovory kupců hansovního města, ctihodných jejich manželek a dívek a jinochů hammelnských.

Nad touto sférou, vrcholnou pro většinu, poskytuje vrch Koppel jiné možnosti. Vyjdete náhle z lesa. Jdete roztroušenými balvany, zbloudilými sem před staletími. Vše je zde nahé, prosté a veliké.

Usaďte se a pohleďte dolů na město. Vyhřívejte se na slunci a užívejte nedělního klidu. Neboť, kdybyste kráčeli dále, dojdete k propasti.

Propast zeje, chladná a hluboká. Nedohlédnete do ní. A hodíte-li tam kámen, padá tak dlouho. Vrch Koppel má své tajemství; propast není prý pouze propastí, ale je cestou. Tak říkají někteří odvážnějšího ducha, odvažující se až k okraji a zkoumající hádanku Koppelu.

Nikdo však neví.

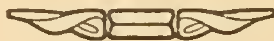
Říkají pouze, že cesta odtud vede pod zemí daleko. Daleko, daleko přes hory a řeky. Do Sedmihradska až. Ale říkají tak, nevědouce, od koho to slyšeli. Jisto, že nikdo dosud, pokud známo, nenastoupil odvážnou tuto cestu, jisto, že nikdo dosud nedospěl tudy do země sedmihradské.

Kteréhosi dne stanul krysař nad touto propastí.

Prošel sosnovým lesem a holým vrchem, kde se hřáli hadi v poledním slunci. Krysaře to pudilo stále dále.

Stál až na okraji, mnohem dále, než se odvážil kdo z rodáků Hammeln. Stál až na okraji a zdálo se, že mluví s propastí.

Jisto je, že propast lákala krysaře; stál nad ní zamyšlen a sám. Občanům v Hammeln nelíbil by se výraz jeho očí; nebyla tu pouze propast, ale byly tu dvě propasti. (Pokračování příště.)

FRIEDRICH NIETZSCHE:

S VYSOKÝCH HOR.

(Dozpěv ke knize „Mimo dobro i zlo“.)

Přeložil Otokar Fischer.

O žití v polednách! ten slavný čas!
Ó letní zrání!
Slast slídění a neklid vyčkávání!
Dnem nocí, přátelé, já čekám vás:
Kde dlíte, přátelé? Je čas, je čas!

Což pro koho leč pro vás ledu běl
dnes v růžích vzplála?
Vás hledá strž, výš v modř dnes touha zálá,
mrak na větru se vznesl, vás by zřel
až s končin, kam kdy orel doletěl.

Na strmých výších prostřel jsem vám stůl:
kdo těsněj bydlí

nad jícnem hrůz, kdo blíže hvězdám sídlí,
kdo dál než já svou říši posunul?
a kdo již chutnal, můj co dává úl? . . .

Tu jste už, druzi! — žel, však nejsem já,
za nímž jste spěli?
Jak? údiv? zklamání? hněv raděj celý!
Můj krok je jiný? tvář i ruka má?
Ať kýmkoli — že vám už nejsem já?

že jsem se změnil? sobě odcizil?
ba sobě utek?
že vítěz vyšel zraněn ze všech půtek,
jež proti sobě samu vyzbrojil?
sklán vítězstvími? oběť vlastních sil?

že šel jsem v bouř, jež ostře šlehá zem?
že u medvědů
jsem poustevničil v šedé poušti ledů,
dal s bohem kletbám, lidem, bohům všem?
že přízrak, ledovci jenž bloudí, jsem?

Co, druzi staří, s láskou, se vzlykem?
nač chvět se, zlobit?
Ach, odejděte! Váš zde není pobyt:
Zde v sněžných tesů tichu velikém —
zde nutno lovcem být i kamzíkem.

Jsem lovcem zlým. Vše luk můj zabání,
když napiat ztuha:
Na pouti k síle nenaleznu druha — —:
Však běda teď! šíp tento poraní
jak žádný dřív — Pryč! spějte v ústraní!

Jak? odcházíte? Po snu nesmí být
ni po důvěře:
Mé srdce, otevř novým druhům dveře!
Pusť staré, pusť! i vzpomínku! i cit!
Kdys mlád jsem byl — chci lepší mládí žít!

Touž nadějí kdys jeden spial nás sen —
Ó chabá páska!
kde bledé znaky, jež tam vryla láska?
je hnusu minulosti dána v plen,
je jako zhnědlý, shnilý pergamen.

Ten zde a ten — že přítel můj a druh?
Ne! přátel běsi
tmou buší na srdce i okno, děsí
mne pohledem, jenž dí: „já byl — tvůj druh?"
Kde růží vůně kdys, teď zvadlý puch!

Já snílek mladý, jehož podved sen!
        Kde vytoužené
jsem sourozence čekal přerozené,
zřím vetché odpadlíky: jenom ten,
kdo přerozuje se, mně příbuzen.

V polednách žití! druhý mládí čas!
        Ó letní zrání!
Slast slídění a neklid vyčkávání!
Dnem noci, přátelé, já čekám vás,
přátelé noví! Přijďte! Čas je, čas!

* * *

Zpěv t e n t o dozněl — touhý sladký kvil
        mi na rtech zniká.
Toť dílo poledního kouzelníka,
jenž vhod mi přišel: Polední čas byl —
kdo jedním byl, se ve dva rozstoupil . . .

K vítězství společnému zjasněm tvář
        i ku slavnosti.
Hle, přítel Zarathustra, host všech hostí!
Teď plesá svět, je stržen hrůzný šlář,
teď slaví svatbu temnota i zář . . .

J. BOROVIČKA:

ČECHOVÉ VE ŠPANĚLÍCH.

Tři kapitoly.

I.

Na nejzápadnějším konci Španělska, na pobřeží, kde večerní hvězda zapadá do vln okeanu — campus stellae — nalezen byl v IX. stol. hrob sv. Jakuba staršího, Od té doby zjevoval se v bojích proti Maurům sv. Jakub, Santiago, „syn hromu" na bílém koni se svými druhy po boku křesťanův a vodil je k vítězství. Tím stal se pro Španělsko národním svatým a vojevůdcem proti nevěřícím, Kompostela pak, kde zbudován nad jeho hrobem chrám, vzrostla na středisko náboženského zápasu španělského a pro ostatní svět vedle Jerusaléma a Říma na třetí svatyni křesťanstva. Neboť sláva a pověst o zázračné síle apoštolově lákala do Kompostely

ze všech končin nesčetné zástupy poutníků, kteří byli nejdůležitějším, ne-li jediným pojítkem Evropy s odloučeným jinak Španělskem.

V davech středověkých poutníků, kteří se tísnili před oltářem světcovým v síních chrámu Kompostelského, jistě bylo i hojně příchozích z Čech. Tito první čeští návštěvníci Španělska jsou bezejmenní, a známe-li náhodou jejich jméno, je pro nás prázdným zvukem.

Avšak nehledě k těmto středověkým poutem zbožných duší a bídných kajícníků, jež k hrobu svatého Jakuba do Kompostely nebo k svatému Joštu v Estremaduře vedla po obvyklých cestách buď touha mysli vznícené pravým křesťanským nadšením nebo kvapnými kroky hnala hrůza ze spáchaných hříchů, bylo Španělsko a Portugalsko objeveno pro literární český svět ještě před začátkem nové doby. Stalo se tak slavnou cestou pana Lva z Rožmitála, kterou vypsali dva z jeho družiny a účastníci: Šašek, zeman neznámého jména, česky a normberský měšťan Gabriel Tetzel z Grafenberka německy; konečně i do latiny český cestopis přeložil a roku 1577 v Olomouci vydal pozdější biskup tamější, Stanislav Pavlovský z Pavlovic a tak jej zachoval, neboť původní české znění se potom někde ztratilo.

Putování páně Lvovo po pyrenejském poloostrově je vlastně jen částí jeho velké cesty, kterou v letech 1465 až 1467 podnikl po západních krajích evropských a která představuje v tehdejších poměrech jakousi cestu kolem světa. Dříve, než se svou družinou dorazil k španělským hranicím, procestoval přes Německo Nizozemím, přeplavil se v Calais přes moře a navštívil jižní Anglii, pak táhl celou západní Francií a potom na zpáteční cestě ze Španělska prošel opět jihovýchodní Francií a severní Italií a teprve třetího roku přes alpské země vrátil se do Prahy, kde musil se svými druhy jet na královský hrad ke králi a královně, kteří mu vyšli vstříc a přijali ho velmi laskavě.

Nebyla to také obyčejná cesta bezvýznamného poutníka nebo cestovatele. Pan Lvík z Rožmitála, nejvyšší sudí království českého, pán na Blatné, Rožmitálu, Střele, Domažlicích, Písku, Rokycanech, Pecce a Přimdě, švakr krále Jiříka, když na podzim léta 1465 den po svaté Kateřině panně vyjel z Prahy, měl s sebou nejen průvodní listy císaře Bedřicha a jeho choti Eleonory a své sestry, královny Johanky, nýbrž byl také provázen skvělou družinou, v níž bylo na 40 osob stavu panského a rytířského, v komonstvu také hudci, kuchaři a jiné služebnictvo, vše po způsobu

knížecím: s padesáti dvěma koni a vozem vyrazil z Prahy. Kavalír s takovým průvodem dovedl si zjednati všude náležitého přijetí. Také účel jeho cestovní výpravy nebyl zcela soukromého rázu. Cestoval po palácích králův a knížat křesťanských a po mnohých i pohanských krajinách, jak sám vykládal, aby navštívil a prohlédl si dvory, popsal všeliké kraje a panovníky světa, shlédl města mužův a seznal mravy lidí a obyčeje národů, nabyl zkušeností válečných a rytířských a utužil se ve vlastní hrdinnosti. Bylo to v době, kdy nové proudy evropského duševního života přinášely k nám opět v hojnější míře vánek humanismu. — Avšak nejen tato osobní touha po novém poznávání a vědění pudila pana Lva z Čech do cizích krajů. Význam jeho cesty byl také politický a diplomatický. Čechy vstupovaly znovu do dějin Evropy, nyní mocným vlivem, který té doby král Jiřík vykonával na okolní státy. Dost dlouho již trvala zarputilá kacířská uzavřenost, která bránila duševním i všelikým stykům s druhými zeměmi; příliš mnoho již osamocovaly theologické hádky a dogmatické boje nejlepší lidi v Čechách od ostatního světa: znovu bylo třeba rozhlídnout se po cizině a vybavit se z domácí výlučnosti, která vyčerpávala všechnu sílu, a také v politickém životě skončeno období sousedských hrdinství a nastala nová doba vyjednávání a smluv mnohdy smělých a dobrodružných sestav, z nichž se utvářela moderní Evropa. A právě král Jiřík, který musil čelit tolikerému nebezpečnému nepřátelství, znal cenu diplomacie a politického přátelství, a zda nebylo tedy přirozeno, že jeho švakr, pán z Rožmitála, který, ač věrný katolík, vždy pevně stál při svém králi, měl touto okázalou cestou po evropských dvorech působit na změnu veřejného mínění, jež získat ve prospěch české věci, stále ohrožované, bylo tak žádoucí pro politiku královu?

Na této velké cestě po Evropě, jaké nebylo tehdy rovno, poznal pan Lev a jeho družina největší část pyrenejského poloostrova na jih až po Evoru a Guadianu tak důkladně, jako sotva který druhý Čech před ním a jistě také i po něm. Hory pyrenejské překročili blízko zálivu biskajského a pak prošli Biskajou a cestovali starou Kastilií do království Leonského, odtud severním Portugalskem do Galicie, pak nazpět opět téměř skrz celé Portugalsko do Estremadury a středem Španělska, jižní novou Kastilií a přes Aragonsko konečně do Kataluně.

Když přišli do Španěl, uviděli již hezký kus světa a poznali, co je to cestovat cizí neznámou zemí; ovšem, co všechno uzřeli a zažili v zemích za horami pyrenejskými, předčilo dosavadní

jejich zkušenosti a dojmy. Jistě již viděli dobře, že cizinci nemají nikde na růžích ustláno, ale domorodé obyvatelstvo ve Španělích místy přichystalo jim přijetí víc než nevlídné. Životem byli bezpečni málokde, kolikrát zírali jisté záhubě vstříc, a nebezpečenství číhalo na ně téměř za každým krokem. Hned blízko za hranicemi to začalo: málem by se byli s celníky pustili pro nedorozumění do bitky, v níž jistě byli by všichni pobiti. V Olmedě zase zachránilo Čechy jen několik vznešených mužů, které vyslal sám král, aby utišili srocený lid, žádající vzít pomstu na smělých cizincích: tam ovšem byli tím sami vinni; pan Jan Žehrovský z Kolovrat zažertoval si, pravda, trochu nepřístojným způsobem s jakousi dívkou, a když mu její milenec za to lál, vyťal mu políček a vyhodil jej z hospody — nerozuměli prý mu — tehdy poznali, jak dovedou být Španělé žárliví: za dvě hodiny potom již na čtyři sta lidí ohrožovalo jejich příbytek. Nebylo divu: v tom městě bydlili lidé horší než pohani, kteří ani nepoklekli při mši, když kněz pozdvihoval tělo Páně, jako zvířata, a vedli život nečistý a sodomský, že hnusno vypisovat jejich zločiny. Nebo v Galicii nedaleko Kompostely byli již úplně odhodláni draze prodat své životy neurvalým Galičanům, kteří se chtěli na ně vrhnout pro velmi nepatrnou příčinu, pouhou neopatrnost jednoho panoše z průvodu páně Lvova. Ale nejhůře se jim vedlo v Kataluni. Když jeli tou chudou a zničenou zemí obydlenou největšími loupežníky a zlosyny, nebyli ani okamžik jisti životem a stále žili ve strachu, že je všechny povraždí a o všechno okradou nebo na galeje prodají. Několikrát se tam přesvědčili, že Katalonští jsou lidé nevěrní a ničemní, sice víry křesťanské, ale horší než kteříkoli pohané: tři krajiny pohanské procestovali, zemi Barbarů, Saracenův a Granacerenů, ale všade byli bezpečnější než v Kataluni, mezi těmito nejhoršími a nejničemnějšími lidmi všech křesťanů. Opět pan Žehrovský — bête noire české družiny — málem byl by uvedl všechny své druhy v záhubu pro milostné dobrodružství, kterého tentokrát se nedopustil a z kterého byl jen neoprávněně viněn: pana Bořitu však při tom zajali. Tam také cestopisec Šašek za Mortorellem, když se ubírali k Barceloně úzkou cestou jen pro pěší nebo jezdce, která se táhne vedle mořských bažin dvě míle od moře a mezi skalami, upadl do rukou mořských loupežníkův a jen tak tak že byl vyproštěn. A v Barceloně samotné byli varováni, aby nevycházeli po dvou nebo po třech, nýbrž aby byli stále pohromadě, protože v okolí se toulalo mnoho mořských loupežníků, kteří lidi tajně uchvacují a do otroctví prodávají; ti chytnou-li někoho —

bylo jim pro postrach vypravováno — spoutají ho a přiváží k jinému zajatci, aby nemohl utéci; když odrazí loď od břehu, rozváží ho, neboť na širém moři, kde vidí toliko moře a oblohu, nemůže utéci, avšak jakmile někde přistanou, sváží ho a tak lidi prodávají jak zvířata, kde se jim dobře hodí.

Ale nejen surové obyvatelstvo a divocí loupežníci ohrožovali je na životech, příroda sama a jiné živelní zjevy chystaly jim obtíží, hrůz a nebezpečenství nadbytek. Místy táhli krajinami nevzdělanými, kde se nedařilo nic, než zimostráz a rozmarina, šalvěj a pelyněk, nebo jinde rostl jen polej a anýz, a tu pak trpěli velkou nouzí ve všem, v jídle i pití i bydlení; často se stalo, jako na cestě k sv. Jakubu, že musili noclehovat pod stromem v širém poli, chytat ovce a žít trávu koním, jak se kde co dalo, krátce musili vést bídný život jako cikáni a vytrpěli mnoho hladu a nedostatku. Nebo zase jeli zamořenou krajinou, největším morem, o němž kdy slyšeli: to bylo v Portugalích, když se ubírali z Bragy k Lisabonu; tehdy míjeli vsi a městečka, jež byla zcela pustá a vymřelá, tak že ani živé duše nebylo vidět, jen bídu až k neuvěření; od lidí, kteří byli morem onemocněli nebo měli doma nemocné, musili kupovat nejnutnější potřeby k živobytí nebo u nich zůstat noclehem. V mnohých končinách po celé dni neviděli nic než nebe, vodu a pohany. Největší však strázně a útrapy skrývala pro ně příroda na krátké cestě do Galicie v horách portugalských. Tam musili prchat před množstvím ohyzdných, létavých hadů, malých a tlustých, s křídly jakoby netopýřími a hlavou ozbrojenou zahnutými ostny, kteří člověka i dobytek pronásledovali a když ho dostihli, připevňovali se svými ostny a zakusovali se; strašní štíři velcí jako prostřední honící pes se strakatým hřbetem, zelené ještěrky skoro tak velké jako kočka a s podobnou hlavou a všeliký jiný jedovatý hmyz stěžovali jejich pochod; nemohli jinak se brát těmi horami leč v největším vedru, kdy jedovatá zvířata odpočívala zalezlá ve skalních skulinách, neboť když horka ubývalo, vylízala a roztahovala se po skalách a na zemi, a stále musili mít pohotově ostré léky proti jedu zvířecímu, protože každý bez léku hned zmíral prudkým jedem, nevyříznuli-li celé otrávené místo.

Ale ovšem Španělsko, země protiv, které z velké části na svojí cestě poznali, neděsilo je jen zrůdnostmi divoké a nehostinné přírody, ukázalo jim také štědré krásy své půdy a zvláštní půvaby svých krajů. Míjeli na své výpravě města, jichž hradby byly porostlé břečťanem hustým jako les nebo violkami, již z daleka viditelnými, a po nevzdělaných krajích přišli opět do končin plných zahrad

a hájů. Překrásné sady utvořené ze samých cypřišů poskytovaly lahodné odpočinutí na únavné cestě a údolí neschůdných hor, pod jichž úpatím táhli, dávala vlídný stín a svěží vzduch občerstvoval je ve znoji léta, když kráčeli podél břehu bystřin a říček. S úbočí strání, na nichž zelenaly se sady olivové a brunátněla réva, sestupovali do rovin a lesů, kde žilo velké množství jelenů, daňků a jiné vysoké zvěře. A víc než jen prosté dary utěšené přírody uzřeli na pyrenejském poloostrově, viděli i její vzácné velkoleposti. Granátová jablka v jižních krajích a datlové palmy, jež vydávají — jak zvěděli — plody teprve stého roku s ovocem podobným fíkům, ale sladším a lahodnějším, a rostou do ohromné výše, spatřili v okolí barcelonském v tak velkém množství jako v nijaké krajině, kterou poznali; a to nebylo pro ně jen zvláštní, snad zajímavější předmět poznání, věděli dobře a připomněli si: jejich ratolesti házeli obyvatelé jeruzalémští Pánu Ježíši na cestu při jeho slavném vjezdu do města. A úrodou a plodností shledali některé kraje podobné téměř ráji: víno dařilo se tam tak silné, že se může pít jen s vodou, a pšenice žala se tři měsíce po zasetí.

Díla mužů v kamenných městech a hradech a mravy lidí, s nimiž se obeznámili na svém putování španělskými zeměmi, zastínily však v zvědavé mysli společníků páně Lvových krásy přírodní a vyvážily dokonale všechny obtíže a strádání, která jim bylo podstoupit na dlouhé a časem nebezpečné cestě.

Krása a bohatství nakupené v palácích královských oslňovaly jejich žasnoucí zraky. Nejnádhernější a na poklady, na zlato, stříbro a jiné klenoty nejbohatší hrad v celém Španělsku, v Segovii, mohli obdivovat hodně zblízka: palác byl zdoben zlatem a stříbrem a modrou barvou zvanou azulium a stěny pokryty alabastrem; z alabastru byly i sloupové chodby a podlaha v komnatách; v ložnici královské skvěl se strop ryzím zlatem, i pokryvky byly tkány ze zlata a záclony nad ložnicí byly ohromné ceny; tam uviděli 24 sochy králů, kteří od založení říše panovali, všechny byly z čistého zlata, představujíce jednotlivé vladaře na trůnu s žezlem a říšským jablkem v rukou, neboť všichni králové jsou u korunovace zavázáni, že za svého vladaření nahromadí tolik zlata, kolik sami váží, aby po smrti jejich socha mohla být postavena k ostatním panovníkům v paláci. A stejně ohromné jako na zámcích a palácích světských velmožů byly i poklady chrámův a klášterů. Divotvorné sochy, celé ze zlata, stříbra a drahého kamení, nesmírné váhy, v nejdovednějším umění provedené, zázračné kříže, obrazy a předměty kostelní — v Guadalupě monstranci ze zlata

se zářícími drahokamy tak velikou, že jeden člověk nemohl ji pozdvihnout — shlédli v chrámech, nad něž krásnějších neuviděli v celém světě; zvlášť ochozy klášterní stavěné kolem zahrad s cypřiši a jinými rostlinami, vzbuzovaly jejich nadšený podiv. Některé z předmětů, které jim byly ukázány, neprojevovaly sice již svou zázračnou sílu od dlouhé řady let, jak jim bylo řečeno, ale jejich náboženské představy ve Španělsku nikterak nedoznaly zklamání. Spatřili množství nejvzácnějších ostatků a navštívili s pokornou myslí všem křesťanům drahá a po celém světě známá místa, jež oslavili svatí a mučedníci svým životem a krví. V Santiagu — budiž jen ono uvedeno za ostatní — vytouženém cíli všech středověkých poutnických cest do Španělska, poklonili se hrobu apoštola Jakuba, uzřeli jeho hůl, červený prapor s bílým jezdcem na bílém koni, pod kterým křesťané vítězně bojovali proti pohanům, srp a řetěz, nástroje jeho mučednické smrti. I jinak poznali ve Španělsku věci zcela jedinečného rázu. V Segovii byli upozorněni na kamenný most — byl to římský akvadukt — tak vysoký, že nebylo možno po něm jezdit koňmo ani vozem, toliko chodit pěšky — čerti prý vystavěli ten most za jedinou noc ze samých čtvercových kamenů. V Salamance opět podivovali se vysokému učení, četně navštěvovanému, nad něž nekvetlo slavnějšího v širém světě křesťanském, a jinde zas jinému. Byli v tvrdých pevnostech a výstavných krásných městech s čistými, dlážděnými ulicemi a jiných, jež byla vytesána ve skále, a v přístavech, kam lodi přivážely zboží ze všech končin světa.

Ale nebylo by možno vypočítat všechno, a nebylo divu, neboť přišli až na konec světa. Bylo to za svatým Jakubem čtrnáct malých mil, jež urazili za půl dne. Asi uprostřed cesty viděli na břehu mořském stát loď zkamenělou s lany a vesly i vším lodním nářadím. Na té lodi — vypravovali jim — jel Bůh syn se svou matkou a vystoupivše na vrch zvaný Stella obscura založili tam chrám rodičky Boží. A pod tím chrámem spatřili velikou ves nazvanou Finisterrae, to jest konec světa, neboť za ním není nic jiného než nebe a nesmírné ječící moře, jehož hranice zná toliko Bůh. Tam také slyšeli vypravovat pověst o zemi za mořem, které je tam bouřlivé, že nikdo nemůže přes ně plouti, a jak přece někteří chtěli zvědět, co je na druhé straně a vypluli s loďmi, ale nikdo se nazpět nevrátil.

Poznali i nové mravy ve Španělsku. Obecný lid ovšem přijímal Čechy celkem všude s nevlídnou uzavřeností nebo dokonce se zjevným nepřátelstvím: vždyť viděl v nich především dost nepo-

hodlné a protivné neznámé cizince, s nimiž se nedovedl dohodnout ani o jejich nejnutnějších potřebách — ten hlasatel, kterého měli s sebou, byť byl sebe výmluvnější a mluvil ještě četnějšími jazyky, jistě nestačil na tak velkou družinu — a pak španělský lid znal příliš dobře bludné rytíře, kteří chodili krajem a byli jen metlou obyvatelstva; a jak mohl poznat, že tentokrát přišli skuteční rytíři, rodem i duchem? Za to průvodní listy, které si pan Lev vzal s sebou na cestu, a nové, které obdržel ve světě, otevíraly mu ochotně brány měst a hradův a paláců královských a dvorné, v pravdě šlechtické mravy jeho druhů činily je všechny milými hosty a vítanou společností v bohatých domech měšťanstva, panstva a vysokého duchovenstva, takže cítili se bratrsky jako doma mezi sobě rovnými. Všude ve větších městech, kde setkali se se šlechtou nebo zástupci královými, prokazovala se jim velká čest, byli zahrnováni vzácnou pozorností, zváni k všelikým slavnostem, hostina stíhala hostinu a hry byly pořádány pro jejich vlastní kratochvíli. Měšťané v Burgosu a biskup v Salamance vystrojili na počest páně Lvovu zápasy s divokými býky: byla to jistě neobvyklá podívaná pro českou výpravu, jak na náměstí, kam sehnali několik rozdrážděných zvířat a uzavřeli ulice, zápasníci jezdíce na rychlých koních s nohama nahoře u sedla skrčenýma, jak činí pohané, a kde kdo jiný, štvali a týrali býky až k smrti; viděli také, jak hrozné jsou tyto hry: několik lidí a koní přišlo před jejich zraky o život. Jak byli hoštěni, vidět z přijetí, kterého se jim dostalo u jednoho mocného hraběte u Toleda — a nebylo to ojedinělé — hrabě poslal panu Lvovi všechny potřeby do bytu a okolo 40 jídel a když nosili jídla do síně, musili vždy jít před jídlem jeho trubač, pištec, dva mouřenínové s velikými bubny dle pohanského způsobu a mnoho jiných hudebníků. Při takových příležitostech zvlášť dobře se seznamovali s mravy pohanův a nalézali na nich mnohdy větší zalíbení než u křesťanů. Ať po pohanském či křesťanském způsobu — tu zkušenost Čechové učinili — hody ve Španělích byly stejně skvělé. A ani ženy při nich nescházely, sličné paní a panny, nádherně pohansky nebo turecky oblečené a v závojích, sedávaly po jejich boku a po hostinách provozovaly půvabné tance při zpěvu a hudbě jim na podiv. Ba ani panny, které zasvětily svůj život Bohu, nevylučovaly se z této milé povinnosti hostitelské: v Burgosu v klášteře, kde byly jeptišky vznešeného rodu vévodského, hraběcího a rytířského a (podotýká cestopisec) velmi krásné, byla celá družina přijata velmi vlídně a v rozkošné zahradě bavena hrou, tancem a jinými zábavami.

Králové sami pak předcházeli v účinné laskavosti dobrým příkladem své many. Pověst leckde předešla pana Lva, a vědělo se o něm na královských dvorech, že navštěvuje vladaře a země evropské, jak se slušelo na muže urozeného, vědělo se také, z jak dalekého kraje přišel, a vědělo se rovněž, že tak dlouhé putování utrmácí koně a lidi a vyprázdní měšec. A proto nabídky královské přízně a pomoci byly velmi okázalé: měl-li v něčem nedostatek, mohl jen žádat, a dostalo by se mu všeho v hojnosti, zlata a stříbra, co by chtěl. Ale pán z Rožmitala byl stále kavalír, měšec měl ještě plný a dary přijímal jen pro čest a z úcty k dárcům, nikoli z nouze a na pomoc. Když prosil o něco, bylo to jen pro památku a mělo to pro něho jen cenu vzácnosti, nic víc. Tak od krále portugalského, který byl k němu velmi laskav, vyžádal si dva mouřeníny a dostal k tomu ještě opici, dva krásné koně zvané janetty, jimž se rychlostí vyrovná málokterý kůň, několik libovonných koček cibetek, mnoho koží levhardích, luku, kopí a jiných zbraní pohanských.

Taky řády rytířské a vyznamenání si přinesli Čechové domů ze Španěl jako z jiných zemí, kterými prošli. Ty ovšem musili si dobýt na svůj vrub, neboť za nimi nestál nikdo, kdo by dodal váhy jejich vystupování. Kacířský král, jemuž šli dělat ve světě čest a získávat přízeň, jistě nebyl dobrým doporučením. Bylo to celkem dost prosté, jak si získávali úctu. Uspořádaly se zápasy, v nichž Čechové byli chlapíci, po všelikém způsobu — jen v házení železnou tyčí o závod, jak se dělo v Katalunii, nebyli vycvičeni — pan Žehrovský z Kolovrat, lamželezo a přední borec družiny, v jehož silných údech tolikrát na cestách spočívala sláva českého jména (a byla dobře uložena), pravidelně mrštil domácím vybraným silákem několikráte o zemi k úžasu a časem i netajenému vzteku jeho krajanů, a pak ovšem pocty, které přísluší mužné síle a statečnosti, nemohly mu být po právu odepřeny.

Mouřenín a opice! Znamenité dary! Zda není to vlastně z celé cesty po pyrenejském poloostrově nejcennější a nejvzácnější kořist, s jakou se vrátili Čechové do vlasti — kromě podivuhodných obrazů jejich užaslé mysli, jež změnily se časem v krásnou vzpomínku, ale nikdy nemohly se proměnit v skutečný příklad a živou moudrost? A o to snad tehdy také šlo panu Lvovi.

Ale jak mohlo být ve Španělsku jinak? Neboť co uzřeli? Velikou, divokou i krásnou, nehostinnou i bohatou zemi, ale pořádku v ní nikde nebylo. Uzřeli zemi rozdělenou v četná království a království rozchvácená bojem. Skoro všude, kudy se ubírali,

panovaly zmatky a rozbroje a zuřila občanská vojna, syn vedl válku proti starému králi a mocné panstvo se bouřilo při každé příležitosti proti svým vladařům. Když navštívili prvně starého panovníka, znepřátelili si nápadníka trůnu a musili se vyhýbat všem krajům, které s ním držely. Ani nejposvátnější místa nebyla ušetřena vřavy válečné. V Galicii jakýs šlechtic dobyl Santiaga a obléhal chrám s hrobem svatého Jakuba, zajav před tím arcibiskupa s třemi kněžími; chrám hájila proti němu arcibiskupova matka a bratr. Celá země byla proto dána papežem do klatby, neboť veškerá stála na straně onoho šlechtice; nikde tedy v Galicii se nesloužila mše svatá, děti nebyly křtěny a mrtvoly ležely nepochovány. I pán z Rožmitála propadl zlobě těchto neblahých poměrů: již tím, že si zjednal od obléhajícího šlechtice volný průchod, aby shlédl chrám sv. Jakuba, byl vyobcován z církve a musil se dříve očistit, než směl přistoupit k hrobu apoštolovu. Uzřeli zemi, která nebyla sjednocena ani kmenově ani nábožensky. Byly tam celé kraje, kde žili jen samí pohané, jinde zase bílí a černí Saraceni se mísili se španělským obyvatelstvem a pohanští Maurové bílé pleti a při moři dokonce mnoho černochův a černošek z Barbarie a pohanských otroků s těly pomalovanými z Afriky; a židé žili vedle křesťanův, a přišli i do měst, kde bylo pospolu šestero vyznání.

V takové podobě ukázalo se Španělsko Čechům na konci středověku. Měli-li na své cestě také zámysly politické, co mohla pro ně znamenat a co mohli čekat od země nesjednocené a zmítané vnitřními zápasy? (Pokračování příště.)

JAN Z WOJKOWICZ:

ELEGIE ZA DĚTSTVÍM.

Tak mi den ode dne víc někam v dálku mizí
svět krásný mého dětství — tak den ode dne
víc jeho cítění a chápání jsem cizí!

Ach, kde že dneska jsou ta všechna zvláštní snění
o žití věcí všech — kde jejich rozprávění
podivnou řečí smyslům všem i duši!

Tak teskně se mi dneska o tom o všem sni!
Dnes tvary, barvy, svity, různé zvuky, vůně,
už dávno nejsou tím, čím kdysi byly mi!

Ty pachy příbytků a nejrůznějších věcí,
z nichž každé voněl jsem tajemný její svět —
ta kouzla tvarů jich, a barev, zvláštních svitů,
o čem mi nedovedly o všem vyprávět!

Ta žádost dobrodružství nových, nových stále,
ta chtivost stále nové, nové příhody —
a přec ta bázeň zas, ach ona bázeň sladká,
před vším, co krylo se v zlém lůně náhody!

Ty dojmy podivné ze styku s dívčím světem,
ty krásné nostalgie neurčitých snů,
jež v duši čeřily ty tvary, vůně jemné
těl dívčích, šateček, a stuh, a kloboučků!

Ta snění podivná o cizích, dálných zemích,
jež jsem si kouzlíval za dálným obzorem —
ta touha záhadná po dálích všech a výších,
kde krasší, bohatši vždy život tušil jsem!

Ta síla závratná, jež z hudby křídel vála,
a jak stesk po Vlasti vždy štkala v srdci mém,
ta hudby na křídlech jež výš mne pozvedala
až k prahům neznámým kdes v světě vzdáleném!

To vše, co v nejasných mi tuchách vyprávělo,
o něčem žitém kdes už, krásném, minulém,
tak číms jak otázkami mysl zviřovalo:
Jak povstal jsem a kdo že vlastně jsem!

Ach tento celý snění mého svět,
jenž se mi kdys tak jen můj vlastni zdál,
že bych se býval o něm rozprávět
někomu druhému já tolik ostýchal —
vždyť tehdy věřil jsem, že nikdo nemohl
cítit, co já jsem cítil, znát, co já jsem znal —
ach tento celý dětství mého svět,
jenž se mi kdys tak krásný, širý zdál,
jenž duhou barev dřív jak démant v duši hrál —
ten celý krásný dětství mého svět
jen v uhel černý se mi proměnil,
jak dotkl se ho proutkem Intellekt.

Tak vím už dnes, že vše to, co jsem snil,
jen vlastni mé nebylo království,
že mnohý též snil tak, jak já jsem tehdy snil,
a že to vše tak obecně se ví,
že se tak úplně a snadno vysvětlí —

to vše vím dnes, kdy všechny barvy světa
jen v bílém zírám světle ideí!

Oh dnes! Dnes vše tak jasně prohlížím,
dnes v mysli vše tak zařadit si vím,
dnes svoje jednání tak promyšleno mám,
tak mnoho řečí svou a gesty ovládám —
jak kdybych ke všemu jen pouze přihlížel
a víc jen pouhý stroj než duši v těle měl!

Tak jistě, hladce dnes já mluvím s mužem, s ženou,
tak klidně s osobou dřív nikdy neviděnou —
a když tak přede mnou — s tím vnitřním světem svým —
dnes dítě hraje si: Já už jen pozoruju,
víc pozoruju už, než vskutku soucítím!

A často dnes, kdy unaven jsem vším,
co synu člověka zde vývoj ukládá,
ta znojná práce-pouť za Cílem konečným,
jenž se tak krásný sic, leč v dálce skrytý zdá —
v té chvíli slabosti já nazpět v dětství zřím!
A tehdy cizí tak a všední připadá
mi ten tvor dospělý, ten, jenž dnes ovládá
v svém intellektu celý širý svět;
ten, jenž dnes dovede, ať je to kdokoli,
se s každým cele tak a snadno srozumět,
ten, jenž dnes pro všecko bezpečné slovo má:
ten člověk dospělý s tím širým obzorem,
ten člověk dospělý s tím jasným názorem,
ten člověk dospělý — to dnešní moje já.

v té chvíli slabosti, jak k Vlasti ztracené,
zmlžené dáli, zpět já zrak svůj upínám!
Zde, z lodě života na vlnách Světa moře,
kde bouří veslovat mám k Novým Pevninám!

V té chvíli slabosti bych málem pustit chtěl
svá vesla z rukou — vlnám vzdát se, vzdát — —
u sladkém far niente nechat loď se hnát —
zpět po proudu, zpět k břehům ztraceným,
tam v dáli kams, odkud mi Sirény,
mé neurčité, širé dětství sny,
kynou a kynou — dát se kolébat...

Zpět v dětství svět, v ta kouzla prchlých let —
zpět ve svět zázraků a stálé náhody!
Zpět k ňadru Matky, její na klín zpět,
zpět v hýčkající náruč Přírody!
Tam —

Oh vím, že nelze zpět! Že, jako Celý Svět,
chtít musím proti proudu bouří života
myšlenkou-veslem k Nové Zemi spět!

Že, co je za mnou, ztracený je Ráj...

Leč Ráj je Ráj... Což možno zazlít mi,
že v chvíli slabosti si, jako Celý Svět,
o Zlatém Věku zasním, dlouze zadívám
do doby dávné, roztoužený, zpět?

Že v chvíli slabosti já touhu vrátit mám
se do těch bezstarostných, krásných dětství dnů,
kde, než jsme pojedli Poznání ze Stromu,
jsme, jako kdysi Celý Boží Svět,
u brány Života, v zahradě Edenu,
jen v požívání, trpnosti a snu,
jak v kolébce, tak sladce, oddaně,
dřímali ještě v klíně Osudu!

Vždyť tehdy před námi, jak Zaslíbená Zem',
ležely dosud lány Věčnosti
tak divukrásné až v tom slibu panenském
svých nesčíslných ještě možností!

JARO 1905.

Jak krásně je, jak toužebně je dnes!

Tam venku za oknem je jaro dnes, je smích,
tam na zelených, něžných trávnících
stříbrem hrá slunce a smějí se děti...

Z parku tak toužně sem zní mi ten smích!
Tak dálně tak volně, tak dálně, tak bolně
sem zní mi ten stříbrný, plačící smích...

Občas mi do oken zavoní bez,
tak teple, tak silně opojný bez...

Oh, je mi teskně tak, něžně tak dnes —
že bych tak horoucně zobjímal všechno,
že bych tak bolestně zulíbal všechno,
že bych tak lítostně tiskl vše dnes...

Oknem se všechno tak krásnější zdá,
tisíckrát víc zdá se něhy vše má —
pro choré, po letech, tisíckrát víc
smíchu a polibků jarní den má...

Tušim, že někde v dálce je les,
slunečná stráň a vyhřátá mez,
svítící šaty, kruhy a tyče,
ve světlých výších barevné míče —
teplo a světlo, vůně a ples —
výskavé hlasy rozlehlou strání,
v ozvěnách dálek, ve větru vání,
jak by je někdo na plachtách jara
široko daleko jásavě nes'...

A živě zdá se mi, že možno dnes
takovým obloukem báječným, volným,
takovým zbožným a toužebně bolným
nad snivá temena šumících jedlí,
o tužbách dalekých snících si jedlí,
zrakem svým zakroužit — závratně zatoužit,
vysoko, vysoko do nebes!

Co asi lásky je na zemi dnes!

Nitěných rukavic, sluníků, stuh,
kterými na stráních třepotá vzduch —

co asi slavností mládí je dnes!

⁂

Opíjí mládí, zavání mez —
větry tak dalekým toužením šumí,
jak by je lásky bůh na křídlech nes' —
od slunce teplé tak tělo, šat voní,
únavou jara se hlava tak kloní,
v ozvěnách lásky hukotá les —
a celou slast tu těžkou a němou
a celou strast tu sladkou a němou,
skryje a zkojí v šepotu teskném,
v šepotu bláhovém, oddychu těžkém,
mechové lože, kde zavání vřes...

V mé duši ubohé pláče to dnes,
pláče tak teskilvě, pláče tak těžce:

Qu' as tu fait, qu' as tu fait de ta jeunesse...

 FEUILLETON.

NA PROTĚJŠÍM BŘEHU.

Pět let v životě českého dramatického spisovatele (dejme tomu, že jím jsem) může charakterisovati několik fakt.

Vstoupil jsem po „Pomstě", „Odchodu" a „Premiéře" na scénu Národního divadla „Episodou" a „Smuteční hostinou". Tříaktová „Episoda" hrána pětkrát, aktová „Smuteční hostina" tuším sedmkrát.

Rok po té hrán „Posel". Byl na jevišti Národního divadla vražděn třikrát. Vraha, pamatuji-li se dobře, hrál p. Hašler. Posla nezabil; pouze drama zabito.

Tři léta neobtěžoval jsem po „Poslu"; měl jsem své dramatické plány, odložil jsem je. Po třech letech zadal jsem „Národnímu divadlu" „Figara" a „Poražené" z cyklu „Revoluce", jehož samostatná první část „Ranní ropucha", hrána zatím na scéně vinohradské. Dostalo se mi vyřízení takového: Národní divadlo zamítlo dvouaktovku a přijalo aktovku. Bylo mi naznačeno, že dvouaktovka by ohrozila úspěch aktovky; a pak obě hry byly stejného ovzduší!

Třetí část cyklu ztratila na srozumitelnosti. Za to vybrán kus, který by úspěchu aktovky neohrožoval. Byla to slátanina, zvaná „Z čista jasna". Při premiéře seděl jsem v poslední řadě balkonu. Nerozuměl jsem, pravda, polovině toho, co se mluvilo intimně na scéně: ale autor dovede si již domysliti, co neslyší. Na neštěstí ostatní diváci nejsou v situaci autorově. A tak se stalo, že „Poražení" poraženi důkladně. Kritika čtla publiku levity; ale kus zmizel po prvé reprise i s veledílem, které neohrožovalo úspěch aktovky.

Nyní byla situace jasná. V příručce literárně historické mé dramatické práce prohlášeny za hříčky. Neexistoval jsem pro českou scénu. Ale, aby se stala situace ještě jasnější, zaslal jsem Nár. divadlu „Zmoudření dona Quijota". Quijote zmoudří v pěti aktech; pro správu Národního divadla příliš volné moudření. Hra vrácena mi s připisem, který obsahoval tvrzení stejně málo správná jako málo taktní. Je pravda, že zatím rozhodnuto o upravení poměrů na přední naší scéně na řadu let.

Z uvedených fakt plyne jakýs paradox: před tím, než jsem měl příležitost vidět své práce na scéně, ovládal jsem patrně divadelní techniku lépe, než když jsem nabyl řadu zkušeností všeho druhu. S rostoucí praxí rostla moje neschopnost. Dorostla znepokojující výše. Opatrná správa vzchopila se a řekla: Až sem a ne dále!

Ocitl jsem se na protějším břehu, na výspě vyvržených.

* * *

Vím přibližně to vím, jako kterýkoli dramatik u nás, co se považuje v Čechách za drama. Dovedu snad jako kterýkoli jiný odhadnout působivost slov i scén. Mechaniku jeviště měl jsem příležitost dost dobře prohlédnouti. Mohl jsem ocenit její prostředky a prostředečky.

A po té . . .

Po té šel jsem svou cestou.

Řekl jsem si, že je dost jiných, kteří budou psáti to, co se u nás považuje za drama; že však není nikoho, kdo by psal, co považuji za drama já.

Šel jsem svou cestou; neříkám, že byla vždycky radostná. Chvílemi bouřila se krev. Ne právem.

Nebylo tu nic nahodilého; důsledky plynuly logicky z premiss. Měl

jsem svůj dramatický styl; to by se mi mohlo prominouti, kdyby byl legitimován cizinou. Ale takto tvářili se lidé znepokojeně a přísně: má představa bila všechny jejich představy, můj ideál všechny jejich ideály. Dělo-li se tak, neměl jsem právo čekati potlesk.

Plynula léta. Jsem klidnější. Nereptám, odkázán na protější břeh.

Nereptám. Nežaluji. Konstatuji pouze. A více pro sebe sama než pro publikum. dále, tím jasněji vidím, že chceme-li opravdu dáti něco jiným, je nutno nejdříve dáti sobě.

Byly okamžiky, kdy zakolísala víra. U každého dostaví se takové okamžiky. A otevrou-li se dveře pochybnosti, může být všechno ztraceno. Počne se couvati, smlouvati, slevovati. A vždy se už najde loďka, která odveze z protějšího břehu na místo přízně, popularity, úspěchu.

Míní, že jsem klesal; věřím, že jsem šel dále.

Jsou krásné podzimní dny, chladné, ale plné jasu. Kolem nás všechno umírá, ale je to zatím hrdý a sebedůvěřivý smutek. Je to zatím pathos smrti; dosud ne její tragika. Smrt je tak krásná dosud, že nepřipadá smrtí. A bezděky zazvučely někde hluboko v nitru polojásavé a poloosudové verše filosofického cikána z Nietzschea.

„Unnütz, unnütz mich zu hängen,
sterben, sterben kann ich nicht."

Mnoho let uplynulo od chvíle, kdy jsem překládal tyto verše. Mnoho let, mnoho bojů, mnoho porážek, přiznejme.

Nestydím se za své porážky. Nechápu pouze, jak se lze nestyděti za některé úspěchy.

Verše zní polojásavě a poloosudově. Rudé listí padá na protější břeh; daleko, do moří tiše plynou vlny. Bude vždy nutno znovu věšeti cikána. A posléze?

* * *

To zde neznamená sentimentální gesto. Na protějším břehu nelze mi tak cítit. Počíná ve mně vážný a zamyšlený klid. Neodsuzuji už, nerozčiluji se. Nelze prostě, než být, čím jsme. Tam naproti nemohou jinak; blaze jim. Nezávidím. Ale také já jinak nemohu!

Nezříkám se činnosti dramatické. Ne. Ve smyslu divadelních řemeslníků pro divadlo nikdy jsem nepsal. Nikdy jsem nešil úlohy hercům na tělo, nikdy jsem se nezařizoval podle dočasných možností scény. Mé dílo bylo opak všeho toho.

A tak zůstanu, kde jsem. Dojdu někam odtud? Nevím.

Budu pracovat patrně dále, bude-li sil.

Budu také zadávat patrně dále, uznám-li za vhodné.

Zadám-li kus příští, bude se hrát s jakousi pravděpodobností; je nutno, aby se ukázalo něco, co se podobá dobré vůli. Na tolik se vyznám v našich lidech.

Mně to bude lhostejno.

A lhostejno mi bude, bude-li naopak pokračovati vše, tak jako začalo. Ty smutky a ty hořkosti jsou za mnou.

Nehorším se, neprotestuji, nebouřím. Nepáše se bezpráví, neděje se křivda. Doba má své divadlo a já nemám svou dobu. Mám pouze svůj umělecký sen, svoji touhu. Ztroskotá na svých výpravách?

Snad.

Úskalí vidím; písčiny vidím. Ale co je celkem na tom pro toho, kdo miloval spíše boje nežli vítězství?

Viktor Dyk.

DIVADLO.

První slovo v podzimní saisoně připadlo na vinohradské scéně panu Karlu Jonášovi. Jeho Bavorské slovo, tříaktová veselohra, je historická jen dle podtitulu. Obávám se, že tato zdramatisovaná anekdota ani v literární historii nezůstaví hlubší stopy pro svoji příliš improvisovanou fakturu a skizzovitou lehkost, k níž autora svádí snadnost tvoření. Lze toho litovati, poněvadž svědčí o divadelním temperamentu, jakých u nás není nadbytek. Prohřešil-li se pan Jonáš tím, že svůj sujet traktoval s přílišnou lehkostí, ublížil pan Jaroslav Hilbert svojí čtyřaktové veselohře Patria tím, že si zkomplikoval svoji úlohu a zatížil ji několika thematy, čímž porušil jednolitost stavby. V pěkném prvním aktu postavil účinně předpoklady svojí hry, pevnými rysy vykreslil sešlé a ubohé figury správních radů banky Patria, napověděl konflikt, který chystá strana mladých nespokojenců a mezi ně postavil mladého ředitele Vyšína, jenž z osobní čestnosti stojí na straně starých, ač jeho intelligence a energie volá jej i jeho tchána do řad oposice. Jeho mladá choť Ruth, seznámivši se v lázních s hlavou protivného tábora, Adamským, také by ráda otce i muže viděla v řadách mladých a schopných mužů, jimž patří budoucnost. Zde mělo patrně býti těžiště hry, ale přesunuje se během dalšího děje na nekalé manévry zámořského dobrodruha, který zapřede milostné dobrodružství s manželkou správního rady professora Lexy, a na milostnou zápletku mezi sestrou paní Vyšínové, Illonou a mladým sportsmanem Staňkem. Oposice se na scéně ani neobjeví a seriosní a snad i allegorické jádro veselohry rozplývá se na konec ve scénách běžné veseloherní faktury. Přes mrazivě chladné přijetí, jakého se hře Hilbertově dostalo, nelze neviděti, že tam, kde se dostal ke slovu básník, hlavně v lyrických duettech Vyšínových s Ruth a Illoniných s Kamilem, zazněly jevištěm vroucí akcenty hlubokého citu, prozářené opravdovým uměním. Jednotlivé postavy jsou zachyceny dobrým znalcem jeviště a selhal-li celkový účin veselohry, lze to přičítati jak nedostatku konstrukce a jednotícího ústředního nervu, tak roztříštěnosti provedení, kde představitelům jednotlivých rolí, až na některé výjimky, nebylo sice možno mnoho vytýkati, ale kde celek přece nebyl harmonicky zladěn a náležitě odstíněn.

Patria znamená, přes všechny slabosti v komposici, nesporné obohacení naší veseloherní produkce, už odvahou, s jakou autor sáhl do nového prostředí naší moderní, tvořící se teprve společnosti. Není-li Patria vítěznou etapou na dráze básníkově, je jistě zajímavým svědectvím vnitřního zrání krásný a slunný poměr jeho ke kresleným postavám, z nichž některé přímo lákaly ke karrikatuře. Autor dal se sice několikráte svésti k effektům hrubšího kalibru, ale v celku dodržel noblessu úrovně prvního aktu, onu vnitřní noblessu, která tak často scházela našim satirickým komediím.

Škoda, že Národní divadlo neodstranilo z textu řadu rušivých a české ucho urážejících poklesků proti duchu jazyka. Je-li již autor sám tak hříšně lhostejný k svojí mateřštině, bylo povinností divadla zde zakročiti. Doufáme, že nově jmenovaný dramaturg pan docent Dr. O.

Fischer, spolu s chefem činohry p. J. Kvapilem obrátí také sem svoji pozornost. Je nejvýše na čase na tomto poli energicky zakročiti, jinak dospějeme k úplné jazykové anarchii.

H. Jelínek.

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

T. F. Šimon: PRAHA. Dvacetpět původních leptů se slovním doprovodem Arne Nováka. Vypravil grafický ústav Jana Štence. Nákladem autorovým. Praha 1911.

Po druhé se vrací Šimon cyklem svých prací ku Praze, po druhé se upoutává v začarovaný kruh svých dojmů, vzpomínek a poznání, aby vybral z celého množství obrazů, jimiž Praha naplňuje oči i srdce umělcovo, řadu, jež by podávala v hlavních rysech poměr umělcův k našemu krásnému městu a v nichž by pro vlastní uspokojení své umělecké ctižádosti účtoval s požitky a dojmy z největších, jichž mu život poskytl, a v nichž by postavil vedle velkého cíle svého uměleckého poslání, jakým jest jeho Paříž, uložená v převelikém počtu grafických listů, druhý problém svého tvoření, svoji Prahu.

Jsou to dva zcela cizí světy, tato dvě města. Paříž dráždí a svádí neustále svým rušným životem, rozněcuje vzrušujícím a harmonickým tepem své burácející krve, zatím co Praha stojí klidná ve své zádumčivé kráse a místo ve chvat a pestrost pařížského dne svádí do dalekých hlubin minulosti. Paříž jest jen ruch, úsměv a pohyb, Praha jest klid a odmlčení.

V Albu vydaném před lety u Topiče zaujala Šimona barevná nálada Prahy, starosvětská šerost jejích zákoutí, zasmušilost zrcadlících se vod a mírná pestrost trhů mezi snivými architekturami starého města. V druhém cyklu Prahy, vydaném péčí grafického ústavu Štencova ve velmi vkusné úpravě, zlákal Šimona jiný problém: černým leptem vypověděti její dráždivou krásu. Je to jeden z největších úkolů, jež si umělec může položiti, vyjádřiti půvaby Prahy, kouzlo jejích učených architektur i náhodných šťastných kombinací přírody, radostné překvapení jejích prospektů, všechny ty drobné zázraky výtvarné, jimiž tak štědře zahrnuje naše hlavní město, vyjádřiti to střízlivým, skoupým a křehkým uměním černého leptu, najíti v něm náhrady za barvu a intimní náladovost ovzduší a redukovati v černé a bílé plochy, co působí tolika složkami ve výtvarném dojmu.

Šimon přistupoval k dílu nadán velikými, vzácnými ctnostmi grafika, se všemi přednostmi své technické zručnosti a obezřetnosti, jako rytec zahloubaný do svého métier a zasvěcený do všech jeho tajů. Nezůstane nám neznámo, prohlížíme-li řadu pětadvaceti listů, co řídilo Šimonův výběr, že šlo v první řadě o to, dáti každému listu jeho vhodný a příslušný grafický charakter a styl, voliti prostředky vyjadřovací tak, aby každý list byl vyváženým a plodným dílem ve svém technickém vybudování, jež zpravidla motiv sám napovídal. Je mnoho listů v této mapě, jež vezme milovník leptu do ruky s úctou a obdivem, neboť v nich jsou uložena tajemství umělcovy práce, jež objevovati si v tichém zamyšlení jest požitkem. Jsou to svěží listy pracované v radostném uchvá-

cení myšlenkou, jsou to bystrá a jednotná díla, kde všechny složky se podřizují sebevědomě jednomu cíli. Právě pro tyto technické přednosti dovedeme přijmouti na milost i některé listy, kde ruší nepevná kresba, nebo kde se obrázek komposičně rozpadá, nebo kde přes všechno úsilí umělcovo dojem z jeho listu nevemlouvá se v náš názor a nekryje se s ním. Co však v celé té řadě listů jest uloženo rozumných zkušeností plodného života, jak vzácnými výsledky upřímného oddání se práci jest většina listů této Prahy!

Nemůže jíti však jen o technické vybudování díla, dožadujeme se více, chceme, aby umělec vyslovil svým dílem, co my ostatní vidíme ve své Praze, aby jeho dílo bylo souhrnem a výsledkem dojmů, roznícení a úvah, jež v nás vzbuzuje naše město. Nemůže-li nás v tomto směru vždycky a ve všem uspokojiti Šimon, dostává se nám nejpříjemnější náhrady v slovech Arne Nováka, který napsal k Šimonově Praze úvodní stať a tyto obrázky jsou z nejdrahocennějších, jež byly napsány o Praze. Listům Šimonovým dostává se více než slovního doprovodu, vedle díla malířova vzniká družné dílo básníkovo, neboť tentokráte je Arne Novák skutečně básníkem, jejž v něm ostatně nikdy nedovede zapříti literární kritik a historik. V krásné a mohutné plnosti svého bohatého stylu stává se průvodcem onou Prahou, jejíž nádheru vytvořily věty v pečlivé rozmyslnosti svého klidného chodu a za niž náhrady nemohou nikdy poskytnouti nové části města ve své banální ješitnosti a krátkozraké rozšafnosti, stává se oddaným vyznavačem zbožné, chladné gotiky, upoutává v lahodná slova graciosnost renaissance, zbloudilé v nevlídný sever, a jak nikdo dosud nedovedl, analysuje a vykládá pražský barok, toto smyslné a nejvýš katolické pohanství, které nezapře, ač vzdáleno, věky francouzských Ludvíků.

Zdá se jako by minulá staletí promluvila k nám svou věčnou řečí, aby nám, synům bezradných chvil, dala poznati svou odměřenou, klidnou velikost, když čteme tyto glossy Novákovy připsané k Šimonovým leptům a rozpoutávající se v samostatné hymnické celky. Je v nich všechna učenost a moudrost dnešní doby, je v nich lahodné kouzlo básnického slova, jež obetkává zjevy a předměty a vlichocuje je zájmu čtenářovu, a je v nich všechno umění, jež spojuje tyto dvě složky v jediné krásné dílo.

Rudolf Kepl.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo srpen a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguje Viktor Dyk a Jaroslav Kamper. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.

Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 19. října 1911.

R. XL. LUMÍR ČÍSLO 2.

VIKTOR DYK:

ZA JAROSLAVEM KAMPREM.

S očima jde touhou zářícíma.
Umění, dílo. Jak to opije!
Je štěstí ve všem. Jdi a zvedni je!
Je síla ve všem. Vše se v pouta jímá.

Pak bezcestí je náhle před očima —
Zákeřně cosi vraždí, dobije.
Úsměvy. Potom melancholie.
— — Příteli, s bohem. Je tu zima! —

Nějaká píseň měkce zazvučí,
čeká tě ještě teplé náručí.
Sen čeká, smích. Smát bývalo se snadno.

Smích dozní, hudba — Rozplývá se sen —
Noc snáší se. A člověk opuštěn.
Příteli, s bohem. Je tu chladno!

ANNA MARIA:

NA JAŘE.

Paní stála u pootevřeného okna a dívala se na ulici. Viděla, jak se zvedl na slunci prach za městskou gardou a za chvilku zas jak jeli městští radní v rozepatých svrchnících a otevřených kočárech dlouhou řadou k nějaké slavnosti. Malý kuchtík nesl v nůši jarní okurky a jarní husičky, vrážel do lidí, díval se do krámů a hvízdal si vesele. Paní cítila ve tvářích příjemný jarní vánek a zároveň s ním jí přicházely zrovna takové příjemné myšlenky na Stromovku a na hezké jarní šaty, které měla zrovna u krejčího.

Přivřela zas okno, podívala se na hodiny, podívala se do zrcadla na své velké brilantové náušnice, přetřela je zlehka šátkem, aby se ještě víc leskly, strčila si do úst z kapsy bonbon a zase dále čekala. Nebyla už mladá a nikdy taky nebyla hezká. Její muž býval obchodníkem s dřívím, ale teď nedělal nic, než že žil z kapitálu; jediného syna měli ve Vídni ve vojenské akademii a ona se chystala do lázní. Zívla, rozhlédla se po saloně, po lustru obtočeném bílou látkou, po nábytku povlečeném kapnami a všecko to, co by jí jindy bylo rozčililo a zlobilo, tentokrát jí nic nevadilo, protože každý musil podle toho vidět, že odjíždí do lázní.

Ale protože pořád ještě žádná návštěva nepřicházela, vzala do ruky cestopis a začala číst, jen aby se nezdálo, že čeká.

A zrovna taky někdo klepal, krátce a suše. Přišla slečna s dlouhým tělem a krátkýma nohama, suchá, stará, bohatá a hrozně napudrovaná, slečna Elsnitzová, které patřil velký parní mlýn po otci.

— „Už odjíždíte, paní císařská radová?“ Venku jí to hned řekla už kuchařka.

— „Ano, jedu už tenhle týden do lázní, potom zase hned k sestře do Štyrského Hradce, potom dále do Švýcar — Ale věřte mně to nebo ne, já nejedu ráda — ale co mám dělat, když to můj muž tak chce? Já jezdím nejraději až tak po patnáctém červnu . . .“

— „Proč?“ zkrátka a suše se ptala slečna Elsnitzová jako inkvisitor.

— „Víte, drahá slečno, to je tak . . . tři měsíce je na to vandrování dost a dost . . . Víte, na cestách má často i bohatý člověk

jen jeden pokoj — a co to stojí potom za práci a za přemýšlení, než si člověk svou garderobu trošku urovná a jen svou skříň třeba zařídí... A věřte mně to nebo ne, na to jsem už přišla a nejde to jinak: jedno šuple pro sebe, druhé pro muže a třetí na špinavé prádlo... Ale teď vy mně zase musíte říci, jak vám se daří?“

— „A vám?“ ptala se suše dál místo odpovědi slečna Elsnitzová. Ale bylo vidět, jak je jí to docela jedno, že by třeba mohla taky ta druhá umřít a taky by jí to bylo jedno. Jen znát by musila o tom přesně všecky podrobnosti.

— „Děkuji — výtečně! Mám lékaře, báječného! No, řeknu jen to, že léčí skoro samou šlechtu! Ten mně předepsal dietu a tak jsem taková svěží, jako by mně bylo dvacet. Jen to jedno — mlsat už nesmím tolik! Kde pak dřív! Vy se budete jistě pamatovat, jak jsem byla dřív zvyklá mít v kredenci jen ty nejjemnější a nejdražší bonbony... Loni ještě, když jsme jeli na severní mys, vezla jsem si jich plný kufřík... Ale teď si k tomu, drahá slečno, představte, že můj muž nesměl o ničem vědět, byl by se zlobil. A vidíte, taky se nic nedozvěděl, to je co říc', ne?“

Té chvíle vešly do salonu dvě dámy, mladá, hezká paní, ještě hezčí pod závojem, a stará slečna, které všude bylo plno, kterou zvali a znali, která znala celou Prahu a celá Praha zase ji. Za mlada bývala bílá a červená a něco z toho zbylo ještě na staré pleti. Všem podala ruku a ještě než si sedla už povídala:

— „Už jste to dámy slyšely? — Vittore se žení!“

— „Ah!“ udělaly všecky pobaveně najednou unisono. Vittore byl zpěvák a bral si zpěvačku, která žila na útraty jednoho velkostatkáře.

— „Ach, Vittore je roztomilý!“ vzlykla mladá hezká paní s nadšením. „Roztomilý!“ opakovala jako v blažených snách, protože si vzpomněla, jak jí při čtverylce políbil ruku několikrát za sebou. „A považte jen, paní radová, jedna dáma, nebudu ji jmenovat, mně o něm povídala, že vypadá jako z tingle—tanglu! Víte, tomu já nerozumím!“

— „Nesmysl!“ poposedla na křesle nepokojně s rozhořčením stará růžová slečna — „opravdu nesmysl! To byla Novotná? Karla Novotného, ne? To protože si sama myslí, že je její muž jemný, intelligentní a bůh ví ještě co! Ať je! Já mu to všecko přeji! Ale když sedím vedle něho, takhle zívám! A Vittore je, moje dámy, to bych už prosila, tak elegantní, že když někam

přijde, všichni páni si hned sesednou kolem něho do kola a koukají, jen aby mu něco odkoukli!"

— „A bavit taky umí!" pochválila slečna Elsnitzová v životě vůbec snad někoho po prvé. Ale zas se už ani nepohnula ve svém jaquetu zapnutém na všecky knoflíky a jen poslouchala, aby jí snad přece něco neušlo.

— „To si myslím!" řekla stará růžová slečna a pohnula dvakrát energicky rameny. „U Bělských naposled na rautu dámy zrovna výskaly, jak je bavil!"

Za skleněnými dveřmi, které vedly do tmavé předsíně, najednou se ozval zvonek, kroky, tlumené hlasy, a jako když utne všecky dámy ztichly.

— „Kam pak tak brzo letos, paní císařská radová?" začala na novo stará slečna, když nikdo nevešel a nemluvil.

— „To víte — do Mariánských Lázní!"

— „Teď? Na jaře?" zdlouha se ptala slečna Elsnitzová a natáhla podivením krk. To znamenalo: teď — když jsou byty laciné a není ještě saisona!

— „Já tam mám moc příjemné bydlení, u známých — no vlastně jediné!" vykládala domácí paní všem třem dámám s úsměvem dokola. Ona si vždycky všecko, co sama měla, ať to byl muž, byt, syn, krejčí, rodina — vždycky všecko do nebe až chválila. „Považte jen, slečno Kulhavá, i svou partii whistu mám v domě, i cukráře ... Může to být ještě lepší? Sama uznáte, že nemůže. A víte ... mně jsou v tuhle dobu tisíckrát milejší Mariánské Lázně než Karlovy Vary v saisoně, porovnat to nelze." To byla oplátka tak mimochodem slečně Elsnitzové, která jezdila zas do Karlových Varů. „A ten příjemný, příjemný život! Ráno koflíček, potom promenáda na slunci ... druhý koflíček ... a odpoledne, když se člověk vyspí, zase svačina v nějaké restauraci u lesa ..."

— „To víte, že tam nebude letos král Eduard?"

— „Nebude, nebude! Onehdy v noci jsem si na to vzpomněla. A moje masseusa. Jak ta bude nešťastná! Armes Ding! V loni dostávala od každé Angličanky po dvaceti zlatých!"

— „A propos — dámy! A co tomu zase říkáte?" se ptala netrpělivě zase dál slečna Kulhavá, která nevydržela nikoho mimo sebe dlouho poslouchat. „Ten prý má být docela na mizině i s penězi i se zdravím, no, doktor Verunský?"

— „Mladý člověk?" zvedla mladá paní oči zvědavě.

— „Ani se neptejte!“ odpověděla domácí paní — „hrozný člověk! Bydlejí tady naproti v domě, který se bude bourat. Co vám mám říct? Morfinista . . . hraje karty . . . má zpěvačky, zkrátka a dobře dělá všecko, co člověk dělat nemá!“

— „Toho?“ klepla zkrátka oběma rukama na stůl stará růžová slečna. „Toho vůbec nemá žádná mladá paní ani znát! Považte si jen to, že mu jeho vlastní otec už radil, aby se zastřelil — podle toho si můžete představit, co to je za syna!“

— „Co otec — ale chudák matka!“ politovala mladá paní hezkýma smutnýma očima.

A najednou, jako když ji někdo píchne, vstala slečna Kulhavá. „Chudák sem a chudák tam! Teď toho mám ale zrovna dost. Slyším to se všech stran . . . ale kdo je vším tím vinen, když ne ona? Proč pak ho tak rozmazlila? Co pak je to za matku! Proč pak si ho nevzala na stranu, dokud byl ještě malým chlapcem, a proč mu neřekla: „Tohle dělat nesmíš! Tohle nedělej!“ Onehdy jsem ho viděla na ulici — vypadá hrozně! Jako můj vlastní dědeček! A to jsem si taky řekla hned. Co pak ten člověk měl za matku, že mu tohle všecko dovolila! Takové ženy se vůbec nemají ani vdávat!“

— „Ale, slečno Kulhavá!“ chlácholila domácí paní starou slečnu, která měla tváře a uši fialové. „Proč pak se tak rozčilujete? Takový krásný jarní den! Co pak bychom si ho kazily! Mluvme o něčem veselejším! Proč pak jste, dámy, nebyly žádná na dostihách? Mně se to letos tuze líbilo, všechna ta šlechta, ty elegantní lidi. Člověk sedí u stolu, sází, nebo zase stojí na lavici . . .“

— „Ne!“ řekla energicky stará slečna, která si už nesedla. „Je už nejvyšší čas, abychom šly! Přijde váš muž, budete obědvat, budete chtít být sami, pojďme! Tedy mnoho zdraví na cestě a na shledanou na podzim!“

— „Mnoho zábavy!“

— „Pište!“

— „Aspoň pohled!“

Paní všecky doprovodila a potom se šla zase postavit k oknu. Slunce svítilo a vesele vypadala ulice se světlými klobouky, s dětmi, které se vracely ze školy, a červenými tramwayemi, které cinkaly do toho. Jen na protějším chodníku šla paní, která vypadala jako ve smutku a přece smutek neměla. Něco hrozného bylo v její žluté tváři, odhalené ve svém zármutku krutě a bezohledně

na slunci, tváři, která neměla nic společného s ostatními ve své ženskosti, zatvrzelosti a ubohosti. Nestarala se ani o slunce ani o jaro, velká a silná šla těžce se svým zármutkem jako zvíře, které táhne svoje břemeno, protože musí a přestat nesmí, dokud nedotáhne. A teprve, když vcházela do protějších vrat, teprve v ní paní poznala matku doktora Verunského, o které zrovna mluvily.

Ale v téže chvíli všecky tři návštěvnice se vyhrnuly z domu, paní se vyklonila, kývala jim rukou a usmívala se. Dámy se ohlédly, usmály a tak až zašly. Na rohu nabízelo děvče každému fialky. Bylo teplo, lidé chodili lehce a spokojeně, paní už docela zapomněla na paní Verunskou, těšila se na oběd a vdechovala do sebe s rozkoší jarní vzduch, který plným proudem vanul do pokoje se zbytkem toho, co přinášel z luk a polí darem lidem do města.

OTOKAR FISCHER:

SOUCIT.

Jak zeleň klamavá plá zářijových luk,
tak jasem zality jsou moje dni. Znám chvíle,
kdy dovnitř naslouchám a táhlý zazní zvuk,
tak světu ztracený . . . kdy mrtvých ruce bílé

se z hrobu zvedají a blaho tmí se kol,
že nevím, jsem-li živ či sen, jejž sní kdos cizí,
kdy v nový život můj se dávný plíží bol
a moji nejbližší mi v nedozírnu mizí.

Co spalo dlouhý rok, to probouzí se dnes,
bdí dávná výčitka, vře krve divý zmatek,
a cizí neštěstí, jež v dálce bolí kdes,
mne pálí do srdce: pláč osiřelých matek,

rtů škubajících křeč, nad čerstvým rovem hřích,
žal plachý očí dvou, jež zapomněly žíti,
a úsměv vylhaný jak úsměv podzimních
těch zářijových luk, jež barvou jara svítí . . .

VIKTOR DYK:

PRAVDIVÝ PŘÍBĚH O KRYSAŘI.

(Pokračování.)

VI.

Kteréhosi dne ležel Sepp Jörgen na palouku poblíž své chaty, hlavu maje opřenu o kopu sena. Seno vonělo a Jörgen usnul malátným a těžkým spánkem. —

Stalo se tehdy, že na Jörgenův palouk zabloudila dvě děvčata z Hammeln. Byla to Lora, dcera řezbáře Wolframa, a Kätchen, dcera pekaře Grilla. Obě měly plavý vlas a zvědavé oči a obě byly opilé mládím. Přicházely rozesmáté svou krásou a zkrásnělé svým smíchem. Spící rybář vzbudil jejich zvědavost. Připlížily se k spícímu po špičkách a dívaly se do jeho tváře — —

Spící neuslyšel kroků. Spal. Jeho prsa zdvíhala se a klesala v pravidelném rythmu; jeho košile byla rozhalena; bylo viděti jeho zarostlá a mohutně klenutá prsa.

Lora Wolframová přisedla k spícímu. Sklonila se svým mladým a pružným tělem nad něho, zatajujíc dech, aby ho neprobudila. Ale opatrnost tato byla zbytečná.

Sepp Jörgen se neprobudil.

Také Kätchen nabyla odvahy. Dotkla se měkkou svou rukou lehce kučeravých vlasů spícího. Zachvěl se lehce, jakoby pod dotekem něčeho chladného a ošklivého. A přece ruce Kätchen nebyly ani chladné ani ošklivé. Všichni v Hammeln znali naopak krásné její ruce.

Ale Sepp Jörgen přes toto zachvění se neprobudil.

Oči děvčat hořely zvláštním ohněm. Tento muž, tak blízký a tak lhostejný, dráždil ve snu zájem, kterého nikdy neprobudil bdící. Zdálo se, že vše malicherné, směšné a titěrné, co se pojilo k jeho jménu, bezvědomím spáčovým se tratí; zbyl tu muž, odpočívající v kupě sena.

„Kdyby to nebyl Jörgen,“ pravila Kätchen, krčíc rameny.

A Lora, dcera řezbáře Wolframa, opakovala: „Kdyby to nebyl Jörgen.“

Seděly chvíli nad spícím, roztoužené a snad něžné, drážděny neurčitými sny o rozkoši a lásce. Vlna opojení zaplavila mladá jejich těla. Cosi je pudilo do náruče silného a svalnatého hocha. A seno vonělo a posečené květy v něm.

„Kdyby to nebyl Jörgen,“ opakovala Kätchen trochu lítostivě, „bylo by možno ho milovat. Není ošklivý. A jistě že málokdo by se mu mohl silou rovnat. Pravili mi, že s Jörgenem nejsou žerty.“

„— — Druhého dne,“ mínila Lora. „Činí vše až druhého dne Ožení-li se kdy, tedy jistě si na svou nevěstu vzpomene až příštího dne.“

Slova Lořina, končící dušeným smíchem, probudila spáče. Prvý okamžik hleděl naprosto nejistě, neuvědomiv si místa ani času. Zíral na rozehřáté tváře děvčat podivným, užaslým pohledem. To bylo příliš mnoho pro bujný rozmar dívek z Hammeln. Vypukly v nehorázný smích, v smích daleko slyšitelný, v zdravý, smyslný a překypující smích, smích ženy, která by ráda hřešila.

Nechápavě a němě hleděl rybář na smíšky. Pak povstával pomalu a ještě všecek zahleděn na Kätchen a Loru. Ale to přesahovalo míru. Kätchen a Lora vzpomněly si náhle, že nebylo by radno dáti se spatřiti v společnosti Seppa Jörgena, jehož směšnost vynikla tak náhle u bdícího. Zmizely, dříve než Jörgen se mohl vzpamatovati. Ale ještě z dálky bylo možno slyšet jejich neukrotitelný smích.

Sepp Jörgen stál a nechápal; bylo tomu vždycky tak.

VII.

Noc byla vlahá a měsíčná. Náměstí v Hammeln bylo pusté.

Ponocný minul starou, pamětihodnou kašnu, pýchu Hammelnských, kašnu s Neptunem a Tritony. Zmizel někde v podloubí Pak bylo ticho.

Pouze u vrat domu řezbáře Wolframa (také počestný mistr pekařský Grimm tam měl svůj krámek!) choulilo se cosi jako člověk ale zhroucené nějak a nelidské. Mělo to oči, oh, jaké žíznivé oči, upřené na jediný bod.

Když ponocný pískal opodál půlnoc, mihl se pod podloubím s . [illegible] Ondřej, bera se někam k nkám, sídlícm u [illegible] ducha. Jeho kroky přerušily noční ticho; ale to, co bylo shrouceno, neohlédlo se ani.

Pak tu šel ponocný; očekávání jakési zbystřilo jeho kroky. Ale než ještě došel k shroucenému, ochábla jeho pozornost a zájem. Pokrčil rameny a bral se dále.

Nebylo zpropitného, nebylo ničeho. Byl tu pouze Sepp Jörgen.

Nemluvil. Hleděl na vrata, jako by byla v jeho pohledu moc je otevříti. Ale vrata byla dobře zamčena. Řezbář Wolfram a pekař Grimm zajisté spali; možná, že také Kätchen a Lora. Rozhodně byla okna zavřena a nebyla chuť, je otevříti.

Seppa Jörgena nenapadl ostatně dětinský pokus, vzbuditi pozornost. Zajisté, že zde byly drobné kaménky, vhodné k upozornění. Ale je marno a celkem zbytečno upozorňovati ženu, která nečeká. Sepp Jörgen, třeba nemoudrý, to chápal.

Sepp Jörgen sebou nehýbal; neznamenalo to, že by čekal.

Tu se mihl za jeho zády stín, dlouhý a ironický stín, vržený krysařem.

Krysař bloudil ulicemi; krysař míval neklidné noci.

Krysař sklonil se nad Seppem Jörgenem, mumlajícím tichá a přece vášnivá slova:

„Smějete se, ano — — Smějete se Seppu Jörgenovi. Znám vás: jsi Lora, dcera řezbáře Wolframa. Jsi Kätchen, dcera pekaře Grilla. Jste krásné . . . a krásnější, smějete-li se. Je to zbytečno říkat vám to, poněvadž o tom příliš dobře víte. Ale je něco, co nevíte a co Sepp Jörgen vám poví. Smějete se, ale není radno smáti se muži, třeba by to byl pouze Jörgen — Je pravda, že chápu pomalu, je pravda, že říkám teprve dnes, co jsem měl včera říci. A vy jste odešly, aniž bych vám odhalil svou bolest. — Neposloucháte, když mluvím; propásl jsem svůj čas, jako vždycky. Mnoho lidí se mi už proto smálo; ale žádný smích nedráždí tolik, jako smích ženy! Oh, jak jste se smály! Krev mi stoupá do hlavy a moje pěst se bezděčně svírá. — Jsem rybář, ano — Ale mám pěstě . . . takové pěstě mám, že by mohly krásné hrdlo zaškrtit — tak krásné hrdlo, jaké u vás tuším. Proč jste přišly na můj palouk? Nevolal jsem vás. Nehledal jsem vás. Nečekal. Přišly jste a sklonily se nad mou tvář. Snil jsem; měl jsem krásné a růžové sny, sny, jaké mívám, když mi zpíval drozd. Ale musím vám říci, že není už drozda. Zaškrtil jsem nejprve drozda. Bylo to vše, co jsem měl. Nezazpívá už. Nepotěší. V mé chatě bude ticho a mrtvo. Zkusil jsem sílu svých rukou. Je tak krásné rdousiti.

Procitl jsem ze sna. Jak řezavý to byl smích! Jako by se smálo tisíc ďáblů.

A byly to pouze dvě ženy.

Není radno smát se muži, třeba to byl Jörgen — Nyní je noc a vy spíte; ale co kdyby přišlo ráno a Jörgen nepohnul se s místa? A kdo vám praví, že ten prokletý smích přestane mi zníti v uších? Nepřestane-li, běda, Loro, běda, Kätchen.

Můj drozd je mrtev; vše je mrtvo, co jsem měl. Slyším jen smích . . . řezavý, pekelný smích — —“

Krysař sáhl měkce na rameno rybářovo.

„Vstaň, Jörgene.“

Rybář hleděl tupě a nechápavě; co mu chtěl krysař?

„Vstaň, Jörgene,“ pokračoval krysař. „Prošel jsem mnoho krajů a viděl jsem mnoho měst. Pravím ti proto, abys vstal. Není dobře klečeti.“

Rybář hleděl tupě a nechápal; výraz jeho tváře se nezměnil.

„Tvá Kätchen a tvá Lora tě neuslyší. Spí. Kdyby tě uslyšely, tím hůře, Sepp Jörgene; muž, který klečí, není už docela mužem.“

Ale Sepp Jörgen neslyšel, hleděl kamsi do oken nebo do prázdna.

„Chceš-li, Jörgene, řeknu ti celé tajemství: pro dva lidi je jen určitá míra lásky, ohraničená a nezměnitelná. Nemiluj přespříliš, chceš-li býti milován; vyčerpáš sám všechnu lásku, určenou pro dva. Přemíra lásky, kterou dáváš, ničí možnost lásky, kterou bys chtěl bráti; to ti radí krysař, který mnoho viděl. Buď, jaký chceš, nedopusť pouze, aby tě žena měla, místo co bys měl míti ženu ty. Buď, jaký chceš; ani zlý nemusíš býti. Je to zbytečně hrubé, rybáři. Ale jsi-li dobrý, hleď se skrýti. Vstaň, Jörgene!“

Ale rybář sebou nepohnul.

Na věži chrámu svaté Trojice odbíjely hodiny.

Krysař mávl rukou. Litoval, ale nedovedl pomoci shroucené masce u nedoslýchavých vrat domu řezbáře Wolframa.

„S bohem, Jörgene. Není ti pomoci,“ řekl posléze. „Nebudeš šťasten; ostatně, co je na tom? Štěstí není vrchol. Snad jsi zrozen pro něco lepšího, nejsi-li zrozen pro štěstí.“

A krysař odcházel.

Nezdálo se, že by si byl rybář všiml jeho odchodu. Chápal všechno příliš pozdě. Mumlal cosi jednotvárného a smutného do nočního ticha. Žvatlal slova lásky a nenávisti, žvatlal sliby a hrozby. Ale vše znělo marně do noci.

Krysař zaměřil zatím do tiché uličky, domku, kde bydlila Agnes.

Zaklepal na okno.

Okno se otevřelo a také dveře.

VIII.

V neděli, po slavné mši, bylo živo a rušno v hospodě U žíznivého člověka.

Hospoda U žíznivého člověka byla nejslavnější a nejoblíbenější z toho, co mělo hansovní město Hammeln. Nikde jste široko daleko nepopili lepšího vína; a kuchařka krčmy, černá Líza, mohla se s kteroukoli měřiti. Ani hlavy obce nepohrdaly vstupem do klenuté síně hostinské; měly svůj stůl pečlivě chráněný před vetřelci. Ony okoušely první nově došlé sudy; ony pronášely závažné a rozhodné slovo ve věcech kuchyně a veřejného mínění.

V hostinci U žíznivého člověka uzavíraly se obchody, poněvadž opatrní a rozšafní občané Hammeln teprve zde se rozehřívali; uzavírali se zde sňatky, poněvadž opatrní a rozšafní občané města Hammeln teprve zde počali pomýšlet na něco, co by se podobalo lásce. Jestliže občana města Hammeln stihl smutek, šel popíti ke Konrádu Rögerovi (tak se jmenoval zavalitý krčmář, dobrý človíček, který nepohrdal poklady vlastního sklepa!). Přihodilo-li se však něco radostného, bylo také popíti u Konráda Rögera. Nikdo nedovedl tak bujaře sdílet radost; oslavovali se křtiny, a zdálo se, že křest koná se v domě Rögerově; oslavovaly se jmeniny a podobalo se, že oslavuje Röger sám.

Bylo-li třeba popíjet tiše, nedovedl to nikdo tak, jak Röger. Bylo-li nutno vypravovati příhody, znal hostinský nejrozmarnější a nejdovádivější. Krčmář je něčím jako zpovědníkem. Röger měl v úctě zpovědní tajemství. Ale před ním nebylo roušky ani záhad. Prohlížel své spoluobčany veselýma a soucitnýma očima.

Byl to skromný muž, který, kdyby chtěl, mnoho by mohl. Ale Konrád Röger nechtěl než blaho krčmy U žíznivého člověka. Mluvilo se také o pletkách s černou Lízou, ale kdy by měl krčmář čas hřešiti? Svůj den a svou noc, svůj úsměv i své slzy daroval hostům svojí krčmy.

Jsou krčmy, kde dochází k hádkám a k rvačkám. Hosté Rögerovi málo kdy se pohádali, ale neporvali se nikdy. Síň krčmy měla něco konejšivého a uklidňujícího; lidé přišli sem, rozohněni svými spory. Za chvíli jako by je proměnila tato síň; po sporu ani potuchy. Ne proto snad, že by se dohodli, ne proto, že by se usmířili. Zítra, a snad už dnes, až vyjdou na svěží vzduch, poznají, že nejsou ani o krok blíže; ale zatím, zatím, jak všechno nabylo zde barev růžových!

Byli v Hammeln lidé, kteří s ostychem či bez ostychu doznávali, že nikdy dosud nevystoupili na horu Koppel. Ale takového člověka v městě nebylo, aby neznal Žíznivého člověka.

*

Byli v Hammeln lidé, kteří s ostychem či bez ostychu doznávali, že nepoznají konšela, ba dokonce hlavu obce, purkmistra Dörricka. Ale Konráda Rögera znal každý.

Oné neděle seděli u stolu konšelského dva ctihodní a rozšafní konšelé.

Prvý, Gottlieb Frosch, byl truhlář znamenité pověsti, který byl schopen vyhověti komukoli v městě. Šest dělníků pracovalo v jeho dílně; a také Gottlieb Frosch, třeba konšel, dovedl ruku přiložiti, bylo-li třeba. A práce Froschova znamenala něco: byl to mohutný muž, skoro obr, o jehož síle ledacos se vypravovalo.

Soused Froschův byl Bonifác Strumm. Byl menší a útlejší. Svého cechu byl krejčí. Také Strumma znali široko daleko. Vypravovalo se, že sem jezdí až z Hannoveru bohatí měšťané, aby se svěřili zkušenému oku a zkušené ruce Strummově. Vypravovalo se, že v dílně Strummově pracují tovaryši, kteří viděli moře a kteří viděli Rýn a Dunaj. Taková byla přitažlivost krejčího Strumma, jehož umění dostihnouti bylo nesplněným snem sta a sta roztoužených bloudů.

Bylo tudíž pochopitelno, že osobám tak ctihodným věnoval Röger pozornost všestrannou. Snažil se vyčísti z jejich očí přání sebe skrytější; úzkostlivě dbal, aby mráček nespokojenosti, počínající zatemňovati obzor krčmy u Žíznivého člověka, rozplynul se co nejrychleji. Röger se zmnohonásoboval. A přece bylo-li třeba, dovedl zmizeti včas.

Opodál stolu konšelského seděl krysař.

Seděl sám.

Občané města Hammeln nebyli si jisti, jak se chovati ke krysaři. Bylo jednak jisto, že vykonal městu platné služby. Bylo jisto, že jeho píšťala měla podivuhodnou moc. Naproti tomu zůstávalo něco neobjasněného a podezření vyvolávajícího. Tak na příklad nebylo jisto, kdo je krysař, ctihodné-li jeho přátelstvo a správný-li směr jeho cesty. Bylo také nejasno, jaký je pramen jeho moci nad něčím tak drzým a tak šeredným, jako jsou krysy. Bylo nejasno, požehnal-li kněz krysařově píšťale; a kdyby požehnal, jaký to byl kněz.

To bylo příliš mnoho nejasného. Občané v Hammeln milovali věci jasné; a proto seděl krysař sám u svého stolu.

Krysař mohl to vše pozorovat; zdálo se však, že si nevšímá svého okolí.

Popíjel tiše. A přece sem nepřišel bez důvodů.

A takový byl důvod.

Při počátku svého pobytu v městě Hammeln navštívil krysař radnici. Ukázal svou píšťalu a nabídl se, že vyvede všechny krysy města. Krysy byly tehda tak nestydaté, že ani radnice neušetřily; ba krysa, šerednosti ne nepodobná kryse, při svatbě počestné panny Kateřiny se objevivší, porušila kdysi důstojnost schůze konšelů města Hammeln. Byl to čin, který volal o pomstu; a obec, snad trochu bez rozmyslu, nezjistivší podrobnosti, smluvila s krysařem odměnu, která nyní, když krysy zmizely, zdála se poněkud přemrštěnou. Bylo to sto rýnských, summa pro obec citelná a nepoměrná k malé námaze krysařově.

Onoho dne umínil si krysař, že připomene konšelům jejich slovo. Ježto pak nebylo nezvyklo u Žíznivého člověka jednat o věcech obchodních, nebylo by to snad příliš nepřiměřeným. Nutno však vzíti v úvahu, že zde běželo také o věc obecní, tudíž mimořádných zřetelů vyžadující. A lze-li upomenouti Petra či Pavla, nelze tak snadno upomínati konšela.

Ale krysař, snad že vínem rozohněn, neuvažoval mnoho o věci. Povstal a zamířil ke konšelskému stolu.

„Jsem krysař," pravil a uklonil se před Froschem a Strummem.

Frosch a Strumm užasli poněkud nad odvážlivostí krysařovou; ale není důstojno hlav obce, aby dávaly na jevo úžas. A tak spokojili se něčím, co mohlo být kývnutím, ale docela zřejmým kývnutím nebylo, třeba občané v Hammeln jasné věci milovali.

„Jsem krysař," pokračoval odvážlivec, „a vykonal jsem smluvené dílo. Krysy odpluly dávno k moři; ale svých rýnských jsem dosud nedostal."

V krčmě u Žíznivého člověka nastalo napiaté ticho. Případ byl pozoruhodný; tak se dosud nikdo neopovážil promluviti s Froschem ani se Strummem. Každý zatajil dech, nedočkav příští chvíle.

Ale Frosch a Strumm nebyli lidé, které by bylo tak lehko zmásti. Přehlíželi dokonce nepřiměřenost takovýchto připomínek v síni tak veřejné; Frosch pokrčil rameny a hbitý Strumm odvětil krysaři vážně a důstojně, vývody, které den před tím přednesl v radě města Hammeln učený a moudrý muž, práv a zvyklostí znalý. —

„Především smlouva, o které mluvíte, není hotová a platna, poněvadž jedna ze stran smlouvajících se, totiž město Hammeln, ovšem že byla jistě a právoplatně označena; naproti tomu část druhá, které by se mělo plniti (zde se krejčí Strumm poněkud zarazil, nejsa si jist; ale povzbudiv se lokem vína, pokračoval) —

přesně a právoplatně uvedena není, ba v městě Hammeln a okolí plně je neznámá. Ježto tudíž není jasně prokázáno, jste-li osobou, které by se mělo plniti, nezbývá než odročiti plnění, až do té chvíle, kdy totožnost vaše s mužem, s kterým smlouva učiněna, jasně a pravoplatně se prokáže. Ale také, kdyby se prokázala, nelze smlouvu považovat dle místních zvyklostí a obyčejů za hotovou, ježto neproneseno při ní rčení, dle místních zvyklostí a obyčejů v Hammeln nutné: K tomu mi dopomáhej bůh. Že je obvyklé a nutné toto rčení, o tom může město Hammeln mnoho svědků vésti."

Krejčí Strumm napil se opětně a oddechl si z hluboka. Nepohyboval se příliš volně na této půdě. Gottlieb Frosch uznal chvíli za vhodnou zprostředkování.

„Přes to," pravil rozvážně, „kdybyste prokázal svou totožnost, jsem toho názoru, že příslušela by vám mzda. A jsem ochoten, kdybyste nějak rozumně snížil své požadavky, spravedlivé nároky vaše v radě podporovati. Ale uvážíte, že není tak nesnadné vyháněti krysy. Nesmí se to přeceňovati. Zapískáte a jdou. Kdežto než vyrobím já lože, na kterém můžete spáti, jaká to námaha, práce. A přece má dílna je celý život: robím lože, kolébku a rakev. Je to celý svět, krysaři."

Bonifác Strumm nechtěl však popustiti Froschovi docela slovo.

„Šaty tvoří člověka," rozhodl. „Bez nich je podoben pouhému zvířeti a tropí věci zvířecí. Kdyby šatů nebylo, jak rozeznati kněze a jak konšela? Kdyby šatů neměla, jak rozeznat počestnou dívku od nepočestné? Oblékne-li kdo šat, stane se teprve člověkem; oblékne-li pak šat, vyrobený Bonifácem Strummem, stane se takořka občanem ctihodného hansovního města Hammeln. A je něco nad to, krysaři?"

Hosté „Žíznivého člověka" podivovali se trpělivosti konšelů, kteří tak mírnými a rozvážnými slovy odbyli nevhodný na tomto místě projev krysařův. Ale krysař byl dalek toho, uznat tuto umírněnost. Jeho tváře zrudly a on vstal, mávaje prudce pravicí —

„Jsem krysař," rozkřikl se prudce, až se zdálo přítomným, že se okna venku zachvěla. „Jsem krysař a vy poznáte, že jím jsem. Není takového krysaře a nevím, bude-li ho kdy. Vykonal jsem svůj závazek; vy však ne. Mějte se na pozoru."

Bylo hostům znovu se podivovat rozvážnosti konšelů; ani tento projev nepřivedl je z míry. Gottlieb Frosch pravil tichým a konejšivým hlasem, tak že hosté smyslu slov nechápali.

„Nepochybuji, že se vám podaří věc dokázati. Nabídl jsem vám svou pomoc. A kdybyste mzdu svou přijal ve výrobcích mé dílny — najdete tam vše, čeho zapotřebí k životu i k smrti! — dalo by se mluvit o věci."

„To jest," mínil Bonifác Strumm, „bylo by něco na vašich požadavcích, kdybyste přijal polovinu mzdy ve výrobcích mé dílny — V celém Německu znají Bonifáce Strumma. — Je pouze na vás, abyste si pomohl k právu. —"

Ale po těch slovech, mluvených příliš tiše, aby mohli posluchači chápati, krysař vybuchl ještě prudčeji. Nedbaje povinné vážnosti ke konšelům, udeřil pěstí o stůl, až sletěla sklenka a rozlilo se zbylé víno.

„Říkáte, že chyběla slova „k tomu mi dopomáhej bůh". Nebylo třeba pomoci boží; pomohu si sám."

A s těmito rouhavými slovy krysař odešel. (Pokračování příště.)

BOHUSLAV KNOESL:

NÁVŠTĚVA MUSY.

Já snil, ó Muso má, že opět přišla jsi ke mně
v úpravné nádheře koketní toilety,
když jsi se nechala ohlásit jemně
líbezným tušením a dvěma amoretty;

jak dámu salonů, jež jiskří bravurně vtipem,
jsem zřel tě v touze své, jak pružnou tanečnici
svých žhavých pohledů rozmarným šípem
jen jako ze žertu lehounce metající;

však nežli dosnil jsem, ty v blesků klikatici
jsi přihnala se v ráz na divém oři hřmící
a jako Valkyra, když k Valhale se řítí

a milce odvléká za vlající jich kštici,
tys nejdřív zdrtila mou duši naivně snící,
bys hned ji zdvihla zas, kde oheň bohů svítí!

SONET ROMANTICKÝ.

Jel rytíř v brnění kdys krajem pochmurným
a cestu v neznámo s mou vlastní skřížil cestou.
„Hoj, pane rytíři, rci, co je cílem tvým?
Zda jedeš za vlast v boj, či za nevěstou?"

A rytíř odvětil: „Jdu tobě v ústrety,
můj bludný poutníče a tazateli smělý;
mé dokud brnění neprotkneš kopím ty,
svou lásku nenajdeš svůj život celý.“

To pohněvalo mě, a meče máchnutím
jsem strh' mu krunýř hned i pyšnou přílbici
odlesky zlatými na slunci hrající,

však k svému úžasu před sebou státi zřím
na polo v úsměvu, na polo plačící
svou dlouho hledanou milenku kající.

KOUZLO PERLETI.

Z tvé mléčné bělosti hra duhy prokmitá
jak proměnlivý sen, z něhož kdes v šíru moří
kýs' homérický bůh pozvolna procitá
a ještě zmámen jsa, zrak obrací vstříc zoři.

Jen v ticha hlubinách, kde ležíc ulita
se sama do sebe vždy mlčelivá noří,
skvost může sploditi nymf touha ukrytá,
jenž tajemně tak plá a jako ze snů hoří.

To jiných světů zvěst, v nichž naznačeno pouze,
co polovědomé jen irrisuje v touze
vší fantastikou vod, jimž vládne němota.

Ó kouzlo perleti, jež ženskosti máš něhu,
kdo moh' by divit se, že ve pěn bílém šlehu
zasvitla z tebe kdys Venuše nahota!

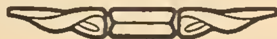
JASNÉ CHVÍLE.

Bez příhod vzrušení mé šedé plyne žití,
jak řeka pomalá kdes krajem severním,
kde mlha zastírá zář barev smutkem svým,
než někdy radost přec tep krve mojí vzníti.

To krásné myšlenky mě rhytmus občas chytí
a nese srdce mé výš mocným křídlem svým,
když jara vzrušení vstříc kouzlem líbezným
mi z poupat rozpuklých i pohledů žen svítí.

To chvíle jsou, kdy svět se na mě pousmívá
a nebes azurem se v moje smutky dívá;
pak opět hasne vše a mlhy kol jen plují.

V té chvíli dojem mám, že slyším hlas, jenž zpívá:
„Ač s tebou nekráčím, já přece existuji,
já, jež jsem štěstí tvé, tě z dálky pozdravuji!“

KAREL SEZIMA:

Z NOVÉ ČESKÉ BELLETRIE.

O Viktora Dyka „Příbězích“, sbírce dvanácti drobných prós s podtitulem „ironie a smutky“, vydaných nákladem dra Ant. Hajna, brání mi referovati poměr autorův k tomuto časopisu. Prostě je tu tedy registruji, podotýkaje, že nejtesknější z melancholických čísel, „Doktor Magnus“, i nejpernější ze satir, zde zahrnutých, „Život Herodesův“, známy jsou čtenářům „Lumíru“ z jeho starších ročníků.

Při „Katolických povídkách“ J. S. Macharových (nákl. Grosmana a Svobody) mohl bych opakovat, co negativního jsem nedávno na těchto místech řekl o předešlé knize feuilletonů téhož básníka, „Krajiny, lidé a netopýři“. Neboť positivních stránek literárního charakteru Macharova dobrati se lze v tomto svazku jenom s obtíží a nepřímo. Dovedete-li si totiž odmyslit aspoň nejodpudivější polemický balast, který v něm nakupila autorova tendenční horlivost a zarytý fanatismus propagátorský. Literární kritice nezbývá, než konstatovati to přes veškerý upřímný respekt k neohrožené energii a hazardní osobní odvaze, s níž se spisovatel bije za svou věc — a kterou ostatně již loni měl jsem zde příležitost ocenit.

Tentokráte však zdá se toto lidské plus příliš draze zaplaceno nejtěžšími ztrátami uměleckými. Neznám opravdu hned druhé seriosní knihy, kde rozpor tendence a stylu, dualismus vnitřního obsahu a formy byl by se rozestoupil tak trapně, jako ve většině prací, zde sebraných. Netřeba býti proto ještě „římským člověkem“, přiznaným ani zakukleným, aby ve vás vyvolalo určité pochybnosti sanguinické přesvědčení causeristovo, že „v našem národě... musí se každá pravda opakovat stokrát, tak opakovat, že jí lidé

mají nejen plnou duši, ale i plný nos, ústa, oči i uši." Naopak, nejedna z ideí, v knize propagovaných, může vám být dokonce velmi blízka. A přes to — či právě proto — nelze vám na paedagogickou methodu, praktikovanou „katolickými povídkami", nazírat jinak, než jako na svrchovaně povážlivou. Či možno vskutku věřit, že účinnost a intensita některé pravdy poroste důsledným zřeďováním?

V knize setkáte se na příklad i s passy, čtyřikrát skoro doslovně opakovanými z potržek mezi Macharem a královéhradeckým biskupem. Takové několikeré da capo působilo snad vtipně kdysi v denním listě; jeho účelnost vysvitla snad postupem novinářského zápasu — ale v knize? — A ten ostatní suchopár „Mojí listárny"! Těch tristních odpadků skutečné i fingované korrespondence, kde najdete i nechutnosti takového zrna: „Ale že je vlastní jejich ženy za takové vystoupení nezbily jako čokly — tomu se divím" (str. 183.)! Nebo espritové výrony à la: „Pan Canalejas, továrna na prášek proti švábům a štěnicím, Madrid. Rozhodně. Filiální vaše továrna by u nás velmi prosperovala" (ibid.).

Faktura většiny causerií je úžasně uvolněna ve vazbě i výrazu. Co chvíli se zvrhá ve špatnou žurnalistickou prósu, bředne v neodpustitelné ledabylosti a nastavované mnohomluvnosti. Nonchalantně sáhá k obratům, způsobilým těžce kompromitovat důvtip spisovatelův. A to ironickou jakous osudovou hrou nejen tam, kde se snažila ze široka napodobit nejapný sloh nábožných historií kalendářových, ale také v partiích, kde chtěla jen objektivně referovat. Jinak zrovna v číslech, která dala jméno celé knize, autor co do tendenční nechutnosti nejednou klesá až na úroveň předloh, jím persiflovaných. Ta tam je Macharova superiorní ironická bravura, kterou oslňovaly některé jeho prósové črty z nedávné historie světové. Dobrou figurální malbou tří vesnických modlářek a starého bigotního filuty výše stojí jedině povídka „Proč nebyla obílena kaplička Panny Marie". Venkoncem však je ve sbírce přítomné Machar nesrovnatelně šťastnější, odhodí-li masku banálně travestujícího karikaturisty a bez grimassy se podejme své osvětné misse. Takový „Telefon" na příklad působí celým sevřeným bajonettovým útokem dokumentů, krvavě se vřezávajících jistě i do mysli sebe otrlejší. Podobně neodolatelnou dokumentárností strhuje propagační přednáška o významu Volné myšlenky v českém národě. Konečně i epištola k studentům královéhradeckým jímá vášnivou péčí vyznavače svobody duchovní o mladé

mozky, ohrožené tmou. — Přes to nutno z literárního hlediska označiti „Katolické povídky“ za nejslabší z feuilletonních knih neúmorného zápasníka protiklerikálního a temperamentního poety, který sotva kdy zatoužil po něčem méně, nežli po dekoru nečasovosti.

Povídky Vojtěcha Rakousa „Vojkovičtí a přespolní“ (s předmluvou Ledovou, nákl. Spolku českých akademiků židů) podávají několik interessantních rysů k charakteristice našich t. j. národně česky cítících židů. Hlavně je to láska jejich k domovu, nikde posud v naší literatuře židem tak otevřeně, tuším, nevyslovená. Lpění na rodném hnízdě a nostalgie po něm, když osud nutí semitského proletáře bloudit cizinou. Hlouběji zdůvodněn je tento cit, jímavě kontrastující s ahasverovskou těkavostí synů národa vyvoleného, v povídce „Na rozcestí“ — atavismem touhy po zemi zaslíbené.

Úrovně několika elegicky založených čísel zdaleka nedosahují rozmarné črty sbírky Rakousovy. Holdují běžné figurkářské manýře naší průměrné humoristiky časopisecké, jejíž suché půvaby marně osvěžuje autorův parátní vtip semitský. Ač i z nich odvodit lze nejeden příznačný rys v duševní fysiognomii židovstva. Ku příkladu onu tuhou pružnost, s jakou se nuzný žid prohne a zase napřímí pod katastrofou, pod níž k smrti by zmalomyslněl chuďas méně houževnatého plemene.

Forma povídek je primitivní, nevalně individuálná; spíše se přimyká k výrazu obecnému a lidovým úslovím. Překvapuje až nedostatkem živelného koloritu, dychtivé smyslovosti a exaltovanosti slovesné, onoho povrchového rozkošnictví a úpadkového i odpadkového labužnictví, jaké zpravidla charakterisuje moderní autory téže krve, píšící jinými jazyky. Ale snad i to je příznak národního židovstva českého, jehož typem, podle přítomné knihy aspoň, je poloviční proletář. Neboť semitská plutokracie nejen necítí s lidem, v němž se akklimatisovala, a nelne ke kraji, který plení, nýbrž dle ukázek z „Vojkovických“ nadutě zhrdá i vlastními souvěrci, kterým Jehova stejně hojně nepožehnal zbožím vezdejším.

Boža Polák: „Břeh“ (nákl. Ant. Reise na Král. Vyšehradě). Citová a myšlenková Odyssea mladého, dobrovolně proletarisujícího intelligenta, který odejde z otcovského domu, aby na vlastní vrub se probíjel ve světě. Oné myšlenkovosti v knize nutno ovšem rozuměti tak trochu . . . se zrnkem soli. Jednak se tam

idee — dobré a ušlechtilé idee pokrokové, přiznávám — neztělesňují, nýbrž povětšině toliko diskutují. Jednak se i v oněch řídkých chvílích, kdy v samém nitru rekově vskutku se rozevře rozpor názorů, v zápětí vše zase zcela snadně, povrchově a takořka fysicky vyrovná. Všecko se prostě překlene náladou, jež se obyčejně dostaví jako na zavolání. Připadá vám: mladé, zdravé, jenom poněkud vrtošivé zvíře v přebytku animálních šťav a sil se vrhlo do proudu, který jím zatočil v několika ne právě propastných vírech. A když zpěněné a stříkající vlny vyvrhly dobrodruha bez poruchy opět na břeh, šťastně a vyrovnaně oddechuje... u vědomí překonaných překážek a svého prokázaně pevného zdraví.

Chci tím hlavně říci, že debut B. Polákův, ač rozhodně prozrazuje i jiné aspirace, podává se nějak příliš bezelstně jako improvisovaný autobiografický denník nebo turistický zápisník. Vyvolává příliš ještě dojem náhodnosti a libovůle. Týž dojem nezhuštěně rozptýlený a kolísavě pomíšený, jakým působí i pozorování života, pouhého jeho výseku, z bezprostřední blízkosti a bez odstupu od něho. To je také základní vada autorova, že nebere prozatím ze zkušeností životních toliko podněty k literární tvorbě. Že neshledává v nich jen nejelementárnější prvky, jež po přísném výběru posloužit mají vyšší jednotě a skladnosti. Že je nepokládá za rudu, která teprve projdouc očistným ohněm, může dáti dobrý tvárný materiál umělecký, nýbrž přímo za ryzí kov a že rovnou je činí předmětem spíše passivní reprodukce, než usilovné práce tvůrčí.

Jinak B. Polák dovede již velmi bystře pozorovat zevnější i vnitřní skutečnost, a postřeh svůj nejednou i suggestivně vyslovil. Příkladem uvádím z večerní scény v londýnské noclehárně: „Jen oheň krbu plápolal a ozařoval začervenalým přísvitem tváře kolem seskupených mužů... Byli krásní ve svém zdravém klidu; tak čistě lidští! Nozdry se šířily vůní, vycházející z kotle jako z veliké kadidelnice, a důležitá chvíle pobožnosti, svátosti přijímání, v níž byla nahá pravda a celé božství jejich života, blížila se se vzrůstajícím varem v kotli." (62.) Dovede zapříst velmi přirozeně znějící dialog (91.), umí charakterisovat figuru — zatím ovšem spíše staticky, popisem, nežli rozvojovou akcí (25., 48. a j.). Zná v teplý kolorit ponořit intimní scénu (92.) a účinně umístit naturalistický detail (88.). Umí zkrátka již dnes leccos, čemu se dosud nenaučil mnohý domácí autor, kritikou shovívavě přijímaný, ne-li favorisovaný. Avšak chybí mu ještě nezbytná vyšší podmínka vážné tvorby: smysl pro účelnou objektivaci osobních zažitků

a pro podřaděnost detailů celku, slovem pro kázeň komposiční. Zde jej čeká ještě mnoho tuhé práce. Při svěžích pozorovatelských schopnostech, živelné lehkosti přednesu i lačném zájmu, s jakým autor naslouchat se snaží otázkám doby a po svém na ně reagovat, bylo by škoda, kdyby ho tato práce povždy toliko — očekávala.

V obou povídkách, zahrnutých společným názvem „Když vlny opadly“ (nákl. Ottovým), ženský pseudonym Jiří Sumín presentuje se rozhodně šťastněji, než ve svém favorisovaném románě „Spása“, na jehož slabiny loni na těchto místech jsem poukázal. Tam při vší úctyhodné snaze, obrazit vznik a šířící se kruhy náboženské sensace lidové, autorovo stanovisko, rozkolísané mezi satirou a objektivní studií hromadné psychy davové, zavinilo nejednu disparátnost jak v stavbě a vniterném nazírání psychologickém, tak i po stránce jednoty stylové.

V přítomné novellové dvojici režie je daleko ukázněnější. Není pochyby, že zde za ústředními ženskými figurami obou povídek stojí sama autorka; že jejich projevy i meditacemi vyjadřuje nejsubjektivnější vzdor i hnus, mstivou ironii a bodavou útočnost, vydrážděnou obmezeneckým okolím, „autoritou všedních nemyslivých lidí“, svíravě obklopující i její protagonistky. Kryje se tu s nimi tak přiléhavě, jak právě možno tam, kde hlavní postavy obdařeny jsou sensibilitou aspoň obdobnou její vlastní.

Umělecká methoda obou čísel knihy přirozeně není nestranná realistická reprodukce vnějšku, nýbrž důsledné jeho přepětí. Zkřivení a zkreslení skutečnosti jako ve vydutém zrcadle, zabarvené nadto vysokým tepelným stupněm autorčina nitra, které je dráždivé, citové, emoční spíše než ideově založené. Spisovatelka nabyla tak steré příležitosti výtečně uplatnit živý svůj sklon k pitvornosti a bizarerii s pikantním příměskem hrůzy. Zejména lze se mu podivovat na stránkách, malujících židovskou vykladačku karet, v niž celé okolí věří jako v orakulum, nebo její kočku, jejíž záhadná bytost děsí ovčí duše, i když semitská Pythie sama přestala je už vzrušovat. Napsala i několik partií silně zdviženého reliefu satirického, zejména tam, kde odhaluje pošetilost nebo záludné postranní motivy, hýbající filanthropickými dobrodějkami — v kontrastu se zlatou hazardností sestárlé světoběžnice. Tady se dobrala několika momentů pohody přímo gogolovské.

Řada staro- i novopackých povídek J. K. Šlejharových, které autor shrnul pod sarkastickým titulem „Maloměstská

idylla" (v „Plačkově knihovně" nákladem „Přehledu revuí") a J. Motyčka vypravil několika vkusnými iniciálami rázovité lokální vůně, vykazuje všecky nesporné přednosti péra spisovatelova. Zároveň však i kazy, jež od některé doby znehodnocují vzácný živelný a pudový talent Šlejharův. Poslednější převládají, žel, zrovna v pracích novějšího data.

A tak setkáte se v „Maloměstské idylle" dokonce se satirou takového zrna, jako črta „Všecky vás pochovám", kde od počátku do konce se nezhostíte dojmu, že se v ní autorovi zachtělo vyrovnati si jen osobní jakési účty a antipatie. Tak povrchně a suše tu karrikuje; tak malicherně a nechutně podškrtává momenty úzce místního zájmu. Tak hašteřivě co chvíli zabředne až do škodolibé klevetivosti provinciální . . .

Ve většině ostatních čísel přímo do očí bije primitivnost námětu a jednoduchost dějového pásma; po stránce nejzevnější naprostý skoro nedostatek dialogu, ba nejčastěji i neměnná ztrnulost dané situace v celém postupu vypravování. — Odškodňují vás arci partie ryze šlejharovské dušemalby, mísící mrákotné hallucinace s reálným pozorováním; akkordy zdviženého pathosu, v něž zná autor rozbouřit všechen širý orchestr rozehraných elementů; passáže horečného vidění krajiny i věcí, při nichž zrovna znovu se podivujete úžasnému jeho smyslu pro záhadný a temný život hmoty. (Je ovšem příznačné, kterak nyní i pouhý zevnějšek rodiště jeho, nepříliš pittoreskního, aniž vůbec jakkoli stylového, ale v rámci teskné horské krajiny, v jejích vržených stínech a hluboké resonanci náladové venkoncem jímavého — kterak již pouhý tento vzhled, v starších pracích autorových tak sytým a suggestivně odstíněným štětcem traktovaný, dnes v něm budí leda vydrážděný hnus a popuzenou nenávist.)

Leč zdá se mi, že právě na těchto stranách Šlejhar upadá v kardinální vadu, která rok od roku osudněji odmocňuje nejlepší jeho energie. S tvrdošíjnou umíněností ze široka parafrasuje i nejjednodušší, ryze statické stavy niterné. Neobměňuje themata, ale trapně je rozvádí; zpovrchňuje i hlubší psychické nálezy, roztírá nejostřejší postřehy reality. Děje se mu pak napořád, co nesmí se, tuším, příliš často přiházet žádnému ukázněnému a záměrů svých vědomému umělci: že beze škody lze u něho přeskočit řadu period, minout celý massivní odstavec, i stranu, list, dva přeletět, aniž se pak shledá, že situace, vzduch, scenerie, barva nálady i jen o nuanci se změnily.

Vezměte na př. črtu „Hodinky“. Nejprostší námět (lakotná řeznice pronásleduje bezděčného zloděje a vžene ho do záhuby, sama však klesá k smrti uřícena šíleným během) autor originellními podrobnostmi, refrénem téhož výkřiku, v různých modulacích stihatelkou vyráženého atd. již by byl vystupňoval k neselhávající účinnosti. Přepial však výraz do tak nemožné šíře, že nakonec docílil jen resultátu nejméně žádoucího: nudy. Anebo jakou grandiosní báseň v próse bylo by mu při troše umělecké ekonomie a náležitém zhuštění výrazových prostředků inspirovalo „Kyvadlo věčnosti“, v malém okénku radniční věže jako živá zornice bez ustání se kmitající a vypravovateli i do noci zasáhající „jakousi šílenou osudovou silou, jakous záhubnou mocí, zmítajíc jeho bytostí v rytmech svých, jako by černá mystická můra nezvěstně narážela o stěny noční pustiny“! Ale všude jen táž zoufalá mnohomluvnost a marný vrtoch, pokaždé celé škály vytloukat mezi dvěma odlehlejšími tóny — i tam, kde stačilo udeřit jen obě noty nejkrajnější.

Touto methodou nejen se stírá všecka reliefnost a splošťuje veškera plastika — ale co horšího pro autora rázu Šlejharova, jí se zatěžuje a láme i všechen spirituelný vzlet. Pudový mysticismus zvrhá se tak v studený mechanism virtuosity, příliš mikroskopicky rozkládající temné živly podvědomí . . .

Ale buď jak ,buď — i pod tolika suchými struskami a sazovitými chuchvaly stále se na povrch prodírá silná osobnost umělecká. Talent podivuhodně monotonní, ale podivuhodně mohutné inspirace, který jen tvrdošíjně si oblíbil, utrácet drahou hřivnu po drobných penízkách. Vyjde ještě kdy Šlejhar z tohoto začarovaného kruhu?

Oč se v jiných kusech připravuje onou rozpoutanou pleonastickou žvavostí, změřiti lze v tomto svazku nejlíp na povídkové skladbě „Sezima“. To je komposičně i stylisticky nejčistší číslo knihy; kresba sevřená a reliefní, pevně chytající gesta a ostře vykrajující silhuety figur. Šetrná v detailech a vyběravá v prostředcích charakterisace, účelná v gradaci i spádu ústřední linie epické. A ku podivu: i tady přece — podobně jako ve svrchu vzpomenuté neblahé grotesce. „Všecky vás pochovám“ — možno pod fabulí přímo hmatat nejskutečnější podklad kormutlivých fakt a dokumentů životních. Několika prudkými vrhy malován celý débacle maloměstské lepší společnosti, otrava demoralisace, vyvolaná zvýšenými požadavky luxu; dravost požitku, bezohlednost neřesti a sobecké zadostiučinění z cizího neštěstí. Ale jaký jiný, důvěrný

a blízký zájem, jaká horečná hrůza z utrpení bližního prochvívá touto malbou lidské zloby a tmy. I zde jistě nejplnějšího výrazu došla beznadějná víra autorova ve zlo, vkořeněné v celou stavbu světa a nevyplenitelné. Nicméně osvobozující slovo bolestné něhy a slitování aspoň na okamžik vneslo sem estetickou rovnováhu a nezbytný mravní protiklad tolika temnot: světlo soustrázně dalo žlučovitému maloměstskému kronikáři postřehnouti široké příbuzenství vší trpící přírody, bratrství bolesti od země až ke hvězdám. Vnuklo mu ono truchlivé a přece sladce utěšivé uvědomění, které v drobnou realistickou skladbu vmísilo několik taktů kosmické rhapsodie; prostý příběh maloměstský vytyčilo v kulisu nekonečného dramatu vesmírového.

Pohříchu zrovna toto číslo co do původu je z celé knihy nejstarší.

J. BOROVIČKA:

ČECHOVÉ VE ŠPANĚLÍCH.

Tři kapitoly.

II.

Od slavné cesty pana Lva z Rožmitála uplynulo skoro plných sto let, než zase přišli do Španěl Čechové, jichž jména jsou zapsána v dějinách vlasti. Těch sto let změnilo mnoho, ve Španělích i u nás. Osudy české koruny se zatím nerozlučně spojily s rodem rakouských Habsburkův, jehož druhá větev seděla současně na španělském trůně. Tehdy nepřišli již Čechové do Španěl svobodně a na svou pěst, nýbrž jako dvořané syna králova — i v tom je významný rozdíl. Stalo se to pak při zvláštní příležitosti.

Římský císař Karel Pátý rozhodl se v tom čase z politických důvodů dát svou dceru Marii za ženu bratrovu synu knížeti Maxmiliánu a z týchž příčin ustanovil, aby mladý ženich sám si jel pro nevěstu do Španělska, tam slavil svatbu a po dobu nepřítomnosti Karlova syna Filipa vedl vládu, ačkoli ještě na začátku roku 1548 platilo za jisté, že španělský princ, který tehdy byl povolán za svým otcem do Němec, přivede s sebou bratranci svou sestru. Po přání císařově měl dvůr, jenž byl přidělen jeho zeti na španělskou cestu, nést úplně španělský ráz a proto mu také předepsal do

nejmenších podrobností veškerou etiketu, kterou musil dodržet. V čelo tohoto nově utvořeného průvodu postaven byl jako nejvyšší hofmistr opět Pedro Lasso de Castilla, kterého již před čtyřmi lety dal Karel prvorozenému synu římského krále za hofmistra, aby byl vychováván a rostl ve španělských mravech. Jinak přípravy na cestu, jež byla stanovena na polovici června (1548), a na svatbu byly brzy skončeny, jen papež poněkud oddaloval udělení potřebného svolení k sňatku z nepřízně k císaři. Mezi těmi, kdož měli doprovázet Maxmiliána na cestě a tvořit jeho dvůr po dobu pobytu ve Španělích, byl značný počet význačných osob, jako kardinál biskup Tridentský Kryštof Madruzzo, jejž určili strýc i otec za průvodce a rádce, vévoda Brunšvicko-Kalenberský Erich II., hrabě Hoyer z Mansfeldu, svobodný pán Ludvík Ungnad ze Sonnecku, Maxmilián z Polheimu, Adam z Dietrichštejna, Petr z Molartu a mnoho jiné šlechtické mládeže; z Čechů pak zúčastnili se španělské cesty Jaroslav Smiřický ze Smiřic, který však brzo po příchodu do Valladolidu se vrátil opět ke králi Ferdinandovi s odporučovacím listem knížete, a jako mundšenk Maxmiliánův mladý Vratislav z Pernštejna; také jeho staršího bratra Jaroslava chtěl mít Maxmilián s sebou ve Španělích, ale nedošlo k tomu pro nemoc, jež přinutila druhého Pernštejna zůstat v Němcích.

Dne 10. června (1548) rozloučil se Maxmilián s Karlem a se svým otcem Ferdinandem a druhého dne časně z rána mezi třetí a čtvrtou vydal se na cestu do Španěl. Ubíral se přes Mnichov, kde se zastavil u bavorského vévody, pak přes Inšpruk do území republiky benátské, dále na Mantovu, Milán a Janov, kam dorazil současně s loďmi, jež mu k přeplavbě poslal císař ze Sicilie a Neapole. Po pětidenním pobytu v Janově rozloučil se Maxmilián s pevnou zemí a koncem měsíce června (25.) vstoupil na jednu z lodí, jež vedl Ondřej Doria, a plul do Španěl. Moře však bylo mu nepříznivé, neobyčejně bouřlivé, takže cesta se protáhla příliš dlouho a nad to ještě Maxmilián postižen byl čtvrtodenní zimnicí. Konečně přece začátkem srpna přistal v Barceloně, kde si několik dní odpočinul, a pak poštou, ač dosud nemocen, jel přes Zaragozu do španělského sídelního města Valladolidu. Dorazil tam 13. září a téhož dne se oženil přes svůj zbědovaný stav a přes to, že dobře věděl, že právě tehdy by nejvíc zdraví potřeboval; byl by musil dlouho čekat, neboť teprve koncem roku se sebral a zplna vyléčil z tak namahavé cesty.

Mladému ženichu, který byl pln radosti ze života, bylo věru na cestě za nevěstou veseleji než první čas po svatbě v cizí zemi.

Ještě v Němcích si plně dopřál poslední svobody: někde v Bavořích chytal ženské, tolar ho to stálo, jak si poznamenal jeden z jeho účetních. Ale v královské residenci španělské bylo jinak: nehledě ani na útrapy po cestě, jež právě přestál a jichž následky dosud stále cítil, on, krásný a rytířský mladý muž, setkal se s ženou, kterou až do dne svatby nikdy před tím neviděl, o které se mohl nikoli bez příčiny domnívat, že je jen dynastickým a politickým prostředkem v rukou svého otce, aby ho dostal na cestu jemu protivnou, a s kterou neměl dostat věnem ani jednu z četných zemí císařových — a ona nebyla vlastně ani krásná, aby mohla mladého manžela upoutat svými půvaby, a spíše melancholické přirozenosti. Brzo však jiné její vlastnosti zaujaly Maxmiliána a po několika měsících tak něžně se do sebe zamilovali, že nejraději se nechtěli od sebe ani odloučit, a jejich láska byla provázena požehnáním: ještě ve Španělích (1549) narodila se jim dceruška a z patnácti děti, které mu Marie dala, deset přežilo svého šťastného otce.

Kromě svojí ženy však našel Maxmilián málo radosti ve Španělích, kam nešel rád. Rytířské mravy Španělů mohly snad v něm vzbudit zájem a zálibu, sám získal si pro tyto svoje vlastnosti přízně a obliby v celé zemi, ale přece se zde necítil dobře. Státní záležitosti, jež vedl po odjezdu svého bratrance Filipa, ho nezajímaly mnoho a nikdy se jim úplně nevěnoval. Věděl příliš dobře, proč ho jeho dobrý strýc poslal pro nevěstu. Zatím co Maxmilián bez potřeby a bez užitku trávil svoje dni při španělské vládě, princ Filip měl si v Němcích a hlavně u knížat zjednat dobrý dojem a připravit si tak půdu, aby po svém otci mohl nastoupit i na trůn německý: ač se namáhal ze všech sil, aby si osvojil německé mravy — i v pití se pokoušel, ale s nejhorším úspěchem — všude byl jen na posměch pro svoje španělské — jistě vyšší a jemnější — způsoby. To mohlo být Maxmiliánovi útěchou, ale když Karel vážněji začal jednat s bratrem o nástupnictví v říši, neměl již stání ve Španělích a neustal důtklivě žádat i hrozit, aby mohl se vrátit nazpět a sám hájit svoje práva. Ale věc Maxmiliánova byla tentokrát v dobrých rukou, v rukou Ferdinandových, a plán Karlův postavit Maxe při jeho návratu před hotovou událost byl zmařen důrazným prohlášením, že na ničem se neustanoví v této věci bez svolení synova. A tak nezbylo císaři nic jiného než dovolit synovci návrat k otci. V říjnu 1550 došla o tom zpráva a již v posledních dnech (30.) měsíce vydal se Maxmilián z Valladolidu na cestu zpět do vlasti a ubíral se skoro touž cestou jako před dvěma

roky zanechav ženu a dvůr zatím ve Španělích; v prvních dnech prosincových dostihl německou půdu.

Tam teprve zase jednou po dvou letech dýchal svobodněji a radostněji a děkoval bohu — jak se velmi otevřeně vyjadřoval — že konečně se zdráv vrátil ze Španělska, kde nikdo nemůže žít, kdo se tam nenarodil nebo nebyl vychován, a beze všech ostychů ujišťoval, že z vlastní zkušenosti poznal celou odpornost Španělů. Není pochyby, že Maxmiliánovo poznání země a mravů španělských nebylo bez předsudkův a že jeho okázalé zdůrazňování německého cítění proti španělství bylo úmyslné. Je ovšem přirozeno, že Maxmilián jako dobrý Němec nenašel zalíbení v obyvatelstvu zvykův a názorů tak rozdílných, že jeho vřelé a často opětované přání po brzkém návratu, jeho teskné vzpomínky na lovy a veselý život v Němcích, kterých prý v zemi jeho strýce bylo po málu, vyplynuly z upřímného srdce, kterému se stýskalo v cizině. Ale bezpečno taky, že svůj příkrý odpor ke všemu, co bylo španělské, dával nepokrytě na jevo i z důvodův osobních a politických. Sám říkal, že nechce déle se obírat mravy a obyčeji Španělů, protože by to sloužilo jen k tomu, aby se u Němců stal nenáviděným. A pak k národnostnímu odporu, s nímž se netajil, přistupovaly u Maxmiliána také příčiny osobní. Věděl, že strýc poslal ho za nevěstou do Španěl jen proto, aby ho vybavil z německého vlivu a za jeho zády, v jeho nepřítomnosti mohl nerušeně vyjednávat o otázce následnické a získat svému synu Filipovi trůn, na nějž on sám si činil nárok. Není pak divu, že toto vědomí křivdy, která se měla na něm spáchat, přiostřovalo vrozenou pudovou protivu dvou různých národností a dávalo Maxmiliánovi sílu k vzepření se proti všemu španělskému. Dokud byl ve Španělích, vědomým úsilím se bránil, aby nepodlehl španělskému duchu, jehož moc tehdy podmaňovala každého, kdož s ním přišel ve styk, ale později se mu taky neubránil.

Ti však, kdož přišli s Maxmiliánem, neměli osobních hořkostí proti zemi, v níž poprvé se octli, a nepozorovali asi Španěly zaujatým zrakem svého pána. Z Čechů dostali se do Španěl tehdy i jiní páni kromě těch, kdož doprovázeli mladého knížete na svatební cestě. Aby dcera římského císaře měla důstojného muže, bylo nutno mu zaopatřit královskou hodnost, jak svatební smlouva suše vyžaduje. Vyjednávání se stavy českými vedlo k cíli a v únoru 1549 byl Max skutečně přijat za krále českého: znamenalo to však pro něho pouhý titul, neboť vladařství mu nebylo svěřeno a za

*

života svého otce nesměl se bez jeho zvláštního svolení míchat do vládních záležitostí. Zprávu o jeho přijetí na království přinesl mu do Španěl Jindřich z Valdštejna a nový král stavům hned na tu milou novinu odpověděl českým listem daným „v městě Valledolitu". Dovedl se taky zalichotit ve přízeň českých pánů, když mu připomněli, aby hleděl nezapomenout česky, a ujistil je, jak vysoce si české řeči váží a až se vrátí, pak že teprve se jí horlivě věnuje.

Družina, jež obklopovala Maxmiliána, neměla příležitosti poznat z vlastního názoru velkou část španělské země. Maxmilián, jako zatímní vladař, neobjížděl říši, většinou jen se zdržoval stále v královském sídle Valladolidu, ale za to tím spíše bylo možno bystrým pozorovatelům hlouběji vniknout v pravou podstatu španělského státu a národa.

Obraz, který tenkrát se naskytal, byl zcela rozdílný od toho, co před sto lety uzřel pan Lev z Rožmitála. Na místo země, rozdělené v četná království, byla tu jednotná říše, která nebyla omezena pouze na Poloostrov. Od té doby, co Janovan Kolumbus vztyčil kastilskou vlajku na americké půdě, rozšířila se moc španělská netušenou měrou a obestřela nositele koruny pověstí panovníka, v jehož říši slunce nezapadá. Ale nejen vnějším leskem, i vnitřní silou přioděn byl katolický král, neboť zatím z jeho država stal se moderní stát. Koncem minulého století společnou vládou „katolických králů" Izabely Kastilské a Ferdinanda Aragonského se Španělsko sjednotilo a povzneslo na velmoc. Poslední odpor na cestě k silné monarchii, povstání měst kastilských proti Karlu V., bylo nedávno zdoláno a dílo katolických králů mohlo se pak klidně vyvíjet dál směrem k absolutismu. Tento absolutismus vycházel z Kastilie, jež byla v největší závislosti na moci panovnické, a odtud rozšiřoval se ponenáhlu na celou zemi a tak zároveň pomáhal tvořit společné národní vědomí proti cizině přes všechny různosti, jež stále ještě zůstávaly. V Kastilii opíral se král o pevnou správní organisaci, pomocí níž uplatnil své výlučné právo zákonodárné a svrchovanost soudní. Prostředkem k tomu bylo rozrůznění královské rady v celou řadu nejvyšších úřadů pro jednotlivé obory a zatlačení jejich stavovských, feudálních členů, kteří před tím spolurozhodovali, novou naprosto odvislou třídou právníků z městských kruhův nebo nižší šlechty. Kromě toho měla koruna k ruce silnou vojenskou moc: slavné tercios, pěší regimenty, byly strašným nástrojem královské politiky doma i za hranicemi.

Ale nejen jednotná pevná moc královská ovládala sjednocenou říši, i národ byl ovládán jedním duchem, toužícím po jednotě víry a čistotě krve: byl to duch náboženského a národního výbojného fanatismu, který se vypěstoval v staletých bojích proti nepřátelům víry a země a vyvrcholil v auto da fé. V šestnáctém století představuje se španělský stát i španělský náboženský duch jako jednotná uzavřená síla, která nabyla převahy nad ostatními katolickými národy. V bývalém rytíři Ignácovi Loyolovi a jeho díle, řádu jezuitském, projevil se pak tento španělský duch způsobem nejvýraznějším.

Patří v říši pouhých dohadů mluvit o tom, co ve Španělích družina Maxmiliánova uviděla, co zažila a hlavně jaké politické poučení z toho všeho si odnesla nazpět do vlasti. Ale tolik je jisto, že někteří nevzpírali se tomu, čemu se vědomě bránil jejich pán, podlehli španělskému duchu a tím pak nabyli svého významu v dějinách.

Španělský sňatek Maxmiliánův byl předem politický, ale byl korunován láskou. Do doby jeho pobytu ve Španělích spadají také začátky několika manželských svazků, které vznikly snad z lásky, ale sběhem okolností dostalo se jim svrchované důležitosti politické. Tak bylo především s Vratislavem z Pernštejna.

Mladý panovník tam v cizí zemi spřátelil se důvěrněji se svou družinou z odporu k španělskému prostředí a základy ke kariéře mnohého budoucího dvořana byly položeny již tehdy. Také osmnáctiletý Pernštejn, pozdější nejvyšší kanclíř království Českého a důvěrník císařův, který skutečně hluboce zasahoval do všech politických událostí za Maxmiliána a v prvních letech vlády Rudolfovy, započal ve Španělích svou skvělou dráhu. Již tam dostalo se mu důkazů knížecí přízně, a když na podzim roku 1551 Maxmilián se po druhé vracel ze Španělska, kam se byl v létě na krátko odebral pro svoji ženu, mladý Vratislav vedl výpravu panstva, jež táhlo z Čech, Moravy a Slezska do Janova uvítat budoucí českou královnu Marii.

Po čtyřech letech byl k dvoru Maxmiliánovu připoután pevněji a trvaleji. Dvůr, který přivedla si s sebou královna Marie, byl celý španělský a mezi jejími dvorskými dámami byla také královnina komornice (camarera mayor) Doña Maria Maxmiliána Manrique de Lara. Rod Mendozů, z kterého pocházela, patřil k nejhlavnější a nejmocnější šlechtě španělské a dal svoji vlasti řadu mužů, kteří vynikli ve všech oborech umění a činu. Před-

kové a příbuzní Mariini proslavili se jako znamenití básníci i smělí vojevůdcové, byli odvážnými plavci po neznámých mořích, byli objeviteli a dobyvateli, vládli jako místokrálové španělských država v starém i novém světě a zanechali po sobě paměť jako dějepisci a obratní státníci. Její otec Don Garcias Manrique de Lara byl vrchní velitel kyrysníkův a místodržící v Italii, a po své bábě, jejíž rodové jméno dostal, pocházel z rodu, jenž se připomíná v nejstarších španělských básních hrdinských. Nejvyšší španělská šlechta patřila do jejího příbuzenstva. S touto vznešenou Španělkou slavil Vratislav z Pernštejna svatbu ve Vídni téhož měsíce (v září 1555) jako jeho druh ze španělské cesty Maxmiliánovy Adam z Dietrichštejna, který také si bral komornici královny Marie Španělku Doňu Margaretu de Cardona. Nedávno před tím, než vstoupil do tak těsného příbuzenstva s nejznamenitějšími rody španělskými, byl Pernštejn povýšen od samého katolického krále významným způsobem: v dvacátém druhém slavném shromáždění řádu zlatého rouna (v lednu 1555) byl přijat mezi rytíře řádové; tím dostalo se mu nejvyššího vyznamenání a uznání společenské rovnoprávnosti s nejstarší španělskou šlechtou.

Také toto spojení se španělskou krví bylo nadmíru šťastné a láska obou mladých lidí byla požehnána měrou vrchovatou. Pokolení jejich rozrostlo — Marie dala Vratislavovi dvacet dětí — a mnozí z nich byli lépe známi v Italii, Španělích a Němcích než v Čechách. Historie tohoto manželství, jeho potomstva, jeho politický význam pro české dějiny a všeho toho, co z něho vzniklo, je již pověděno krásněji a výrazněji, nežli bych dovedl kdy napsat, a osoby jsou vymalovány skvělejšími barvami, než bych dovedl vylíčit. Jsou to Pernštejnské portrety, které visí na stěnách Roudnického zámku knížat z Lobkovic. Dostaly se tam po paní Polyxeně, ženě nejvyššího kancléře království Českého Zdeňka Vojtěcha z Lobkovic, dceři Vratislava z Pernštejna, která po svém prvním muži Vilému z Rožmberka (1592) zdědila Roudnici. Vedle prostých a mnohdy nevzhledných obrazů členů rodu Rožmberského a starších Pernštejnův od českých a německých mistrů uvidíte tam i nejbližší příbuzenstvo Marie Manrikové z Lary. Malovali je slavní španělští mistři, předchůdci Velasquezovi, a přivezla si je žena Pernštejnova buď hned s sebou ze staré vlasti nebo je poslali darem za ní do nové domoviny.

Řada těchto podobizen není jen projevem jiné dokonalejší školy malířské, která s větším uměním dovedla podávat skuteč-

nost pomocí barevných účinků. Obrazy ty představují také osobnosti odlišené od svého okolí. Tito mužové a ženy, kteří se na vás dívají smělým, hrdým pohledem jakoby v sebevědomé jistotě a v slavnostním vznešeném postoji, jsou oživeny jiným duchem. Je to duch španělský.

Doña Maria i ve vlasti svého muže zůstala Španělkou, rodinu a domácnost vedla španělsky, a také některé děti její dostaly se sňatkem opět do Španělska nebo do nové španělské přízně. Nebylo to ostatně tak zcela nesnadné zachovat si svůj španělský charakter, neboť dvůr císařský — a Vratislav z Pernštejna patřil k nejvyšší dvorské šlechtě — byl prosycen španělskými vlivy. Žena Maxmiliánova, císařovna Marie, také nepřizpůsobila se svému prostředí po celý svůj dlouhý pobyt ve Vídni a v Praze a stále se obklopovala španělskými dvořany, k nimž patřila i paní z Pernštejna.

Podstatným rysem španělského ducha byla výbojnost. A Španělé v Čechách a jinde vedli boj, v němž nepodléhali, nýbrž vítězili. Byl to boj především o víru katolickou, která však těsně byla spojena s otázkou politické moci: kdo byl katolík, stál při králi a proti vzrůstající síle stavovské. Také Marie Mauriková nezapřela svůj původ a národní povahu. Vratislav z Pernštejna pocházel z rodu, který dal domácí víře znamenité členy: Jan byl jeho otec a Vojtěch vlastní bratr, dvě jména významná pro český novoutrakvismus. I Vratislav sám s počátku nakloněn byl bratřím, ale později vše se změnilo, jeho rod stal se přísně katolickým; zda nepřičteme změnu tuto jeho ženě?

V cestě pana z Pernštejna do Španěl jistě nebylo nic úmyslného: šel tam prostě jako dvořan, který doprovázel svého knížete. V pozdějších letech, v druhé polovici XVI. století, když i u nás katolická strana pod vlivem jezuitův opět čileji se hlásila o moc, staly se cesty do Španěl častějšími a sledoval se při tom určitý vědomý cíl. Kam jinam měla šlechta posílat své syny za vzděláním než do románských zemí katolických, do Italie a Španě kde nemusili se strachovat, že vezmou úhonu na své víře?

Taky pan Zdeněk z Lobkovic, nejvyšší kancléř království a hlava katolické strany v Čechách, druhý muž paní Polexínky (tak se jí tehdy říkalo), vzácné krasavice, jak je zobrazena španělským mistrem na zámku Roudnickém ve svojí vznešenosti a nádherném šatě (je šit u císařovniny krejčové!), byl ze španělské školy. Když mu bylo šestnáct let, vydal se se svým bratrem Ladislavem do

vlašské země (1584), kde i v následujících čtyřech letech se vzdělával v šlechtických vědomostech a obratnostech; konečně v jednadvacátém roce (1589) odebral se přes Italii do Španěl — španělské državy v Italii poznal již na předcházejících svých cestách — a pobyl tam značně dlouho: začátkem května vstoupil v Janově na loď a teprve na jaře příštího roku se tam vrátil procestovav celý poloostrov i přilehlé ostrovy. Čemu se v cizině naučil, brzo mohl upotřebit k prospěchu katolické věci: již rok po svém návratu byl povolán do dvorské rady. A za nedlouho na to opět navštívil zemi, kde před pěti lety byl ještě na učení: tentokrát přišel tam s diplomatickym posláním císaře Rudolfa (1595) ke králi Filipovi žádat jej o pomoc proti Turkům. Celé tři měsíce strávil tehdy ve Španělích (od konce června do konce září) a většinou při královském dvoře ve styku s nejvyšší šlechtou a státníky. Zda možno věřit, že to vše zůstalo bez užitku pro budoucího státníka? Když po osmi letech stařičká paní Marie Mauriková podruhé provdala dceru Polexínku, mohla být spokojena se svým zetěm, mohla být jista, že v nové rodině Lobkovické bude žít nejen její španělská krev, nýbrž i týž duch a tytéž mravy.

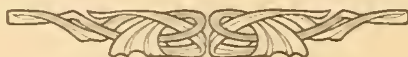
Tu cestu, kterou šel pan Zdeněk z Lobkovic, prodělali mnozí ze strany katolické: v mládí se odebrali za vzděláním do Vlach nebo do Španěl — snad teprve tam někde se zbavili svých kacířských názorů — pošpanělštění se vrátili domů, jako horliví katolíci a stoupenci panovníkovi věci byli přijati mezi dvorskou šlechtu, která držela ve svých rukách nejvyšší a nejvlivnější ú ady, a pak již skvělá dráha taky nedala na sebe dlouho čekat.

Co znamenal pobyt ve Španělích pro Čechy, kteří se hodlali věnovat službě dvorské, a význam jeho jako politické školy byl dobře znám, a výraz nad jiné jasný dal tomu pan Karel st. z Žerotína, svědek v tomto případě zcela nestranný. Bylo to koncem XVI. století, kdy strana pod jednou se v českých zemích hotovila k odvážným činům proti veliké většině národa. Tehdy mladý Vilém Slavata vrátiv se po delším pobytu z Vlach rozhodl se opustit bratrskou víru, v níž byl doma vychován, a přestoupit ke katolictví. Chystal se právě na novou tříletou cestu do světa, aby ušel zatím řečem, které odsuzovaly jeho krok, a tehdy (1598) obrátil se na Žerotína o radu, kam se má odebrat za dalším svým vzděláním. A Žerotín radil se vzácnou upřímností a svobodomyslností svému příteli, s nímž se rozešel v náboženství a proti němuž — i to asi tušil — později se postavil i ve veřejném životě. Nevymlouval mu jeho „svaté rozhodnutí“, pro bolest, kterou mu

tím způsobil, i z přesvědčení, že Vilém sám pozná, co učinil, nýbrž přijal je u vřelém přání, aby se změnilo, a dle jeho vlastního prospěchu mu radil. Předem mu doporučoval, aby nechtěl zcestovat příliš mnoho zemí, nýbrž raději snažil se poznat třebas jen jednu, ale důkladně. V Sasích, Anglii, Holandsku nenašel by mnoho vlídného přijetí pro svoje náboženství a svoje politické přesvědčení, zcela oddané zájmům rodu rakouského, a taky válka činila by mu tam pobyt nesnadný a obtížný; zbývala mu tedy k volbě Francie, Vlachy a Španěly. Od Francie Žerotín, který tam strávil část svých nejlepších let, Slavatu zrazoval velmi důtklivě — měl k tomu právo, vždyť byl jí zklamán — uváděl, že řeč francouzská není u nás potřebná, teď za bojovného krále, malého milovníka písemnictví, že umění a učení tam nekvetou, jen porušenost mravův a přepych a rozkošnictví, a obával se, že Slavata pro zábavy dvorské odvrátil by se od knih a pandektův a přiklonil se k novellám jiným než Justiniánovým. Naproti tomu však Vlaši a Španělé pro velké styky, které mají v našich zemích a hlavně při dvoře a pro zájmy říše a rodu rakouského jsou takřka totéž co my a proto každý z nás měl by si zjednat známost jejich řeči i národů těch pro potřebu a užitek, který z toho máme; a protože pan Slavata již zná dobře zemi i řeč vlašskou, ať se odebere do Španěl a tam ať zůstane po celou dobu nebo aspoň co možná nejdéle. Neboť tam bude se moci oddat vzdělání a především poznání politiky a způsobu správy státní, tedy zaměstnání, jež nejvíc odpovídá jeho povaze, tam bude si moci osvojit dokonale španělskou řeč, poznat dvůr, získat přízeň a milost mocných, otevřít si cestu pro větší cíle, uzpůsobit ducha a opatřit si věci pro leta budoucí.

Když přišla po dvou desítiletích ta „leta budoucí" — zda tušil je Žerotín ve svých slovech a že přijdou tak brzo? — byla strana, k níž se hlásil Slavata a ostatní čeští katolíci, skutečně opatřena všemi věcmi nutnými. České cesty do Španěl v XVI. století vydaly již své ovoce. Dorostlo zatím nové pokolení, vychované jezuity, vybudovala se politická strana, početně slabá, ale mocná svým vlivem a postavením, jež zaujímala v nejvyšších úřadech a při dvoře a seskupila ve svých řadách pošpanělštělou šlechtu katolickou; španělský vyslanec při císařském dvoře a papežský nuncius ve službách a mocí svých pánů ji vedli v duchu náboženské nesmiřitelnosti a výbojnosti. Když došlo k osudnému boji, čeští Španělé — jako magna pars všeho — bili se za katolickou věc pod prapory rodu rakouského, císaře i španělského krále.

Velké pře, které se rozhodují mečem, nebývají na konec vybojovány převahou vzdělanosti nebo mravnosti, nýbrž právě mečem; a tento meč třímá někdy ruka božího bojovníka, silného zápalem víry, a jindy ruka námezdného žoldnéře, hrozného řemeslem války. Ale běda přemoženým, které stihne pak přísný soud dějin. Katolíci, kteří šli do Vlach a do Španěl, jistě nebyli lepší a povýšenější než čeští protestanté, kteří chodili do jiných zemí ke svým souvěrcům v cizině. Ale jednu nevýhodu měli tito proti svým šťastnějším katolickým protivníkům: že byli nositeli revolučního principu, že nemohli se opřít ani o starobylou tradici svého vývoje ani o velkou moc hmotnou: v rozhodujícím okamžiku stáli úplně osamoceni, protože přišli příliš záhy.

J. ŽIVNÝ:

PODZIMNÍ.

Den je tak jasný, oh, den je tak přespříliš jasný.
Na dosah ruky vše. Na dosah ruky jsou hory.
Na dosah ruky jsou města a daleké cesty.
Důvěrně mluví ta dálka a vábí a láká.
Rozevři zraky: je jasno, že v budoucno vidíš.
Ale ty bojíš se jasna. A vidět tě děsí.
Chtěl bys se usmát a olovem tíží tě smutek,
chtěl bysi doufati, olovem tíží tě smutek,
chtěl bysi věřit a olovem tíží tě smutek!

Daleko vidět lze cestu. Až k mrtvému moři.
S černými plachtami těká loď. Pospěš si, čeká.
S černými plachtami. Neusměješ se už nikdy.
Poplyne mořem loď tiše a bez hlesu. Tiše
přechází palubou stíny. A vítr tak tiše
rozčeří vlny. Vše bez hlesu, tiše. Oh, usměj,
usměj se ještě, ó poutníku rozmaru plný!
Ty, který vstupuješ, naposled dnes se tu směješ!
Pak bude ticho už. Ticho, až do věků ticho!

Daleko vidět lze cestu. Noc voláš. Cestu mi zahal.
Uspi mne naději! Obluď mně. Propasti zakryj!
Sveď lesklou vidinou. Tolik máš služebnic, noci.
Úsměvu třeba mi! Radosti třeba mi. Zaplaš
přízraky dotěrné, předtuchy odveď z mé cesty.
Katastrof blížení zastři mi. Illusi dej mi!

Noc jsem tak zavolal. S rozpiatou náručí čekám.
Slunce už zapadá. Dlouží se pomalu stíny,
okamžik ještě a obzor též pohltí soumrak.
Noc, kterou volal jsem, Noc moje kýžená přišla.
Ta však, již vysnil jsem, není to milostná paní
s objetím rozkošným, se rty, jež bolesti uspí,
noc vlídná, útrpná, která tvé úzkosti hledá.

Noc kráčí přísná a mrazivá. A její dotek
neuspí, nehýčká. Dotek ten v tobě vše budí.
Budoucnost zahnala. Minulost za ruku vede,
bledého hosta. A krutého přespříliš hosta.
Neusneš! Všechno tu, čehos se po leta lekal.
Výčitky otřásly těžkými víky svých rakví,
vstaly a plíží se . . . Kol tebe tiše se kupí.
Jediná nechybí. Jediná nezapomněla.

Budoucnu prchl jsi. Minulost za to tě jala.
Bloudění vidíš snad. Bezcestí. Viny a tresty.
Kvap zkazil mnoho. A váhání zkazilo více.
Pýcha tvá chybila. Plachost tvá chybila hůře.
Hříchy tvé ranily, ale tvé zabily ctnosti.
Viny tvé žalují. Soudce zlý závaží klade
na váhu. Viny tvé žalují. Kloní se váha.

Kdyby hlas jediný v chvíli té promluvil pro mne,
jediný stísněných prsou se ozval tu výkřik!
Ztracenou věc kdyby jediná hájila bytost.
Nikdo však nebrání. Nehájí. Nerozplaší
nikdo tlum dotěrný mrtvých a žalobných stínů.
„Mohlo být. Nebylo.“ Zní to jako padání hrudy
na rakev. „Mohlo být. Nebylo.“ Zní to jak smuteční hrana.
„Mohlo být. Nebylo.“ Zní to jak žaloba přešlých.
Noc ta je prokletá, noc ta je propastně smutná.

Jitro teď čekám. Jak spásu čekám teď jitro.
Chápu jed, který mi dají pít příštího rána.
Jak kouli galejník žal svůj že povleku, chápu.
Ale noc nechci už. Minulost nechci už. Nechci.
Spíš hledět v ústrety poslední cestě a lodi
s černými plachtami. Na jitro zoufale čekám.
Raději budoucna chladnou a mrazivou předzvěst
než hoře přešlé už, viny, jichž odčinit nelze.

PORAŽENÉ BŘÍZY NA PASECE.

Ty samotářky samotáře znaly,
ty bílé břízy k tobě mluvily.
Teď mlčí. Na vždy. Jak by vztahovaly
své ruce, marné pahýly.

Jde-li kdo kolem, tichnou kroky v trávě,
padne-li rána, v lesích zaniká.
Jak motýl letí sen tvůj třepotavě
přes paseku, kde kvete erika.

Cos bylo, je a nehlučně to zmizí.
A tebe jímá úzkost drtivá.
Nehnuty leží poražené břízy
jak těla drahá, teď však neživá.

ALBERT PRAŽÁK:

NERUDA A SVĚTLÁ.

Čermák v svém životopise Jana Nerudy uváděl příčinou Nerudova rozchodu s Holinovou žofínskou besedu, na níž Neruda tančil přes to, že Holinová pro nemoc své matky nemohla se dostaviti. Protože se s Holinovou stýkal téměř deset let a stará paní Holinová byla dlouhá léta churavá, pokládal jsem hned při počátcích svého Nerudovského studia tento důvod nepostačitelným. Nevěřil jsem ani jinému důvodu, že Neruda se zamiloval nově do dcery italského setníka Lidunky Schmidtové. Báseň, kterou jí Neruda věnoval, po psychologickém rozboru dokazuje, že tu nelze mluviti o pravé lásce.

Proto jsem revidoval tradici o mladém Nerudovi výslechem vrstevníků. A tu byly závažné dva hlasy, Josefiny Brdlíkové, rozené Mourkové, a Anny Holinové. Brdlíková poukázala mi hned na Světlou. To byl nový Nerudův milostný zájem po Holinové. Lidunka byl jen někdo třetí, maska tohoto vztahu. Nevěděla o tom a věřila. Otec její poslal Brdlíkovou pozeptat se Nerudy, jak na dceru nazírá, když se s ní u Světlé schází, ale Neruda odpověděl, že na nic vůbec nepomyslil. Do společnosti proskakovaly pověsti o vztahu Nerudově a Světlé, Mužák se rozčilil, Nerudovi zakázal přístup do domácnosti, Brdlíkovou dal vyzvednouti dopisy Světlé, a byl konec.

Holinová mně zrovna přísežně potvrdila udaje Brdlíkové. Na oné žofínské besedě Neruda se Schmidtovou sice tančil, ale hlavní

pozornost věnoval Mužákové. Tím se Holinové potvrdilo, co tušila, a Nerudu přestala pokládati svým. Vztah Nerudův k Světlé maskovat před veřejností svou osobou nedovedla a nechtěla.

V tomto smyslu změnil se mi pak názor na mladého Nerudu a zaznamenal jsem jej stručně v Literatuře XIX. stol. str. 492, aniž jsem Světlou jmenoval. Podotkl jsem jen, že — je subjektivní důvod, proč Světlá Nerudy ve svých pamětech nikde nejmenuje.

Anna Holinová zemřela 1910, a z pozůstalosti byl mi zaslán dopis mně zanechaný a datovaný 27./X. 1909 jakoby ve formě závětní. Holinová znova a důrazně opakovala, že se s Nerudou rozešla k vůli Mužákové a vysvětlovala vlastními poznámkami i Nerudovými omluvnými a výmluvnými dopisy tento případ. Poslední jsou datovány ještě r. 1863.

Pí. Anežka Čermáková-Sluková dověděla se o tomto dopise Holinové, vyžádala si jej a pak mně dopisy Světlé k Podlipské a Nerudovi dokázala čistotu tohoto vztahu. O ní konečně nepochyboval jsem ani já, ani Brdlíková, ani Holinová. V říjnové Osvětě otiskla pí. Čermáková zlomky těchto listů, aby i veřejnost měla tu správné mínění.

Dopisy Světlé k Podlipské povídají asi tolik: Neruda ničí divokými smyslnými orgiemi ducha, zdraví i čest; jeho tvář prozrazuje spáchané výstřednosti a v oku dohořívá jiskra krásného a mohutného ducha. Světlá neodvrací se od něho co vzor cnosti, ale stýká se s ním tajně, aby jej, — aniž si zadala, — zušlechtila, ubila jeho duševní lenost a vrátila jej práci. Jako koketa vyhledává prostředky tělesné krásy, vyhledává ona půvaby ducha a zapřádá zoufalce v jich kouzelnou síť. Působí v něm duševní změnu. Neruda to proklíná, ale obrací se, zanedbává milenky, přestává žíti smyslně a nabývá citu pro čest a chuti k práci. Růžového věnce, jejž jí nabízí, Světlá nepřijme, chce jen — přátelství!

Nerudovi doznává Světlá: Kdyby byla literárně tak sklamána jako on, také by hýřila v náručí holek a při víně. Toho ji uvarovala po ztrátě dcerušky Sofie Podlipská. Co ona učinila pro ni, učiní Světlá pro Nerudu. Žádá však, aby zanechal styku s jakousi F., jež lásku jiným prodává a tím i jej znemravní. Nechť chodí k Holinové a přestane v nic nevěřit, v nic nedoufat a nic nemilovat. Je čas, aby se zvedl z bahna chtíčů a pracoval, — táhne třicítka! Nechť nezanedbává zevnějšku, — zanedbaný zevnějšek nutí u aesthetika k podezření, že nemá theorií ze sebe, ale že je vyčetl. Stýkala by se s ním veřejně, kdyby nebylo hloupých předsudků. Tajným stykem s ním vysazuje existenci i občanskou čest svou, ale činí tak přes to, aby ho vznítila k práci, protože ví, že

oni dva vykážou písemnictví nové dráhy. Styk jest jí nutností. Sní o vzájemnosti s ním, — cítí již drahný čas, že jí někdo schází, s kým by se domluvila a vymluvila a někdy i vyvadila; musil by to však býti někdo, kdo nebyl by její „já" jako sestra Podlipská. Myslí, že tuto báječnou osobu nalezla v Nerudovi. Touží, aby jí tu dobrá hvězda nezklamala. Věří v sebe, v Nerudu, v život a krásnou budoucnost. Nejlepší díla nevznikají ani z milenectví ani z manželství, ale z přátelství. Viz Schiller-Wolzogenová, Börne-Herzová, Tiedge-Becková a j. Dospělejší ženský duch řídil vždy překypující nadání mužské, a z tohoto souzvuku vyvinuly se melodie, které oblaží i příští pokolení.

A konečně: Světlá zvěděla, že Neruda se má dostati pro dluhy do vězení. „Je Vám jisté v ě z e n í! Vězení pro dlužníky! Každý ví, co to znamená. Kdo prošel touto branou, ten se obyčejně vrací do světa prázden svých závazků, ale také své cti. Ve styku s nesvědomitými lidmi, se šejdíři a podvodníky setře se z něho poslední pel útlocitu, ctižádosti, pýchy a někdy i poctivosti." Nahrazuje proto démanty svého šperku falešnými a přátelsky Nerudovi pomáhá.

Z dopisů vysvítá:

1. Světlá věřila, že Neruda mravně žije nízce a že chodí s ženou F., jež lásku jiným prodává. Ne běžná nevěstka, ale někdo, kdo je společnosti znám, ale mravně podezřelý;

2. patheticky připomíná, co je vězení a jaká jeho nebezpečí, — připomínka příliš drastická, pro lidi Nerudova rázu zbytečná a bez noblessy;

3. píše to r. 1862, kdy Neruda velmi mnoho pracoval a základy svého díla již r. 1859, 1860 a 1861 položil.

4. Neruda není jí lhostejný, sní o vzájemnosti s ním a Podlipské doznává, že se styků s ním nevzdá: „co pravda, to pravda, stokrát jsem mohla tento poměr roztrhnout, a nikdy jsem toho neučinila." Až pí. Čermáková celou korrespondenci otiskne, přibude i důkaz l á s k y Karoliny Světlé k Nerudovi: v y z v a l a ť j e j, a b y s n í o d j e l d o P a ř í ž e, b u d o u o b a p r a c o v a t, a k d y b y i ž e b r a t S v ě t l á m ě l a, j e o d h o d l á n a j e t i. Vznešená výzva, jíž Neruda nepřijal, a jež Světlou šlechtí, spolu odhalujíc tragiku tohoto lačnícího srdce i ducha.

Byl Neruda sláb nebo Světlé opravdu nemiloval? Věřil bych oběma možnostem,

1. Holinová mi píše 27./X. 1909 v dopise, uloženém v pozůstalosti: „Jednou přišel Neruda a povídal: Já bych nemohl mít

učenou ženu, s kterou bych se musel o každé slovo hádat, u které bych si nemohl odpočinout. Já musím mít ženušku roztomilou, která mi rozumí a nenutí mne k neustálému přemýšlení. Já musím míti svého Anouška.

2. 1863 odjel do Paříže sám.

3. Práce v novém prostředí se vždy lekal. Když se v letech osmdesátých rozcházel téměř s Grégrem, myslil sice na možnost pracovati feuilletonně ve Vídni, ale Šemberovi přímo psal, že se bojí své neschopnosti psáti a hovořiti německy. A přece na gymnasii psal německé úkoly skvěle, — professor styl chválil a přirovnával k německým klassikům! A pak se i v Tagesbote osvědčil! Je možno, že se bál francouzštiny, — snad nemínil se svázat ženou, aby mohl tvořiti volně. A k Světlé jej vábil asi intelekt více než srdce.

4. Byl životní realista, ne romantik. Dal si přesné národní a literární cíle, jež již hluboko rozsil v českou půdu a pro sebe odpovědně, — opustiti je, značilo mu asi osvětně národní zradu.

5. Vrátil se s nadšením pro O. Sklenářovou a brzy se zamiloval do Macháčkové. Básně jí věnované dokazují lásku. Napsal, jako by se omlouval: Zpíváš s rozechvěním novou arii, a na starší, která tě dříve rozechvívala, sobě nevzpomeneš. Jest to nestálost? A máš se divit, když vedle nové arie v srdci svém najdeš jiný obraz, novou lásku?

Je další otázka: byl Neruda opravdu mravně volný, zhýralý a podlomený? Popírám to.

1. Jest možno, že Světlá příliš věřila klepavé Praze. Neruda bojoval s reakcí, a ta jej blátila, kde mohla. Byl proletář, a okolí Světlé společensky povýšené a hledící s úkosem.

2. Neruda byl muž kontrastů a liboval si v maskách, vlastnímu nitru odporujících. Poznamenal jsem v Literatuře XIX. století 292, jak maskoval lásku k Holinové. Blížil se k ní jednou s noblessou, po druhé s hrubou nedbalostí. Tančil jen s ní celou noc, a jindy kde s kým, aby se k ní vrátil a řekl jí, že to byl jen žert a komedie. Válčil s citem a rozumem, cit potlačoval a zapíral. Důkazy: umírající otec, a Neruda sčítá jeho tepy a studuje process smrti (viz L. XIX. stol. 306); Šmilovský Krupičkovi 25./3. 1859: Nerudovi jest rozum poslední instancí. Což nasazoval-li si Neruda masku frivolnosti ironicky před Světlou tradičně korektní?

3. 31./X. 1857 v Lumíru a 23./3. 1858 dopisem loučil se Neruda s Holinovou: protože postrádal pro lásku nutné existence

a literárně byl pokořen. Nelze tu čísti nějakou zpověď mravní nízkosti. „Já prodal za krátkou dobu zábav celou svou samostatnost. Zábavy byly lehké, nikoliv snižující, a život za ně velikým platem.“ „A nestál jsem sám: záhubou mou, ztracenou minulostí, truchlou přítomností a prohranou budoucností mou i Vám minulost i přítomnost a budoucnost pokálena jest.“

a) Tu rozhodně míněno, že nestaral se dosti o vnější existenci, aby realisoval milostný sen.

b) Psal dopis pod neúspěchem Hřbitovního kvítí, — úspěch měl jej veřejně povznésti ve vyšších kruzích, jež viděly v něm jen proletáře.

c) Nadsazuje tu, — nejbližší budoucnost stvořila hnutí Májové, Obrazy života, Knihy veršu, Arabesky a feuilleton: to nebyla prohraná budoucnost!

4. U Holinů se scházela pražská společnost. Holinová věděla o každém Nerudově kroku. Zaručovala mi stálou čestnost jeho jednání. Vytýkala mu jen herečku Peškovou, — tu byly její listy kompromitující, — Neruda se skvěle obhájil. Neruda opakuje i dále Holinové při stycích se Světlou a Schmidtovou, že může dokázat čestnost.

5. V Obrazích života Neruda na př. 1859 str. 232 hlásá zdravý a čistý pudový názor na ženu. Mluví proti prostopášnému a zlému užívání lásky, touží odstraniti nepravý stud a morálnost na oko. „Ať není dovoleno lidem válet se v blátě, když veřejně chtějí být mravokárci!“ Život je mravně pozvedat!

a) Toto tvrzení se děje za bojů s Jakubem Malým. Malý vytýkal mladým nemravnost, příkladem dával Nerudovu báseň „Byl jeden mládec“. Zda by však Malý, kdyby mohl, neuvedl Nerudu jako člověka nemravného? Osobně toho Malý nikdy Nerudovi nevytkl, ač vynesl proti němu vše, co mohl.

b) Celá podstata Nerudova díla je ethická. Nejlepší přítel Nerudův Jos. R. Vilímek před smrtí mi říkal, že Neruda nemluvil „zeleně“ a že možnost bližších styků se ženou podmiňoval láskou. Dokladem uváděl herečku Kautskou: r. 1861 chtěla, aby o ní Neruda kladně psal. Pozvala si ho do bytu, že mu má cosi důležitého říci. Sváděla Nerudu, ukazovala krásné vnady, ale Neruda okamžitě ji s odporem opustil a stěžoval si do této věci Vilímkovi. Kautská říkala pak o Nerudovi: „er hat entweder gar kein oder Spottgeschlecht.“

7. Diagnosa Nerudovy smrti neukazuje na pohlavní hýřivost.

8. Měl-li Neruda podezřelé styky, jest je také vysvětlovati

úmyslným a okázalým protestem proti společenským předsudkům a pak zájmem literárním. Řešil přece od r. 1859 problém prostituce a padlých žen, — chtěl podávati pravdu života, jak v O. ž. povídky Měla gusto, Za půl hodiny a j. ukazují.

Toto vše nasvědčuje, že Neruda nestál mravně nízko a nejevil abnormální smyslnosti.

A co se tkne těch dluhů:

1. Bylo Světlé tak patheticky, měšťácky a bez noblessy nutno líčiti vězení? Nebyl již Neruda tímto harašivým obrazem pokořen? A jak, že o tom veřejnost zvěděla? Nebylo tu jednati mlčky a beze slova? Nešlo i tu o nějakou klepavou společenskou sensaci, — což se v letech šedesátých zavíralo pro dluhy soukromé podstaty? Není tu přenáhlené upřílišnění nebo nedorozumění?

2. Šmilovský v dopisech Krupičkovi píše, že Hálek dělá dluhy. Proti Nerudovi leccos píše pod vlivem Štulcovým, ale nikdy ne, že by hýře dělal dluhy. Této sklonnosti mu nevyčítal.

3. Vilímek se mi zmiňoval, že v novinářských persekucích let šedesátých Neruda ručíval. Nebyl onen dluh této povahy?

a) Právě r. 1862, kdy Vilímek byl uvězněn pro redakční činnost, Neruda za něj redigoval Humoristické Listy a podpisoval za něj články.

b) Peněžně byl opatrný. U Vilímka si nechával na př. honorář z Humorů pro quartál. „Vůbec nerad si připouštěl zbytečných starostí a nezůstával proto nikde nic dlužen. Z této příčiny předešel též tomu, aby v záložně nemusel za nikoho ručit a tím se uváděl v nebezpečí, míti starost o to, aby dluh byl zaplacen vypůjčovatelem. Dle záloženských stanov nemohl totiž nikdo ručit za jiného, kdo sám byl dlužen záložně. A Neruda vypůjčiv si z ní 30 zl., byl tak jejím dlužníkem, a co takový nemohl ručit za nikoho. Několik šestáků ročních úroků bylo Nerudovi „assekurací“ proti zbytečným starostem a možným ztrátám.“ Tak mně písemně vylíčil Vilímek Nerudu let sedmdesátých. Není již i tu kus vysvětlení a důkazu?

4. Matka Nerudova posluhovala, byla majetkově chudá, od r. 1857 vdovou. Což potřeboval Neruda jen pro sebe?

5. Neruda často doznává, jak jej tížil dluh tiskaři za prvotiny, jež vydal svým nákladem a bez úspěchu. Redaktura let 1859 a 1860 neskytala mu půdy finančně pevné při tehdejších persekučních poměrech, — což, nedá se i tu hledati kořen nějakého zadlužení? Nebylo by vysvětlitetné a dokonce čestné?

6. Neklepala Nerudovi nepřátelská veřejnost více než bylo

třeba i zde? Neruda svou přísností i pravdou všude urážel, — sama Světlá radí mu „shovívavost“.

To pokládám povinností uvésti na Nerudovou obranu. Tím spíše, že sama pí. Čermáková pro pí. Světlou zapomíná objektivního šetření případu a rozvírá široce brány předsudkům proti Nerudovi. Pí. Čermáková

1. měla ukázati, že s tou duševní leností Nerudovou nebylo to tak zlé právě koncem let padesátých a začátkem let šedesátých. Tu dílo samo Nerudy hájí. Jsouť to Nerudova nejplodnější léta.

2. Jest dále otázkou, zda život taký či onaký umělce poškozuje.

3. Měla otisknout vše, — nejen výňatky, jež se pod „paedagogický“ vliv Světlé na Nerudu hodí. Je nutno znáti, co Podlipská psala o věci Světlé, zda dopisy Světlé, psané sestře, neupřílišují pro domo sua.

4. Měla si uvědomiti, že všude u Světlé v povídkách žena napravuje muže, — tento romantismus ženského upřílišeného poslání vadil u Světlé i Šmilovskému, jak rukopisné paměti Ferinovy ukazují.

5. A mimo to žádám Nerudovy odpovědi na listy K. Světlé.

Z publikace pí. Čermákové se dnes těží proti Nerudovi. V Přehledu snesl sám p. dr. Arne Novák (3./XI. 1911) takové hodnocení Nerudovo pod vlivem četby říjnové Osvěty: „Neruda je smyslný až do posledního vlákna, naprostý nihilista v světovém názoru; nedovedl se ovládat v ničem, byl zadlužen, hýřil ze zatrpklosti, ale i ze svévole, miloval najednou několik žen a mezi nimi děvčata z ulice.“ Takto se o Nerudovi psáti bez důkazů nesmí! S Přehledem setkal se shodně i klerikální denník Čech (7./XI. 1911): velebí staropražskou náboženskou tradici, jež Světlé chránila manželskou ctnost proti „neurastheniku“ Nerudovi a cituje proti Nerudovi — Přehled.

Hle, sestavovatelé romantických legend při práci! A to při básníku, jenž bolestně hledal poctivou pravdu života a umění! Tak nelze hospodařiti s pozůstalými dokumenty. Nejsou pro sensaci a pro snížení jedněch proti druhým, ale aby se vážně seznala pravda života a díla. Zde při Nerudovi i při Světlé zašlo se na scestí. Odtud můj článek jako protest a jako výzva k lidskému a uměleckému taktu při závěrech o životě a díle velikých mrtvých!

FEUILLETON.

JAROSLAV KAMPER †.

12. 8. 1871. — 31. 10. 1911.

Znamená to čtyřicet let života: života intensivního a života vskutku žitého. Znamená to dáti se strhnouti proudem dne a nespustiti s očí věčné. Znamená to, milovati krásu v kterékoli z jejích měnlavých forem.

Muž, jejž jsme ztratili, byl milenec života, který sledoval napiatým a žárlivým pohledem. Ale snad ještě více byl to milenec věcí minulých, dozněvších tónů, vybledlých barev, životů, kterých už není. Základ jeho díla je v minulosti. Jeho touhou bylo učiniti ji přítomnou. Všemi cestami vyšel za ní, aby ji lépe pochopil a poznal.

Sféra jeho zájmu byla obsáhla. Z toho jisté jeho rozptylení. Chtěl příliš mnoho a miloval příliš mnoho. Jaká to robustní energie byla v tomto mrtvém! A přece nepodařilo se mu uskutečniti poslední sen: shrnouti v harmonický a okouzlující celek nesčetné úryvky a zlomky veliké epopeje českého uměleckého života, českého života vůbec. Díla, jež vydal, podávají jen obraz naprosto kusý o rozsahu a významu jeho díla.

Je na nás, abychom dle svých sil hleděli poněkud aspoň odčiniti nedostatek nenapravitelný; je na přátelích mrtvého, aby shrnuli zlomky v dílo, jež nebude dílem, o kterém snil a mohl sníti mrtvý a které jsme všichni čekali, ale které bude dílem přes to, zachovávajíc paměť talentu, studia a lásky zesnulého.

Na zvláštní schůzi, v den pohřbu Jaroslava Kampra konané, usnesl se „Kruh českých spisovatelů“ jednomyslně nabídnouti se k pořádání a vydání díla svého předsedy. Teprve až se shrne materiál, po tolika časopisech a denních listech roztroušený, bude možno učiniti si pojem o mnohotvárném a pronikavém talentu mrtvého. Zatím není má povinnost, šířiti se o spisovateli, historikovi, estetikovi, ale o spoluredaktoru tohoto listu.

Jaroslav Kamper byl jím po dobu nedlouhou. Byl jím v době, kdy jeho organismus, tak mohutný a statný, byl podlomen těžkou a trapnou chorobou. Chorý a unavený, kolik ještě dovedl vykonati pro list, který měl rád!

Lásku tu prokazoval listu i dříve, jsa z nejhorlivějších spolupracovníků, ukládaje tam hlavně své studie a články, jednající o problému, který ho zaměstnával tak silně po celý život, o divadle. A ta láska zůstala Jaroslavu Kamprovi do posledního dechu. Z posledních radostí Jaroslava Kampra bylo první číslo čtyřicátého ročníku, krátce před jeho smrtí vyšlé, z posledních myšlenek jeho byla myšlenka na „Lumír“. Tklivo bylo viděti a slyšeti, jak živý byl zájem člověka souzeného a odsouzeného. Tklivo bylo pozorovati jeho snahu, pracovati pro list do chvíle poslední. Ještě v prvním čísle prováděl korrekturu a vyžadoval si došlé práce, kterých, žel, nebylo mu už možno přečísti.

Jaroslav Kamper byl z lidí praedestinovaných k činnosti redaktorské v nejlepším slova toto smyslu. Všestranné jeho vzdělání, všestranný jeho zájem, rozsáhlé jeho styky či-

✣

nily ho zvláště způsobilým k takové funkci. A před tím ještě, než se stal spoluredaktorem „Lumíra“, podařilo se mu provésti malý zázrak: uvésti v pravé tempo vydávání „Květů“ po pause příliš dlouhé, aby nebyla nebezpečnou.

Jeho činnost v „Lumíru“ byla dobově krátká. Víme, čím „Lumír“ byl; ale víme také, že mu mohl býti ještě mnohem více. Byl(poslední rok pro chorého krušný a bolestný; uvažme, kolik sebezapření, kolik heroismu bylo zapotřebí k tomu, aby Jar. Kamper vytrval na svém místě. A tak, přes krátkou dobu, kterou byl redaktorem „Lumíra“, nezůstane jeho výrazný profil něčím podružným a bezvýznamným. Nebyl nikdy z těch, již se zapomínají snadno. A kdyby bylo chuti zapomínat (žijeme v zemi, která nezapomíná časem nerada!), přihlásí se svého času o pozornost jeho dílo, dílo, jež bude důstojno tvůrce. Odešel po prudkém, vášnivém, plném životě. Odešel v klid, ponechávaje nás dalšímu zápasu. Takový zápas ohlušuje a rozptýlí. — Ale neohluší a nerozptýlí tak, aby z naší paměti vymizela sympatická, drahá fysiognomie vzácného přítele. Znali jsme ji v době kypícího zdraví, v době štěstí, úsměvů. Pak jsme ji poznali v době bolesti, choroby, posléze umírání.

Nesl mužně život a nesl mužně své umírání. V které z těchto dvou period byl hoden větší úcty?

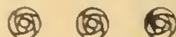
Nesložil zbraně; padly až z jeho chladnoucí ruky. Řekl jsem to nad hrobem: tento mrtvý byl snad schopen křivdy, ale nikdy činu špatného. Není u nás mnoho takových.

Spí. My, kteří ještě něco dnů bdíme, nezapomeneme! —

Viktor Dyk.

DIVADLO.

Alois Jirásek: JAN HUS. Historická hra o pěti dějstvích. Premiéra na Národním divadle dne 31. října. Tiskem u J. Otty.

Mistr Jan Hus zaujímá v dějinách českých místo obzvláště význačné: místo největšího muže národa. Avšak není to jen historie jeho života, tragedie pravdy a svědomí a jeho smrt na hranici kostnické, která jej staví na toto místo. Jsou to též světla a stíny události, které následovaly, slavná doba reformace a jí následující hrůzy protireformace, jejíž následky dosud cítíme na našem těle, které z mučedníka kostnického učinily hrdinu národního a z tragedie života jeho tragedii národní.

Takovým způsobem líčí nám Husa naše dějiny, tak žije zakreslen pevnými rysy do naší tradice národní a tak podal nám jej i Alois Jirásek ve své hře. Hus Aloise Jiráska jest personifikací této velké představy. Jest to pevný hlasatel pravdy, kterou mu zjevilo jeho svědomí, muž „svatý“, jak jej nazývají jeho přívrženci, cele proniknutý velkou myšlenkou dobra, která nesnese kompromisů se zlořády a hříchem kolem něho vládnoucím. Proto také jest hned od počátku svého vystoupení na scéně tak pevný ve veškerém svém konání, že ani prosby, ani hrozby, ba ani smrt nedovedou jej být i na chvíli zviklati. To jest současně též příčina, proč není v osobě jeho mnoho dramatičnosti. Jest tu jiná dramatičnost, která sama sebou se stává hybnou silou hry Jiráskovy: dramatičnost,

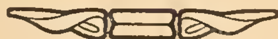
jež leží ve vývoji vnějších událostí historických, a jež jedinou mohutnou stoupající čarou jde od prvého jeho konfliktu s církevní mocí celou životní poutí přes scény na radnici a v betlémské kapli na kostnický koncil, kdež nabývá vyvrcholení, až končí v závěrečné scéně žalářní.

Avšak tím nemá býti řečeno, že Jiráskův Hus není kreslen lidsky. Naopak: trpící a hluboce cítící, se srdcem skoro obnaženým stojí tu před vámi Hus člověk. Cítíte bolest, která jím zmítá, když zří zhouby, jež způsobil odpor jeho proti církvi, vidíte radost v něm růsti při láskyplných slovech oddaných mu přátel, a když slyšíte slova jeho za scény na radnici, nebo v kapli betlémské, když nakazuje propuštění úkladného vraha anebo konejší matku mrtvého nekřtěňátka, když slyšíte slova jeho, když zlomen na těle háji se na koncilu kostnickém, anebo když konečně jste svědky posledního setkání jeho s Pálčem ve vězení před upálením, pochopíte Jiráskova Husa a velikost jeho.

Látka tak obsáhlá, jako jest historie posledních pěti let života betlémského kazatele, bohatá událostmi vzrušenými a plnými bouří, kde ruch dějinných událostí kypí a šumí bouřným varem, nedala se přirozeně vměstnati do tří aktů. Autor rozvrhl ji na pět jednání rozdělených třemi proměnami v osm obrazů, plných měnivého kouzla. Počíná rokem 1410, kdy bullou papežskou bylo zakázáno Husovi kázati v betlémské kapli, a končí ve vězení kostnickém dne 6. července 1415 bezprostředně před Mistrovým upálením. Děj událostí těch jest všeobecně znám. Dlužno jen podotknouti, že Jirásek tak, jako ve všech svých ostatních pracích, ostal i zde plně věren pravdě historické. A tato jeho láska k věrnosti historického líčení, jež dodává dílu jeho vážnosti a důležitosti přímo vědecké, stává se nutným doplňkem jeho pojetí Husa jako národního hrdiny, a dodává hře zvláštního půvabu specificky Jiráskovského. Tak jeví se nám Jan Hus dalším článkem v řetězci prací velkého našeho epika národního, který v řadě svých románů, povídek a her tak poutavě zpodobnil a zbásnil nám naši historii. Dnes předvedl nám na jevišti historii mučedníka za pravdu Mistra Jana Husa ve hře, v níž soustředil celé své umění veliké působivosti, takže dílo to stane se ještě hrou národní. A není bez významu, že učinil tak po valné části svého práci zasvěceného života, v jubilejním roce svých šedesátých narozenin.

Národní divadlo vypravilo hru Jiráskovu s náležitou pietou. Pan Kvapil, jako režisér, vytvořil několik krásných scén, z nichž zvláště ulice z prvního obrazu, kaple betlémská s reflexy barevných skel okenních, a hlavně refektář kláštera bosáckého v Kostnici, působily malebným dojmem. Taktéž účinkující, jichž bylo na 60 vedle četné komparserie, snažili se seč byli. Avšak zvlášť vynikající byl Hus pana Vojana: Byl mírný a tak prostě lidský, že již jen mírnost ta jej činila velikým. Jeho deklamace neznala pathosu, nevzbouřil se k výkřikům a vášnivým výbuchům ani v nejbouřlivější scéně, avšak za to dovedla mluva jeho ve své prostotě prozářená vnitřním přesvědčením a zlatým jasem lásky pronikati až na samé dno srdcí.

Fr. Khol.

 HUDBA.

Prvním umělecky významným činem opery Národního divadla v této sezóně bylo provedení J. B. Foersterovy Jessiky, poprvé — po několikaletých odkladech — s přikomponovanou soudní scénou ve třetím jednání (dílo v této definitivní podobě bylo zadáno již r. 1907). Přičiněním této scény, jež ovšem stojí v odporu proti původnímu záměru autora libretta Jaroslava Vrchlického (učiniti totiž Jessiku a její lásku k Lorenzovi středem děje a ostatní dvě dějová pásma Kupce benátského, zvláště při Shylokovu s Antoniem, zatlačiti do pozadí), získán sice dramaticky působivý vrchol opery a také snad v osnově děje leccos se vyjasnilo, co dříve bez znalosti Shakespearova originálu bylo sotva srozumitelné. Hudebně, hudebně dramaticky však — přes nepopíratelně vynikající kvality této nové scény — zůstalo vrcholem druhé dějství Jessiky, jejíž zcela individuálně zabarvená hudba mimo to s dramaticky vzrušenou hudbou scény soudní příliš příkře kontrastuje.

Jessika ovšem i v této podobě podržuje své významné místo nejen v tvorbě Foersterově, nýbrž v české hudbě dramatické vůbec. Po tragicky přísné Evě přichází onen zvláštní, řekl bych aristokratický humor Jessiky jako nejvýznamnější plus, které dílo přináší české literatuře operní, a melancholickou touhou obestřená lyrika zpěvů Bassaniových, k níž ovšem nalezneme analogie v ostatní tvorbě Foersterově, v české opeře zde po prvé se uplatňuje. Mistrem hudební charakteristiky, velikým stavitelem scény autor Evy zůstává i v Jessice. Oba motivy Shylokovy samy svědčí o suverenním, svrchovaně pružném charakterisačním umění svého tvůrce. A srovnejme ještě hlavní motiv Shylokův, v němž tak zřetelně se obráží neúprosná tvrdost židova (jeho užití na význačném místě soudní scény jest z nejsilnějších momentů dramatických, které znám) s oním elegantním melodickým útvarem, kterým Foerster podal tak výstižnou charakteristiku veselé družiny benátských „kavalírů“! Architektonickému umění Foersterovu právě v Jessice dlužno se pokloniti: z rozbité, kaleidoskopické exposice Vrchlického (celý první akt) dovedlo vybudovat celek jednotný a úměrný, tam pak, kde skladateli již libretista vyšel vstříc (druhé jednání), nalezlo ovšem základnu, na níž se mohlo nejskvěleji uplatniti. Bohatstvím hudby, jež v Jessice uloženo, dílo nijak nezůstává za starší Evou. Jestliže však hudba ta má z velké části prostší fysiognomii než hudba Evy (svým rázem liší se od ní ovšem naprosto), netřeba se nad tím pozastavovati: Foerster, který v Evě přímo hýřil polyfonií velké síly a který i v Jessice napsal několik skvělých polyfonních míst, uznal za vhodné Jessiku vybaviti prostším hudebním rouchem. Jessiku nelze měřiti Evou, nelze srovnávati díla, která již rázem svých sujetů stojí diametrálně proti sobě. K otázce jedině oprávněné, kterak Foerster rozřešil daný úkol umělecký, mohu z hlubokého přesvědčení odpověděti jen: způsobem vlastním, jedinečným.

Z ensemblu solistů tohoto provedení Jessiky nejvýše stál p. Kliment přes to, že podání pěvecké stránky úlohy zdaleka neodpovídalo virtuositě, s jakou herecky charakterisoval svého Shyloka. Jemu nejblíže stál

znamenitý Gobbo p. Štorkův a vřelý, výrazně charakterisovaný Bassanio p. Burianův. Sl. Ungrová s patrnou láskou ujala se úlohy Jessičiny po pí. Bobkové; úloha ta vyžaduje však více vřelosti a vnitřního tepla, než ji představitelka její dovedla dáti. Menší úlohu Porcie provedla pí. Slavíková s nejlepším zdarem. Lorenzo p. Ptákův byl v každém směru chatrný. Účin díla, jež bylo velmi vřele přijato (přítomný autor byl několikráte volán na scénu), ohrožovala značnou měrou těžkopádná taktovka p. Pickova.

Koncert, který 28. října v Rudolfínu uspořádal hudební list „Smetana“, vytknul si za cíl propagaci českých skladatelů, dnes u nás velmi málo a namnoze velmi uboze provozovaných, přirozeně ovšem propagaci prováděním co nejdokonalejším. Proto dáni na program — vedle Smetany, Wagnera, Mahlera — Fibich, Foerster a Ostrčil. K provedení děl získáni umělci, jichž umění podávalo záruku dokonalé reprodukce. Vokální část rozsáhlého pořadu připadla Karlu Burianovi, který zde opět způsobem nejskvělejším dokumentoval především všestrannost svého pěveckého umění: od „Prvních písní“ Smetanových („Vyzvání“, „Jaro lásky“), přes Fibichovu „Tragedii“, písně Mahlerovy („Já žiji vzdálen této země hluku“, „Revelge“) k Ostrčilově baladě „Osiřelo dítě“ a úryvkům z Dalibora a Valkyry — jak bohatá stupnice nejrůznějších nálad, jaká rozmanitost stylu u tak silných osobností uměleckých! Burian dovedl se v každé z těchto děl vžíti tak dokonale, že podání činilo dojem, jako by znovu tvořil. Zvláště úchvatně provedl Fibichovu „Tragedii“ a baladu Ostrčilovu. Otakar Ostrčil vedle orkestrálních průvodů dirigoval dvě samostatná čísla: Foersterovu dramaticky vypiatou Tragickou ouverturu (studii k Evě) a Fibichova Záboje, Slavoje a Luďka. Bylo-li třeba ještě nějakého důkazu skvělých dirigentských schopností Ostrčilových, toto provedení Záboje jej podalo. Dílo, Českou Filharmonií nedávno tak hanebně odbyté, ožilo pod taktovkou Ostrčilovou celou svou elementární dramatickou silou. A jak Ostrčil dovede uplatniti svého Mahlera, jest z jednoho z koncertů Orkestrálního sdružení dobře známo. Z děl provedených zvláště obě Fibichova a Ostrčilovo působila zcela patrně hlubokým dojmem. Bylo by možno mluviti o nedramatičnosti nebo dokonce nehudebnosti Fibichově, kdyby se vždy provozoval aspoň přibližně tak dokonale, jako na tomto koncertu?! Umělecký úspěch přečetně navštíveného koncertu byl svrchovaně radostný.

Bedřich Čapek.

ZPRÁVY.

MILOŠ JIRÁNEK.

Dne 2. listopadu, skoro v touž dobu, kdy jsme na Olšany doprovázeli Jaroslava Kampra, umíral ve veleslavínském sanatoriu Miloš Jiránek. Zemřel nemocí Mánesovou, jehož dílo s takovou láskou tlumočil, v krásném mužném věku 36 let, dřív, než se mu podařilo rozřešiti bolestný problém vlastního nitra.

Dostal do vínku danajský dar: vzácný talent literární a zároveň žhavou lásku k výtvarnému umění. Odtud rozpoltění celé bytosti, jež se

stalo kletbou jeho života. Jiránek takřka násilím potlačoval v sobě umělce slova a chtěl býti umělcem barvy a formy. Úporně bojoval o malířské vyjádření své bytosti. Jeho silně vyvinutý intellekt stavěl si vždy nové a nové cíle, nové a nové problémy, často příliš obtížné, aby je malířsky mohl zmoci. Neznám tragičtějšího zápasu nad toto horečné hledání umělce, který byl příliš poctivý, a příliš kritický, aby sebe sama klamal a aby technickou obratností svoje vědomí ošidil. Stále rozbíhal se za novou chimérou, a ztroskotav, znovu sbíral síly a znovu šel za novým cílem, zavíraje tvrdošíjně oči před vlastním svým určením. Léta bojoval zoufalý ten zápas, až jednoho dne nervy vzepřely se nadlidskému napětí a přepáleny praskly: Miloš Jiránek zemřel opravdu uměleckou nemocí: shořel vnitřním požárem.

Jeho výtvarnické dílo nese zřejmé stopy tohoto zápasu, jehož poctivost zaplatil životem. Ale klikatá, mnohokrát lomená čára jeho vývoje směřuje neodvratně a stále k vyšším cílům. Neprobil se nikdy ke klidnému vzrůstu. Vždycky začínal znovu a vždy s větší vehemencí, ač s různým zdarem, pokoušel se řešiti koloristické i formové problémy přechodné periody současného malířství. Tkvěl tak hluboko v tradicích domácího umění a v impressionismu, v němž vyrostl, že nedovedl se orientovati v chaotickém novotářství posledních experimentů francouzského umění. Neznáme jeho posledních prací, zejména portrétu p. Vojanova a nelze tudíž se dohadovati, kam klonil se v poslední době.

Ale zůstává-li jeho výtvarnický profil neurčitým a nedokresleným, je ostře ražen v literatuře. Jeho Dojmy a potulky, jeho Manes ve Zlatorohu a řada výtvarných kritik, zůstanou literatuře trvalým a krásným dědictvím. Zrakem zbystřeným malířskou praxí vnímal prudce barevné dojmy krajinné a dovedl se povznésti k pevné kresbě psychologických portrétů. Já osobně cením si nejvýše stránek, jež si přinesl ze Slovenska. Měl to štěstí, že přišel na Slovensko mlád, v době, kdy nadšení dovolilo mu ještě přenésti se přes kulturní potřeby a tak mohl trávit celé týdny na detvanských salaších ve společnosti pastevců a zažít jedinečné dojmy. Těch několik stránek, v nichž skoncentroval Janošíkovskou legendu, je mistrovským dílem stylisty. Je v nich in nuce celý Mahenův Janošík stejně jako na několika stránkách Gautierových Grotesques je vlastně celý Rostandův Cyrano.

Až Manes — jak je jeho povinností k zemřelému druhovi — vydá souborně literární jeho odkaz, budeme moci definitivně zvážiti, co v Jiránkovi literatura ztrácí.

Ale už dnes jsme si plně vědomi, že v něm odešel z nejčistších a nejpoctivějších charakterů, kolik jsme jich kdy měli. H. Jelínek.

Dokončení článku Zikm. Wintra: „Malířské práce u nás v půlstoletí před bitvou bělohorskou“ odkládá se do čísla příštího.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo srpen a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·— — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguje Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.
Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 20. listopadu 1911.

R. XL. LUMÍR ČÍSLO 3.

OTAKAR THEER:

CIZINCE.

1.

Že srdce mé je hrob kdes u zdi chladné,
já myslil, mdlý,
že v podzim naň čas od času jen spadne
list uvadlý.

Na krypty dně tak těžko, těžko spí se!
Ni šept, ni van!
Jen cypřiš stín svůj s tichem noci míse
mne hlídá sám.

A přišla's ty. Pleť jihem sálá žhavě,
zrak divný jas.
Tvých kroků šum jak ozval se kol v trávě,
já ožil zas.

2.

Rci, Cizinko, s jak tajemného břehu
je kouzlo tvé,
že na ráz vše, mou hořkost i mou něhu,
sny marnivé,

vše, mužský cit čím trpěl a čím strádal
po roků řad,
jsi smířila, a — div to! — že mi nadál
lze milovat?

Snad, že tvá vlast, kde slavičí zpěv z růží
se tetelí,
kde lásky tvář se usmívajíc úží
v dýk čepeli?

Snad, že jsem shléd jas údů bezúhonných,
jež tísnil kment,
že z polibků jsem tvých jak mošus vonných
pil Orient?

Či že tvůj zrak o tolik svůdněj nyje
než našich žen,
oč noci lesk než u nás zářnější je
tvým nad městem?

3.

Ó, blaho chvil, v nichž vilnou čaromocí
tvůj umný ret
mne přenes v kraj, kde do měsíčných nocí
ční minaret!

Ó, dravé ty jak chamsín opojení!
Až v morek sám
tvých vlhkých úst jsem žhavé cítil chvění
i krve plam!

A přece jen, ó Sladká vonných dlaní,
proč nejprudčí
jsem touhou mřít byl zajat z nenadání
v tvé náručí?

4.

Jak pohneš se, z tvých rouch hlas cizích zemí
lne vábivý,
v něm oživnou i moří širé lemy
i zálivy.

Ó, z města pryč, z těch teskných obloh vdovích
i ze všech pout,
a modrem vln, kol chrámů mramorových,
v dál plout a plout!

5.

To srpen byl . . . Svou mlh a stínů říši
teď podzim tká . . .
Což nikdy již náš ret na lásky číši
se nesetká?

Jas, barvy, žár, čím duch náš v rudou chvíli
byl opojen,
že prchlo tak jak mha se k mlze chýlí
a ke snu sen?

KAREL SEZIMA:

Z DOMÁCÍ TVORBY ROMÁNOVÉ.

I.

Nový román Antonína Sovy „Tóma Bojar“ (Spisů sv. IV., nákl. Hejdy a Tučka) exposicí svojí slibuje podati obraz pokrokového úsilí titulní figury, moderního zemana jihočeského, o hospodářské osvobození rodného kraje a osvětné i politické povznesení lidu, ovládaného šlechtou a farami. Po smrti klerikálního poslance za jeho okres Tóma s jarým sebevědomím se vrhne ve volební boj o mandát; uchází se o důvěru lidu jako člověk, jenž věří ještě v „poctivý zápas lidí přímých a neodvislých“. Pozná však slepou zuřivost mass, poštvaných nezodpovědnou agitací. Čestná prohra proti ultramontannímu kandidátu ho neodstraší; volební neúspěch je mu jen ostruhou k účelnějšímu a šíře založenému výboji. Za pomoci správce Kulicha, praktika z průmyslového severu, Tóma přístavbami rozšíří statek a postaví zdatně prosperující továrnu. Uskutečňuje i jiné šťastné projekty hospodářské. Pořádá i vzdělavací přednášky, poučuje lid, podvrací staré názory a předsudky — „nasazuje červy do rozpadávajících se trosek“. Přirozeně zatouží též po vnitřní rovnováze a citovém zakotvení v harmonické intimitě rodinné . . .

Tómův zemanský dvorec sousedí s panstvím baronské rodiny Rossbachů, která je všecka ve vleku klerikálním. Mají tam dceru Gitu, jejíž poloexotická výstřední krása, plná těkavé gracie a raffinovaných kontrastů, zprvu zvábí touhy Bojarovy. Ale na zámku dočká se Tóma odmítnutí dřív, než se mohl vyslovit. Stará baronka z Rossbachů ode dávna je zaujata proti nevěreckému demokratu. Ještě podryvněji proti němu pracuje vliv fanatického faráře Theodorika, rodinného rádce a zpovědníka na zámku, interessovaného na vztazích Gitiných k Tómovi i citově: kněz od let zžírán je k dědičce velkostatku zapíranou a proto tím prudčí náruživostí. K jeho radě baronessa vezme si šlechtického bonvivanta a karbaníka, bývalého nadporučíka Maxe; s ním prodluží velkostatek, marně v honbě po zábavách utápějíc nudu prázdného srdce.

Avšak v Tómovi ona nová sprcha probudí jen uvědomělý zdravý pud výběru. Rozpomene se na svou sestřenici Ernu, i vyhledá toto křepké samostatné děvče, rovněž z českého severu, kde

krkonošskými větry šleháno a sportem oceleno, rostlo v poměrech sic nečeských, nikoli však ke škodě své povahy. Tóma získá v ní ženu, jaké mu třeba: radostnou spolupracovnici, která je „teplem a pohybem na jeho statku“.

Gita neuspokojena Maxem flirtuje s farářem Theodorikem, kterého posléze připraví nadobro o rozum. V úzkostech hmotných a chtějíc stále ještě celý svět vidět u svých nohou, provokuje i ženatého Tómu k erotické hře. Avšak Bojar uvědomil si již distanci; s noblessou intelligentního demokrata dává jí toliko důtklivé rady k záchraně velkostatku. Je arci pozdě. Gitin Max pro dluhy se zastřelil, velkostatek propadá veřejnému prodeji. Koupí jej Bojar, a tak ztečena nejtvrdší bašta zpátečnických posic v kraji. Gita v den, kdy nové panstvo, Tóma s nenáviděnou Ernou, má se ujmouti vlády na zámku, ve vzteklém rozmaru zpráská zdivočelou doggu, a je od ní rozsápána. Bojar svůj dosavadní statek, ač má dosti energie, aby i nyní sám jej spravoval, svěří jinému dobrému hospodáři. Též z rossbachovského velkostatku podrží ve vlastní režii jen jediný dvorec, na ostatních dopřeje obohacovat se kolonistům. Neboť „silný nemusí poškozovat jiných“.

Fabulační plán, který naschvál šíře jsem načrtl, aby vysvitla lehkost a nenásilnost kombinační vlohy Sovovy, je jak vidno zcela jednoduchý; neméně prostý je i psychologický vzorec románu. Zajímavo je přes to srovnávat, oč složitěji a konkretněji si Sova řeší zápas široké selské třídy a národních idei demokratických s odrodileckým aristokratismem, nežli na př. Svatopluk Čech v látkově blízké povídce veršem „Zpěvník Jana Buriána“. Básník generace starší naprosto nekreslil charakterů. Seskupil jen poloabstraktní typy tradiční: passivního elegického lyrika, sentimentálně zabořilého do snů o slavnější minulosti i utopickém budoucnu, marně se snažícího zájmy šlechty smířit se zájmy lidu a nesmírně přeceňujícího lidovou kulturu, folklor — a vedle něho idealisovanou aristokratickou dívku vílí luznosti a něhy, i její stejně tradiční protějšek, národopisně idyllickou Marušku, dceru chůvy Buriánovy.

I Sovovi podařilo se vytyčit ve svém jihočeském románě několik typických hlav; nanesl však na ně spolu tolik jemných rysů charakterových, že jejich zkřížené intimní osudy jímají také beze zřetele na podložené thema společenské, ano, málem více než ono samo.

Je tu především Tóma, vtělená víra v černozemní, kořennou sílu lidu a v konečný úspěch nehlučné, důsledné práce kulturní.

Překonal zděděnou snivost a sentimentální historismus. A opřen o širokou kollektivní základnu, stává se energickým živlem, radostnou silou expansivní jak se stanoviska subjektivní moudrosti životní, tak s hlediska prospěchů všenárodních. Má dosti pružnosti i sebedůvěry, aby se nenechal podlomit okamžitým neúspěchem. Pravda, nemotivovaně z čista jasna — prý — se rozpomene na svou sestřenku z Krkonoš, s kterou se neviděl od dětství . . . Vytýkali tak aspoň spisovateli kritičtí mathematikové psychologie. Vidím však zrovna v tomto momentu doklad znamenité dušemalebné finessy, s níž autor vystihuje souvislost vnitřního života rekova s jeho veřejným působením. Po energickém rozmachu volebním a kandidátní kocovině nejprve ono vítané uvolnění v malé hostině, kterou Tóma na popud Kulichův uchystá kočovné divadelní společnosti; a po prohře u Gity ta náhle tryskla, z d á n l i v ě nezprostředkovaná touha po ustálené formě citového života, po domácnosti, v jaké by nacházel i chápavou rozumovou resonanci svých tendencí veřejných.

Proti Tómovi postavil Sova sourozence jeho Oskara, egoistického estéta a sarkastu, který skepsi svoji skuhrá „jako nemocný sýček“ do plánů bratrových. Umělecký i mravní slaboch, jehož celé domněle velké umění není než fikce — jako je fikcí i jeho aristokratická povýšenost nad domácí prostředí. Myslí, že je vymknut z obecných povinností a závazků, a není v celku než přespočetným příživníkem rodiny a neplodným parasitem národa.

S kmenem Bojarů, který vyhnal i takovouto usychavou ratolest falešného duchovního šlechtictví, kontrastují opravdoví držitelé privilegií rodových, Rossbachové. Malá šlechta jihočeská, povolný nástroj v rukou klerikalismu a ultramontanní politiky. Mezi nimi nečasovým, groteskně melancholickým kouzlem zříceniny jímá zlomený děd, starý osvícenský liberál; bezmocná hříčka své intrikánské a bigotní dcery i své romanticky kolísavé vnučky Gity. Tuto mladší Rossbachovnu autor se zřejmou rozkoší portretoval en face, se vší bravurou a delikátností svého dušemalebného štětce. Objektivní podobiznu zarámoval ukázkami korespondence Gitiny s Tómou. V ní zvlášť výmluvně se odráží všecka marná žízeň po štěstí, štvoucí mysl k horečné honbě po nových dojmech a sensacích, k těkavému putování s místa na místo. „A mluví-li mi kdo vedle o epochách kultury, nebo vodí-li mne galeriemi a udýchá-li mne, nevidím nic, než krásně pomalovaná plátna; a vyjdu-li pak do ulic, na slunce ven, zdá se mi toliko, že míjí čas a že pláče moje malá dušička . . .“

Nemohlo prostě býti účinnějšího pendantu k této postavě nad Ernu, spolupracovnici Tómovu na statku i v kraji. Čestná a přímá žena, jež se až dosud samostatně probíjela ve světě, a plna sálavého zdraví duševního i fysického, plna vnitřního tepla, rostoucího z práce a chuti k ní, každý všední den zná posvěcovat na svátek. „Těší mne ... vidět vše v rozkvětu. Zrání mne těší, pohyb, síla, stálé zaměstnání... Těší mne vůbec takový smysl hospodárný. Umění hospodařit."

I postavy podružné stojí na téže výši jemně nuancovaného umění portretního. Fanatický farář Theodorik, vtělení drobné práce klerikální, v dlouhých dnech na faře spřádající malá překvapení i zauzlené politické intriky — a tak neblaze zrazený vlatní přirozeností... Je to, mimochodem, jedna z nejúčinnějších scén románu, kdy nešťastný kněz sedí mezi oběma bytostmi, jimž se obětoval — Gitou, ke které šílí již zoufalou vášní, a poslancem drem Petrichem, jemuž s celým fanatismem cholerické letory dopomáhal k mandátu — hryže svislé, slintavé rty a hledí pohasínajícími zraky s druha na druha, zatím co oba lehkým tónem konversačním, kterým vše se odbývá v oněch kruzích, sdělují mu, že bude nyní odstraněn jako neužitečný brak. A doktor Petrich sám — postava z brusu nová, ne-li v našem životě politickém, aspoň v domácí belletrii! Proti všemu smyslu naší minulosti předstírá lstivou cestu přechodné římské a dvorské politiky, jako žebřík, jímž možno se vplížit v budoucí moc a váhu ve státě ... Anebo skoupými, ale šťavnatými vrhy štětce chycená fysiognomie správce Kulicha - paši. Bodrého i životem protřelého bracha, mluvícího „hlasem, jenž se neleká dálek", a přece tak humorně zpraženého herečkou, s níž se neprozřetelně zapletl v choulostivé dobrodružství ...

U harmonických povah Sova vůbec rád odkrývá místo, kde cosi se třese jako rašeliniště. Z jeho ruky analytického impressionisty přirozeně nejbohatěji odstíněny vycházejí rozleptané a rozvrácené duše trosečníků — takového Oskara, Theodorika nebo Gity. — Negace má pro něho více zájmu, nežli klad. Proto i Tómu častěji vídáme v intervalech oddechu, nežli při drobné práci veřejné nebo při agrikultuře. Vervně skizzována je zvláště vzpomenutá již hostinka pro herce; rovněž tak lyžařský meeting v horách, honební dozvuky na zámku i bujně naladěná zkouška studentského orkestru k oratoriu na malém městě.

Veškeru komposiční methodu románu veskrze charakterisuje kaleidoskopický sled barevných a sytých genrů, prškou rozkošných

dojmů útočících na nervy a skládajících zároveň lehce přerývaný proces dějový.

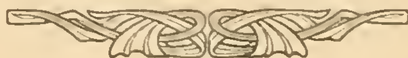
Jistě tak vznikají nepoměry a prohřešky proti tuhé pedanterii konstruktivní. Avšak právě tento postup suggestivními náladovými interieury, nebo letmými, ale mnohostrannými pohledy do duší, ať to zní jakkoli paradoxně, uzpůsobuje po mém soudu Sovu, aby v roli politického a společenského kritika přes vyslovenou tendenci liberální zachovával nutný odstup od látky a obzíravou objektivitu. Aby neztrácel smyslu pro ironický rub idee, pro slabiny vší získané jistoty, a Achillovu patu každé kladné these... Brání mu zejména zhostit se, byť jen na okamžik, umělecké i prostě lidské noblessy proti odpůrci s protilehlého pólu ideového. Velí mu naopak, aby ku př. i fanatický klerikalism traktoval chápavě, aby měl shovívavý soucit s jeho tajnými vášněmi, a předvedl jej v románě „nezakuklený, lidský, mstivý, milující a ubohý".

Není sporu, že zase táž mosaiková methoda znemožnila Sovovi vytvořit programový politicko-ekonomický román velkého stylu, na jaký již již se zdála ukazovat exposice. Takový hromadný útvar rozvojový a sociologický byl by vyžadoval pomalé černé a vyčerpávající práce realistické, solidního aparátu demonstračního na tvrdém, cíle vědomém pláně thesovém; organicky členěné a jednotné stavby od základny k vrcholům. Avšak náladový analytik „Zlomené duše" a strženě revoltující lyrik „Vybouřených smutků" není chladně kombinující účelnou hlavou syntetickou. Nikdy se jí nedovedl nadobro stát ani tam, kde již dříve sáhl ke genrům objektivnějším, povídce nebo románu. I jejich studené kadluby rozechvěl vždy svojí specifickou osobní notou, svým polomelancholickým polohněvným kouzlem nervového sensitiva. Z „Tómy Bojara" nad to vyloučil skorem úplně představitele živlu, nepostrádatelného v hromadné skladbě slovesné. Míním representaci elementu lidového, který v románě zůstal téměř bez individualisovaných zástupců. Defiluje jím jen jako shluklá masa; zprvu jako štvané stádo volební, později jako krotký dav na oprati reakčních náhončích či pod odpovědným vedením Tómovým. Demonstrační struktura románu nemá proto nosnosti, kterou jí snad přikládal vedlejší záměr autorův. Jako román jedinečných, ba výjimečných osudů neřeší zcela sociologického problému, který snad byl v jeho druhém plánu. Leč možno vůbec co řešit dílem uměleckým? Připouští široká beztvará skutečnost více, než hlodavě teskné otázky, neklid naléhavých, ale nerozluštitelných záhad, které na konec zodpoví si a rozřeší jediné život sám? Po svém, proti vší

rozumové argumentaci, s fatální nelogičností a na vzdory všem problémovým dramatům a románům à these?

Nic konečně nebrání přijmouti předpoklad, že Sova „Bojarem" nemířil než výhradně k malbě intimních příběhů dvou rodin, v nejednom směru typických, ale zrovna charakterovými znaky svých členů co nejindividuálněji odlišených. A že tomuto útvaru jedinečnému a výjimečnému dal jen hromadněji založenou exposici. Ta měla snad posloužiti spíše k determinaci ústředí a odkrytí některých z motorů, hýbajících hlavními postavami, než za východisko stejnorodého komposičního rozvoje dalšího. Měla být snad jen malebnou draperií a zajímavou kulisou, na niž tím účinněji se promítá gesto dějstvujících figur a jež zároveň výrazně illustruje autorovo kredo politicko-ekonomické a kulturní.

Možno si pak jen ještě výše cenit distance, s jakou se autor vyhnul všemu, co rozlaďuje přílišnou určitostí věcí vezdejších: upřímně se podivovat, kterak všecky mrzuté střízlivosti theoretické i nejednu trapnou podrobnost denní praxe životní dovedl odsunout plnému a přímému pohledu, ukázat je na odstup, zastřít melodickou mlhou a rozptýlit v hudebný stesk. Letmou kulturně-sociální glossou, nevtíravě doloženou příznačným detailem, vyvolá všechen rvavý smutek z úpadku kraje, vzbudí nutkavou představu o potřebě průmyslu na jihu, projeví názor na poměr fideikomisu k malorolnictvu, na pronájem farských polností chudým osadníkům a pod. I takové olezlé, špinavé figuře farářovy stvůry, bývalého šafáře rossbachovského, dá krásnou hlavu arménského patriarchy a na ráz ji zbaví vší nechutnosti: představí ji celou ve zlatě západu, do něhož vlhký vzduch voní zrajícím obilím a orosenými kvítím lučin... A šťastný básník, který vždy stál na rozhraní mezi stylisací a improvisací a dovedl proto nejúplněji vyvolávat illusi života, bez ujmy estetických postulátů tvorby, bez ujmy rozkoše čtenářovy z bohatství plastického i pittoreskního. Sova hebkým, houpavým a melodickým rytmem přenáší se i přes nepoměry a zdánlivé nedůslednosti komposiční, jejichž analogií pln je i sám předmět všeho jeho uměleckého úsilí: život horečný a nevypočitatelný.

OTOKAR FISCHER:

SESTRY.

(Mysterium.)

Istar, bohyně lásky.
Mabrûka, její kněžka.
Argistis, mladý král.
Ereškigal, bohyně smrti.

Kněžky v průvodu bohyně lásky. Strážcové bran v říši smrti.

I.

(Bohatá jižní krajina na úpatí ledovcových hor, jež jsou pokryty mlhami jitra.)

Argistis a Mabrûka.

Argistis (procitá):
Kol mír a sen. Dlím v Ofiru? Jsem živ?
Ryk nezvučí a nezní hlahol války.
Jsem štěstím oslepen? jak nikdy dřív,
můj zor se noří v zamlžené dálky
a v žilách bouří nová krev . . .
. . . Je ráno.
Dech zroseného jitra vlá mi v hruď.
Mabrûko, milenko, buď požehnáno
tvé spící oko, požehnána buď,
má královno: v své zaslíbené kraje,
přes hory, proudy v novou spěji zem;
já z mlčícího vyvedu tě háje,
nad řekou perel stanu vítězem — —

Mabrûka (vzkřikne ze spánku):
Já nechci zemřít! bílá bohyně!
ty svůdná! Istar!

Argistis: Zemřít? Jaký kvil
to zbrázdil vzduch a v duši se mi vryl?

Mabrûka: Já nechci zemřít! mláda! nevinně!
já miluji!
(procitne) O chraň mne, haj mne, spas!

Poznámka autorova. Mysterium „Sestry“ nepočítá s podmínkami skutečného jeviště.

Argistis: Ty spíš! ty sníš!
Mabrûka: Spas! obejmi mne! sáhá
teď po mém srdci kouzelná a nahá . . .
(k Argistovi, tisknouc se k němu):
Jsou tvá to ústa? čelo tvé? a vlas?
Argistis: Bdím nad tebou. Své černé zaplaš snění.
Jsme sami dva. Již volalas, tu není.
Mabrûka: Však byla u mne; byla; po třikrát
jsem jejích údů krásu zřela plát
a něma byla jsem. Teď řeč se vrací
a s řečí pláč.
Argistis: Tvůj duch se v mlhách ztrácí,
tys neprocitla!
Mabrûka: S bohem buď a zdráv
a mně jen oči zatlač! Modrý háv
se s bělostkvoucího jí těla svez . . .
tak nikdo živ ji nezřel. Ještě dnes,
než slunce zapadne, tě opustím
a v zemi, z níž se nikdo nenavrátí,
já na vždy odejdu ti.
Argistis: Vonný dým
tvých snů tě zmát a ještě chce se spáti
tvé duši, zmámené mým políbením.
Mabrûka: Jak vábila!
Argistis: Zrak napoj světlem denním
a zjevu bohyně, jenž nadlidský,
jenž v neprůhlednou roušku zahalen,
jenž bohům skryt i lidem navždycky,
ty nerouhej se hříchem lidských jmen!
Mabrûka (vzníceně):
Co zřela jsem, v tom lidského nic není,
a sen tak bolně slastný není hřích.
Mně zjevila se ve stříbrném chvění
mlh, půlnoci a přízí měsíčních,
mně zjevila se v sladkém polosvitu
nad cudným sněhem zrůžovělých par
ta, jejíž bílý zjev je bez soucitu,
ta, jejíž božská krása věstí zmar.
A nejen smrtelné že oči zřely
tmou svítit krutost křišťálových krás,

hmat prstů mých, tak hltavý a bdělý,
jat hrůzou, touhou proniknut, se třás,
já vpíjela jsem tvrdý hlas, a slova,
jež dopadala v nevěřící sluch,
tak byla neznámá, tak byla nová
a přece dávných vyplněním tuch.

Argistis: Mabrûko má, jak unikáš mi v dáli,
jak mizíš v hloub, jak strhuje tě vír — —

Mabrûka (se vzpamatuje):

Ty budeš žít, můj vítězi a králi,
ty půjdeš v boj co zářný bohatýr,
ty vejdeš v zem, jež tobě zaslíbena,
ty budeš líbat víly, vzduch a květ,
ty zapomeneš, že tvá mladá žena
šla v cizí zem, z níž nevrátí se zpět,
že za svou bílou bohyní šla jinam,
než šel jsi ty: šla sama v smrti říš . . .

Argistis (na kolenou):

Buď ty jí záštitou: své ruce vzpínám
a vzývám tebe: slyš mne, Istar, slyš!
já nechci, aby zemřela! mou cestou,
jež vede v zemi hrdinskou a v boj,
mne provoď žehnajíc a nad nevěstou
mi ruku drž a láskou srdce zhoj!

(u nohou své ženy):

Vždyť mám tě rád! a vítězným svým žitím
tě prozářím a smrti nevydám!
Já nechci, abys zemřela! já cítím,
že láska má dech života je sám.

(Z mlh, které se ponenáhlu jasnily, vystoupí bohyně Istar; je oděna v azurové roucho a má zlatou korunu na hlavě; obličej zakryt závojem; v ruce, ozdobené šperky, drží stonek liliový.)

Istar (zdvihne ruku žehnajíc):

Vy, jež jsem spojila svou milostivou rukou,
Mabrûko má, i ty, jenž's obejmout ji směl,
nechť dnešní jitro vám svou písní stříbrozvukou
do srdcí zazvoní a vonný vdechne pel.
Jak dnes, vždy žasnoucí buď vaše procitání,
jak dnes buď polekán i obšťastněn váš zor,

*

nechť nedostupná modř se do snů vašich sklání,
nechť slova stopena jsou v němou mlhu hor.
Kéž duše v duši ctí tu záhadu, jež v hloubi
se skrývá neshlédné, kéž s láskou roste taj,
kéž s tuchou hlubokou se hlubší tucha snoubí,
kéž zalétá váš sen v můj nejsvětější háj.
Já jsem vás ukryla v svůj závoj tkaný z třpytů,
v němž mlčelivost hvězd i věčna mlčení:
kéž třpytem půlnočním žeh stlumím vašich citů,
kéž hltavý se hmat v dar ticha promění!
Teď nová zazní řeč: co vesmír má vám říci,
to duší vnímejte, to pijte očima.
Den nový vítejte, vy šťastní milující,
však vězte, v každý čas že noc vás objímá.

Mabrûka: O paní bílá, smrtných krás,
viz jitra svit a soucit měj!
co je nám noc? proč oba nás
chceš dolů zlákat v stínů rej?
Jen mne si odveď! já jsem tvá,
jsem kněžkou tvou a obětí,
já láskou spita, k smrti mdlá,
po bílém planu objetí,
po chladném dotyku tvém žhnu,
krev mou jen ssaj a mně rvi dech,
plň vše, čím hrozila jsi v snu,
a jeho, jeho žít mi nech!

Istar: Jsi nocí zmámena či prudkou šťavou blínu?
já vládnu nad žitím a bludná říše stínů
mně cizí, jako všem, mně stejně sídlem hrůzy.
A nechceš-li mne znát, nechť jitra mého druzi
ti ukáží, kdo jsem, nechť družky tvoje milé
tvůj spánek zaplaší: již vstaňte, květy bílé,
nad lůžkem milenců se vznášejte, a ranní
vy mlhy spějte s hor a vítejte svou paní!
Hle, procitá můj háj, hvězd rosa, jež se dívá
stem oček z kalichů, je vzkříšena, je živa,
má duši lilie, vstal den a mlha dýše;
jde v bílých řízách lid, hle, celá lásky říše
vás vítá: písně vil a žehnající kněžky.
Nuž, zaplaš bázeň zlou a víček přelud těžký!

Mabrûka: Mých družek milé oko dívá
se s láskou na mne naposled;
ty ukrutná i milostivá,
mi ještě přeješ zřít můj svět!
a jestli choť mi bude žíti,
jsem usmířena, nechci víc,
má Istar, veď, kam je mi jíti,
jdu s tebou ráda smrti vstříc.

Istar: Smrt vzýváš, blouznivá — já vedu proti smrti
boj krutý, odvěký, neb životem se zvu,
já nenávidím moc, jež nevinného škrtí,
mám v záští odpornou a nehybnou tu tmu,
v níž není tajemství ni snů ni polosvitu,
jíž neprokmitá žeh a nevlní se šlář,
jsem nepřítelka té, jež dusí bez soucitu
mdle sladkou, nejistou a nyvou žití zář.
Jsem dcera měsíce, jež zrodila se z noci,
hvězd příze zvonivá je vetkána mi v plášť,
a stříbro s temnotou, jak v matce mé a v otci,
se ve mně prolíná. Tak stíhá moje zášť
i drzé poledne i mrtvo noční hluše,
i chtíče bez smyslů i tupý spánek těl:
Já z rána přišla jsem, kdy mladistvé dvě duše
zří za snem-motýlem, jenž k nebi odletěl,
já k ránu přicházím, bych milujícím dvěma
ze svého bohatství cos dala v ranní dar,
já vítám hrdinu — a jeho ústa němá:
Mabrûku vítám svou — a ona čeká zmar!

Argistis: Zas mluvit smím, můj přelud mizí:
tys lásky taj a sladký jas;
lem líbám azurné tvé řízy,
ne mne, však moji družku spas;
lem líbám zázračného šatu,
jenž nad žitím tvou tají moc,
v němž božskou prasílu máš jatu:
Tys nebyla, jež v dnešní noc . . .

Mabrûka: Proč týráš chabou služebnici?
Proč nemluvíš, jak mluvilas,
když pod oblohou v hvězdách snící
mne ranil smrtící tvůj hlas?

Istar: Slyš ty a každý slyš! ví nebe a ví země,
že láska jsem a smrt že nepřebývá ve mně!
Já nerozsévám mstu! já nesu požehnání!
já přišla vyplnit vám nejtajnější přání!

Mabrûka: Což byl to klam a byl to mam,
co svítit viděla jsem tmou?
vždyť v duši ještě záblesk mám,
mé oči ještě slepé jsou,
vždyť v sluchu ještě zní mi zvuk,
jímž lákalas mne v podsvětí,
a v srdci sládne hořkost muk
a blaženého prokletí!

Istar: Jsem nízce přelstěna, jste podvedeni se mnou;
klam zrady pekelné nás lživě nízce temnou
svou šalbou přepadl, by zahubil vás oba
a mně by uloupil mé nejmilejší. Doba
to byla příhodná, již vyhlédla si k lupu
tma nenáviděná: snů, krvavých svých supů,
zlé hejno vyslala, co já jsem dlela v dáli;
a dravci žízniví když myšlenky tvé vssáli,
v mé vlastní podobě se zjevila ti ona,
jíž jménem nenazvu, jíž nezakrývá clona,
jíž cizí božský stud. Mstou, ano, mstou plám nyní,
bych potrestala pych i drzou vetřelkyni.

Argistis: Ty jsi nám dech i lásku dala,
a vůni květů, prsou cit,
tys, velká Istar, přísahala,
že přání chceš nám vyplnit;
nuž vzývám tě v svém hluchém bolu,
tu jedinou mou prosbu slyš,
ó slib, že sestoupíš tam dolů
a ženu mou mi zachráníš,
či k černému mne provoď vchodu
a dej mi s sebou moc i vzkaz,
já sestoupím, bych žití vodu
na světlo denní vznesl zas,
a moje drahá, bledá žena,
až vody žití bude pít,
zas bude má, a zachráněna
ti poctu vzdá . . . Nám chce se žít!

Istar: Již vstaň! a druhové i kněžky moje, vzhůru!
sám život, lásky svět nechť vnese boj a svár
do říše podzemské, jež krvelačnou můru
v náš svatý slala mír. Nechť bělostný náš žár
hrůz černem prošlehne, by nezdolná se stekla
tvrz, která vzdoruje vší lásce, tajům všem:
ve jménu světlých práv na brány bušme pekla,
ve jménu života jděm zničit smrti zem!

(Konec příště.)

ZIKMUND WINTER:

MALÍŘSKÉ PRÁCE U NÁS V PŮLSTOLETÍ PŘED BITVOU BĚLOHORSKOU.

(Studie.)* (Konec.

Ve dvou domech shledal jsem v tomto období obrazů nad očekávání mnoho. Jejich majitelé byli patrně milovníci obrazů a sbírali je. Byl to Mikuláš Štreyt († 1594), u něhož shledáno i s kontrfekty úhrnem šestnáct obrazů, a Václav mladší Kamaryt z Rovin z Koňského trhu, který r. 1595 zanechal po sobě velikou mapu a obrazů třicet osm — tedy jakous měšťanskou obrazárnu. Bohužel pohodlný a snad nedovtipný písař městský nenapsal, jakého způsobu byly obrazy ty.

U povědomého alchymisty Korálka, který sic umřel v době následující stejně jako někteří z předešlých majitelů všelikých obrazů, ale právem náleží i s nimi době této, shledána r. 1599 mapa všeho světa, mapa Evropy, Ameriky, Hungarie, Germanie, Bohemie. Ty mapy slovou figury a jsou na tabulích. Kromě nich Korálek měl kontrfekty Rudolfa, krále franckého, nějakého knížete sedmihradského, sv. Jana, Žižky, Benátek, Jerusalema a „tabuli vymalovaného času“ (tedy allegorii). Úhrnem Korálek měl 31 obrazů.

*) Oprava. V předešlém článku při zmínce o Pietě má státi XV. stol. a ne XVI.

I v tomto období shledáváš v domácnostech malované koltryny, které po starodávnu zastupovaly tabulové obrazy. Takž neměl pražský Šimon Proxenus († 1575) obrazu žádného, ale měl malovaný koberec či koltrynu s figurami. U kupce Hanuše Falka († 1587) bylo v pozůstalosti dvacet koltryn malovaných a drak malovaný na dlouhém plátně.

V domě u Slunců měl (do r. 1588) Florián z Vlkanova osm koltryn v rámcích.

Nakonec nelze nevšimnouti si měšťana Václava Albrechta († 1585), který neměl obrazů na zdi ani malovaných koltryn, ale choval „passio Christi", „na papířích ve dvaceti kusích malovanou".

V této periodě mnoho rýsovalo se a malovalo na stěnách vně i uvnitř domů, a to nejen na zámcích u šlechty, která závodila s dvorem, ale i u měšťanů. Při sgrafitech a freskách látkou jsou pořád dle schematu ustáleného mythologické i allegorické figury, scény z historie a z bible, s dekorací namnoze rázu již barokního, jako malována v miniaturách. Bohužel mnoho zašlo nebo zkaženo jest, a, co zbylo, čeká na odborné studium.

Z pražských zachovaných stropů měšťanských jest asi z konce této doby strop z domu u Císařských (teď v Městském museu); strop ten jest malování velmi pestrého, jež nese značku G H, kterou bych vyložil jménem pražského malíře Jana Habarta, podepsaného v kancionále Stříbrském (1588), nebo jménem Jakuba Hradeckého, malíře novoměstského.

Dobu malířství v Čechách čtvrtou a poslední, kterou kladu mezi leta 1590—1620, nelze s jediného hlediska charakterisovati. Jest to doba, v níž dvorské malířství se svými rozmanitými pracemi vlivně stojí v popředí, jest to doba slohové směsi umělecké a zároveň doba, v níž renesance sešlostí život svůj dokonává.

Hlavní dva proudy dosavadního rozvoje, vlaský a nizozemský, prostoupily se, slily se, a v tom širokém proudě mistři naši i cizí pluli, jak který dovedl. Vzniklo jakési nivelisování umělecké; ani předních umělců té doby někdy znalci nerozeznají co do kresby a komposice od sebe. Allegorii o marnosti světských pokladů, kterou měl Lanna ve svých sbírkách, znalci nevědí, zdali přičísti Sprangerovi nebo van Achenovi. Dle Muthra mohl by malíř van Achen a malíř Heintz, přední mistři dvora Rudolfova, jeden Nizozeman, druhý Němec, stejně býti oba malíři vlaskými jako ni-

zozemskými. Vždyť se všichni ti Němci a Nizozemci učili v Italii, kamž i naši chodili za uměním.

Vedle toho hlavního širokého proudu byly tu v době předbělohorské zastoupeny v malířství též jiné, podružné vlivy; do Prahy císařské shrnuly se umělecké snahy a formy snad ze vší Evropy. Malíři té doby byli eklektikové, virtuosové v napodobování.

V té krátké době až do smrtelného úpadu našeho národa (1620) produkovalo se až příliš mnoho; umělecký přepych malířský a vkus vnikl do nejširší městské společnosti; pracovalo se rychle, takže nemohlo býti ani pomyšlení na nějaké prohlubování nebo hledání nových cest.

Ten proud vlaskonizozemský nevyschl smrtí Rudolfovou ani zrušením jeho dvora v Praze; kulturní vývoj nebyl přerván, aniž přestala produkce v něm. Produkce sic seslabena vojnou, ale proud zašel teprve v XVII. věku reakcí, kterou proti sesláblé, kleslé renesanci provedli novým uměním nizozemští siláci, jako byli Hollanďan Rembrandt a Vlám Rubens.

V popředí doby čtvrté (od 1590) jsou dvorští umělci v Praze. V této době ke dvoru přísluší 12 malířů nizozemských, 8 vlaských, 18 německých a jeden snad Francouz. Tedy 39 mistrů (ačli se mi podařilo všecky je shledati).

Dvorské umění za Rudolfa má tu svůj vrchol. Dvorští malíři malovali všecky druhy maleb, ale z jejich prací pro císaře v popředí se staví a ráz dvornímu malířství dodávají figury a skupiny mythologické, emblemy, allegorie, při nichž hlavní úlohu má ženské tělo. Nejsou to allegorie mravnosti a všelikých ctností, jak je oblibovala doba protestantská, nýbrž allegorie, které na oslavu císařského zákazníka vedou zhusta řeč velmi nejasnou, podávanou divadelní posou.

Na čele těch mistrů dvorských a nám nejzajímavějších jest Bartoloměj Spranger, Nizozeman v Praze zdomácnělý a zčeštělý; usadil se tu jako měšťan a vstoupil mezi mistry domácí do cechu (1583—1611). Učil se a studoval doma, v Italii a v Paříži — onť opravdu representant onoho kosmopolitického proudu, svrchu popsaného. Spranger maloval mnoho, maloval všecko: tabulové obrazy i nástěnné, epitáfia i podobizny, veliké kusy i miniatury. Maloval císaři a též českým kostelům. Císaři maloval jako jiní dvorští mistři allegorie a mythologické scény, v nichž přednost mají nahé bohyně (Omphale, Maia), často tučných těl s koketními cudnými hlavičkami, jakási směs přírody a fantasie; aspoň

ony uhlazené údy některých obrazů o skloněném tvrdém inkarnátě nesvědčí vždy o živém modelu.

Symbolů a allegorií mnoho nahromadil Spranger na obraze o smrti své choti, zachovaném v reprodukci Sadelerově. Je při tom podobizna malířova i zesnulé paní. Mistr je hezká hlava kudrnatá, choť jeho má tvář dětskou, snad je nepodařena. Tvrdý oříšek by měl, kdo by chtěl vysvětliti všecken symbolický aparát na tom obraze. (Reprodukci pořídil Chytil ve svém Umění za Rudolfa.)

Pohyby figur Sprangerových jsou poněkud affektované, ale přes to slavnostní a klidné. Mně se zdá, že rys uměleckého charakteru jeho je klid. Spranger sám žil klidně, byl počestný měšťan pražský, kupoval domy, nestaral se nervosně o živobytí — a ten klid vešel do jeho prací.

Muther pokládá Sprangrovy figury za chladné a vidí energii u Sprangra jen v portretech. V Praze zachovaly se z ohromné produkce tohoto umělce jen tři obrazy „duchovní“, epitáf na Strahově, a jiný epitáf u sv. Štěpána, představující rodinu Michala Petrla († 1588), tiskaře a illuminátora, nad níž vymalováno z mrtvých vstání Kristovo, jejž vítá Bůh Otec. Od Sprangra je podobizna Zdeňka Lobkovice v Roudnici. Freskami ozdobil sobě Spranger dům svůj v Ostrožnické ulici; fresky časem zmizely přestavbou domu.

Sprangra posuzuje moderní znalec (Chytil) úhrnem tak, že „vyniká nad svými soudruhy půvabem i silou, vzletem koncepce i svítivosti koloritu. Ale ani on nevystříhá se affektace a manyrismu“.

Spranger měl jméno i u mistrů nizozemských, malovali dle rytin jeho obrazů; Sprangerův vliv shledává se i vně Prahy; jeví se v mythologiích, allegoriích malovaných na panství Rožmberském a jinde. Ostatních malířů dvorských necháme v této studii stranou. Podotýkáme jen mimochodem, že jsou mezi nimi malíři kontrfektů, specialisté v krajinomalbě (Stevens, Savery), znamenití miniaturisté (oba Hoefnaglové), malíři nástěnných maleb (oba Vredemanové), kteří již pomocí obratné perspektivy uměli malovati architekturu zdánlivou, architekturu malovanou na architektuře skutečné, způsob potom v baroku velmi oblíbený.

Malíři dvora Rudolfova u našich odborných znalců některých necení se vysoko. Vykládají se za mistry „skrovného talentu“, „za chabé a dýchavičné napodobitele velikých hvězd renesance“. Mírněji soudí o nich znalec oné doby dr. Chytil; tomu je jisto, že

císař „dovedl nalézti své pravé muže, z četných řad ty první, které doba poskytovala, a nad ty mistry všestranností, vybroušeností vkusu, smyslem pro jemnost a apartnost předčí mistři málokteré doby; jen postrádá se při nich přirozená síla, tvůrčí, zdravá a jará obrazotvornost".

Možná, že se časem přece o některých soud stane příznivějším, ale i kdyby trvali ve svém odsouzení, tomu nevěřím, že neměli vlivu na produkci domácí. By nebylo jiných znamení, svědčících o velikém a trvalém jejich vlivu, snad postačila by úvaha, mohl-li takový mistr Spranger, který v Praze maloval po dvacet osm let, jehož malby byly v kostelích i na ulici na jeho domě a který vstoupil mezi pražské mistry do cechu a v bratrství, mohl-li býti bez působení v pražské spolubratry malířské?

Vizme situaci tehdejších pražských malířů, kteří nenáleželi ke dvoru. V žádné době před tím nebylo tolik malířů v Praze pospolu jako v této poslední periodě. Spočítal jsem jich 53 českých, 53 německých a 3 z jiných národů. Ten počet vysvětluje se uměleckými snahami dvora Rudolfova, kteréžto snahy rozšířily se po široké obci. A ti malíři rozvinuli v Pražských městech tak hojnou produkci, že jí tu dotud jakživo nebylo; měšťanské soupisy pozůstalostní jsou plny zpráv o obrazech, a v té produkci jsou táž všecka themata zastoupena, jaká malovali dvorní malíři. Arci jest vyznati, že také jinde malíři nemalovali v té době nic jiného. Ale v Praze nutno představovati sobě 109 malířů městských a oněch svrchupsaných 39 malířů dvorských, kteří v stejný čas všickni vedle sebe pracovali, za jedno řemeslo, za jednu společnost uměleckou, která se stýkala a ve které dvorští mistři zajisté hráli první úlohu ani ne tak svým privilegovaným postavením jako svým uměním, ať jsou nynější soudy o něm jakékoli.

Přihlédněmež k obrazům u měšťanstva pražského chovaným, od měšťanů objednávaným či také jen příležitostně kupovaným. Vyskytují se v této poslední době téměř v každém inventáři, za časté ovšem počtem malým, ale také dosti zhusta počtem znamenitým až podivně.

V těch počtech velkých i malých nejčastěji zastoupen kontrfekt; podobizna bývá i tu, kde není obrazu jiného. Jeví se u nás to, co před tím a současně v Nizozemí — malovalo se podobizen neuvěřitelné množství, malířství podobiznu zdemokratisovalo, malovat se dávali i sprostní lidé: v Praze r. 1606 měla kontrfekt nebožtíka syna svého i prostičká jablečnice, bytující jako podruhyně na faře Linhartské. Ostatně též inventář malíře Ekenber-

gera († 1612), obsahující 49 podobizen, svědčí, že tehdejší malíři malovali kontrfekty množstvem neobyčejným.

Také shledáváme v inventářích této doby, že měšťané dávají jako v době předešlé malovati mrtvoly.

Podivuhodný v pražských domech je počet kontrfektů císařských, zvláště oblíben byl císař Rudolf. Další počet znamenitější náleží tabulím svatých a světic, což založeno v zbožné době.

Menším počtem vyskytují se v domácnostech allegorie a mythologie. Naši lidé patrně musili nejprve přemáhati nechuť k malbě nahého těla ženského. Styděli se. Vždyť ani souvěký císařův doktor Guarinonius nedovedl přemoci své nelibosti k nahotám obrazů, které vídal na paláci Hradu pražského denně. Takové obrazy jsou mu nečisty a škodny, jsou mu pohanské, zatracené; Kupido nahý jest mu dítě nevěstčino, Venuše, Fortuny, Latony, Ledy, které se koupají a myjí ve všech posicích, aby byly se všech stran dobře viděny, jsou mu nevěstky a cizoložnice nestydaté.

Když tedy tak doktor dvorní píše, intelligent, představme si naše měšťany, v nichž vždy ještě tkvěl aspoň nějaký zbytek husitského puritánství. Proto jest těch mythologií a allegorií v bytech méně než jiných obrazů — ale jsou přec. Také krajin nemnoho a genrů. V těch naši lidé tehdejší ještě neviděli nic pěkného. Byl jim to kus všedního života, kus všední přírody.

Navštivme několik domácností pražských na poznanou počtu a pokud možná i rázu těch maleb. U Sixta Teodora z Ottersdorfu († 1599) spočítal jsem 66 obrazů čili „figur", větších, menších, vše v rámcích; nad to měl ještě mapu, ale nic není zevrubněji udáno. Manda Hvězdová, nebohatá, má r. 1599 tři obrazy v světnici: Narození Páně, křest jeho a figuru o potopě světa. V týž čas Václav Zbytek na Poříčí mohl se pochlubiti 32 obrazy. Z nich zajímavější byly Izák, vyhnání Adama, stětí Holoferna, křest v Jordáně; z allegorií měl podobu lidského života, sedm obrazů ctnosti; z genrů: vymalování lovu; z podobizen: Rudolfa, Matiáše a „obraz osoby ženské mrtvé".

U Jana Albína u sv. Vojtěcha r. 1601 bylo obrazů tolik, že jich písař nepočítal. Napsal pouze: Sedm figur velkých, figur prostředních i menších, kontrfektů císařů a králů a arciknížat a jiných poctivých lidí „dostatek".

Josef od Bílého Kříže († 1605) měl kontrfekt svůj a ženin a k tomu ještě jedenáct obrazu. V stejný čas nalezeno u Kromera Matouše 16 obrazů a podobizna „nebožtíkova, jak na marách ležel".

U kupce Treytlara v Železné ulici r. 1606 spočítáno třináct kontrfektů. U staroměstského kancléře (hlavního písaře) Šimona Humburka (r. 1612) spočítal jsem 48 figur či obrazů v rámech, ale líný nebo neumělý písař nezapsal, co ty obrazy představují. Stejně tak u Doroty Radnické z Vysokého (1612), kteráž měla v bytě 68 obrazův a obrázků. Jen to jest na bližší určenou, že 38 z těch obrázků bylo illuminováno. Byly to tedy rytiny. V obrazech tabulových jejích byly tři podobizny; kromě toho měla ještě také jednu podobiznu na stříbře a nějaký „obraz cínový" (což může býti i soška).

Figur v rámech dr. Lobr (1613) měl 22 a k tomu mapu celého světa. U ševce Postula (1614) zastihl jsem „landšofty".

Zajímavé kontrfekty v rámečkách měl soukenník Šort (1613): měl 20 kontrfektů císařů, arciknížete Leopolda (který přivedl Pasovské), kontrfekt mistra Husa, Lutera, Melanchtona a Žižkův. Bezpochyby že to všecko byly tisky illuminované.

U vdovy po Václavu starším Krocínu z Drahobýle (1620) sepsáno 29 obrazů, v nich čtyři veliké „landšofty"; z podobizen zajímavější olejný obraz představoval synáčka Czeysova s andílkem. V sklepě pod zemí složena olejná „figura p. Czeyze s rodinou, do kostela náležící" (epitáf). Z obrazů olejných duchovních byla tu Zuzana, snímání Krista s kříže, „obraz Krista Pána", figura Lotova s dvěma dcerami; sv. Jeronym; z allegorií byly tu čtyři kusy, na dřevě olejnými barvami malované, totiž vítr, voda, oheň, země.

Nesnadno říci, jakého způsobu byly obrazy zapsané prostě „Čtyři figury nidrlandského malování a šest panen v rámcích nidrlandského díla". Také orel na tabuli malovaný byl mezi obrazy.

U Krocínů též rytiny malované visely na zdi; uvádí se „kupršthych Vídeň město" na papíře, kupršthych Frankreych. U tří turků v Jesuitské ulici v pozůstalosti Jana Pešona bylo úhrnem 65 obrazů. V nich 16 „starých", 32 „prostých", tři kontrfekty rodinné a 12 římských císařů „v tabuli", což byl asi jediný obraz. Také Pešon měl miniaturní podobiznu, a to obraz cís. Matiáše na zlatém plechu v škatulce.

Obhlédneme ještě některé inventáře pobělohorské, poněvadž obrazy v nich spočítané nebo zevrubněji zapsané majitelé měli již před bitvou, tudíž v periodě, o niž jednáme. Jenom „tabule dlouhá, malovaná Bílá Hora, jak se bitva v lethu 1620 stala"

obraz v dědictví vdovy po známém Kašparu Loseliusovi nalezený, byl malován po katastrofě.

Bartoloměj Peltha ze Stráže († 1621), koncipist při královské komoře, měl na stěnách „okrasy“: Dva obrazy Ukřižovaného v rámech, obrazy sv. Máří, Adama, Jeronyma, krajinu, tři podobizny rodinné, tři bohyně v rámci, císaře Rudolfa, arciknížete Arnošta, nějakou arcikněžnu, císařského orla, mapu království českého, Germanii v rámci a posléz tabuli českou psanou, obsahující všecka císařská panství, města a lidi poddané. Úhrnem 17 kusů.

Michal Píček z Ratostic, jeden z pochopů pobělohorských, měl v bytě obraz císaře Ferdinanda a císařovny. Čtyři obrazy krajin a „na stěnách vůkol špaléry malované“ shledal jsem u kupce staroměstského Kysweina r. 1621. „Špaléry“ (též slují španíře) jsou zajisté ona malovaná plátna (i kožené čalouny), o kterých tu a tam svrchu zmínka; někdy rozumějí se tím arci koberce či gobeliny.

U advokáta Samuela Kolína († 1621) zajímá jen „figura velká v rámci, jak Kristus po moři chodil“. V povědomém domě U pěti korun spočítáno po smrti paní Lidmily Nerhofovy (1623) padesát devět obrazů, žel že zevrubněji nepopsaných. Čteme v inventáři o „figurách velikých s vodními barvami“. V komoře a ve sklepě paní měla 27 obrazů větších, menších, v mázhauze 7 figur a mapu všeho světa, v pokojíčku na pavlači 13 figur císařských a královských. Jeden obraz přece nadchl písaře k zevrubnějšímu zápisu: „Obraz Panny Marie v černém dřevě pěkné barvami vynešený“.

Jeremiáš Šerer, kožešník staroměstský, shromáždil sobě 67 obrazů. Když umřel (1627), zapsány jsou v inventář jen úhrnem takto, kontrfektů 15, obrazů poetických 15 (co tím městský písař mínil?), obrazů prostých 19, obraz o marnotratném synu a nad to ještě 18 obrazů jiných, nejmenovaných.

Největším sběratelem obrazů před bitvou bělohorskou a po ní byl ne tuze chvalitebně povědomý z dějin pražských Kašpar Loselius. Shledánoť u jeho vdovy U zlatého orla († 1635) devadesát obrazů! Jsou bohužel zas neurčeny. Čteme o kontrfektu Loseliusově, o Bílé Hoře (svrchu již dotčené), o 17 „figurách drahých volejných barev“, o velikém kontrfektu císařovny Eleonory, šacovaném za 70 tolarů, o dvou velikých „landšoftech“. O některých „figurách“ zapsáno, že jsou „prosté, vodních barev“, o jiných, že jsou „pěkné, volejné“. Na mázhauze Loseliově bylo rozvěšeno

22 takových všelijakých obrazů. Tu také visela mapa „celého světa“. V sklepě za velikou světnicí bylo 12 figur císařů římských „celých osob“ v rámcích, a v světnici zadní složeno figur olejných 28. O jednom obrázku (Panny Marie) čte se, že byl za sklem v rámečku. Loselius zajisté byl milovník malování. Svou choť Dorotu dal dokonce i na pás drobně vymalovati.

V městech venkovských za poslední periody vyskytují se obrazy v domech, ale ovšem nikoli tou hojnou měrou ani rozmanitostí jako v Praze. Nejčastěji to bývá „krucifix na tabuli malovaný“, také shledáš v zápisech podobizny Rudolfovy, které se s jinými illuminovanými tisky na venek dostaly obchodem jarmarečným. V Hoře, v Budějovicích, v Plzni spočítáš u předních měšťanů obrazů přec poněkud víc než jinde, neboť tu malíři bydleli a pracovali.

Známe hromadu jmen pražských i venkovských malířů, stojících mimo dvůr císařský, ale o málo kterém vůbec víme, co maloval, nercili že bychom z nich kterému mohli přiřknouti některý z uvedených obrazů, zapsaných v bytech měšťanských.

Stran kontrfektů víme pouze, že je mimo uvedeného Eckenpergara v Praze maloval nizozemský mistr Baptista Graffaeus, měšťan novoměstský, od r. 1587; dále víme o malíři Janovi z Feldu, že r. 1615 zakoupil se v městské právo kontrfektem cís. Matiáše, jejž obci malostranské daroval; také zapsáno náhodou, že r. 1602 Ferdinand z Eyseru, rodák malostranský, maloval barvířku, a věru skoro jen náhodou zachoval se v rytině Iselburgově z r. 1614 důkaz, že mistr Ferdinand maloval podobiznu rektora university a nešťastného politika Jana Jesenského.

Z venkovských mistrů známe z posledního období krumlovského Bartoloměje Beránka (1592—1612), který maloval kontrfekty vrchnostenské, ale i krajiny a mapy. Tuším, že on jest ten mistr rožmberský, jehož práce, v kterých prý jeví se vliv Kranachův, jest na zámku v Roudnici. Izák Beránkův, znamenitý Tomáš Třebochovský v Třeboni (1599—1639), maloval mimo všecko jiné také kontrfekty.

S kterou dovedností účastnili se naši mistři (mimodvorští) kostelních maleb tabulových, o tom nesnadné soudy, pokud nebude víc sebráno a prostudováno. Epitáfy arciděkanského kostela v Chrudimi svědčí, že v poslední periodě mistři naši malovali rázem Rudolfových mistrů dvorských. Je tam epitáf Fontina Klatovského s obrazem města Klatov, po nizozemsku provedeným, osoby klečící jsou malovány živým koloritem. Druhý epitáf (Do-

mažlického z r. 1619) představuje allegorickou scénu — na muže dorážejí smrt, čert a pýcha. Chytil vidí v tabuli té slohové příbuzenství s malbami Radoušovými.

Že tehdáž allegorie na epitáfech byly obvykly, to praví se r. 1606 v jednom odkaze pražském, aby totiž v kostele „sv. Jana z Husince učiněno bylo epitaphium, na kterémž figura radostného vzkříšení P. Krista a pod nohami jeho drak starý nebo satan a při tom smrt a hřích jako obyčej jest".

K obrazům na tabulích, které malíři naši malovali, slušno přidati erby, v této době velmi hojně malované, kam se hodilo i nehodilo. Měšťané erbovní z pýchy dávali sobě malovati erby na lenochy svých kostelních lavic, jakž to známe z Rakovníka, a urození poroučeli si erby dokonce i na vrata, jakž toho zpráva o zahradních vratech Lichtenštejna Karla v Praze (r. 1604).

Miniaturní malířství kancionálů klesalo již v období předchozím, teď je mu konec. Však to div, že vedle tištěných knih zpěvných kancionály psané vytrvaly až po dobu bělohorskou.

Do tohoto posledního údobí náleží dvoudílný kancionál rakovnický z r. 1591. Maloval ho Jakub Špaček, malíř pražský, jenž neustále žádal od Rakovičanů záloh, a že nedávali, jak chtěl, maloval všelijak, až naposled zanechal listů prázdných, naznačil pouze, kde by měla býti iniciála a obraz. Z obrazů, které pořídil, asi nejpěkněji jest malováno stvoření světa. Je v tom vždy ještě vidět českou školu miniaturní.

Sem přísluší také kancionál v Únhošti. Je v něm několik dobrých iniciál i obrazů. Z nich zvěstování Panně, Jiří s drakem, zjevení na Táboře, Ježíš kráčí po moři. Dle signatury S. L. Chytil soudí, že kancionál ten maloval Simeon Ledecký, malíř v Praze.

Zajímavý jest kancionál, který maloval r. 1613—1614 fráter strahovský Jan Šícha opatovi Loheliovi. Jsou v něm iniciály dle starých vzorů, ale obhrublé, v rozvilinách jest dosti drolerií humorných, figury i zvířata. Práce velmi dovedného ochotníka.

Jestliže malíři nemalovali již tak hojně jako v předešlých dobách kancionály, za to malovali větší měrou světské drobnomalby. Svrchu místem připomenuto, že malovali dobré podobizny. Zde budiž ještě jen dotčeno, jak malinké to kontrfekty byly. R. 1616 svědčil kdosi, že paní Kolínová „dala se vymalovati na stříbře, bylo široké jako tolar; malíři co dala, nepamatuji".

V týchže dobách malíři hojně malovali figury a erby do „štampuchů". To byly knížečky jakožto památníky: obyčejně šlechticové, ale i bohatší měšťané si pořizovali ozdobnou knížku,

do níž přátelé psávali vlastní rukou nějaké průpovědi na památku a k tomu malbičku objednávali. Na panství rožmberském snad všickni malíři malovali do štampuchů, o předním z nich, Třebochovském, ví se to jistě. Štampuch měšťanský nalezl jsem již v pozůstalosti Korálka, měšťana a alchymisty pražského (r. 1599).

Znamenitý památník toho rázu chovají v zemském museu. Náležel synovi slavného Tycha Brahe, hvězdáře. Onť také první v něm má svůj kontrfekt s pověstným falešným nosem. Také tu z r. 1599 heslo a erb doktora Jesenia.

V knihovně na Strahově mají památníky zajímavé tři (1588 až 1612); v jednom z nich maloval Šimon Hutský z Křivoklátu znaky a obrázky ne bez humoru.

V téže poslední periodě bohatší řemesla dávala sobě na pergameny malovati znaky své, ba i obchodní společnost pražská, se slanými rybami obchodující, dala sobě sepsati a vymalovati soupis svých členů po způsobě památníku, jejž chová museum městské. Některé obrázky v něm jsou výborně malovány, pánové (naši i cizí) měli dosti peněz a platili.

Illuminátorů kartářských bylo v této době v Praze víc a z karet zapsány (1621) už také „karty pigetní", které ovšem nebyly novinkou. Ze zachovaných karet sem náleží karty z r. 1606 a 1616, nalezené v Černé věži pražské. Byly dělány v Praze karetníkem německým (Pletzel), jsou kolorovány barvou fermežovou. Chová je zem. museum.

Freska a sgrafita našich malířů byla v poslední době asi stejně oblibována jako prve. Jenže tu jsou dějiny umění zase v rozpacích, málo zachováno a málo sebráno k studiu. O malíři Danielovi Alešovi z Květné víme, že opravoval freska v kapli sv. Václava na Hradě r. 1609; nelze však kvality mistrovy posouditi z této práce. Z r. 1599 jsou od téhož mistra obrazy nástěnné na klenbě v kapli domu arcibiskupa pražského. Jsou to scény ze života Jana Křtitele a Krista; chválí se práce. O zbytku fresek v Polné z r. 1605 zmiňuji se, poněvadž povědom jest malíř jejich, Jiřík Jirchář. Freska jsou v kostele sv. Kateřiny nad vítězným obloukem a jest znáti z mrtvých vstání Páně. Pochvalují se Jirchářovy svěží barvy.

Z uměleckého rýsování v maltě buďtež jen připomenuta kdysi nádherná sgrafita o rozmanitém vzorku, jak je na Pecce dal dělat bezpochyby Harant, nešťastný bělohorský pán. Témuž r. 1595 vymaloval na témž hradě malíř Jan Novák v pokoji freska českých králů. Teď vše pusté. Také pro svou zvláštnost za zmínku stojí

sgrafita, která dal dělati pan Leskovec v Červené Rečici na zámku. Je tu vyrýsován rytířský turnaj a svatí jsou v úboru rytířském. (Viz Jos. Soukup v Zlaté Praze 1911, 565.)

V té době (1614) malovány erby na rathouze hradčanském, a nejedni měšťané si dávali i zdi pokojů malovati a ovšem i stropy.

Na konec všimneme si poněkud stránky technické a finanční při umění malířském.

Návrhy nebo „mustry" mistři předkládali objednatelům na papíře a začasté i na pergameně; kreslili je stříbrnou tužkou neb olůvkem, i rudkou; co zkazili, korou chlebovou vymazávali a na konec havraním perem vše provedli. Ačkoli pražští sladovníci kdysi v starší době zaplatili malíři, který přinesl tři mustry krucifixu k příkrovu, 15 grošů českých, přec pochybuji, že se podané návrhy platily vždy; když mistr s návrhem přišel, bývalo asi jen připití.

Barvy v Praze kupovány u materialistů i u apatykářů, a ti je brali obyčejně v Benátkách. Jihočeští malíři kupovali je také v Linci. Drahý kámen lazurový nalezen začátek XVI. věku v Slezích (Goldberg); snad odtud posílán do Prahy. Podle „Apatyky" Huberovy malíři některou barvu robili sami znajíce recepty (1595). Tak užívali zeleného saftu z řešetláku, přilévali louhu s kamencem, a byla pěkná zelená barva. Šťáva z černých jahod — vraních ok, s kamencem a gallesovými kulkami smíšená, dávala modrou barvu malířům a kartýřům. Alchymisté ve svých knihách měli dost receptů na zhotovení barev minerálních.

Co do cen jen toto:

Záduší sv. Martina v Praze r. 1615 kupuje libru „perkrynu" po kopě grošů (což by dnes vydalo asi 14 korun), libru „krunšpatu" stejně tak, libru „plejvejzu" po 12 groších, libru minium po 10 groších (což dnes kupní silou nad 2 koruny).

Ceny malířského díla byly, jakož přirozeno, velmi rozmanity. Uvedu některé, ale váhu mají jen relativní. Guarinonius doktor při dvoře Rudolfově vypravuje, že zvláště šlechta touživá po obrazech a dává za některý umělecký kus i do 4—5 tisíc „korun" (dukátů). Lze doktoru věřiti. Ale obyčejně malíři byli lacinější. Daleko lacinější nežli někteří malíři nynějších časů. Seisenegger r. 1535 maloval krále Ferdinanda I. na plátně za 48 zlatých rýnských (což dnes kupní silou se rovná asi 400—500 korunám); téhož krále maloval Terzio za 30 kop, což dnes vydá nad 400 korun.

U malíře Ekenpergera († 1612) oceněny podobizny od 2 kop do 12; krajiny od 5—15 kop (kopu míšenskou lze kupní silou bráti tehdáž za 10—12 korun našich). U téhož malíře kontrfekt

zlopověstného komorníka Ruckého ceněn za 5 kop, též tak podobizna řezbáře dvorního Pfofa, „kontrfekt nahé paní s košilí" za 2 kopy, podobizna děťátka umrlého za 2 kopy. Veliký obraz nedodělaný, na němž kůň a pod ním pes, ceněn 18 kopami; figura bičování P. Krista veliká za 14 kop. Podobné „duchovní malování" malíř Womfeld odkázal k sv. Tomáši oceniv si je 12—15 kopami grošů míš.

Na odpor těmto skrovným cenám dvorní malíř Hofman (1585) za obraz zajíce obdržel od císaře 200 zl. rýnských, což by se dnes kupní silou mohlo vyrovnati 2000 korun. U cukráře Zelendra († 1613) ceněny obrazy římských císařů po 1 kopě, ale kontrfekt „Jeho císařské milosti paní matky" jen 15 grošů. Tamž ceněno Bičování Kristovo za 2 kopy a nějaká krajina za 10 kop.

A zase proti tomu malíř „dvora" v Jindřichově Hradci vzal r. 1607 za malbu dvou erbů do vozu pouze 51 grošů a 3 denáry; r. 1610 maloval dva erby panské na vůz vojanský za kopu a 30 grošů; od malování „tabulí na orloj k hodinám" zámeckým dali mu 2 kopy 40 grošů.

Touž dobou v Němcích — aspoň konšelé hanoverští — platili za obrazy též málo. Hanoverští r. 1617 dali malíři, znamenitému mistru Vedemeyerovi, za obraz historie Samsonovy na plátně 16 loket dlouhém — 10 tolarů!

Platy za celé archy oltářní s několika tabulovými obrazy bývaly velmi skrovné. Na příklad r. 1577 Loketští smluvili s malířem August. Cordusem, že vymaluje archu neb oltář, a to v dolejší části jeho že bude Večeře Páně malována, v jejímž pozadí „aby byl kvítek Vergismennicht"; na hlavní tabuli že bude utrpení Kristovo na kříži, na křídlech oltáře že namaluje olivet (t. j. Kristus v zahradě) a z mrtvých vstání; na „slepých" stranách křídel (když se oltář zavře) že bude vyobrazena historie Abrahama, narození Páně, křest jeho a ještě některé drobné scény ze života Kristova; mimo to, že architekturu oltáře, dva anděly s troubou řezané a jiné části že ozlatí a omaluje, všecko že pořídí zlatem a olejnými barvami dobrými na svůj náklad — a za to mu slíbili dáti 200 zl. (zlatý po 56 krejcarech) a nad to dar že přidají, bude-li vše dobře uděláno.

Skoro stejně tolik — 200 kop míšenských — obdržel pražský mistr Hutský z Křivoklátu r. 1589 za tabulové oltářní obrazy, do kostela sv. Benedikta zamluvené (večeře Páně, čtyři evangelisté, čtyři doktoři písma). Ale naříkal, že to málo.

✣

Byly však archy ještě lacinější. Rakovničtí a Slanští pořídili si do hřbitovních kostelů svých v l. 1590—1610 archy po 60—90 kopách a některém strychu obilí. Oznámiti však dlužno, že Slanští nechtěli míti na arše figury („maňasy"), nýbrž nápisy, což je ovšem lacinější.

Zajímavo k těm cenám přirovnati ceny „duchovních" maleb následujícího století. Karel Škreta obdržel za obrazy Ukřižovaného 150 zl. (nyní asi 2000 korun); ale obraz nalezení sv. Kříže, v Augšpurce malovaný, stál 700 zlatých rýnských (nyní asi 9000 korun). Oba obrazy byly v kostele sv. Kříže, nedávno zbouraném.

Nestejně placena byla epitáfia. R. 1571 obdržel malíř Gabriel v Jindř. Hradci „za malování" epitáfia „u hrobu nebožtíka pána dobré a svaté paměti" 35 kop, a když to dílo dodělali, mistru a tovaryši na spropití dána kopa. Na odpor tomu vdova po pražském malíři Grafferovi odkázala r. 1619 na epitáf do kostela sv. Mikuláše malostranského 400 kop míš. A opět proti tomu jiná vdova — Alžběta od Pěti korun — určila pouze 50 kop r. 1571 na pořízení tabule, na níž měl býti malován otec, matka, manžel, synové a dcery. Tedy dost figur za málo peněz.

Nesnadná byla malířská práce fresková. Malováno dle kartonu rychle na mokro, na vlhkém vápně jemným pískem smíšeném; co se zkazilo, musilo se odtlouci; malováno-li na zkaženém, odlouplo se. A také za tu práci, technicky obtížnou, platilo se nevalně. Celý kostel slanský na omítce vymaloval r. 1614 mistr Matouš Jednuška za 350 kop míšenských, a to svými barvami; kostel na Louži v Praze r. 1616 malíř Špindler vymaloval za 209 kop, žalostil však, a záduší mu něco málo přidalo.

Proti tomu snad lépe zaplacen byl r. 1594 malíř Mates, jenž jindřichohradecké vrchnosti maloval v pražském jejím domě pokoj a komoru za 175 kop, a velikou světnici za 200 kop.

Také miniaturní práce bývaly nestejně honorovány. Podobiznu královny do modlitební knihy mistr Seisenegger r. 1535 vmaloval za 12 zl. rýnských; r. 1610 zaplacen erbík v štampuchu kterémus malíři v Jindřichově Hradci pouze 30 groši (což platí dnes málo nad 6 korun); veliký kancionál čáslavský (teď ve Vídni), malovaný Fabianem Polírarem, stál všecek (pergamen i malby a vazba) asi 1000 kop grošů českých, což summa věru skoro k víře nepodobná; bylitě kancionály placeny i jen po 200 až 300 kopách, ba český litomyšlský (z r. 1563) stál jen asi 118 kop. Záviselof zajisté na smlouvě.

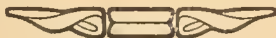
S týmž slovutným Pulírarem či Pulérem r. 1559 horníci kaňkovští (u Kutné Hory) smluvili dáti za malby v graduálu 70 kop, přidali mu pak za nové obrazy (mezi nimiž M. Hus) ještě 20 kop a na konec dodali ještě 8 kop. Tedy vzal mistr za všecko malování 98 kop grošů, (což kupní silou dnes může býti asi za 900 až 1000 korun).

Graduál český psaný na papíře bez obrázků stál r. 1570 v Praze 18 kop míšenských. Jsou některé takové kancionály překrásně psané a notované snad od ochotníků.

Z platů za práce malířské a pololakýrnické stůj tu jen, že v Žluticích r. 1601 malíř maloval křtitelnici za 4 kopy, střechu nad kazatelnicí v Týně (v Praze) malíř Špindler r. 1608 omaloval za 85 zlatých rýnských, ovšem barvami svými. Dřevěný strop na zámku v Jindř. Hradci r. 1584 namalován za 33 kop; tamž malíř vzal za malování a zlacení rámu dřevěného k obrazu 2 kopy; pověstnou železnou kašnu na Zámku Jindř. Hradce pomaloval malíř Tomáš za 100 kop. Od „spravování a vyčišťování obrazů knížat a králů na paláce v zámku Jindřichohradeckém obdržel r. 1632 malíř Adam půl druhé kopy grošů.

Že malíři vynucují zálohy a meškají lidi svou prací, o tom leckde svrchu byla řeč. R. 1561 Kaňkovští doufali, kdo ví jak pohnou slavného malíře Pulera k rychlejší práci kancionálu, na nějž vybral zálohy, když mu vyčítavě napsali: „Lidé se na nás (stran kancionálu) dotazují a my se za to stydíme.“ Ale Puléř se uhnati nedal. Pociťovali tedy zákazníci s mistry malíři zlosti dost.

Ale na odpor tomu také zmíniti se jest, že básníci nejednoho malíře ctili a vychvalovali básněmi, ódami. Takž Adama Travného velebil humanista Balbín, a Matiáše Litoměřického, pokračovatele graduálu králohradeckého, básní oslavil J. Kampanus r. 1600.

JAN OPOLSKÝ:

STÍNY NAD KRAJEM.

Tak se celý obraz města v mysl vrývá sytě,
plane navzdor létům prchlým v téže intensitě;
mnohý detail přehlédnutý náhle v oči bije,
snaže se tak usilovně mít tvé sympatie.
Jsou tu pěšinky a louky mezi kopci skryty,
celý věk by v kontemplaci mohl tu být žitý,

tiše, břejně, harmonicky v shodě hmoty s duchem
ve prostředí nevtíravém, ač ne jednoduchém.
Luka, černé háje smolné, kam se ticho stele,
paseky, kam slunce padá chvějící a vřelé,
potoky, jichž tůně temné odraz mraků hostí,
nemající sobě rovných v světě ve snivosti;
pýcha ruin zasmušených, hrádků padlých v rumy,
jejichž vůně mnohavěká ještě nevyšumí,
nevyšumí, nevyvěrá, neodvane lehce,
tak jako se srdcím lidským zapomínat nechce.
Všechen plodný život kraje, nedozírnost polí,
kde si sochy osamělé smutná místa volí,
nad všedností vyvýšená, ustraněná v taji,
která jiný, obsažnější, hlubší život mají.
Všechen jasný půvab kraje, s městem úzce slitý,
neodlučný od mých představ, slovy zneužitý,
všecko to, čím kraj ten hýří, všecko též, čím strádá,
to se mi dnes neodbytně do vzpomínek vkrádá . . .
. . . Volně teče malý potok, nepodoben vodě,
nose v dálku nedohlednou papírové lodě,
které se jak posel věrný očím v brzku ztratí.
(Děti umí tím způsobem touhy ztišovati.)
Mdle se béře středem města, fádnější den po dni,
nevykypí nikdy hlučně a se nerozvodní,
podoben je v podstatě své mravní síle lidí,
které čistým ohněm planout nikdo neuvidí.
. . . Tři kostely pnou se k nebi, týny víry živé,
chmurní, chladní asylové duše nedužívé.
Starý klášter, pyšné dílo do snů mojich vbité,
na němž lpějí stopy věků hloubky neurčité!
Führich, Brandl zapomněný vlhké stěny zdobí,
dotknou se chmurně zraku, slasti nezpůsobí,
do prázdna zní v díle jejich síla ducha snivá,
chladný sujet náboženský srdce nezahřívá.
Mlčí srdce pravdylačné, mlčí rovněž k tomu,
je-li vše kol obnoveno v živém polychromu,
v plné syté škále barev, v nejlesklejším zlatu,
čpí-li fermež pronikavě ze zázračných šatů.
Starý klášter, jiná kouzla, pokud vím, však chová:
chodby stinné, refektáře, kde mrou dlouze slova,
chladné dvory zastíněné v každé době roku,
přidušené lkání zvonů, spících ve vysoku,
stáří stromů obrovité, mocnou tíhu časů,
jako pověst provtělenou do stříbrných vlasů.
. . . Tři kostely včetně kaple tvrdě v městě stojí,
každou mysl nepotěší, každou nezahojí!
Cizí, těžké atmosféry nitro chrámů plní,
nikdy vroucí zanícení retů nerozvlní.

cosi jako oblak dusný prostorou se nese,
nelze nikdy na čerstvý vzduch vyjít bez deprese.
Vzpomínám si zcela jasně, kdy se mi jen zmane,
na nedělní služby boží hojně obeslané
lidem ze vsi s líci příkrou, zapadlou a strohou,
jejíž rysy nepodajné slzy nepřemohou,
zřejmě znát je poměr jejich ku nejvyšší moci,
jemuž nelze v přítomnosti ničím odpomoci;
poměr lidu poddaného zeje prostě z tváří,
řízeného vrchnostenskou správní kanceláří.
„Ty jsi pán a já jsem zboží. Náležím ti celý.“
To jste v tazích venkovanů stručně psáno zřeli.
Zažívali výklad písma s mírnou dávkou žele:
potřebí nám na tom světě znovu Spasitele,
k němuž bychom přistoupili volně jako děti,
bez fatálních, uděšených mylných předpojetí.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tři kostely s chladným zdivem, které fermež halí,
v hloubi prsou nezkojených rmut mi zanechaly,
tři kostely s bílou kaplí, do níž šero siné,
pějíc všemi tóny prisma, pestrým oknem plyne,
na níž kavka, stanouc v pouti, dumné bydlo hledá.
Tři kostely s bílou kaplí. Žádný míru nedá!!
Hučí zvony se tří věží, slévají se spolem,
naplňují moje srdce osobitým bolem,
hrdé sny, z nichž duch můj sílil, hynou v něm a tají,
rozsévají černé stíny po mém rodném kraji . . .

NOC.

Je hluchá noc, ta, v kteréž vězí
i lidský mír i lidský žal,
jak s kosmu by, jenž nezná mezí,
to velký, chmurný prapor vlál.

Jak černý šlář, jenž vdovy halí,
jak prázdný hrob, jak smrti stan,
jak dotek prázdna neskonalý,
jak temná krev, jež plyne z ran.

VIKTOR DYK:

PRAVDIVÝ PŘÍBĚH O KRYSAŘI.

(Pokračování.)

IX.

Krysař přecházel neklidně síní.

S rozšířenými zornicemi hleděla na něho Agnes. Její oči nedovedly se odloučit od jeho kroků. Byl ve svém hněvu krásný. Jeho oči planuly znepokojujícím ohněm a všechny jeho pohyby zkrásněly. Agnes se zdálo, jako by vyrůstal; schoulila se bezděky více ve svém koutku u okna. Nebylo však ku podivu v této bázni nic děsivého: opojovala spíše. Vyrůstej, krysaři; krásná Agnes čeká.

Krysař přecházel neklidně síní.

Nízké klenutí nedostačovalo jeho napětí; celé světy by mu nestačily. Nereptal, nehrozil; ale jeho mlčení bylo hrozivější repotu a hrozeb. Bonifác Strumm a Gottlieb Frosch, třeba že vážení košelé města, neopakovali by tomuto mlčícímu muži své nabídky. Krysař negestikuloval, ani jeho kroky nebyly hlučnější a důraznější; odkud ten znepokojující dojem němého přecházení?

Dlouho choulila se tak Agnes, neodvažujíc se slova ni pohybu.

Bála se neznámé moci krysařovy, které dobře nechápala, ale které podlehala chvílemi. Bála se a milovala svou bázeň. Milovala také krysaře.

Milovala také dlouhého Kristiána? Snad ho milovala včera. Snad ho bude milovati zítra. Ale nyní ho nebylo v této síni. Ani v jejím srdci ho nebylo.

Nikdo nedovedl tak milovat jako Agnes a nikdo nedovedl tak zapomínati. Po noci lásky probouzela se ráno s dětskýma a nevinnýma očima. A kdyby se kdo ptal, řekla mu přesvědčivě a prostě, nesklopivši svých jasných a průhledných očí: „nebylo to nic.“

Té chvíle však se Agnes bála. A té chvíle Agnes milovala. Její bázeň byla její rozkoší.

Náhle, s bezděčným pohybem, pohybem, ve kterém bylo konejšení matky a lichocení milenky, objala Agnes hrdlo krysařovo Krysař se zachvěl při doteku nahých těchto rukou.

A toto zachvění posílilo váhající.

„Krysaři,“ zašeptala Agnes chlácholivě a prosebně.

Ticho bylo porušeno; čar a kouzlo zmizelo. Krysař vracel se ze svého smělého letu na krotkou půdu města Hammeln.

Usmíval se v návratu. Vše, čím se zabýval před okamžikem, vše, co trudilo jeho mysl, připadalo mu malicherným a prázdným. Sevřel železnýma rukama. A mluvil, hledě do jejích slibujících očí roztouženě a překotně:

„Mohl bych zahubiti Hammeln. Mohl bych zničiti Frosche a Strumma. Mohl bych učiniti, že by nezůstalo živé bytosti v opuštěných městských zdech. To všechno mohl bych učiniti. Nechce se mi...

Bůh žádal deset spravedlivých, aby ušetřil Sodomu a Gomoru. Chci býti skromnějším boha.

Stačí mi jediná krásná žena.

Ušetřím Hammeln pro tebe, Agnes."

Jeho tvář dotýkala se její tváře, jeho tělo jejího těla. Agnes cítila opojivou radost. Krysař je její. Chápala, jak je její. A její oči zazářily touto jistotou, lijící se v srdce jako vůně májového večera lila se do oken. —

Srdce Agnes, před okamžikem prudce bušící, uklidnilo se náhle. Nebylo už v něm bázně.

Před krátkem připadalo Agnes, jako by krysař chmurně a znepokojivě vzrůstal. Nyní však vyrůstala ona.

X.

Ta noc v Hammeln byla prapodivná noc.

Podivné sny přepadaly Gottlieba Frosche.

Zdálo se mu, že pracuje v své dílně, pověstné široko daleko. Tisíc postelí z dobrého dřeva, královská objednávka. Jak bylo veselo a rušno! Gottlieb Frosch pracoval a dohlížel na práci; dnes nutno dokonati dílo a dílo bude dokonáno, buď jak buď. Vteřiny nelze propásti! Zvláštní mzda tovaryšům, bude-li dílo hotovo včas!

Hohoho, dílo bude včas hotovo! Gottlieb Frosch zná své lidi.

A dílo bylo hotovo... Hrdým zrakem rozhlédl se konšel po dílně. Počítal a dopočítal se. Usmál se sebevědomým úsměvem.

Náhle však cítil, že není sám, který se směje.

Proti němu stál krysař. Frosch pocítil cosi nepříjemného, ale snažil se přemoci tento pocit.

„Zvláštní mzda," pravil Wolfgangovi, přednímu z tovaryšů. „Zasloužili jste si ji."

A mistr poklepal tovaryšovi na rameno.

Ale krysař nechtěl uhnouti. Krysař se usmíval. Tak, připadalo Froschovi, usmívá se ďábel.

Ďábel byl slabou stránkou Gottlieba Frosche. Nemluvil rád o ďáblu; snad že myslil na něho příliš mnoho. Snažil se však zmoci svoji slabost. Pohleděl krysaři hrdě do tváře.

Nepovedlo se právě dotvrditi dobrou pověst slavného závodu Froschova?

Podařilo se mu zformulovati ve dvou slovech všecku pýchu chvíle.

„Tisíc postelí," řekl.

Krysař nespouštěl s něho pohledu. Krysař usmíval se stále. Pýcha Froschova tála pod úsměvem, který pálil. Ale Frosch nebyl zvyklý couvnouti tak snadno.

„Tisíc postelí," opakoval. „Královská objednávka. Pouze Frosch ji dovedl zmoci."

„Tisíc rakví," zasyčel krysař.

Frosche zamrazilo. Smrtelný pot vyvstával na jeho čele. Rozhlédl se.

Bylo to opravdu tisíc rakví.

Frosch procitl. Neusnul už podivné této noci.

Také Bonifác Strumm té noci neměl dobrých snů.

Zdálo se mu, že pracuje v svém závodě, proslulém po celé říši, Tisíc krásných nádherných šatů, tisíc šatů, za něž by se vévodové nemusili hanbiti. Jak rušno bylo v závodě Strummově! Do půlnoci nutno dohotoviti dílo. A dílo hotovo bude; závod Strummův nikdy ještě se neopozdil. Zaplatí raději dělníkům zvláštní mzdu, aby povzbudil jejich čilost.

Hohoho, poznáte dochvilnost Bonifáce Strumma. Udá-li lhůtu, dodrží ji.

A skutečně, sotva bila půlnoc, rozhlédl se konšel vítězně po své dílně. —

Sčítal a dopočítal se. A vypukl ve veselý, sebou spokojený smích.

Ale ani Bonifác Strumm nesmál se sám; a nesmáli se to tovaryši, kteří dleli zde unaveni a bledi úmornou prací.

Bonifác Strumm stál tváří v tvář krysaři. Pocítil něco podobného úzkosti, ale bylo by směšno, aby konšel města Hammeln bál se bludného krysaře.

„Slíbil jsem zvláštní mzdu, a dám zvláštní mzdu," rozhovořil se Strumm takořka násilím. „Kdo může říci, že bych kdy byl nedostál slovu?"

Ale krysař se usmíval. Tak, připadalo Strummovi, usmívá se Satan.

Bonifác Strumm nevěřil přespříliš v boha; neviděl ho v sobě, ani v jiných. V Satana věřil spíše: připadal mu pravděpodobnější.

Přes to sebral všechnu svou sílu a pozvedl ke krysaři zrak.

Podařilo se mu říci ve dvou slovech všechnu svou hrdost.

„Tisíc oděvů," pravil.

Krysař zíral však na něho posměšně a němě. A úsměv krysařův lámal všechnu Strummovu pýchu. Naposledy pokusil se konšel o odpor:

„Tisíc oděvů," opakoval, „Vše dodáno včas."

Krysař vypukl v strašný a drtivý smích.

„Tisíc rubášů," zasyčelo to z jeho úst.

Bezděčně se Strumm ohlédl. Šílená úzkost súžila jeho hrdlo.

Tisíc oděvů proměnilo se v tisíc rubášů. A v středu rubášů viděl bledou líc vlastní, tvář Bonifáce Strumma; a druhý tento Strumm pravil j e h o hlasem slavnostní formuli města Hammeln: „K tomu mi dopomáhej bůh."

Také Bonifác Strumm neusnul už této noci.

XI.

Také krysař probděl noc.

Agnes usnula mezi láskou. Ale nevysvětlitelný neklid nedal spáti krysaři. Připadalo mu, že by ho někdo okradl, kdyby usnul. Ale kdo může okrásti krysaře?

Krysař přes to naslouchal, jako by slyšel něčí kroky. Neuslyšel nic než rytmický dech spící.

Ponenáhlu řidla tma; přicházel první úsvit, časný v květnu.

Krysař pozdravil tento úsvit; vracel mu Agnes.

Podepíraje se o pelest lože, díval se na ni.

Spala klidně, jak spí spravedliví; spala klidná a nevinná. Její tělo, útlé, křehké a čisté, leželo tu v jímavé bezmocnosti.

Krysař zahleděl se do obličeje spící, který mu odhaloval úsvit. Byl to skoro obličej dítěte. Něco plachého a něžného v něm bylo, jakmile se její oči zavřely.

Jakým tajemstvím dovedla se tato žena přetvořovati v pannu? Krysař, vida tuto spící, zapomínal vše, co bylo. Bylo možno přísahati, že nikdy se jí nedotkl.

*

Nezvyklá něha, nikdy před tím nepocítěná, zalila tvrdé krysařovo srdce. Zatajil dech a seděl bez hnutí, boje se, že spící probudí a oloupí ji o toto ranní kouzlo.

Snila. O čem asi snila? O loutce, o dětských hrách, o motýlech, kteří ulétají?

A krysaře ranila úzkost.

Nikdy se mu Agnes nezdála tak krásnou; a nikdy necítil, jak lehko porušitelnou a mizivou je krása ženy. O něco více, o něco méně; a veta po kouzlu a po půvabu. Krysař může mnoho. Může vyvésti krysy a může vylidniti města. Nemůže však zadržeti čas.

Agnes spala; na okamžik zatoužil krysař probuditi ji polibky, aby se zbavil svého neklidu. Ale zalekl se vlastní myšlenky; oloupoval by o něco spící.

Podivná byla tato noc; podivné bylo ráno.

Krysař nakláněl se nad křehkým tělem té, které se neodvažoval dotknouti v ranním úsvitu. Neklid rostl v tuláckém jeho srdci. Kdo přijde, aby ho oloupil? Kdy a kudy přijde?

Krysař prošel mnoha městy a mnoha zeměmi. Prošel jimi poutaje, ale nespoután.

Teprve dnešní noci pocítil něco, jakoby pouta. Opustil města a opustil země, a touha ho nikdy nerozteskňila; nehleděl nikdy zpět, ale ku předu. Bylo mu náhle jasno, že neopustí takto Hammeln.

Myšlenka, že by mohl se dáti připoutati, zdála se mu směšnou a absurdní. Ale směšná a absurdní myšlenka se vracela. A posléze nezdála se směšnou ani absurdní.

Divně bylo krysaři.

Srdce jeho stalo se těžkým, jako by nosilo hoře tisíců. A stalo se lehkým, jako by nosilo jejich radost.

Otevřel široko oči.

Toto ráno přerodilo svět. Včerejšky měly svou radost a svou bolest. Ale včerejší radost byla stínem dnešní radosti a včerejší bol stínem dnešního bolu. Kdysi, když krysař hoch stál na dýně moře, v dálce plula loď a její plachty se dmuly; hocha na břehu přepadla touha pozdraviti cestu, ať je jakákoli. Zdráva lodi! Zdrávi, kteří plujete! Šťastni, kteří ztroskotáte!

Hoch volal tato slova, vyzývající osudy. Muži nyní se vracela. Jak mohutnější byla však tato pozdní ozvěna!

Neklid krysařův se stával nesnesitelným. Krev prudce kolotala v jeho žilách. Tělo žádalo pohyb, ruch a činy. Lehounce svezl se s lože; ale jeho pohyb probudil přece spící. Procitla napolo; pootevřela oči, dotkla se rukou čela krysařova a řekla: „Zůstaň.“

Ale to bylo, co krysař nemohl. Posečkal na několik vteřin. Agnes usnula znova; přivřela oči a její ruce klesly bezvládně.

A krysař odcházel tiše, zcela tiše.

— — — —

Krysař vyšel do zahrady. Jaká to byla zahrada! Keře byly nové a záhony nové; stromy sypaly tolik květů na cestu.

Krysař zahleděl se na nebe. Bylo čisté a jasné a větší než včera. Den, ale v prvých počátcích. Slunce, ale ještě jako červánek.

Krysař zahleděl se na zemi. Byla čistá a svěží ranní rosou. A také vlastní srdce bylo čisté a jasné.

Spoután? Proč ne! Jaký let v těchto poutech! Jak vysoko možno se vznésti!

Věž chrámu svaté Trojice je vysoko. Ale jak je nízká jeho letu!

Spoután? Ano. Ale mnoho poutaje; světy poutaje.

Ranní větřík osvěžuje horké skráně; jak lichotný to dotek!

A květy voní. Množství květů všech barev a všech vůní. A kterýkoli z nich možno utrhnouti. Všechny čekají na krysaře.

Lehkým a vítězným pohybem ruky sáhl krysař po kterémsi z nejkrásnějších květů. Vnitřní neklid zastavil jeho ruku.

Rozhlédl se . . .

Jak krásný byl svět!

Hle, za městem Hammeln rýsuje se hora Koppel. Hora Koppel je vysoko, je mnohem vyšší než chrám svaté Trojice. Ale jeho letu také nestačí.

A jsou vyšší a vyšší hory. Mnohé viděl a mnohé uvidí.

Jeho letu nedostačí.

A krásný svět a jak je krásno ho míti! Jak krásno míti kouzelný nástroj, který vše zmůže. Papež má moc; co je moc papežova proti moci krysařovy píšťaly? Císař má moc; co svede proti zvukům, které umí krysař vylouditi?

Tak chtěl krysař obelstíti neklid své duše. Nebylo možno však ho obelstíti.

Zrak krysařův, rozlétlý do daleka, setkal se s jakýmsi temným bodem mezi tolika jasnými a čarovnými předměty.

Temný bod byl pranepatrný; blížil se však a rostl.

Nebylo to nic podivného; byl to pouze muž, který se blížil.

V chůzi přicházejícího nebylo nic mimořádného. Nebyla ani příliš kvapná, ani příliš pomalá. Občané města nemilují kvapu; jsou však zvyklí přicházeti včas.

Rozhodně byl to občan z Hammeln.

Tohoto muže krysař neviděl a neznal; tohoto muže nepřál si viděti a poznati. Nejméně přál si ho viděti a poznati zvláštního tohoto rána.

Ale muž se blížil určitým krokem člověka, který má cíl.

Srdce krysařovo bylo ještě tak těžké, jako by neslo hoře tisíců; ale lehkosti, která nosí radosti tisíců, nebylo už v něm.

Každé dítě v Hammeln mohlo krysaři jmenovati muže, zastavivšího se u plotu. Každé dítě znalo dlouhého Kristiána.

(Pokračování příště.)

FEUILLETON.

JEŠTĚ JEDNOU NERUDA A SVĚTLÁ.

Událostí dne jest otisk téměř celé korrespondence, jež týká se vztahu Jana Nerudy a Karoliny Světlé. Samostatnost uveřejnila tyto důležité doklady dne 3., 8., 9. a 10. prosince, a tím, trvám, zastavila definitivně příval dohadů a legend, jež od října pronikaly i do listů osvědčených soudnou rozvahou. Korrespondence dementuje na celé čáře „mravní zachraňování“ Nerudovo Karolinou Světlou, a převádí celý vztah na přirozený a pravdivý základ obapolné lásky. Tím jest Neruda rehabilitován, ale také Světlá a Podlipská značně vyvýšeny.

Neruda doznal (7./VIII. a 21./VIII. 1862), že Světlá jest triumfem jeho života, anděl strážce, kormidelník v krásný, tichý a blahý přístav, že k ní jest schopen modlitby. Tragiku svého vztahu označil: fantasie mně maluje malou mansardu, v níž není hnutí pro samé knihy. V lenošce spočívá kvetoucí postava, kvetoucí ústa, kvetoucí oči, já klesnu na tu podnožku, a hle, začínám kvésti, pel z květů nade mnou zúrodnil můj mozek, moje srdce, les růží z nich vyprýští... Ach, ach, jsou nalomeny, všecky zlomeny, opršelé, jako naděje moje!“ Doznává, že se mu vášeň k Světlé vytříbila v čistou a svatou lásku. Ale není spokojen nedotknutelností Světlé. I jí jest třeba vyplakati se a život změniti. „Ano, starou pannou jsi v každém ohledu, neumíš ani tělesně, ani duševně se vzdát. Bože, ženo, co by mohlo z tebe býti, kdybys neměla tuto falešnou, urputnou stydlivost. Co by se nezrodilo v duchu Tvém, kdybys jinému dopřála, by jej zúrodnil. Tvé mužské povahy nerozhřívají nikoho, Ty máš jen panáky nebo blouznivce, protože jsi žádného muže nikdy do své bytosti nepojala a nedopřála, by tě pronikl.“

Neruda potřebuje pro svůj život a práci ženského prvku, Světlá mužského. Světlá jest první žena, jež na něj působí, — odtud touha míti Světlou, — pochopí-li ho Světlá, získají oba dva lidsky i slovesně.

Světlá, zdá se, že brzy pochopovala. Její dopisy, psané Sofii Podlipské (5./VIII., 15./VIII., 21./VIII. a 28./VIII. 1862) prozrazují krutý boj, uvědomění si dosavadní životní

prázdnoty, odklon od Mužáka a pozvolné duchovní vzdání se Nerudovi. Tento přelom nelze čísti bez pohnutí. Světlá zprvu věří, že navázala nesmírně ideálně přátelský poměr. Ale brzy znamená, že „její obzor se zatáhl, ale lépe tato bouřlivá mračna, než ta olověně šedá barvitost, která ho jindy kryla a Světlou utiskovala a hubila!" „Můj muž," — stěžuje si své sestře, — „nemá za celý den pro mne pohledu a slůvka, a hovoříme-li dohromady, tu se teprve ukáže, že nás zajímá to nejheterogenštější. My jsme dva póly... on rozum, positivnost, rozvaha, já fantasie, fantasie a zas fantasie; on kráčí, já chci lítat... Ta druhá povaha, která se mi tak z nenadání v cestu pletla, je mi příliš podobná, než aby to dlouho tak jíti mohlo, jak jsme to ustanovili. Takové duchy usmrcuje stagnace, proměna je jejich živlem... Já šetřím muže svého z lidskosti, rodiče své ze soucitu, veřejné mínění k vůli svému povolání a jménu svému, tedy z vychytralosti, ale mravní jiskry není v jednání mém." Světlá má za to, že mravností by bylo jít za citem a hlasem neomylným a že zde by byla „velká enthusiastická láska na místě". Tento nový rozkvět své bytosti vítá: „požehnána budiž tato tíž, třeba mne do krve mačkala, jen ne více to šeredné prázdno!" „Co mne bolí, je můj poměr k manželi; bereli mne za ruku, promluvili laskavěji ke mně, tu sebou trhám, nepříjemně dojata." Tak doznává Světlá svou změnu sestře Sofii, ale stále chce pro ni označení přátelství, — v žádný závazek nemíní vejíti z pýchy.

Podlipská hleděla na sestřinu změnu lidštěji a volněji. Její dopisy ze dne 21. a 28. srpna 1862 jsou z nejkrásnějších jejích projevů. Píšeť: „Ty víš, jaká vášnivá jsem přívrženkyně svaté přírody a jejích práv, jak nenávidím ty úzkoprsé předsudky, a jak se těším, osmělí-li se někdo po nich šlapat. Já též vidím s lítostí Tvou bujnou rozkvétající krásu odsouzenu, aby svadla, než sama odkvete. Přeju Ti, že to tak přišlo, neboť Ty žiješ nyní... Osud Ti podává s vavřínem nyní i věnec růžový, Ty ho nemůžeš odmítnouti, Ty nesmíš zašlapati ty vábné květy jeho. Bojím se o to, co by se musilo zničit, a plesám nad tím, co by nového, krásného a blahého povstalo."

Tak sankcionovala Podlipská poměr Světlé a Nerudův, jenž dle všeho se navázal takto srdečně na jaře 1862, aby byl na podzim 1862 zlobou lidí rozmetán. Osvěta otiskne — dle pí. A. Čermákové Slukové — poslední akt tohoto dramatu, v němž na pranýři lidské zloby láska Světlé propuká k Nerudovi zjevně, — Neruda ho nečetl, protože list dodán nebyl.

Drama jest tedy v podstatě dnes známo a poznáním vzrostli jeho autoři: zvýšili se, zlidštěli, zkrásněli. Máme je pro toto tragické poznání ještě radši. Toto poznání donutí přehlédnouti znovu jich život i dílo, a zjistiti, jaké stopy drama zůstavilo. Dnes jim porozumíme.

Korrespondencí proti prvotní kusé publikaci pí. Čermákové Neruda jest rehabilitován.

Tak hned ve vztahu k Lidunce Schmidtové. To, co o věci píše Světlá Podlipské 9./IV. a 15./VIII. 1862, zřejmě ukazuje, že Neruda Schmidtovou odmítal. Světlá sváděla Nerudu se Schmidtovou, aby vyvrátila podezření svého svazku s ním. „Já jsem všemožně lásku její podporovala a podněcovala, bych sama ušla nebezpečnému poměru, ale sotva ujdu." A Neruda píše Světlé: „Lidunce nepiš o mně! Nepočínej znovu tuto krutou hru, nevnucuj mi lásku, s níž nevím, co si počíti. Já ji nemiluji, a Tys jí líčila mou vášeň

těmi nejohnivějšími barvami, a ona pak činila na mne požadavky dle slov Tvých."

V korrespondenci je čísti však i korrektiv mravního názoru Světlé na Nerudu a vlastní Nerudovu obranu, že by byl mravním nihilistou a jen člověkem smyslů. Neruda 7. VIII. a 21. VIII. 1862 vyčítá Světlé, že uvěřila řečem a intrikám proti němu, a že mu tím ukřivdila. „Proč jste na mne zanevřela? Že jsem na ulici vyrostl, že jsem si musil dlužiti chléb, že jsem leckdy nějakou ženštinu k sobě přitiskl, když se mi na krk uvrhla, — hle tu jsou všecky hříchy mé." „Já bloud myslel, že Vy v mém nitru čtete jako v otevřené knize, že Vy jediná mne znáte, že Vás nemýlí škraboška, kterou si z bujnosti a rozmrzelost nastrkuji." „Pouštěl jsem se do pletek a mluvil jsem hlouposti, jen abych byl hodně pokárán..." („Vadíš-li se, snědl bych Tě, po prostu řečeno, láskou.") „Jak jsou ženy podivné tvory, pronikavé a zas tak zaslepené! Pochybovala jste o mé cti, ač více než za půl roku jste znala každý můj krok, každou mou myšlenku. Přes to, řekli-li lidé, „je mrzký", opakovala jste „je mrzký". Na to vykládá Neruda kořen své bidy, své sociální ponížení, zděděné po rodičích, zove je svým strašlivým osudem, a stěžuje si, jak se dřeli rodiče, jak pracuje sám více než jiní, třeba se stal lenochem, a jak bolí ho, že říkají lidé, že žije na útraty jiných, ač každou věc platí dvakrát, třikrát dráže než každý jiný. „Pak se tážou člověka, proč nepěje, a smějí se, jakým je básníkem. Někdy, když tak večer kráčím kolem domů těch boháčů, hlavu plnou starostí, srdce plno hoře, tu se mi zdá, že byl bych oprávněn hoditi jim červeného kohouta na střechu, a když je potkám na ulici, v tlusté tváři nadmutost a lakomství a v každém posunku pohrdlivost, tu zas se domnívám, že by to byl dobrý skutek, kdybych jim dýku do toho hrdého srdce vrazil! Jakým to je právem, že oni mají vše, a mně že nenáleží ani ten trochu vzduchu, neb i toho mne mohou zbavit, je-li taková libost jejich." Neruda nazývá tuto nenávist sice mrzkostí, ale bolí ho a lékem proti ní má jen osobní hrdost. A dále pokračuje Neruda: „Víš, co si někdy myslím? Že jsem lepší než Ty. Já bych nemohl nikoho tak trápit, jako Ty mne trápívalas, a kdyby to byl vrah, zloděj, loupežník, — snad Ti křivdím, ale někdy se mi zdálo, jakobys mne měla ještě za někoho horšího... Já jsem si hrál s passi na padoucha. Bláhový! Chtěl jsem, aby lidé zlato v hlíně skryté sami poznali — oni nevidí ani, co jim na očích leží! Krátkozrací!" Z dopisů dále vysvítá, že Neruda se bránil Světlé i proti pomluvě o styku se ženštinami, že popřel i styk s onou podezřelou F. a že sama Světlá doznala, že upřílišila, jak v úsudku o Nerudově životě mravním, tak i ve zmínce o možném vězení. Světlá psala toto Podlipské, a Podlipská měla z jednání Nerudova takový konečný soud o něm 28./VIII. 1862: „že ten muž zachoval takový cit pro čest v neblahém svém osudu, toť velké úcty a obdivu hodno!" Podlipská připomíná pak chybu, že často jsme k lidem přísní a příliš nedůvěřiví.

Vlastní obrana Nerudova, třeba kusá (neznáme všech listů), jasně naznačuje, že Praha o Nerudovi klepala, že Neruda dal se blátiti z povýšenosti nad filistry, že „affektoval" hřích a hrál si

spassí na padoucha. A ozval se a škrabošku sňal, až když poznal, že ani Světlá „passe" neprohlíží, a slepě věří, jak se vše u Nerudy zveličuje a přehání. „Zlato," „dobrý kov" reklamovalo, že není „bláto". Je snad více než patrno, jaký to omyl, ono „bahno chtíčů" a ony „smyslné orgie" bráti do slova. Při tom není zapomenouti, že Světlá píše o „bahně chtíčů" Podlipské, jakoby se omlouvala, proč s Nerudou, vdána, mluví, — dříve než jí cele doznala svůj osobní zájem!

To je další a positivní zisk, že korrespondenci Nerudy, Světlé a Podlipské známe téměř úplně. Neruda jeví se v jiném světle, daleko shodněji se základní povahou svého díla. Jest si jen přáti, aby listy byly tištěny všechny, doslovně, bez restrikcí. A měla by tu býti předložena i tradice, jež o případu ví...

II.

Když jsem psal Nerudovu obranu posledně do Lumíra, neznal jsem této korrespondence. A protože veřejnost brala doslova ono „bahno chtíčů a orgií" a protože jsem byl z díla i života Nerudova přesvědčen o jeho smyslové noblesse, jež nesmlouvala se kde s kým, registroval jsem, aniž jsem podrobně vykládal, ona známá mi fakta z tradice i literatury, jež mohla dáti tu silněji, tam slaběji průvodní svědectví a výklad okolností proti onomu nařčení. Tato fakta byla ověřena a kontrolována — bylo jim snad možno vyčísti tu a tam menší intensitu, ale jistě ne právo, aby existovala, když se o Nerudovi věří, „co se povídá". Uveřejněná korrespondence dává mně v mnohém a mnohém za pravdu, meritorně veskrze. Staví definitivně legendu — a o to právě se můj článek pokusil. Již v něm poznamenal jsem, že jedním z legendistů prokázal se pan dr. Arne Novák. Pan dr. Novák protestuje proti tomu v Přehledu X. str. 201 a 202. Kdo pročetl můj článek v Lumíru, korrespondenci v Samostatnosti a protest p. Novákův, pozná, že v něm pan dr. Novák je znova poražen a jen vlastní porážku zmocňuje. Ten jediný fakt mohl by již stačiti pro odpověď. Forma polemiky však donucuje odpověděti.

Svým článkem prokazoval jsem, že Neruda nebyl abnormálně smyslný, že měl noblessu v erotickém temperamentu a že jeho dluhy nebyly v souvislosti s nějakým hýřivým životem. Bránil jsem uvedenými fakty bájiti na Nerudův vrub tímto směrem všem legendistům. Pan dr. Novák byl tímto usvědčen z nesprávných závěrů o Nerudovi, a místo, aby to mlčky uznal, měl odvahu zkonstruovati si nepravdu, že činím z Nerudy pannopannu, jakéhosi svatého Aloisia opatřeného liliemi. A proto malý rozbor p. Novákových legendárních lží o mém článku, posměšně a osobně vytvořených. Spolu ukázka, jak logicky, věcně a čestně p. Novák polemisuje.

Nerudovi se vyčítal kosmopolitismus, protože prý v tom porucha čisté národní poesie. Neruda protestoval proti tomuto literárnímu panenství. Když Pfleger mluvil o „hnilobné" produkci francouzské a zakazoval její přístup do Čech, napsal na něj Neruda invektivu „Česká pannopanna". V Literatuře XIX. stol. vyložil jsem smysl tohoto slovesného boje a pozdravil jej jako nutný a vítězný. Stál jsem celým mladým nadšením za Nerudou proti filistrům. Pan dr. Novák ví, že jsem byl prudce proti slovesnému pannopanenství. V našem případě jde o básnikovu stránku fysiologickou, a já jsem dostupnými prameny hledal pravdu

celou bez výhrady. Ono „bahno chtíčů", tedy jakási animální chlípnost, bylo absurdní, — proto jsem je popřel, nijak nepopíraje erotický temperament a jeho volnou expansi. Dal jsem jí jen přímětek osobní noblessy, delikátnosti, výběru, jenž „nesbírá děvčata na ulici" a tedy dovede se ovládat. Pan dr. Novák zcela nedůsledně, nemístně a bez úcty k základnímu smyslu slovesných pojmů obvinil mne tu z pannopanenství. To nepatří na mou adressu, nepatří naprosto do vážné vědecké diskusse. Tak nebojuje literární dějepisec proti literárnímu dějepisci. To je nízká ctižádost boje, má cíl přízemní, nekulturní a naprosto ne poznatkově dobývačný. Proto i ona „staropanenská stoudnost" padá zcela mimo, to jest jen rozčilený posun, ve vědecké polemice zcela nepřípustný.

Pan doktor Novák odkryl polemikou základní omyl celé své práce. Má mnohé vědomosti, ovládá velikou látku, ale jen mechanicky, neproživ ji a neproduševňuje. Shrnul se všech stran jinými nastřádaný materiál, ale stojí uprostřed něho mnohdy bez citu, bez duše, bez opravdového a hlubšího porozumění. Proto neúcta a neodpovědnost k němu. Nepracuje z pramenů, ale z druhé ruky. Vyvinul psavost u nás ojedinělou, ale ne bez osobního nebezpečí. Pokládá se odborníkem v bohemistice, slavistice, germanistice, romanistice, v klassické filologii. Může znáti z pramenů to, o čem píše? Může míti opřené soudy vlastní empirií? Je šťastný talent adaptační, novinář, dilettant, ale ne odborník, jak vždy a všude chce se projevovati. Maskuje tuto svou základní povahu applikacemi a genealogiemi cizích literatur bez svědomité péče, zda holá pravda souhlasí. Růžová mlha krásných slov, krasořečnický „Schwulst" mimo to má napomoci, kde je slabý nebo podezřelý a neověřený argument; a pak, co hlavní, všude mnoho řeči o methodě, o disciplině, o vědeckosti. Kdo pátrá po pravdě a skutečné věci, brzy jich u p. Nováka postrádá. Pozná, že p. dr. Novák nedobývá poznatků, nýbrž jen dané tlumočí, applikuje, krášlí, přestavuje. Postřehne, že vrhá se s látky na látku, a vždy jako rozhodčí činitel. Ve skutečnosti povrchně věc prozkoumá, nalepí vignetu bez ohledu, zda správně či nesprávně, určí náhodně základní myšlenku nebo směr, a když někdo protestuje, teprve vybírá si doklady, aby thesi za každou cenu udržel. Místo empirie jakási providenční methoda. Znásilňování fakt, empirií daných, aby vigneta se nepotrhala! Rozšiřování a zužování pojmů do možností a nemožností. Postup, jenž černé činí bílým a bílé černým hravě a bez nesnází. A tak dopadl i Neruda. Pan dr. Novák si umínil, že jest to „naprostý nihilista v světovém názoru, že se nedovede ovládat v ničem, že jest dobrodruh lásky sensuální a nervové bez mravního pathosu a vědomí závaznosti, jenž ženy má především předmětem požitku, rozkoše, rozmaru, že je to rozkošník bezcílné lenosti, bratr Mussetův, — Světlá že jest ethická messianistka, — a proto ono „bahno chtíčů" — musí býti pravda, a kdo to dementuje, jest — pannopanna. Místo vážné diskuse honem na něj s osobním posměchem, urážlivým pokřikem, a snad aspoň někdo uvěří, že tento nezdařený playdoyer vlastní kritické nerozvahy se podařil. Chce-li tvořiti pan dr. A. Novák imaginární portraity, nechť tvoří; je-li literárním dějepiscem, i pro něj platí kritická závaznost a smysl pro pravdu. Jinak se disqualifikuje pro svůj úkol.

Při tomto postupu chápu cele, proč

Brdlíková nemůže porozuměti výjimečným Nerudovi a Světlé. Co na tom, že tu dokumenty, po Brdlíkové zbylé, p. Nováka křiklavě vyvracejí! Pak chápu, proč v při osobní Holinová svědek bezcenný a Vilímek přijat jen svědkem Nerudy literáta a ne člověka, ač čekali byste spíše opak. A podobně i u Šmilovského, jehož pokrokových a „nešosáckých“ thesí p. Novák ku podivu nechce znáti. Eliminační methoda je příliš laciná, vylučujeme-li, co se nám nehodí!

Pan dr. Novák s horlivostí Jakuba Malého vyčetl z Nerudy vše, co by jen jej usvědčilo z laxní látky, — ale i to je důvod bez valné ceny. Takovým postupem mohl by pan dr. Novák dokázati hříchy celého světa Nerudovi, myslí-li, že lze tak plně stotožniti látku a osobnost. Pan dr. Novák falšuje docela tvrzení, jež se mu nehodí. Případ Kautské jsem uvedl pro důkaz citové Nerudovy noblessy, — p. Novák jej čte jako důkaz ethiky díla! P. Novák operuje stále s leností Nerudovou, a přece ví, co v Čase, Hlase a j. soudobě stvořil, — to, že nebásnil (a to nebásnění jsem dokumentárně dokázal, ale ne „lenost“, jíž přece nelze hledati v tom, že Neruda pracoval pilně v jiných slovesných oborech), není přec lenost, psychologická záhada organismu básníkova mu to vyvrátí. Taková pomlka byla tu nutná, první fase básnická byla skončena, — organismus připravoval další, — nemá tu světového dokladu p. Novák, že nechce rozuměti?

Výtku lživé psychologie p. Novákovi mohu vrátiti. Jeho Erotický Nerudův sen v Přehledě 1907 str. 581 zná jen Holinovou a Macháčkovou. Nevšiml si ani Rodinné kroniky 1862 str. 80 a básně L. Š.; nehledal za ní tajemství a neznamenal jiné možnosti citové. Když jsem mluvil o Světlé, tu z jeho prostředí vyšel podnět proti tomu a p. Novák měl psychologický argument: nemožno, měla přece paní Světlá Mužáka ráda, jak by mu jinak říkala stále „Mužáčku“? Nuž, lépe o psychologii nepolemisovat, pane dre Nováku! Je tu demaskována vaše slabost a ukvapenost závěru.

Pan dr. Novák již mnoho ze svých tvrzení dementoval, učiní tak i zde. Líbezný v soukromí a dravý u veřejnosti, bez odpovědnosti v soudech soukromých a veřejných, jež znívají u něho disparátně, dojde poznání, že je nutno za vším státi osobností a na půdě pravdy. Pak teprve jeho polemiky budou věcné, osobně nevášnivé a k užitku literatury.

III.

V diskussích o Nerudovi a Světlé byly učiněny poznámky, jež potřebují doplnění, omezení nebo záporu.

Tak na př. hned Čech 26./XI. 1911 Třeba jeho thesí nikdo nebral vážně, je mu dlužno připomenouti, že nesmí se o Nerudu otírati. „Vlasť“ v té věci má zkušenosti, ne? Nejde o tu fysickou sešlost, — to je na účet oné legendy, — ale jde o lež, že Neruda se chodil Štulcovi na Vyšehrad kajicně zpovídat, že mu při tom sahal hluboko do kapsy a pak na Betlémském plácku u Holubů hýřil. Pan K. musí tu dáti veřejnosti důkazy.

Je však obecně známo, jak Neruda kritikou ničil básníka a probošta Štulce a jak mu klerikálové osobně za to odpovídali. Nesmlčeli by jistě kdyby bylo pravdou, co dnes Čech opovážlivě namlouvá. Zde je nutný důkaz, — nedostane-li se ho české veřejnosti, pak může mluviti o Čechu jako o hmyzu, jehož se nelze dotknouti.

Legendu o animálním požitkáři Nerudovi není potřebí již jiným listům vyvraceti. Jsou jiná tvrzení, vážná a věcná, jež je nutno uvésti na pravou míru.

✢

Tož, pan dr. E. Chalupný v Národních Listech. Poměr Nerudy a Světlé zkoumal objektivně a správně (19./XI.). Ale v dalším oddílu mysli, že básnické činnosti Nerudu vrátil Hálek a že Hálkovy básně v Přírodě daly vzor neb aspoň důležitý popud Kosmickým písním a Hálkovy Pohádky z vesnice Nerudu zaujaly tak, že se jal Hálka následovati svým způsobem, t. j. Malostranskými povídkami. Hálkův stín byl prý Nerudovou inspiraci, Hálkova sláva jeho ostnem, který jej pobádal, aby se pokusil v příbuzných oborech, co dovede sám. Hálkův duch vedl Nerudu k látkám, které zpracoval tak znamenitě, že vzor svůj téměř překonal.

Jestliže pan Chalupný tímto tvrzením pokouši se nově revidovati slovesný poměr Hálka a Nerudy, pak se mu revise tímto směrem nepodaří. Růst Kosmických písní a Povídek malostranských je docela jinde a prvními podněty padá před Hálka.

Hálek vyšel z přírodní filosofie české a od Schellinga, Neruda od Kanta, Zschockea, Bechsteina, Schopenhauera, Darwina, Flammariona, Littrowa, Laplacea, Du Prela a j. Neruda nejen že četl jich díla (srovn. Arbes S. S. XVI. 337), nýbrž mnohé zásady jich applikoval. Parallely mezi člověkem a kosmem hlásí se již v letech šedesátých, a i tu již snaha lidské zvětšovat a kosmické zmenšovat, aby se nepoměr překlenul. Arbes zaznamenal účin fysiokratické společnosti na Nerudu, i také, jaké popudy zde znamenal. Quis (Kniha vzpomínek 365) je kontrolou Arbesových tvrzení. Genese a prostředí její jest při Kosmických písních tedy mimo Hálka — Hálkova kniha jen náhodný a vnější pendant, nanejvýše velmi podružný podnět. Kdyby četl p. Chalupný Nerudovy feuilletony v N. L. 1876 a 1877, znamenal by, jak přímo i z vnějšího pozorování jednotlivých jevů Neruda tvořil svůj myšlenkový i tvarový materiál.

A podobně Malostranské povídky. Neruda o nich sice sní již v Tagesbote 1857 4. 2. a 22./2., Pražské pověsti let šedesátých malostranskou tradici jako význačnost shrnují, a na zvláštní zemi a lid „malostranský" upozorňuje Neruda v N. L. 1864 2./3. a pak 1866 při pádu hradeb, kdy přímo touží zachovat odlišné a jedinečné typy malostranské.

Kdyby si povšiml p. dr. Chalupný v Lumíru V. str. 129 povídky „Jak to přišlo", našel by při ní předmluvu v S. S. vynechanou, jež by ukázala, že Neruda měl své typy ve vzpomínce z dětství, že v duši byl sklad připravený k reprodukci.

Také vliv rhetoriky Čechovy a Vrchlického, jak p. dr. Chalupný míní, je omeziti a vymeziti. Mladá generace podnítila Nerudu jistě k zápolu a leckde působila, ale rhetoriky národnostní byl již Neruda schopen v letech šedesátých při národně oslavných příležitostech, na př. při slavnosti Havlíčkově. Problem vlivu mladých na Nerudu zcela správně p. dr. Chalupný nadhazuje: je a bude řešitelný a také řešen.

Případ Nerudy a Světlé zvířil klidnou zátoku české literatury. Je litovati, že většina listů Nerudových je dle všeho nenávratně ztracena. Psal je na obálky novin, jako nějaké koncepty prací, aby jen Světlá si jich povšimla. Když často zmizely dříve než se Světlé dostaly do rukou, adressoval dopisy na Annu Wálkovou a na toto jméno si je Světlá vybírala. Zloba osudu zničila korrespondenci v rozkvětu, poslední list omluvný, jejž psala Světlá Nerudovi, byl zadržen a neodevzdán, a o tom nezvěděl ani Neruda ani Světlá. Něco nedopověděného se vznášelo nad

nimi a styk navždy přerván. Tradice nedatuje blíže oné výzvy k Světlé k soužití mimo Čechy, a tak zbývá dále problemem, proč zůstala při Mužákovi Světlá a proč Neruda výzvy neposlechl. Nádherně rozkvetlý keř růžový byl z kořene vyvrácen příliš záhy a jistě že k ochuzení života i díla velikých tvůrců Májové družiny. A nebylo to, žel, bez tragiky pro Nerudu, a bez tragiky Světlé jakožto provdané paní, odsouzené vzpomínat snad na nejkrásnější episodu životní po boku muže, vzbuzujícího jen vážnost a soucit. Albert Pražák.

 DIVADLO.

Na konci svého referátu o Hilbertově Patrii v prvním čísle „Lumíra" vyslovil jsem požadavek, aby divadelní správa věnovala příště pozornost jazykové ryzosti provozovaných kusů. Na stručnou tuto poznámku odpověděl p. F. X. Šalda v Novině delšími výklady, kořeněnými řadou osobních nájezdů. Nebudu na ně odpovídati. Jen tolik na objasnění těm, jež by křivý výklad páně Šaldův mohl svésti. Nenapadlo mi ve snu žádati na divadelní správě, aby jakkoli upravovala či „zlepšovala" autorův styl a byl bych první, který by se co nejdůrazněji ohradil proti jakémukoli stírání umělecké individuality. Mně šlo prostě o odstranění zbytečných a hrubých germanismů jako „jsi mu dobrá" a pod., jak jsem hned po premiéře podrobněji doložil v „Národním Obzoru". Zde bylo, a na tom trvám, povinnosti správy upozornit autora na nečeské obraty, jež na jeviště Národního divadla prostě nepatří. Že by se však ani takové změny nesměly státi bez autorova souhlasu, je přece samozřejmo. To jsem chtěl říci a podkládá-li mi p. Šalda úmysly jiné, nejedná loyálně.

Zbývá mi povinnost vzpomenouti několika slovy rozmarného proverbu Roberta Bracca: Pravá láska, který Národní divadlo uvedlo na scénu v překladu p. Maškově. Dějovou chudobu své tříaktové hříčky dovedl vlašský autor dosti šťastně překonati švižností ostře pointovaného dialogu, který je skutečnou předností hry. Běželo-li správě o to, míti ve výroční bilanci o jednu premiéru víc, vyplniti bez velkých obětí několik večerů, a dáti paní Sedláčkové příležitost, aby rozvinula půvab svého mládí a své elegance, dosáhla plně svého cíle.

Daleko významnější večer poskytlo obecenstvu divadlo Vinohradské provedením Plautových Menaechmů v mistrném překladě prof. Josefa Krále.

Bylo radostno sledovati žertovné situace, zaviněné podobou bratříblížencú, a když na konci hry pan Tesař pronesl klassický epilog: Tleskejte, přátelé!, moderní obecenstvo uposlechlo této výzvy se stejnou ochotou, jako kdysi, před více než dvěma tisíci lety, současníci Plautovi. Veselé, jasné a uvědomělé požitkářství staré komedie má v sobě tolik zdravé vůně a životní síly, je tak vzdáleno všeho falešného pokrytectví moderní doby, že rádi nasloucháme jeho jadrným, leckdy obhroublým výrazům a rádi dáme se podmaniti poněkud naivní, ale za to tím živelnější komikou neustálého qui pro quo. Interpretace byla dobrá.

S povděkem kvitujeme tento retrospektivní pokus Vinohradského divadla a přáli bychom si jen, aby nezůstal ojedinělým.

Romantické a poněkud papírové pathos aktové tragedie Paula Heyse: Dcera královny Semiramidy (přel. A. Breska) utrpělo značně sou-

sedstvím životné komedie Plautovy. Ale i kdyby toho nebylo, sotva mohla by nás nadchnouti dutě znějící rhetorika německého autora. Její čistě dekorativní vnějšnost a plochá deklamačnost má daleko do opravdové poesie a skutečné tragiky. Bylo zbytečno uváděti k nám tuto hru, tím spíše, že divadlo nemá po ruce ani herců, ani režiséra, ani snad prostředků, jimiž dal by se aspoň vnější dojem zachránit.

K prvnímu výročí smrti Tolstého vypravilo Národní divadlo krátce po moskevské premiéře Živou mrtvolu (přel. F. Husák). Dílo nalezené v pozůstalosti Lva Nikolajeviče nedočkalo se definitivní úpravy a vyvolalo dokonce diskusse o authentičnosti textu, známé z denního tisku. Ať je tomu jakkoli, mezi dvanácti volně spiatými scénami, z nichž některé zůstaly zřejmě jen ve stadiu skizz, je několik výjevů otřásající psychologické hloubky a stálo za to, je zachránit. Při vší fragmentárnosti díla zůstane postava Fedora Protasova novým typem v řadě rozvrácených a přece tak silných slovanských duší, jež v ruské literatuře počíná Pečorinem a Oblomovem. Hluboká mravní opravdovost, láska k pravdě a dobrota srdce spojená s chorobným, fatalistickým podlomením vůle charakterisuje Fedora Protasova. Ví jasně, co by bylo třeba činit, ale nemá dost síly ani k dobru, ani ke zlu. Dovede hýřením trýznit ženu, opustit nemocné dítě, ví, že nejedná dobře, a nevzchopí se; ale když jde o to, lhát a podplácet, aby dosáhl rozvodu, všechno se v něm vzbouří a bylo by mu lehčeji ukončit vlastní život než lhát.

„Vždyť my všichni v naší společnosti," praví Pětuškovu, „v té, v níž jsem se narodil, máme tři věci na vybranou — jenom tři: sloužiti, kupiti peníze a rozmnožovati ten zlořád, v němž žiješ. To mi bylo protivno a snad jsem to neuměl, ale nejvíce to bylo protivno: druhá — potírati ten zlořád: k tomu musí být člověk hrdinou a já nejsem hrdina. Nebo třetí: Zapomenouti se, píti, vyváděti, zpívati — a to jsem také dělal." A dále odůvodňuje svůj rozchod se ženou: „Ale jak bych ti to řekl? Nebylo hrozinečky. Víš, co je v kvasu hrozinečka? Nebylo jiskry v našem životě. A já potřeboval sebezapomenutí. A bez jiskry není sebezapomenutí. Tož potom jsem začal vyvádět špatnosti. A vždyť víš, že máme rádi lidi pro dobro, které jsme jim prokázali a nemáme jich rádi za zlo, které jim děláme. A já jí natropil zla ... Je těhotná, krmí dítě a já se ztratím a vrátím se opilý. Toť se rozumí, za to jsem ji měl rád stále méně a méně ... A právě teď mne napadá: proto právě mám rád Mašu, že jsem jí udělal dobro a ne zlo. Proto ji mám rád."

Dílo, kde uslyšíme s jeviště věty, jež přes prostou intonaci odhalují celé psychické propasti, stálo za péči, jíž mu Národní divadlo věnovalo. Páně Hurtův Fedor byl výkon zcela pozoruhodný. Režie postarala se, aby obrazy následovaly rychle za sebou a zmírnila tak značně roztříštěnost nedokončeného díla. H. Jelínek.

LITERATURA.

LETOŠNÍ CENA AKADEMIE GONCOURTŮ.

Mladá Akademie Deseti je proti mnohým obdobným institucím ve výhodě: nedala se při udělování své výroční ceny dosud svésti ke křiklavé nespravedlnosti nebo protekcionářství; neodměnila dosud díla plochého a její úsudek zaručuje nám při nejmenším určitou noblessu a

výši díla vybraného z nepřehledné zátopy románů knižního trhu francouzského. Netřeba býti obdivovatelem na př. Léona Frapié, Clauda Farrèra, F. Miomandra či bratří Leblondů; tolik však je jisto, že volba Desetí nepadla dosud na literární zjev lhostejný nebo všední.

Letošním laureatem je p. Alphonse de Châteaubriant. Cena byla mu přisouzena za románový début: M. des Lourdines.* Kniha má podtitul: Historie venkovského šlechtice. Čtyřiatřicetiletý autor, který strávil většinu života na venkově, nezdá se býti z oněch talentů, jež prudce vzplanou, zazáří a brzo dohoří. Je něco nesmírně vážného, řekl bych skoro těžkopádného, v klidných jeho větách, napojených silnou vůní venkova, podzimu a setlelého listí.

Nic prostšího než fabule knihy. Děj je položen asi do čtyřicátých let předešlého století. Na zámku Petit Fougeray v Poitou žije statkář, pan des Lourdines. Jest padesátník, drobný mužík, pravý venkovan, ač nemá oné krevnaté a kvetoucí jistoty ve vystupování, která je příznačnou vlastností venkovských statkářů. „Naopak, jeho ramena byla úzká; ale bylo cítit, že v tom drobném těle koluje houževnatost; měl, lze-li tak říci, jádro .... V té svraskalé tváři byl smutek, resignace, a, podivnou protivou, velmi živý výraz štěstí, který jí chvílemi přelétl, který se v ní třásl jako světlo se třese, dýchneme-li na ně.“ Žil samotářsky, nestýkaje se s nikým z okolních statkářů, ale za to tím užší byl jeho styk s přírodou. Dopoledne dohlížel na hospodářství. Pohovořil se šafářem, s kočím, s listonošem, posnídal ve společnosti své ženy, churavé a trochu panovačné paní, ale vlastní život nastával mu odpoledne. Hůl v ruce, loveckou brašnu na rameni, hvízdl na psa a ven do lesů, do polí; do pozdního večera tak bloudil. Byl sám, byl šťasten.

Bylo by nutno citovati celé strany kde jistě mluví autorova vlastní láska k přírodě. Není tu nádherných líčení; ale sem tam uklouzne slůvko, poznámka, epitheton, které mohl napsati jen ten, kdo po celá leta žil v důvěrném styku s přírodou, kdo ji pronikl, kdo s ní srostl.

A po večeři, když všechno umlklo v prostorném zámečku, tichý a zamlklý samotář vzal housle, odkradl se do polozbořené kaple, a hrál. Co nedovedl říci bojácný a zakřiknutý stařík, jeho housle vyslovily. „A po třicet let housle líčily život hudebníkův, skoro den za dnem: svítání nad pahorky, stáda, která jdou pít, píseň pradlen, lásku prvních let, skrytá sklamání, otcovské radosti, a nové naděje, a nové zklamání, odchod synův, jeho ztrátu . . .“

Ano, neboť pan des Lourdines měl syna. Rozmazlen a zhýčkán matkou, jeho syn vyrostl v mladého, sobeckého elegána. Odešel z domu, do Paříže; pro ženy, dostihy a hru zapomenul na rodiče. Jen jednou vzpomenul: když promarnil dvakrát sto tisíc franků a otec měl je zaplatit. Od té doby uplynulo několik let. Rána se pomalu zacelovala, ale hořkost zůstala. Jednoho večera dostal p. des Lourdines dopis. Byl z Paříže, od bankéře Mullera. Jeho syn byl mu dlužen šest set tisíc franků. Nezaplatí-li otec, bude Anthime uvržen do vězení. To bylo celé jmění statkářovo. Bude musit prodat všechny dvory, sotva nejmenší stateček mu zbude! P. des Lourdines jede do Poitiers, radí se s notářem; rozhodne se zaplatiti. Je zamlklý, ale ženu nechce poděsit. Konečně není vyhnutí, uhodne sama, a shroutí se pod tou ranou. Mladý dandy přijel na pohřeb. Nemá sám tušení o zoufalém finančním stavu, do něhož rodinu uvrhl;

* Paris, Bernard Grasset, éditeur.

ani proč matka zemřela. Otec neřekne mu slova výčitky. Všechno byl by ochoten odpustit, kdyby se v mladém muži hnula láska k němu a k rodné krajině, kdyby upustil od dosavadního života. Jednoho dne vyzve jej na procházku. Zavede jej na návrši, odkud je širý rozhled na rodný kraj. Úzkostně čeká, kdy syn vrhne se mu do náruči, kdy řekne: Zde chci žít s tebou otče! Ale Anthime mlčí. Tu otec vybuchne, vrhne mu v tvář krutá slova výčitky a odhalí mu celou beznadějnost situace svého jmění. Dvory jsou prodány, lichváři bude zaplaceno, a nám zbudou sotva tři tisíce franků důchodu. — Budeme živi jako sedláci...

Teprve toto odhalení Anthima zdrtí. Žíti bez peněz, bez koní, žen a herny! Není možno. Několik dní vláči se zámkem jako bez ducha. Ani svého ušlechtilého ruského chrta nepohladí. Šafář, který třicet let vedl hospodářství, musí opustit dům, pole jsou prodána, není nač dohlížet. Koňař odvádí si ze stáje krásné spřežení vraníků. Takhle Anthime nedovede žít. Nutno ukončit. Když všechno v zámku usne, plíží se do opuštěné kaple, aby se tam zastřelil. Ale co to? Z kaple zní zvuky houslí; ty housle zpívají, uklidňují jeho duši, probouzejí v ní všechna opojení mladosti; celý jeho zničený život jako by ožíval... a pak zazní píseň, prostá národní píseň, kterou slýchával v dětství na statečku, kde teď jeho schudlý otec bude hospodařiti, sám...

Po prvé v životě Anthime pochopil celou nesmírnou lásku. žijící v srdci zamlklého starce. Poprvé porozuměl, co chtěl mu říci, když s výšiny ukazoval na rodné lány, když pravil mu třaslavým hlasem: „Ty nevíš, co je to stárnout, ty nevíš, co je to milovat!“ Rozepjal náruč, byl by chtěl vykřiknout: „Ano, ano, vím, vím!“, ale nemohl, neboť se hořce rozplakal.

Poslední kapitolka. Smráká se. Je podzim. „Všude na všech stranách se oře. Všude, na návrších, na nebi odráží se jakoby vykrojený zdlouhavý profil volů, stříbřité světlo hraje v oblacích.“ Úvozem jede mlynář, sedí na pytlích mouky. Nemá naspěch a klidně si pohvizduje. Náhle vyrazí z křoví dva psi, jeden ušlechtilý ruský chrt Miška, druhý statný venkovský hafan. Za nimi kráčejí dva muži. Mlynář zvedne čapku, ale nepozorují ho. Jdou vedle sebe, pomalu. Kdyby jich neznal, nedovedl by říci, který z nich je starší. A mlynář dívá se za nimi, jak se vzdalují, jak zacházeli do lesa...

Tato vážná a zasmušilá kniha je plna poesie. Je to klidná a smírně vyznívající píseň k oslavě milujícího srdce otcovského, ke chvále lesů a polí a všech prostých věcí, jež činí člověka dobrým. Je zároveň novým dokladem hlubokého přilnutí k přírodě v mladší generaci francouzských spisovatelů.

Hanuš Jelínek.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo srpen a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguje Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.

Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 19. prosince 1911.

R. XL. LUMÍR ČÍSLO 4.

JAN Z WOJKOWICZ:

H. VOGELER.

Tak jsem to také snil, tak jsem to dávno snil . . .

Ty stromy, květiny, ty útlé dívky, světla,
ta děcka čistotná v tom snivém slunečnu —
ta něha třepotavá, radost bytí světlá,
ta celá mladá zem', jak v ráje širém snu,
v tom roztouženém vzduchu, milostně tak zkvetlá,
že na všech lících, vlasech, šatech, věcech všech
se obráží v úsměvném údivu —;
to celé moře barevného kvítí,
jež v trávě, v květináčích v oknech něžných vill,
jak žití plamínky snivě a sytě svítí —
tak jsem to také nějak dávno, dávno snil . . .

Tak jsem to sníval vždy a — dítě — přál si sdělit,
tak jsem to, dorostlý, přával si v dílo vtělit —
ty nejjemnější kmity, nejsnivější svity,
ty blaha smyslného nejsubtilnější city,
ty tisícerých stesků něhy tisíceré —
oh, šťastné dítě Věčna, snivý Vogelere!

Mít ženu-princeznu, tak útlou jako sen,
s ní vládnout v divné zemi, kde je vše jen jak sen,
a malovat: jak vstává čerstvý den,
jak v snivé dopoledne žluté slunce svítí
na silně vonící a dětsky snící kvítí —
a když se snese snivý podvečer:
jak zvláštní širý vzduch, pln dálných, dálných sfér,
šumí a zpívá kolem šerých vill —
co z oken žluté, snivé světlo svítí,
a v stínu zahrádky tajemně vzhůru voní,
tak sytě, snivě voní tisíceré kvítí. —
Tak jsem to také dávno, dávno snil . . .

Malovat duše své nejpůvodnější sen,
své lásky k duši věcí nejdůvěrnější sen,
se všemi odstíny tak, v něze tisíceré —
oh, Králi v říši snění, šťastný Vogelere!

KAREL ŠARLIH:

SEDMERO SNŮ MELANCHOLICKÉHO EROTIKA.

HŘEBEC.

Bloudím pradávným hvozdem. Od kmene dubu ke kmenu buku, přes kleč, kostrbaté kořeny klopýtám v temnu. Slunce zašlo. Moje srdce plní se smrtelnou bázní, krev mění se v údech v tuhnoucí olovo. Klesám bez síly, bez naděje na mech. Kolem šumí odvěká, děsivá síla pralesa. Větve ve tmě skrytých obrů skřípají výhrůžně. Nemám odvahy ani k modlitbě. Jenom ruce jsem sepjal.

Půda pode mnou se rozechvěla. Prales se děsí — píseň korun jeho obrů rázem umlkla. V dáli deptají mocná kopyta v závratném cvalu stichlou zemi. Blíží se lomoz lámaných větví.

Stříbrná podkova udeřila a zazvonila o skálu.

Slyšeti supot koňských nozder.

Divoká štvanice se blíží. Snad záchrana. Snad záhuba.

Vzchopil jsem se.

Prales rozsvětlil se bílou září.

A září řítí se černý hřebec s široce rozevřenýma, rudýma nozdrama, krvavě planoucíma očima.

Nahou ženu nese na nahém hřbetu. Ženin dlouhý vlas vlaje s hřívou hřebcovou. Vlas a hříva halí ženinu nahost černým, smyslným pláštěm. Žena svítí bíle zářícím drahokamem v zdvižené pěsti. Oslněn, potáceje se, zdvíhám prosebně bázlivé paže.

Zasmála se. V letu mne zdvihla k sobě.

Hřebec říjivě zaržál.

Svírám její pas, tisknu tvář k chladným, tvrdým ňadrům. Slyším její divoké srdce, její jásavý smích. A hřebec řítí se ku předu, přes skály, přes bahna, přes křoví, zhoubně deptaje půdu stříbrnými podkovami v šíleném taktu. A drahokam v ženině pěsti svítí bílou září na cestu. A žena mne objímá měkkou paží, ohlušuje svým srdcem, omamuje vůní své nahosti.

„Má paní!“

„Můj milý!“

A hřebec říjivě ržá. Letí nad námi prales. Letí nad námi hvězdnaté cáry nebes. A pod námi letí země. Naše krev šílí. Naše srdce šílí. Šílí naše mozky.

Líbám ženu na horké rty. Jsme jedním tělem? Mísí se naše životy? Jest v nás ještě života? Jsme bohy? Jsme zvířaty? Jest polibek vteřinou? Jest věčností?

Sřítil jsem se na zrosený mech.

V dálce, na hranicích vědomí, zní znikající, říjivé ržání.

OKO.

Podivně smutné oko, oko neurčitelných dimensí se vynořilo ze tmy nade mnou. Nevynořilo — rozžehlo náhle tmu svým neskonalým pohledem. Sálají z něho paprsky bledé a neklidné, jako paprsky hvězd, a pronikají nekonečnem, vycházejíce z ohniska, jež zdá se výhní žárů všech žalostí lidstva.

Bloudí úzkostlivě mezi rozháněnými valouny temnoty, převalujíce její vzbouřené massy, prolínajíce je svým uděšeným světlem. Jako vyplašený hmyz prchají imaginární příšery temna před rozžhavujícími se, ve vzteku svého úděsu strašlivými paprsky pátrajícího oka, pátrajícího po původu nesmírné bolesti, po propasti, do níž by se slilo moře jeho zoufalých slz, zdržované dosud slabou hrází naděje. Celá prostora, vyplněná troskami přemožené, rozmetané tmy, zachvívá se nárazem těchto úžasně lkavých hledů, přejímá jejich horečnatý neklid, jejich smrtící úzkost, dává se prolnouti nadlidským soucitem s nevídaným, necítěným bolem tohoto oka, lesknoucího se již již propukajícími slzami, zářícího stále intensivněji, stále nepokojněji se chvějícího.

Zachvívám se i já ve svém polovědomí, i moje nitro svírá se prosyceno soucitem s neznámým žalem, řádícím v temnotách nade mnou.

Nezdolnou silou brázdí paprsky žalostnícího oka zděšenou tmu, vrývajíce v ni široké dráhy svého jasu.

Poslední stěna se před jejich energií řítí. Lačně derou se do říše světla.

Zornice zoufalého oka se rozšířila: Zřít v mysticky rudém světle za prolomenými temnotami bílé tělo ženy. Nahé tělo. Odpočívající na oltáři, na černých, zlatem vroubených kobercích. Ukojené, znavené tělo. Krásné. Zpola mizející v šedých parách, vystupujících ze stříbrných uren na stupních oltáře. Tělo mojí milenky.

*

Hled úzkostného, žalostného oka se láme; mrtví.

Rozehnaná temnota shrnuje se splizlými kotouči v dřívější houšť. Klid vrací se tmě. Moře slz vlilo se do výhně zoufalého oka a uhasilo ji.

Jest mrtvo oko. Oko starce, otce mojí milenky.

KOST.

Plazí se na dně propasti. Dlouhé, nečistě černé vlasy zpola jí zakrývají slepenými, kosmatými kšticemi sesivělou tvář, zpola padají hnusnou hřívou na vychrtlá ramena, přecházející v šupinatý, kovově lesklý trup neznámého ještěra, pošinovaný dvěma páry skrčených, drápy ukončených noh. Ňadra, jediné nezměněné jejího těla, krásná ňadra drásá drsná půda. Se sklopenou hlavou, s osleplým zrakem, táhnouc za sebou odporný ohon praehistorického jeskynního mloka, plazí se neslyšně, zmateně vlhkým šerem propasti; tápavě zdvíhá šeredné, krátké nohy a s roztaženými drápy klade je váhavě na skalisko, zraňujíce zemi.

Smutná touha a bolestná soustrast přitahují mne ke dnu propasti, k povržené milence.

Avšak silná paže zadržuje mne na kraji srázu, nedává mi vrhnouti se k ubohé.

Ohlížím se v nevoli. Usmívá se na mne ironický anděl, růžolící, s pohyby zakrnělých křídel, skrytými zlatotkanou řízou. A okázav mi kost se zkrvavenými kusy masa, hází ji dolů.

„Soucit stačí," praví s velebnou vážností.

Kost dopadla těsně před hlavu mojí milenky. Skrčila bázlivě hlavu, vypiala šupinatý hřbet v oblouk, pak dotýká se vztaženými drápy kosti a ohmatává ji opatrně. Obrací tvář se slepýma očima vzhůru.

Anděl se naklání nad kraj propasti a volá:

„Jen vezmi, ubohá!" A ubohá kloní hlavu ke kosti, zarývá do ní zuby a hltá ji dychtivě.

Znovu zdvíhá osleplé oči vzhůru, snad vděčně.

Anděl ještě silněji svírá mé rameno.

Kyne důstojně rukou. „Jdi!"

A ubohá tápavě zdvíhá šeredné, krátké nohy a plazí se dále, neslyšně, zmateně.

Mizí ve vlhkém šeru propasti.

A anděl mne opouští, věda, že netřeba již mne chrániti.

OREL.

Mohutná křídla nesou mne chladným, jasným vzduchem. Se spáry přitaženými v černé peří kroužím vysoko nad krajem. Pode mnou vše je polito žlutým jasem jarního slunce, luka, pole, lesy. Stín mých perutí pluje záři dne po zemi jako temný koráb pirátův po ploše mírného moře. Lidstvo hemží se hluboko pode mnou mezi svými chlebodárnými poli a moje srdce kypí silou a pohrdáním těmi, kteří nedovedou rovni mně rozrážeti vzduch odvážným křídlem, kteří otrocky, pokorně shýbají se k půdě, živící je. A mocným vzmachem vzlétám výše, zaslechnu-li, jak malomocně, nenávistně volají: „Hle, orel — lupič!"

A klesnu-li tak nízko, že mohou slyšeti šum mých perutí, viděti lesk mých zlatožlutých, zlovolných očí, pak prchají, zatínajíce pěsti. Nenávidí mne.

Krásnými kruhy kroužím nad osamělým polem.

Stařec shrben ryje rýčem kamenitou prst, stařena klopýtá za ním, sbírajíc se vzdechy vyryté křemeny. A dívka sedí na mezi a váže z chudých polních květů kytici.

Zpívá. Ňadra se jí dmou radostným rhythmem mládí.

Slunce vrhlo můj stín na pole. Vzhlédají vzhůru ke mně. Stařec pozdvihuje rýč, stařena vybrala ostrohranný kámen a napřáhá jej proti mně v žilnaté, vysláblé ruce. Dívce klesají ruce do klína, plného květů. Upírá udivené oči do výše.

„Dravec," volá otec. „Lupič!" kvílí matka.

„Orel!" šeptá dívka.

Snáším se nízko nad ni.

Stařena uděšena mrštila po mně kamenem. Zasáhnul dívku prostřed čela. Krůpěje krve řinou se z rány, kanou po tvářích, zanechávají na jich květinném pelu stopy rudých slz. Dívka líbá kámen. Vkládá jej s několika kvítky za ňadra. Vztahuje ke mně paže.

Vrhám se k ní, zatínám spáry do jejího šatu, a maje hruď sevřenu jejím objetím, vznáším se tak vysoko, že stařec a stařena, lomící ruce na poli, podobají se zakrslým klečím, vichrem ohýbaným, a že jejich pláč zdá se býti zděšeným pištěním polekaných polních myší.

Hrdě letím nad bílá oblaka krvavě vroubená září slunce. Na svém srdci cítím tepání jásajícího ukořistěného srdce.

Zavírám zlaté oči, skládám křídla, nechávám se padati střemhlav do hloubi, a proraziv jako černý blesk oblaka, znovu se hravě vznáším mohutným vzmachem titanských křídel do bezhranična. A dívčí hrdlo zpívá nad oblaky písně šílené radosti doprovodem závratné hry.

Ve svém hnízdě, na výstupku propastného srázu nebes dosahující hory skládám kořist. Otevírá své šťastné oči, a zase vztahuje po mně paže. „Orle, můj krásný, silný orle!"

Usedám na jejím klíně, opírám hrdou hruď o její rozhalená ňádra, vinu krk k její teplé šíji. Blízké slunce žárem žhá její stigmatisované, bledé čelo; rozepínám své černé perutě u veliký vějíř stíní jí. „Můj dobrý orle!" praví vděčně.

Jest šťastna. Praví to její rty, její oči, její dech, dmutí jejích ňader.

Jest přílišné její štěstí. Zraňuje moje hrdá, prázdná prsa. Závidím jí.

Složil jsem svá, ji stínící křídla, a opustiv její štěstím klidný klín, usedám na okraji srázu. Kráčí za mnou přes vybělené kosti dřívějších kořistí. Vidí je, a přestává býti šťastnou. Přece však pne po mně paže s pokorně prosícíma rukama. Dotýkají se mne prsty, chvějící se žalem. Žalem, ne již štěstím. Není již krásná.

Mávám křídly, odrážeje se od skály. Zachytila se zoufalou pěstí několika per. Pravá peruť visí ohromena její tíhou nad propastí, levou chráním se před pádem. Cítím bolest — péra se vytrhla.

Vymršťuji se do výše, a vidím, jak se řítí do propasti.

Kroužím nad ní. Leží na červené skále. Na ňadrech vadnou její polní kvítka. A sevřená pěst tiskne k hrudi několik černých, lesklých per.

Jest opět krásná.

ČERVOVÉ.

Obrovští červové lezou po mém nahém těle, dráždíce svými nesčetnými, drápovitě zakončenými nohami moji rozcitlivělou kůži, vyhánějíce z každé její pory svojí hnusnou tíhou horký pot, jenž rychle mne zaplavuje nesmírnou, žhoucí touhou po čemsi brutálním, nečistém. Z jejich hranatých hlav, rozeklaných v pitvorné tlamy, kouří se otravný, špinavě červený dech, který se zhušťuje na mých vzbouřených prsou v tíživý, dusivý mrak; jejich bez-

tvárnými, elasticky se kroutícími, krčícími a zase se vzpružujícími trupy prosvítá ohavnou bílou massou fialově fosforeskující vnitřnosti, jež vidím plnit se znenáhla zpěněnou, klokotající krví: Netvorové ssají ji ze mne ostrými chapadly, která jako lancetty protínají moje žíly, aniž ve svém zděšení nad tolikerým hnusem a nad onou omamnou, nepochopitelnou žádostivostí pociťuji jaké bolesti. Nevím, kolik jich jest. Snad několik, snad celé hejno. Hemží se tmou jako vise apokalypsy. Chci se vzchopiti, uniknouti jim šíleným skokem z okna, váleti se v trávě zahrady, její rosou umýti jejich odporný dotek. Avšak nedovedu se hnouti. Zavírám oči. Ale i pak je vidím.

Cítím, jak z mých žil mizejí poslední kapky krve do vzdutých břichů červů. Moje srdce ustává pomalu ve svém uděšeném tepu. Síly mne opustily. Pot, řinoucí se z mého těla, chladne.

A pojednou přestávám se hnusiti. Vidím zavřenýma očima červy nezměněné, avšak nepociťuji jejich ohavnosti, jejich dotek pozbývá pro moje předrážděné nervy svojí hrůzy, jejich krvelačný rej po mém těle svojí hrůzy. Cítím již pouze onu neurčitou touhu, vystupující z mého potu a zahalující moje smysly v měkký závoj tušení neznámých rozkoší. A jak můj pot stydne, nabývá moje touha zřetelnějších obrysů. Malátnou rukou saham po červech. Hladím dlaní jejich slizké hřbety; tisknu je na ztichlá prsa jako něžné milenky, jako s milenkami se s nimi laskám; pasu se pohledem na jich bělání se tmou a červeným mrakem jejich dechu, který dychtivě ssaji vyprahlými ústy. A prázdnými žilami probíhá mi žhavá, nikdy necítěná rozkoš, vysílené nervy znovu se vzpružují, vibrují vášnivě poznatky nových, neznámých pocitů.

A červové umdlévají, jako bakchantky při opojné orgii, jako bakchantky vínem zmámené ulétají nadušeni mojí krví po mém těle a kolem mne, vrývajíce v usínání své drápy do mého masa, a způsobujíce mi tím bolestnou rozkoš, jakou způsobují zuby vytoužené, dosažené ženy.

Rozednívá se. Tma přechází v šeď stále řidnoucí. Loučím se něžně s červy.

Ze záhlaví vyrůstají jim štíhlá křídla vodních vážek.

Odlétají.

V okně dopadl na ně paprsek slunce. Závistivě, zákeřně se vyhouplo a mrštilo po nich, opozdivších se, svým jasem.

Poznávám je: Jsou to pervertovaní kleštěnci mých mladých vášní.

RUDÁ TMA.

Jest rudé temno kolem, a není cesty. Avšak kráčím ku předu: snad dojdu konce. Jak dlouho kráčím již? Hodiny? Dny? Věčnosti? Jsem živ? Sním?

Přede mnou svítá. Ne, není to zábřesk jitra. Počínám pouze prohlédati tmou. I tma tedy přestane pro mne? Co bude pak ještě? Co bude beze tmy?

Možno ještě něco viděti? Toužím neviděti ničeho.

A vidím tmu. Krvavě rudou tmu. Známou tmu, jež od nepamětna obestírala moje touhy a vášně svým příšerným šlojířem. Nemám nyní touhy ani vášně, ale rudá tma z dávna tu jest nezměněna, jen prázdná a nehybná jest. A pronikám ji zrakem, zírám do nekonečna a chápu, čím jest mi věčnost: krvavě rudým nic.

Dlouho již putuji. Mnoho věčností.

Znavené nohy klesají v měknoucí půdě. Půda pode mnou mění se v bahno. Stěží se vleku vpřed. Klopýtnul jsem. Opět. Jakási tuhá tělesa jsou v bahně. Lhostejno.

V dáli červené tmy vysvitil bílý bod. Svítí. Tma kolem něho jest méně rudá. Bílé body se množí. Srůstají v plochy, v tělesa. Jejich siné světlo nuancuje tmu v růžové odstíny.

Blížím se. Zdá se, že jsou to lidská těla.

Jsou to lidská těla. Jsem prostřed nich. Bezhlasně zdvíhá se kolem mne z krvavě rudého bahna nesmírné pohřebiště ženských mrtvol. Všechny svítí bledou bělostí, ohavnou bělostí. U mých nohou leží trup mladé ženy, jejíž hlava a údy ponořeny jsou v bahně; mezi prsy uvízl kus temně rudého bláta. Za ní skrčená mrtvola kostnaté stařeny; s ohyzdné lebky rostou bílé prameny vlasu do bahna, jako kořeny olše na podemletém břehu, do vody tůně. Vedle křečovitě vzpřímené tělo dívky-dítěte; hubené údy rostou pod mým zrakem do groteskní délky. A dále těhotný břich nevěstky, potřísněný červeným bahnem, jako by jím bylo výsměšně po mrtvole mrštěno. Onde veliké, jakoby strašlivě cynickou elefantiasí znetvořené prsy visí po stranách tlusté hrudi do bahna. Tu zdá se vznášeti nad bahnem krásné mladé tělo; ruce, jejichž reminiscence zmatené vynořuje se v mojí vymřelé paměti, jsou cudně skřižený na ňadrech; ale rudým blátem znečištěný klín rozevírá se vilně a cynicky. Tam celá kupa mrtvol, úžasná spleť ramen, stehen, hlav, hýždí, — tu osamoceně z bahna trčící paže, onde temeno hlavy, zde obličej, příšerná maska. A vše svítí zsi-

nalou bělostí v růžovící tmě, a vše jest potřísněno rudým blátem, bahnem krve. Jest nevýslovně ticho toto obnažené pohřebiště.

Lhostejno; musím ku předu. Zdvíhám nohu, abych překročil mladou hruď. — Nelze, nutno kráčeti po mrtvolách. Lhostejno. Moje nohy stlačují mrtvoly do bahna, tvoříce za sebou rudou stezku pod růžovým podsvitem rudé massy tmy.

Znenáhla noří se pohřebiště zase pod povrch, růžový odstín temní, půda pode mnou zase stává se pevnou, a kráčím zase dále rudou, bezmeznou, věčnou tmou, dále tápu znaven, s mrtvou lhostejností v duté hrudi.

DOKONÁNÍ.

Bezhraničná poušť; poušť bez obzoru; hladká šedou, lesklou, lávou, vylitou zmizelými, shlazenými vulkány, úžasná, absolutní poušť, naprosté sterility. A nad ní slunce, věčnosti vzdálené, odumírající, bez tepla, bez jasu, pouhý rudý bod. Není vzduchu. Není života mimo mne. Jediný žiji. Vykvetl jsem v růžovém pološeru umírajícího slunce ze šedé lávy. I růžice černých, jako střepy gagatového zrcadla lesklých, lomených listů kosatce tyčí se moje štíhlá, sedmihranná lodyha, strnule přímá, přísná. Jediný květ nese: Veliký, nádherný květ: Žlutý, průhledný kalich, tří jako z topasu řezaných listů; na dně rudne veliké krůpěji vřelé krve podobno několik v nesčetné hrany broušených rubínů.

Jest zoufalé ticho kolem. Ticho připraveného dokonání.

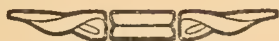
Moje kořeny nadarmo hledají život pod korou lávy. Není ho. Lodyha mého květu se unaveně, resignovaně kloní k poušti. Uvadám. Hroutím se.

Krůpěj rubínové rosy na dně mého k poušti skloněného květu odtrhla se od kalichu, a jako slza ze žalostného oka upadla na šedou lávu. Rubíny daleko kutálejí se po hladi šedé mrtvé pouště. A v kruhu, mne uzavírajícím, rostou z nich štíhlé, mramorové, bílé postavy žen. Jejich kamenná těla s rukama sepiatýma na neživých ňadrech stojí kolem mne jako vztyčené sochy sarkofágů. Jejich oči jsou semknuté, rty sevřené.

Poznávám všechny. Všechny jsou zde.

Život mizí. Můj zvadlý květ klesá stále níže. Rudý bod slunce hasne. Růžový soumrak stává se nocí. Mramorová ňadra ještě prosvítají temnem. — Prosvítají slaběji. —

— Nevidím jich — umírám. —

OTOKAR FISCHER:

SESTRY.

(Mysterium.)

2.

(Divoká rokle v horách. Kolkolem černé skály.)

Istar (provázená svou družinou ve vlajících bílých řízách):
Vzhůru a dolů kamenným mořem,
srázem a tesy, přes ledný proud
bolestí dravých, palčivým hořem,
ze skal jež sálá, vedla nás pout,
pudil nás výboj, lákala touha,
zářivě vstoupit v ponurou říš.
Plesej, mé vojsko, bludná i dlouhá
cesta je za námi, skončena tíž;
jásejte jasně! bělostné květy
jsou naše moc a jediná zbraň;
v řízách svých vlajících sejdem a kletý
vydá nám jícen života daň
bez krve, násilí. Pouhým svým kynem,
posvátnou silou vrozených práv
nad smrti nahým, bezkrevným stínem
triumf mi vzejde. Můj azurný háv
záhadu světa i nad světem vládu
v záhybech měkkých stajenu má,
tak tomu chtěly odvěkých řádů
osudy přísné. Jež ve vlasech plá,
koruna zlatá, i závoj, jenž splývá
s černých mých vlasů, i s opály pás,
tkáň každá, každý drahokam skrývá
zázrak i kouzlo. Vítězný hlas
bohyně lásky nad jícnem volá:
Rozevři, skálo, černý svůj klín!
mátožný, bludný, zhluboka, zdola
ozvi se, stíne, jenž míň jsi než stín!

(Ticho.)

Po druhé buším. V milenců jménu
rozstup se, vpusť mne v podzemní zem.
Přicházím spašit milenku, ženu,
jež byla zvábena pekelným snem,
přicházím drzou potrestat vinu,
která se v lásky vedrala háj,
z výhrůžky dusné dusících stínů
učiním lichou minula báj,
mladým a krásným milencům dvěma
v odměnu život na věky dám:
ústa svá, hrobe, rozevři němá,
nevzývej vzdorně pomsty mé plam!

(Ticho.)

Při svatém kruhu, skráň jenž mi zlatí,
božskou jenž v sobě utajil moc,
naposled: vpusť mne! nechceš mne znáti?
Měsíc můj otec a matkou mi noc.

Hlas Jaldabota (prvého strážce podsvětí; z hloubi):
Měsíce a noci dcero, pokorně buď přivítána,
měsíce a noci dcero, nejvyšší ti pocta vzdána.

Istar: V cestu, jíž kráčím, sypte mi kvítí,
kvítím si každý vlas svůj zdob.
Tryskněte, písně! Vítězné žití
burácej za mnou v oživlý hrob!

Hlas Jaldabotův:
Po druhé tě vítám, svatých rodičů ty svatá dcero,
ve své paní jménu vítám, při noci a při měsíci,
požehnána buď tvá noha, že chce sestoupit v mé šero:
Vy však stavte krok svůj smělý, pomíjiví smrtelníci,
neboť od sudby je kruté v nehynoucích hvězdách psáno,
že kdo z lidí přes práh smrti jediným jen vkročí krokem,
nevrátí se v kraje slunce, nepozdraví jasné ráno,
v polosvit a v polotemno bude snivým zírat okem.

Istar: Nechte, ať klne, slibuje, hrozí!
Proniknu svitem odvěkou tmu.
Vítězi buďte, ať lidé či bozi,
jdete-li cestou, jíž před vámi jdu.

✝

Jaldabot (vystoupí ze skály a zvedne ruku proti Istařině družině):
Zpátky, kdos smrtelný! vetřelci, zpátky!
dech komu milý a život je sladký,
oči své odvrať a uprchni v dál.
Kdokoli přes práh jen podsvětí vkročil,
naposled jaro a poledne zočil,
na věky rab je, ať otrok či král.
Vari, kdos smrtelný! vetřelci, vari!
strážce vás varuje teskný a starý,
prchejte v dálku a zastřete hled!
Kdo vidí jiného kráčeti dolů,
oslepne pláčem, že touží jít spolu,
zemřít však nemůže! Vetřelci, zpět!
Ze skal tu sálají výpary jedů:
vraťte se pustinou skalin a ledů,
otroci života, prchejte s hor,
vraťte se v nížiny, háje kde voní,
motýlci vzlétají, slzy se roní,
mocnějším přenechte bezmocný vzdor!

Istařina družina zděšeně couvla, a když stařec postoupil o krok, pak o dva do předu, dalo se několik průvodkyň na ústup.)

Istar (k ustupujícímu svému průvodu):
Vraťte se tam, kde touha kvete,
milenci vadnou žárem snů...

(pozorujíc, že osaměla:)

Sama jsem, sama. Tvrdý kmete,
přísahu plnit sejdu v tmu.

Jaldabot: Měsíce a noci dcero, třikrát buď ti hold a sláva.
Nízký sluha tvůj a otrok rozkazy tvé očekává.

Istar: Otroku špatný! Vyslyš mé přání!
Oko mé smutno, duše je mdlá!
Vpusť mne již! vpusť svou nadzemskou paní,
jež nezná prosit, jež velet jen zná!

Jaldabot: Bohyně jsi všemohoucí, posvátný je dech tvých rtů,
svatý je tvůj krok, ať nese požehnání nebo mstu,
proto s cesty ustoupím ti, poslušen jsa tvého hlasu:
Zprvu však svou zlatou, prosím, korunu si vypleť
z vlasu!

Istar: Všemocnou zvals mne. Istar je jméno
dárkyně milosti, bohyně msty.
Skvost, jejž můj otec co matky mé věno
na skráň mi vetknul, otroku ty,
hrabivý starče, podplatný sketo,
troufáš si žádat v odměnu, v dar?
půlkruh, v nějž sedm je hvězdnatých vseto
půlnočních slzí, jenž luny má tvar?

Jaldabot: Nežádám já zlatých darů, dcero noci, dcero luny:
chceš-li jít však v lůno země, je ti kráčet bez koruny,
neboť projde smrti branou jen, kdo hrdosti je prost,
pokorně kdo uvolí se s pyšné hlavy sejmout skvost.

Istar: Lítosti neznáš? Dovol mi jíti!
Rozdílu neznáš? Bohyně jsem!
Ponech mi kruh, jenž věčností svítí,
zástavu, prosím, jinou si vem

Jaldabot: Dle tvých rozkazů mně jednat: vyplním ti všechna přání;
vyslyšet však tuto prosbu, věrnost má i moc mi brání:
jsem jen nástroj vyšší vůle, jsem jen brána v smrti říš:
s korunou, jež věčnem svítí, přes práh smrti nevkročíš.

Istar: Lítosti neznáš! Mně však je jíti
vyplnit slib můj. Korunu vem,
korunu slávy, jež smutně tak svítí.
Rozplétám vlas . . . já v smrti jdu zem.

(Odloži korunu.)

Jaldabot: Budiž Istar přivítána, pozdravena, požehnána!
Jejím božským čistým krokům otvírá se smrti brána.

3.

(Horská pustina, zatarasená skalni stěnou, na jejíž výběžcích leží sníh.)

Istar (s rozpuštěným vlasem, s prázdnýma holýma rukama):
Nepřichází bohyně, jež zvedá
stonek liliový k rozkazům,
přichází jen prosebnice bledá,
která klepe na zamčený dům;
amethystné kouzlo nezaklíná
služebníků srdce kamenné,
osiřelá jenom žena spíná

svoje ruce šperku zbavené;
neblíží se královna, jíž s čela
diadém by svítil v temnotách,
vzdorná slova ústům odumřela,
koruna se zlatá svezla v prach.
Ruka mdlá, jež vodu žití hledá,
by ji k lidským přiklonila rtům,
buší v bránu — prosebnice bledá
vpuštěna chce býti v smrti dům.

J a o (strážce čtvrté brány podsvětí):
Jako zaúpění holubice
tvoje prosba zaznívá mi v sluch.
Neplač, moje bledá prosebnice,
měkkým soucitem je jat můj duch.
Otevru ti bránu, dojdeš cíle,
nejdeš v tmu, jdeš v linoucí se jas
sněhobílým svitem; je tu chvíle,
abys zřela tmu, jíž bloudilas,
abys zřela, jaký úsvit jasný
říší smrti proudí v lůnu hor:
Branou vejdi mou, však dříve řasný
sejmi závoj, kalící tvůj zor,
sejmi závoj, by tvé zřítelnice
zřely v zář, by v líc vál smíru van.
Svatá Istar, bledá prosebnice,
mír buď s tebou, čtvrtou kráčej z bran.
(Istar s odhaleným obličejem vchází do skály.)

4.

(Soutěska mezi dvěma strmými tesy.)

I s t a r (oděná již jen v svůj modrý šat; obrácena zpět):
Zlý lupiči, jenž pokornému studu
se rouháš, budiž klet!
V té rokli ztracena zde kvílet budu,
až svolíš, bych šla zpět.
Je zdoba veleby mé pošlapána,
má volnost ztracena,
můj klesl pás, a nelítostná brána
je zatarasena!

Jsem z krajů, sny kde tajemné a vlahé
se kladou do květin —
zde vše je ostré, zimavé a nahé
jak sníh a smrt a stín.
Chci zpátky z pouště, domů chci, v mé hrudi
hlas hrdosti už ztich,
mne děsí ticho samoty a studí
do bílých nohou sníh,
je stydno mi a netoužím než zpátky,
než zpátky jíti zas,
jsem zabloudilý sirotek, jenž matky
chce slyšet teplý hlas,
jsem dítě země, měsíční kde rosa
svým modrým třpytem hrá,
jsem cudných roušek bohyně, a bosa
je bílá noha má.

Hlas Astofeův (ze zadu):

Když branou mojí kráčeti jsi směla,
proč pláč, proč stud a žal?
Když cesta k smrti se ti otevřela,
ty kráčet musíš dál.
Když touhou, věčno zřít, máš mysl jatu,
jdi bez lítosti vpřed,
když vkročila jsi v zemi bez návratu,
ni o krok nesmíš zpět.

Istar (postupujíc vpřed):

Dál tedy v pouť svou bludnou, bez oddechu,
mám potácet se zas,
lkát před branou a nenalézat těchu,
že s boků serván pás,
že stržen závoj, lilie že zvadla,
že zlaté spadaly
mé prsteny, má koruna že spadla
i s nohou sandály.
U první brány hlavy své jsem dala
kruh zlatý za obět,
pak druhá brána amethyst mi vzala
a třetí bílý květ,
u čtvrté brány rouška byla sváta
s mých očí zasněných,

a žel, ó žel, pak obnažila pátá
mých bílých nohou sníh,
u šesté brány musila jsem dáti
svůj opálový pás,
a nyní před sedmou mám branou lkati...
je rozcuchán můj vlas,
jsem chudá, nuzná, chvěji se a, běda,
je beze zdob můj šat,
tu stojím v mrazu, prosebnice bledá,
jež nemá už, co dát.
Přes tesy, srázy, nahoru i dolů
mě pýchy vedla lež —
Ty, skálo hrůzně mlčící, v mém bolu
co ještě na mně chceš?

Sabaoth (strážce sedmé brány):
V němž taje zaklety; v němž přehluboce
spí modro půlnocí;
v němž chví se stříbro měsíčního otce —
tvé modré roucho chci.

Istar (v slzách): Chceš modro nebes? mé též oko stůně
po modru půlnočním,
chci v mírném chvění snít, a v hor zde lůně
jen ledů krutost zřím.

Sabaoth: Svit měsíce zas v snivém vzplá ti oku:
Jen v obět musíš dát,
jenž líbá šíj a k měkkému lne boku —
svůj azurový šat.

Istar: Měj slitování! Poslední to rouška!
ó, v těžší šat mne shal!

Sabaoth: Mám slitování! poslední to zkouška
a poslední tvůj žal.

Istar: Měj slitování! bezmocná lká žena:
nech taj mi poslední!

Sabaoth: Mám slitování! povstaň, zaslepená,
ó, lásko, prohlédni!
Je skončena tvá pout. Tys došla cíle.
Je přemožena tíž.
Jak bez roušky se zastkví tělo bílé —
již hledáš, uvidíš.
Taj poslední jak posvátné tvé řízy

ti klesne s ramenou,
má chmurná, poslední to skála zmizí,
a v duši zmámenou
zas přísvit vsáhne bělostné ti noci,
zas mlnná vplyne zář,
a ku své matce vinouc se i k otci,
svou vlastní shlédneš tvář.

(Dotkne se Istařina roucha, jež se tiše sveze s ramenou; v tom okamžiku rozestoupí se chmurná soutěska a otevře se sněžná sešeřená pláň, nad níž se leskne srp měsíce: uprostřed se vznáší bílá Ereškigal.)

Istar: Kdo jsi? ty přízraku! a já kdo jsem?
Jsem celá nahá před tvým pohledem...
Tys roucho vzala, vzala ozdobu.
Proč ještě loupíš tvář a podobu?

Ereškigal: Má sestro! Sestro má!

Istar (klesne k nohám sestřiným).

Ereškigal:
Má sestro, sestro má, tvá noha přestoupila
práh mého království a prošla branami,
bys vodu života mým rukám uloupila,
bys rozlomila řád, jenž vládne nad námi.
Jež vyšla pokořit, je pokořena nyní,
jež vydala se v boj, se svíjí bezbranná,
jež mne šla potupit co nízkou vetřelkyni,
ach cizí, neznámou — toť vlastní sestra má.
V mou říši vstupuješ, bych krále neloučila
od mladé milenky. Nuž, sama vzejdu k nim.
Buď mezi námi mír! Vstaň, sestřičko má bílá!
Tvůj slib a prosbu tvou já sama vyplním.

5.

(Táž krajina jako v 1. části. Chýlí se k večeru. Mabrûka a Argistis.)

Argistis: Již hasne den, jenž zahalil nás smutkem,
již usíná, jenž v bílých růžích vstal,
již tichne svit, jenž v blahu příliš prudkém
chtěl sypat květů déšť a rozsil žal.
Dech bílých růží vyvanul, teď hází
nám slunce v posled růži krvavou.

svět v rudém žáru žhne, a nepřichází
ta bohyně, již nejbělejší zvou.

Mabrûka (leží bleda a bez hnutí):
Plá tichem svatvečer. Zřím do západu
a vlny krve líbají mě v tvář;
jak purpurová lilie já kladu
se bohyni své čisté na oltář.
Čím skolébat nás lživý svit chtěl denní,
to leží za mnou jako dávný sen;
je blízka noc, s ní chvíle vykoupení,
je blízka noc, v níž nový vzejde den.
Mé světlo, svit, a mne nech spát . . .

Argistis: Kams v dálku
se ponořila vysněná má zem:
já přece kdysi v dobrodružnou válku
jsem táhl za taji a výbojem.
To bylo kdys . . . Teď vím jen: v hloubí mešká
ta bohyně, již kněžnou noci zvou,
je blízka noc a Istařina kněžka
má na smrt jít, a milujících dvou
má rozloučit se láska nerozlučná
a dobrou noc má milenka mi dá,
mám slova díku šeptat libozvučná,
chvít k nebi moje modlitba se má?
Ty neodejdeš sama! novým žitím
dnes podruhé je prodchnuta má hruď:
neb mám tě rád! a láska moje, cítím,
je sestrou smrti. Požehnána buď,
má družko života; já toužím dáti
svou duši za tebe i žil svých krev.
V zem onu, z níž se nikdo nenavrátí,
jdu též: jsem tebou, krví jsem tvých cév.

Ereškigal (se zjeví, oděna v modrý šat Istařin):
Jak malou víru máš ty, jehož na věky
chce spojit s milenkou má milostivá ruka,
že oné rouháš se, jež v kraj ten daleký
šla za vás podstoupit i potupu i muka!
Jsem ta, jež zahalí řeč lásky v mlhu hor,
jsem ta, jež láká v kraj, kde nahý úběl svítí,

jsem ta, již v dnešní noc tvé ženy shlédl zor,
jsem ta, jíž bez roušek zor živý nesmí zříti.
Jsem dcera měsíce a půlnoc moje máť,
však láskou nesluji a šlář mých očí nestře:
v mém zraku světlá noc a čistých prahor hlať
a měsíc nad sněhem. I navracím své sestře
šat, jenž jí uloupen, a spěji do dálav,
kam za mnou duši dvé se milujících vznáší:
Kdo v lásky šero vnik, měj lásky modrý háv
a za mnou kráčej v noc, jež věčnou matkou naší.

Za posledních slov rozhalila Istařino roucho. Sklánějíc se v bílé kráse nad milenci, pokrývá modrým šatem lásky jejich mrtvá těla.)

JAROSLAV KAMPER:

DIVADLO V MALOSTRANSKÉM KLÁŠTEŘE DOMINIKÁNSKÉM.

List z divadelní historie pražské.

V prvních hodinách raních 27. srpna 1794 byli počestní měšťané Malé strany náhle a hrubě vyrušeni z hlubokého spánku. Rychlostí blesku rozšířila se městem zpráva, že palác velícího generála, polního podmaršála Thuna na „náměstí Pětikostelním“ (nynější zemská sněmovna) stojí v plamenech. Ve tři hodiny ráno vypukl ve velkém sále palácovém, jejž byl podnikatel Pasquale Bondini před třinácti lety proměnil v útulné a elegantně zařízené divadlo s 33 ložemi, s parterem, do něhož se vešlo dvě stě osob, a s galerií, oheň, který se s příšernou rychlostí šířil a v málo hodinách, bez ohledu na všecky práce hasičské, proměnil největší díl nádherné budovy v popel. Tato požární katastrofa byla více než obyčejný oheň: na žárovišti objevili se nejvyšší hodnostáři zemští a městští, ne aby se spokojili, jako obyčejně, spíše passivní úlohou osobně nezúčastněných pozorovatelů, nýbrž aby vlastníma rukama podnikli boj proti zhoubnému živlu. Ale ačkoli majitel domu řídil osobně práce hasičské, nejvyšší purkrabí hr. Kager-Stam-

pach díla záchranného vlastnoručně se zúčastnil a městský hejtman, malý hrabě Vratislav, konal práce přímo nemožné, ačkoli byla nejen většina služebnictva pražské šlechty svolána, ale i velká část pohotového mužstva vojenského na místo neštěstí komandována, nebylo možno zkrotiti rozpoutaný živel. Divadlo, v němž ještě večer před tím výtečná a v Praze velmi oblíbená společnost Secondova své publikum byla obveselovala a bavila, stalo se obětí plamenův.

Truchlivá událost byla přijata dvěma divadelními řediteli s pocity podstatně různými. Ředitel Seconda, který nemohl tehdy ještě tušiti, jak velkomyslně a šlechetně bude s ním jednati majitel shořelého paláce, byl asi blízek zoufalství, Domenico Guardasoni naopak, první pachtýř teprve nedávno českými stavy získaného, dříve hraběcího Nostického Národního divadla, smál se asi pod vousy, neboť jednou ranou byl zbaven soutěže, která se ukazovala stále nepříjemnější. Ne pouze z upřímné náklonnosti, nýbrž také plně jednu z povinností stavy mu uložených, pěstoval nákladnou a málo výnosnou vlašskou operu, jež daleko neměla takové přitažlivosti pro obecenstvo jako Secondou pěstovaná a poměrně skrovného nákladu vyžadující německá činohra. Nyní nebylo se mu báti žádné soutěže. Malostranské divadlo, jež od let již bylo nebezpečným konkurentem pro podnikatele divadla na Starém městě, přestalo existovati. Domenico Guardasoni netušil tehdy, že v málo letech sám vynaloží vše, aby nové divadlo na Malé straně najal.

Plných devět let nebylo na Malé straně, tehdy sídle největšího počtu šlechty, úřadu, vyšší byrokracie, divadla, nedostatek, který byl asi intelligencí tím postiženou dvojnásob pociťován, kdy přece ve svěží ještě paměti byly vysoké umělecké požitky, jež poskytovalo divadlo Thunovské zejména v době, kdy tam působili Bondini a Seconda. Teprve dne 25. listopadu 1803 přinesla dojemně nudná „Prager Oberpostamtszeitung" tuto střízlivou a jako celý obsah listu neobratně stylisovanou zprávu: „Vysokým guberniálním svolením z 10. t. m. povoluje se divadelnímu řediteli panu Františku Zöhrerovi, aby v tomto k. hlavním městě do Velikonoc provozovati směl německé a české zpěvohry a činohry, ke kterémuž účelu najal na tuto dobu v bývalém klášteře dominikánském na král. Malé straně od nynějšího majitele domu velký sál jídelní, aby v něm zřídil divadlo, jež po dokončení stavby co nejdříve otevříti jest ochoten." Otevření nového divadla v městské části, většinou intelligencí obydlené, nebylo dle všeho událostí

kterou by se dala důstojná „Oberpostamtszeitung" ve svém olympickém klidu rušiti. Po citované zprávě předběžné přinesl list teprve v předvečer otevření, dne 12. prosince, stejně málomluvnou poznámku: „Herecká společnost Františka Zöhrera otevře malostranské nově vystavěné divadlo za c. k. vrchním poštovním úřadem v tak zvaném velkém domě dominikánském zítra v úterý dne 13. prosince Dittersdorfovou operou Lékárník a lékař. Od 1794 nebylo na k. Malé straně veřejné podívané."

Ačkoli tedy otevření nového divadla pro městskou část, která tak dlouho musela postrádati jakékoli „veřejné podívané", jak „Oberpostamtszeitung" píše, jistě bylo událostí, nestálo přece listu za to, aby podal třeba jen dvěma řádkami zprávu o představení zahajovacím, ano redakce neshledala vhodným ani zmíniti se o představeních v Malostranském (právě tak jako ve stavovském) divadle. Teprve v čísle ze 17. února 1804 činí se zmínka o Malostranském divadle, když důstojný moniteur podává zprávu, že Zöhrerova divadelní společnost „dnes v pátek dne 17. února" uspořádá „volný příjem oblíbenou německou operou „Der Tag der Gefahr oder der Wasserträger" ve prospěch dobročinného ústavu, založeného z výtěžku karuselu, jenž pražskou aristokracií byl uspořádán a velikou pozornost vzbudil. Ale to je také vše, co dovede „Prager Oberpostamtszeitung" oznámiti o novém divadle v prvním roce jeho trvání. List, který velmi horlivě registruje jubileum každého faráře nebo vyššího úředníka a svědomitě zpravuje o všech manévrech a parádních pochodech, nestará se ani za mák o pražský život divadelní, ano neregistruje ani pořadu her tehdejších scén.

Na štěstí jsme poučeni z jiných pramenův o osudu divadla v bývalém malostranském klášteře Dominikánů u sv. Magdaleny, jenž až do válek husitských byl sídlem „bílých paní" (Magdalenek). Historie této scény je sice krátká ale ne nezajímavá. Abychom o ní vypravovali, musíme začíti až od památné „Boudy" na bývalém „Koňském trhu", onoho prvního skromného samostatného domova české Thalie, který, ačkoli trval jenom tři roky (1786 až 1789), hrál tak důležitou úlohu v dějinách našeho národního znovuzrození. Jak známo, zněla guberniální privilej, jež dávala části členstva tak zvané „druhé Bondiniovy společnosti", která pozbyla chleba, povolení pořádati česká a německá představení divadelní v některých výslovně uvedených městech v Čechách a na Novém městě pražském, na jména herců V. C. Antonyho, J. Körnera, A. Zappeho a baletního mistra F. X. Seweho. Na základě

této privileje bylo brzy po sboření „Boudy“, jež stalo se v září 1789, zařízeno tak zvané „vlastenecké divadlo“ v knihovním sále kláštera hibernského na Novém městě. Z oněch čtyř koncessionářů zůstal posléze jediný, A. Zappe, který dovedl z koncesse aspoň tolik vytlouci, aby zachránil skromné živobytí. Když také po různých příhodách přestalo „vlastenecké divadlo“ existovati, poněvadž budova bývalého sídla českých Františkánů (Hibernů) přešla z vlastnictví divadlamilovného hraběte Sporcka-Swcertsa ve vlastnictví státní, octl se zadlužený koncessionář Zappe v situaci nijak závidění hodné. Měl sice svoji koncessi, ale ta mu ničeho nevynášela, když neměl jeviště. Břímě zadluženosti, pod nímž úpěl, tížilo ho tak, že se rozhodl nabídnouti svoji koncessi pánům stavům ke koupi. Podmínky, které kladl, byly celkem skromné. Ale páni stavové s koupí nespěchali a jednání se tak prodlužovalo.

Tu přišla úplně zchudlému, na hůl žebráckou přivedenému starému komediantovi náhlá pomoc. Činoherní ředitel František Zöhrer chtěl dávati se svou společností divadelní představení v Praze a vyhlédl si již v refektáři bývalého kláštera dominikánského na Malé Straně místnost pro své účely vhodnou. Ale kdežto měl Zappe svoji koncessi, ale neměl vhodného místa k jejímu zužitkování, měl Zöhrer zase divadelní místnost, ale neměl koncesse. Je to jen přirozené, že se oba komedianti dohodovali a brzy úplně shodli. Refektář musel ovšem pro účely Zöhrerovy býti dříve vhodně adaptován, což bylo zajisté spojeno s nemalými náklady. Je jistě dosti nepravděpodobno, že by se mohl nějaký ředitel divadelní rozhodnouti, aby riskoval tento náklad adaptační, když by již předem věděl, že by nemohl hráti v divadle, jejž svým nákladem byl zařídil, déle než asi čtyři měsíce. (Zněla ť koncessní lhůta pro Zöhrera pouze od 10. listopadu 1803 do Velikonoc 1804 a tu bylo ještě odečísti ony čtyři týdny, jež vyžádaly práce adaptační.) Nemýlíme se snad, máme-li za to, že Zöhrer byl jaksi jenom nastrčen pány stavy a že jistě jednal ve srozumění s nimi. Je lehce možno, že stavové chtěli napřed zkusiti jen životní schopnost nového jeviště, nežli privilej od Zappa koupili, a že za tím účelem Zöhrera nastrčili.

Polohou a také poměry prostorovými hodil se bývalý klášter dominikánský znamenitě k účelům, jimž měl nyní sloužit. Klášter byl, jak známo, i s krásným a prostorným chrámem Marie Magdaleny na nejvyšší rozkaz a sice, jak se pravilo, „pro nastavší nespořádanost majetkovou“ v prosinci 1783 „zredukován na několik málo řádových bratří s ponecháním klášterního jmění věřitelům

a za současného uzavření klášterního kostela a kaple", nebo, krátce řečeno, zrušen. Dle „likvidačního účtu", provedeného c. k. zrušovací komisí, jež potřebovala čtyř let, byla většina klášterní budovy, tak zvaný dominikánský dům, veřejnou dražbou za 7260 zl. prodána měšťanu Šimonu Královi. Zbytek kláštera, převorství a ohromný klášterní kostel, byl dne 19. října 1788 za trhovou cenu 7500 zl. prodán malostranskému kupci Jakubu Šoffovi (byl rodem Vlach a první předseda správy vlašského sirotčince), který v bývalém kostele zřídil hned roku 1789 sklad cukru zbraslavského akciového cukrovaru, jehož byl kommissionářem (také tento cukrovar byl umístěn ve zrušeném klášteře, v klášteře Cisterciáků zbraslavských). Starou kapli mariánskou, ke klášteru patřící, i s přilehlou budovou kostelnickou koupil měšťan Antonín Zimmermann, jenž kapli již r. 1788 dal zbořiti. I jinak byly na klášterních budovách předsevzaty velké změny (a samozřejmě i na bývalém klášterním kostele, jejž poštovní erár již r. 1792 od Šoffa za 24.000 zlatých zpět koupil a pro účely c. k. vrchního poštovního úřadu, který tam až do r. 1850 byl umístěn, přestavěti dal). Tak oddělil Král jemu patřící „velký dominikánský dům" úplně od ostatních budov směrem k Újezdu, tak že pozdější divadlo bylo pohodlně přístupno. V podobě, jaké nabyla bývalá jídelna Dominikánů v pozdním podzimu roku 1803, zůstala až do r. 1816, kdy byla svého vnitřního zařízení zbavena a proměněna v dílnu truhlářskou.

Tak vtáhla těsně před Vánocemi 1803 veselá musa do bývalého ponurého domova mnichů Dominikánů a v refektáři, proměněném v chrám Thalie, šlo to nyní vesele. Repertoir Zöhrerovy společnosti nebyl dle toho, aby otřásal lepší vrstvou návštěvníků malostranského divadla nebo aby nabádal k vážným úvahám o hlubokých otázkách životních. Pěstoval zálibně veselou zpěvohru, veselohru a také bujné šprýmy tehdy tak oblíbených kouzelných a lokálních frašek, obveselujících spíše nesmyslem nežli drastickým humorem, nalezly tu hostinný domov. Větší vážné činohry a opery byly již předem vyloučeny, ty tvořily od více desetiletí úzkostlivě střeženou privilej stavovského „Národního divadla". Divadelní správa, která obecenstvo neobtěžovala příliš uměním, nýbrž hověla spíše jeho poněkud nevyvinutému vkusu častým provozováním veselých zpěvoher a hloupých frašek, mohla se v Praze ode vždy setkati s dobrým úspěchem. Také malostranskému divadlu dařilo se dobře, zejména když mu bylo k službám několik opravdu populárních sil, jako na př. oblíbený komik Svoboda a Madame

Allramová. Složení ensemblu není nám v celku známo, ale není daleka domněnka, že ve svazek této scény náležel tak mnohý člen bývalého ensemblu „Boudy“ a „vlasteneckého divadla“ v klášteře hibernském. Také ředitel orchestru malostranského divadla, Volánek, byl již v bývalém „vlasteneckém divadle“ činný jako korrepetitor a domácí skladatel. Herci znali své obecenstvo a obecenstvo znalo je a tak byly obě strany úplně spokojeny. Zvláštní přízni těšila se i zde česká představení, jež se opětně osvědčila pro podnikatele zlatým dolem. Sotva bylo malostranské divadlo otevřeno, když došlo již také dne 23. prosince 1803 císařské potvrzení převzetí Zappovy privileje se strany stavů. Stavové zaplatili jeho dluhy a zavázali se, že mu budou vypláceti jakousi pensi v částce 600 zl. ročně, on naopak zavázal se zase, že vždy, kdykoli by na něm žádáno bylo, zaskočí jako herec v malých úlohách. Nyní, když stavové měli divadelní monopol pro Prahu, počal se o věc zajímati také signor Domenico Guardasoni. Stavové byli mu svého času uložili, aby zřídil vlastní menší divadlo pro německé a české zpěvohry a on ohlížel se již od delší doby po vhodné místnosti. Tu přišlo mu malostranské divadlo, kde Zöhrer s tak dobrým výsledkem již od několika měsíců hrál, velmi vhod. Tak uvedl všecky páky v pohyb, aby malostranské divadlo převedl na sebe. Když stavy privilegium převzaly, byla jeho záležitost vyhrána. Dvorním dekretem ze 4. března 1805 bylo převzetí divadla v malostranském klášteře dominikánském se strany stavů povoleno. Nyní byla všecka soutěž vyloučena a Guardasoni mohl se z výtěžku českých představení ve „velkém domě dominikánském“ (jenž později také nazýván byl domem Raymannovským) aspoň z části hojiti na obětech, které ho stála jeho záliba ve vlašské opeře. Leč na dlouho nebyla mu popřána radost, říditi divadla na obou březích vltavských. Uprostřed června 1806 překvapila starého operního nadšence smrt. Ještě v poslední době jeho života vžila se česká představení tak, že malostranským ensemblem bylo hráno v divadle staroměstském česky, a sice o nedělních odpůldnech. To nebylo ovšem „vlasteneckým“ pánům stavům příjemno. Žádali od svého ředitele závazné pěstování vlašské opery, které již nikdo v Praze nechtěl, dívali se však na „české nesmysle“, jak ráčili nazývati tato nedělní odpolední představení, úkosem, ačkoli znamenala pro ředitele opravdový zlatý důl. Co všechno nebylo namítáno proti těmto skromným opatřením! Již dva měsíce po smrti Guardasoniho byla česká nedělní představení v domě, jenž dle svého hesla „Vlasti a Musám“ sloužiti měl, zakázána. Tento zákaz byl také nástupci Guardaso-

niho, výtečnému K. Liebichovi „z různých ohledů vztahujících se na mravnost a pravou nábožnost“ zvlášť přísně zostřen a za to povoleno mu milostivě, že smí v stavovském divadle česky hráti jen o určitých večerech (kdy obecenstvo českých představení, jež většinou záleželo z řemeslníkův a živnostníkův, divadlo navštěvovati nemohlo).

Liebich hrál nyní česky pouze v divadle malostranském, leč nemohl, jsa úplně zaměstnán starostí o povznesení úrovně své německé činohry, věnovati nutnou péči a přípravu českým představením, a tak počala jejich umělecká úroveň, jež bez tak nezdála se nikdy zvlášť vysokou, klesati stále hlouběji, zájem obecenstva upadal a konec všeho byl, že bylo posléze v malostranském „velikém domě dominikánském“ také při českých představeních hráno před prázdnými lavicemi. Ale poněvadž i v divadelním životě řídí se nabídka poptávkou, zastavil konečně Liebich tato představení, jež nikoho již nezajímala. Roku 1809 bylo v malostranském divadle hráno naposledy. Po celá tři leta, až do roku 1812. nekonalo se pak již v Praze vůbec žádné české představení. Záhy na to udeřila poslední hodina i divadlu malostranskému. Veliký vzmach staroměstské scény, ne v poslední řadě také odlehlost „velikého domu dominikánského“ způsobily, že obecenstvo počalo míjeti refektář změněný v divadelní sál. A tak uzavřely se ve vší tichosti brány tohoto divadla, jež bylo posledním chrámem Thalie na Malé Straně, nehledíme-li k pozdějším, spíše soukromou povahu majícím ochotnickým představením v „domě Kajetánském“. V dohledné době nelze čekati, že by na Malé Straně vzniklo stálé, veřejné divadlo. Bude-li však jednou šťastně upravena otázka spojení této části města s obcemi tak rychle rozkvétajícími za bývalou „říšskou branou“, pak může, objeví-li se potřeba takového uměleckého ústavu, zřízen býti na Malé Straně takřka hravě. Ohromné prostory bývalého chrámu Magdalenského jsou přímo jako stvořeny pro takový účel a daly by, vhodně adaptovány, zcela přijatelnou divadelní budovu.

„Union“, 27. března 1910.

Přel. Karel Kamínek.

FRANT. RYBÁŘ:

VIDINY.

Pláň v hluboku. Je rudé révoví a vadne,
krůpěje deště přináší sem větry chladné.
Ruch mává křídly. Duté rány děl
a vápna kouř nad mohylami těl. —

Jej laská milenka, a růži dá mu z jitra.
Přijď! Vesmírem se duše toulá zítra.
Má cenu žít? Je matka naše zem,
i možno k ní se vrátit s úsměvem. —

A v krytu pralesa proč svatý muž ten chodí
pro štěstí onen den, jenž v smrti až se zrodí?
Zrak jeho bezbarvý odumřel dřív,
než tělo lehlo ve stín něžných jiv.

Chci chaos prohlédnout a pořádku se divím,
a klnout nemohu ideám dobrotivým,
prázdnota duše, rozum ohlušen
pro pomíjivý klam a plachý sen.

Sám sebe utiším. Je nářek bezvýsledný,
kdos existuje přec, kdo za vše zodpovědný,
nuž s důvěrou mu osudy své vzdám.
Svět jme mne nesmírný. A nejsem sám.

Pak lehko mi. Jak děcku, když se vyzpovídá.
Zavírám oči. Vidin změť se vírem střídá.
Ja kalejdoskop klamný vzruchem svým
o klid své duše slavně rozbíjím.

ANGELO CONTI:

SIENA. MONTE OLIVETO.

(Z knihy: Na řece času. — Přeložila Marie Kalašová.)

Z Buonconventa, na jehož starých zdech ještě žádná pamětní deska nepřipomíná novým lidem smrti „alta Arriga“, až k benediktinskému klášteru na Monte Olivetu, cesta stoupá bezmála dvě hodiny samou kručinkou. Kručinka jest okrasou a jedním z oživujících duchů samot: kde kraj jest pustý, kde vládnou skály, kde nad pouští prázdnou lidí a příbytků lidských volněji a šířeji se klene obloha a dole se otevírají hlubší údolí a temnější propasti, kručinka se zjevuje se svým zlatistým světlem a pokrývá horské hřbety, svahy, chlumy a skály a odívá bohatě holé stráně a tím více bují a voní, čím tišší jest vzduch a osamělejší vrcholky. Dříve než klášter se objeví na nejvyšším kruhu kopců, kručinky hlásají duši chodcově slávu země vzdálené ruchu lidí.

Červený klášter benediktinský se jeví mezi dvěma věžemi, jako velký hrad, obklíčen dvojitou řadou cypřišů; po jedné straně údolí beze stromův a bez trávy, holé, křídové, celé zbrázděné zimními ručejemi, po druhé straně údolí širší a hlubší, plné hvozdů a zpěvů. Přibyl jsem, když zapadalo slunce, co ve vzduchu ještě trylkovali poslední neviditelní skřivánci, jsa uvítán vlídnou pohostinností bílých bratří, strážci památné hory.

Ráno, za úsvitu, byl jsem probuzen šveholem vlaštovek. Otevřev okno, cítil jsem prouditi do své jizby dech a hlas horstev a údolí. Vlaštovky, jež rychlým letem obletovaly rozsáhlou budovu, holubi, hrdličky a vrabci na střechách, slavík, kos a kukačka opodál v hvozdu, pěnkavky a černohlávci na blízkých stromech, hlas větru a první vlny světla se pojily v jediné chvění, v jediný projev života, v jediný hlas, v jediný a nesmírný sbor jásavého plesu. Žádný hlas lidský; a nepřítomnost hlasu člověkova v tomto širém kruhu světla, rostlin, letů a zpěvů vzdaloval každou vzpomínku na existenci lidí a dával duši onen pocit dobrotivosti a poklidu, jehož člověk se zřekl.

Kdyžtě velká umělecká díla pochodí z míst, na nichž je umělci vytvořili a v nichž jsou tím živější, čím bezprostředněji pokračují přírodu, toužil jsem nabýti co nejjasnější představy místa a nadýchati se jeho ovzduší, než sestoupím do kláštera, kde malovali Luca Signorelli a Giovanni Battista Bazzi, zvaný Sodoma.

*

Sodoma byl člověk bizarní a smyslný, a stačí k jeho poznání seznam jeho statků, jejž sepsal a vlastnoručně podepsal v Sieně roku 1531.

„A nejprv sad s novou studnou, jejž já zpracuji a druzí sklízí.

Dům, o nějž mám při s Mikulášem de' Libri, pro mé přebývání ve Vallerozzi.

Mám v této chvíli osm koní: přezdívkou slují kozičky a já jsem kozel, jenž jim vládne.

Mám opici a havrana, jenž mluví a jejž chovám, aby naučil mluviti osla bohoslovce v kleci.

Sovu, na postrach bláznům, sýčka, o pamlsku pro svrchu jmenovanou opici, nepravím vám ničeho.

Mám dva pávy, dva psy, dvě kočky, sokolíka, krahulíka a šest slepic s osmnácti kuřátky.

A dvě černé slepice a mnoho jiných opeřenců, jež vypsati by byl zmatek.

Mám tři zlé potvůrky, jež jsou tři ženské.

Pak mám třicet velkých dětí, tož břemeno, to Vaše Milost račiž uznati, mám zajisté těžké.

Přes to, že podle zákona, kdo má dvanáct dětí, není povinen platiti obecných daní. Pročež se poroučím Vaší Milosti. Bene valete.

Sodoma, Sodoma, z rodu M. Sodoma.

Malby v Monte Olivetu vykonal tento přepodivný muž v letech od dvacátého pátého do dvacátého osmého svého stáří, to jest v době, kdy jeho povaha byla nejhoroucnější a nejposlušnější jeho vášně a jeho podivínství. Vskutku, první historie, první část malebného vypravování ze života svatého Benedikta, zdá se malována úmyslně, aby znepokojila bratry v jejich klášterním klidu: lepí muži v zbroji, na výsost živé posuny válečné, vlání korouhví, dupot ořů, krásné kurtisány, některé bohatě oděné, některé polonahé, ve vyzývavých postojích, vlna mladistvého života, nespoutaná, původní a smělá. Bratři laikové asi se chytali za vlasy. Ponenáhlu mlčení, klid a blažená samota klášterní přeměňují umělce.

Jme se pociťovati něhu této existence tak vzdálené ruchu vášně, čte v svatých knihách, začíná chápati a milovati krásnou legendu svatého Benedikta, začíná pociťovati štěstí onoho starobylého života klášterního, první zázraky, první vítězství ducha nad žádostí. Mniši, kteří na jeho nástěnném obraze zprvu se zdáli takřka běžeti v ústrety kurtisánám, jež kterýsi vzpurný bratr přiváděl do kláštera, ponenáhlu padají na kolena, jati úctou, před svatým za-

kladatelem řádu; pak poslední žena svůdkyně, zastřená závoji a mající dva rohy, ulétá vzduchem a mizí. Klášter mu učaroval a zvítězil nad ním. A nyní maluje klid klášterního života, maluje mnichy pohroužené v modlitbách, vyobrazuje je v prázdné a bílé kobce, na loži, spící beze snů, jež by je vyrušovaly, sedící kolem skrovného stolu v refektáři, a blažené družnosti prosté tabule, co s pulpitu jeden z bratří předčítá životy svatých a oni naslouchají pobožně a pozorně.

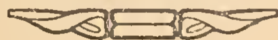
Chápeme a cítíme, že maluje za šveholu vlaštovek a za vzdáleného hlaholu varhan v chrámu. Pokoj kláštera zvítězil nad jeho neklidnou a smysly zmítanou duší; „Mattaccio", velký blázen, jak mu přezdívají bratři, se stal malířem, jehož dílo jest ve shodě se zpěvy žalmů a s ostatními zbožnými modlitbami. Tak ponenáhlu vůle přírody vítězí nad vůlí jedince a nutí vzpurného umělce, aby oslavoval její krásu a život.

Z minulého živobytí nezbývá leč vzdálená upomínka, již malíř zobrazuje v oněch horoucích krajinách, jež se zjevují v pozadí otevřených portiků a oken, jako náhlá odhalení. Tam dole jest bývalý Sodoma, duše neklidná, člověk podivný a smyslný a chvěje se ještě v onom tetelení řinoucích se vod a v onom vzdáleném žáru západů slunce. Tušíme z těchto zjevů, že za nedlouho bude znovu schvácen sirenou zdřímnuvší na okamžik v jeho srdci.

Vskutku, kteréhosi dne, co maloval některé z posledních dějů, náhle se odebral do Sieny, aby se účastnil dostihů na jednom ze svých ořů. Ze Sieny se vrátil znepokojen a zdá se, že od toho dne nemohl vyčkati chvíle, kdy opustí klášter navždy. Zatím dílo se schylovalo ke konci: nezbývalo již, leč dokončiti poslední nástěnnou malbu.

A když tě mu bylo odejíti a navrátiti se do světa a státi se opět tím člověkem, jímž druhdy býval, umínil si, že vymaluje na fresce svůj portrét, v bohatém oděvu, tom jediném, v němž — to cítil — mu bylo se vrátiti mezi lidi. Ve vydáních, jež zaznamenal v klášteře, stojí psáno, že si zjednal „sametový plášť a kabátec, oděv z černého aksamitu, pár bledě fialových punčoch, černý biret, klobouk s hedvábnou pentlí" a takto oděn jako rytíř se zobrazil na svém posledním obraze.

Tak že, Sodoma, odcházeje z Monte Oliveta, byl již hotov a připraven dáti se opět chytiti světem a všemi jeho rozkošemi.

VIKTOR DYK:

TŘI POKOJE.

V tom prvém pokoji se panna usmívá,
jak jaro kvetoucí, jak touha vábivá.
A růže zavoní a zvony zazvučí:
— Já dlouho čekala. Pojď v moje náručí! —

V tom druhém pokoji mrazem se chvějící
je žena umdlená, je žena mlčící,
per svojich nádherných zbavený krásný pták.
Nereptá. Mlčí jen. A mlčí strašně tak.

V tom třetím pokoji je mrtvo. Nic a nic.
Jen vítr burácí do chladných okenic.
Je smutná širá pláň, smutnější příbytky.
V tom třetím pokoji nic nežli výčitky.

BOHUSLAV KNOESL:

PŘÍPAD PEGASŮV.

Stalo se kdysi, že kráčeje po jedné z hlomozných křižovatek města, spatřil jsem stát u chodníku starého koně zapřaženého do těžkého nákladního povozu. Stál tu se sehnutou šíjí tiše a pokorně uprostřed zběsilého ruchu ulice a v jeho pohledu plném smutné odevzdanosti bylo němě vyjádřeno celé hoře jeho truchlivého života. Zdálo se, jako by se snažil rozpomenouti se na něco, jako by se marně namáhal uhodnouti, co vlastně znamená těžký chomout na jeho šíji, udidlo v jeho tlamě a co všechna ona hrozná námaha, již mu jest podstupovati mezi tím, co polibky biče se sypou na jeho záda a boky. A jako by nemohl proniknouti šerého tajemství svého života, svěsil náhle svou hlavu ještě níže a jeho oko zdálo se volati nesměle o pomoc. Již častokráte jsem byl dojat tímto zjevem ujařmeného zvířete, ale nikdy ještě jsem si neuvědomil tak pronikavě vysoký stupeň ušlechtilosti tohoto zvířecího druhu a nikdy ještě jsem nepocítil tak silně jako tento-

kráte soucit s osudem tohoto němého sluhy člověka. „Proč?“ tázal jsem se sama sebe, leč tu jsem si náhle vzpomněl, že jsem měl ve snu předchozí noci nádherné vidění Pegasa. Ano, viděl jsem ho letěti obzorem celého jakoby z bílého ohně, jeho perutě sáhaly od jednoho konce vesmíru k druhému a skrz jeho vlající hřívu bylo viděti tak jako trhlinami táhnoucích mraků světla hvězd a planoucích slunci. Dívaje se na tento velkolepý zjev, uvědomil jsem si, že tato idealisovaná forma zvířete jest oživována něčím vyšším než obyčejnou animální silou přírody, že tento báječný kůň není jen pouhou allegorií, ale že jest inkarnací nebeského vzletu, přenášejícího jezdce s lehkostí přes temné propasti noci vstříc zoři chystající se pozvednouti blesk svého štítu nad okraj temnot. A tu jsem hned zatoužil, bych tak jako Perseus kdysi směl seděti mezi křídly tohoto skvělého tvora a letět tam někam v onu dálku, kam jsem vždy kladl možnost určitého vyplnění svých neurčitých tužeb a snů. Byla to smělá, ba nádherná představa, jež sama již mě plnila rozkoší závrati...

Než snění se rozplynulo, Pegasus zmizel a nyní, když jsem si byl na vše vzpomněl, bylo mi jako bych bleskem jakéhosi náhlého pochopení poznal svého Pegasa v zotročeném zvířeti, volajícím ke mně svýma smutnýma očima o soucit. Po divoké jízdě člověka, dobývajícího násilně svůj ztracený ráj, po jízdě, jejíž cesta byla cestou civilisace ženoucí před sebou své otroky chřestící okovy a provolávající slávu volnosti a svobodě, jak změnilo se tvé vzezření, ó Pegase! Ano, já věřím, můj milý koňský invalido, že's existoval kdysi co Pegasus, neboť zřím dosud stopy ideální krásy v deformovaných tvarech tvého zničeného těla a pablesk božské ušlechtilosti v krotké odevzdanosti tvého oka a věřím tak stejně jako v existenci Gorgóny, z jejíž krve jsi povstal, v existenci oné hrozné Medusy, obracející svým strašlivým úsměvem v kámen srdce všech lidí. A Perseus? Ano, kdy přijde on znovu sraziti hlavu děsné té Gorgóně, aby z její vytékající krve znovu moh' vzlétnouti Pegasus osvobozený?

Byl bych rád rozpřádal ještě dále tyto allegorie a nechával se inspirovati k básnickému spojení neštěstím tohoto ubohého koně, ale snění mé bylo tentokrát opět přerušeno, neboť v té chvíli právě vyšel z výčepu podnapilý vozka, práskl koně bičem a tento napiav své strhané svaly jal se táhnouti své břímě a kráčeti dále za svým osudem.

VIKTOR DYK

PRAVDIVÝ PŘÍBĚH O KRYSAŘI.

(Pokračování.

XII.

Stáli proti sobě.

Příchozí patřil zamračeně na krysaře. Podezíravé jeho oči hledaly, čeho se zachytiti; ale krysař, klidný a skoro mramorový, jim unikal. Pěst pravice Kristiánovy sevřela se bezděčně; ale výraz krysařův se neměnil. Čekal. Kristián hledal slova; a jeho pobouření rostlo tím, že jich nenalézal.

Tu zalétl pohled Kristianův od krysaře k blízkým dveřím; a jeho nevraživé oko jakoby odměřovalo vzdálenost. A nepatrnost této vzdálenosti dala mu promluviti:

„Znám vás. Jste krysař —“

Krysař pokynul hlavou a mlčel. Tón Kristiánův byl jízlivý ..., ale jeho jízlivost vyzněla na plano. Ani rys se nepohnul v tváři krysařově. Naopak se jeho oči rozjasnily: a držel svýma očima Kristiána jako žalářník vězně.

Ale Kristián nechtěl se ještě smířiti se svým vězením.

Promluvil opět:

— — „Co zde činíte, krysaři? Co chcete vůbec v Hammeln?“

Krysař naklonil se k růžovému keři a utrhl jeho nejkrásnější květ.

„Co činím, vidíte. Voním k růži.“

Pichlavé oči Kristiánovy vzplanuly zlým ohněm.

„Vonět k růžím nepřísluší krysaři. A jste přece krysař.“

„Krysař, ano. Jsem k vaší službě. Topím krysy, chcete-li a chci-li. Utopil jsem mnoho krys v Hammeln; ale dnes se mi nechce je topiti.“

„Jste v cizí zahradě, krysaři.“

„Jsem na místě, kde cítím krysy. Páni konšelé a vy se domníváte, že není už v Hammeln krys. Klamete se, jako oni se klamou. Jsou zde a tuším nedaleko. Mám pro to jasný smysl; řemeslo. A nemyslete si, že jsem byl u Žíznivého člověka, proto že vidím krysy ... mnoho krys ... Žíznivý člověk se mi nelíbí; krčmář Röger je příliš roztomilý a má příliš trpké víno. Jsem střízliv. Ale krysy jsou zde. Staly se pouze ostýchavějšími. Dříve byly dotěrné; až na stůl vyskakovaly. Ale kdo vám ručí za to, že se opět dotěrnými nestanou?“

„Je to naše starost, krysaři: dovedeme je zkrotit!“

„S pomocí mé píšťaly. Ale radím vám, příteli, mějte pozor na mou píšťalu. Krysy hynou, slyší-li její zvuk; a vy si nepřejte kdy ji slyšeti.“

A krysař, přeměřiv zahradu v květu, domek v květu a dlouhého Kristiána, odcházel pomalými a vážnými kroky.

Kristián hleděl za ním nechápavě. Nyní by byl chtěl ještě mnoho říci; slova se tlačila na jeho rty. Ale krysař byl již vzdálen. Dlouhý Kristián zavrtěl hlavou a kráčel ke dveřím.

Agnes ještě spala.

Kristián hleděl na spící a hlavou mu hučela slova krysařova — — Ale spící byla stále zřetelnější a krysař mizel v mlze.

Agnes ještě spala, s dětským svým, nevinným výrazem.

XIII.

Krysař jde. Jeho srdce je lehké. Setkání ranní bylo jen mrak, který pluje a rozptýlí se. Nyní je zcela jasné nebe. Nikdy takového nebe nebylo.

Všechny schopnosti krysařovy jako by se stupňovaly, ba zmnohonásobily. Vidí až daleko do hor; slyší nejvzdálenější a nejtišší zvuky. Kráčí, a jako by sedmimílové střevíce měl, rychle ubíhá cesta. Krysař jde; ale spíše se zdá, jako by krajina okolo něho přecházela. Zdi Hammeln jsou těsné; ulice příliš úzké. Krysař opouští Hammeln. Opouští je, aby se vrátil? Neví to sám. Jde branou. U brány sedí žebrák. Je slepý a starý; je skloněn chorobou i lety. Sedí a prosí.

Krysař hodil mu peníz. Žebrák ho ohmatává. A monotonně opakují jeho rty: „Mnoho štěstí, poutníku.“

Pak přijdou pole. Pracuje se na nich v ranním jitru; hlasy mužů a žen zní s nich, pronikají svěží a čistý vzduch, který dýchá krysař. Zní bujně a vesele; a krysař domnívá se rozuměti řeči lidí.

Opodál jsou pastviny. Pasou na nich krávy. Jak krysař míjí, pozvednou své hlavy a zabučí klidně a nasyceně. A krysař domnívá se, že rozumí řeči zvířat.

A pak vstupuje krysař do lesa. Je to hájemství Panny Marie. Ctihodný a starý les! Zná všechny lásky synků a dcerek města Hammeln; zná všecky jejich rozkoše a boly. Zná štěstí a zradu lásky; zná vzplanutí a ochabnutí. Má pro to vše tajemné skrýše a útulky.

Na hoře Koppel, pravda, je také les. Ale jak zasmušilý je sosnový les, srovnáte-li ho s dubovým! A s dubovým lesem za jarního

rána, svěžím, živým, uklidňujícím! A ve větvích starých dubů i v mlází dubovém rozezpívalo se tisíce ptáků. Rozezpívali se, jakoby vítali nové jitro. A krysař domníval se, že rozumí řeči ptáků — —

Bylo však místo, kde bylo ticho. Bylo to u obrazu Panny Marie. Na místě, kde byl obraz, stal se dávno, dávno zločin. Zabili bohatého kupce, vracejícího se z trhu. Vrazi nikdy nevypátráni, ale vdova dala postavit obraz Panny na místě zlého činu. Podivno! Bylo tu němo a smutno. Vedl-li jsi tu psa, skučel a kňučel; a ptáci přelétali plaše, nikdy zde nehnízdíce. Tak aspoň mluvili občané z Hammeln. Jisto je, že nebylo místa tiššího a klidnějšího v lese.

Jak vanul chvílemi vítr, chvělo se listí.

A krysař se domníval, že rozumí šelestu listí.

Zeleň se otevřela a blýskla jí hladina řeky. Ještě svěžejší vzduch ovanul krysařovu hlavu.

Zde bylo daleko, daleko od města. Nebylo stopy po chrámu sv. Trojice. Ani vrchu Koppel nebylo viděti. Vlny, které míjely, netušily nic o Gottliebu Froschovi a Bonifáci Strummovi, jakkoli byli slavní široko daleko.

Tiše plynuly vody; a krysaři se zdálo, že rozumí tichému míjení vod.

Slavné bylo zamyšlení krysařovo; jako by časy a prostory v něm hovořily.

— — Jsem minulost, pravil hlas.

— — Jsem budoucnost, odpovídal jiný.

— — Jsem krásná, mluvila minulost.

— — Budu krásnější, slibovala budoucnost.

— — Měla jsem vše: úsměvy, slzy, sen i procitnutí, děla minulost.

— — Budu míti vše: úsměvy, slzy, sen i procitnutí, řekla budoucnost.

Mezi hovorem minulosti a budoucnosti, jaká to přítomnost!

S vrcholu, na němž stál, mohl krysař přehlédnouti obojí kraj: kraj opuštěný a zemi zaslíbenou. A s vrcholu, na němž stál, cítil krysař, jak je krásno žíti. S vrcholu, na němž stál; byl to opravdu vrchol?

Krysař se zahleděl na hladinu řeky.

Plula jí loď; s počátku zdálo se krysaři, že loď je prázdná. Ale záhy bylo zřejmo, že se choulí na jejím dnu spáč. Vlny unášely loď; plula po proudu, který ji zanášel k břehu krysařovu — Okamžik a loďka narazí.

„Hohoho!“ volal krysař.

Spící se neprobudil.

„Hoho!“ volal krysař znovu. A současně loď narazila o větev stromu, vyčnívající nad řeku. Prudký otřes spícího vzbudil. Zdvihl se a hleděl na krysaře rozesněnýma očima —

Krysař poznal Jörgena — Nedovedl říci, proč ho rozlaďuje právě nebohý a bezvýznamný rybář, který mu nikdy nedovedl ublížiti.

„Usnul jsi,“ pravil.

„Usnul jsem,“ pravil Jörgen smutně a měkce. „Domníval jsem se, že ony opět přijdou. Ale usnul jsem a nepřišly. Nebo bych to byl zaspal?“

Výraz Jörgenův byl zoufale směšný. Ale krysař se nesmál.

„Budu se musit vrátit,“ mínil rybář. „Je to daleko a proti proudu. Bude to těžká cesta. A mé sítě jsou prázdné: bude to hladový den.“

Výraz Jörgenův stal se ještě žalostnějším. Ale také nyní odolal krysař smíchu — Vzpomněl si na slova pronesená nedávné noci: „Mějte ženy, ale nedopouštějte, aby ženy měly vás.“

XIV.

Krysař vracel se k Hammeln. Neklid vypudil ho ze zdí města; ale mnohem dotěrnější ho tam vracel.

Krysař šel po kraji řeky. Tvořila záhyby, vinula se klikatě lesem, lukami a vrbovím.

V lese hrály si děti. Byla to děvčátka. Měly své panenky hrubé a neumělé. Laskaly je a tiskly je na prsa, říkajíce něžně: „Mé dítě — —“

Krysař zadíval se na řeku. Loď Jörgenova plula po ní.

Na louce sekali sekáči trávu, která omamivě voněla.

„Jak se daří tvé ženě?“ ptal se druh druha ve chvíli odpočinku.

„Chvála bohu, je zdráva. Chodí už; vše je v pořádku.“

„A dítě?“

„Zdrávo.“ A hlasem veselým a hrdým řekl tázaný:

„Je to hezký hoch.“

Krysař zadíval se na řeku. Loď Jörgenova se zpožďovala. Proud stával se silnějším.

Ve vrbovi, na vykotlaných vrbách hřáli se dva starci na slunci.

„Bylo to mé poslední dítě a také to je mrtvo,“ řekl prvý smutně unaveným hlasem.

„Mé všechny děti žijí. Ale jako by zemřely,“ vzdychl soused na protějším pahýle.

✣

A poposedl ze stínu, hledaje zimomřivě slunce, které uskočilo.

Krysař zadíval se na řeku. Lodici Jörgenovu nebylo viděti, přes to, že se zmírnil proud. Byl Jörgen unaven? Vzdal se zápasu?

Krysař šel. Jak dlouho jde? Nevěděl. Ale podle slunce dovedl poznati, že je pozdě. Schylovalo se k večeru. Jak dlouho půjde ještě? Také toho nevěděl; věděl jen, že nutno jíti, aby došel včas, nežli zavrou brány města.

„Mnoho štěstí, poutníku," řekl někdo. Krysař se ohlédl. Není to žebrák z brány? Ale kde by se vzal zde nebožák, který sotva od domu k domu se dovleče?

„Mnoho štěstí, poutníku," znělo to posměšně a vyzývavě; ale nyní nebyl to starý a slepý žebrák, ale dlouhý Kristián, který volal.

Usmál se. Dlouhý Kristián je v krámě svého strýce: neopovážíí se bez duvodu opustiti Hammeln. V Hammeln neztrácí se lehkovážně den. Ale kdože to mluví za něho?

Ráno, na cestě sem, všemu rozuměl krysař: lidem, zvířatům, ptákum, listí a vodě. A nyní že by neslyšel než posměšný a vyzývavý hlas?

A cože činí nepokojným jeho hrdé nitro? Krysař jde, kam chce, stane, kde chce, a odejde, kdy chce. Byl by opravdu zajat?

Sáhl hrdě po své píšťale. Zajisté, je zde. Nevzal mu ji nikdo a je bezpečen sebou, dokud jí vládne. Neztratil nic na své moci. Pouze —

Pouze klidu nemá krysař. — Blíží se večer. Vrátí se včas? Neuzavrou mu brány města?

Co by to znamenalo pro krysaře? Je mu tak nutno přespati v Hammeln? V městě před krátkým časem ještě mu cizím? Mnoho zemí a mnoho měst prošel krysař a k žádnému, opustiv je jedenkrát, nebyl puzen tak neodolatelnou mocí. Krysař chce se vzbouřiti a opravdu se vzbouří. Usmyslí si přespat venku. Položí se opravdu do měkké trávy. Noc je vlažná a krásná. Chce viděti hvězdy, chce býti daleko lidí!

Leží v trávě, ale země začíná ho pálit a neklid se stupňuje. Krysař je poražen. Vstává.

A jeho porážka bere na sebe masku vítězství. Snad že by se nebál vrátit do Hammeln! Kdo že může zapovědět návrat? Má ještě své účty vyříditi s ledakým. Je tu, dejme tomu, Frosch a Strumm. Jsou tu všichni konšelé. A je tu dlouhý Kristián — —

Proč vzpomíná na dlouhého Kristiána? Co má co činiti s tímto? Je mu lhostejný jako kámen u cesty, který jsme minuli. Nezná ho a nechce ho znáti. Proč se vrací stále mu na mysl?

A proč jeho myšlenky vracejí se k domu, který opustil ráno? Neměl ho opouštěti nebo neměl se vraceti. To je jasné. Krysař dovede přese vše jasně mysliti.

Rychleji, rychleji kráčí krysař. Ale krok jeho není tak lehký, jako byl ráno. Sedmimílové střevíce zmizely, nebo ztratily svou moc. Krysař, zdá se, jde jako všichni ostatní lidé. Jde jako konšelé z Hammeln. Jde jako Kristián. Jenomže trochu zrychlil krok. To není hodno konšelů. Kristián spíše smí si to dovoliti, čeká-li bohatý zákazník.

Ale zákazník nečeká krysaře. Nečeká ho snad vůbec nikdo.

A přece vrací se krysař do brány města Hammeln.

Je ještě otevřeno, bohudík. Krysař rozhlédl se: žebráka tu nebylo. Odplazil se domů?

„Mnoho štěstí, poutníku." Jak ho pronásledovala tato bezvýznamná slova! Jakým posměchem ho šlehala. Proč posměch?

Není radno smáti se krysaři. Občané v Hammeln nyní většinou spí; ale mohli by býti probuzeni k něčemu málo příjemnému.

Tak rozumuje krysař; a zatím, co rozumuje, zavírá se s rachotem za jeho zády brána města!

Krysař se ohlédne — Brána je zavřena — A jemu připadá, jako by se za ním zavírala nastražená past! (Pokračování příště.)

ZDEŇKA HÁSKOVÁ:

COS ŽÍTI NOVÉHO . . .

Cos žíti nového, to touha byla mládí,
říc' novou myšlenku, jíž kniha neuvádí,
jít cestou neznámou, a třeba nedojíti,
a o životě, osudu sny vlastní míti.

Žíti: co myšlenka, co cit, to zlato ryzí . . .
A žiješ. Žiješ pak, a je to život cizí.
Na bolesti tvé dávno už přesmutné ženy mřely,
A radosti tvou prchavou jich oči zahořely.

A cesta tvoje přetěžká, již dala jsi se v spěchu,
tak zarostlá a ztracená, má cizí stopy v mechu,
tak ukryté a stajené, že ucítíš je pouze,
když znavena se zastavíš a zamyslíš se dlouze.

A tvorstvem nitka vine se, již přervat možno není.
Ty na té nitce visíš též, a nadarmo tvé chtění,
a zápas marný se slovy a začínání znova;
to myšlení tvé odlišné, to myšlenka je nová . . .

A sen, jejž chtěla's ukrýti až na dně srdce svého,
ten v knize najdeš jednou též autora neznámého,
neb shledáš, že co sníti jen jsi ty se odvážila,
kdes v cizí zemi dalcké už žena kterás žila . . .

J. BOROVIČKA:

ČECHOVÉ VE ŠPANĚLÍCH.

Tři kapitoly.

III.

Zlatá doba španělské říše, s níž přišli jsme v neblahé styky, netrvala dlouho. Stíny hospodářského úpadku dávno již začaly se rozkládat po celé zemi a třicetiletá válka mírem vestfálským nadobro vyvrátila světovládné plány španělských Habsburků, kteří musili se zříci svého snu o nadvládě nad celou Evropou a vtěsnat svou politiku do úzkého rámce evropského státu. Od té doby hory pyrenejské opět odlučují poloostrov vysokou hradbou od ostatní Evropy, kterou již nedėsí třesk španělských zbraní, kdysi tak vítězných: Španělsko ve skutečnosti vystoupilo z dějin Evropy. Cizí mocnosti podvrátí osadní říši španělskou, které mateřská země nedovede kolonisovat, nýbrž chce jen vykořisťovat, neboť zavádí v ní všechny vady svého politického, společenského a náboženského života, svůj absolutismus dusící všeliký samostatný rozmach, svoji pyšnou šlechtu a duchovenstvo; a země samotná, kterou ve středním věku Orientálové usilovnou prací přivedli k netušenému rozkvětu, upadla v orientální nečinnost, když byla svěřena sama sobě, a klesala vždy hlouběji a hlouběji ve svém vývoji, až stala se téměř poslední ze zemí vzdělaných či snad první ze zemí barbarských. — Třeba však býti spravedlivým a uznat, že tímto úpadkem nebyli vinni jen fanatičtí králové a

upalování kacířů; národ měl panovníky, kteří odpovídali jeho národním vlastnostem, a taky sám musí být činěn zodpovědným za to za všecko, co ho stihlo.

Úpadek Španělska, jeho opoždění ve vývoji dosud trvá. Poloostrov pyrenejský není jen vyloučen z politického života ostatního světa, nezasahuje ani do kulturního života a nemá téměř ani účasti v duchovním snažení nové doby. Zkoumejte historii pokroku exaktních věd a připomeňte si velké technické vynálezy a objevy minulého století, a sotva si vzpomenete na nějaké španělské jméno, které by se proslavilo v dějinách lidské práce nebo lidského ducha. Mimo tři čtyři muže se nesetkáte se Španělem, jehož jméno jako vědce překročilo hranice jeho vlasti, a i pak se shledá, že není v ústech všeho lidstva, nýbrž je známo toliko odborníkům. Ani v jednom oboru vědním, a třeba to byla věda čistě národní, nevykazují Španělé práce světové ceny: vykopat Numancii musili přijít Němci. A v umění není to o mnoho lepší. Moderní literatura španělská, která má mezinárodní obec čtenářskou, nemůže se honosit duchy příliš původními nebo ukazateli nových cest; básnictví nepřináší mnoho, a v divadlech baví se Španělé způsobem, který je nedůstojný tak velkého národa a zahanbující pro slavné dědictví minulosti, jež tolik odkázala potomstvu. Podobně i v umění výtvarném nedovedli aspoň v tradici udržet, když již ne rozmnožit, ony skvělé vymoženosti, k nimž jednou se dospělo na španělské půdě; a ti, kdož z dnešních umělců pronikli v cizině, děkují za své úspěchy spíše námětům svých děl, zobrazování španělského života a jeho svérázu, a jejich krajané se k nim pak nehlásí. Hudba vážná jakoby ani nebyla, vždyť v královské opeře v Madridě se ani nezpívá jazykem národním. Nové mladé hnutí umělecké nevykvasilo dosud a nevydalo dosud čisté víno. Ale Španělé nepotřebují tolik umění v té podobě, jako je zná ostatní Evropa; svůj hluboký pud a vrozený smysl pro krásu uplatňují a ukájejí jinak a prostěji. —

Koho z Čechů, kteří něco trvale cenného si přinesli ze Španěl v naší době, bude si historie připomínat? Dost přirozeno, že do Španěl, které se staly pro současný svět mrtvou zemí a žily jen z titulu svojí slavné minulosti, přišli z Čech mužové, kteří věnovali svůj život povolání, trochu vzdálenému od skutečného života, kteří žili svým duchem víc v minulosti a v říši fantasie než v přítomnosti: byli to historikové a básníci.

Před padesáti lety (1860) navštívil Španěly mladý český učenec Antonín Gindely, který pak po návratu do vlasti stal se prvním

zemským archivářem (1862), aby tam zakončil svou velkou tříletou cestu po archivech evropských, v nichž sbíral látku k vypsání prvních desítiletí sedmnáctého století, tak rozhodujících pro české dějiny, na širokém podkladě světové politiky. Palacký, který tehdy již se blížil k zakončení svého životního díla, s uspokojením spatřoval v třicetiletém Gindelym pokračovatele ve své dějepisné práci, a skutečné vědecké činy mladého muže, které již vykonal, neobyčejné nadání spojené s příkladnou pracovitostí a vážná příprava, s jakou se chystal k vykonání svého velkého úkolu, to vše opravňovalo k nejlepším nadějím; a tyto naděje a přání do něho skládaná, která bývají větší než spravedlivo, nebyly zcela zklamány. V tehdejším současném vědeckém světě nebylo snad vůbec historika, který by konal tak rozsáhlé studie pro novověké dějiny po archivech evropských jako Gindely: na svých badatelských cestách poznal téměř půl Evropy a všechny větší archivy; byl pátý v řadě cizích badatelů, kteří za historickým zkoumáním překročili Pyreneje, ale přece jemu patří sláva a čest, že první užil španělských původních pramenů dějepisných, získaných vlastním výzkumem, k pracím většího slohu, jakými jsou jeho Dějiny Rudolfa II. a Dějiny třicetileté války.

Španělský státní archiv, k vůli němuž odhodlávají se evropští badatelé v novověkých dějinách přestoupit hory pyrenejské, leží v ubohé vesnici Simancasu poblíž Valladolidu; tam v bývalém královském hradě uložen je jeden z nejdůležitějších a největších archivů pro dějiny Evropy v XVI. a XVII. století. A jestliže i dnes, kdy přece i ve Španělích došlo hlemýždím krokem k jakémusi třeba nepatrnému zlepšení životních poměrův a kdy se přece častěji objeví v zemi cizinec, pobyt v Simancasu je stále ještě utrpením a skoro úplným odříkáním se všelikých radostí, plynoucích z nejprostšího pohodlí, jakou odvahu a jak nadšený zápal pro vědu měl Gindely, když v prosinci 1860 vydal se z Paříže do Španěl!

Z města nad Seinou přijel po sedmi dnech do bídného místa, horšího než kterákoli chudá vesnice v Čechách, kde nebylo více než jedno dobré stavení, t. j. archiv, a kde musil se ubytovat v jediném možném bytě u jednoho z nižších úředníků archivních, „kterým cizinci co oběť do rukou padají", ale žil mnohem dráž než v Paříži. S počátku trpěl mnoho zimou, neboť zde ve staveních nejsou kamna, „poněvadž ve Španělích téměř žádného dříví není; jídlo se vaří při slámě a při těžce shledaných pařezech vinného stromu a suchých větvích ovocných stromů". Doma mohl

se jediné ohřívat při mise s uhlím, která se staví pod stůl. Za to v archivu se netopilo, a možno si představit, jak obtížně se Gindelymu pracovalo. Podle příkladu zdejších obyvatelů pořídil si vlněné kazajky a při práci byl vždy oblečen, jakoby „právě do Sibirie jel“, ale rukou neuchránil: jeden prst na levé ruce mu „zmrzl a naběhl, jako se to kupcům v studených krámech stává“, pravá ruka, která pilně pracovala, šťastně všemu neduhu se vyhnula. Archivářům simancaským, jeho téměř jediným společníkům, nevedlo se líp, nepracovali však aspoň pilně a jen naříkali na zimu. S představou o Španělsku jako o zemi s věčně modrým nebem a mírnou pohodou, kde v zimě teploměr zřídka kdy klesá pod nullu — ta představa o Kastilii je zcela nesprávná — brzo se Gindely rozloučil a byl rád, mohl-li hodinu nebo dvě strávit venku na zimním, než přece hřejivém slunci. S obtížemi a nesnázemi skoro stejnými setkávají se dosud všichni, kdož odváží se do Simancasu: podnebí jako v celé Kastilii je velmi drsné, po krátké jarní době přijdou hned letní parna a po deštivém podzimku citelná zima; cizinec dosud musí vzít za vděk velmi prostou neobvyklou stravou a Simancas sám, zasazený do pustého okolí bez všelikého stromoví, dál pozvolna propadá zkáze.

Ale na všechny ty strasti zapomínal Gindely v usilovné práci a historické objevy, nové, zcela netušené poznatky, k nimž v archivu simancaském docházel, odškodňovaly jeho útrapy v míře přehojné. Poznal před tím již skoro všechny archivy evropské, ale zdejší připadal mu nejbohatším na celém světě, a našel-li jinde stříbro, zde — zdálo se mu — zlatu na stopu přišel. Duševní samotu, k níž je odsouzen více méně každý, kdož se octne v Simancasu, mu ulehčovala jen práce a písemný styk s jeho učiteli Palackým a Höflerem — i Höflerovi ležel tehdy na srdci stejně jako otci národa rozkvět tohoto staroslavného království. A hlavou mladého učence táhly smělé plány, jimž z valné části dostalo se vzácného štěstí uskutečnění, a uzrávaly základní myšlenky jeho díla. Tam, daleko od vlasti, pevně se v něm ukořenil „náhled, že v historii není možno něco dokonalého dokázat, leč když koncentruje historik všecku svou pozornost na jeden a jediný národ neb stát, který s tím národem se stýká, a kdo se na něco víc odváží, může se stát velmi učeným mužem, ale nikdy historikem. Historik a básník mají obmezený a úzce vyřčený kruh činnosti. Básník na národ svůj odkázán jest, a historik jen život toho národu aneb státu vyobrazit může, ke kterému od mládí náležel, jehož osudy dělil a jehož naděje dělí.“

Tam v Simancasu teprve poznal Gindely pravý význam české otázky ve světových dějinách na začátku XVII. věku, tam ocenil drtivý vliv španělské velmoci na vývoj českých událostí před povstáním a odhalil počátky mnohých příčin, které pak vedly na Bílou Horu a ke všemu tomu bolestnému, co po ní přišlo. Byly zlé objevy: tam ve Španělích rozhodovali o našem osudu! A po padesáti letech, když kráčeli jsme ve stopách práce Gindelyho, plnila se naše srdce stejnou bolestí a žalem.

Také básníci přišli do Španěl a odnesli odtud ve své duši bohatou kořist, kterou pak přeměnili na obecný statek národa. Vzpomeňme jen Julia Zeyera a jeho díla. Zda může být pro umělce a básníka země, která by svou přírodou a dochovanými pomníky minulosti poskytla tolik velkých a krásných dojmů jako Španělsko? Moudré přísloví praví, že každý má dvojí vlast: svou a potom Francii; u romantiků zamění se za Francii Španěly.

Ale dost již historie, dost již poesie! Vždyť historikové a básníci tvoří jen velmi nepatrnou část lidského pokolení a ta veliká země španělská má tolik odlišného svérázu, že zaujme i toho, kdo o historii se jakživ nestaral, a chová v sobě tolik krásných půvabů, že okouzlí i velmi prostého člověka, neboť její krásy berou na sebe nejrozmanitější podoby.

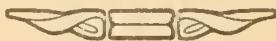
Tvrdí se o Španělsku, že je zemí protiv, a platí to nejen o zemi, ale i o lidech a všem, co vzniklo z práce jejich rukou a ducha. V přírodě španělské krása protiv projevuje se nejvýrazněji. Zde pod tropickým sluncem možno se těšit pohledu na vrcholy hor pokryté věčným sněhem. Jeďte do Granady, usídlete se nahoře na Alhambře a vychýlíte-li z oken hlavu k západu za letního znoje, spočine vaše oko na zářivě bílém sněhu hor alpujarských. Ale několik hodin stačí, aby vlak vás přenesl se strání pod Malagou, kde právě hrozen brunátní, nebo z čarovných hájů valenckých, kde již zrají pomeranče, do studených krajin, kde stěží se daří plody končin severního pásma. Kdo miluje mlhy a deště Anglie, ať jde do Galicie, Asturska a provincií baskických, a shledá se tam s nimi v mírnějším podnebí. Touží-li někdo po mrazech a zimě střední Evropy, najde je v severní staré Kastilii, kolem Burgosu a Avily, kde každoročně v čase vánočním sněhové vánice zastavují vlaky; ale i ten, kdo miluje africká horka, může jich zakusit ve svrchované míře v Andalusii a zejména v Seville. Netoužíte-li však po krajních příkrostech a chcete-li v zimě užívat jarní pohody, vyhledejte pobřeží levantská, a celá Evropa neposkytne vám lahodnějšího kraje, než je jih Valencie nebo východ Malagy.

Obecná představa o Španělsku jako o zemi, která stále je zalita sluncem a pokryta věčnou zelení, naprosto neodpovídá skutečnosti. O Madridě praví lidové přísloví, že jsou tam tři měsíce zimy a devět měsíců pekla; možno to však říci i o jiných částech poloostrova: Španěly nemají určité podnebí, vše se v nich najde, od severských sněhů až k rovníkovým žárům. Jen sláva španělského slunce je pravdiva. Mimo mlhavé a deštivé pásmo hor kantaberských na celý poloostrov i na nejstudenější kraje dopadají zářivé paprsky slunce s jasného nebe v takové síle, že i v severních provinciích uzrává réva.

Ale ještě víc než slunečním žárem vyznačuje se španělská příroda suchostí podnebí. Sníh brzo zprahne, déšť spadne zřídka, a tak mimo končiny, kam větry zanesou vláhu mořskou, nesmírné plochy země bez lesů, stromů a se sporým rostlinstvem mají spíše tvářnost africkou než evropskou. Tím stává se slunce kletbou Španělska, neboť, čeho právě postrádá, je voda: má ji, ale bylo by třeba ohromné práce, tisíce průplavů a nádrží, aby byla lidem k užitku, protože tam oblaka nedávají vodu jako v ostatní Evropě. A bylo by k tomu potřebí tím většího úsilí, protože Španěly jsou horskou zemí. Avšak tyto hory, tato pohoří, jež jí dávají tolik kouzla, jsou příčinou jejího opoždění ve vývoji. Navarra je z nejhornatějších provincií, a jsou prý tam pohoří a údolí, jež v ničem nezadají Švýcarsku, ale nikdo jich téměř nezná, neboť není dopravních prostředků. Dlužno ovšem přiznati, že vystavět cestu nebo zříditi dráhu ve Španělích je nekonečně těžší než kdekoli jinde: tunely, mosty a zátočky činí stavbu nad obyčej obtížnější a za nesnadnějších podmínek: v jižním horkém pásmu nevyvíjejí lidé tak usilovnou činnost jako na severu. Proto také Španělsko je stále ještě neznámo. Do nedávna bylo nesnadno cestovat po pyrenejském poloostrově pro nedostatek cest a drah, ale i dnes s okének vlaku je vidět jen nepřehledné pláně s ubohou květenou, hluboká koryta vyschlých řek nebo bezlesé hory, takže cestovatel, který pravidelně navštíví toliko význačná města, utvoří si velmi neúplný a velmi nesprávný obraz země.

Ale nejen příroda, i obyvatelstvo vykazuje krajní protivy. Je přirozeno, že v zemi tak velké rozlohy a tak nápadných rozdílů přírodních nevytvořil se jednotný typ národní, tím přirozenější, když každý kraj, bývalá samostatná říše, úplně oddělený od ostatních a do sebe uzavřený, je světem pro sebe. Nehledě ke Kataláncům, kteří se prohlašují za samostatný národ a jsou blízcí jižním Francouzům, liší se člověk z jihu Španělska od seveřana více než lidé dvou

různých ras. Nahoře v Galicii a Asturii žije plemeno můžů světlé pleti a plavých žen, které si vykračují prostovlasé a s dlouhými copy na zádech jako bohyně sestouplé na zemi. Naproti tomu na jihu potrvalo v krvi dědictví Arabů, jež barví tváře a oči do černa a činí mysl živější a srdce vznětlivější. A kromě toho najdou se na poloostrové všechny přechody ve vzezření i letoře. (Konec příště.)

 FEUILLETON.

ODPOVĚDNOST POLEMIKY.

Přihodilo se nedávno, že obránce pravosti rukopisu královédvorského, podniknuv pokus o obnovení sporů rukopisných a o vědeckou rehabilitaci rukopisů, skončil sebevraždou mezi vypuklou polemikou. Byli, kdož zneužívali tohoto činu proti odpůrcům zesnulého. Nechci se zde šířiti o otázce pravosti; spor vědecký přísluší vědě a ta promluvila o něm tak, že by zbytečný byl můj kommentář. Mne zajímá problém jiný: problém odpovědnosti polemiky.

Do jaké míry mohu odpovídat za to, co vzejde z mých činů? Theoreticky je velmi možno, že polemika, mnou nebo kýmkoli vedená, může být poslední kapkou, po níž sklenice přetéká. Theoreticky je velmi možno, že bude posledním formálním důvodem k tragickému rozluštění. Stačí určitý tělesný a duševní stav, stačí rozrušení a předráždění protivníkovo, které nesnese už bolestné rány, nutně v boji zasazované. Mohu za to odpovídati a mohu se dát tím vázati?

Je tu především obtíž, téměř nepřekonatelná: nemohu ani znáti skutečný stav toho, s kým se pouštím v zápas. Jsou lidé, kteří chodí s úsměvem a stojí před katastrofami; jsou choroby, jež nepozorovatelně a tiše hlodají na organismu lidském. Neměl jsem důvodu předpokládati, že tvrdý a bezohledný protivník, prošlý nesčetnými boji, stal se náhle ranitelným. Ale kdybych to věděl, kdybych znal stav protivníkův, kdybych musil počítat s možnostmi katastrofálními, měl bych už právo mlčet? Střehl bych se, pravda, přimísit do svých slov jed posměchu nebo urážky ale nic by mi nemohlo zabránit, abych nepostavil proti protivníkově pravdě svou pravdu. Jde-li kdo v boj, nechť měří své síly; necítí-li se dosti silným pro nutné jeho svízele a řekněme i příkoří, nechť nevstupuje do zápasiště. Ale vstoupil-li tam, ví, co ho čeká. Chce dávat rány a riskuje, že je obdrží. Chce obhájit svou pravdu a riskuje, že jí neobhájí. Může žádat právem a důvodně dušička sebe citlivější, aby se respektoval omyl nebo také nepravda z toho pouze důvodu, že protivník, příliš rozjitřený, důkazů toho omylu nebo nepravdy nesnese?

Uznání zásady mlčení takového ohrozilo by vše: zdravý rozvoj, lepší poznání. Se starou pravdou, která pravdou už býti přestala, padne mnoho těch, kdo na ní lpěli; ale každá nová myšlenka žádá obětí. Její úspěch raní nebo zabije ty, kteří spiali s ní svůj celý život a kteří jsou příliš tvrdí a neústupní, aby dovedli se kdy přizpůsobiti pravdě nové. Nebývají to vždy charaktery

špatné, lidé zlí; je konečně něco jímavého na neústupné takové věrnosti. Ale kdybychom povolili této citlivosti, jak mnohem horší perspektivy by se nám otevřely! Zatarasily by se všechny cesty do budoucna; šetříce minulé, zabili bychom příští. Donutili bychom sebe a své, aby žili v neupřímnosti a nepravdě. A život v neupřímnosti a nepravdě by byl přílišnou cenou pro národ, pro muže sebe úctyhodnější a ušlechtilejší.

Mohu cítit osobní lítost s protivníkem, zamilovavším si příliš svou Chimeru. Ale zodpovědnost polemiky je jiná: říci vždy a za každou cenu pravdu. To jest, nevíme, jako Pilát, co je pravda; ale co je naše pravda, víme. Je-li naše vnitřní přesvědčení v souladu s našimi činy, nemohou být naše činy špatné, třeba osudnou shodou neblahých okolností, na kterých viny neneseme, vedly ke katastrofám pro jednotlivce, jehož osobními odpůrci jsme ani nebyli. Věcně a slušně, ale jasně a důrazně říkati svou pravdu může býti jediná opravdová morálka veřejného působení: vše ostatní bylo by zbahnění a mrtvá zátoka, kde vody hnijí, třeba pokryty krásnými květy. Bylo by trochu předčasné, aby náš kulturní život stal se takovou mrtvou zátokou: našemu mladému a života schopnému národu sluší lépe prudký a třeba slabé strhující proud. Chceme ještě daleké plavby a bohatou kořist. Pro sebe i pro budoucí.

Viktor Dyk.

 DIVADLO.

Jaroslav Vrchlický: HIPPODAMIE. Tragedie o třech částech. I. Námluvy Pelopovy. II. Smír Tantalův. III. Smrt Hippodamie. — Nově scenováno J. Kvapilem. Po prvé na Národním divadle 17. prosince 1911.

Chceme-li se spřáteliti s hotovým faktem, totiž vypravením Hippodamie bez Fibichovy hudby, je-li nám milejší slyšeti aspoň báseň, není-li zatím možno slyšeti dílo celistvé, — můžeme býti panu Kvapilovi vděčni. Jeho pokus, sehráti celou trilogii za jeden večer, se podařil. Podařil se, dík obratnému řešení scénickému, dík několika vhodným škrtům a hlavně, dík nadlidskému napětí sil zaměstnaných dam i pánů. Ostatně Hippodamie stála za práci. Naše dramatická literatura není tak bohatá, abychom si mohli dopřáti luxus nechati po leta trouchniveti v archivu dílo rázu Hippodamie. Jsem si velmi dobře vědom všech slabostí komposice, všech cizorodých, neantických prvků, jež zejména ve třetí části, ve Smrti Hippodamie, rušivě působí, při tom však nezapomínám, že Hippodamie znamená zároveň veliký rozmach tvůrčí síly básnické. Není-li všude dokonalým činem, je úctyhodným a u nás vzácným projevem velikého uměleckého chtění, vůle vytvořit opravdové dílo.

Ve scénickém řešení Kvapilově zmizely takřka pausy mezi jednotlivými akty; důmyslnou applikací soustavy trojdílného jeviště, známého již ze shakespearovských představení Kvapilových, podařilo se režii rychlým tempem přenésti se přes některé trhliny v dramatické stavbě a stmeliti všechny tři díly v celek.

Pokus páně Kvapilův má ještě jeden význam: je to částečná rehabilitace verše na naší scéně. Poslouchati pět hodin nepřetržitě verše je sice úkol na průměrného diváka poněkud namáhavý; ale tu režisér zvítězil řadou nádherných obrazů, ne-

obyčejně šťastně řešených, jak v seskupení figur, tak v náladě a v koloritu.

Celý systém má ovšem nevýhody: je těžko docíliti jednotnosti pojetí: scénický naturalismus často těsně se stýká se zjednodušením a stylisací a odtud mnohdy dissonance. To je úskalí, jemuž těžko se vyhnouti. Ale rád přiznávám, že scény, jako byla smrt Oinomaova v námluvách Pelopových, hodovní síň nebo režií přikomponovaný pohřební průvod Chrysippův ve Smrti Hippodamie jsou z těch, na něž se nezapomíná.

Verš Vrchlického nezněl sice vždy bezvadně — místy se dokonce měnil v prosu — ale bylo by nespravedlivo neuznati vážnou a opravdovou snahu všech účinkujících bez výjimky. Zcela mimořádné výkony podali: paní Laudová ve své nádherné a vášnivé Hippodamii, pan Vávra v Pelopovi, pan Vojan v Oinomaovi, pan Šlaghammer v Myrtillovi a p. Želenský v Tantalovi. H. Jelínek.

HUDBA.

Národní divadlo vypravilo Wagnerovy Mistry pěvce norimberské, jež plných devět let nemělo v repertoiru, bohužel však takovým způsobem, že by toto provedení nebylo ke cti ani divadlu nižšího řádu, než je naše první scéna. Národní divadlo nemá právě dnes — všeobecně řečeno — umělců, kteří by i při dobré vůli (o té nepochybuji) stačili na úkoly, jež řádné provedení veledíla Wagnerova klade všem činitelům na reprodukci súčastněným. Tato výtka týká se v prvé řadě nešťastné naší režie, ač vlastně stejnou váhou dopadá i na spoluzodpovědného dirigenta, neboť — aspoň u Wagnera jest to zajisté požadavek samozřejmý — dirigent a režisér ruku v ruce mají pracovati k uskutečnění uměleckého snu autorova, k uplatnění hudebně dramatického díla jako celku, této vyšší umělecké jednotky, kterou tvoří všechna súčastněná umění jako rovnoprávné složky. Nemám tu na mysli ani tak nešťastné scénování hned první scény prvního aktu, kde lid zpívá svůj chorál kdesi mimo kostel, nebo druhé části třetího jednání, kde bylo možno i při malých rozměrech našeho jeviště zmenšením podia pro mistry a posunutím jeho do pozadí dodati scéně žádoucí volnosti a vzdušnosti. Jde přede vším jiným o řadu režisérských „nedopatření", jež nejlépe charakterisují „umělecké" stanovisko, s něhož režisér Meistersingrů pan Polák pohlíží na operu Wagnerovu. Jest mu patrně „komickou" operou v dosti nízkém slova smyslu, jinak — učinil to patrně bona fide k „oživení" scény — by nebyl mohl z vážných, i v jejich zaujatosti proti novému umění poctivých mistrů většinou nadělati karikatur, jinak by nebyl mohl připustiti, aby ve výpraskové scéně David s Beckmessrem tropili allotria, jež snad by byla na místě v nějaké komedii na nejposlednějším jevišti, ale v Meistersingrech nemají místa, atd. Vytýkám zde jen věci nejvíce do očí bijící, abych ukázal stanovisko našeho režiséra k dílu Wagnerovu. Jinak, tuším, nikoho nepřekvapí tvrzení, že při našem provedení Meistersingrů nemůže býti vůbec řeči o režii ve vyšším, opravdu uměleckém smyslu: o režii, jež by především daný úkol dokonale ovládla, dovedla se vžíti v ducha reprodukovaného díla, pochopila jeho smysl a za pomoci (v tomto případě) zajisté ne nečetných pokynů autorových byla schopna domýšleti a sa-

mostatně dále tvořiti. Náš režisér má snad všechny možné dobré vlastnosti, jen — umělecké tvořivosti se mu nedostává.

Ze zpěváků, kterým připadl těžký úkol ztělesniti čelné postavy Meistersingrů, postavy, jež ve své jedinečnosti a vyhraněnosti jsou namnoze světy pro sebe, dokonale vyhověl vlastně jediný p. Štork v úloze Davida. To byla skutečná postava, to byl (nehledě k vynikajícím přednostem hlasu) pravý wagnerovský zpěv: srozumitelný, rythmicky přesný i zase opravdu zpívaný. Většina našich zpěváků nedovede totiž vůbec zpívati Wagnera, nemajíc k tomu za našich poměrů průpravy ani návodu: zpívati znamená pro ně zahoditi slovo a většinou i rythmus zpěvní linie (tvořiti „krásné" tóny), a hledí-li uplatniti slovo a rythmus, zapomínají zase na tóny jež se jim pak mění v odsekávané „zvuky", nemající často ani předepsané výšky. V obou případech vzniká karikatura deklamačního zpěvu, řekl bych zpěvu vůbec, neboť dnes rozumný skladatel zpěv jinak chápati nemůže. V našem provedení platí to především o Evičce (slč Šlechtová) a Stolzingovi (pan Schütz), také herecky nejchatrnějších výkonech těchto Meistersingrů, s tím rozdílem, že slečně, jež o další naléhavě nutnou výchovu svého pěkného hlasu zřejmě vůbec se nestará, i prostá kantiléna působí nepřekonatelné obtíže. Po Davidovi p. Štorkově byl bych mohl uvésti hned Beckmessra p. Pollertova, kdyby se p. Pollert, který má zajisté všechny schopnosti k realisaci této postavy, nebyl dal svésti přímo ke karikování Beckmessra ve zpěvu i ve hře. Pan Chmel byl postavou dobrý Hans Sachs; ale jeho jinak sympatické prostředky hlasové a konec konců i tvořivost herecká na tuto velikou úlohu nestačí (závěrečná scéna!). Pan Burian výrazně zazpíval partii Kothnerovu, za to Pogner p. Humlův byl velmi chabý.

Řekl jsem již, že si součinnost dirigentovu při studování díla rázu Meistersingrů představuji zcela jinak, než jak svůj úkol pojal p. Kovařovic. Lituji, že musím konstatovati, že p. Kovařovic i jako pouhý dirigent značně zklamal. Ačkoli rád kvituji výborné jednotlivosti, ačkoli dobře vím, že některé partie (v ouvertuře, pak výprasková scéna a j.) u nás nutně trpí slabým obsazením smyčců, přece nemohu zamlčeti, že jsem očekával mnohem více, než chef opery splnil. Právě tam, kde hudba vystupuje zcela samostatně (ouvertura, mezihra mezi první a druhou částí třetího aktu), reprodukce p. Kovařovicova působila trapným dojmem. Ouvertura neměla jednolitosti a jednotného vystupování, neměla však ani pevného rythmu, který neúprosně žádá: mimo to stálý nesoulad mezi opožďujícími se žesti a ostatním orkestrem velice rušil. Není přece možno připustiti, že by byl chef opery k Wagnerovým Meistersingrům přistoupil bez oné piety, bez oné posvátné úcty, s níž se k nim blíží každý vzdělaný hudebník!

Bedřich Čapek.

ZPRÁVY.

Z činnosti „Umělecké Besedy."* Na Erbenově večeru, pořádaném Literárním odborem Umělecké Besedy 29. listopadu t. r. na paměť 100. výročí básníkova narození, přednášel o básníku „Kytice" Milan Svoboda. Přednášející v úvodě ukázal na pře-

* Hodláme dle možnosti přinášeti autoreferáty o přednáškách, literárním odborem Um. B. pořádaných.

kvapující faktum, že Erben jako básník umlká právě ve chvíli, kdy jeho schopnost tvůrčí se rozvíjí nejplněji. Toto paradoxon, tento „básnický problém Erbenův“ žádá si vysvětlení. Neboť u skutečného umělce, jakým Erben nesporně byl, nikdy nezaniká vnitřní nutnost uměleckého projevu. Jen cosi násilného může ji na venek v básníků umlčeti. U Erbena skýtá nám klíč k vysvětlení tohoto problému především jeho život, který až do čtyřicátého roku byl vlastně jen trudným bojem s všedními starostmi a s hmotnou bídou. Že vedle toho Erben přes své slabé zdraví dovedl nalézti ještě dosti času a síly, aby pracoval paterým směrem literárně (jako básník, historik, právník, folklorista a vydavatel starých památek), to naplňuje obdivem a úctou. Chápeme, že těmto vnějším poměrům, které mu ukládaly tisíceré všední povinnosti a vždy více jej tlačily na pole čistě vědecké, nemohlo býti na dlouho odezvou básnické vyjádření. Ale za vlastní tvorbu básnickou nalezl si Erben náhradu. Jemu byla projevem vlastní bytosti umělecké láska k poesii lidové, styk s národními písněmi, pohádkami, pověstmi, studium pověr, obyčejů a mythologie české a slovanské, a zvláště způsob, jakým ty plody lidového básnictví zpracovával a podával. Nemůžeme tedy děliti Erbena sběratele od Erbena básníka. Onť nepřestává tvořiti básnicky ani tehdy, kdy už dávno vlastních veršů nepíše. Ostatně svědectvím, že básník žil v Erbenovi až do smrti, jest i to, že do každého nového vydání „Kytice“ (připravil celkem tři) stále piluje a doplňuje své verše. A v dopise příteli Roštlapilovi ze dne 6. XII. 1854 praví, že mu závidí, že se dal do básnění, a lituje, že jemu život nedopřál provésti dávné touhy: zbásniti děje rodu Vršovcův. — Básnický Erbenův problém je tedy vysvětlen. Jde ještě o to, byl-li si ho Erben sám vědom a nesl-li jej těžce. Tu smíme se domnívati, že Erben netrpěl vnitřními krisemi proto, že mu byla vzata možnost klidného vývoje ve směru uměleckém, neboť byl povaha poddajná a pokorná k životu. Ale nesmíme si troufati tvrdit, že nad jeho životem ležela klidná pohoda jeho básní. Plným právem však můžeme u Erbena mluviti o heroismu, heroismu práce a sebeobětování. M. S.

Na jubilejní (50.) rok svého trvání chystá „Umělecká Beseda“ premii, minulost i přítomnost spolku předvádějící, na níž by všechny odbory U. B. spolupracovaly.

Přirozeně bude obsahovat premie vzpomínky starých členů U. B. Bylo by záhodno, aby, kdo může přispěti detailem, minulost spolku a jeho kulturní význam osvětlujícím, neváhal dáti pořadatelstvu k disposici tyto vzpomínky. Jest si přáti, aby obraz, v premii jubilejní o významné činnosti spolkové podaný, byl pokud možno nejbohatší. Zásylky buďtež laskavě adresovány na správní výbor „Umělecké Besedy“.

Premií členskou na rok 1912 (49.) bylo pokračování v díle Petra Brandla.

Řádná valná hromada spolková konána dne 29. prosince 1911.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo srpen a předplací se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguje Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.
Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 19. ledna 1912

R. XL. LUMÍR ČÍSLO 5.

FR. KHOL:

KORRESPONDENCE ŽEN S CASANOVOU.

„Casanovův návrat“ jest nadpis zajímavé studie, kterou Felix Poppenberg uveřejnil v prvním sešitě nového ročníku Literarisches Echo. Jest to stať význačná svým brillantním stylem, vybroušenou formou a bohatstvím materiálu, při tom však i stručností svou, s níž dovedl autor podati živý a plastický obraz dobrodruha. Avšak více než obsah její jest výstižný titul: „Návrat Casanovův“. Neboť Casanova, kdysi zavržený a povrhovaný autor četných filosofických, mathematických i belletristických děl, pisatel nejzajímavějších pamětí z XVIII. věku, o jehož existenci bylo dokonce i pochybováno, vrací se nyní za slávy do světové literatury: jeho doba přišla.

Ovšem příčina jest tu hlubší. Nejde jen o Casanovu, jde o celé osmnácté století, o onu dobu plnou osvícenských idei a zároveň i zmatených pověr, periodu nejsmělejší nevěry a nejsměšnější pověrčivosti. Saint Germain i Cagliostro právě tak, jako Casanova vstupují nyní do popředí zájmů historiků a vedle nich svobodní zednáři, bratří růžového kříže, illumnatoři i alchymisté s kabbalisty a stávají se předmětem studia moderních badatelů, kteří z historie jich snaží se vyčísti osudy a zápasy myšlenky v století osmnáctém.

Přirozeně vyhledávána hlavně memoirová literatura, jimiž doba ta jest tak bohata, a sáhnuto i po pamětech Casanovových, jež bohatstvím materiálu historického, v sobě nakupeného, svojí svěží životností a ryze pravdivou lidskostí nesou ráz přímé dokumentárnosti. Tak lze vysvětliti nenadálý návrat Casanovův a všeobecné uznání jeho pamětí, které však již dávno byly rehabilitovány mezi odborníky.

Ve své studii, z podzimu minulého roku, vydané u J. Pelcla, nastínil jsem historický vývoj této rehabilitace. Počíná Bartholdem r. 1846 a po něm následuje celá řada badatelů a literátů všech národů, kteří vzavše na se odiosní titul casanovistů, usilovali pracemi svými přispěti k osvětlení četných temných míst života do-

brodruhova a podrobiti přísné vědecké, historické i místní kontrole paměti jeho.

Řada mužů těch roste stále a v čele celého hnutí stojí nyní pp. Aldo Ravà v Benátkách, Gustav Gugitz ve Vídni, Tage E. Bull v Kodani, Eduard Maynial v Rouenu, šťastný majitel původního rukopisu pamětí, p. Brockhaus v Lipsku a mnoho mužů známých již ze starší literatury casanovovské. Jich zájem jest nejen historický, ale i lidský, pro ně jest Casanova nejen pramenem studia doby, ale i zdrojem poznání lidské psychy v této podivné době, jest jim materiálem ke studiu člověka dobrodruha a erotika.

Z této skupiny vyšlo nyní dílo, jež znamená skutečné obohacení literatury casanovovské, neboť přináší nový materiál, který upoutá nejen znalce, ale i nejširší obecenstvo kouzlem a půvabem lidské duše, kterou čtenáři odhaluje: korrespondence žen s Casanovou.* Nejsou to první listy z korrespondence dobrodruhovy, které se tu dostávají na veřejnost. Již S. P. Molmenti, známý kulturní historik vlašský, mimo jiné vydal některé dopisy (Carteggi Casanoviani), bohužel, příliš neúplně a opatrně. Avšak listy milenek Casanovových, které se nyní dostávají do rukou čtenářů, dopisy dávno mrtvých žen, jichž osud často jen na chvíli byl spiat s osudem dobrodruhovým, poutají nás více než vše jiné již tím, že jsou nám pisatelky jejich známy z „Pamětí". Vyzdviženy z tajů archivu duchcovského Drem Aldo Ravà a opatřeny dukladnými úvody a vysvětlivkami, které pořídil vydavatel společně s p. Gustavem Gugitzem, jsou tyto listy (jež vyšly současně i italsky a fy. Treves v Miláně) pravými studnicemi pro poznání Casanovy literáta a člověka. A ačkoliv sloužily kdysi též za podklad sestárlému Casanovovi při sestavování jeho memoirů, stojí v mnohém nad nimi: jsou mnohostrannějšími tam, kde autor pamětí jest příliš jednostranným. Tak stávají se nejlepším doplňkem memoirů, ba mohli bychom říci, že jsou jich organickým protějškem: velký znatel ženské psychy zjevuje se tu v obraze žen, k nimž piala se celá touha bouřlivého života jeho.

V pestrém obraze vyhlížejí na nás v zašlých a starodávných účesech hlavy žen, které Casanova kdys miloval, a listy jich vypráví nám tak mnohé tajemství, které chtěl autor memoirů zatajit. Všechny stupnice citů ozývají se v řádcích těch, psaných od vznešených dam až po naivní dívku z lidu. Všechny stavy jsou

* Frauenbriefe an Casanova. Zum ersten Male aus dem Duxer Archiv herausgegeben von Aldo Ravà und Gustav Gugitz. München und Leipzig, bei Georg Müller, 1912. Str. 562.

zastoupeny mezi pisatelkami, jež přitažený fascinujícím zjevem Benátčanovým, obětovaly mu každá po svém způsobu. Jsou tu dopisy kněžen vedle lístků herečck; oznámení kuplířky a veselá přiznání vídeňské grisetty. Avšak přes to, že liši se svým původem, formou i způsobem citů, v nich vysloveným, jedno spojuje všechny tyto listy: je to něžný cit k společnému adressátu.

Řada dopisů zahájena jest listy nejdojemnější milenky dobrodruhovy, polodětské, rozkošné Manon Balletti, dceři tehdá slavené Sylvie od italské komedie v Paříži. Casanova poznává ji r. 1757, když po svém odvážném útěku z olověných komor benátských přijde do Paříže a jest v herecké rodině manželů Ballettiových radostně přijat. Ačkoliv byl ve velice přátelském poměru k matce — ba policejní raport tehdejší mluví ještě o jiném poměru — zamiloval se Casanova, jenž byl tenkráte v rozkvětu své slávy, do patnáctileté krásné a půvabné Manon. A mezi dobrodruhem a mladou dívkou rozvine se poměr, láska tichá, romantická a naivní, v níž Casanova vystupuje jako platonik. Přísně střeženi v domácnosti rodičů nemají milenci příležitost říci si všechna slova lásky, která se jim hrnou na rty. Proto píše mu malá Manon denně před ulehnutím něžné a vášnivé řádky, plné kouzelné lásky, opájejíc se současně listy, které jí byl milenec podstrčil. Zamítá pro něho ženicha, kterého jí rodiče určili, zůstává mu věrnou i když Casanova opustí Paříž, aby se vydal na cesty, ba ani smrt rodičů ji od něho neodvrátí, a teprve, když vidí, že marné jest všechno její čekání, provdá se za 55letého pana Blondela, královského architekta.

Dvacet osm žen zastoupeno jest mezi pisatelkami těchto listů, které vybrány byly jako nejcennější z obsahu archivu duchcovského a mezi těmito osmadvaceti ženami jest jedna kněžna, dvě hraběnky, dvě marquisy, četné šlechtičny, vznešené a učené dámy, vedle herečck a lehkých žen. Čtenář memoirů nalezne tu mnohou známou, jako paní du Rumain, důvěrnici marquisy de Pompadour, comtessu de Montmartel a marchesu Violante Chigi. Vedle nich však uzří též dva stručné lístky od svůdné Charpillon, prodejné dívky, která lapila v Londýně hrdinu našeho do svých sítí a byla by jej raffinovaností svou přivedla až na dno záhuby.

Jest tu též list benátské dámy, Marie Teresy Dolfin-Zorzi, kterému historikové osudů Casanovových přikládají velkou důležitost, neboť poodhaluje roušku nad tajemnou příčinou uvěznění jeho v piombi. Z listu onoho jest patrno, že vládl mezi adressátem a krásnou pisatelkou něžný poměr, poměr, který nebyl lho-

stejný panu Condulmerovi, jenž byl inkvisitorem státu benátského, a vedle toho též horlivým ctitelem krásné signory Dolfin-Zorzi. Ze žárlivosti přičinil se pan Condulmer, aby se šťastný soupeř jeho octl co nejdříve pod olověnými střechami. Že se mu to brzy zdařilo pomocí špeha Manuzziho, jenž Casanovu nařkl ze svobodného zednářství, jest dostatečně známo.

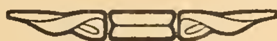
Neméně zajímavé jsou listy literátky Laury Bassi-Verati, dopisy benátské přítelkyně Casanovovy, Catteriny Capocci Manzoni, písma dobrodružné paní de Saby, psaní Marie Rizotti-Kaiser, ubohé benátské dívky, hříčkou osudu do Vídně zanesené, dále dopis půvabné pařížské milenky Casanovovy, pozdější hraběnky Giustiny Wynne-Rosenbergové, o níž uveřejnil Gust. Gugitz zajímavou studii v „Zeitschrift f. Bücherfreunde" (r. 1910, č. 5.—6.), od rozkošné krasavice, zpěvačky Maddaleny Allegranti, od německé esthetky Henrietty von Schuckmann, jejíž listy Symons při prohlížení pozůstalosti duchcovské pokládal mylně za dopisy jiné Henrietty, která v životě Casanovově a v historii srdce jeho hrála velkou roli, Henrietty Schnetzmannovy a mnoha jiných.

Avšak dokumentárně největší cenu má korrespondence Francescy Buschini, poněvadž pochází z poslední periody života našeho hrdiny, z níž nemáme o něm skoro žádných zpráv, totiž z doby jeho poslední pouti světem a z pobytu v Duchcově. Francesca Buschini byla prostá dívka z lidu, kterou Casanova poznal za svého posledního pobytu v Benátkách. Podporoval ji ze skrovných prostředků státem mu povoleného platu a když po skandálu, který způsobil vydáním satiry „Nè donne nè amori" (1782), musel po druhé a naposledy opustiti Benátky, nezřekl se milenky své, nýbrž zasílal jí ze stále menšících se příjmů svých peníze na byt a skrovnou obživu. A Francesca Buschini, dívka z lidu, píše mu za to své dopisy. Jsou psány neumělou rukou a bídným pravopisem, v stylu, který způsobuje často zlobu podporovateli jejímu pro nejasnost vyjadřování, avšak ony přicházejí z vlasti a přinášejí mu zprávy z domoviny o známých a přátelích, s nimiž stále zůstává ve spojení, přes velkou vzdálenost od nich, v níž nyní žije. A z naivních listů Francescy zní láska a něha. „Můj drahý a nejmilejší", píše mu, avšak hned v zápětí následuje žádost za peníze, která se opakuje v každém listě s houževnatou důsledností. V listech těch leží více než pramen k poznání životních osudů našeho dobrodruha za poslední jeho ahasveriady a konečného pobytu v Duchcově, je v nich též zjevně dokumentována jeho láska k ženám i k vlasti, krásným Benátkám. Od obou se nemůže odloučit, třeba

že stárnoucí Don Juan ztrácí již síly i prostředky, aby se jim mohl líbiti. Neodolatelná láska pudí jej k oběma a proto posílá peníze a píše dlouhé své listy, aby alespoň v odpovědích psaných neumělou rukou ve stylu naivním pocítil jejich vůni, vůni rozmařilé své vlasti a vůni ženskosti.

Zbývá promluviti ještě o poslední přítelkyni Casanovově, poslední, jež jej před smrtí navštívila, a s níž do konce života udržoval čilou korrespondenci. Je to Charlotta Elisabeta von der Recke, rodilá říšská hraběnka von Medem, jež r. 1784 za svého pobytu v Teplicích poznala a navštívila slavného záletníka. Elisa von der Recke byla více přítelkyní jeho než milenkou. Sama 41letá neměla více touhy se líbiti a posílala svému churavému příteli sílicí polévky a vína, které tento s větší radostí přijímal než essaye filosofické a lyrické, které mu dárkyně k potěše duše přikládala. Jest sedm těchto listů, jichž zajímavost spočívá ve zprávách o posledních okamžicích Casanovových, jenž následkem četných svých literárních a sociálních známostí byl by málem ani nenašel času zemříti.

Takový jest v stručnosti obsah „Korrespondence žen s Casanovou“, vydané péčí pp. Aldo Ravà a Gust. Gugitze. Výprava, kterou firma Müllerova, známá již svým kritickým vydáním „Pamětí“ (ed. Conrad) opatřila toto dílo, jest vkusná a splendidní. Velké množství historických poznámek, kterými oba pánové listy doprovázejí, bylo doplněno četnými portrety krásných pisatelek a ukončeno jest dílo osobním a místním rejstříkem, které umožňují snadnou orientaci a hledání v listech.

JOSEF MÜLDNER:

ŽE TOLIK ZRAK TVŮJ ...

Den žhavý je a usínavé mdloby.
Tak nejlépe lze stín svůj zapříti.
Zdá se, jak všechno oči mhouřilo by,
na světla hřích ni nechtíc patřiti — —

Že tolik zrak tvůj dovedl mne zpíti,
a rozdírati zradou nejtěžší,
já právě proň jsem moh' dnes pochopiti,
proč jenom mrtvých oči nehřeší.

RICH. WEINER:

LET VRÁNY.

Východiskem její pouti bylo kamenné zábradlí kostelní věže. Kamenné zábradlí, krásně kroužené. Odtud se rozhlédla po městě a usmyslila si, že odletí. Nemohla jí už zadržeti mláďata, která tu bez ní zahynou. Chtělo se jí více než bylo v její vůli — odtud, odtud, někam, kam neviděla ani když se vznesla dvakrát tak vysoko jako byl kříž na věžní špici. — Ještě na chvíli, ještě na malou chvíli, zadržela ji starost o děti. Byly malé a černé a zanevrou na ni, neboť nechápou. V té chvíli pomyslila na to, aby se vrhla dolů na dlažbu a zabila se, ale ne pro zoufalství o děti, nýbrž proto, že je tak malá její vůle. Leč to byla jen chvilka. Pohleděla do slunce — a ptáci hledí v ně zmužileji než lidé — a plna tajemna světla, jež vysílalo, věděla, že může teď i moře přeletět. Veliká radost ji naplnila. Všeho, co zanechávala, vzpomněla s hrdinskou tesknotou a rozpiala křídla. A povznesši se trochu, odlétla obloukem.

Je krásný let vraní. Neletí jako vlaštovka, jež se podobá střele, vymrštěné a směřující k cíli, jehož nevyvolila sama. Docela jinak letí než skřivan, jenž osvobozen od pout země vznáší se ve spirále, která se úží do výše; skřivan, jenž umírá blahem, když dospěl k svojí výšině. Let vrány není letem orlím, který je samým zpěvem o síle a šťastné mohoucnosti. Takový je let vrány:

Přes širošíré plošiny, ne k výši, než ve velikou vzdálenost; v té nedozírná a nepochopené dálce tuší cíl, k němuž kdyby dospěla, proměněna by byla v divukrásného ptáka — a zpívala by lépe, než slavík, nejdivočeji milující. Ale posud žádna vrána neuzřela toho cíle — ale mnohé zahynuly v zoufalém letu, jímž k němu směřovaly. A proto je let vrány samou písní marného hledání. Pohybuje se v obrovských sborcených plochách. Zmítavým kolébáním je její pospěch. A dotkne-lı se v zimě křídlem země posypané suchým sněhem, spráší se a je to, jakoby nitro zemské v pusté zlobě plilo po ní zuřivě. Tehdy vydá zoufalý skřehot a prudce, na stranu nakloněna, vzlétne výše, chtíc se vzdáliti nepřátelské zemi. Ale je přitažena proklínající hroudou a padá níže v bezmocném komíhání, aby blízko povrchu pokračovala v marné své cestě. Nikdy nesmí do zapovězené výše, nešťastná, ale štvána, musí do nedostižitelné dálky, přes širé, smutné plochy.

Viděli jste již vránu, letící přes ladnou, usměvavou krajinu? Zdalı jste ji viděli v přeletu přes tučné pastviny s nádherným sko-

tem? Přes vísky ukryté v košatém stromoví? Přes veselá města a rozkošné samoty? Jistě jste tam nikdy vrány nestihli. Ale spatřili jste ji letící přes smutná rašeliniště, vzkvetlá barvami jedovatých květů. Přes chudé vesnice v kamenitých polích; viděli jste ji směřující k troskám slavných hradů. Létá nad městy ponořenými v smutek a nad samotami v divokých, strnulých pustinách. A spočívá na kroužení kostelních věží, které jsou zdobeny symbolem poroby — křížem. A přece je krásný let vraní. Krásný, hledáním předem ztraceným, velebně krásný svým cílem, jenž je zkázou, v kterou se řítí generace za generací s vášnivým zaslepením. —

Dvojnásob nešťastná byla vrána, o níž vám vypravuji. Když byla pískletem, právě takovým, jakými jsou dnes její opuštěné děti, zlý hoch jí schvátil a oslepil pravé oko. Když se chystal, aby probodl i levé, přiletěla její matka, vášnivě bijíc křídly. I odehnala spustlíka. A tato jednooká vrána byla vyvolena k dlouhému putování. Jí bylo určeno, aby s překonaným bolestnějším smutkem opustila své děti, a šla svou poutí. Běda, nikdy nebude je moci vyrvati z bezcitných rukou hocha-ukrutníka. Propadnou zkáze bez ní. A přece musila chtíti odchodu, neboť to byla jedna z vran, kterým je vykonati beznadějnou cestu. Ne všem dostane se tohoto hořkého posvěcení. —

Vždy, když letěla, bylo jí, že s půli je ponořena v noc. Nebo se jí zdálo, že letí podél černé, hrozně černé zdi, táhnoucí se její drahou po pravé straně.

Svým levým okem zřela vždy jen poušť a smutek a, ne dosti zkušena, domnívala se, že útěšlivé, rajské kraje se prostírají za zdí, kterou nelze hleděti. Ale poněvadž neznala než pohled na bídu a černou bezednou propast, byla veliká její představa veselé krásy.

Zdávalo se jí, že by musilo puknout blahem její srdce, kdyby ji uzřela.

„Veselá krása!“ — Znala jen to slovo a znala je z vypravování vlaštovek, jež někdy letěly mimo. Jen slovo, jen to slovo znala! A přece jí nebylo prázdným a bezobsažným. Veselou krásou — to bylo asi hnízdo nesmírně veliké, vyhloubené vlídně a nenáhle a celé vystlané měkkým pýřím. Někde na úbočí brčálově zeleného svahu, jenž se sklání k čisté vodě, spěchající mezi kvítím. Hnízdo docela chráněné před všemi nepřáteli. Ale nejkrásnějším bylo, že nad ním nikdy nezapadlo slunce. Stále šikmým vrhem posílalo sem své paprsky, které je vyplňovaly třpytivým světlem a lichotivým teplem. Tak třpytné bylo to světlo, že její černělesklé peří

svítilo všemi barvami — a ona už nebyla černým ptákem, ale zázrakem, učiněným z barev. — Blízko byla potrava snadno dosažitelná. Blízko byla voda, uhasující žízeň. A docela blízko byla veselá krása, neboť ta potom stále sídlila v jejím srdci. —

Mocnými, nadbíhavými nárazy křídel plula vrána nad bledě žlutou rovinou, na níž stálo město, jež opouštěla.

Jak železem stužena byla na počátku cesty její křídla. — Ona věřila ve svou sílu, která by ji přes moře přenesla. Veliká síla se v ní rozložila a učinila z jejího srdce tvrz, v níž nedobytně usídlena byla její pýcha z toho, že se vydala na cestu. Viděla, jak po levé straně ubíhá pod ní pustá pláň, ale věřila, že pravým okem by uzřela kvetoucí sady. A tu po prvé jí nebylo žel oslepléno oka. Neboť v své hymnické radosti viděla zahrady mnohem krásnější; ony ukazovaly cestu k želanému cíli. A ona jistě a ne trpělivě se k němu brala. Leč, kdyby nebyl nemilosrdný hoch zbavil kdysi pískle pravého oka, byla by uzřela nyní, že se pohybuje na kraji močálů, jež se ztrácely daleko na západě. Mrtvá a mělká jezírka to byla se zrádnými dny, jedno podle druhého v nepřetržité řadě. Jako mrtvé oči obrovských ryb, ležících nehybně na boku, kalné a příšerné. — Kdyby to byla uzřela, byla by zoufala nad cílem své vítězné cesty.

Byla by ucítila olověnou tíži na svých perutích, tíži, znemožňující let. Byla by ucítila žádost, aby se navrátila k opuštěným dětem, žádost stupňující se až k panické úzkosti, k vidině, jak zlí hoši oslepují její neviňátka. A ta úzkost by byla zlomila její vůli a hnala ji zpět — i kdyby to bylo u vchodu k šťastnému cíli. A pak — pak by již nikdy nebyla zvedla křídel k mistrovskému letu. Ne vrána, junák tu letěl. Každým zvednutím křídel bylo pyšnější její srdce. Sama opojena hrdinstvím svého junáckého letu, byla zatvrzelá k těm, kdož musili zůstati. Zapomenula, že byla jen vyvolena a sama sebe považovala za stvořitelku svého velikého odhodlání. Proto počala zhrdati sestrami méně šťastnými a na konec pyšnou a vyzývavou nenávistí, k boji vyzývavou nenávistí se zachvěla. Bylo jí žíti tak dlouho s nimi, jí, jí, která letí, podobna orlu, jehož let je samou písní o síle a šťastné mohoucnosti. Která letí oslepena a malá, jako hrdina do bezvýhledného boje, která letí s odhodlaností a nadšením k vítězství, jež bude koncem. Která spěchá v omamné radosti k smrti odpovídající, tak jako milenka se vrhá v náruč ženichovu. Kam by se byla mohla odvážiti, zrozena vranou mezi orly. I pohybovala se ve vzdouvaných liniích

vlnovek, vzhůru a dolů, lehkomyslná. Mraky se hnaly s ní o závod a její bystrý sluch slyšel dunivý šumot jejich letu. Tu jala ji ctižádost, aby tloukla svými křídly v takt toho úprku.

Její let se stal nesmírně rychlým, už docela ne letem vraním, ale něčím, co se vymykalo řádům vzdušné říše a co se nedalo zaraziti. Ptáci prchali z jejího okruhu. Vzduch se zřeďoval kolem ní tak, že sotva dýchala. Ale zpívala jásavě ve svém srdci, když nemohla křičet v úprk svého letu. A když potkala hejno vran vracejících se k městu, zarazila let a rychle se vznesla třikrát tak vysoko než byla věž, nedávno ještě její sídlo, a dokonavši vzestup, střemhlav s roztaženými křídly vrhla se do vraního houfu. Docela nizounko nad nimi zabrzdila a širokým proudem plula dále, bezstarostně. I zazpívaly vrány: „Neblahá, znesvěcuješ svoji cestu, nezemřeš šťastna.“ „Nezemru vůbec, zbabělé!“ zavolala, vzdalujíc se. A k vranám letícím k městu, pocítila pohrdání větší než k zeměplazům. A v dálce uslyšela slabounký chorál, jejž zpívaly bývalé družky:

„Nešťastna, nenábožná.“ S ošklivostí se tomu zasmálo její srdce. Ale bylo by ustrnulo, kdyby byla mohla zříti pravým okem, neboť kalužky močálu zavlnily se odporně, jako v očekávání mrtvoliny, kterou pohltí. Ale vrána ta neviděla i mohla se smáti. Jednooká vrána to neviděla a mohla se smáti. Mohla se smáti, jsouc přesvědčena, že je světlo, kde ve skutečnosti byla noc, nemohla zoufati, když svým přesvědčivým vnitřním zrakem viděla kvetoucí sady tam, kde doopravdy se olověně leskla močálová jezírka.

Ucítila, že její křídla se znavila přílišným letem. Ale odvaha její se proto nezmenšila, nadšení proto nepokleslo. Rozvážlivě vyhledala opodál své dráhy holý strom a zaletěla k němu k odpočinku. S dmoucí se hrudí posedla na větev. Odpočívala a zobákem rovnala své peří, větrem rozcuchané. A ne déle odpočívala než bylo nezbytně třeba. Neboť žárlila, aby doletěla tak brzo, jak jen lze. Ne pro nedočkavost tomu chtěla, ale proto, aby nepuklo hrdé její srdce již teď v tušení vítězství. Znovu se vznesla. A odpočinek nepodlomil ani nadšení ani rozkoš, ani vůli — a také její pýchu nepodlomil ani pohrdání.

Jak nyní letěla, znovu mocnými rozmachy, velebnými a hlasitými teď, kdy večer vylézal z kalných jezírek, vzpomněla znovu výstrah sester, které potkala.

Ale už se jim nesmála s ošklivostí. Jen zvukově si je uvědomila a slyšela znovu zvuk vyčítavého chorálu a myslila na jeho

krásu. A řekla sobě: „Krásně zněla kletba, kterou na mě uvrhly.“ Zmocnila se jí lítost. Ne lítost z klatby, neboť necítila její tíže — a ani nedovedla říci, byla-li to lítost k proklínajícím.

Snad litovala těch, kdož se před ní vydaly na tuto pout, odhodlané a hrdinské — a nedoletěly přece. Snad proto, že neobrnily dosti srdce své klatbám. Snad proto, že viděly. Nevěděla. Než vzpomněla toho, aniž pocítila únavy a skleslosti. — Co ji osvobozenou a volnou mohlo raniti na této cestě tak, aby se jí vzdala? Zdali nespěchala do dálky jako komár k světlu, jenž ví, že v něm je jeho zhouba, ale zapomíná jí, ba sladkou jí mní, pomyslí-li, že jeho smrt nastane právě v okamžiku, kdy dojde světla?

Ó, mocný, mocný to byl let. Noc již docela zčernala, nebylo v ní viděti vrány, jen tlukot jejích křídel se hlučně rozléhal. Vyhledala skrýš v chudé trávě a přimhuřujíc levé oko, usnula, zpola bdíc. A nesnila o ničem. Byla samojediná v této pustině, na cestě k zaslíbenému království. Byla jediné silnou a vzdorující zhoubě močálu.

Letěla již mnoho dní, snad leta uplynula od té chvíle, kdy opustila své děti a svoji věž. Poněvadž byla jen vranou, pohybovala se stále nad hroznými končinami. Poněvadž však byla vranou jednookou, žila stále v domnění, že letí na pokraji rozkvetlých zahrad. Po celý ten čas byla sama, nepromluvila s nikým. A také ani nebylo valně s kým, tak opuštěný byl tento kraj. Ani na chvíli nepochybovala o tom, že se zdaří její pout, ani na chvíli nezlomila se její odvaha a smělost a jistota naděje. — Odpor a pohrdání nebyly v jejím srdci. Ani lítost v něm nebyla, ani vzpomínka. Za tu dlouhou dobu se vyprázdnilo její srdce, necítilo věci minulé, necítilo nic, co bylo mimo ni. Jen svým úkolem bylo živo, i stalo se, že srdce zmizelo. Nebylo srdce, jen pocit byl. A byl on: nutnost dosažení. I letěla vrána nad bažinami a v ní byla nutnost dosažení. Letěla nutnost dosažení, tak tomu jest. —

Sestarala, zhubeněla. Její peří bylo nelesklé, jako pokálené, perutě roztřásněné. A levé oko, napiatě neustále a pátrající, sláblo den ode dne.

O všem tom věděla, neboť cítila, jak stárne a slábne. O všem tom věděla, i o tom, že ztrácí se její zrak a přece nezazoufala. Jen s posupnou vášní veslovala vpřed, nutně, nutně. Starostlivost, to byl výraz tohoto ptáka, ale nikoliv strach. Pátráním krk její se prodloužil; spíše už šipce byla podobna. A den po dni, rok po roce ubíhal a nebylo konce té pouti. A den po dni, rok po roce

ubíhal a nebylo konce víry. Jak vše za tu dobu promyslila! Jak vše srovnala a ozřejmila sobě! Byl jí jasný smysl její pouti, bylo jí jasno, proč právě ona, jednooká matka, musila odletět. Poznala své místo ve velké rodině vran, poznala, že bylo jiného druhu, než místo všech ostatních. Jen šatem se jim podobala. Ostatně nic ji k nim nepojilo i nemohla cítit k nim ani lítost, ani pohrdání, ona, jež byla všechna už: nutností dosažení. Jen sebou žila, jen svým určením, žila jen tím, že letěla vpřed, vpřed, nad zemí a nad vodami. Jen jedno nevěděla; ale nejen že nevěděla: i stín možnosti byla by odvrhla, kdyby se jí vtíral; tak nesmyslnou by se jí byla zdála myšlenka, že už dávno, dávno je ve svém cíli, v ten okamžik, že ho dostihla, když se odhodlaně vznesla s kostelní věže. A přece bylo tomu tak. Neboť to byl cíl: nemožnost zoufání, nutnost dosažení. A obé jsou jedinou věcí. Proto jí nemohla zděsit smutná tato krajina, proto jí nemohly znetrpělivět tušené zahrady po levé straně. Proto s ní opadaly kletby nevidomých sester, proto nemohla být neuspokojena, nenalezajíc cíle, jaký si představovala: hnízdo veliké, mělce a znenáhle vyhloubené, na svahu brčálově zeleném. Neboť od počátku byla nemožnost zoufání a nutnost dosažení.

Leč nyní poslyšte, kdy že zvěděla, že dávno dosáhla cíle? Ó, kdož jste slabí, ustaňte čísti zde, neboť je strašné, co povím nyní.

Říkal jsem již, jak ošklivěla, slábla a slepla letící vrána. Jak bezlesklé bylo její peří a perutě roztřásněné. Ale to není obraz této vrány. Nebyla to již vůbec vrána, netvor to byl. A já jen z lítosti k vám líčil jsem ji tak, že byla krásnou v porovnání s tím, čím skutečně byla. Ó, strašlivá byla. Peří již dávno vypelíchalo. Její tělo bylo docela nahé, žluté a věčně větrem, mrazem a deštěm šleháno, hnisalo a otvíralo se. Jen křídla byla jako zázrakem zachována a ocas též. A tyto končetiny nahému tělu, drobnému, byly příšerným zakončením. A i ty opeřené končetiny samy o sobě byly hnusné hmyzem, jenž se zde usadil. Avšak tělo, mrtvé již za živa, bylo děravé, prolezlé červy, s vnitřnostmi vyhřezlými, z nichž kapala žlutá, hustá tekutina, značíc stopu letu. Hlava byla jen na temeni pokryta proužkem peří, což bylo jako hřebínek a hrozně se rýsovalo. A zobák! Ne, nebylo už zobáku. Neboť svrchní čelist odpadla a jazýček, jazýček byl obnažen.

A nohy byly bez prstů. Pouhé pahýle to byly a usedla-li, musila vyhledávat písčiny, do nichž bořila tyto pahýle.

*

Potkal-li jiný pták tohoto příšerného cestujícího, zemřel okamžitě a spadl do kalných jezírek. A toto lítostivé tělo letělo, letělo, letělo, jak hrdinský orel letělo, nevědouc, že dávno, dávno může odpočívat v želaném cíli.

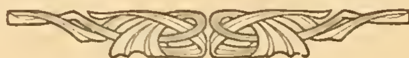
Až toho dne, kdy nebylo již lze, aby tyto cáry zůstaly i jen v nejmenším svazku a — poslyšte — až v té chvíli, kdy tato hnisavá hmota se rozpadla, což bylo totožné se smrtí: tedy v té poslední vteřině, kdy byla ještě jakás takás souvislost těla zničené vrány, tu teprv si uvědomila vše. A v zápětí se sřítila trocha hnusných kusů žlutého masa a trocha peří, černého, bezlesklého, do jednoho z jezírek.

Tak že ani nemohla zajásati, ač její srdce v této poslední chvíli zažilo všechnu jásavou radost života.

Řekl jsem něco o srdci, že ano? Neměla ho. Myslím aspoň, že ho neměla.

Hledalť jsem je po tři dny a nenalezl jsem. Snad byla na jeho místě nutnost dosažení. Ale tu nelze spatřiti. —

Allach, 21. IX. 1911.

JAROSLAV KOŠEK:

ZMATKY A ÚSMĚVY.

Ocúnky v lukách. Metelice však
až zavítá k nám, s dychtivostí čekám.
tu, která lidem oslepit zná zrak,
a nevídaný lesk dá řekám.

Zmámené oči dlaní přiclonim
a bezděky pak zahledím se zpátky . . .
Veselý mumraj vlastních masek zřím
a po hlase své vlastní poznám zmatky.

Tu blouznivcovu masku v pozadí
jak rád jsem kdysi po prostoře nosil!
Člověk se toulal v noci v podhradí
a Mussetův verš smutkem zrak mu zrosil . . .

Tam v koutě civí maska Hamleta,
k níž lebka šaška bude v inventáři.
Ji povlak plísně kryje od léta
a od let zžírá pokročilé stáří...

A tamhle chmurná tvářnost cynika,
kdy svatost sama nebyla nám svata.
Začadlou krčmu zpěv tam proniká,
v nějž číšnice smích trousí parukatá...

A zase jak by palouk proválo
to jaro samo, bludný kouzelníček,
bil jsem se, ač to za boj nestálo,
za stříbro smíchu, za růže dvou líček...

To bude návrat sladce blouznivý
mé zatoulání v minulosti zmatky.
To bude obraz v barvách ohnivý.
To bude návrat blouznivě až sladký...

*

Ocúnky v lukách. Nekonečný klid
pln milosrdí nad hlavou dnes plyne.
Jakoby zmrtvěl horký včera cit.
Je země jiná. Nebe zdá se jiné.

Dobolel bol. Též sny už dosněny
a jak by žal byl strávil sama sebe.
Pohřební písně slyším ozvěny...
Je země jiná. Jiné zdá se nebe.

Jak by mi úsměv na vše napršel
probudiv vše kol k nové, rané kráse.
Jiným vše zdá se, kde jsem včera šel.
Je země jiná. Jiným nebe zdá se.

Kam oko padne, divy objeví
a povděčná teď klíčí slova ve mně
za napršelé všade úsměvy...

Je nebe jiné. Jinou je též země.

KAREL SEZIMA:

Z PŮVODNÍ TVORBY ROMÁNOVÉ.

II.

Byl-li román Sovův knihou lyrikovou par excellence, přerývaně skizzující rozmach mladého, z lidu vyšlého intelligenta od snění k podnikům, významným pro celý kraj — román Jaroslava Hilberta „Rytíř Kura" (nákl. Bursíka a Kohouta) každou stránkou mluví o bravurní ruce rozeného dramatika. V dokonale členěném, tvrdě zkutém řetěze pohnutých událostí, ráz na ráz bez lyrických dekorací sleduje osudné odbočení titulního hrdiny od dráhy nadlidských činů k citové něze, jeho fatální ústupek potřebám vlastního srdce, jež nestojí docela na výši hlavy rekovy.

Kura, geniální podnikatel a milionář, ví, že vyzískané zlato vzpouzí se jeho otěžím a že morálně porušuje, ba fysicky ničí ty, s nimiž se kdy sblížil v důvěrnějším styku. Proto v zahořklé a pyšné askesi se straní lidí, hlavně žen. Ale podlehne přec diskretnímu ponoukání vypravovatele fabule, jemuž zželelo se jemného a resignovaného muže, dávno vábícího jeho enthusiasm. Než v řadě katastrof, jež vyvolá osudná slabost titanova, hyne nejen vyvolená pozdní jeho milenka, nádherná žena advokáta-snaživce, který dá si ji Kurou odkoupit, ale i mladičká vypravovatelova sestra, na níž rovněž chvíli spočinul zrak šlechetného dravce.

Sama koncepce románu suggeruje řídkou, téměř neosobní grandiositou. Má svůj chladný, takřka ibsenovský pathos, něco z intonace autorových „Psanců". Ano, na odvážnou tuto dramatickou etudu „Rytíř Kura" jako by teď vrhal nejeden zpětný reflex; dává, zdá se mi, klíč k pochopení celé vnitřní její stavby i methody stylové.

Jeviště románu krom letmých prospektů do horečného ruchu novodobého industrialismu, do jeho ostrého, čpavého, nervy trhajícího a mozky vysušujícího ovzduší, veskrz rozevírá pohledy ve sféru velkosvětského přepychu. Toto prostředí s jeho distinguovaným chladem a elegancí nechytá však autor v detailní, krátkozraké drobnomalbě, k níž by po způsobu jiných našich spisovatelů mondénních drancoval kde který modní žurnál, výstavní katalogy i turistické průvodce, cenníky rarit stejně jako jídelní lístky prvo-

třídních lokálů — nýbrž v apartní zkratce, v prudkých záblescích a kmitech vteřinových postřehů.

Hilbert pozoruje vůbec neobyčejně sytě a zhuštěně. Jeho charakteristiky téměř nikdy nepracují přímým popisem, nýbrž spádnou akcí, která ve své horečné a nezadržitelné překotnosti dodává většině jeho figur čehosi zabořile nezbytného, vnitřně předurčeného jako u maniaků. Jeho psychologie nezná analysy. Ale není také ničím méně, nežli syllogismem a racionelním schematem. Nejraději postupuje záludně a v skrytu tmavými křivolakými chodbami jako podzemními výbušnými podkopy. Proto z blízka stěží ji lze kontrolovat. Vyloučena tu je nicméně veškera libovůle. Teprve na odstup a z obzíravějšího hlediska, kdy oku v rozuzlené síti čar vyvstane celá duchaplná mapa plánu, postřehnete všecku smělost její strategie, rovně jako její železnou a krutou důslednost.

Nelze si snad myslit reliefnější ryjby charakterové, nežli jakou traktovány hned hlavní osoby románu. Především Kura sám, ředitel železářského svazu, energický typ moderního průmyslového piráta a finančního spekulanta. Vztyčen tu je bez utilitaristických tendencí a socialistických jízlivostí, prostě jako velkolepý živelný zjev přírodní; nicméně i tak probadán v celé disparátní šíři a obtížné složitosti. Autor napiatě naslouchá, jak buší tepna chladného titana střízlivosti, jehož vyklenuté čelo od počátku nese stigma osudové logiky. Popřává čtenáři pohledů netoliko do bdělých jeho výpočtů a plánů, ale i do podvědomých tuch a přízrakové hrůzy, do horeček jeho nocí, v kterých puká i led jeho mužné pýchy a v nichž pochybnosti rozkolísají mu srdce, ženouce ho až k tragické nedůslednosti. Zprvu nechává vás na pochybách, je-li Kura zvrhlý a vražedný duch či zároveň jasný intellekt i jemný cit; rek je s počátku jen zajímavý, pak bolestně lidský a na konec prostě hrozný. Trpí svojí osamoceností. Ale zdémonisované miliony v jeho rukou strhují v šílenství všecky, kdožkoli jen přišli do okruhu jeho moci. Zlato otravuje každý lidský cit; poruší i zdravé pudové zájmy tak ryzí a bezprostřední mladé dívky, jakou je Emila, sotva se k ní Kura přiblížil. Na úzkostnou otázku po lásce odpoví mu z očí každé ženy jenom odlesk zlaté glorioly, jíž ho obestřelo vítězné ovládnutí hmoty, ale jež ho potom děsí i ve mstivých vidinách. Nejednou přemítá, jak zastavit myšlenku, nutící ho kořistiti ze světa. Avšak rozehnaný stroj se slepě řítí a co chvíli do zkázy zas smýkne některým z řady těch, kdož se Kurovi oddali v důvěře. Mstivá hmota ubije i pozdní jeho lásku; neboť Kura i když štěstí kupuje, drtí nesmírností ceny, kterou poskytl.

Paní T., tuto skvělou krasavici, kterou vypravovatel sám zbožňuje, ale již v duchu, ohromen noblessou a geniální velikostí Kurovou, od počátku jemu darem podává, autor portretoval rysy téměř skoupými, leč takovými, jaké mluví za celé rozlehlé passáže popisné. „Byla to zase dnes ta těžce vonná krása, jíž nelze unésti bez účasti celé bytosti, a mé smysly přímo bolely pod svou kořistí." Vystupuje v řídkých scénách, vždycky sebejista, znalá všech svých kouzel: co krok, to milost krásné pósy a ladného gesta, hod smyslů a pastva pro oko. A vše na pozadí paradoxního a jenom zlehka nastíněného poměru manželského, kde muž bičován je k zoufalému shonu za prostředky luxu, za bohatstvím, až nakonec uštván bez odporu zůstavuje ženu v náručí Kurově a sám odchází jinde hledat hořké zadostučinění.

Proti podobizně oné drahocenné šelmy autor přibil delikátní profil Emilin, sestry vypravovatelovy. Rozšuměné dívčí jaro v prvním překypění mladých šťav, v první chuti panenského výboje; s prvním chladným procitnutím z oklamané náruživosti a prvním probuzením ženské lsti, která zdrásá posléz a otráví samu sebe.

Rovněž energická kresba figur podružných, vzájemné seskupení a železné zaklínění jejich individuellných osudů, hlavně pak i neúchylné skřížení jejich kroků s tragickou drahou protagonistovou ukazuje celou brillantní techniku školeného dramatika. Stupňované čivové rozrušení fiktivního vypravovatele jeví se jen stále prudším tempem dějového processu, stále horečnějším a fragmentárnějším videm scenerie. Jinak ženské prvky tvoření literárního, nálada a ornament, z práce této i z veškerého díla Hilbertova nadobro jsou vymýceny.

Všechen kypivý materiál fabulační úsporně je vtěsnán v dramatickou akci, v typické funkce, rozhodné scény a srázné peripetie. A soustředí se v dialogu, který se zdá přímo nabit osudovou závažností. Lidé Hilbertovi mluví věty, nesoucí v sobě všecku tíhu předurčení, pronášejí slova, jejichž echo zní do celých dálek životních. Stejně zhuštěn je i objektivní doprovod autorův, tolik odlišný od obvyklého, ledabylo referujícího tónu vypravovatelského. Zvláštní pozornosti zasluhuje proto román i po stránce nejzevnější formy a jazyka.

Hilbertův sloh na první ráz odpudí snad jistou strohostí, chladnou, uzavřenou distancí, dalekou vší tendence po koketní líbivosti. Ale začtěte se do něho a brzy zaimponuje vám právě tato cudná uzavřenost a sebevědomá reservovanost. Nic akademického v něm

není, docela nic úzkostlivě korrektního, ale rovněž pranic ozdobnicky preciosního. Ovšem také málo hudebního: rytmická kadence se zhusta láme jako o kámen a v souzvuku větného ladění nejednou to skřípne ostrou dissonancí.

Podobá se, že se styl ten snaží předem vyhověti požadavkům přísného umění stavitelského a střízlivých nauk technických. Měřičská šňůra a tyč, krokev s olovnicí jistě častěji v něm přicházejí ke cti nežli nuancovaný oheň palety anebo obliny vláčného štětce. Ale zrovna ona prostá, zrcadliva hladkost širých šedých ploch jako kolmých štítů skalních, ona nadosobní přísnost velkých kontur zvedá myšlenkové složky skladby k zvláštní teskné grandiositě a základní idei propůjčuje nesporného rázu monumentálnosti. Ostatně, kdekoli se objevilo účelným vyzvednout též detail, zmocnil se ho spisovatel s pregnancí, jíž marně hledám u nás příkladu. Na ráz a jediným kolmým řezem zná tnout přímo k jádru věci; palčivý žeh jako paprskového svazku, schytaného nejostřejší čočkou, vrhne na předmět... až se vzejme na nejhlubší podstatě a intensivní jiskrou vystřelí své tajemství.

O pregnanci tuto jde as Hilbertovi nade všecko. Pro ni zhusta neleká se násilnosti syntaktické, necouvne před novotvarem ani gramatickým prohřeškem. Povážlivě často pohorší tak pedanty mrtvého jazyka, ať si filology, ať snaživé ochotníky — ano, tyto nejčastěji! Jistě se vždy nelze srovnat s každou barokností slohovou, avšak je-li právě ona tak výmluvným příznakem vysilujícího boje o výraz co nejpřiléhavější, nejspořejší a nejzhuštěnější — —? Je v tom beztak ironická Nemesis, že takové chtěné lapsy nejrozčileněji podtrhují zrovna nejlaxnější stylisté, jako je zas nejspíš promíjejí ti, jimž rovněž není zcela cizí ono bolestné stylistické úsilí... Právem: vždyť nezřídka také z brusu nový obrat, zcela svěží odstín a čerstvou spontanností dýšící associace, všecko syrové a horké, co si zachovalo ještě žhavý akcent tvoření, ztuhne, vychladne a — zdomácní. Rozhojní a obohatí poklad jazykový, hřivnu, kterou nezakopávat je, tuším, povinností každé živé u m ě l e c k é generace.

J. BOROVIČKA:

ČECHOVÉ VE ŠPANĚLÍCH.

Tři kapitoly.

III.

Konec.

Bylo by zbytečno připomínat, jak podivukrásně se ve Španělsku spojily a zachovaly v troskách všechny kultury, které jím prošly, a bylo by všední mluvit o stavbách římských, ruinách gotských a umění arabském, o španělské gotice nebo baroku. To patří celkem k ustáleným, třeba nejasným obrazům, jež si cizinec tvoří o této zemi.

Jinak ale málokterá obecná představa o Španělsku a jeho národu odpovídá skutečnosti, neboť Španěly jsou právě tak neznámy v ostatní Evropě, jako jsou uzavřeny celému světu. Vysloví-li se jméno Španěl, vybaví se hned s železnou nutností utkvělých představ několik pojmů, které mají vystihnout národní povahu španělskou. Ale selhávají snad všecky. Jak taky zachytit v několika prázdných slovech duši národa! Co zbude, je suchý, neživý obrazec. A pak ještě, kdo sleduje španělský život v jeho plnosti bez vštípených předsudků, setká se se zjevy, které se vymykají pravidelnému výkladu: jsou to cosas de España, španělské, čistě španělské věci.

Každý ví o Španělích, že jsou nejkatoličtějším národem na světě a slovo Španěl je téměř souznačné s náboženským výstředníkem. Není pochyby, že je tak, přihlíží-li se k příslušnosti církevní; přívrženci jiných náboženských vyznání jsou v mizivé menšině, a netřeba brát k nim zřetel. Avšak zcela jinak to vypadá, dbá-li se přesvědčení a citu náboženského. Náboženskost španělského lidu je sotva více než pouhá legenda, široké vrstvy národa, který kdysi zrodil sv. Ignáce a sv. Terezu, dnes odvrátily se od katolictví, jsou bez víry v srdci, jen s nenávistí proti kněžím a mnichům a zůstávají katolické toliko z tradice a ze zvyku. Náboženský fanatismus a náboženství vůbec ve Španělích po celá staletí bylo spojováno s otázkou národnostní a s bojovnými, rytířskými pudy nebo mystickým vznícením, stalo se konvencí, ale sotva trvale vniklo do samé podstaty lidové duše, neboť pak stěží by bylo možno provést s klidem vypuzení jezuitů, odstranění inkvisice a všechny protináboženské činy vlády v minulém století. Ovšem fanatismus měl vždy oddané spojence v kruzích dvorských a vysoké společnosti, která měla v rukou moc a ovládala ostatní

vrstvy. Krutá nesnášenlivost inkvisiční a války občanské, vedené v první polovici XIX. století ve jménu náboženství katolického proti principu revoluce, byly spíše dílem kleru, který opíral se o vládní moc, než věcí národa. Dnes jsou nádherné chrámy, odkazy a svědkové minulosti, skoro prázdny a tak být katolíkem znamená ve Španělích téměř totéž co v ostatních katolických zemích, to jest vstoupit v sňatek dle církevních předpisův a povolat kněze v poslední hodince. Tento nedostatek náboženského cítění dnešního španělského lidu je pak přirozený následek náboženské výchovy, která není téměř žádná a je-li jaká, nestojí za nic.

A tato černá země, — soudí se všeobecně dál — která aspoň duchově úpí pod panstvím inkvisičního fanatismu, je ovládána absolutistickou despocií v nejtemnějším zpátečnictví. Jisto je pouze tolik, vládne-li se ve Španělsku vůbec, vládne se nejhorším způsobem, neboť Španělům, kteří dobyli takový kus světa, ale nedovedli jej udržet, chybí snad nadobro všeliká schopnost umění spořádané vlády, a tak dochází ve veřejném životě k zjevům, které jsou podmíněny jen krajní svobodou, a jindy opět vládní činy jsou vedeny svrchovanou bezohledností k zákonům a všemu řádu. Ale tolik možno tvrdit, že tam, kde svoboda slova hraničí s nevázaností, kde na politických schůzích veřejně a beztrestně se bouří proti králi a vládě, proti vojsku a církvi a hlásá revoluce, kde stoupenci republikánských a vysloveně revolučních stran dosahují nejvyšších státních hodností, přednášejí na universitě a stávají se senátory, tam jistě ústava popřává dost volnosti, a co nedovolí zákon, to nevezme slabá moc výkonná. Španělsko po zákonu je ústavní monarchie s všeobecným právem hlasovacím, avšak ve skutečnosti je tu něco docela jiného. Opravdovou vládu vykonává ministerská rada, tedy jakási oligarchie, a pak hlavně na venkově kazikové, mocní náčelníci, kteří drží ve svých rukou celý kraj v odvislosti; parlament je úplně beze vší moci, je předně jen proto, aby dodal vládě, která jej svolá a dá zvolit, potřebnou většinu. Ale tato vláda nemá tolik moci, aby provedla rozsudek, vzepře-li se tomu veřejné mínění. V druhé řadě je španělský parlament k tomu, aby se v něm pronášely nejkrásnější řeči v celé zemi, a spočívá-li cena ústavodárných sborů v umění řečnickém, jsou kortesové první na světě; zde přicházejí umělecké dary národa nejlépe k platnosti, zde ožívá dědictví římských rhetorů. Španělská kultura je v podstatě rhetorská, a kdo slyšel kdy na španělském jevišti velké básnické dílo nebo ve sněmovně nebo na veřejné

schůzi slavného politika, jistě byl stržen mocným kouzlem. Španělský jazyk má neobyčejné přednosti a přímo svádí k tomu, aby byl řečnicky využit. Plnost jeho zvuku dodává řeči zvláštní slavnostnost a velebnost, která tak znamenitě odpovídá té vážné důstojnosti, s jakou španělští hidalgové vykonávají sebe jednodušší úkony životní, a rázný spád tónu propůjčuje jí zdání hrdinné síly a prudkosti, jež však při tom spojena je s nesmírnou pružností a barvitým bohatstvím výrazovým. Řeč ta, kterou mluvil svatý Ignác i Don Juan, nejmohutněji se vyvíjela v době zápasu Španělů s arabským živlem o panství nad poloostrovem — a zápas Maura s Kastilcem dal ráz celým dějinám i národnímu charakteru — a její rozkvět spadá v nejslavnější období španělského rozmachu, kdy nejlepší mužové chápali se meče, aby jej zaměnili za péro, nebo vydávali se za dobrodružstvím po neznámých mořích. Říkalo se, že ze všech řečí, kolik jich je na světě, španělština nejlépe se hodí k rozmlouvání s bohem pro svoji vznešenost. Dnes neslouží k tak vysokým úkolum, málokdo jí hovoří v skrytu se svým bohem; kdo dnes ji ovládá, jde na tržiště nebo do sněmu a strhne za sebou davy. Ale chce-li bůh který národ potrestat, pak ho, jak praví španělské přísloví, obdaří řečníky. A skutečně, nic neudá se ve Španělsku tak bolestného a tak vážného ve svých důsledcích, aby proti tomu nebyl nalezen lék v krásných a mohutných řečech. Než jejich krása a mohutnost nemá tolik síly, aby se přetvořila, když vyprchá první zápal nadšení, v činorodou práci; rozměňuje se v stále menší a menší minci, až konečně na Puertě del Sol, hlavním náměstí a tepně madridského života, se změní v kavárenský tlach a zmizí s povrchu země.

Španělskou hrdost zná celý svět, domácí literatura od samých počátků stíhá ji sžíravým výsměchem, a kdo byl v španělské zemi, zažil toho nesčetné a nejnemožnější příklady. Tam žebrák ve strouze u silnice neprosí poníženě o almužnu mimojdoucí, domáhá se jí sebevědomě jakoby svého dobrého práva, a patří k dobrému mravu pravého Španěla, že se omluví i poslednímu chuďasovi, jestliže mu nic nedá. Grandové španělské říše způsobili svým vladařům mnohou hořkou chvilku a krále Amadéa, jejž zvolili radikální kortesové, přinutili k vzdání se trůnu svou okázalou hrdostí — nasazovali si v královské opeře při vstupu tohoto vetřelce klobouky na hlavu. Avšak tato hrdost prostupuje všechny vrstvy národa a dodává každému Španělu sebevědomí a naprostou jistotu vystupování vůči všem, jež uzná za hodny svého styku, a proto

mění se v opravdovou bezobřadnou demokratičnost, která se nezastaví ani před trůnem královským. Každý Španěl pochází dle svého mínění původem aspoň od Gotů a toliko neblahý osud zatlačuje ho v tomto převráceném světě do bídy, a tak jeho urozenost i nespravedlivost světového řádu mu brání, aby hnul rukou a pracoval, a raději „vsrkuje do sebe jen slunce". Tím také stává se vrozená hrdost a po staletí vštěpovaná neúcta k práci hlavní příčinou úpadku Španělska.

Ale kdo by rmoutil svou mysl cizími svízeli! Vždyť ani Španělé nepřipouštějí si tuze k srdci svoji bídu a neuvažují příliš o svých národních nectnostech. Z ubohosti dne nalézají vysvobození v prostých radostech života; milují sám život a slaví jej ve všech jeho mnohotvárných projevech. a také nikde nejsou slavnosti hlučnější a veselí vzrušenější; tam ferie, výroční slavnosti, trvají týdny, a pestrý rej a kytara zní celé dni a celé noci. Španělé shledávají ukončenost života na tomto skutečném světě a nepachtí se po ničem jiném: Co jim je umění, co jim je moudrost a sláva světská proti všeobsáhlému životu a jeho kráse! A k veliké chvále života mají právě svoje tance a zpěvy a slavnosti, v nichž vyjadřují celou svou povahu s její prudkostí a pathosem lépe než v čemkoli jiném.

Ke každé slavnosti ve Španělích patří také býčí zápasy, corrida de toros, a není to pouhá kratochvíle lidu, který se chce bavit, je to také slavnostní, akt a arena není jen čistě zábavním podnikem jako mnohá naše divadla, je to místo, kde se koná národní slavnost; a skutečně, při každém velkém okamžiku je na pořadí také corrida; jí vítá se příchod králů do města, zahajuje se otevření výstav, a tvoří část církevních slavností v Seville, Kordově a jinde, kde tančí se před oltářem Matky boží a kde kněz s tělem božím kráčí po rozprostřených pláštích torerských, zbrocených krví. A vstoupíte-li do arény, máte zcela jiný dojem než v našich divadlech: vše zalito je sluncem, nad hlavou modrá vysoká klenba a všude plno, na tisíce lidí, od posledních žebráků na dolních kamenných sedadlech až po královské infantky nahoře v ložích, lidí, kteří neztichnou leč na okamžik v úžasu nebo hrůze a projevují svoje dojmy a cítění nadmíru živě a bouřlivě. Zde rozdíl mezi uměním a životem mizí, zdá se, jako by život sám byl zde představován jen v podobě hry. Amfiteatr je již dávno plný, když president, zástupce úřadu, který dodává hrám slavnostní ráz, vstoupí a hudba spustí fanfáry. V tom okamžiku teprve vyklidí se arena od obecenstva, které zaujme svá místa, a již dva alguacilové

v starošpanělských krojích, černých pláštích a třírohých kloboucích s černými vlajícími péry cválají na bujných koních cirkem, aby pozdravili presidenta, a za nimi jde celý ten pestrý zástup všech, kdož budou dnes pracovat při hrách, až po sluhy v žlutých blůzách o červených pasech se svými trojspřeženími mezků, kteří odvlekou padlé koně a býky. Je to skvělý, barevný obraz, jak zlatem a stříbrem krumplované figarové kabátce a krátké hedbávné kalhoty zápasníků pronikavě se třpytí v slunci, a obecenstvo, hlava na hlavě, jásá a mává šátky a vějíři a vším, co drží v rukou, a když vidíte ty ztepilé, sluncem sežehnuté postavy s divadelním přehozem plášťů kráčet pružným krokem za zvuků hudby a jásotu všeho lidu středem arény k loži presidentově pro dovolení a na pozdrav, zdá se, ti lidé nejdou na zápas, snad na smrt, jdou k tanci. Co přijde po tomto klidném vstupu celého průvodu, těch několik aktů po té radostné předehře až k skolení býka, mění se v nepřetržitou mihotavou spleť krásných, odvážných a mrštných pohybů; kdykoli na okamžik se ustane v boji a ti mrštní mužové stojí tváří v tvář zkrvavělému a rozzuřenému zvířeti v žáru slunečním a jejich ostré stíny odrážejí se v sypkém písku, je to divadlo jediné svého druhu, a statečná mysl zápasníků, kteří jdou tanečním krokem největšímu nebezpečenství vstříc, jejich pohotovost a duchapřítomnost, která není jen v dlouhých rychlých nohách, přesahuje takřka lidské pomyšlení; někdy se zdá, že býk sám se děsí odvahy člověkovy a couvá před jeho neohrožeností. Na konec espada, t. j. meč, muž, který mečem zabíjí, s obnaženou hlavou v levé ruce nachové roucho, v pravici dlouhý meč, postaví se proti zvířeti šílícímu bolestí a zuřivostí a dobře vedenou ranou v šíji je srazí k zemi. Pak vtrhnou do ohrady trojspřežení mezků, ozdobených praporky národních barev španělských, červenou a žlutou, za strašného praskotu bičů a odsmýká z cirku padlá zvířata.

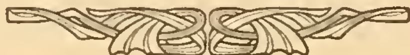
Tyto slavnosti býčích zápasů jsou snad banalitou Španělska, ale sotva co jiného výrazněji projevuje celou národní povahu a samou její podstatu. Ať se o nich soudí jakkoli, jsou to činy, které svědčí o svrchované odvaze a obratnosti, ukazují sebevědomou sílu a dávají příležitost k uplatnění okázalého a krásného gesta. Dvojí věc miluje pravý muž dle slov mudrcových, hru a nebezpečenství: zde obojí je v plné míře a pak Španělé jsou dokonalí muži.

Ale jaká to slavnost, když anděl smrti stále poletuje nad hlavami přítomných! Jaká to neukázněná statečnost, která tak ne-

plodně se utrácí! A moderní Španělé, kteří dobře smýšlejí se svou vlastí a snaží se vytrhnout ji z nynější bídy, jsou na rozpacích, mluví-li s nimi cizinec o těchto představeních; odsoudí je jako surové přežitky nevzdělanosti a upozorní na jiné pozoruhodné zjevy v zemi, čestnější po jejich mínění. A vážní Španělé, kteří přes to jinak jsou největší ženkýlové na světě a mezi sebou mají ústa plná ženských dobrodružství, odvedou řeč jinam, budete-li s nimi chtět hovořit o španělských kráskách, střežených takřka v harémech s moslimskou žárlivostí, nebo budete-li se obdivovat národním a cikánským tancům, které vás strhovaly svou prudkou divokostí a okouzlovaly svým mocným žárem snad nejvíc ze všeho, co jste uzřeli ve Španělích, a budou vypravovat, že Pyreneje opět se prokopávají a jejich vlast bude novou drahou spojena s ostatní Evropou, že silnice se stavějí a průmysl zapouští kořeny.

Není pochyby, že obojí je pravda: mnoho předsudků tísní španělskou zemi, ale pokrok si našel již cestu a nic jej nezadrží. Než co těm po tom, kdož jezdili rychlejšími vlaky, poznali ve světě dokonalejší zřízení a přišli do Španěl jen proto, aby uviděli jiné lidi a jinou zemi než jinde a spatřili jiný způsob života? Těm obraz Španělska bude se asi jevit jinak. V jednom toledském kostelíku je veliký obraz, slavné dílo ještě slavnějšího mistra: uprostřed tmavého chrámu při matném svitu pochodní stojí dlouhá řada kavalírů v černých smutečních šatech, na jednom konci kněží a na druhém mniši, a všichni se dívají, jak dva svatí sestoupili s nebes a ukládají do hrobu mrtvé tělo zbožného rytíře, jenž za živa jim sloužil svými skutky a jejž nyní takto oslavují jímavým činem vděčnosti a lásky; a nad touto tesknou scenou jsou nebesa otevřená s nivami blažených a rytířem vykoupeným, jenž pokleká před trůnem Nejvyššího: — to je obraz starého Španělska z té zlaté rytířské doby, když rychlým krokem spěla již ke hrobu, a může si jej sestrojit každý ze zbytků minulosti, s nimiž se setkává za každým krokem. Pro symbol současného Španělska netřeba chodit tak daleko a sotva kdo dovedl by jej zachytit výrazněji, než se tak stalo na stříbrných mincích z doby republiky, jež dosud jsou v oběhu. Na jedné straně ražen je velký znak říše umístěný mezi dvěma sloupy herkulovými, jež jsou otočeny páskami s hrdým heslem „plus ultra“; na líci zobrazena je žena v antickém rouše, spočívající na lehátku, o něž se jednou rukou opírá a v druhé ruce vztahuje s ušlechtilým pohybem ratolest míru; nápis praví, že je to España, to jest Španělsko odpočívající.

Vlastenečtí národní hospodáři ujišťují, že Španělsko vytrhne se ze svého letargického odpočívání, až splní se ty a ty podmínky, a věří, že potom dohoní brzo vše, co po staletí promeškalo ve svém vývoji, uplatní všechny své utajené síly a opět se zastkví v nové slávě. Kdo však ručí za to, že staré půvaby spojí s novými vymoženostmi a že uchrání svou bývalou krásu před nivelisujícím duchem civilisace? A proto dříve, než celé Španělsko se promění v moderní zemi, ještě jednou chtěl bych se procházet cypřišovou alejí v zahradě Generalífské a dívat se na Alhambru. „Buď pozdraveno, ty obydlí štěstí a radosti! Kdo k tobě přijde, dosáhne, po čem touží, neboť rose dáváš padat na ty, kdož přejí si sladkosti její vláhy; a noc skrývá v tobě kouzlo všech rozkoší a den, který jde v zápětí, ohlašuje radosti v hojnosti.“

BOHUMIL POLAN:

K MELODII STAROBYLÉHO POCHODU JÍZDY.

Rozťata žhoucím sekem buď
v šílené bitce má temná hruď!
Krev svobodná z prsou když zmučených proudí,
duch veselý světem ať tančícím bloudí!

Jen prapor tonů brunátných,
jejž v kohorty čele jsem vzhůru zdvih',
ať nade mnou vbodnut se do jitra zmítá
jak paprsek slunce, když mořskou pláň vítá.

Odvážných útoků divý cval
mé srdce ať nese vždy dál a dál!
Chci bez srdce usnouti, na věky opit
jsa rythmickou hymnou mne drtících kopyt.

VIKTOR DYK:

PRAVDIVÝ PŘÍBĚH O KRYSAŘI.

XV.

Od poslední návštěvy krysařovy „u Žíznivého člověka“ uplynulo několik dní.

Nepřiměřená slova jeho, při odchodu řečená, vzbudila rozruch v krčmě. Nikdo si před tím — a bylo mnoho spitých v krčmě Rögerově —.nedovolil opovážlivého výroku proti rozšafným konšelům města. To mohl učiniti pouze někdo přespolní, někdo, o jehož minulosti a původu nic se nevědělo, ale vše se mohlo mysliti.

Příštího dne hovořilo se všeobecně o hrozbách krysařových.

Třetího dne stala se významná jakási událost: Stázi Wolframova, choť purkmistra v Hammeln, porodila dvojčata a zemřela téhož dne. Vážná, ba smutná tato událost přetřásána s účastí; vzpomněl si sice ten či onen během večera na krysaře, ale hrozby tohoto nepřipadaly už tak nebezpečnými.

Když uplynul ještě den a nic se nepřihodilo, zmizel neklid, který nebylo možno dříve popříti. Rozhodně bylo pouhým tlachem, co se ještě včera jevilo nebezpečnou hrozbou. Z krysaře mluvilo víno, chované v sklepě dobrého Rögera; krysař pil ho dobrý ročník.

A pak se zapomínalo vůbec. V městě Hammeln zapomínalo se rychle. Včera milovali a dnes nevěděli ničeho o tom. Včera nenáviděli a dnes to byla pohádka pro děti. Včera se báli; a dnes chodili Bonifác Strumm a Gottlieb Frosch klidně pod podloubím náměstí.

Krysař nevěděl, co ho táhne k „Žíznivému člověku“, kam nehodlal nikdy už vstoupit. Šel bezděčně, skoro v zamyšlení. Procházel klikatými uličkami, neslyše vábivých hlasů ani milostného šepotu. Šel, až se ocitl na náměstí, před chrámem svaté Trojice.

Na chrámu, vysoko, mezi chrliči, byl ďábel s posměšnou a cynickou grimassou: ďábel, který si asi jest svou věcí jist. Jeho kozlí obličej nakláněl se nad Hammeln; a jeho tvůrce dovedl skutečně vložiti něco demonického do jeho rysů.

Častokráte zadíval se krysař na Pokušitele, kráčeje tudy; také dnes přivábil jeho zrak.

Kozlí obličej hleděl jasnou měsíční nocí; krysařovi se zdálo, že slyší tupý, zlomyslný smích. Ohlédl se. Nebylo tu nikoho. Smál se to ďábel nahoře?

Krysař nebyl pověrčivý ani zbabělec; zahleděl se nahoru a nesklonil svého zraku. Co chce ten kozlí obličej nahoře? A co chce mu zlomyslný smích? Krysař hleděl a nerozuměl tomuto smíchu; tolik však chápal, že je to smích nepřátelský. Nuže, dovede-li se smáti tam nahoře, proč nesestoupí k němu? Uvidí, bojí-li se krysař.

Ďábel smál se ještě; nyní však zdálo se krysaři, že rozumí jeho slovu.

„Jdi," šeptal ďábel.

Krysař rozuměl: ano, chce, aby šel k „Žíznivému člověku". Toť moc, která ho pudila. Co ho tam čeká? Jaká osidla nastrojil ten nahoře? Buď jak buď, krysař půjde.

Ďábel smál se ještě; krysař to věděl, třeba ho neviděl. Kráčelť už temnou uličkou k „Žíznivému člověku". Po ulicích zdvíhal se vítr. Když míjel krysař zahradu Uršuly, vdovy po pláteníku Lampovi, zdálo se mu, že všechny květy v zahradě chvějí se zimou.

Ale třeba vítr, který se zdvíhl, fičel dotěrně a nepřívětivě, nezachvěl se krysař.

XVI.

U „Žíznivého člověka" bylo pusto.

Stalo se to tím, že přišel cizinec v černém plášti magistra a řetězem na hrdle; cizinec, jehož jména nikdo z domácích neznal. Hned po příchodu cizincově počalo být některým podivně: cítili neklid a tvrdili, že cizinec páchne sírou — — Pomalu se hosté vytráceli, vrhajíce znepokojené pohledy na stůl, kde seděl cizinec sám. Poslední host odešel krátce před vstupem krysařovým.

Byla to příhoda, ne příliš příjemna pro krčmáře; ale krčmář neměl odvahy zakročiti v čas. Nyní bylo pozdě; nedalo se už nic zachrániti, zkaziti však mnoho. Tato úvaha činila Rögera opatrným.

Nedovedl však zatajiti své mrzutosti. Přecházel síní zamračeně a skoro nevrle — pouze když přiblížil se k stolu, u něhož dlel cizinec, vnutil své tváři ztrnulý a namáhavý úsměv.

Pouze Černá Líza byla veselá; její rozpustilost rostla vyprazdňováním se krčmy. Měla naději, že bude moci dříve k svému milému.

Když vstupoval krysař, zastavil se na okamžik na prahu, rozhlédaje se.

Po té, aniž uvědomil si zvláštnost svého chování, prošel skoro celou síň a usedl u stolu osamělého hosta.

Změřili se.

Muž v černém hávu magistra měl bledé, vyhublé tváře a dlouhý, černý vous. Jeho pohled byl zpytavý a neklidný. Chvílemi chtěl se mnoho tázati a chvílemi mnoho zamlčoval. Připadalo, jako by chtěl stále rozplynout se a uniknout. Komu? Čemu?

Černá Líza napiala sluch. Hostinský Röger napial sluch. Snad nyní se něco doví o záhadném a málo vítaném cizinci.

Cizinec hleděl na krysaře pohledem člověka, který se setkává s dávným známým a který se s ním nesetkává nahodile.

„Jste krysař," pravil.

„Ano," řekl oslovený. A zdálo se mu, že chápe: je to vyslanec toho nahoře!

„Čekám zde na vás."

„Kdo vám řekl, že přijdu?"

Krysař se tázal, ale byl si vědom toho, jaká přijde odpověď.

„On," odvětil muž v hávu magistra, tlumě poněkud svůj hlas, aby Černá Líza a Röger neslyšeli. Pak vypukl v tichý, tlumený smích. Z jeho očí šlehl oheň.

A teprve nyní zdálo se krysaři, že se tyto oči, dosud přimhouřené, rozevřely docela.

„On," opakoval krysař po cizinci. „A co chce?"

„On ví mnoho," zašeptal cizinec. „On dovede mnoho!"

„Kdo jste, cizinče, a co mi chcete?" tázal se krysař zamyšleně.

Muž v černém hávu usmál se opět.

„Jsem Magister Faustus z Wittenberka. Muž, kterému slouží."

„A co mi chcete, magistře?"

„Jsme bratři, krysaři. Přišel jsem vám podat ruce."

„Krysař nemá bratří; krysař je sám. Nepotřebuji nikoho."

„Pravíte tak a klamete jiné a klamete sebe. Potřebujete ho. Dovede velmi mnoho; více než si dovedete představiti. Chcete, abych vám to ukázal?"

A magister pokynul krčmáři, aby přinesl nové láhve. Když se tak stalo, nalil svou sklenici až po kraj a vyprázdnil ji jedním douškem. Jeho bledé tváře se zarděly vínem i rozčilením.

„Před hodinou byl jsem ve Wittenberku; věříte tomu?"

„Snad."

„Není pro mne hranic. Není pro mne nemožností!"

„S jeho pomocí — —?"

„Ano."

*

„A zač vám slouží?“

„Vidím, že se dorozumíme, krysaři. Povím vám vše, co chcete. Hledáte pravdu, příteli? Chcete poznání?“

„Topím krysy, magistře; toť můj úkol.“

„Jste stvořen k něčemu většímu, než abyste topil pouze krysy. To není vše, krysaři: chcete ještě více —“

„Miluji Agnes — —“

„Milovati ženu není lepší než topiti krysy — — Chcete více — A řeknu vám, čeho třeba. Po Wittenberku říkají, že jsem prodal duši ďáblu. Nevěřte tomu. Především není duše, to pravím já, magister Faustus z Wittenberka. Ale srdce je a já jsem prodal své srdce.“

A nový dušený smích zjitřil neklidné nitro krysařovo.

„Nechci prodávati ani kupovati,“ vybuchl. „Nepotřebuji nikoho. Jsem silný.“

„Klamete se, krysaři — — doznáte, že se klamete — Myslil jsem také tak. Kolikrát jsem se mýlil! Co jsem ztratil času a sil! I síly mohou se vrátit; čas se však nikdy nevrátí. A nyní — nyní je vše lehké a snadné. A nestálo to mnoho. Pouze srdce; srdce je drobná a zcela zbytečná věc — Máte píšťalu, krysaři. Co byste mohl učiniti z vaší píšťaly! Mohl byste být vládcem života a smrti. Mohl byste těšiti a ubíjet. Nevěříte? Mám vám ukázat, co může? Mám vám ukázat, co mohu?“

A magister ukázal na kocoura, vypaseného a líného, který předl u krbu.

„Vidíte toho kocoura. Chcete, abych z něho učinil tygra?“

„Učiňte,“ děl s úsměvem krysař.

Magister zamumlal nesrozumitelná slova a učinil podivný pohyb, znamení kříže, jež končilo gestem posměšným a rouhavým. Po té skřížil s výrazem sebevědomí ruce na prsou.

„Nuže, pohleďte!“

Krysař upřel pohled na kocoura. Nepohnul se ani; předl klidně u kamen jako dříve. Po té zahleděl se krysař na magistra. Oči magistrovy byly plny hrůzy a pýchy. Beze vší pochyby byl pro něho kocour tygrem, hotovícím se ke skoku a zkroceným pouze jeho mocným pohledem. Magister uchopil ruku krysařovu a šeptal mu konejšivě:

„Je hrozný. Ale nebojte se. Nám neublíží.“

Váhal dvě, tři vteřiny, chtěje se nasytit svým děsem; pak promluvil opět jakási nesrozumitelná slova a učinil svůj pohyb. Po té obrátil se na krysaře tázavě:

„Nyní věříte?“

Krysař zavrtěl hlavou.

„Nestačí vám to? Učiním více. Chcete vidět palác kalifů? Chcete vidět Alhambru?“

A znovu magister šeptal a gestikuloval; a znovu naplnil jeho oči úžas věcí určených. Ale krysař neviděl Alhambry, magistrovi tak zřetelné: viděl jen okrouhlé dubové stoly krčmy Rögerovy.

Pohled, plný očekávání, který upial magister na krysaře, přešel v pohled zklamání.

„Ještě ne? Ještě nestačí?“

Magister se zamyslil.

„Učiním více,“ pravil posléze, hledě na Černou Lízu, která pochechtávajíc se pohybům neznámého hosta, stála ve dveřích.

„Vizte tuto ženu. Je hrubá, sprostá, ubohá. Chcete, abych z ní učinil Helenu, pro niž se vraždili Trojští a Achájci? Mohu to; a učiním tak!“

Krysař mlčel.

A magister opakoval svůj pokus. Zamumlal opět svou formulku, hledě na Černou Lízu, která se svíjela bujným smíchem. Ale smích Lízin nezmátl magistra; zvedl opět ruku, jako by žehnal a nedožehnal.

„Vizte, toť ona!“

Krysař, slyše jásavá slova magistrova, pohlédl nejprve na něho. Magister viděl nepochybně něco vzácného a krásného. Byl všecek opojen a zmámen. Jeho oči nedovedly se odloučit od jednoho bodu a jeho ramena se rozepiala, jako by chtěla prázdno obejmout. Nebylo pochyby: pro něho byla to pohádka, kouzlo, zázrak, neuvěřitelný a veliký zázrak.

A krysař — skoro s jakousi bázní — zadíval se nyní na to, co mělo být Helenou. Ve dveřích stála ještě Černá Líza, příliš skutečná, jak ji znalo celé město Hammeln, jak ji znali všichni její milenci — A smála se hrubým a hlučným smíchem. Pohyby magistrovy a výraz jeho exaltovaných očí bavily ji patrně.

„Toť ona — —“ šeptal Magister opojen. „Toť Helena — — Je krásná — — Oh, jak je krásná — —!“

A rozepiatá jeho ramena chtěla sevříti neuvěřitelný zázrak; setkala se v prázdnu, to však nezklamalo touhu Magistrovu. Ramena Magistrova svírala prudce a horoucně prázdno.

Krysař, přítel jasných a určitých věcí, pocítil úzkost, jako by stanul na vratké a sypké půdě, která se pod nohama propadá, propadá vždy zrádněji a rychleji. Jeho ruce dotkly se stolu: byl

pevný. Jeho ruce dotkly se sklenice: byla pevná. Povstal: také chladný kámen pod nohou byl pevný.

Magister trval chvíli v svém opojení; pak se téměř násilím protrhl z něho. Odříkal formulku a učinil svůj pohyb. Jeho oči ztratily svůj lesk. Bylo to spíše vysílení nežli klid.

Teprve nový doušek vína vzpružil Magistra, který pohlédl vítězně na svého spolustolovníka.

Ale neuzřel v očích krysařových opojení ani víry.

Zklamaně a cize zíral Magister na krysaře.

„Nevěříte ještě?“

„Ne — —“

„Neviděl jste? — —“

„Ne — —“

Magister se zasmušil.

„Vadí vám vaše srdce, příteli. Muž, který hloubá, neměl by nikdy míti srdce. Uvidíte, že na ně zhynete. Bude vás škoda; bude škoda vaší píšťaly, stvořené k lepším věcem — — Jste můj bratr, jste více než můj rodný bratr — — Lituji vás.“

„Také já vás lituji,“ odvětil krysař mírně a beze stopy posměšku. Ale sotva že dořekl, Magister Faustus z Wittenberku zmizel. Krysař dlel sám u okrouhlého stolu — — Nebylo tu nikoho v síni kromě rozespalého Rögera a rozesmáté Lízy.

Röger opíral se o sloup, vyděšen a znepokojen tím, co se událo; také Černá Líza, zmatena náhlým zmizením cizincovým, nesmála se už.

„Viděl jste?“ tázal se Röger.

Krysař pokynul mlčky hlavou.

„Zmizel. Nic už jiného nescházelo. Poslední dobou podivní lidé navštěvují město Hammeln — —“

Krysař mohl ze slov krčmářových vycítiti urážku; neodpovídal však, zabývaje se ještě příliš zmizelým Magistrem. Mlčení krysařovo nemohlo vrátiti krčmářovi klid; zmizení znepokojovalo ho z jiných, vážných duvodů.

„Věděl bych rád, zaplatil-li aspoň svou útratu. Na mou věru, tento Magister nebyl z nejméně žíznivých. A nezaplatil-li — —“

Ale obavy krčmáře, spěchajícího rychle k stolu, u něhož nyní krysař seděl sám, byly zbytečny,

Na místě, kde seděl před chvílí ještě cizinec v černém plášti, Magister Faustus z Wittenberka, ležel zlatý peníz. Röger, neuklidněn ještě zcela, vzal peníz do ruky a zkoumal, je-li pravý.

Jeho zkoumání dopadlo nepochybně příznivě, neboť pravil uklidněn už a skoro usměvavý:

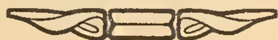
„Tento peníz je pravděpodobně z dílny ďáblovy. Ale za zlaťák ďáblův možno koupit více nežli za groš andělův."

Krysař vstal, zaplatil a odcházel pomalu.

Ostrý vítr fičel ulicemi a šlehal do tváří krysařových.

Když se ocitl před chrámem svaté Trojice, zahleděl se krysař do výše, tam, kde slyšel ďábla se smát — —

Nakláněl se ještě nad Hammeln — Bylo možno říci, že se ještě směje... A bylo možno slyšeti jeho slova, posměšná a jízlivá slova — „Jdi — — Jdi ještě, krysaři!" (Konec příště.)

JAN HANSKÝ:

LIST PANURGŮV HONZOVI.

Panurg* je postava z Rabelaisova románu Gargantua a Pantagruel; je čiperný, hbitý, chytrý, nadaný, smělý (kde věc není dobrodružně odvážná), výbojný (kde může bez vlastní škody jinému ublížit), tedy také drzý, ale zbabělý, kde je třeba mužně čelit nebezpečí nebo oddaně čekat svůj osud. Je v něm jaksi i kus tlustého Falstaffa (ale je hubený) i cosi z Mefista (ale není ďábel). Ostatně pak nezapomínejme toho, co řekl v poslední knize, když už se jeho výprava blíží cíli, o sobě a druzích, ovšem jen ironicky: „Milý příteli, jsme lidé prostí a hloupí: promiňte nám naši venkovskou mluvu, neboť jinak máme srdce bodrá a ryzí." Nebývá-li v ironii mnoho touhy?

Budete asi překvapen tímto dopisem, ale nechci vám ani naznačovati všecky důvody. Nepoznáte ruky, neníť ze známých, nepoznáte původce. Neznámý píše neznámému!

A přece vás tolik znám, znám vaši duši, znám vaše srdce, a proto vám píši dnes, musím psáti, sotva jsem si všechno uvědomil, a přemýšleje o minulosti, sotva jsem vás poznal: list úcty — a podivné, či není to ani podivné — list lásky. Kéž jsem kdy na zemi vás poznal a poznaje vás následoval, možno-li to. A tak vlastně nikoli psaní lásky, ale psaní pochopení a obdivu, psaní oddanosti, a přece tedy lásky — vidíte, jak se v tom ve všem zase jen prozrazuji, jak mluví moje nestálost a kolísavost. Nelze mi

* Píšeme Panurg, neboť slovo jasně ukazuje řeckou etymologii Pan + urgos; ve francouzštině ovšem Panurge (vysl. panyrž').

mluvit zpříma a prostě. Já Panurg, jehož nazvali fou vénérien, vyznávám pokorně, že jste vysoko nade mnou. Oba jsme byli bázlivci, ačli vaši plachost možno druhdy zváti bázlivostí, oba jsme milovali klid a pokoj. Ale jaký rozdíl! Jaká hrůza mne pojímá při pomyšlení příčin!

Uvažte výsledky! Já miloval pokoj a klid, který mému vtipu dával v kořist každé jemnější srdce; bál jsem se o pokoj, který dává rozmarné pohodlí, v němž zvítězí vždy otrlý rozum! Jaké dialektiky by se štítil? Kterých hodnot by nedovedl znehodnotit? A není pro něho ničeho než hodnoty, které přejí mu jeho pokoje. Ale, pro bůh (nedivte se, je mi úzko, vzpomínám Boha!) vždyť vy jste snad ani nikdy nepocítil a nevíte, že klid rozumu žádá vypaseného břicha. Znáte ty velké lidi? Všechno vyloží, všemu rozumějí, jejich rozum je tak solidní jako jejich strava, dvě k sobě spoutaná ohniska života. Což? V jednom jsem byl lepší než oni: dovedl jsem trpět a snášet, dovedl jsem se křepce smát, dovedl jsem být trochu „lehkomyslný", krásně lehkomyslný, ale to bych si snad příliš lichotil — i vy jste byl přece „lehkomyslný", jaká však různost! Promiňte, nemínil jsem srovnávat!

Moje nadání, o němž se mluvívalo, moje obratnost, která oslňovala i rozesmávala (podle potřeby a nálady), bystrý a neúnavný jazyk, ty dobyly mi každého srdce — Ne, ne — zase by mluvil ten starý ze mne, ješitný, ubohý človíček — několik těch srdcí ženských, která byla prázdná. Ale získal jsem některá velká, vřelá srdce, pozdvihl jsem je, nadchl jsem je? A k čemu jsem získal ty, jež mi moje ubohá slova dovedla naklonit. Chudé vzpomínání, milý a vzácný pane. K čemu?

Víte přece, že jsem se mstil drzým způsobem jedné paní pařížské! Slyšel jste snad, jak jsem ji zostudil před světem; neměl jsem se jí spíš podivovat, že nebyla plevel, že nechvátala v náruč ubohým řečem, v jichž tónu sotva mohlo cítit krásné a velké srdce krev, čistou krev, bílou a jasnou energii života? Kterak se tu nemá vtírati trpká vzpomínka o tom, jak vy jste chytře, nikomu neublíživ, napravil nevěrnou selku!?

A znáte moji lehkomyslnost! Kde v ní bylo co hrdinského? Kde co odvážného, kde co pošetile krásného, burně mladého? Hnal jsem se jí za něčím, co mládí rádo loví pro krásu, pro slávu, pro velkost? Ba ani toho nebylo! „Bavil jsem se, užíval jsem" — komická slova! A jestliže jsem učinil někdy něco pošetile krásného, půjčil-li jsem bez úroků, půjčil-li jsem na věčnou oplátku —

to bylo pro moji zábavu, pro žert, nikdy ne z krásné dobroty srdce a nevypočítavé lehkomyslnosti mládí, v níž je tolik velkého, čistého a uchvacujícího nadšení.

A teď od drobných kousků chytrosti k největším! Víte, jak já jsem hospodařil, jak jsem projídal své obilí na stojato? Ale vy, co jste vy udělal s hroudou zlata!? Zač já jsem kupoval berana, kdežto vy jste měnil, měnil, až jste změnil husu za brus!? Mám v tom viděti krásný symbol? Chcete-li, podivný symbol, vyměnit si kus masa za zdroj výdělku, který plyne z práce! Nevím, dobře-li rozumím, ale mé špatné svědomí tak mi našeptává. A dále: kdož pak vydělával tak jako já, když jsem si v kostele brával na čtyrák zpět jakoby na tolar?! Ale vy, oh ano, to je ta čistotná síla beze lsti, vaše kozelce před oltářem! A pak příhoda s ubohým pastýřem, když nechtěl obměkčiti svého tvrdého srdce obchodního, aby nám prodal! Patrně čekal na zisk, toť přirozené a správné! Však jste doslechl asi, jak jsem mu je šalebně a podle všechny ztopil, když skutečně jako ovce skákaly za beranem, sotva jsem ho vmetl do vln mořských! A co vy? Jak jste ztrestal sedláka lakotného, když jste mu ztopil prasátka v bažinách a s ocásky běžel domů! Aspoň jste z toho měl prospěch vy, správnou odměnu za chytrost, která prospěla potrestanému i učiteli, vám a ještě vaší dívčici.

Ta moje chytrost! Stydno je mi, vzpomenu-li jen na svoji veřejnou hádku s Angličanem p. Thaumastem, který přišel v horlivosti za pravdou! Nemohl jsem s ním disputovati řečí, mohl jsem to zkusiti jen znameními; pro bůh, jakými znameními oplzlými, kdyžtě měla býti odpověďmi na žízeň po vědění — — Třesu se dnes hanbou nad tím, takhle znehodnotit, takhle pošpinit, takhle zneuctit svatou touhu duše lidské po pravdě! Kdežto vy, hloupý Honza (a tak vás tuším pojmenoval ten vtipný, ubohý a duševně vychrtlý svět, ačli v tom není jemná ironie), jak vy jste měl pružnou a vtipnou odpověď pro každého na zámku a jak jste všechny chytře zmátl! Jak jste se potom s králem hádal! Ba, vy jste si tu řečí vybojoval své vítězství a bohatství a svoji půdu! Či řečí — ale to je právě to krásné: kde se ta vtipnost najednou vzala v hloupém Honzovi?... Nu, mohlo by se ještě pokračovati po několik kapitol! Víte, já mluvil jsem či spíše chlubil se čtrnácti jazyky — vy jste se nemohl naučiti ani latinsky: byla to zase vždy jen vaše čistá mateřština: těžce, ale čistě pramenila se z vašeho srdce. Jak byla (v jistém smyslu) krásná! Jenom několik křišťálů, tvrdých sice, avšak bělostných a reflektujících slunce! Oba

jsme šli do světa. Mně hnala nestálost, vás nejasná touha, ale hluboká, vřelá a mladá touha srdce.

Moje hazardní kousky — a vaše lehkomyslnost chtít vykonat, co nedokázala řada učených hlav, chtít provést, co se zdálo téměř zázrakem. Já bych byl skončil na rožni, kdyby mě byla moje lest, která se nebávala ublížit, nezachránila. Ale i potom: co by bylo ze mne bývalo, kdyby moji bídu bylo u sebe nezahřálo šlechetné srdce Pantagruelovo? Toho ohníčka jsem potřeboval, ne, nejsem ani hoden snažit se vynajít tomu vlastního výrazu. Ale kdo postihne, kdo zahlédl kdy ten blesk s hladiny nepokáleného toku nitra, jak se tam třpytí a svítí? Blýská a žene srdce, čisté srdce, jako bylo vaše, které by bylo bývalo tak velké, tak královské — či zase. Co mluvím? Bylo, vaše srdce bylo královské, v tom nejvyšším slova smyslu, od počátku jím bylo, scházel mu pouze vnější šat. Nu, vidíte, vy byste byl skončil na šibenici, a jinak, snad ještě hůř než já, a pokaždé rychleji: o krk kratší! Ale srdce vždy pocítí a pozná hlas jiného srdce. Věřím (jak divné a skoro komické: Panurg, Panurg něčemu věří!), že před Srdcem ustupuje smrt, že Srdci slouží síly země: byliny šeptají mu o svých zázračných vlastnostech, květiny mluví o síle svých vůní, brouci bzučí k službám, ptáci krákají, štěbetají i zpívají výstražnými znameními, zvířata se obětují . . . Vy jste toho ani nepotřeboval! Ozvalo se nitro, jako země se ozývá hluboko v útrobách pod sluncem jarním: uzdravil jste, vzkřísil jste, oživil jste, zvítězil jste. A čím, čím? Hádanka, jak směšné tak myslit! Snad přeceňuji — což jsem toho nečinil vždy? — svůj rozum, ale nemohu uznati, že by tu byla nějaká hádanka, a povím to přece jen v hádance: je tu zrovna taková záhada jako, proč na jaře začne kvést podléštka a petrklíč, proč začne pták zpívat. Zázračná příroda! Spí, spí, spí, jak se nám zdá, a najednou se probudí. Srdce vaše spalo — tak lhostejné ke všemu a rozum spal s ním a oči neviděly, uši neposlouchaly: byly chvilky, kdy se vzbouřilo, ale to jen pro křivdu, pro křivdu k jinému; to procitlo samo pro sebe, ne ještě jako střed života, ne ještě jako hybná síla intellektu i zraku i sluchu i celé osobnosti. Jak šťastné, že spalo! Po zákonu přírody spalo až do doby svého jara, až když jeho slunce zahřálo jej svými bílými paprsky: z nitra vycházejí, žhnou, pálí a budí k životu. Jeho tvrdou korou nemohlo do té doby nic projít, co by otrávilo, ničeho nevešlo tam, co by zničilo a zdusilo krásné a čisté puky příští už v zárodcích. A potom bylo jedině svého slunce. Vzpomínaje toho všeho, plakal bych nikoli závistí snad, ale radostí nad krásou toho, co dnes dovedu pocho-

pit, ale čeho jsem nedovedl dojíti. Snad také hořem a pokáním. Oh, jaká síla potom v takovém srdci a jaká sláva! A těch já jsem neměl — jen trochu pružnosti, obratnosti, lidského vtipu! Musím se smát, skoro ničemně smát, dříve než povím tu myšlenku, která se mi tak trpce vnucuje pravdou: nezdá se vám, že v tomto smyslu řečeno v písmě: Blahoslavení chudí duchem? Jak asi v době Petroniův byl svět pln Panurgův, chytrých, zkušených, nadaných, kteří všemu rozuměli, o všem pochybovali, ale ničeho nevěděli? Být bohat jen duchem? Blahoslavení — proto řečeno z odporu k nim, aby se vrátilo štěstí v srdce lidská.

Pochopíte tedy, v čem a kde a jaký jest rozdíl? Tu rozum a zkušenost a vtip ubily sílu a velkost, tam síla a velkost přivolaly, dotud ztajeny a zahaleny, i rozum i nadání — vše. A slyšte, co mi tu napadá: já chtěl a čekal, aby mě žena stvořila, ale ten obraz biblický má, myslím si, krásný význam: levé žebro! Ano, srdce, a odtud musí být stvořena žena, totiž láskou k obrazu mužovu, zachvácena... Ale, dříve ještě, víte to, tedy mě vedl rozum, abych měl jistotu do budoucnosti, až za moře k věštce; vás hnalo z domova srdce, bez cíle jaksi, a přece jasně. Co to bylo? Hleďte, hadry, z nichž sestávalo moje srdce, když jsem se setkal se šlechetným Pantagruelem, ty hadry, jimiž také prosvítalo mé zmořené tělo, ty mi vzbudily jeho lásku. Žebrák srdce byl zahrnut dobrodiním a útrpností jako každý jiný žebrák vůbec. Ale váš prostý šat venkovský se změnil v roucho právě královské. Proč? Získal jste srdce princeznino, právem jste ho dobyl, unesl. Bylo vaše, zavzněl v něm nový hymnus v harmonii k hudbě srdce vašeho. Ale já, mohl jsem jinak získat srdce ženy nežli sladkostmi? Mohl jsem se těšit pravému tomu vítězství, z něhož plyne nová síla v srdce mužské?

A to vždy cítí své touhy, vždy ještě hledá, než usne a ztrouchniví. Já jsem hledal, fantom jsem hledal všude se doptávaje, abych napřed měl bezpečnost. Nebyly-li ty moje obavy neuvědomělým přáním, aby mě žena stvořila? Jak tu mluvila moje slabost! A nedivte se, vrátím-li se opět: bible. Bůh stvořil ženu z mužova žebra! Ano z nitra mužova, kde bije srdce (a to srdce musí bít, hlasitě tlouci), musí být žena stvořena, má-li to být jeho žena. Není-li srdce mužovo schopno ženu stvořit, a ještě více, není-li žena schopna dáti se stvořit pro sobectví a rozum svého srdce, které už není čisto, kdežto v tom je právě krása, síla i slabost ženy, kterou vášnivci budou mít za její největší kouzlo, nechat se stvořit, — ach, pak tu je neštěstí! Neštěstí! Chápete, že jsem mohl

být pouze z těch, jichž bahnivé nitro touží být stvořenu k obrazu ženy, kdežto — jaká moudrost životní! Kluzká moudrost, ubíhat všemu a hlavně tomu, podívat se kráse do očí, velké kráse — a zatím lovit třpytivé škeble v kalu! Oh, Bacbuc, tvá věštba byla správná: opojovat se, vzrušovat se neustále velkou krásou života, čistým věděním! Ale nelze, nelze se opíjet, když jsme zničili přílišným opitím a nepravým opojením, kořínky života: hnijí. Jak se může ubohý rozum stařecký vzrušovat pouze suchým věděním? Jaká kde radost pro něho? Co vytvořuje? Uboze pitvá, pitvá, tolik, ach tolik rozumí a života mu to nepřidá. Ba, jen síla, vědomá, pevná síla se může opojit vším, věděním, krásou, sluncem, vzduchem, oblohou, přírodou, květinkou, sama sebou; jen ona má ono krásné plus, které věří, vždy dovede ještě čekat, které miluje, zná zpěv při práci, v němž jedině je kus štěstí... To je příliš dlouhé. O mém spojení, velkém spojení, jež však měla vytvořit žena, věštka nelhala. Nebylo možné! Já už se snad nemohl opojit...

A vaše výprava! To byla jediná závrať. Myslím, že jste neměl cíle najít ženu. Neptal jste se, jaká je a kdo je a jaká bude. Sotva její oko k vám promluvilo, vy, který jste měl soustrast s trpící, miloval jste, jako milovala ona. Vašimi zraky viděla do vašeho srdce a tam háral krásný plamen, Kde byl váš cíl? Co jste hledal? Ne, srdce nesmí se dlouho ptát, srdce může jen jít. A rozum — je-li čisté a setká-li se se srdcem čistým, rozum je v něm a v nich obou... Bojím se pokračovati — — —

Jen jedno mi ještě připadá, ano, budiž. Srovnávejte trochu! Národ Panurgův a národ Honzův! Ba, jistě! národ Honzův lze zrovna tak říci jako národ Panurgův, jak se domnívám, vždyť já, já jsem měl dědice! Francion, Gil Blas, jakýs Figaro a... a kdež já přehlédnu ty legie! Nevím sice o vašich dědicích, ale předpokládám, že jsou. Hádejte, co jsem si tak pomyslil, když jsem doslechl o všech vašich příhodách, a, věřte, viděl vás! Kdybyste tak vy a „vaši“ (ti, co je předpokládám) byli měli trochu mého vtipu, řekněme třeba rozumu, neboť to dá vnitřní síle, bílé energii života a čistému srdci řád i kázeň! Jaká to moc! A žije-li skutečně něco vašich dědicův a poznají-li, pak — závrať se o mě pokouší, jak šťastný, přešťastný to národ! Leč i pro nás nezoufám; vím arciť o mnohém. Ale poznal jsem velkého Pantagruela, hluboké srdce, pevnou vůli, jasný soud, stýkal jsem se s rozmyslným Epistemonem, vídával „bratra“ Jana, který v každé při se vesele bil a vítězil... Jak bych mohl nevěřiti, že „v sladké Francii“ žije dosud

jejich rod anebo aspoň jejich duch! Věřím, musím věřiti, že nezahynuli. Neboť Panurg, který prošel tureckým zajetím, dobře cítí, proč si Helena na hradbách trojských povzdychla: *φιλῇ ἐν πατρίδι γαίῃ*... ba, vždy tak právem řečeno: v drahé zemi otcovské... Končím: Valeatis et ametis semper patriam vestram suavissimam.

JAN JAR. BOR:

MARIE HÜBNEROVÁ.

Když na počátku minulého jara Marie Hübnerová dovršila třicet let herecké práce, očekával jsem, že naše vznětlivá veřejnost využije příležitosti, aby hlasitě osvědčila, jak význam tohoto hereckého zjevu chápe v plném rozsahu. Očekával jsem to tím určitěji, poněvadž naše veřejnost bývá velmi často a často zbytečně postižena jubilární horečkou, zejména jde-li o některého z oblíbených umělců Národního divadla. Leč, ku podivu, právě tentokráte minulo významné dovršení třicetileté práce herecké bez jakéhokoliv značnějšího rozruchu. Jednotlivé listy a revue přinesly jubilejní poznámky, několik životopisných a oslavných frasí, naše milé obecenstvo nevyrušilo se z klidu. Pouze „Divadlo" přineslo stručnou, kritickou studii. Úmyslně jsem vyčkával, až zcela dozní ohlas jubilea, domnívaje se, že přece jen někdo z povolaných soudců hereckého umění uchopí se vhodné příležitosti, aby se porozhlédl po mnohaletém tvoření této herečky a osvětlil význam i povahu jejího umění, o němž dosud nemáme vůbec obšírnějšího a vyčerpávajícího rozboru.* Minuly však měsíce a mlčky. Pokládám tedy konečně za svou milou a nutnou povinnost pokusiti se sám o kritický náčrtek k hereckému portrétu paní Hübnerové. Činím tak dvojnásobně rád, poněvadž jsem již dávno cítil srdečnou potřebu vypořádati se kriticky s umělkyní, která již po léta živě mě zajímá svými výkony, a kterou nyní pokládám za největší herečku současného českého divadla a jednu ze silných individualit evropského herectví.

* Článek v „Divadelních listech" (r. III.) jest pouze biografický, rovněž stať ve Zvonu (r. 1911). V Naučném slovníku Hübnerová není vůbec zařazena; teprve v Doplňcích jest o ní — málomluvná poznámka (!). Také p. Hilarova stručná stať v Divadle (roku 1911) po mém soudu nesynthetisuje správně jednotlivé rysy jejího umění.

Dnes, kdy na všech význačných posicích evropského divadla již dávno odtroubilo se k ústupu od naturalismu, nemělo by smyslu tímto obnošeným a jalovým slovem vymezovati umění Marie Hübnerové, chci-li poněkud více, než určiti její historické místo ve všeobecném vývoji herectví. Hovoří-li se o umění Marie Hübnerové, stává se pohodlným obyčejem přesmyknouti se přes tuto herečku kluzkým slovem „naturalism", jímž v podstatě nic se dnes již nevyslovuje a které jen svádí ke krátkozrakosti. Jest ostatně naturalismus Hübnerové zcela jiné povahy, než herecký naturalismus germanský a francouzský. Naturalismus byl nejméně uměleckou (ve smyslu kladném), ale zcela nezbytnou a očišťující (ve smyslu záporném) episodou ve vývoji evropského herectví. Pro herce přinesl však dvě značná nebezpečí. Většina hereckých předbojníků naturalismu z let osmdesátých a devadesátých ve Francii i v Německu stižena byla slepotou orthodoxní víry, poněvadž naturalismus byl napřed theoreticky vyzdvižen, uzákoněn, vědecky a aesthetický hlásán, učiněn v literatuře dogmatem, a pak teprve byl kategoricky promítnut a naočkován do tvůrčích snah hereckých. Odtud herci, jichž talent dovedl vyhověti požadavkům naturalismu, uvykli tvořiti své postavy především v duchu naturalistického dogmatu a pak teprve podle svého přirozeného a vnitřního nutkání po pravdě. Záhy objevily se následky. Herci odevzdávali se většinou horlivě a oddaně ideji, avšak nikoliv horlivě a oddaně přírodě, která byla v nich a kolem nich. Se starým stilem pathosu a konvence bylo nutno polemisovati novým stilem naturalistickým, až do krajnosti bojovně vyhroceným: herci i regisseuři zacházeli tedy až k zlomyslným schválnostem. Vtipně poznamenává Wedekind, že prý tehdy postačilo, aby „herec strčil si ruce do kapes u spodků, postavil se zády k obecenstvu, k napovědní budce, a čekal s velkou lhostejností, až porozumí slovu, které na něho napověda křičel. Porozuměl-li mu špatně, nebylo také zle, poněvadž jeho posluchači sestávali zpravidla jen z divadelních dělníků, kteří za kulisami hráli skat nebo taroky. Divák po léta neodvážil se ničeho více požadovati na herci, než aby nebyl mluveným slovem — pokud mu rozuměl — příliš vyrušován." Wedekindova slova jsou ovšem jen zlomyslný vtip. Nelze však popříti zajímavou skutečnost: herci, kteří se zapsali naturalistické ideji, neostýchali se touto methodou hnáti všechny centory. Shakespear byl kategoricky prohlášen za prvního naturalistu a podle toho také interpretován. Schillerova „Kabale und Liebe" k všeobecnému zděšení byla lámána kolem naturalismu a dr. Brahm

bez slitování bičoval i umění Sormy a Kainze po dlouhá léta do svého repertoiru a herectví pod heslem „konsekventního naturalismu". Objevily se důsledky: neschopnost a nechuť k stilisaci. Kdo nebyl silnou osobností, upadl na jevišti v manýru naturalismu, v zaslepenou omezenost ideje, stal se otrokem uměleckého hesla. Teprve, když vysílená idea zahynula a byla vystřídána novoromantismem, uzrály v herectví všechny úrodné podněty naturalismu k uměleckému kladu. Nebylo však jediným hříchem orthodoxního naturalismu, že páchal stilové násilí na autorech protichůdných jeho povaze a že odvyknul divadlo stilisačním schopnostem.

Všude, kde se herci podrobili naturalismu jako autoritativně vyřčené thesi umělecké, dopouštěli se zpravidla ještě jiné chyby: ukazovali skutečnost v příliš brutální nahotě a s vášnivou, jednostrannou bezohledností. Byl-li před tím život a lidé na divadle příliš nalíčení, způsobní a vykrášlení, tož bylo nyní nutno ve smyslu pravověrného hesla především dokázati, že opak jest pravdou. Což znamenalo: za každou cenu ukazovati temný rub života, ukazovati nepokrytě na jeho hnus, špinavé cáry, propasti a smutek, na jeho každodennost, všední šeď a udeřivé zlozvuky. Stalo se vášnivou nutností lidem třetího a čtvrtého stavu „abzugucken, wie sie sich räuspern und wie sie spucken." Byl to naturalismus Theresy Raquinové a slečny Julie. Bylo to divadlo Antoinovo a Brahmovo. Herectví temných stínů života, trpce nervosní, chorobně zamračené, bolestivě přemítající a sklíčené hrůzou života, melancholicky ztišené, veskrze prohořklé ve vyhledávání brutálních výseků potřísněné skutečnosti, herectví pathologicky zaujaté pro temný rub života.

Herectví, jež v beztvárné, urputné a temné skutečnosti chtivě hledalo důkazů, jimiž by obhájilo umělecké these. Vidělo a používalo pak ovšem ve skutečnosti jen to, čím mohlo důmyslně dokázati, jak prolhané bylo divadlo včerejší. Konfrontovati bezohledně konvenční lež starého divadla s drsnou pravdivostí nového naturalismu bylo hlavním úkolem tohoto herectví, které následkem toho pod tlakem aesthetické theorie příliš přemýšlelo a neúměrně kladlo důraz na intellektuálné vytváření a pronikání interpretovaných postav. Tento theoreticky příliš uvědomělý a ideou zaslepený naturalismus nejraději viděl skutečnost v její nejtemnější a nejkrutější podobě. A to bylo jeho druhou, osudnou chybou. Překrven temnem a hrůzou chřadnul, až konečně zahynul daltonismem postřehu a hypertrofií výrazu: ubil se vášnivou věr-

ností k orthodoxnímu dogmatu a nevyléčitelnou nenávistí ke kráse a světlu.

Zcela odlišný povahou i vývojem jest však naturalismus Marie Hübnerové. Nevznikl z aesthetického hesla, nýbrž vyrostl bezděčně z herecké osobnosti, slepě a bezpečně uzrávající svým vlastním organickým vývojem. Orthodoxní dogma naturalismu nedotklo se nikdy ani jedinou theoretickou pobídkou jejího umění. Pohlédněte jen na vnější příběhy v životě této herečky. Patnáctiletá, v klášteře povrchně vychovaná, utekla (r. 1881) ke společnosti Košnerově, aby pak po dlouhých patnáct let okoušela slasti kočovného herectví. Teprve r. 1896 byla přijata do svazku Národního divadla. Jest na snadě, že za svého pobytu u venkovských divadel v letech osmdesátých a devadesátých byla v hereckém vývoji odkázána výhradně jen na sebe a na své tvůrčí instinkty, poněvadž ani její soukromé vzdělání, ani divadelní prostředí, v němž žila, tím méně repertoir a jeho regie nemohly ji v ničem poučiti a vésti. Její naturalismus vykazuje ovšem také za ta léta zřetelný vývoj. Leč nebyl to vývoj pod tlakem ideje (jako na příklad vývoj většiny německých a francouzských naturalistů jeviště), která z počátku srdnatě a umíněně revoltovala proti idealismu a konvenci, dopouštěla se až protichůdných extrémů, později však ochladla, vyrovnala se a ustoupila ideji novoromantismu: vývoj instinktivného naturalismu Hübnerové jest vývojem umělce, který, zády obrácen k jakýmkoliv heslům a obklopen z počátku běžnou konvencí divadelního řemesla, prohlubuje postupně svůj přirozený způsob postřehu a výrazu od prvních počátků, kdy pokoušel se na jevišti věrně opakovati detailní příznaky každodenní skutečnosti a nápodobiti, krátkozřivě, leč bedlivě pozorovaný povrch života, kdy slyšel přírodu jen na půl ucha a napodobil ji, zapomínaje, že co příroda žvatlá, umělec musí vysloviti — až k dnešní výši, se které shlíží na skutečnost života moudrým pohledem do jeho vnitřního smyslu a pevnou rukou váže vnější i vnitřní pravdivost v umělecky uspořádaný celek. Nebyl to tedy vývoj od výstřední jednostrannosti novorozeného hesla k unavenému kompromissu a závěrečnému vyrovnání s heslem novým, nýbrž samorostlý vývoj umělecké bytosti, postupující od povrchu do hloubky, od prvního podlehnutí řemeslné konvenci přes zásvity ještě krátkozrakého vidění přírody až posléze k bohatému těžení z její vnitřních ložisek. Z takto samorostlého vývoje, vyšedšího od kořenů umělecké osobnosti a nikoliv z důvěřivé poslušnosti k velkým slovům bojovného hesla, nabylo umění Marie Hübnerové osobité,

zvláštní barvy, kterou se typicky odlišuje od hereckého naturalismu gallského a germánského. Vytrysknuv z hlubokého zdroje svěžích instinktů a podporován pouze shodnou vlohou fysických prostředků šel naturalismus Hübnerové cestou, která se záhy rozcházela s naturalismem západoevropským a zachránil tuto herečku před oběma jeho osudnými chybami. Tak lze vysvětliti, že naturalistické herectví Hübnerové — na rozdíl od západoevropského — vykazuje již od počátku smysl pro stil a spravedlivé zacházení se skutečností.

Hned od počátku jevila se Hübnerové skutečnost života zcela jinak, poněvadž na ni nehleděla v rovném úhlu bořící ideje, nýbrž vnímala ji s bezprostřední a ničím nezkalenou oddaností tvořícího nitra a chápala ji srdcem. Nikdy si neporučila: nyní jest nutno demaskovati nalíčenou hereckou konvenci, aby vynikl příznivý rozpor mezi lží starého herectví a poctivou pravdou nového. Přistupovala ke skutečnosti blíže a horlivěji než ostatní, poněvadž k ní byla poháněna pouze hlubokou nutností svého uměleckého založení. Odtud viděla i tvořila pravdu na jevišti mnohem spravedlivěji. V bodré pravdomluvnosti její postav nebylo intellektuálné promyšlenosti theorie, nebylo tedy také oné násilné nadvlády temného rubu života, onoho účelného a tendenčního zneužití temné lícně na prospěch naturalistického hesla. Již na počátku svého vývoje, kdykoliv zachycovala aspoň povrch svých figur v plné bohatosti životných projevů akustických i mimických, bylo zřejmo, že tato herečka vidí skutečnost v její spletité a rovnovážné složitosti a snaží se ji spravedlivě reprodukovati se všemi vlídnými i nevlídnými příznaky. Čím více však se prolamovala do hloubky života, čím častěji nadzvédala ve šťastných chvílích tvůrčí prozíravosti vnější pravdu a chápala její vnitřní kořeny a podněty, její spodní a všelidské prameny, s čím klidnější moudrostí pohlížela do zmateného vlnobití života, tím určitěji bylo lze rozeznávati spravedlnost a moudrost jejího naturalismu, který vždy usilovně hledal rovnováhu mezi světlem a stínem. Na její postavách naučili jste se pochopiti, že snaha po pravdivosti dodává hereckému dílu jen tehdy umělecké hodnoty, vyvěrá-li ze spravedlivého a moudrého hodnocení přírody a hmoty. Cítili jste, že tato herečka dovedla často býti „jenseits vom Gut und Böse“, že především miluje živou pravdu a skutečnost a doléhá na nás se vším svým citovým důrazem, abychom ji také měli rádi. Kdykoliv umělecky soudí skutečnost, vždy jako by brala na poradu své moudré srdce. Vlídné porozumění, láska k přírodě, moudré zhodnocení všech její protichůdných sil, dokonalá nestrannost v kresbě postav při

používání jasné líce i temného rubu vyznačuje osobitě naturalismus Hübnerové, odklání jej od „konsekventního naturalismu" západního a činí z něho umění hluboce pravdivé, zdravé, jasné, vlídné a silné, umělecky povyšující nízkou skutečnost k vlídnému úsměvu usmiřující věčnosti a řešící životní problemy ve formě i obsahu s moudré výše shovívavosti a lásky, bez porušení oné objektivní a plastické krásy, kterou na nás život působí, kdykoliv v něm dovedeme nalézti přirozený zákon o poměru dobra a zla, logickou rovnováhu světla a stínu. Kdežto západoevropští a severští herci upadli v naturalismus, Hübnerová byla a jest naturalista. Svými výkony nikdy nezamýšlela dokazovati, že život, je-li pravdivě pozorován a vylíčen, tone v bídě, kalu a ve zlu, nýbrž snažila se i nejtemnější postavy vykoupiti nějakým lidským rysem, který omlouval, mírnil, vysvětloval a povznášel. Kde toho nebylo lze, kde autor upadl v jednostrannou temnovidnost skutečnosti (jako ku příkladu v postavě Dulské anebo Voisinové), pozbývalo její umění uvnitř vroucné životnosti a vnitřního tepla, zevně rovnováhy výrazu. Stávalo se uměleckým řemeslem, oživujícím postavu z venčí. Její naturalismus vemlouval se pak v křečovité nakupování zlých příznaků a násilně nadsazoval zlotřilou fysiognomii postavy; na místo živé bytosti podával výkladní skříň temných povahových rysů, skříň, arrangovanou sice se znamenitou komposiční dovedností a s pádnou pravdivostí v postřehu i výrazu, kterou však vždy bylo lze obviniti z násilné, přehnané a tendenční nakupenosti temných barev. Avšak to byly pouze ojedinělé přehmaty, zaviněné přílišnou poslušností k autorovi. Ve své podstatě zachovalo si tragické umění Hübnerové vždy svůj jasný zrak: po třicet let chodilo do kalného příboje života načerpati podnětů, neostýchalo se jíti blátem, proti větru, sychravým soumrakem a pohlížeti z blízka skutečnosti do tváře, byť nabývala sebe ohyzdnějšího vzhledu. A hle — toto umění přec nepodlehlo, nebylo pohlceno stíny života, ani umdlené tíhou skutečnosti, nebylo nikdy unaveno špinavou hmotou, nezasmušilo se nad prohnívající špatností lidských niter, zachovalo si sílu vykupovati trýzeň života, jeho zmrzačenost a malost, milovati poraněné a zmožené životem, souditi je vlídně, očišťovati od výtek běžné morálky a pozvédati je k sobě i k zájmu nás všech v hledišti. A z téhož srdečného a teplého, statečného a moudrého poměru k životu vyvěrá i její komika.

Hübnerová varuje se zneužiti svého drastického talentu komického k tomu, aby výsměšně a jízlivě pranýřovala, ironisovala. Jestliže přec tak někdy činí, podrobuje se z nezbytné poslušnosti

autorově vůli: avšak typické a nejryzejší rysy jejího humoru prozrazují naopak, že vyvěrají ze srdce a jsou podmíněny lyrickým vycítěním oné neporušitelné harmonie a jednoty v životě, před kterou každý jednotlivec sesouvá se na malicherné nic, směšné pouze tím, že vybočuje nějak z lidské obvyklosti. Její nejryzejší humor bývá vždy slunečnou vírou v život a úsměvnou láskou k němu, napomíná ve znamení vlídného úsměvu, lidsky chápe, sesměšňuje sice, nikdy však nezraňuje do krve, přátelsky nás s postavou sbližuje a často nutí tesklivě se zamysliti a sledovati potměšilý rub života až k ukrytým sporům tragickým. Hübnerová nesnaží se býti ve svém výkonu satirickým soudcem postavy, nýbrž vchází do ní celou svou srdečnou bytostí, stotožňuje se objektivně s komikou hrané postavy a ponechává divákovi, aby si o ní vytvořil soud. Vyžaduje-li však postava nezbytně, aby byla již v hereckém pojetí a podání posouzena, nevyjadřuje Hübnerová svého soudu satirou anebo karrikaturou, nýbrž kritisuje tak rozšafně, vlídně a milosrdně, že se vám často zdá, jako by se smála jen proto, aby nemusila zaplakati. Avšak i když se její humor rozdovádí v mezích ploché, veseloherní konvence, nevznikají pouhé herecké bouffonerie, nýbrž mnohem více: paroduje-li takto na sobě skutečnost, nezneužívá jí k tomu, aby si z její zkomolené podoby ztropila burleskní šašky a metala kozelce pro smích davu, nýbrž usiluje i tehdy působiti na nás objektivní komikou živé bytosti, která jakoby byla bezděčná a vyvěrala z její nedotčené a přirozené povahy, jež však ve skutečnosti jest shovívavě nalezena a vyzdvižena rozjařeným srdcem herečky. Také v těchto výkonech pečuje, abychom zaujali k hrané postavě tentýž poměr, jako představitelka na jevišti: abychom se smáli s postavou; nikoliv vysmívali postavě.

Postačí rozhlédnouti se po jejím repertoiru, v němž téměř každá dokonale vytvořená postava potvrzuje mé nazírání. Ani ve skupině nejtemnějších postav (B a r u š k a ve „Zkažené krvi“, A k u l i n a ve „Vládě tmy“, N a t a l i a I v a n o v n a ve „Třech sestrách“, W a r e n n o v á v „Živnosti paní Warennové“ a H a n k a ve „Formanu Henčlovi“) nenaleznete žádnou, která by byla tak pojata, aby bezohledně a škodolibě odsuzovala člověka a nesnažila se ani poněkud aspoň vykoupiti jej nějakou omluvou. Ukázati mohu právě na tři nejvíce mravně potřísněné: na Akulinu, Natalii a Hanku. Hübnerová nalezla i pro ně vlídný způsob vykoupení. Ponechala jim sice všechny temné rysy, jimiž samy sebe odsuzují před soudem diváků, nesnažila se nikterak zušlechťovati jejich příběh — a přece tyto ženy nevyvolaly v našem nitru od-

*

poru, hnusu a nenávisti, nýbrž spíše pocit zármutku a soucitu. Neboť Hübnerová (a v tom se rýsuje osobitá síla jejího vlídného naturalismu) s neobyčejnou důtklivostí zdůraznila na těchto ženách omezenost, nevzdělanost a hloupost. Nebylo ani lze zatvrditi se proti nim, neboť v interpretaci Hübnerové ukázaly se jako ubohé bytosti se zakrnělým mozkem, jako zvlčilé, plané bytosti, které tápaly se živočišnou nevědomostí mělkou kaluží svého potřísněného a omezeného života. Ubohá, intellektuálně osleplá zvířata, zmítaná krátkozrakými pudy, nevědomá vlastní vnitřní zmrzačenosti, téměř animální ve všech svých úkonech a zámerech, prostá jakéhokoliv ovědomění zla a hříchu. V Akulině stupňovala Hübnerová tyto rysy až k pathologické grimasse: přeforçovala pojetí tak, že celý výkon sesul se na žalostné živoření ubohého, podlidského tvora. Paní Warennovou nebylo lze ovšem týmž způsobem přiblížiti k divákovu soucitu, poněvadž se jeví cynicky nemorální z touhy po bohatství a osnuje své nízké skutky s vychytralou zlotřilostí. Leč Hübnerová i na této postavě ukázala obdivuhodnou synthesi svého umění, setrvala po celou hru v objektivním poměru k postavě, neporušivši jej ani jednou, a ke konci podařilo se jí dokonce i příznivě osvětliti rysy této ženy několika teplými ohlasy mateřské lásky. Kdežto však v těchto výkonech nutno teprve odkrývati objektivní a vlídnou spravedlnost jejího naturalismu, ve většině ostatních výkonů sblíží se jasnými a zřetelnými příznaky: Jo (Naděje), babička (Maryša), Vojnarka (Vojnarka), kořenářka (Pan Johanes), Lona Hesselova (Opory společnosti), Jula (Heda Gablerova), Petrová (Česká komedie), Spiridoněvna (Hořký osud), — (Rozklad), Rottová (Domov a víra), Lundová (Mravnost), Parker-Jenningsová (Královská výsost), Marie (Z mrtvých vstání), Křikavová (V říši tulipánků) — jsou vesměs výkony, především prožité srdcem, zarmoucená, soucitná zobrazení kruté skutečnosti a vlídné úsměvy nad malichernými a pošetilými ženami. (Konec příště.)

 DIVADLO.

P. Louysova novella „La femme et le pantin“, zdramatisovaná autorem za pomoci p. Pierra Frondaie ve čtyřaktovou hru, má mnohé z vad, jež s sebou nese tento hybridní genre, ale zachraňuje se titulní ženskou rolí, do níž autor soustředil celé omamné a smrticí kouzlo, jímž žena od věků

vítězí nad mužem. Erotik rázu Louysova pojímá ovšem poměr obou pohlaví s naprostým materialismem.

Rozmarná a lehkomyslná cigarilla Concha Perezova trýzní vědomě a s tygří ukrutností dona Mateo Diaze, stále se slibujíc a stále mu unikajíc, a teprve, když zmučený Mateo spráská ji karabáčem, probudí se v ní láska k němu. Ač tento čistě románský, skoro orientální materialismus poněkud uráží naše spiritualistnější pojímání poměru mezi mužem a ženou, nelze hře upříti mnoho zajímavosti. Není tu vlastně dějové zápletky, za to řada vzrušných scén, z nichž některé zvedají se ke skutečné dramatičnosti. Vinohradské provedení Ženy a tatrmana (dne 24. ledna, překlad a režie K. H. Hilara) poutalo hlavně vystoupením sl. Boženy Durasové v úloze Conchy.

Slečna Durasová neceníc si valně svých bouřlivých úspěchů operetní divetty, má vážnější ambice umělecké a její vystoupení v činohře opravňuje k nejlepším nadějím. Její temperamentní Conchita měla bohatou škálu zcela pozoruhodných detailů. Představení — až na roli dona Mateo, jež p. Zakopalovi nesvědčila — bylo dobré. Nelze toho bohužel říci o provedení B. Shawovy aktové grotesky Muž osudu (dne 31. ledna, překlad Bedřicha Felixa, režie F. Hlavatého). Hercům nepodařilo se vystihnouti paradoxní komiku této episodky ze života Bonapartova, v níž anglický autor persifluje velikou postavu dějinnou stejně nenuceně, jako se mimochodem posmívá svým krajanům. I při dobrém provedení našel by podivný a nezvyklý humor Shawův těžko resonanci v českém hledišti a nelze se tedy diviti, že groteska přešla jevištěm takřka bez ohlasu.

Národní divadlo vypravilo dne 20. ledna pětiaktovou činohru Hermanna Bahra: Zuzanka. (Překlad K. Z. Klímy, režie J. Kvapilova.) Je to během dvou let čtvrtý kus vídeňského autora, hraný na českém jevišti. Pan Bahr si nemůže stěžovati do českého nevděku. Bystrý žurnalista zajel si do Prahy, neomezil se na informace z kasina, díval se vlastníma očima na Prahu, dal se poučiti i s české strany a pak nestranně pověděl své dojmy. — Za to zahrnula jej obě česká divadla pozorností, s níž se nechovají vždycky k českým autorům a Národní divadlo v oficielním článečku na divadelní affiši nešetří povážlivě přehnanými komplimenty. Zde zašla správa daleko za hranice odůvodněné zdvořilosti: nikdo nemůže pánům brániti, aby nebyli p. Bahrem nadšeni, ale pokud representují první náš umělecký ústav, národní a lidská hrdost velí omezovati příště podobné projevy, tím spíše, že Zuzanka je dílo velmi slabé. Je to vlastně zase jen Pavouk, transponovaný o půl století později a do pochmurné tóniny. Je to minutiésně provedený obrázek ze života úřednické rodiny rakouské před r. 1848, řada dobře kreslených figurek, seskupených kolem všední milostné tragedie, ale nikoli drama, jež by mohlo míti význam obžaloby celého systému.

Chudičká dějová osnova — láska Zuzančina k chudému poručíkovi, její sklamání a samovražda — nemá přesvědčivé síly, která by jí dodávala všeobecnější, typické platnosti a tak — opakuji — není kus ničím více než obratnou drobnokresbou jednotlivých figurek, z nichž některé pathologickým zbarvením působí až odporně. Jestliže přes nemožný pátý akt, v němž není vůbec nijakého děje, kus nadobro nepropadl, je to jen zásluhou herců, kteří skoro vesměs podali znamenitě odpozorované studie charakterů; uvá-

dím jen výborného, vyschlého a chlípného dvorního radu p. Kafkova, zlomeného a ustrašeného úředníčka p. Želenského, vilného školního radu p. Schlaghammerova a znamenitě charakterisovaného generála p. Váňova. Titulní roli hrála se zdarem sl. L. Odstrčilova.

Stých narozenin Josefa Jiřího Kolara vzpomnělo Národní divadlo provedením Magelony (8. února, režie J. Kvapila). Strhující osobnost, výbušný, svárlivý a pánovitý temperament velikého mima je většině z nás dnes už jen legendou. Zbylo nám dramatické dílo, deklamátorské, rhetorické, effektní, plné reminiscencí a přímých plagiátů, ale nesené prudkou vlnou romantického pathosu. Nové provedení Magelony přesvědčilo nás, že tento genre je definitivně mrtev.

Nedostatek psychického zdůvodnění nepřipustí, aby nás strhly vášnivé výbuchy jednajících osob; tirády vyznívají hluše, a pathetické věty dutě se odrážejí od kulis a bez účinku hlaholí nad hledištěm. Jak je nám to dnes už cizí, jak vzdálené! A nejen nám. I hercům. Nedovedli se vcítiti do nálady kusu a upadali stále v realistický tón, který tím více dával vynikati psychologickým nedostatkům tragedie. Magelona byla by dnes přijatelna nejvýš v interpretaci úmyslně stylisované, jak ji naznačil ve svém Rudolfovi II. pan Vojan.

Hanuš Jelínek.

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

UMĚLECKÁ VÝSTAVA V OBECNÍM DOMĚ U PRAŠNÉ BRÁNY.

Pod tímto titulem zaslal „Lumíru“ p. J. Š. hořkou invektivu proti soudobému našemu malířství. Výstava v representačním domě předvádí, dle něho, množství nabubřelých marností, pustý výkřik výtvarnického davu, který působí drtivě. „Zdá se nám, že celý ten prázdný a řvoucí a nízký život dneška řítí se na vás, ten život, jemuž jste šli sem uniknout, kde jste chtěli slyšet protest a veto proti němu, kde jste šli vidět slib vykoupení a naději zítřků — ten divný vedral se sem do svého banálního domu a chechtá se vašim ilusím o umění — pěně života a úsudcích se srdcem zvláštním.“

Nejméně pisatele urážela exposice Jednoty výtv. umělců. „Ti byli očekáváni, jací jsou. Žijí a tyjí z odpadků, odpadků toho, co ve Francii víc než před čtvrt stoletím se žilo a vyžilo, nebo opakují ve zvětšených formátech svou, snad lepší minulost —“ Je-li takto charakterisována exposice, pisatele nejméně urážející, nelze čekat pochval pro „Manesa“. Vždyť „Manes“ pisateli není už Manesem lepší minulosti. „Manes“ stává se pokrevným bratrem „Jednoty“; není už Manesem lepší minulosti. Úpadek zdá se pisateli potvrzovati, že umělecký spolek jest jen jedna generace.

Žel bůh, není lépe se „Skupinou výtvarných umělců“. Kdo mohl mít o této illuse, ztrácí je po výstavě v obecním domě. Výstava mladých je výstavou jejich bezcharakternosti. V dílech jejich není upřímnosti. „A upřímnost je zákonnost“. A vůbec, nezdá se, že bychom měli co činiti se spasiteli! „Všichni tito expressionisté jsou lidé knižní, epigoni, opakovači a napodobitelé, lidé bez vnitřního uměleckého přesvědčení, lidé fráse — ne umělci, ne průkopníci nových směrů, neboť nový směr znamená nový obsah a ne novou formu (ale každý obsah chce s v o u formu, možno namítnout!) nový směr zna-

mená nový život těch, kdo razí cestu a slib tohoto života pro ty, pro něž pracují. — Nejsou posvětitelé života, protože jsou spokojeni a šťastni v jeho nízkosti a kalu — — Jejich dílo jest posou, maskou vnitřní prázdnoty a pláštěm pošitým hádankovitými obrazci, za nějž skrývají svou bezradnost a tápání. Jsou pitvorné stíny upřímnějších a nešťastnějších geniů, parodie jejich zoufalých snů a pokusů, kavárenský tlach zvětšený na událost — —

„Je to smutná bilance," uzavírá pisatel. „Zatím co cítíme proud, jenž zachvacuje lidstvo, proud touhy po vnitřním, novém obsahu života, po novém bohu a druhdy ozve se tu a tam osamělá přípověď a slib příštího vykoupení, naši kněží, kteří mají pokorně naslouchat těmto toužícím šeptům a pronést je velikou modlitbou, starají se o prebendy, škádlí, hašteří, perou se o ně, starají se o výzdobu hroutících se oltářů starých mrtvých božstev papírovými trety a vymýšlejí hlučné efekty na zvábení laxního davu, jenž žije sensací dne a hodiny.

Přežili jsme mdloby a katastrofy, přežijem' i dnešní bídu. Před ránem prý bývají noci nejčernější. České umění bude."

* * *

Vybral jsem z vývodů pisatelových podstatné, pominuv personalie, mnohdy briskní a tvrdé.* Kdyby byl soud tento ojedinělý, mohlo by se přejíti snadněji k dennímu pořádku; ale soud jeho ojedinělým není. A to je, co nás nutí ke kommentáři.

Před lety mladé naše umění výtvarné bylo miláčkem dne. V době, kdy v literatuře odehrávaly se nejprudčí zápasy, v době, kdy bylo možno pochybovat o komkoli z našich básníků a prosaiků, byl „Manes" favoritem mínění veřejného. Každý jeho úspěch za hranicemi utvrzoval veliké naděje jeho příznivců. Snad to byla láska platonická příliš, nedostačila aspoň vždy, aby razila cestu opravdovému talentu — ale byla to asi taková láska, jakou se dovede milovati umění u nás.

Pozvolna dostavovala se decepce. Zajímavo je, že v prvé řadě mezi výtvarníky samými. V korrespondenci Slavíčkově najdeme její doklad. A Slavíček nebyl sám.

Po výtvarnících přišla kritika. Za co se mstí dnešnímu výtvarnictví našemu?

Za veliké naděje včerejška a předvčerejška.

* * *

Jsou to tři etapy, opakující se zákonně a ne pouze v určité oblasti umění: pro všechno umění platí.

První etapa: veliká naděje, která byla včera. Vzrušené nadšení, očarované svým kouskem pravdy nebo tím, co se pravdou zdá. Ježto je to nový a tudíž zpravidla neuznaný kousek pravdy (nebo něčeho podobného, toť lhostejno!), žádá toto nadšení obětí. Je třeba velikých nadějí, aby dávaly síly k obětem.

Druhá etapa: veliké zklamání. Prorazilo se s kouskem pravdy... Ale tento kousek nedostačil. Nejhorlivější prorokové stanou se nejdříve pochybovači. Pochybnost tlumí se snad zprvu; ale propukne-li, propukne tím prudčeji.

A posléze... po velikých nadějích a velikém zklamání etapa třetí: veliká spravedlnost. Jsou mnozí, kteří se jí nedočkají vůbec. Etapy trvají desítiletí. Ale dočkají-li se veliké spravedlnosti, jaká bída! Je chladná, je studená jako stáří!

* * *

* Nutno dodati, že posléze promluvil pisatel o několika výjimkách .. potvrzujících ovšem pouze úhrnný soud.

„Bezradnost“ a „tápání“, o němž mluvil p. J. Š., není českou zvláštností. Také jinde nastal zmatek, přehodnoceny hodnoty, soumrak bohů se dostavil: v stará desatera přestalo se věřit a utvořily se nové církve a církvičky. Také vpád arrivismu, ochotného přesedlati, jakmile zazněl alarm, není ničím specificky českým. A končí-li své vývody antithesou mezi „proudem, jenž zachvacuje lidstvo“ a sborem našich kněží, jest to antithesa poněkud vynucená, míní-li (v tom je nejasný) klásti proti sobě světové a naše umění. A závěr měl by v případě tom smysl poněkud nebezpečný: hříchem našeho umění bylo by pak, že si nevšímá nesmělých přípovědí a slibů, neslyší toužících šeptů. Ale vždyť dovozoval sám pisatel, že si všímá a slyší až příliš?

Je-li hříchem našich kněží, že se starají o výzdobu hroutících se oltářů starých mrtvých božstev papírovými trety, lze důvodně čekati, že nové oltáře nových bohů mnoho by jimi získaly?

A co, konkretně mluveno, znamená passus o prázdném a řvoucím a nízkém životu dneška, zlu, jemuž, dle slov pisatelových, chceme uniknouti? Je uniknutí vítězstvím? A stojím nade dnem a hodinou už tím, že přivřu oči? Úkol umělcův není a nemůže být v unikání své době, ale v jejím ovládnutí a překonání. Je trochu pohodlné domnívat se, že už útěk z dobového a časového znamená věčnost.

* * *

Je-li co chorobného v našem umění vůbec (opakuji, ne pouze v umění výtvarném, poněvadž žijeme všichni stejnou bídu!), je to, že theoretisování převládlo nad potencí tvůrčí. Zdravý poměr je poměr rovnováhy. Ale dnes máme co činiti s umělci, kterým prostě schází schopnost realisovati své theorie. Tyto mohou býti odůvodněny nebo mohou aspoň skrývati zdravé jádro. Na neštěstí nevytvořilo se theorií ještě umělecké dílo. Co platno, je-li který s m ě r sebe více oprávněn, když není prostředků najít k němu c e s t u?

A opět: ne choroba specificky česká, světová spíše choroba. Ne pouze u nás čekají na Messiáše. Kdož ví, přijde-li však vůbec. A kdož ví, není-li již mezi námi.

Věříme všichni v budoucnost našeho umění; ale aniž bychom se vzdávali konečných cílů, není snad nutno zatracovati nutné etapy cesty. Naše výtvarníky, méně dosud tvrdým slovům zvyklé, čekají pravděpodobně pochyby, boje a prohry, jimiž prošla a prochází ještě naše literatura. Třetí etapa, etapa veliké spravedlnosti, je dosud vzdálena; běda, ztratí-li kdo v periodě velikých zklamání víru v sebe a věrnost sobě. Běda, poddá-li se pocitu nespravedlnosti a křivdy, která se mu snad děje. Běda, dá-li si otráviti pramen čisté inspirace. Posléze nutno si uvědomiti, že umělec, který je svým, nemusí ještě být velkým umělcem; není-li však svým, umělcem že nikdy nebude.

Viktor Dyk.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo srpen a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguje Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.

Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 22. února 1912.

R. XL. LUMÍR ČÍSLO 6.

JAN OPOLSKÝ:

JARO.

Teče voda zakalená, bouří, bije, šumí,
zrcadlí se na hladině černé, husté chlumy,
bouří voda probuzená vnitřní mocí země,
mluví, když jsem tiše schýlen, hlasem slávy ke mně,
kouzelně se v časném slunci vlny její třpytí,
měl by, kdo by o smrt žádal, za lože ji míti.

Teče voda rozhučená z hlubin zemských volá,
probouzí se z bezvědomí život kol dokola;
dotýká se všechněch věcí ve svém dravém chvatu,
oplodňujíc políbením v čase slunovratu.

V černém lese odráží se hukot její znova,
zdá se býti tady změněn v symbolická slova,
slovy těmi v starých stromech vzniká slastné chvění,
mysl prostá dohaduje vážnost okamžení,
sem a tam se těžce kloní, ševeli a dýší,
chápou nyní polojasně, co kol sebe slyší.

Kvapí voda zakalená, bije, bouří v lesy,
háj jak ze sna skončeného mdlobně vydechne si,
voda líbá jej a rosí, množí jeho stony,
rozšlehuje v jeho klínu bledé anemony....

1814.

Již celý svět jest síly mojí sytý,
mé strašné skutky do dějin jsou vryty
a v krvi hoří,
má vnitřní lítost není dosti měkká,
však skála Elby ve své výši kleká
a zírá k moři.

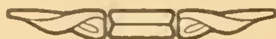
Jsem silen v sobě, třebaže jsem jatý,
déšť plíská fádně v okno u komnaty
a úpí vichr...

Já u Lipska stál jeden proti čtyřem,
to naplňuje relativně mírem,
ví car i Blücher.

Sám proti čtyřem. Taká karta padla.
Má velká sláva uhasla a zvadla,
krev proudí řekou....
Jsem pyšný jen a pohrdám svou strastí,
však nemám, bůh ví, leže ve propasti,
snad lítost měkkou!

Než skála Elby nezná mého nitra,
ta zírá k moři včera jako zítra,
jež ze dna hřímá,
a lhostejně se chová k mému stavu
a pýchu mou, mou osamělou slávu
mi neodjímá.

Jsem sám a sám. Hle, jaká padla karta!
Smrt pozdravuje suše Bonaparta:
zdráv, Sire, buď!
A strašná marnost, strašná marnost bytí,
jež při vstupu se do podsvětí cítí,
mi dusí hruď...

HELENA MALÍŘOVÁ:

FRANTÍK A JELENKA.

PANÍ MUDr. ANNĚ LANKÁŠOVÉ-BURIÁNOVÉ.

I.

Frantíkův otec jmenoval se pan Mareš a byl dlouhá léta podřízeným úředníkem, neboť neměl přízně — tak slýchal Frantík od maminky — u představených pro přímou a hrdou svou povahu.

Teprve v padesáti letech stal se správcem. Oženil se ve čtyřiceti. Několik let bylo manželství bezdětno; pan Mareš počal už šedivět, když se Frantík narodil.

A Frantík narodil se v bývalé „trpasličí zahradě“, v nejbližším sousedství letohrádku Dienzenhoferova, dnes „Amerikou“ zvaném. Amerika však je název nesprávný a rozkošnému baroku pranic nesluší.

V letech osmdesátých, kdy se Marešovi přistěhovali do trpasličí zahrady, byl letohrádek již mnoho let obecním majetkem.

V hořejší části zahrady postavili byty pro zahradníky a řady skleníků, v nichž pěstovali květiny a přechovávali ptactvo pro městské parky; kachny, holuby, labutě, starého supa a modrého jeřába s dlouhým krkem a vysokýma nohama.

Dole vykáceli stromy, sbořili půvabné gloriety, zničili sochy a zřídili tu tržiště a byty pro úřednictvo.

Marešovi bydlili v šedém stavení na rozhraní zahrady a trhu.

Dokud byl Františk maličký, chtěl být vojákem; brzo však z vojáčka prostého postupoval výš a výš, až dospěl k tomuto pevnému a nezvratnému odhodlání: Česká vlast musí být zas tak slavna a velika jako bývala za válek husitských. Až vyrostu, umínil si, stanu se velikým vojevůdcem a rozšířím panství české až k moři — — a potom padnu v boji, oslavován jako mučedník.

Jaká to bude sláva! Jaké nadšení všude, kde se Františk objeví!

Potom, když povyrostl a slyšel ve škole o slavných vynálezcích a cestovatelích, znelíbilo se mu umřít pro vlast, a přemítal raději o nových strojích; nejraději o vzducholodi nejdokonalejší soustavy.

Když byl po prvé v koncertě a slyšel znamenitého houslistu, nemohl spát novou touhou: dobývat světa čarovným zvukem houslí...

Další obrat způsobila návštěva obrazárny; vybledlo kouzlo vlasatého zjevu virtuosova — a Františk každou volnou chvíli věnoval čmárání panáčků a krajinek.

Vedle příbytku správcova stál druhý šedivý domek a tam bydlil vrchní zahradník městský, pan Majer, vdovec, se starou matkou, jež mu hospodařila a s dceruškou Jelenkou.

Malá, bledá holčička Jelenka, o tři roky mladší než Františk, rostla s hochem v nerozlučném, vroucím přátelství; byli jako bratr a sestra, oba bez sourozenců, oba přemítaví a blouzniví.

Vykouzlili si v srdcích a v představách svět pohádkově krásný, kde byli sami a sami, šťastni a tiši a mocni jako král a královna.

Hlavní budova letohrádku, zanedbaná a zpustošená, kde po léta už nikdo nebydlil, byla jejich, bylo to sídlo jejich romantických výmyslů.

*

Socha lvice nahoře u šnekového schodiště byla jejich lvice a vozila je do dalekých krajů na dobrodružné výpravy.

Jelenka se lvice bála, ale nepřiznávala se k své bázni před Frantíkem, plným odvahy a ohně.

Jeho oči vždy jiskřily, když si vylezl na dravce. Hlavu nesl, jako by mu patřil svět — bylo až teskno plaché Jelence, když viděla svého přítele v takové pýše a kráse.

Jako by to nebyl ani on, jako by jí neměl už rád, jako by nebyla hodna jeho přátelství...

Teskno, teskno jí bylo, malé a plaché dívce, ustrašené i uchvácené.

Jindy smělý hoch ji děsil a okouzloval svým zahráváním se supem a s jeřábem.

Stařičký, zádumčivý sup uzavřen byl v špinavé, páchnoucí kleci s dřevěnou střechou. Omrzelý a netečný, nedbal dlouho dráždění hochova; mhouřil pohrdavě světlé, přísné oči, a holou hlavu vtahoval mezi křídla, jako člověk mezi ramena.

„Hloupý kluku," říkal pohledem svých očí, „což já, dravec, mám se pro tvé uličnictví rozčilovat?"

Pomyšlení na ztracenou svobodu a vědomí potupného uvěznění skličovalo nesmírně starého supa. Z přivřených, bledých očí šlehaly blesky vzteku a bolesti.

Jelenku podivně dojímal jeho pyšný hněv a opovržlivá bolest. Bála se i o Frantíka, i o supa, a trpěla tesklivým pocitem neschopnosti vyjádření.

I jeřába, tichého, potulného filosofa, se bála onou zvláštní směsí lásky a soucitu.

Jeřáb chodil si volně po zahradě.

Měl pouze jedno oko, o druhé přišel na cestě z jihu do Evropy. Se své slepé strany vypadal truchlivě a dobrácky jako slepý stařeček. Podíval-li se však druhou stranou, kde měl černé, zpytavé očko, bylo Jelence úzko.

Nesla si kdysi na talířku jahody, potkala jeřába, a jeřáb nahlédl jí drze jediným svým očkem do talíře.

„Co pak to neseš, Jelenko?" ptal se.

Jelenka se polekala, upustila talíř a utekla.

Za to Frantík nebál se nikoho a ničeho.

Jelenka byla jediná bytost, které se Frantík svěřoval se svými plány životními.

Poslouchávala ho němě a oddaně, v srdci žal a strach. Ach, to už nebude její Františk, až bude slavným hrdinou — — a což, nedej bože, padne-li za vlast v boji! — Ubohá Jelenka byla by si ráda zaplakala, ale její druh nemiloval slz a pohrdal bázlivými holkami.

Říkalo se jim ženich a nevěsta, a Františk nic proti tomu nenamítal. Ano, až vyrostu, budu slavit svatbu, a hned po svatbě vytáhne Františk do pole se svým vojskem, provázen žehnáním plačící choti.

Choť zůstane doma a bude věrně čekat na jeho návrat. Padne-li Františk, bude Jelenka sypat jeho hrob kvítím, a do smrti neodloží vdovského závoje. To bude krásné!

Františk zářil při líčení těchto obrazů a neptal se, má-li snad Jelenka jiné představy o štěstí a jiné požadavky od života.

Jelenka polykala hořké slzy a myslívala si:

„To je divné; on se těší, jak mne opustí! A co já? Co si počnu bez něho?“

II.

Když napadlo v zimě sněhu, zaskvěla se celá trpasličí zahrada oslňujícím leskem, a v pokojích obou domků bylo zářivé jasno ve dne, a vlídné, sladké teplo večer potmě, při červeném světle z kamen. Tak vlídno, tak veselo!

Zahradníci udělali dětem kluziště na dvoře, a Františk s Jelenkou projížděli se na něm celé odpoledne. Rozjaření, červení, zdravě udýchaní a vyhladovělí běželi domů k večeři.

Z jara počítali hodiny, o které se den prodlužuje, vítali s jásotem laskavé slunce, které jim dovolovalo stále delší pobyt v zahradě; když se stmívalo, sedli si na lavici před domem, zabalili se do velkého babiččina šálu tureckého a povídali si o nebi a o hvězdách; nebe bylo vysoké a nesmírné a hvězdy plny kouzla, jehož nevyzpytatelné tajemství vzrušovalo až do bolesti dychtivá srdce.

Duben a květen proměňovaly zahradu každým dnem. Zázrak stíhal zázrak. Zlatohnědé, leskle a lepkavé pupeny kaštanů pukaly, objevily se bílé, mladinké lístečky, lístečky zelenaly, rostly — — a třeba děti denně pozorovaly všecko hnutí drahých mladých lístků — přece byly vždy stejně překvapovány: ne, už je kaštan zelený, už kvete! Jak to možno, že jsme to ani nepozorovaly?

A potom — — večery letní, večery dlouhé, vonné, sladké a vlahé! Večery pod akáty na dvoře a na schodišti před villou! Dvůr plný sousedstva — někdo stojí ve dveřích, jiný sedí na lavici, muži kouří, ve tmě kmitají se ohnivé body doutníků — ženy si povídají o kuchyni a o dětech, zahradníci vypravují o vojně, o vandrech, o politice i o tajemné minulosti Ameriky.

Žil prý před dávnými a dávnými časy bohatý kníže, jenž si dal zámeček postavit pro svou milenku, chudou dívku z lidu. Dívka v mladém věku zemřela, a byla pochována v zámecké kapli v zahradě. Kaple stávala tam, kde nyní je vysázen malý thujový háječek.

Tak vyprávěl nejstarší zahradník, jenž znal mnoho starých zvěstí, ale všecky špatně končily.

Veselý, mladý Vincenc, milovník správcovic služky, vykládal jinak: bohatý kníže se s dívkou oženil, měli tři syny, a pravnukové jejich dosud žijí a jsou velkými vojenskými pány.

Možná, že si Vincenc celou historii vymyslil, on si rád vymýšlel a vždycky končil svatbou — ale dětem se líbilo oboje podání, a tak si spojily oba příběhy: chudá dívka stala se kněžnou, porodila tři syny a po smrti byla pochována v kapli.

Nosily do thujového háje květiny a rozsvícely svíčičky o Dušičkách.

Do tajemných hovorů znělo zpěvné bublání vody v kašně, skryté pod nejstarším kaštanem, jehož větve vnikaly až do jídelny u Marešů, plníce ji zeleným světlem. — —

K podzimu dorůstaly a uzrávaly ostnaté zelené plody kaštanové, z kterých jsme dělali panáčky, dokud byly malé . . . Teď pukají a padají na zem, slupka se rozlomí, a lesklý, hnědý kaštan se vyloupne . . .

Večery jsou stále kratší, mlhavé, chladnější. Prokřehlí utíkáme domů k večeři, k teplé plotně v kuchyni — — a těšíme se zas na zimu, na sníh, kluziště, a na radost nejradostnější, na slavnost nejslavnější: na Vánoce!

A tak se zdá, jako by život, život doma, život v trpasličí zahradě, byl krásný, snadný, radostný, samé těšení.

Proč tedy chce Františk do světa, do boje? Nač je mu třeba slávy a smrti? Není u nás v zahradě nejkrásnější svět? Není život lepší než nejslavnější smrt?

III.

Jednou přišel Frantík ze školy rozrušen a nadšen novým ideálem.

Učitel vypravoval jim životopis slavného českého stavitele, Kiliana Ignáce Dienzenhofera. Tento stavitel, tvůrce mnohých krásných budov v Praze, stavěl také naši Ameriku!

A Frantík, vypověděv doma zmatenými větami svou novinu, běžel ven, blátivou podzimní zahradou na dvůr, a prohlížel si se zbožnou zvědavostí „dům trpaslíků“, jako by ho byl dosud neznal...

Dvakrát obešel hlavní budovu, pozorně prohlédl i oba malé domky, a pak vyběhl po schodech až ke lvici. Vstoupil i do sálu, jehož tři stěny hleděly velikými okny do zahrady a na dvůr.

Vyhlédl. Tam v stínu akátů posud černaly se vysoké podstavce s medaillony a hlavami lvů a na nich v bojovných posicích stáli proti sobě dva mohutní satyrové s pochroumanými pažemi; také nazí, buclatí klučíci dováděli na vásách a zdobili je věncovím.

Jen trpaslíci zmizeli. Čtyři trpaslíci, kteří kdysi stáli na pilířích nad vchodem, a kteří dali zámečku jméno — zmizeli beze stopy.

Dlouho stál Frantík u okna a truchlil pro záhadné trpaslíky.

Od opuštěné zdi zabloudil zrak jeho zas do sálu. Nevypadalo to tu nijak pěkně. Nastavili sem všelijaké haraburdí, a rám zrcadla nad krbem znešvařili nějakými figurami.

Strop sálu vyplněn byl původními malbami, jež představovaly postavy a výjevy z mythologie. Jak Apeles maluje podobiznu Alexandrovu, jak Orfeus hraje ve společnosti lvů. Stavitel římského Colossea ukazuje císaři Vespasianovi své plány. Archimedes prosí klidně vojáka s napřaženým kopím: nenič mi mé kruhy!

Dlouho, dlouho bloudil Frantík očima po stropě, až ho krk bolel, a až se mu zdálo, že se přenesl o staletí nazpět, do podivných kvetoucích hájů, mezi lvy, a do měst s nádhernými stavbami a vznešenými hrdinskými lidmi. — — —

S hlubokým povzdechem vrátil se k zemi — ke skutečnosti.

Od toho dne myslil stále jen na znamenitého stavitele Dienzenhofera, tvůrce českého baroku, muže vzdělaného, bystrého, jenž deset let po světě jezdil a studoval a učil se a potom stavěl kostely a zámečky Pražanům, v pomníky slávy sobě...

Ach!

Od toho dne pozměnil se vnitřní život Frantíkův. Už se mu nezdálo vše tak snadné a možné, jako kdysi, když chtěl spasit českou vlast, nebo když vynalézal vzduchové lodě...

Zanechal též malování i spisování románů, plných krve a nemožných náhod.

Jeho sny oživovány byly novým zjevem.

V bohaté bílé paruce, v zeleném sametovém kabátě stříbrem vyšívaném stál tu před ním nový jeho hrdina — veliký statný muž, s mohutně vyklenutou hrudí, výrazné tváře s orlím nosem, Kilian Ignác Dienzenhofer. Stál vždycky profilem obrácen k Frantíkovi, protože Frantík znal jen jeho profil z obrázku, který jim učitel ukazoval.

Být stavitelem — stavitelem!

Přestaly Frantíka těšit hry v zahradě a žvatlání s Jelenkou. Raději sedal doma a kreslil si plány domů a kostelů.

Vzdaloval se dospělých lidí i Jelenky, protože nikdo nemohl mít pochopení pro jeho sny.

Zamiloval si samotu, tak si ji zamiloval, že mu lahodil pocit vzdálenosti a výlučnosti, v níž žil. Lahodilo mu jeho dobrovolné vyhnanství, lahodilo mu pomyšlení, že nikdo nemá tušení, jaký to rozumný a zajímavý chlapec bydlí v bývalé trpasličí zahradě a chodí do reálky v Ječné ulici.

Bylo tak krásně a slavně v jeho samotě. Sháněl knihy, vypravující o době Dienzenhoferově, sháněl obrazy, památky, střádal peníze jako lakomec... Ztratil vědomí skutečnosti, ztratil cit pro své okolí.

V jeho blízkosti trpěla útlá, krásná bytost, malá Jelenka — on neviděl, necítil pranic.

Rostl, dospíval a sílil jako strom, ubírající půdy rostlinstvu v okolí. Jeho duše potřebovala mnohé půdy — a její zrání potřebovalo vlahých slz a obětí.

IV.

Dokud byla Jelenka maličká, přijímala Jelenka Frantíkovu nadvládu s oddaností tiché trpitelky; myslila, že jinak nemůže být. Teprve když počala dorůstat, přemítala i o příčinách své poddanosti, plakávala nad nedostatkem lásky přítelovy, a hledala nápravu.

Vinu dávala sobě, své slabosti, nestatečnosti, své neschopnosti a nerovnocennosti. Kdyby měl Frantík družku smělou a chytrou, jako je sám, veselou a zajímavou, jistě by ji také víc miloval, jistě by si jí vážil, potřeboval by jí.

Ona, bledá Jelenka, je mu jen břemenem se svým smutkem a plachostí.

Jelenko, Jelenko, vzmuž se!

Bojuj o lásku svého přítele.

Jelenko, Jelenko, poslyš: Což kdyby se ti podařilo něčím se proslavit. Kdybys mohla, Jelenko, přítele něčím udivit, nějakým hrdinským činem úcty jeho si dobýt!

Jelenko —?

Františk vyhledával v poslední době její společnost už jen tehdy, když byl v zlém rozmaru. Tehdy byla mu samota trudna a tehdy zaváděl hovor na hloupé poměry, nudnou přítomnost a nepochopení všedních lidí.

Vzdychal po změně, činnosti, užívaje slov a obratů z knih.

Četl nejraději romány o ženách, jež obětovaly své životy pro muže nebo „pro myšlenku". Vyprávěl vždy obsah takového příběhu Jelence, pak se náhle odmlčel, máchl rukou a vzdychal:

„Ale tomu ty nerozumíš! Takové věci nejsou pro dnešní ženy."

Tato slova bolela Jelenku. A ponižované srdce vzepřelo se konečně k odporu a k činu.

Bylo z jara, náhlý hustý déšť zahnal děti ze dvora do zámečku. Vystoupily nahoru, k soše lvice. Františk usedl na nejvyšší schod, jeho družka vyšplhala se až na podstavec a mluvila odtud, opírajíc se o hřbet lvice:

„To není pravda, že by dnes žádná žena nic hrdinského nedokázala! Dokázala by!"

Františk podíval se útrpně k ní vzhůru.

Pocítila jeho útrpnost jako urážku.

„Není jen příležitosti," pokračovala směle, „kdyby byla příležitost — i dnes bychom dovedly. —"

Postupovala po úzkém okraji podstavce až nad schodiště, přidržujíc se boku lvice.

„Co pak byste dovedly!" zasmál se pohrdavě Františk „Skočit do ohně, ne?"

Jelence bylo v té chvíli, jako by se s ní svět zatočil; všecka krev nahrnula se jí k srdci.

„Teď, Jelenko, teď!" šeptal zřetelně neznámý hlas, poroučeje jí odpovědít těmito slovy:

„Do ohně, ano! Anebo odtud dolů!" řekla bez dechu a ukázala na schody; stála na samém kraji podstavce a nedržela se už lvice.

Františk se vzpřímil.

Nevykřikl: „Jelenko, ne!“ — Cekal, čekal s krutou zvědavostí, co se stane.

Čekal jen okamžik.

Jelenka bez váhání seskočila.

Ozvalo se temné zadunění, nic víc. Ani výkřik, ani vzdech! Ani Frantík nevykřikl. Zděšení sevřelo mu hrdlo.

Seběhl se schodů. Tak málo je těch šnekových, dřevěných schodů v Dienzenhoferově zámečku, ale Frantíkovi bylo, jako by celou věčnost trvalo, než je přeběhl, než spatřil Jelenku.

Mrtva? Mrtva! hučelo mu v hlavě, když se k ní skláněl.

Ležela obličejem k zemi; uchopil ji do náruče, zdvihal bezvládné tělo, obrátil její tvářičku k sobě. Stékal po ní pramének krve. Oči byly zavřeny, ústka něma.

„Jelenko, Jelenko, Jelenko!“ volal, nabyv náhle hlasu, a hlas jeho byl silný a zoufalý, tak silný a tak zoufalý, že přivolal z venčí lidi.

Všechno, co se potom dělo, splynulo mu v jediný, hlučný zmatek, v němž potácel se omámený, zničený.

Odvedli ho kamsi, mluvili na něho, nerozuměl, svlékali ho, do postele uložili — dal sebou všecko dělat, ale ničemu nerozuměl, na nic neodpovídal, jen Jelenčino jméno volal.

Hlava ho pálila, v očích se mu tmělo, chtěl říci: „Já jsem ji zabil!“ — ale tma kolem něho rostla, tma ho tlačila jako hlína — pozbyl vědomí.

V.

Jelenka nebyla mrtva. Byla jen omráčena. Poležela si několik dní a zotavila se dřív než Frantík.

Nikomu neřekla, co se událo na schodech. Chtěla vylézt na lvici, sklouzla, spadla dolů.

Uvěřili.

Frantík ležel dva týdny v horečném blouznění. Volal stále jméno Jelenčino, a Jelenka sedávala u jeho postele a modlila se za jeho uzdravení.

Modlila se tak vroucně a nadšeně, až tlačící tma kolem Frantíka počala řídnout, až se vyjasnilo — a kouzelné květnové jitro zaplálo uprostřed listopadu nad postýlkou rekonvalescentovou. Ale on nebyl v posteli; byl ve veliké zahradě, oddělené od hluku velkoměstského mřížovím a pilíři, a na každém pilíři stál buclatý, skroucený, smavý trpaslík.

Zahradu protínalo kaštanové stromořadí v plném květu. Vánek střásal drobné lístky s bílých kytic, podobných malým stromečkům, květem obaleným.

Pod stromy prochází se Frantík, ale jako by to ani nebyl on. Je veliký, má mohutně vyklenutou hruď, hrdou hlavu, pokrytou allongeovou parukou, je oděn zeleným sametem se stříbrným vyšíváním.

Po jeho boku kráčí dvojice mladých lidí; i oni mají paruky a nádherný oděv.

Zahrada ozývá se zpěvem ptactva a leskne se barevnými krůpějemi rosy.

A v její orosené zeleni ukryto je půvabné dílo stavitelského umění, dílo plné křehké grácie a úsměvných myšlenek. A ukrylo se tu mladé štěstí dvou krásných bytostí, hraběte Václava Michny z Vacínova a jeho měšťanské milenky. Přítel Michnův, mladý Dienzenhofer, postavil jim v odlehlé končině pražské zámeček, zvaný „dům trpaslíků".

Všichni tři došli k hlavní budově. Vstoupili do vestibulu se stropem zdobeným rozkošnými, drobnými plastikami, a pak do síně s malbami.

Zde, u bílých šnekových schodů, střežených lvici, všichni stanuli.

Ale už nejsou tři, jsou jen dva. Jen Frantík a krásná dívka. A dívka nemá bílé paruky; má zlaté vlásky, lesknoucí se v paprscích slunečních. Usmívá se na Frantíka úsměvem plným lásky.

Frantíkovi vlhnou zraky, ale nestydí se za tu vláhu.

Chápe se ruky dívčiny a mluví dojat:

„Jak jste dobrá! Neodvracíte se ode mne, odpustila jste mi —"

Ona tiše a vesele odpovídá:

„Bláhový hochu, co se ti zdálo? Vždyť já jsem ti nikdy nezazlívala, žes mne opustil, vždyť vím, že tak musilo být. Bylo ti třeba poznat svět, poučit se a nabýt rozhledu. Já byla nerozumné dítě, jež tě chtělo mít jen pro sebe a bálo se o tebe. Ale pak, když jsem počala dospívat, a když docházely zprávy o tobě z ciziny, z tvých cest po Italii, po Francii, po Anglii — když jsi psal, jak studuješ, pracuješ, jaké máš plány a cíle, co všechno v Praze chceš zbudovat — — přemohla jsem ubohé, neplodné slzy a řekla jsem si: jsem šťastna, jsem na něho pyšna! Ta vzdychavá, bledá holčička umřela — umřelo blouznivé dítě, jež skočilo se schodů, aby se ti zavděčilo, teď stojí před tebou nový, silný a zdravý člověk a děkuje ti — a miluje tě!"

*

„Jelenko!“

Všecko se náhle proměnilo.

Zmizela zahrada, plna zpěvu, zeleně, glorietů a raní rosy, zmizelo schodiště i Jelenka.

Ne, Jelenka nezmizela. Sedí u lože Františkova, nachýlena k němu bledou tvářičkou, vroubenou lesklým zlatem vlásků, a hledí mu do obličeje očima plnýma lásky. V těch zlatých vlasech a v tom láskyplném pohledu září ještě odlesk krásného snu.

Frantík opakuje zmaten:

„Tak, vy jste mi odpustila? Nezabil jsem vás?“

„Co to mluvíš, Frantíku? Frantíku, což mne nepoznáváš?“ mluví Jelenka a hladí ho po spoceném čele.

„Jelenko... ach, Jelenko! Já jsem ti měl sen!“

V jeho hlase chvěje se ještě všecko okouzlení z čarovné vidiny a všechen teskný údiv z procitnutí.

A Jelenka napomíná ho rozšafně ke klidu a urovnává mu podušky, aby zakryla náhlé rozpaky, neboť se stydí za své hrdinství — protože jím pokořila svého drahého tyrana.

Ale tyran, bohudíky, zas se probouzí k životu!

BOHUSLAV KNOESL:

HUDBA NA MOŘI.

Lidé zaměstnávající se metafysikou nebo mystikou ocitávají se v rozpacích, mají-li svými slovy líčiti svět nacházející se mimo oblast věcí a forem postřehovaných denně našimi smysly. Nic z toho, co denně vídáme, slýcháme a pocifujeme kol sebe, nic z toho tam není, nic z toho, dle čeho se orientujeme ve světě jsoucna. Jak to tedy popsati? Jak o tom vyvolati jakoukoli představu v mysli těch, kteří to nepoznali?

„A přece jest možno představě tohoto světa se poněkud blížiti!“ — Tato myšlenka napadla mi kdysi, když jsem se nacházel na palubě lodi vyjíždějící na širou pláň moře. Břehy pevniny, kde právě nalézají se všechny ony věci, s nimiž jest nám počítati a dle nichž navykli jsme si posuzovati vše, co se týká našeho denního života, splynuly v temný, sotva znatelný proužek a mizely stále více, až úplně zanikly. A nebylo zříti ničeho kromě dvojího modra: jednoho dole a druhého nahoře. Klid, rozestírající se mezi tímto dvojím modrem, byl tak velebný, že nemohl být

porušen ničím jiným, nežli zrozením nějakého boha. Ejhle! zdaž to nebylo jako plátno připravené pro obraz onoho světa, nacházejícího se mimo oblast tvarů a popudů postřehovaných našimi smysly, ejhle, obraz onoho světa, jehož líčení uvádívá v rozpaky spisovatelské schopnosti mystiků a metafysiků,- řekl jsem sám k sobě, splývaje v duchu s tímto lehce nadechnutým obrazem věčnosti. Ale dříve nežli jsem mohl splynouti docela, pozastavil jsem se nad něčím, co se nacházelo mezi oním nekonečným modrem nahoře a oním modrem dole. Byl to onen malý, umělý svět nesoucího mě korábu, který rušil velký ten klid, jímž k sobě promlouvaly výšky s hloubkami. Uvědomění si tohoto způsobilo, že harmonie mé nálady byla na okamžik ohrožena. Bohudík bylo však na tomto střízlivém, lidskou umělostí vytvořeném ostrůvku přece jen něco, co ho mohlo opět unésti — byť i snad cestou nikoliv prostou vší triviálnosti — v jakýsi souhlas s velebností prostředí, v němž se nacházel. Na lodi, jíž jsem se plavil, nacházelo se totiž také sexteto hudebníků hrajících na dechové nástroje. A tito počali právě v této chvíli hráti nějakou skladbu, píseň, jejíž uměleckou hodnotu bych byl správně dovedl posouditi — a pravděpodobně snad odsouditi — jen tehdy, kdybych ji byl slyšel hránu v nějakém sále na pevnině za okolností obvyklejších, ale nyní znamenala ta píseň hraná sextetem docela prostředních hudebníků něco úplně jiného. Nemyslil jsem ani z daleka na reálnou podstatu hrajících mužů a ani mi nepřipadlo, že hrají dle not, smluvených značek, ale měl jsem mnohem spíše dojem, že jsou to improvisátoři dojatí krásou nebes a moře a vyjadřující svůj dojem hudbou, tímto vzdušným a pohyblivým a stále tak rozkošně se měnícím projevem krásy, který se byl tak znenadání objevil mezi modrem nahoře a modrem dole. A tu se událo že nastalo nyní ono mé splynutí s vesmírem, které bylo před chvílí přerušeno pohledem na plovoucí klec lodi. Hudba vnikala do mne nejen sluchem, ale všemi póry mého těla, vyplnila celou moji bytost a tak mě zduševnila, že já sám jsem se nakonec proměnil v hudbu, že jsem překonal statičnost svých forem a nesl se volně prostorem co měnivá, z nástrojů hudebníků vydechovaná harmonie, v jejíchž étherických vibracích se zrcadlily nebe a moře. Nebe a moře! Ano, ale jaké nebe a jaké moře! To moře, jehož krása se ve mně zrcadlila, nebylo více spoustou neživých, hutných vod, ale nesmírnou změtí tvorů, kteří nebyli ani lidmi ani zvířaty, ale bezpochyby asi tím, co bývalo za starodávna nazýváno Okeanidami, Néreidami, Tritóny. A všechna tato hýbající,

zmítající se a irrisující těla byla jen částečkami, z nichž se skládalo jedno ohromné, nepřehledné tělo samého Okeana. A nebyla to těla tak těžká a hrubá, jakými obtěžkány jsou bytosti lidí, ale byla to těla jemná jako voda sama, řekl bych, že to byla voda mořskými duchy semknutá v tvary stále se měnící, než stále zachovávající určitý svůj karakter. A všechen ten pohyb a všechno to tak různotvárné se zmítání vyznívalo v jediný rhytmus, který jako by odpovídal, jako by sekundoval tomu, co přicházelo shůry; a to, co přicházelo odtamtud, daleko předstihovalo to, co přicházelo zdůli. Tam dole to byly formy, formy stále se měnící, ale přece jen formy, ale to, co přicházelo se shora, to byla jen vzdušná, absolutní krása, oživující ty formy tam dole. Bylo to, jako by se celé nebe skládalo z bezpočtu tónů, z milionů tónů zpívajících všemi škálami od hloubek znějících vážností tak strašlivou jako sám osud až do nadpomyslných výšek, zdajících se býti ozvěnou sborů nebeských duchů, odrážející se od nejvyšších kleneb jsoucna a snášející se dolů vstříc hukotu moře. Nesmírné harmonie nebeského klidu promlouvaly s rhytmem vod vzdouvajících se těžkými záchvěvy, poloprobuzené hmoty, spoutaní giganti hovořili ze své těžké dřímoty s nebeskými génii, jichž bytosti neznající spánku šíří se stále mocněji v rostoucím jasu — — —

Kdybych byl býval rozuměl této ohromující mluvě kosmu za jiných okolností, nebyl bych ji vůbec snesl, nyní však, jsa hudbou, nejen že jsem ji rozuměl, ale snášel jsem ji lehce a s rozkoší. A jedinou mojí touhou bylo při tom, aby tato slast trvala co nejdéle možno. Leč věděl jsem, že tomu tak nebude, a že moje existence co hudba podmíněna jest délkou písně těch hudebníků tam dole. A skutečně, právě v okamžiku, kdy jsem se chystal porozuměti jakémusi ohromnému slovu, jež jalo se s námahou formulovati moře, aby vyjádřilo něco o onom podivném kolotání slepých svých citů tam těm stále shůry je zneklidňujícím nebesům, v tu chvíli právě přestali hudebníci hráti, já přestal být rázem hudbou a stal jsem se zcela všedním turistou, který slyšel svého nejblíže mu stojícího souseda pronésti tato slova: „Jak jsem rád, že konečně přestali tou svojí strašlivou odrhovačkou rušiti to velebné mlčení nebes a moře.“

A jest se mi vyznati, že jsem se ani v duchu neodvážil býti těmito slovy pohoršen, ba ani uvažovati o tom, které z obou pojetí hudby na moři bylo oprávněnějším.

VIKTOR DYK:

MODLITBA ZA MRTVÉ.

I.

Noc březnová, kdy všechno voní jarem,
vzduch vlahý budí nivy omládlé.
Noc březnová, kdy život zdá se darem.
Já v noci té se modlím za padlé.

Příroda sémě přijme a dá plody.
Klid kolem mne a ticho srdce mé.
Zní od řeky cos jako hukot vody.
Já v noci té se modlím za němé.

A všechny cesty vedou do života.
Hádanku Sfingy možno dořící.
Pod tebou bdícím vzbuzena je hmota.
Já v noci té se modlím za spící.

II.

U ohňů dlíme. Každý zádumčiv.
Noc jak pes krotký tiše lehla si.
U ohňů dlíme. Na výzvu „qui vive?"
mnohý, kdo žil, se nám už nehlásí.

Prořidly čety. Prapor prostřílen.
Kdož pyšně v před šli, mdlobou sraženi.
Plápolá oheň, zaplašuje sen.
Po bitvě. Před ní. Jaké tažení!

Zní z lazaretu výkřiky a ston.
Bojiště ticho víc však zaleká.
Zní apel dnes jak umíráčku zvon.
Kdo zítřejšího dne se dočeká?

III.

Jestliže živé zastihneš nás, jitro,
zpěv ještě na rtu a meč v pravici,
nám jíti dej. Chce dálky naše nitro,
to naše nitro, ještě bloudící.

Jestliže úsvit čeká ještě ranní,
noc rozptýlí-li, jdoucí v mraku dum,
nám jíti dej! Je vůle naše, přání
čeliti ještě příštím osudům.

Hřmí děla. Smrt jde. Pro koho, se neví.
Jde život. Komu? Co se zrodilo?
Srdce, to čeká ještě na úsměvy,
hlava, ta ještě čeká na dílo!

Leč souzeno-li umřít, má-li padnout
meč příliš těžký z ruky bezvládné,
a souzeno-li srdci marně chladnout:
ať rozstřílený prapor nepadne.

Přes bezvládná ať pyšně těla vlaje
do dálek krásných, ja ných obzorů,
v čarovné luhy, rozesněné kraje.
My můžem' padnout. Čest však praporu!

Noc zas se vrátí úrodná a těžká
a jitro zase po ní zrumění.
Nad bídou dne a nad padlými dneška
jdiž, vítězné a ryzí umění!

FRANTIŠEK TAUFER:

NÁŘEČÍ V LITERATUŘE.

„... ten neslýchaný výraz, jenž se neobával, aby byl silnějším, vnořiti se do divokých zdrojů nářečí, do toho prvotního volného proudu každého jazyka.“

Jules Barbey d'Aurevilly: Ženatý kněz.

Spisovný jazyk bude vždy obohacován a oživován nářečím, tak jako moře a jezera jsou naplňována vodou pramenův a řek. Ustrnul by ve svém vývoji, stal by se suchým a neživným, pouhou vědou bez ducha, kdyby se chtěl isolovati, kdyby chtěl se uzavříti jakýmkoli vlivům lidovým, jež jsou jeho mízou.

Naopak zase spisovný jazyk spoutá a ukázní poněkud rozběhlý proud dialektu. Školou a knihou vnutí jednotu tam, kde byly dosud libovolné a nezákonné odchylky idiomů, a živému vývoji mluveného slova dá jakýsi určitý, vymezený směr.

Toto vzájemné působení je vždy nerovnovážné. Buď jazyk spisovný ve svém účinku má převahu nad nářečím, řídí je a vnucuje jim zákony svého vývoje, přibíraje z nich dobré, původní a nové, jež přináší mu svěžest a sílu: jest to jako věčná obroda

vyčerpaného a vysíleného kulturního lidstva přílivem spodních barbarských vrstev; nebo proud některého odlišného dialektu je příliš nezadržitelný a násilný, přerve klidný vývoj spisovné řeči, způsobí rozvrat, ale tím i vývoj nový, řeč odchylnou nebo docela jinou. Takže na konec přece vítězí opět řád a kázeň.

Není divu, že zvláště spisovatelé, kteří všímali si bedlivě rázovitého života v různých krajích, nebo ti, kdož dostali se z měst na venkov, do prostředí zvláště typického a odlišného, podlehli často i kouzlu dialektu, zvláště tam, kde měl v plnější míře všechny dobré vlastnosti našeho jazyka: libozvučnost, barvitost a lahodnou měkkost.

Počali tedy hovořiti řečí kraje i ve svých knihách, což se pěkně, ba trochu exoticky a tajemně vyjímalo zvláště v pohádkách a pověstech, tedy v produktech lidových, spisovateli umělými zaznamenaných. Rozhodně nejsou bez krásy tyto knihy lidové poesie, kde píseň dívčina je zpívána zrovna takovou mluvou, jakou ji zpívala děvucha v poli anebo ve své komůrce, kde prosba odvedeného je vyjádřena slovy venkovských chlapců, kde pohádky nutí vzpomínati na dávno umlklý hlas babiččin, a kde zbojnické historie jsou vyprávěny, jako by je za noci u ohniště v černých lesích sděloval vůdce roty se svými bdícími soudruhy, pevným, tvrdým hlasem, vycházejícím z divokých úst, vonících dýmkou, abych užil znamenitého přirovnání z Barbeyova Ženatého kněze.

Tak byly jazyku spisovnému zachovány v národních písních, pohádkách a pověstech mnohé perly mluvy, odlišná úsloví, typická rčení, celé vazby a vzory lidové skladby. Jen tento zájem o vymírající lidovou kulturu způsobil, že bylo zachováno, co jinak byl by již dávno čas setřel a zahladil.

Zájem tento byl z počátku všeobecný: všímal si všech lidových zjevů. Lidová samorostlá kultura, vedle vlivů západních, byla tu podkladem, z něhož spisovatelé vyrůstali, a pouze ti z nich, kteří neulpěli otrocky na svých lidových předlohách, ale rozvinuli se dále samostatně dle svých sklonností a zálib a schopností, pouze ti stvořili dílo. Leč působením různých vlivů, hlavně přeceněním lidového živlu v literatuře, počal se tento jinak dobrý zájem tříditi, specialisovati, zúžoval se, plošil a omezoval na menší a menší okruh krajinný, až utkvěl a ustrnul posléze na nepatrné rozloze některého nářečí, stal se jaksi provinciálním, přečasto neuměleckým, až soustředil se výhradně na několika málo postavách a typech určité vesnice.

Jako ze všech směrův a hesel i z těchto těžili vypočítaví a neumělečtí živlové, jimž nezdařilo se však nic víc než folkloristické fotografie venkovanů, několik hrubozrných, neomalených anekdot, jimiž lid a jeho život nebyl zkrásněn, zachycen v těch rysech a tvářnosti, jež jdou věčně všemi pokoleními jako znamení něčeho vyššího, ducha, jenž zvedá se nad hroudu, nýbrž snížen byl takřka na animální niveau, bez duše. Nejsou tedy dnes již vždy smělí potápěči, lovci perel, spíše trpěliví sběratelé vodní pěny, pohodlní ptáci brodiví, krátkodeší básníci, kdož napnuli na svou lyru strunu lidovou a zpívají, jak lid mluví. Zapomínají, že nelze trhati pestrých a divokých květů venkova bez ladu a skladu, že materiál, jenž se jim tu hojně jako surová ruda podává, musí se přetvořiti, že nepokojná a pěnivá, nespoutaná řeka života musí se přelíti do nových, zákonných forem, aby se stala dokonalým a ryzím útvarem díla.

Dnes tato po většině zábavná literatura kvete hlavně na Moravě. Jest ovšem jisto, že každá lidská mluva může se povznésti, očistiti a vyvinouti v jazyk spisovný. Vzpomínám jen provençalského pěvce Mistrala. Ale třeba připustíme možnost opravdového uměleckého díla v rouše nářečí, nemůžeme zvláště u nás schvalovati úplně tohoto násilného rozštěpování literatury na jakási krajinská, okresní nebo dokonce místní písemnictví. Máme-li již jednou svůj vyvinutý spisovný jazyk a s ním i zákony a pravidla mluvní, držme se jednoty, a jen tam, kde je to naprosto nutno k vystižení typického zjevu, použijme barvitého nářečí.

Nejen že toto rozštěpování vede k desorganisaci, nepořádku a zdivočení literatury, ale celý jeho základ je naprosto falešný: zapomíná se totiž pro několik snad pěkných a svérázných slovíček na krásu celku a stylu, a pro několik zvonivých, ryzích kusů mluvy shromažďuje se a uchovává hned celý balast bezvýznamných a otřelých tvarů. Zapomíná se dále, že odlišnost, duch řeči, není v pouhém slovíčku, ale ve skladbě, v konstrukci větné, jež dá se napodobit, zachytit a vyjádřit docela dobře jazykem spisovným. Mimo to vede podobná činnost k nesrozumitelnosti a ke zmatení jazyků — ba i k rozdělení národních kmenů v samostatné, ale živořící národy. (Uherští Slováci!)

Literatura má však národní kmeny jednotit a spojovat, ne rozháněti je.

Officielní literatura právem přehlíží tyto odstředivé snahy, moderní literární historikové s nimi valně nepočítají, a opravdu také

větším dílem budí spíše zájem folkloristický než umělecký. Mnohé tyto knihy nelze již pomalu ani čísti bez slovníku, a tak okruh jejich čtenářstva se přirozeně zmenšuje. Taková kniha pak se lokalisuje v určitém kraji nebo dokonce jen v zákoutí toho kterého kraje, pozbývá významu pro celou literaturu a zapadá. Pokud se tak děje knihám špatným, je dobře. Avšak částečně stíhá tento neblahý osud i ony vážné knihy, jež z bludu nebo z módy napsány byly dialektem. A těch je škoda . . .

JAN JAR. BOR:

MARIE HÜBNEROVÁ.

Konec.

Ať trpí jako plavcova milenka Jo, ať resignovaně slzí nad vnučkou Maryšou jako babička, ať prožívá zklamání pozdní lásky jako selka Vojnarka, ať velkomyslně a ušlechtile účtuje se svými jako Hesselova, ať ulekaně a tiše laská se s příbuznými jako staropanenská teta Jula, ať vypráví hrůzy bitvy jako Petrová, ať prožívá všechny bolesti selky, ženy a matky jako Rottová, anebo srdečně se směje parvenuovsky nadutě a přihlouplé Jenningsové — jedno cítíte vždy nade vši pochybnost zřejmě: tato umělkyně nezná ve svých dílech hořkosti, přikládá na všechny bolesti života utišující lék soucitu a lásky, miluje své postavy a vstupuje do nich celým srdcem. Žádná česká herečka téhož oboru a stilu nedovede tak moudře a spravedlivě vedle temného rubu postavy vyzvednouti vždy současně také jasnější líc. Ani na evropském divadle není mnoho jí rovnocenných, které by naturalistickou formou dovedly líčiti život a věci bez opovržení a obviňování, s láskou a soucitem, a které by komické postavy podávaly tak srdečně prohřáté, bez potměšilého výsměchu a kousavé ironie.

Umění Hübnerové vítězí tedy nad skutečností a podmaňuje si ji láskou a humorem, hlubokým a srdečným pochopením jejího obsahu i zevnějšku. Možno však zváti je ještě naturalismem? Zajisté nikoliv, znamená-li to slovo pouze zkompromittované heslo z let devadesátých. Lze-li vůbec tímto slovem obrysně vymeziti povahu jejího herectví, tož pouze tehdy, chceme-li jím vysloviti vřelý a bezprostřední vztah ke skutečnosti, moudrou a spravedlivou lásku k pravdě, bystrý zrak pro vnějšek reality, psycholo-

*

gické prolnutí postavou, schopnost povýšiti realisticky individuum na typ, jehož plastika a životnost vyvěrá z úměrného stínování světla a stínu, umění dohmatati se pod všedním povrchem vnějšího příběhu svrchované moudrosti života a dramaticky z ní vybudovati všelidský typ, příběh a ideu. V důsledné snaze významně soustřediti a zduševniti takto hmotný svět bez porušení jeho, vnější reality, nevysloviti pouze okamžitou pravdu povrchu, nýbrž i věčnou pravdu nitra, jest utajen neustálý zápas této herečky s realitou, která ji sice vábí, přitahuje, omamuje, a hrozí pohltiti, nad kterou však Hübnerová zpravidla vítězí výtvarnou silou uměleckého hodnocení. Její poměr ke skutečným jevům života není dokonce passivní: odvahou a příznakem jejího herectví jest sice nenasytná zvědavost po pravdě a touha po přirozenosti, avšak jest tvárnou silou jejího umění, že jest nad životem, že jest jeho budovatelem, soudcem a vykladačem, a nejsilnější ovšem tehdy, může-li z něho tvořiti vlídně, soucitně a úsměvně. Ve vystupňované a nejintensivnější podobě projevuje se tato nadvládná a k o m p o s i č n í s í l a jejího umění v úlohách s t i l o v ý c h, v Goethovi, Schillerovi a Molièrovi (Marta, Markytánka, Dorina, Frosina). Snaha Hübnerové po uměleckém h o d n o c e n í skutečnosti dostupuje zde až k mohutné s c h o p n o s t i s t i l i s a č n í, za pomezí obrozeného idealismu. Ačkoliv také tyto její postavy dýchají sytým životem a tkví celou bytostí v plnokrevné skutečnosti, přec jsou v každém nepatrném zlomku scénického života, v každém úkonu, záchvěvu a výrazu ovládnuty a prostilisovány ukázněným, tuhým smyslem pro krásnou formu, jsou zmnoženy s neobyčejnou stilisační vervou. Naturalisticky analysovaná realita jest na nich dovršena uměleckou synthesou jednotlivých prvků a rysů v organické tvary slohového díla. Marta Hübnerová jest nejpodivuhodnějším dokladem: jest realisticky životná a zároveň prostilisována s burleskní fantasií a s krajním vypětím výtvarného ohodnocení. Umění Hübnerové v posledních letech nastupuje tak cestu, po které jdou dnes všichni, kteří na jevišti nebyli pouze naturalisté, nýbrž také umělci: Antoin, Reinhardt, Stanislavskij . . .

Na jeden zajímavý příznak její herecké techniky chtěl bych nyní ukázati, na příznak, který nutno odvoditi právě z této vítězné převahy hereckého hodnocení a stilisace nad pouhou reprodukcí skutečnosti. Všeobecně se uznává, že Hübnerová ovládá svůj bohatý herecký výraz z absolutní bezpečností a s ojedinělou schopností vyjadřovací. Na každém slovu a pohybu plane palčivý dotek života, lze cítiti pulsaci dramatické krve, jež s vášnivou úporností

dovede vysledovati výraz až ke kořenům jeho obsahu, dovede vyrvati životu nejdůraznější a nejtypičtější projevy, reprodukovati je sytě a zhuštěně, a znásobiti je divadelně, avšak v mezích naprosté přirozenosti. Hübnerová hraje, jakoby probouzela skutečnost ze mdlé a zamlžené podoby k zřetelnějšímu vyslovení vnějších rysů. Její pohyby, postoje, grimassy a tóny jsou velmi určité a přesné, jsou plny skvostné volnosti, plnokrevné bezprostřednosti a životní vášně, jejich herecká síla vězí v břitkosti nápadu a v neostýchavé vehemenci provedení. Žasnete často překvapeni výstižným hmatem jejího těla a hlasu, neboť hovoří slovy, která jsou prudší, než naše chaotická slova v životě, a její pohyby přinášejí nám mnohem více, než povadlé a náhodné okamžiky lidské existence. Zdá se vám, jakoby tato herečka, jež zná osvojiti si na sta nepatrných detaillů lidského výrazu, návyky a obyčeje určitých vrstev společenských, projevy rozličných temperamentů a vášní, jakoby nehrála, nýbrž vžívala se do své postavy s žíznivou rozkoší osvojiti si cizí život, jakoby její tělo a hlas přirostl k jiné bytosti, a její herecká fantasie byla zapálena mnohotvárným viděním skutečnosti, ze všednosti probuzené a osvobozené od všeho náhodného, zmocněné bez jakýchkoliv řemeslných návyků. A přec... ano: b ý v á m e n ě k d y v y r u š e n i z i l l u s e. Obecenstvo v takových okamžicích tvrdí, že prý Hübnerová „přehání“. Po mém soudu nelze však domnívati se, že by Hübnerová, „přehání-li“ takto, vědomě porušovala svůj upřímný a těsný vztah k realitě. Jest velký rozdíl mezi tím, jak vidíme skutečnost my, a jak ji vidí umění pravdymilovného herce. Kdo vidí a chápe skutečnost tak intensivně a pronikavě jako ona, kdo dovede tak výmluvně každou nejvšednější drobnůstku oblévati hereckým důrazem, kdo cení váhu detaillu nikoliv podle jeho okamžitých, relativních rozměrů, nýbrž vždy se zřetelem na jeho účelný a významný vztah k celému dílu, k typu a charakteru postavy, k ději a jeho prostředí, anebo k stěžejní ideji dramatu, kdo dovede tak důrazně a tvárně ohodnotiti realitu, neuvažuje se, a žije občas na scéně tuto svou skutečnost v nadživotních rozměrech a několikanásobně větší intensitou, popouští poněkud uzdu svému tělu a hlasu, rozvětřenému divadelní vášní, přeplácí váhu a význam slova anebo gesta, a jakmile jest zachvácen rozpěněnou divadelní krví, vykonává jednotlivé detailly zvětšeně a příliš ostře je osvěcuje prudkým jasem hereckých přízvuků. Toto nebezpečí je tím větší, čím bohatší a výraznější jest v tomto případě stilisační schopnost vytvářející herečky. V takových okamžicích bývá pak ovšem porušena rovnováha mezi jejím tvůr-

čím intellektem, jenž intensivně zřenou skutečnost snaží se důmyslně a herecky uspořádati, a mezi překotně se vžívajícími a divadelně nadsazujícími prostředky fysickými. Tehdy Hübnerová ztrácí schopnost zauzditi svou stilisační sílu a reálná podoba její hry bývá pak zdánlivě příliš prohnětena, nadživotně provedena, vzduta a překreslena — překrvené herectví Hübnerové, jsouc úprkem unášeno jevištní chtivostí dělá příliš mnoho, poněvadž příliš mnoho vidí a dovede: přehodnotí realitu a upadá v pathos skutečnosti.

Budiž mi nyní dovoleno, abych svůj soud o této herečce pokusil se uzavříti konečnou synthesí její rysů. Hübnerová počala jako instinktivní vyznavačka pravdy na jevišti. Byla s několika jinými, leč mnohem důsledněji než tito, bezděčným vůdcem skrovnému počtu těch českých herců, kteří v letech devadesátých a později neostýchali se dveře i okna našeho jeviště zotvírati dokořán, aby mohlo provětrati proudem svěžího vzduchu života. V jejím upřímném umění nebylo vychytralého kompromissu mezi naturalismem a divadelní konvencí, nebylo však také tvrdohlavé zaujatosti ideové. Věrná láska ke skutečnosti doživotně váže její herectví těsným poutem k zemské hroudě, bezmezná a bezohledná oddanost k pravdě dodává mu zdravých, robustních rysů. V jejích výkonech lze se vždy obdivovati, jak srdnatě a vášnivě snaží se popadnouti skutečnost oběma rukama, jak své postavy bere přímo z horkého varu života, a jak je staví, ještě kouřící skutečností na jeviště, jak v nich se živočišnou pudovostí rozněcuje bezprostřední výrazy vnitřního života. Přichází na scénu, jakoby s vykasanými ještě rukávy vracela se rovnou cestou z pěnícího shluku života, a bez jakékoliv scénické obřadnosti a affektace, rozšafně rozkročena, často hlučně, vždy však na plná ústa vypráví o živých skutečnostech, a rozkládá před vámi svou teplou, svěží kořist, z níž vychází opojná vůně právě vyorané země: vůně šťavnatého, nesvadlého lidství.

Pro tuto oddanost ke skutečnosti, kterou jsou zaujaty její smysly, krev a nervy, hlas a tělo, pro tento svůj pravdymilovný temperament plný životné tělesnosti, který způsobuje, že její postavy stojí tak sukovitě, ramenatě, kypivě na jevišti a hovoří tak udeřivě prudká, bez ostychu podkasaná slova, pro toto herectví, prosté kudrnaté preciosity formové, prosté rozcitlivělosti, nervosy a hloubavosti, protichůdné modní hyperkultuře, zdravé, bodré, jadrné a občas i plebejsky přihrublé, vytvářející pevně a sytě po-

stavy, kreslené určitými, silnými čarami, dlužno zajisté především milovati její umění, v němž nikdy není umělých konstrukcí intellektuálných, tím méně divadelního a vychytralého artismu. Avšak v posledním desítiletí přesvědčila nás Hübnerová, že její herectví chová vlastnosti mnohem drahocennější. Neboť z její výkonů naučili jsme se zřetelně poznati, že v jejím rozhodném naturalismu skrývá se hlubší komposiční síla, která dovede rozlišiti skutečnost od triviálnosti, náhodné od typického, která dovede psychologicky interpretovati, nalézti ideu dramatického příběhu a oplodniti realitu schopností stilisační; že v jejím naturalismu skrývá se upřímnost, která technicky nejde zdánlivě v ničem za mez skutečnosti, avšak v pravdě posvěcuje její podobu na výtvarné hodnoty, která tvoří postavy, jež jsou více než živé skutečnosti, jež jsou velké typy ženy, syntheticky ohodnocené v pravdivá herecká díla, a která dovede stejně ovládnouti přírodu intellektuálnou analysou, jako ji vystilisovati výtvarnou fantasií. A poněvadž vidí skutečnost v zorném úhlu, jehož střed netkví v aesthetickém hesle orthodoxního naturalismu, nýbrž v její uměleckých instinktech a v srdci, vášnivě zamilovaném do pravdomluvnosti, nebyla a není pomatena fanatismem temného vidění: viděti pravdu znamená u ní milovati ji moudře, spravedlivě, vlídně, shovívavě, soucitně a s humorem, poněvadž poslední soud nad životem a lidmi vynáší svým lidsky prokrveným srdcem, jež neumí zoufati, ani nenáviděti, a které přec se nikdy nezklame. Srdcem neúnavně povznešeným nad zachváty trpké hořkosti, a tak silným, že nás v hledišti dovede povznésti i nejkrutější podobou života. Jest nejvíce uznávaným a nejpopulárnějším příznakem této herečky, že jde na jeviště vždy přímo ze života, kterým umí procházeti s pozorně otevřenýma a vševidoucíma očima. Viděti a dávati pravdu není však nejvyšší její schopností: její nejlepší výtvarná díla počínají teprve za touto mezí. Teprve způsob, jak ve svém nitru prociťuje a soudí pravdu života a jak herecky ji zhodnocuje, tiskne do její výkonů osobitou pečeť jejího ryzího a životného umění, jež ve chvílích nejintensivnější výtvarnosti dostupuje až ke zralým hodnotám stilovým.

VIKTOR DYK:

PRAVDIVÝ PŘÍBĚH O KRYSAŘI.

(Pokračování.)

XVII.

Stála ve dveřích, jako tenkráte, když krysař lehké mysli a lehkého srdce vstupoval do města Hammeln. Ale nesmála se. Horečně, upiatě hleděly její oči do nočního temna. Stála čekajíc, jak se zdálo; ale nečekala štěstí, nýbrž osud. Stála přibita na dveře jako na svůj kříž.

Tiché kroky krysařovy ozvaly se a blížily. Horečka roztoužení nezachvěla však mladým tělem Agnes, jako tolikrát; bezvládněji jen a resignovaněji poddávala se neznámé tíze. A její oči nevzplály očekáváním: zíraly dále sklesle, bez naděje a víry, že by mohla kdy ustoupit noc.

Ale toho všeho neviděl krysař. Jen bílý stín u dveří zahléd'. Zrychlil krok. Celá jeho touha rozletěla se k Agnes. Na všechno pozapomenul v své touze: Na zradu konšelů Hammeln a jejich nesplněné sliby; na bledého kouzelníka, který sám sebe okouzlit nedovede, na toho, jenž smál se na výšinách chrámu sv. Trojice. Daleko je doktor Faustus. I ďábel je daleko té chvíle. Čeho by mohl hledati v tichém a zapadlém domě, který skrýval lásku krysařovu?

Krysař šel.

Šel, zavíraje oči. Klidně mohl tak kráčeti; znal příliš dobře cestu. V pravý okamžik rozevřel náruč, aby pojal do svých pevných ramenou rozkvetlé a teplé její tělo. Předevčírem, včera ještě zulíbaly jeho přivřená víčka žhavé rty a nahá ramena stiskla jeho hrdlo.

V pravý okamžik rozevřel náruč. Ale stalo se něco podivného. Tělo, jehož se dotkl, nekladlo odporu; ale také života v něm nebylo. Nebo aspoň jakýs takýs chladný, znepokojivě mizející život. Nepocítil horkých polibků, nezaslechl šepot rozkoše a lásky.

„Agnes!" vydralo se z krysařových úst. Ale jeho slovo nedovedlo zapuditi strašidel.

„Krysaři —" zašeptla ta, kterou měl v náručí. Ale hlas její zněl z tak nepřístupné dálky, že sotva krysař doslechl. Bylo to slovo, ne však odpověď.

Na čase bylo, aby krysař rozevřel oči, jako rozevřel náruč. Nebylo pochybností; v svitu měsíčním choulila se zde u dveří žena, kterou miloval. Ale tvář její byla bledá, skoro zsinalá. Krysař rád

by byl věřil, že tím vinen pouze odlesk měsíce. Ale zdálo se mu náhle, že slyší smích.

Ďábel, který pokoušel krysaře, sestoupil pomalu s věže svaté Trojice. Přiblížil se lstivými kroky za krysařovými zády v zapadlý tento kout. Ze zahrady, za rozkvetlým bezem zněl jeho přitlumený chechtot. Jinak bylo ticho. Ale krysař rozuměl smíchu a rozuměl tichu. Věděl, že nutno se ptáti; věděl však též, že dostane se mu kruté odpovědi.

Krysař nebyl však zbabělcem; odhodlal se přece k nebezpečné otázce.

„Co je ti, Agnes?"

Hlas krysařův zněl tiše a konejšivě, jak jen mohl krysařův hlas. A jeho ruka měkce se dotkla bezvládného a smutného těla milenčina. Oči Agnes rozevřely se široce. Bylo v nich něco neskonale plochého a bezradného. Neunikala, poněvadž nebylo možno uniknout. Nebránila se, poněvadž nebylo možno se ubrániti. Krysaře ranily tyto beznadějné oči, ustupující osudu. Sevřel Agnes prudčeji . . . tak prudce, jako při prvém setkání.

Ale cos bylo jiné než tenkráte: bolest ještě byla, ale rozkoš vyprchala.

„Mluv přece, Agnes," naléhal krysař. „Pověz, co tě bolí. Tvé mlčení je krutější všeho, co bys mohla říci!"

Ale krysař zarazil se při svých posledních slovech. Sevřelo to jeho srdce mučivou otázkou: Bylo tomu opravdu tak?

Agnes učinila těžký a slabý pohyb někoho z mdloby procítajícího.

„Pojď!" zašeptala tiše a sklíčeně. Bylo zjevno, že složila ruce a dala se vésti, fatalismem slabé ženy, prudkým, násilnickým proudem. Ale kam ji zanese?

Šli. Také tuto cestu mohl krysař znáti, třeba kráčel temnotou. A přece klopýtnul; klopýtnuv, vzpomněl náhle na dlouhého Kristiána. Ku podivu! Dlouhého Kristiána jako by jindy nebylo. Krysař nepocítil nikdy žárlivosti; připadal mu něčím neškodným a marným, čím se zbytečno zabývat. Ale té chvíle ranila ho ta myšlenka. Jeho hrdost utrpěla krutou ránu. Nachýliv se k Agnes, kráčející před ním tmou, tak, že cítila jeho horký dech, otázal se prudce:

„Je to Kristián?"

Neodpověděla. Tápali oba němě noční tmou; a třeba ji znali z minulých nocí, stala se jim náhle cizinou.

Hodiny bily na věži. Jednotvárný tento zvuk rozesnil krysaře na tři, čtyři vteřiny. Ale pak ho probudil zoufalý a bezútěšný výkřik Agnes, která kdysi se tak usmívala do jarní noci:

„Můj bože!“

XVIII.

Po výkřiku nastalo mrazivé ticho.

Krysař donesl Agnes na blízké lože. Nebyla by došla; její síly byly vyčerpány. Krysař sklonil se nad jejím bílým tělem, čekaje marně slovo, vysvětlení, zpověď.

Nic nepřicházelo. Vteřiny byly krutě dlouhé. Agnes se neprobouzela ze své mdloby. Dýchala slabounce, sotva slyšitelně. A krysař cítil v nočním tichu neklidný tep vlastního tuláckého srdce.

Čekal.

Přes Hammeln šla noc. Všichni odpočívali mezi dvojí malostí, mezi dvojím hříchem a dvojí bídou; všechny ukolébávalo domácké a drobné štěstí, které štěstím nikdy nebylo. Všichni odpočívali, kromě krysaře; nezapomeňme však na Seppa Jörgena, zatoulaného v bezmocné touze. Také Sepp Jörgen byl tak zhroucený a ubohý jako Agnes. — — A přece zdála se dnes jeho bída mizivou a nepatrnou.

Přes Hammeln šla noc. Všelijaké šly noci přes Hammeln. Krysař se pamatoval na kterousi z nich; byla to noc, kterou strávili tak neklidně Strumm a Frosch ... noc, kterou krysař probděl. A opět a opět vtíraly se vzpomínky.

— — — — —

Posléze procitla Agnes; jak bylo pozdě? Krysař nevěděl. Vše bylo věčnost, zoufalá a krutá věčnost.

Její ruka hledala jeho ruku. Krysař sklonil se nad Agnes. — — V měsíčním svitu byla její bledost ještě bledší a děsila krysaře. Oči obou se setkaly. Hleděl vážně a pátravě; ale v jejích očích nenašel bázeň, pouze smutek. A z jejího hrdla, v němž slova tak dlouho umírala, řinula se náhle slova tím bolestnější, že nevyčítala.

„Stalo se ... Nemohu za to. Nemám ho ráda; cítím, že ho nemám ráda. A přece se to stalo.“

A slabá Agnes nabyla náhle sil k prudkému a vášnivému výkřiku:

„Zab mne, zab mne! Nechci jeho dítě! Nechci je, nechci je!“

Vztyčila se napolo na loži, svírajíc ruku krysařovu, jako ji svírá tonoucí. Krysař sebou ani nepohnul při krutých slovech Agnes.

Stál jako socha, jako přízrak. Ale jeho srdce sežehl mráz jediné vteřiny. Nezbyla v něm nežli krutá bolest.

„Zab me," opakovala Agnes.

Pak klesla opět na lože. Bezvládná ležela na něm s uštvanýma očima toho, jenž dlouho marně hledal cestu a nemá už sil dále ji hledati.

A krysař skláněl se nad Agnes nepohnutý a chmurný. Chtěl promluvit, nemohl však; chtěl odejít, a nedovedl. Chtěl odvrátit zrak, a nebylo lze ho odloučiti od propasti této zoufalosti.

Podivný okamžik! Měl představu letu, úžasného letu ... ale zcela jiného než onoho jitra.

Celý život hřměl kolem něho a někam mimo. Volaly vzdálené hlasy, zvonily číše, zněl smích a jásot. Zvony hlaholily jako v slavné dny. A pak to ticho, pak to strašné ticho.

Krajiny mihaly se před krysařovýma očima; překonávaly se krásou. Měly smavý půvab jihu a přísnou krásu severu. Plynuly řeky, tyčily se hory, hlučela města, bouřila moře. A pak bylo prázdno, strašné prázdno.

Tváře žen se zamíhaly v dáli; žen bílé i tmavé pleti, žen různých plemen a zemí. Šly, šeptajíce něhu a lásku. — Šly, kynouce na pozdrav. — A potom přišla noc.

Úžasný a překotný let!

Vše zmizelo, a krysař necítil; všechny odešly a krysař nelitoval. Daleko, daleko, k novým obzorům letělo jeho pyšné a prudké srdce. Nezakotvit! Nestanout!

Agnes! Agnes! Čím upoutala Agnes krysaře? Byly krásnější ženy, byly opojivější ženy.

Spojuje hoře více nežli rozkoš?

Oči Agnes hleděly resignovaně a sklesle. Neopakovala už své „Zab!" Ale v jejím pohledu nebylo radosti a naděje. Pouze bol.

Ale bol ten byl nehlasný. A tělo Agnes bylo chladné a nehybné jako tělo ženy, kterou ubili.

Krysař stál nad touto Agnes. Hory valily se na jeho srdce. Těžké byly rozpomínky. Vteřiny byly dlouhé, ale přece míjely. Počínalo se šeřiti. A krysař vzpomínal ještě na svůj odchod a na setkání s dlouhým Kristiánem u vrátek zahrady za časného jitra.

Odešel, aby mu učinil místo, není-li pravda?

A krysař snažil se urovnati své myšlenky, násilím zmoci odboj svého srdce.

Zajisté že je nutno opustiti Hammeln. Za hradbami města osvobodí se jeho srdce. Ptáci zpívají tak vesele na cestu těm, kdo

jdou v stínu starých dubů a v úpalu polních cest. Mnoho krásných a podivuhodných věcí čeká a uvítá. Krysař viděl mnoho, neviděl však vše. Nač vzpomínati na hoře, jež je za námi, nač mysliti na dveře, které se za námi zavřely?

Opustit Hammeln!

Ale v jeho vzpomínce ožil nedávný den, kdy také opouštěl Hammeln ... příliš vhod dlouhému Kristiánu. Odešel domněle svobodný a vracel se spoutaný touhou, nejasnou zprvu, vždy však mocnější a krutější, která ho hnala zpět, zpět k protivným hradbám hnusného města, města malých životů a malých srdcí, kam zabloudila krysařova láska. Zajisté že je také dnes možno opustiti brány Hammeln. Ale kam dojde krysař? Na jak dlouho dovede utéci před svými vzpomínkami?

Zůstati. Jen jak možno zůstati?

Nesnese pohledu na Agnes. Nesnese pohledu na onoho muže. Nelze mu žíti v Hammeln vedle dlouhého Kristiána. A krysař — co chce ještě krysař v městě, jehož krysy, neopatrný, příliš záhy vyhubil? Jaký to krysař, nesvobodný a přikovaný nepochopitelnými pouty?

Ale co zbývalo, nebylo-li možno odejíti z Hammeln ani zůstati?

Agnes hleděla na krysaře svýma resignujícíma očima. Četla v jeho myšlenkách a v jeho srdci.

Nečekala ničeho; chtěla jen zahleděti se ještě na okamžik na tuto drahou a zachmuřenou tvář.

Čtla v jeho myšlenkách a jeho srdci.

„Jdi," pravila smutně a tiše.

Krysař odmítl posuňkem. Ale Agnes stála tvrdošíjně na svém. Prosila o jeho odchod jako o milost.

„Jdi, krysaři. Jdi kamkoli. Zapomeň. Já (a zde její hlas zněl zcela tiše a měkce, jako doznívající hudba), já, krysaři, nemohu!"

„Neodejdu," zahučel krysař. „Je zbytečno odcházet, chceme-li se vrátit."

„Nevrátíš se, krysaři."

Pokusila se o úsměv, který rozesmutnil krysaře. Nebylo co říci, čím těšiti. Nesla těžké břímě; ale kterak uleviti přetížené?

„Jdi, krysaři," naléhala Agnes opět. „Jsem unavena, jsem k smrti unavena."

Na krysaře padala nízká klenba síně. Chtěl by něco zlomit prudkým a energickým pohybem, vykřiknout, bíti. Nebylo koho. A Agnes naléhala.

„Odcházím tedy," řekl krysař. „Ale přijdu zase."

„Přijdeš tedy ještě," odpověděla Agnes tiše. „Na shledanou, krysaři!"

Stiskla němě jeho ruku.

Odcházel.

Agnes hleděla za ním, tehdy ještě, kdy ho tu dávno nebylo.

Snad by nebyl krysař odešel, kdyby byl viděl výraz jejích očí.

XIX.

„Jsi smutná, Agnes," pravila matka.

Agnes se neusmála po celý den; Agnes nepromluvila po celý den. To vyburcovalo i unavené srdce matčino.

„Není to nic," konejšila Agnes. A s pokusem, býti rozmarnou a lehkou, tázala se:

„Víš, po čem se mi stýská? Chtěla bych slyšeti pohádku."

Udivena pohlédla matka na Agnes, kde nečekala méně nežli slova dceřina.

„Říkávalas kdysi pohádky ... je už tomu dávno ... Stýská se mi ..."

„Kdo ví, nezapomněla-li jsem všechny," odvětila matka.

„Tolik pohádek ... a jedna z nich byla o hoře Koppel. Té jsi jistě ještě nezapomněla!"

„Ne — —"

„O hoře Koppel a o sedmihradské zemi. Vypravuj mi tu pohádku."

Pohádku o hoře Koppel a o zemi sedmihradské vypravovaly ode dávna matky v Hammmeln svým dětem; činila vrch tajemnější a lákavější. Pohádka vypravovala o sedmi hradech, které obklopují krásné údolí, jemuž není rovno na světě. Sedm hradů brání údolí; v sedmi branách stojí po sedmi rytířích v plné zbroji, aby nedali proniknout do údolí hoři ani žalu. Lidé jsou dobří v sedmihradské zemi! neubližují si ani se nerani. Není tam hříchu ani viny. Nebe je jasné, nebe je čisté. — Oh, jak je krásno v sedmihradské zemi! Chcete, děti města Hammeln, vejíti v tento pozemský ráj? Není nic snadnějšího. Vystupte na Koppel; v propasti, která se tam otvírá, je brána do Sedmihrad. Nutno však jíti tmou a nocí, smutnými a vyčítavými hlasy. — Jenomže projdete-li tím vším, jak je vám rozkošně a blaze!

To vše znala Agnes a to vše slyšela. A na to vše vzpomínala dnes.

„Jak zní ta píseň o zemi sedmihradské? Pamatuješ ještě?"

Matka kynula hlavou. A zpívala slabým, třesoucím se hlasem:

„Sedmihradská země,
krásná jako sen —
Konejšivě, jemně,
budí spáče den.

Sedmihradská země
smutek konejší.
Silnější v ní plémě,
lidé šťastnější.

Hoře, zradu, vinu
plaší stráže kol.
V sedmi hradů stínu
není žal ni bol.

Zpěv unavil matku. Agnes pokračovala sama v písni jí začaté.

Sedmihradská země,
krásná jako hřích.
Lesy hučí temně,
nepřehluší smích.

Je to země jasu,
je to jiný svět.
Zpívá moře hlasů,
šeptá květu květ.

Umí srdce zhojit
čarokrásným snem.
Dej nám, bože, dojít
v sedmihradskou zem'!"

Vroucně a touhyplně zněla závěrečná slova v ústech Agnes. Matka sepjala maně své zhublé, suché ruce. Naklonila hlavu a dumala.

Agnes přistoupila tiše k zamyšlené.

„Má, matko, pravdu pohádka? A kdyby neměla pravdu: co zbývá, než jí uvěřit? S bohem, matko. Jdu se projít. Je krásně, je jasno."

„A přijde-li Kristián?"

„Může čekati."

„A krysař?"

„Může jíti za mnou." A v zamyšlení dodala: „Jdu na horu Koppel — —"

Matka vstala zneklidněná.

„Buď opatrná, Agnes. Slib mi, že budeš opatrná."

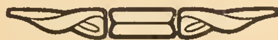
„Budu, matko — —"

A Agnes šla. Ve dveřích ohlédla se na matku. Kynula jí na pozdrav.

A zpívala poslední verše písně

„Dej nám, bože, dojít
v sedmihradskou zem'.“

(Konec příště.)

OTAKAR HOŠEK:

PÍSEŇ TRPASLÍKŮ.

První: „Noc hluboká a tichá se zvedá nad zemí, jež voní touhou po světle — steskem; neboť slzy veliké visí na dlouhých řasách trav...“

Druhý: „Všecky růže plamenné a krvavé, jež vyrostly z touhy země státi se podobnou slunci na západě, i ty bledé, podzimní, vykvetší z odříkání (když země cítí, že se neodvratně blíží bílý sen dlouhé bílé noci a nechce ještě spáti) — zavoněly.“

První: „A voní tisíce mrtvých květů, které kdy kvetly, a je plný vzduch jejich duší...“

Třetí: „Nechoďte ven v této noci, nechoďte ven!...“

První: „Mrtvé květy ovinují zemi a jemnými dýkami svého vášnivého dechu žárlivě spíjejí, uspávají a vraždí všecko živé...“

Druhý: „Nechoďte do lesů v tuto hodinu mrtvých květů, nebo naplní duše vaše šílenstvím krásy, a vy věčně budete blouditi, hledajíce ji — věčně žízniví, se rty rozpukanými horečkou — blouditi bez návratu...“

Třetí: „Vraťte se do svých bílých domů a nevycházejte!...“

Druhý: „Nelze beztrestně zahořeti tímto ohněm, který je požehnáním a životem, kletbou a smrtí zároveň.“

První: „Tiše! Slyšte! Snáší se Krása na zemi, pluje ve všech končinách všech světů, lehká, nedostižná, vítězící — a krutá — a tisíce tisíců letí za ní v šíleném spěchu a rozpínají ruce v touze, slepí a hladoví...“

Druhý: „A svírají je prázdné v zoufalství, a znova bloudí — až zahynou touhou a bolestí a žízní po kráse — blahoslavení!!...“

První: „Nikdo z vás ji nezachytí celou, velkou a zářící, jedinou Krásu — nikdo, nikdo!...“

Třetí: „Nechoďte ze svých bílých domů v hodinu mrtvých květů!“

— — — — — — — — — — —

KAREL KAMÍNEK:

ČLOVĚK.

Hra o jednom dějství.

OSOBY:

Neumann, strojník.
Václav, jeho syn, typograf.
Jiřina Körnerova.
Jan Dvořák.
Bernard Martelli.

Děje se za našich dnův.

Malý pokoj přízemní na periferii města v domku uprostřed zahrádky. Širokým oknem v pozadí viděti její část: několik mladých stromků se svěží zelení; za dřevěným plotem úzká cesta a lán, porostlý nízkým obilím. Daleký rozhled do kraje. Pokoj sám je chudý, ale čistý. V pozadí na levo od hlediště vchod z chodby, v pravo dvéře do jiného pokoje. V popředí v levo stůl, kolem několik židlí, za ním u stěny pohovka, potažená černým voskovaným plátnem. V pravo v pozadí skříň, na ní několik knih. Na stojanu klec s kanárem. U okna široká, stará lenoška. U dveří věšák na šaty. Na zdech barvotiskové obrazy krajin.

Václav Neumann stojí u otevřeného okna a hledí do kraje, zalitého plným jarním sluncem. Za chvíli vejde Jiřina Körnerova. Vejde radostně, ale vidouc Václava, nepohnutě ven se dívajícího, zarazí se.

Jiřina (tiše). Václave!

Václav (obrátí se). Tos ty. Ani jsem neslyšel, žes vešla.

Jiřina. Jsi zase tak zamyšlen. Co děláš stále u toho okna? Když jsem odcházela, stál jsi tam a stojíš tam snad dosud . . .

Václav (trpce). Co dělám? Dívám se. Na všechno se dívám: na stromy, jak vyhánějí nové listy, nalévají pupence, na květy i na těžké paprsky slunce. Poslouchám ptáky, jak vesele zpívají, cítím nový, vlhký dech země . . . A jaro, jaro . . . Jak se ho bojím! Je to poťouchlý kamarád, jaro . . . Bojím se ho . . .

Jiřina. Jaké to zase řeči! Měl bys vyjít ven, do zahrady. Otec sedí tam už od časného rána. Odvedla jsem ho, když jsi ještě spal.

Václav. Je dnes klidný?

Jiřina. Je jako jindy. Dnes snad ještě o něco příkřejší. Cítí, že vše kolem něho se probouzí, hmatá kolem život a světlo a — hledí přece jen stále do tmy.

Václav. Ubohý! — A co v městě?

KNIHA A NÁKAZA.

dnosta bakteriologického odděl. anatomického ústavu c. k. české university prof. Dr. Iv. Honl
ornil obecenstvo zvláštním článkem v „Národ. Listech" prosince 1910 na

iké nebezpečí nákazy knihami a časopisy

ovanými bakteriemi. Je třeba věnovati v dobách vážného ezpečí nákazy zvýšenou pozornost nejen obecným šiřitelům ažlivých nemocí, ale i těm méně známým a proto domněle ě nebezpečným. A těmi jsou právě knihy a časopisy řejných půjčoven. Nebezpečí toto je značné a měl by každý i každá matka věnovati pozornost knihám, jež nosí jich ičkové ze školy domů, a i každý, komu záleží na tom, aby se ránil před nebezpečím nákazy, měl by býti opatrným vyuje si knihy a časopisy opotřebované a starší z veřejných čoven.

řinášíme výňatek z článku prof. dra I. Honla, který píše:

Zajímáme se dnes o otázku, do jaké míry a zda vůbec **infekce** otlivce **je možna knihami a časopisy**, jež se nalézaly ukou nemocných nebo v pokojích nemocničních, nebo knihami ec nějak infikovanými. Rozumí se, že běží tu o knihy a časo- zejména z půjčoven, z kroužků čtenářských a knihoven školních dových vůbec. Zvláštním nařízením zavrhuje se balení potravin novin a nečistého papíru. Smí se k tomu používati jenom čistých ců, čistého bílého papíru. Nařízením tímto projevena i snaha, aby kční zárodky náhodou na tiskovině lpící nestaly se zdrojem další kce. Uznává se tudíž nákaza tímto způsobem a byla také zjištěna. podivením však nevěnuje se nijak zvláštní péče knihám a opisům, ba naopak pozorujeme v poslední době nevídané čilé ůjčování knih a zřizování půjčoven, z nichž koluje číslo časopisu uky do ruky až do 50 i více rodin, čím dále více znečištěno. o obecenstvo, kteréž jindy jest až nadmíru úzkostlivé — běží-li malý průvan — a jež jest s dostatek poučeno o šíření se inčních chorob, přijímá slepě do svých domácností knihy a časopisy, šlé několikerou rukou, ba kupuje i knihy ty vybrakované, k dalu půjčování již naprosto nezpůsobilé.

Pro posouzení **nebezpečenství z knih, zejména ch**
tuberkulosy, záškrtu, spály a j., zapotřebí posouditi tyto o
1. Vyskytují se v knihách bakterie? 2. Odkud se sem
vají? 3. Jsou zde v takovém množství a stavu, že by mohl
sobiti onemocnění? 4. Jak možno přenesení nákazy čeliti?

1. **V knihách, listinách a pod. choroboplodné bak**
skutečně se nalézají. To dokázáno četnými záznamy a není p
zde jich uváděti. Není pochyby, že i **knihy nedlouho up**
bované mohou v mnohých případech zaviniti ná
zejména záškrtem, tuberkulosou.

C a m u s nalezl i dokonce na poštovních známkách, jež
zvlhčeny slinou tuberkulosního, virulentní tuberkulosní bacily. I
nalezl na lístku, vydaném notoricky tuberkulosním
zencem pouliční dráhy, mikroskopem tuberkulosní ba
a protestuje tudíž proti nešvaru často pozorovanému, t. j.
držování bloku jízdních lístků ústy.

V knihách nových choroboplodné bakterie nale
nebyly; zjištěny někdy Cazalem neškodné i nečetné plísně.

II. Odkud se dostávají do knih? **Nejvíce dotekem, t. j. p**
zvlhčenými slinami. Proto si také vysvětlujeme, že **nej**
na krajích stránek byly bacily tuberkulosní nalezeny.
však rozprášením hlenu z úst při kašli, mluvení, kýchání, ale i
chem a znečištěnými předměty, šátky a pod. může nastati p
nění knihy. V dutině ústní, na jazyku, dásních, ve slinách
i za normálních poměrů četné zárodky bakteriální (hnisavé, zášk
plicního zánětu, moučnice a j.). Zejména však při onemoc
dostávají se do dutiny ústní hlavně chrchlemi povážlivé zárodk
to chřipky, tuberkulosy, difterie, moru, cholery a j. Při kašli v
nojně zárodků (tak při tuberkulose) se rozprašuje v jemných kapénk
do okolí a tudíž lehce zárodky ty i do knihy se infikují, ale
kašli a to hlavně přidržováním knih k ústům při kašli i kých

Největší tudíž znečištění knihy nastává nemocný
kteří knihy listují naslíněnými prsty. A i kdyby ani
zvlhčovali prstů, je zárodků na jich rukou hojně, jak tomu nas
čují vyšetření v tom směru konaná (Baldwin). Také O s t e r m a
vyšetřoval ruce u dětí z 10 rodin, kde jeden nebo oba ro
byli nemocni tuberkulosou, a prokázal u 42 dětí čtyřikráte tub
kulosní bacily. Ale i bakterie záškrtu a tyfu a jiné nalézají
na rukou t. zv. „nosičů“ nákazy.

Uvedeným způsobem asi nejčastěji byla infekce zavlečena do knih, ještě jinak se mohou zárodky tam dostati a to **p r a c h e m**. kolnost ta je dostatečně známa. Prach všude obsahuje velmi mnoho jrůznějších zárodků, zejména prach v sínich nemocničních, vagoch a jinde. Proto bychom uvedli jenom nález bacilů difterie v prachu podlahy ve škole. Dále pak udání o prachu v knihovnách; tu ádí **V e r d o z z i** zajímavý nález při čištění Bibliotheca angelica Římě, kde našel v 1 gr. prachu až 1,814.000 zárodků a v tom bacily tuberkulosy.

III. **Vědecky je nesporně dokázáno, že knihami byly ιviněny různé infekce.**

Uvádíme v první řadě sdělení **K n o p f e m** učiněné. Ve zdravotním adě státu michiganského onemocnělo a zemřelo z téže kanceláře) úřadníků tuberkulosou. Sešity a akta dotyčné kanceláře byly zkouány a nalezeny ve všech tuberkulosní bacily, načež se pak zjistilo, jeden z úřadníků byl tuberkulosní a dotyčné předměty chrchlemi prsty naslíněnými znečistil.

C a z a l a **C a t r i n** ještě po 11 dnech na knihách, potřísněných ιisem řetízkových kokků (růže, hnisavé záněty vyvolávající) zjistili ιy mikroby virulentní. A tak i jiní mikrobové na listech knihy držeti se mohou. Také **K r a u s z** zjistil v knihách z půjčoven viruntní zárodky; zvířata, jimž vpravil ústřižky z knih silně upotřeboých, zahynula, kdežto zvířata očkovaná proužky knih nových zůstala lráva. Také spála knihami i dopisy byla přenesena (Hillenberg, Josias).

Nejrůznější zárodky infekčních chorob mohou v knihách držeti se na živu. Většina v úvahu připadajících bakterií je sice álo houževnatá, zejména proti vyschnutí, jemuž za jistou dobu podhá, leč uvážíme-li, že knihy a časopisy z půjčoven a knihoven ikovských po odevzdání ihned kolují na jiné místo, z ruky do ruky, ιusíme uznati, že nebezpečí v té příčině je veliké. Zárodky v hlenu a listech v takové krátké přestávce vlivem vyschnutí nedostatkem otravy nezajdou.

Otázka, **jak dlouho v knihách zárodky života schopné držeti se mohou,** souvisí s otázkou, jak odolávají zárodky ty yschnutí. Doba ta je velmi rozdílná. Pro nás je důležito věděti, ιk dlouho vydrží na papíře při teplotě pokoje. Pokusy takovými abýval se Krausz a zjistil, že **bacillus cholery vydržel 48 hodin, lifterie 28 dní, kokkus hnisavý 31 dní, bacil tyfu 40 až 0 dní (i déle) a bacily tuberkulosní ještě déle.**

Praktické pokyny.

Z uvedeného vyplývá, že se stanoviska zdravotního záhod: je vystoupiti proti nynějšímu půjčování knih zvláš z půjčoven veřejných i školních knihoven a hlavně pr(půjčování knih a časopisů do rodin, v nichž infekční ch robou stížený člen se nalézá. Nebude nám snad vytýkáno, poškozujeme zájmy jednotlivců tím, že voláme po nápravě.

Jak zabrániti infekci knihou?

V první řadě poučením obecenstva. Tak jako odvyká obecenst volně plivati na ulicích, ve vozech i v místnostech, tak můžen doufati, že zanechá i zbytečného slinění při listování. Tí v první řadě chrání samo sebe, že nahodilé zárodky z knil do úst svých nepřenese a že také nepřivodí nákazu jiném Po přečtení každé knihy, jakož i před ním buďtež ruce umyt Zejména však nevypůjčuj obecenstvo knih pro členy s\ rodiny, infekční chorobou stížené. Ve veřejných knihovná(vyvěšenými pravidly budiž upozorněno na nepřístojnost slinění prs! a doporučeno budiž mytí rukou před i po čtení. Doporučovalo b se podobná naučení i do knih vlepiti na první stranu obalu.

Dále třeba domáhati se reformních zařízení v půjčovnách jak(i v knihovnách žákovských. Ve věku dětském infekční chorob vyskytují se nejvíce a tudíž přísluší učitelům, knihovníkůr i školním lékařům dbáti o to, by před půjčením knih pátrali, zda v rodině není infekční choroby. Knihy prošlé ji značným počtem čtenářů buďtež buď vůbec z půjčování vyřaděn) nebo větráním a desinfekcí zbaveny škodliviny.

Namítne však kdos, že nebezpečenství nákazy z knih není přec velké, vždyť nemocní, stížení chorobou nebezpečnou, beztak nečtou To platí však jen do jisté míry o nemocných, stížených prudkou chorobou s vysokou horečkou. Leč třeba na paměť uvésti, že jsou i choroby vleklé, na př. tuberkulosa, při níž, jak známo, mnoho s čte, a že běží i o rekonvalescenty po prudkých sdělných chorobách i o lidi zdravé, kteří nakažlivé zárodky v sobě chovají buď po pře stálé nemoci, buď že stýkali se s lidmi nemocnými.

Přenosnost nákazy knihou je možná i dokázaná. U ně kterých chorob je velká, u jiných menší, avšak přece třeba s ní počítati.“

Nákladem vlastním. — Tiskem „Unie“ v Praze

Jiřina. Tam je dnes živo. Prapory vlají s domů, zelené guirlandy z chvojí vroubí ulice. Tisíce lidí jimi proudí. Nechápu rozechvění, jemuž podléhají.

Václav. Já je chápu. Jsou vlny, které se valí a zachvacují. — Ale to nechci vědět. Ty — ty — jak jsi pochodila?

Jiřina (váhavě). Nechtěla jsem — opravdu ne — ale pozoruji-li vše střízlivě, uvažuji-li o všem, nepřicházím k jinému konci.

Václav. Zajisté. Byla to smutná zima u nás. Děsivá, hrůzná. Nerad jen myslím na to, co jsme prožili. A nechtěl bych to prožívati znovu. Je ti třeba oddechu, změny. Dosti jsi přinesla obětí v minulých měsících a já — nemám práva žádati... obětí...

Jiřina. Ne tak. Co jsem ztratila? co obětovala? Několik hodin. Svých prázdných, pustých hodin. To věru nestojí za řeč.

Václav. Vděčně toho vzpomínám. Všech těch probděných chvil za nekonečných nocí, všech okamžiků, kdy jsi chápala mé bolesti a měla soustrast s mým zápasem. Byly to poslední rozmachy mých sil — neboť jaro, Jiřino, jaro zabíjí...

Jiřina. Byl jsi tak silný, tak trpělivý, velký a dobrý, že mi byla jasna povinnost zůstati u tebe...

Václav. Byl jsem jako ten, jemuž kolem lámají kosti. Jenom dětinství chtělo by rdousiti vzdechy. Bylo to velké loučení... Jak jsem byl při něm ubohý! (Po chvíli.) A tak, když víš, žes mne dovedla až k cíli, tak jistému a tak jedinému, který je vytčen — můžeš jít... Pohled na agonii — co může býti na něm příjemno?

Jiřina. Křivdíš mi. Potřeboval's mne. A cítila jsem, že i slabá ruka může mít ve chvíli nouze dosti síly, aby podepřela. Proto jsem ji podala. Dnes není jí prostě třeba. Dnes dovedeš státi již sám.

Václav (podá jí ruku). Odpusť. — (Po chvíli.) Tys tedy místo — dostala.

Jiřina (za okamžik). Ano. Přijala jsem. Není z nejlepších. Jako korrespondentka v Braunově továrně. Prozatím za padesát korun měsíčně.

Václav. Za padesát korun...

Jiřina. Bylo nutno vzíti, co se právě naskytlo. Ostatně slíbil později více.

Václav. Tak. Tys tedy přijala. Jinými slovy: rozejdeme se. (Vrátí se k oknu a zahledí se ven.)

(Pausa.)

Jiřina. Řekl's to tak smutně.

Václav (mlčí).

Jiřina. Ani mně to není radostno. Ale myslím si, že —

Václav (obrátí se). Je těžko loučit se s tím, čemu jsme zvykli. Mluvíš-li o povinnosti, nuže, zde je skončena. Učinilas více, než se mohlo žádat. I kdybys byla sebe lepší. A proto jdi. Provází tě můj dík i moje upřímná vzpomínka. (Zahledí se zase ven.)

Jiřina (stojí chvíli bezradně. Pak). Jsi stále stejně dobrý.

Václav. Dobrý! Sama nevěříš. To, co ze mne volá k tobě, abys zůstala, není dobrota. Ta je snad docela cizí mému nitru. Řekl bych, je to spíše egoism s příměskem samolibosti.

Jiřina. Jsi tak přísný k sobě. K jiným toho nedovedeš.

Václav. Sám sebe mohu soudit. Soudit nad jinými — k tomu nemám práva. Hleď — tam venku: to slunce, ten radostný jásot, který všude zní. Jsou lidé, kteří v takových chvílích jako by se znovu rodili. A vidíš, jsem tak slabý, já, který by potřeboval tolik síly, abych došel klidně k svému konci, že se dávám zalévati tichou melancholií... Život — můj život — jak byl bídný! Nemá dnes ceny, a přece, myslím, ještě mohl by jí nabýti. Chtěl bych jej položit za něco — nevím dobře zač — za něco velikého . . . nebo aspoň účelného... Čin . . . jen čistě lidský... Ale na to snad už člověk ani nestačí . . . (Zamlčí se.)

(Pausa.)

Jiřina (stojí tiše, po chvíli). Blouzníš . . .

Václav (jakoby nemile dotčen). Snad! Blouzním . . . (Prudce.) Ano, blouzním. Je lépe mlčet o tom. (Pak s nuceným klidem.) Kdy nastoupíš své místo?

Jiřina (prostě). Prvního.

Václav. To je za tři dny. — Krátká doba, ale dlouhá dost, aby se v ní dalo něco prožít. I leccos vykonat. Zdá se ti ovšem, že blouzním. Ale nemám horečky. Dnes nemám horečky, slyšíš? Je ve mně jasno. Tak jasno, jako nikdy nebylo. Tak jasno, že mohu čekati klidně i věčnou tmu. Viděl jsem a nemám, co bych chtěl a mohl ještě vidět nového. Dveře jsou otevřeny: mohu jít. (Tiše.) Jenom to ještě: mého otce! Máš takovou měkkou dlaň. Dovedeš těšit a mírnit bolesti.

Jiřina. Václave!

(V tom prudké zaklepání.)

Václav (se rychle vztyčí. Pak sklesle). Otevři. Čekám přátele! A jdi pak, prosím.

Rychle vstoupí J a n D v o ř á k a B e r n a r d M a r t e l l i.

M a r t e l l i. Dobré jitro! Nutná rozmluva! Velmi nutná! A o samotě, Neumanne. — Vidím, že's opět zcela zdráv.

J i ř i n a (odejde v levo; je vidět jak se mihla zahradou).

V á c l a v (jenž byl zavřel dveře i okno). Zdráv. Jak mohu být. Několikráte za slunných dnů byl jsem již venku. Jde to bídně, ale jde to.

D v o ř á k. Zdraví ztrácí se rychle a jen pomalu se vrací. Velmi pomalu.

V á c l a v. Ani jednou jste tu nebyli za celou zimu.

D v o ř á k. Stojí cosi psáno o navštěvování nemocných. Pravda. Je prý to dokonce ctnost. Nemyslím. Nechte nemocného na pokoji, aby se mohl uzdravit . . .

M a r t e l l i. A pak měli jsme tolik práce . . .

V á c l a v. Martelli. Chtěl jsem se ptáti — ty zde —

M a r t e l l i. Znáš mne přece, doufám. Jsem všude a nikde. Jsem vždycky tam, kde mne třeba. Mám svůj úkol: pečovat, aby naše větve sílily. Dáti jim určitý směr. Ustříhat křivé výhony. Oplodnit půdu vhodným slovem. A zmizet včas, když cítím nad sebou chapadla, abych pokračoval jinde v plném vědomí, že jsem vyryl brázdu, z níž vyroste a uzraje plod. A tak jsem tu — dnes, snad jenom dnes, snad ještě zítra. Dnes proto, že jsem tu nutný.

V á c l a v. Slyšel jsem už cosi. Dosti nejasného ostatně. Jsem i já snad vzat v úvahu? Mé skrovné síly . . .

D v o ř á k. Ale ovšem. Vzat v úvahu! Jaké to slovo! Počítáme s tebou jako s činitelem krajně důležitým!

M a r t e l l i (jaksi slavnostně). Bylo ti svěřeno velké dílo! Jsi vyvolen!

V á c l a v (jakoby vzdálen). K čemu?

M a r t e l l i. Poměry se přiostřily. Lidstvo trpí úděsná muka. Společnost, toť les, v němž se snadno zabloudí. Chceme podati s e k e r u k jeho vymýcení. To je vlastně vše.

V á c l a v. A co já? Nemám síly býti sekerou.

D v o ř á k (prudce). Zdráháš se?

V á c l a v (klidně). Nevím přece, oč jde.

M a r t e l l i. O program, můj milý, o program. Zmizet musí privilegia, vykořisťování člověka člověkem. Známe jenom volnost všech a rovnost. Plnou možnost vývoje . . .

D v o ř á k (rychle). Jde prostě o svobodu, o vymanění z cizí moci. Sám svůj — o sebe se opírající člověk! Nechceme předpisů, dle nichž bychom měli kráčet za svým štěstím. Jsme více, než

složka tělesných sil, ovládaná mozkem. Jsme v době přechodu. Svobodného člověka čekají velké úkoly. Než bychom žili v shnilém světě — a dnešní svět je shnilý! — spěcháme k boření. Nejde jen o právo existence, ale i o krásu života. A není nic krásnějšího, než síla, využitá k ničení. To znamená, po noci urychlovati jitro.

Václav (klidně). Odpusťte nemocnému člověku: nejsme snílky?

Martelli. Jsme stavitelé, kladoucí základy nové společnosti. Je dnes pevně zakotvena. Vžita. Sen velké budoucnosti nesplní se zítra. Je třeba snášeti drobný materiál a připravovati tak okamžik, kdy začne nová stavba. Ve svých prsou musíme soustředíti pláč všech, kdož trpí, abychom způsobili změnu k lepšímu. Musíme jíti ke kořenům zla.

Václav. To znamená?

Dvořák. Odstraniti vše, co překáží. Nevěřím v dobro, konané těmi, kdož mají moc. Není u nich omylu? Zákon, aby se prováděl, musí míti trestní normu. Není tedy dobro v jeho duchu. Co činí zákon zákonem, je jenom strach před trestem. A tu mluví vždy jen právo silnějšího. Neznáme autorit!

Martelli. Jsi počestný?

Václav (prostě). Jsem k sobě upřímný a hlásím se ke svým skutkům. Myslím tedy, že jím jsem.

Martelli. Dobrá. To stačí.

Dvořák. Příliš mnoho řečí! K věci! Čas spěchá, Martelli. Pomysli! K věci tedy!

Martelli. Pravda. Nutno jednati.

Václav (suše). Dostal jsem úkol. Jaký? Jsem chorý muž a příliš neklidný dlouho vykládanými theoriemi. Neřekli jste nového nic. To všechno, co jste povídali, jsou věci dávno ztrávené.

Dvořák (neklidně sebou pohne, jako by chtěl odporovati, ale pak jako ve vědomí, že jde o cosi důležitějšího, rychle se ovládne).

Martelli. Je nutno mnohdy leccos si připamatovati.

Václav. Dozrálo. K činu dozrálo, ne? Tuším něco. Příliš váháte, než abych nedovedl hádati. Je vaším posláním: váhat? Jen jedno, přátelé! Vzpomněli jste na můj celkem stále smutný stav? zimu, strávenou na loži, tělo vysílené a rozhlodané, ruku nejistou?

Dvořák. Tak nejista už není...

Martelli. Všechno uváženo. Ba právě proto, že's...

Václav (trpce). Díky! Rozumím. Co pravíš, znamená rozsudek smrti pro mne. Snad štěstí, že i pro jiného, zdaří-li se. A můj

život možno dáti lehce. Tak jako tak patří smrti. O den dříve nebo později, kdož by o tom uvažoval, že!

M a r t e l l i. Jsi statečný hoch a mám tě rád. Nikdy jsem o tom nepochyboval. Je to tak nádherné, dát se v oběť. Je to záviděníhodné vyvrcholení života. Zůstane po tobě hluboká stopa, taková, že možno právem říci: nežil nadarmo!

V á c l a v (chladně). Oč jde?

M a r t e l l i. Chvíle, na niž jsme čekali, se přiblížila. Pojede hustým zástupem. Možno k němu na dva kroky. Na krok. Je hluchý pro naše bolesti. Jsou mu cizí, nedovede jich pochopiti. Umí jenom spočinout v týle železnou rukou a tlačit k zemi ve jménu spravedlnosti. Žalářuje a věší v jejím stínu. Tož dnes! Hodina dvanáctá. Musí zemřít. A zemře. Tvojí rukou, Neumanne! Úkol je tak snadný. Nemůže se nezdařiti. Zásluhu tvou ovšem to nezmenšuje.

D v o ř á k. Je to všecko tak jednoduché. Vždycky všecko, co je v pravdě veliké, je v pravdě jednoduché.

V á c l a v. A padne-li?

M a r t e l l i. Pak jsme zase o stupínek výše...

V á c l a v. O malý stupeň... Úředník... Není jen nástrojem cizí vůle? Jeho význam — nepřeceňujete ho? Dám svůj život, nutno-li, ale...

D v o ř á k (prudce). Hájíš ho?

V á c l a v. Ne. Vím, co se mu vytýká. Ať správně nebo nesprávně. Lhostejno. Nesoudím. V y jste odsoudili. Ale neporážím tu něco příliš bezvýznamného?

M a r t e l l i. V tom spoléhej na nás. Je to začátek. Je v něm kus systému, jenž má býti vyvrácen. Je nutno bořit. Je nutno násilí. Nikdy nestal se pokrok klidným vývojem. Jde o svobodu. Každého jednotlivce a tím i všech. Největší neřesti kotví v nadvládě jednoho nad druhým. Svoboda — toť cíl. Vysoký a zdánlivě nedostižný. Ale moje svoboda jenom tehdy je možna, jsou-li všichni kolem svobodni. Pak nebude dobra a zla. Nikdo dobra ode mne nebude žádat a zlo nebudu musit na nikom páchati.

D v o ř á k. Tedy — prostě: Neumanne, spoléháme...

V á c l a v (tiše, po chvíli). Myslím, že budete spokojeni...

D v o ř á k. Bravo, hochu! Více, nežli slovo, váží čin. A k tomu mnoho zdaru! Dnes tedy... Zdá se mi, jako by vycházelo nové slunce...

Václav (klidně). Jenom něco bližšího snad — máte mi ještě říci...

Martelli. Dvořák dá ti potřebné pokyny. Zasvětí tě do všeho. Já spěchám. Je mne tolik všude potřebí...

Václav. Odjedeš?

Martelli. Ne — dnes tu zůstanu. Chci vidět červánky nových dob...

(V tom venku hlas starého Neumanna)

Dvořák (sebou trhne). Nikdo, doufám, neslyšel...

Václav. Neměj starostí. Otec. Vrací se patrně ze zahrady. Hřál se na slunci a pronáší své věčné stížnosti proti všemu. Stále stejně a týmiž slovy. Ulehčuje mu to v jeho bídě.

Martelli (béře klobouk). Dvořáku — vy dva se již dorozumíte. Ne? Já — půjdu. Budu včas na místě... (Jde.)

Dvořák (rychle a jakoby pln obav). Možno ještě v klidu mluviti?

Václav. Tam. (Ukáže na pokoj v pravo.)

Dvořák. Dobrá. Rychle tedy. Čas letí.

Martelli (podá Václavovi ruku). Jen zmužile! Tisícové vzhlížejí dnes k tobě. Toho buď pamětliv. (Odejde.)

Václav (k Dvořákovi). Prosím. Budeme, myslím, brzy hotovi.

Dvořák. Nikdo nás nevyruší?

Václav. Nikdo. Buď jist! (Odejdou do pokoje v pravo.)

(Scéna zůstane chvíli prázdna. Pak vejde starý Neumann. Je slepý, sešlý. Jiřina ho vede. Jdou pomalu.)

Neumann (jakoby Jiřině odpovídal). Ne. To co povídáš, je hloupé. Moc hloupé. Prázdná slova. Já, holečku, něco prožil. Já mohu říkat, že vím, co je to život. Od rána do noci a mnohdy od noci do rána. Poznal jsem mašiny. Byly takové ohromné, jako domy skoro. (Usedne v lenošce u okna.) A já jim rozuměl. Stroje mají — a to právě ty nevíš! — také svou řeč. A té řeči se musíš učit zrovna jako každé jiné. A tak jsme sedávali a hovořili spolu. Stroje jsou jako lidé: hodné a zlé. Věř, jsou také stroje zlé. Jeden takový zlý mne zmrzačil. Vzdoroval chlap špatná a když jsem ho zkrotil, mstil se. Mstil se — jako se lidé mstí. A v takovou chvíli mne připravil o zrak.

Jiřina. Proč tedy nadáváte pánovi, proč toho proklínáte?

Neumann (prudce). Takové hloupé otázky to jsou! Proč? Protože špatné stroje nepatří do fabriky, protože pán je zodpověden. Kdo by také měl býti zodpověden? Kdo, pověz? My? Já? Ať mi dá dobrý stroj a všechno půjde. To máš tak jako s janko-

vitým koněm. Zapřáhnou ti ho do vozu a řeknou: jeď. Nu, jeď si, když kůň najednou zastaví a ne a ne dál. Bij ho, strkej vůz za ním, vzepře se a ne a ne. Mozek je, holečku, v nepořádku. A neujedeš nikam a pak ti vytknou, že jsi špatný kočí. I stroj má duši, mozek, jako člověk, jako kůň. A pán má zodpovědnost. Kdyby dal dobrý stroj, zdravý, pracovitý, jinak by bylo. Ale tak! Hleď, o oči jsem přišel. Kdo že mi je vrátí? Kdo, nu, řekni přece, když jsi tak učená... Pán? Hehe! Nikdo, holečku, už nikdo nikdy. Jsou pryč. A pán je vinen. A proto ho proklínám.

J i ř i n a. Což jste nevěděl, že stroj je vadný?

N e u m a n n. Vadný! Hm. Špatný byl, ne vadný. Věděl jsem, holečku, věděl. Ale mlčel jsem.

J i ř i n a. A proč to?

N e u m a n n. To proto, hloupá, že jsem musel. Řekni sedlákovi, že má koně janka. Což? Vyhodí tě. Řekni pánovi, že má mizernou mašinu. Vyhodí tě. A jsi bez chleba. Poněvadž pán má vždycky všechno nejlepší. Pravda se povídat nesmí. Však poznáš! Máš teď místo. Pověz, až uvidíš, že zboží tvého pána je špatné, že je drahé. A co? Co že se stane? Vyletíš jako holub z holubníku. Než se ohlédneš, venku budeš. Poněvadž se pravda povídat nesmí. A tak budeš mlčet nebo budeš lhát. Obojí je špatné. Mlčet je z toho lepší. A proto jsem mlčel. A zaplatil jsem to. Oči jsou pryč. Na vždycky. A víš, co udělal pán? Dal odbytné a šel se bavit. Neviděl jsem. Ale on mých slepých očí taky neviděl. Jako by se nic nebylo stalo. Dnes by dělník mluvil. Řekl by všechno, poněvadž by u ostatních našel zastání. Ale tenkrát? Nikdo by se nebyl zastal. Dnes stojí třeba celá fabrika, když jednomu udělal pán křivdu. Ale tenkrát? Marno povídat...

J i ř i n a. Ale co měl dělat víc, když zaplatil náhradu? Vždyť snad ani nevěděl, že stroj je t a k špatný?

N e u m a n n. Nevěděl. Hloupé řeči! Pán m á vědět, k čemu postaví dělníka. A pak — nač jsou úřady? Nač? Ty mají všechno prohlédnout, mít dozor, kde je pán nepořádný, aby dělník neutrpěl škody. Ale to máš tak. Jsi ještě mladá, hloupá. Však poznáš. Dělník nemá zastání. Pán má vždycky pravdu. Však platí a živí. Ty jenom pracuješ. A pán jako pán. Všichni jsou stejní. A tak, proklínám-li jednoho, proklínám všecky. Žádný nestojí za nic. Jen tak sedí ve své pisárně, má tlusté knihy plné číslic a počítá, co mu to všechno vynese. Kolik mu dělník vydělal. Jen tak s tužkou si hraje a počítá.

J i ř i n a (s úsměvem). Nu, snad dělá přece o něco víc.

N e u m a n n. O nic. O nic. A přece: ještě něco dělá. Spekuluje. Víš, co to je? To je to nejnemravnější pod sluncem. S jinými se spojuje, aby měl větší užitek. Nevím, říkám-li to dobře, ale povídal jednou Václav, že nějaký starý pohanský národ, je tomu přes tisíc let, co byl, měl stejného boha pro kupce i zloděje. A vidíš, tak starý národ a už tomu rozuměl. Pán nestojí nikdy za nic. Však tě život poučí. Václav už má taky svůj podíl na zisku.

J i ř i n a. Jak to?

N e u m a n n. No, ta jeho nemoc.

J i ř i n a. Nevím, ale snad — slyšela jsem, že to zdědil po matce...

N e u m a n n. Lež! Všechno lež, co povídáš. Moje byla silná a zdravá. Kolikrát mám to opakovat? Ale udřela se ve službách pánů. Tak to máš. Udřela se a potom umřela. Nic po ní nedostal, Žádnou nemoc. Ani po mně. Já žil rozumně, ani jsem nepil, ani nehýřil. Spořádaně jsem byl živ. Z úspor tuhle chalupu jsem koupil.

J i ř i n a. To vás tedy pán přece jen dobře platil, ne?

N e u m a n n. Platil. Co to je? Ale stroj mi dal špatný. A zmrzačil mne. O oči připravil. A tak se vymstil. Protože byl v základě špatný. Jako každý jiný pán. Žádný z nich nestojí za nic. A proto je všecky proklínám.

J i ř i n a (s úsměvem). A myslíte, že nebe slyší vaše kletby?

N e u m a n n. Však už slyší. Ten pán, který mne oslepil, ten už, holečku, umřel. Jen tak najednou se svalil se stolice a bylo po něm. Mezi hostinou, když lehce utrácel, co my krvavě vydělali. Však mu říkali: jsi špatný, boj se prstu božího. A tu máš: umřel a já tu jsem, já, kterého oslepil.

J i ř i n a. Přihází se přece mnoho náhlých úmrtí, dnes, kdy...

N e u m a n n. To všechno od toho, že bůh je spravedlivý. Jenom bůh je spravedlivý. Vždycky jsem říkal: mlčte, však On všechno spraví. A vidíš, spravil.

J i ř i n a. Věříte v boha?

N e u m a n n. Hm ... (Po chvíli.) Ale poslouchej, když tak vedle mne a nade mnou hučela mašina a řemeny zběsile běhaly — zachyť se do nich prstem, chňapnou tě a rozmačkají — tu jsem si často myslil, není-li tam nahoře někdo, kdo tě chrání. Ale proti š p a t n é mašině je i sám dobrý pán bůh slabý. Kdyby byl dost silný, viděl bych dnes. A proto, i když je, tedy — (mávne rukou) A co ty? Ty věříš?

(Pokračování příště.)

JAN Z WOJKOWICZ:

ZA VILÉMEM MRŠTÍKEM.

I.

Je mrtev. Skutečně, nezměnitelně mrtev. Ten hrozný fakt, jehož jsem se tak náhle dočetl na několika řádcích 4. t. m. odpoledne v „Čase", s bizarním dojmem nemožnosti zprvu — ke kterémužto dojmu přistoupil pak dojem hrůzy a pohnutí zároveň; ten hrozný fakt, jejž další zprávy novin jen ještě více potvrdily, učinily nezvratným, je tedy — fakt. Vilém Mrštík jako člověk více neexistuje. Vilém Mrštík jako duch nebude se už ani vyvíjet, ani množit, nebude tvořit — alespoň ne na této zemi.

Vilém Mrštík! Málo jmen mezi jmény lidí, málo jmen mezi spisovateli cizími i našimi (mezi českými prosaiky je to ještě jen F. X. Svoboda) bylo mi tak drahých, málo jich mi, jako básníku a umělci, tolik a důvěrně znamenalo, jako toto jméno! Neznal jsem ho osobně, ale vyměnili jsme spolu příležitostně několik dopisů, a vím, že mě měl rád. Rozcházím se s ním v názorech v mnohém, a byli jsme si jistě nejen svým ideovým životem, ale i leccíms v základním duševním ustrojení cizí — a přece v hloubi bytosti měli jsme spolu něco příbuzného, a sice právě to, čím byl Vilém Mrštík nejvíce Vilémem Mrštíkem české literatuře: Způsob smyslového vnímání, způsob bezprostřední reakce duše na smyslové podněty, ten určitý vztah duše k duši věcí. Vilém Mrštík impressionista, interpret a básník duše ve věcech a Vilém Mrštík interpret a básník hlavně slavných chvil v životě přírody a v životě smyslově opojené duše člověka, básník „ohňostrojů života" — ten mluví k té — ne sice jediné — ale základní bytosti ve mně, ten je mi tak blízký, ten je mi tak drahý!

Drahý, jako duševní blíženec — drahý člověku. Drahý, jako učitel a předchůdce ne sice jediné, ale nejsilnější mé vlohy tvůrčí — drahý umělci-impressionistovi ve mně: neboť následkem té vnitřní příbuznosti s ním dovedu více než kdo druhý ocenit jeho dílo, každou jednotlivou práci, partii, stranu, odstavec v něm, odhadnout-vycítit zdařilé i nezdařilé, i zdroje těchto, a tak učit se z každého jednotlivého vítězství jeho nad látkou i z každého jednotlivého jeho podlehnutí jí.

Tak láska, spravedlnost i vděčnost diktují mi těchto několik řádek charakteristiky a apologie jeho díla.

II.

Vilém Mrštík je vedle F. X. Svobody (eventuel. i vedle I. Herrmanna, máme-li na mysli hlavně jen román „U snědeného krámu“) největší impressionista mezi českými prosaiky. Je-li pak F. X. Svoboda, jako hluboce nad životem zamyšlený člověk středočeský, inhibující a regulující základní lidské instinkty rozvahou člověka rozumového a mravního, hledajícího a nazírajícího poslední účely, vztahy a cíle světového dění, typem impressionisty středočeského, t. j. rozvážný epik nejen svým životním názorem, hodnocením svých postav a jejich osudů, ale i celou komposicí svého díla, rytmem své dikce, způsobem svého vnímání a cítění, je V. Mrštík, jako instinktivný, za „hlasem přírody“ bez rozmyšlení jdoucí a ji hodnotící Moravan, t. j. člověk kypivý a výbušný,*) a při tom silně nervosní, typem impressionisty moravského, t. j. vzrušený lyrik, jak směrem své pozornosti, svého zájmu, tak rytmem své dikce, způsobem svého vnímání a cítění: Volí jako předmět líčení s oblibou divadla, situace, sceny a děje vzrušivé, t. j. bohaté na náhlé, bohaté (nebo pestře se střídající) a intensivní podněty a dojmy (příchod jara, jaro v přírodě, hvězdnou noc, odvod, tanec, první návštěvu Prahy, jízdu vlakem, slavnostní divadelní představení, milování uprostřed krásné přírody, líčení karbanické scény, vády a pračky atd. atd.); mezi duševními stavy líčí nejraději affekty, z affektů affekty sthenické, a z těchto opět hlavně radost a nadšení; interpretuje převládně vněmy intensivní a prudké, tak ze zvukových: tanec, rej, vír, zmatek, vlání, rozmach, vzlet, vzplání, jas živé a pestré barvy a p., ze sluchových: hřmot všeho druhu, řev, jek, výskot, zpěv, hudbu a p.; rád charakterisuje hyperbolou, a zvlášť „Zumři“ děkují impressionistickou plastičnost některých svých míst právě hyperbole kresby a modelace, často humoristicky pointované; do líčení vměšuje se bujarými gogolovskými apostrofami, výkřiky obdivu nebo záliby, do široka roztouženými povzdechy a p.; také postup jeho nejcharakterističtějších líčení odpovídá povaze sthenického affektu svým rázem klimaxu: stálým accellerando představ a crescendo citového vzrušení, jevícím se pak slovesně v charakteru period, interpunkce atd. Tato živost temperamentu má umělecky ovšem i svůj rub: v jeho díle často řádí, úmyslně komposici rušící, joviálnost typicky moravského rázu (nemám zde dost místa,

*) V tom ohledu charakteristické bylo jeho písmo, a dle svědectví lidí, kteří ho znali osobně, i jeho chůze, pohyby, řeč.

abych je blíže charakterisoval), která často kazí dojem celých partií jeho díla. Jsou vůbec, jako v díle každého umělce, i v díle Viléma Mrštíka části slabé. Abych se zmínil jen o nejhlavnějším: Má celé partie — platí to zejména o velké části „Pohádky máje“ — kde nedostačující potenci impressionisty a lyrika snaží se nahradit pouhým hromaděním a výčtem zjevů a retorikou, nebo proti počtu pravděpodobnosti skupí v jeden časový moment na jedno místo množství nezvykle krásných přírodních zjevů a vypomáhá si výkřiky, jak to bylo krásné, a že tak krásné jaro, jako tehdy nikdy ještě nebylo atd. atd.

Ale to neubírá na ceně lepší části jeho díla: A v té se řadí mezi nejlepší impressionisty světové.

Český realism-impressionism vůbec, a tak i Mrštíkův, učil se z realismu-impressionismu francouzského, a zvláště ruského. Ale právě jako český realism-impressionism jako celek — přes zřetelné vlivy francouzské a zvláště ruské — vyvinul se v útvar samostatný, mající svůj národní svéráz, zpracovav svým národně příznačným způsobem svou látku: své typy, své sociální poměry, své prostředí — tak i jeden z jeho nejkrásnějších representantů, V. Mrštík, žák francouzského a ruského impressionismu (především Zolův a ještě více Gogolův), přes leckteré stopy svých předchůdců, není pouhý epigon, ale zjev individuálně svérázný, soupeřící čestně se svými učiteli.

(Pokračování příště.)

 FEUILLETON.

VRCHLICKÝ MLÁDEŽI.*

Byl jsem, nedávno tomu, přítomen recitacím slečny Nechlebové v „Umělecké Besedě“. Recitovala verše Jaroslava Vrchlického způsobem, proti němuž možno míti námitky, ale který byl pozoruhodný, dávaje vyniknouti zvláště některým lyrickým piecám. Recitace lyriky je něco, k čemu se vrací přítomnost a k čemu se budoucnost ještě úplněji vrátí: včerejšek ještě, honě se po dramatičnosti, přehlížel krásu čisté lyriky, nevtíravě a s porozuměním čtení.

Recitace, o níž mluvím, konala se v předvečer provozování Hippodamie jako činoherní trilogie; den byl tudíž vhodný k malé literární revisi. Premiéra Hippodamie mohla býti pokusem; ale čtení veršů Vrchlického pokusem nebylo. Jisto je, že z velkého díla lze — vybírá-li se s taktem a vkusem — vždy vybrati tolik, aby vyslechnutí veršů recitovaných, nebije-li přímo recitátor recitovaného, nebylo něčím nevděčným.

Rozhlédl jsem se tedy po posluchačstvu; návštěva byla hojná, zájem opravdový. Ale někoho jsem marně hledal mezi posluchačstvem: mládež, které je adressována přítomná kniha. Mladí lidé a zvláště

* Vrchlický mládeži. Výbor z jeho básní. Mládeži dospělejší uspořádal Ot. Svoboda. Vydal J. Otto v Praze.

mladí muži tvořili pranepatrný zlomek návštěvníků.

Vzpomenu-li na tehdejší odpoledne, zní mi nadpis knihy „Vrchlický mládeži“ hořce a trpce. Skoro jako tichá výčitka. A je opravdu co vyčítati. Jaroslav Vrchlický nezasloužil si přehlížení, ba lhostejnosti právě od mládeže, on, který tolik miloval mládí, on, veliký básník s usměvavým srdcem dítěte. Či dílo má naučit mladé milovati život, milovati krásu, když ne dílo Jaroslava Vrchlického?

Leká rozsah básníkova díla, šedesát čtyři svazky jeho původních básní, pořadatelem v úvodě konstatovaných? Odstrašuje přílišná marnotratnost tohoto velikého ducha, jemuž nic nebylo tak cizí, jako střízlivost a kalkul? Nebo je mládež skutečně chladna k všemu tomu, co básník miloval?

Nemohu tomu věřiti. Návrat k dílu Vrchlického nastane. Nedá se přejíti jako bezvýznamná nicota.

\+ + +

Anthologie je věc vždy trochu choulostivá. Skoro nikdy neuspokojí. Ti, kteří prošli dílem básnikovým, odnesli si určité nezahladitelné dojmy; sahajíce po výboru, budou hledati básně, které je kdysi uchvátily, verše, které zní ještě v jejich paměti. Budou hledati a nenajdou. Některé knihy a knihy z nejvýznamnějších pořadatel přešel nebo skoro přešel. Vzpomínám na „Okna v bouři“, na „Písně poutníka“, z nichž vybrána pieça sama o sobě pěkná, ale ráz knihy přece málo vystihující, na „Moji sonatu“, také knihu vzácnou a bohatou, z které „ballada o skepsi věku našeho“ nezdá se mi dostatečným výborem.

Knihu pro mne činí v jistém smyslu nepřehlednou uspořádání dle látky. Vím, že sám básník při pořádání své velké anthologie jinak si nepočínal; zbývá rozhodnouti, měl-li pravdu. Při tomto uspořádání mizí nám z očí vývoj básníkův nebo se nám stává nejasným. A proč určité básně pojaty do oddílu „Já“, proč jiné tam nepojaty, těžko rozhodnouti. Když už dělba dle látky, bylo by látku přesněji tříditi.

Je-li každý výbor něčím obtížným, výbor pro m l á d e ž dvojnásob je choulostivý. Nutno míti na zřeteli větší přístupnost a srozumitelnost. Vysvětlivky, kterých pořadatel užívá, nestačí tam, kde obtíž není v slově, nýbrž v duchu.

Nutno dále konstatovati, že Vrchlický je autor, který se nedal nikdy vměstnati do korrektních, upiatých forem. Konvence, pedanterie je dílu jeho cizí; cizí je mu moralisování. „Litanie lásky“ je leitmotivem jeho díla. A litanie básníkova nelekala se nahých a přímých slov.

Nutno přiznati, že pořadatel projevuje opravdovou vůli, nevylučovati nic podstatného z díla básníkova. Je-li tu vada, je asi ta, že stránka reflexivní zde příliš podškrtnuta na úkor poesie dojmové, náladové, bezprostřední. Ten či onen rys nebylo možno vystihnouti tak, jak by bylo záhodno. Ale srovnáme-li obraz, který nám podává anthologie o básníkovi, s obrazem, který bylo před krátkou ještě dobou zvykem m l á d e ž i podávati, můžeme konstatovati pokrok, osvobození od úzkoprsosti a přílišného puritánství a tichošlápství tehdejších dob. Leccos, co dnes do anthologie pojato, způsobilo by ještě před lety děs a hrůzu.

A posléze, není správno žádati od výboru, aby podal celého básníka. Anthologie není a neměla by býti něčím, čím možno se spokojit, neměla by býti odbytím básníka, výkupným, kterým se zbavujeme mrzuté povinnosti autora znát. An-

thologie ukazuje pouze cestu: jděte po ní. Je tak mnoho krásných končin, které uzříte; čeká vás tolik krásných obzorů!

* * *

Přál bych si, aby tu ta elegie, kterou začínal můj feuilleton, ukázala se zbytečnou; aby mládež, která je k dílu básníka chladnou, naučila se je milovati.

Je předvečer. Předvečer šedesátých narozenin básníkových, které nadejdou příštího roku. Necelý rok dělí nás od významného jubilea. Vzbudí aspoň toto jubileum větší zájem pro dílo básníka života, úsměvů, rozmary, lásky? Není to žebrák, který prosí o almužnu; je to věřitel, který má právo žádati zaplacení dluhu.

Čechy mnoho dluhují Vrchlickému. Tento básník neměl doma mnoho štěstí. Jeho život, toť ponurá a tragická historie člověka, který zůstal své době cizincem, vida příliš určitě krásnější a rozkošnější pohody. Život velikého našeho lyrika zaznamenal mnoho nevděku a nelásky: bude také jubileum šedesátých narozenin básníkových jubileem nevděku a nelásky? Básník, který žádal kdysi od Venuše stálé vzrušení a opojení ženou (a dodejme: životem!), nezasluhuje něčeho: lhostejnosti a chladu. Viktor Dyk.

OTYLIE SKLENÁŘOVÁ-MALÁ †.

Skoro devět let se převalilo od té chvíle, kdy posledně stála na jevišti Hermiona v „Pohádce zimního večera". Čtyřicet let uplynulo od jejího prvního pokusu na české scéně. To bylo 3. května 1863, krátce po otevření Prozatímného divadla. Johanna v „Panně Orleánské". Tehdy Grund a Jakub Seifert pokusili se zároveň s ní o první jevištní ostruhy. Její úspěch byl bouřlivý. „Tak ještě ženská ústa na českém jevišti nepromluvila," řekl tenkráte Vítězslav Hálek, zjišťuje hned, že „máme tragickou rekyni, jaké jsme dosud neměli". Čtyřicet let... Je v nich celá, nadšením prosáklá a krásnými úspěchy českého divadla korunovaná doba. Z ponížení a odvislosti cestou k samostatnosti, k volnému vydechnutí, k radostné tvůrčí práci. Byly okamžiky v divadelním českém životě, kdy jsme byli větší než dnes. Paní Sklenářová, zahajujíc dráhu české herečky, majíc v duši žíznivě vpitý obraz Charlotty Wolterové, která se r. 1861 objevila jako zářivé světlo, vše oslňující, na vídeňském divadle, měla za sebou jenom malý pokus na Josefovském divadle ve Vídni, kde pod jménem Svobodova vystoupila v Töpferově hře „Duch času". Žákyně Altové došla v krátkém studiu u Elišky Peškové své průpravy. Nepoznala strastí a bolů kočující společnosti. Ocitla se rázem na prvním českém jevišti. Malém, stísněném, ubohém, provisorním. A šťastná hvězda jí zasvitla hned na poprvé. A svítila na další dráhu celého lidského věku. Měla štěstí také odchodem Anny Kolárové-Manetínské. Po ní nebylo lehko zaujmouti místo a vyplniti je. Paní Sklenářová to dovedla. Vládla silou i talentem. Hned v prvních letech projevila tolik smyslu pro hudbu a plastiku českého slova, tolik citu a vášně, že vyrůstala rychle, aby stala se tím, čeho jsme neměli a čeho již nemáme: v největší tragédku. Jako každý herec i ona vyrostla z prostředí doby. To bylo tenkráte, kdy na sceně vládl romantismus a klassicismus. Byla krásná zjevem, měla kovový, vyrovnaný, všech odstínů schopný hlas, sladkou lahodu slova, prostotu a mistrnost v ovládání verše. Hned od začátku šla vítězně. Nadšení dobové spletlo jí skvělý věnec zasloužené populárnosti kolem skráni. Již píle, vytrvalost spojená s fe-

nomemálností talentu nemohla než vydati nádherné květy. Rozsévala je na pražské sceně a ve službách rodícího se ústavu národního po českém venkově. Okouzlovala a podmaňovala. Ať byla to role sentimentální nebo tragické milovnice, ať tragické terciny, ať později role salonních dam a matek. Šla květnatými, bohatými luhy svých královských postav vždy jakoby větší než člověk bývá, stejně v úlohách velikého gesta nebo hřejivého vtipu, lehké rozmarnosti. Leccos podlehlo změně za to čtyřicetiletí její činnosti. Pominul pathos, zmizelo dokonce umění říkati verše v celé podstatě jejich síly i hudebnosti. Přišel realism. A ten nalezl kaz na jejím talentu. Zde bylo úskalí pro její tvorbu. Záchvěvy realistického a dokonce naturalistického dramatu ležely na oné straně jejích vzácných schopností. Dovedla jim dáti vše, čeho potřebovaly, jenom onoho prachu, jímž život zlý a všední je oblit, dáti jim nedovedla. Selské a dělnické královny řekl bych skoro. A přece doba neučinila ji zbytečnou. Duch všednosti nedovedl se jí dotknouti, nedovedl způsobiti, aby sestoupila s výšin svých snův. Měla vždy grandezzu — jako umělkyně na jevišti; žena v kalném proudu života. Byl to Shakespear, historické české drama, klassické i romantické drama cizí, jež našlo v ní stejně vyspělou jako vehementní, silou vášně překypující i vzorně zladěnou interpretku. A byla to zejména francouzská komedie, v níž jindy drtivá intriquánka rozzářila sladký, úsměvný humor. A tak jdou řadou její výkony: Julie, Ofelie, Porcie, Desdemona, Kateřina ze Shakespeara, jdou z českých postav Magelona, Monika, Kateřina Smiřická, královna Barbora, Drahomíra, Safonista v „Kasragince“, Salomena, Batříva, Straba, jdou z jiných Debora, Sapho, Phädra, její nejmohutnější výkon vůbec... Několik z řady celých staveb. Loučila se v plném rozkvětu nových sil Nezlomená, nevysílená. V době, kdy mohla ještě českému umění prospět. Odešla proti své vůli. S rozzářenými zornicemi, vidouc kolem nadšení, a přece s hořkostí v srdci. S tlumeným a marně přemáhaným bolem. Ne proto, že se viděla na konci cesty. Jediný pohled nazpět do činnosti tak plodné a významné mohl ji ukonejšit. Odešla s bolem, že tomu, čemu obětovala celý život, čemu zůstala věrna přes všecko lákání odjinud, českému umění, ještě sloužiti chtěla. A tak prožila těch devět let, jež zbývala do posledního dne jejího, v poctivém vědomí plodné práce tvůrčí i výchovné. Tím, že odešla v plné síle a vyzrálosti, zanechala nezkalený obraz. Jenom že mezera po ní zůstala.. nevyplněna. Každý je nahraditelný. Paní Sklenářová-Malá, žel, zůstala dodnes — nenahrazena. K.

Z UMĚLECKÉ BESEDY.

V neděli 7. ledna 1912 přednášel Karel Kamínek o Josefu Schreyvoglovi a jeho významu divadelním. Muž, který upadl v zapomenutí. A obnovilo-li něco po dlouhých letech zašlý lesk toho jména, nebylo to Schreyvoglovo vlastní dílo, bylo to studium prací a života Grillparzerova. Neboť Schreyvogel stál u kolébky prvních děl Grillparzerových, byl jeho rádce, učitel, dodával mu jistoty, ukazoval cesty. Schreyvogel (* 1768 ve Vídni) byl původně žurnalista; dramatické pokusy zapadaly, než dozrály v hloubavém jeho duchu. Byl žurnalista v nejkrásnějším slova smyslu. Vychovával k svobodě a zlepšoval. A byl jím v době josefínské reakce, kdy výkřik z Francie zalekl Vídeň a dohnal její úzkosti až v nepříčetnost. Po jakobínství slíděno všude, kde nebyla tupost a omezenost. Zasahováno i na pole mimopolitická. Tak

i Schreyvogel musil se často hájiti proti nařknutí, že je přívržencem tajných, podvratných spolků. Při tom vylíčen podrobněji duch tehdejší doby zejména na poli žurnalistickém v jeho předních representantech prof H o f f m a n n o v i, redaktoru „Wiener Zeitungu", a prof. Hofstättrovi, vydavateli čas. „Magazin für Kunst und Literatur"; vylíčen charakteristický pro dobu tu jesuitismus, pokrytectví, bázeň před lidovou výchovou, za níž nejkrásněji bujel černý květ denunciace. Před ní odešel i Schreyvogel do Jeny a Výmaru. Myšlenka žurnalismu ho neopouštěla. Na mysli tanul mu program, obsahující všecky základy moderního listu, zahrnující všecky kulturní, politické i hospodářské stránky národního života, podávající obraz duchového snažení a vývojové linie všeho života světového. List takový nebyl ovšem tenkráte možný. Vrátiv se do Vídně, založil tedy Schreyvogel s H o h l e r e m „Vídeňský umělecký a průmyslový komptoir". Byl mu zdrojem četných starostí a když se podniku nedařilo, dohnala poctivost a krajní dbalost obchodní cti Schreyvogla na čas i do ústavu pro choromyslné. Jméno žurnalistické zachránil svým „Sonntagsblattem", týdenníkem, jejž pod pseud. K a r e l A u g u s t W e s t téměř sám vyplňoval. V té době uplatnil se zejména na poli k r i t i c k é m; obracel se proti romantismu v literatuře. žaloval na stálý obrat do minulosti, na stálé spracovávání starých bájí v dramatické literatuře. Z té kritické činnosti vyplynul i význam Schreyvoglův pro Hradní divadlo vídeňské. Po bližším osvětlení zajímavých poměrů censurních, jaké tehdy Vídeň ovládaly, kdy byla ideová, obsahová stránka díla nemilosrdně komolena a kdy ani kusy klassické nezůstaly ušetřeny podezřívavého ostrovtipu censorova a přibásňovány k nim řady výstupů i osob, kdy propouštěny jenom hry, uplatňující reakcionářské zásady třeba formou krajně neumělecko, vylíčeny a podrobněji místy doloženy také poměry, jaké tehdy byly ve správě divadel za ředitele B r a u n a, konsorcia šlechticův, jež od r. 1806 ovládlo Národní divadlo i řadu scén vídeňských, kdy také ve vedení uměleckých ústavů ukazoval svůj škodlivý vliv pustý bureaukratism, tak nápadný zrovna tenkráte — neboť jinde, kde rovněž panovala němčina, byly přece již poměry daleko jiné. Na př. v Berlíně dal státní kancléř kníže H a r d e n b e r g nově jmenovanému gener. intendantovi dvor. činoher K a r l u M o ř i c i B r ü h l o v i prostou direktivu slovy: „Zřiďte nejlepší divadlo v celém Německu a a povězte mi pak, co to stojí." Nebo na př. v Praze za ředit. L i e b i c h o v a stala se pražská scéna nejvýznamnějším jevištěm německým; něm. divadlo pražské dosáhlo tenkráte svého vyvrcholení, prožívalo svoji „zlatou dobu".

Když ve Vídni také hrabě P á l f f y s heterogenním repertoirem svým ztroskotal, povolán k sanaci, ovšem po stránce o b c h o d n í především, Schreyvogel. Z jeho D e n n í k ů, tak významných v denníkové literatuře, v nichž ukládal poznámky o svých vnitřních bojích, nemilosrdné soudy nad svými slabostmi, obraz svého vývoje, vysvítá, že divadlo nebylo předmětem jeho tužeb. Naopak: bylo mu krajně lhostejným prostředkem zábavním, literárně i reprodukčně úplně pokleslým. A přece stal se r. 1814 tajemníkem Hradního divadla. Skutečně stal se však jeho uměleckým vůdcem. Stoje proti kancelářskému regimu i šlechtické libovůli, v divadle usazené. pracoval v polovičatém postavení svém, narážeje stále na překážky. Nestal se ani ředitelem, když se Hradní divadlo r. 1820 stalo

dvorním. V malém úřadě tajemnickém, ve skrytu, bez naděje na vlídné ocenění, skromně se krče za svým psacím stolem, bojuje proti zvůli pěti po měsících se střídajících režisérů, z nichž každý na dobu své vlády zaváděl výkony v duchu jiné deklamační školy, jenom vídeňské ne, pracoval až do r. 1832, kdy odměněn za neúmornou činnost prostým vyhazovem. Co mu bylo druhdy lhostejno, s tím byl zatím srostl; to stalo se mu ve vysokém věku zřídlem radostné práce, radostné přes všecky ústrky, přes všecky bolesti, jež způsobovalo vždy i způsobuje dosud vedení divadelního ústavu. Nepřežil také nežli na několik měsíců svého odstavení. Za jakých poměrů Schreyvoglovi bylo pracovati, vylíčil zajímavě ve svých zápiscch herec K. L. Costenoble.

Význam Schreyvoglův netkvěl v kanceláři, kde se spojují všecky nitky, slabé i silné, rozvětveného, úlu podobného ústavu, ani na jevišti, kde zkouškami se zajišťuje úspěch divadelní, umělecký i hmotný, význam toho tkvěl v literatuře. Dodával dobrá díla v dobrých úpravách, jsa nucen ponechati realisaci jevištní jiným. Vytvořil slovem repertoir vídeňské dvorní scéně, dal mu klassické hry německé i cizí, zejména Shakespeara. A nezapomínal na současnou produkci dramatickou. Tu projevil se jeho krajní zájem o díla Grillparzerova. A, hledaje, procházel stará divadla všech národů, zastaviv se zejména u básníků španělských. Co mu bylo mimo to umožněno, bylo sestavení výborného ensemblu. Byli tu Costenoble, Anschütz, Wilhelmi, Ludvík Löwe, Žofie Schöderová, Müllerová a j. — ensemble, jakého v tomto souhrnu neměla jiná scéna německá. Že po reprodukční stránce nedovedla správa divadla využíti všeho, co podával, není jeho vinou. I veseloherní schopnost reprodukční propadla manýře, herecké virtuositě. Překonati vkus vídeňského publika, pozábavě toužícího, tragédií, se Schreyvoglovi nepodařilo. Chybělo tu stále podmaňující kouzlo zladěného výkonu hereckého. Deklamační styly se křížily, bily a nebylo pevné ruky, kdo by vykázal přitékajícím talentům jednotné řečiště, kdo by jejich schopnostem dodal jednolitosti. A Schreyvogel sám snad ani neměl režisérského talentu. Měl však správné ocenění podstaty dramatického umění, klada umění herecké i literární vedle sebe jako prvky rovnocenné a chápaje úkolem divadla reprodukci poesie. Jeho vliv znamená pro dvorní činohru vídeňskou uzavřenou epochu.

Obraz poměrů vídeňského divadla zdál se volati po vyvolání obrazu pražské scény. Jenom že se zdálo účelným rozšířiti rámec a provésti kresbu v jednodušších liniích. Proto podjal se Karel Kamínek úkolu podati vylíčení poměrů divadelních v Praze od dob Boudy do založení Národního divadla. Přednášky, četně navštívené, byly se zájmem vyslechnuty. Omezujeme se na prosté registrování, poněvadž leccos z toho, co bylo pověděno, bude učiněno záhy přístupným. K.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo srpen a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguje Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.

Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 20. března 1912.

R. XL. LUMÍR ČÍSLO 7.

HELENA MALÍŘOVÁ:

DEN.

Sad plný poupat ráno byl
a zářil v usmívání,
pták v růžovém se keři skryl,
měl srdce plné přání.

Pták píseň svoji keři pěl
a všecky růže zkvetly,
sad v žáru poledním se chvěl,
rozsvícen všemi světly.

A večer, sad když oněměl
a víly k tanci zvaly,
pták s trnem v srdci šťastně mřel
a růže opadaly.

JAN Z WOJKOWICZ:

ZA VILÉMEM MRŠTÍKEM.

III.

Vilém Mrštík je předními našimi kritiky nedoceněn.

1. Křivdí se mu tím, že je interpretován jen jako téměř výhradný k o l o r i s t a, a to ještě hlavně jen malíř ž i v ý c h b a r e v a v z r u š e n é h o p o h y b u. Pravda: v jeho díle jsou, jako by z díla vyskočivší „kusy“, které možno směle až jen zcela po malířsku odborně nadepsat jmény barev: tak na př. „stříbrná“, „červená“, „zlatá“, nebo „červená, bílá, modrá, žlutá“ a pod. Ale tento Vilém Mrštík virtuos je jen V. Mrštík „Obrázků“, jinak pouze ojedinělých míst v ostatním díle V. Mrštíka umělce. V díle V. Mrštíka jako celku jsou předně téměř v stejné míře zastoupeny intensivní dojmy sluchové, jako zrakové (poměrně ovšem, neboť dlužno uvážit, že v prožívané skutečnosti vůbec dojmy zrakové silně nad dojmy sluchovými převládají!). A dále: Nejsou to vůbec vždy jen zrakové a sluchové dojmy intensivní, citové stavy vzrušené nebo se progressivně stupňující (byť byly v poměru k životní zkušenosti průměrně četnější), nýbrž i vněmy zrakové i sluchové slabší, delikátnější (až i hraničící na malbu tmy a hudbu

ticha), stavy a děje v přírodě i duši mírnější nebo všednější, bez gradace, ba i antiklimaxem charakterisované (tichnutí, hasnutí, šeření, mizení; uklidňování se, zapadání v snění s progressivním úžením se pole vědomí atd.), jež líčí a umí mistrně líčit. A konečně: V. Mrštík by ani nebyl impressionistou slovanským t. j. naturalistou rozeným, ani by nemohl být tvůrcem těch svých především animalních, matce Zemi blízkých, bytostí, kdyby v jeho díle vedle vněmů a představ t. zv. vyšších smyslů a vedle duševních stavů, určených jednak ideovými podněty, jednak smyslovými jevy světa vnějšího, nevyskytovaly se na náležitých místech i ty, tak těžko umělecky reprodukovatelné, pocity a vněmy tělové a duševní stavy převážně a primerně tělesnou disposicí navozené. Nejvíce se však proti tomu, aby V. Mrštík byl vykládán jednostranně jako „malířské ingenium“, vzpírají ty partie (a mnohé zvlášť zdařené!) v jeho díle, ba celé jednotlivé práce — tak na př. téměř celé „Stíny“, románek „Babetta“, dosud otištěná část „Zumrů“ — v nichž se téměř úplně obešel bez charakterisace barvou a pracoval jen kresbou a modelací. Úhrnem: V. Mrštík v zdařené části svého díla je impressionista v plném toho slova významu, t. j. interpret vněmů, představ a dojmů modality, druhu a intensity rozličné, a v takovém zákonitém spojování a střídání a s tou illusí časového průběhu jich, aby budily zdání skutečného prožívání. Ta převaha situací a vněmů náhlých, bohatých, pestrých a mocných a jim odpovídajících vzrušených stavů citových a volních (s následujícím je příslušným jednáním) je jen relativní, jen differentia specifica jeho impressionismu, jako výrazu určité individuality; a tento lyrický, „mrštíkovský“ impressionism je útvar neobyčejně přirozený, protože temperament autorův, jeho lidé (většinou vášniví a pro přírodní krásy vnímaví Moravané), jeho prostředí (malebná Morava i s jejím folklorem a malebná Praha) tvoří dohromady harmonicky korrespondující, uzavřený celek.

2. Proti V. Mrštíkovi se činí námitky jako proti umělci-ideologovi: Vytýká se mu primitivnost jeho postav, povrchnost jeho psychologie, úzký myšlenkový obzor a malá filosofická hloubka vůbec. Pravda je tolik: V. Mrštík, jako člověk, je inteligent, který v základní své bytosti zůstal hluboce blízký Přírodě, Kořenům Bytí. Jemu a jeho lidem je příroda a svoboda to, co je rybě voda: prší-li dlouho venku, je-li dlouhá zima, je-li nutno žít déle v uzavřených zdech nebo v prostředí společensky příliš nesvobodném, protipřírodním (škola, kancelář), cítí

až fysickou nevůli a choření — a když se dostaví konečně krásný čas, nebo přijde jaro, nebo se dosáhne želaná svoboda: ožije v něm a v nich celý člověk, srdce bije hned synchronicky a syntonicky se srdcem přírody, prsa dýchají z široka, zvedá se hlava a náručí tak, jako to činí právě ona. Jeho aktivita je většinou málo kultivovaná, přes hráze se rozlévající, affektová, jako aktivita Přírody: jednak energií bohatá, ale plýtvající jí, nedostatečně účelně ji soustřeďující a regulující, odtud kypící a vagní zároveň, jednak sice výbušná, ale poměrně málo initiativní, více reagující na podnět, ale tu mocně, až opět často bez náležité oekonomie. On a s ním „jeho" lidé jsou vůbec lidé dionysští: Hudba, zpěv, zavolání Přírody, možnost krásného milování — a už se necítí, nechtějí se cítit. V. Mrštík stojí vždy na straně srdce nebo krve a jejich práv, vždy proti falešné nebo pokrytecké morálce, vždy proti fanatismu církví. A neznám hned tak umělce, který by měl tak přímo smyslný zájem a zálibu na svobodném, plném projevu přírody v jedinci nebo masse, zvlášť jde-li o exemplář zdravý, silný a krásný a o massu v základě poctivého a zdravého jádra, jako V. Mrštík: při styku s takovým zjevem jeho styl hned zkrásňuje, rytmus dikce se zvedá, slovo maluje a zpívá zároveň. Tímto vztahem V. Mrštíka k Přírodě je dán i jeho vztah k t r a d i c i: Z něho pramení to jeho zvlášt silné akcentování národnosti a tradice v umění a všude jinde (a opírání se o ně, dovolávání se jich: citáty, příklady), jeho až upřílišněné větření snobismu všude, vášnivost jeho boje za Starou Prahu, jeho velký smysl pro národní a rodinné památky vůbec, a konečně celý tradicionelní ráz jeho vlastenectví.* V. Mrštík-u m ě l e c přirozeně odpovídá tomuto V. Mrštíku-člověku: Staví se k látce jako n a t u r a l i s t a vůbec, specielně pak vzhledem k smyslovému vztahu k látce v ten nejbezprostřednější vztah vycitovatele, jakým je i m p r e s s i o n i s t a;

* Mocná citová affinita k tradici, jež vede přirozeně snadno i ke konservativismu s jeho dobrými i špatnými stránkami, zajisté je u umělců založených impressionisticky zpětně spoludeterminována opět i jich percepční sensibilitou: Dojmy z rodného kraje, zvyky o svátkových slavnostech a pod., zanechávají v jich sensitivní bytosti nezničitelné stopy, srůstají s jejich duší, stávají se silným, hlavním zdrojem jak citové rozkoše, tak umělecké inspirace pro ně — a tak každá změna v nich znamená zároveň alteraci jejich vlastní bytosti, a tím i důvěrněji než kdo druhý cítí, jak mnoho znamená pro národ celý podstatná změna půdy, kterou tento po staletí obýval, přizpůsoboval se jí, sám i přizpůsoboval ji sobě, co pro něho znamená změna národního kroje, zvyků — a tak je u nich nutně vlastenectví raçové spjato s vlastenectvím territoriálním a ethnickým.

⁂

jako látku si volí pochopitelně jednak p ř í r o d u samu, jednak člověka svým duchovým životem poměrně méně niveau přírody vzdáleného: č l o v ě k a p r ů m ě r n é h o. Hodnotí pak tento svůj svět kriteriem nejbližším, jemu nejpřirozenějším: p ř í r o d o u a t r a d i c í. Tak V. Mrštík staví proti sobě hlavně dvojí základní typ postav a prostředí: Na jedné straně sympatický mu svět přírody a tradice (což mu znamená zároveň: raçové zachovalosti), representovaný zejména venkovem průmyslovému životu továrenskému a velkoměstskému vzdáleným, s jeho přírodními krásami, s jeho prostými a samorostle se rozvíjejícími poměry životními a společenskými, s jeho lidmi žijícími dle svých instinktů a zděděných zvyků, tím jednotně a tím krásně — tento svět je národní a mravní síla a samoděčná krása, ten má moc obrozující a uzdravující; na druhé straně líčí antipatický mu (a tím často i zaujatěji, zjednodušeněji pojímaný) svět protipřírodní, ne však vyšší, kulturní, nýbrž svět pseudokultury (a eo ipso i: kosmopolitičtější, degenerovaný), representovaný hlavně velkoměstem nebo prostředím továrním a venkovem jimi nakaženým, s jeho porušenými instinkty a tím mravy a zvyky — tento svět je hlízou národní i mravní, neboť v styku se světem prvým tento fysicky ničí, materielně vyssává (židovství!), národnostně a ethnicky porušuje, mravně depravuje. Úkol ochránce a vychovatele zde je úkolem skutečné intelligence a na přírodě postavené kultury — proto se V. Mrštík tolik obírá jejím dorostem: studentstvem. Student tvoří střed jeho nejobjemnějších děl t. j. románů, student duchově průměrný a typický se svým vnějším a vnitřním životem a vývojem je předmětem jeho románové analysy — neboť na něm, na průměrném a tedy nejčetnějším studentu záleží, protože v něm se nejedná jen o něho, ale i o lid. Jordán „Santy Lucie“ (intellektuelně průměrný, ale vyjimečný svou ethickou sensitivností a aesthetickou sensibilitou) a Ríša „Pohádky máje“ (úplně průměrný a typický, zdravého jádra, ale porušený Prahou) jsou dosud kulturní a národní činitelé trpní — prvý oběť pseudokulturního prostředí Prahy, druhý zachráněný přírodou a tradicí, jež k jeho duši i smyslům promluví hlasem jeho rodiště a nejkrásnějším, nejpřirozenějším květem svým: Helenkou.* Román „Zumři“ snad (doufejme, že

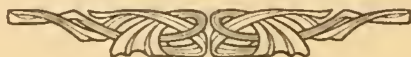
* V 9. čísle „Noviny“ F. X. Šalda v krásném, ale stranném článku, v němž svůj názor o V. Mrštíkovi ideologovi a umělci sestavil ve vyrovnaný a definitivní úsudek a tvar, napsal též větu: „Osud Jordánův bylo by možno na př. úplně klidně zaměnit za osud Ríšův, aniž by bylo nutno hnouti v karakterech jejich jen tečkou nebo čárkou.“ Psychologická nemož-

v knižním vydání dobře přepracovaný: komposičně zintegrovanější a sestředěnější) přinese typ studenta kladného, společensky tvůrčího — takže by byl V. Mrštík zanechal ve své studentské trilogii celou (v hlavních, hrubých rysech ovšem) mravní biologii českomoravského duchově průměrného a typického studenta: kde a jaký podlehá, jaký a čím se zachraňuje, jaký a jak se stává společensky, národně hodnotným, a to vypracovanou v logicky krásném pořadu a vždy přilehlém prostředí. — Podává-li V. Mrštík tento svůj svět postav v jeho vnějším vzhledu, gestech, mluvě, v způsobu nazírání, souzení a jednání věrně a co možná plně (a to z větší části činí), a jedná-li se tam, kde se spokojuje jen silhouetou, právě obyčejně jen o obraz, takže úmyslně v středu stojí příroda a její život, a postava v ní je jen částí přírody, jedním momentem v jejím životě, jejím dochvilným zosobněním (a jak dovede postavit pevně společnost a osobu a vidět kde chce, především svět lidí, ukázal nejlépe ve svých „Stínech“, kde je společnost a figura prius a příroda posterius): Je spravedlivo mu vyčítat, jako vadu, že podává jen svět přírody a svět typického lidského průměru, t. j. člověka přírodního nebo pseudokulturního, ne svět kultury a lidského výjimečného nadprůměru (v složitosti nebo aktivnosti) — když přece — umělecky — není zpracování tohoto typu vždy nutně méně hodnotno, než zpracování typu duchově vyššího? Nebo mu snad vytýkat jako vadu, že nezpracoval obé — když přece universálnost je vůbec výjimkou, údělem genia? Nebo, kdykoli se mu přiznává jeho velká umělecká hodnota impressionisty, omezovat glossami jeho celkovou hodnotu umělce tím, že se mu vyčítá jeho pouze biologicko-socialní, ne filosoficky základní analysa a hodnocení světa jeho postav a poměrů — jako by Dostojevský a Tolstoj byli zjevy tak všední, že by se jejich kvalitami měl vykázat každý větší umělec, nemá-li dostat na své dobré vysvědčení omezující poznámku s „ale“ —? —

Hodnota prvořadého umělce V. Mrštíka v Čechách je v jeho velikém impressionismu; je-li ideová stránka jeho talentu uměřená (nikde podstatně nerušící, naopak komplementární) této jeho hlavní, pro něho rozhodující schopnosti — proč ne pouze konstatovat, proč vyčítat její meze (ne

nost! Ríša nebyl tak mravně hyperaesthetický jako Jordán, ten by byl v materialní situaci Jordánově v Praze nezhynul tuberkulosou z hladu, nýbrž přizpůsobil se a podlehl mravně, zlumpačil.

vady!)?* Proč u nás tento jeden z největších impressionistů vůbec nemá platit eo ipso za prvořadého českého spisovatele? Proč jeho dílo je nazíráno jako něco jen a jen provisorního, jako jen přechodní stadium literárního vývoje, více méně nezpracovaný materiál, zajímavý, ale jen napolo zdařený pokus a nedoběhlý náběh a ne jako — alespoň ve své zdařené části — definitivní a v sobě uzavřené dílo, které je ovšem také jedním z článků vývojového řetězu Literárního Umění a Českého Literárního Umění, ale zároveň také článkem uzavřeným, jedinečným, svéhodnotným, nejen stadium, ale i dílo? (Konec příště.)

PAVEL SULA:

HEREC.

Bylo to před 20 lety v tomto podivném bouřlivém městě, kde se věčně kříží meče jako na bojišti, kde se věčně bojovalo a za cosi bojuje — jednou za volnost slova a přesvědčení, jindy za víru a náboženství, jindy za národní rozmach a projev — věčné boje. Jak miloval toto svoje rodné město právě pro jeho bojovnost a pro jeho mladou, chtivou odvahu! Vystupoval tu před 20 lety jako mladík, adept — v divadle. Dnes už ho nikdo nepoznává na ulici, jen veliké jméno přináší z ciziny, čte je tu za výkladními skříněmi a na plakátech jako sensaci. Patrně město rodné jest vzrušeno jeho slávou a zvědavo na nové umění, které přináší, na mužnost a zralost probičovanou cizinou. Těšila jej tato patrná zvědavost.

* Jak V. Mrštik theoretik a V. Mrštik umělec byli cele jeden člověk, ukazuje nejen fakt, že pojal do „Zlaté niti“ i několik svých theoretických studií — ale také a zejména to, že některé jeho obrázky přímo končí společenskou kritikou a vzdechem, a naopak, že v knize „Moje sny“ najdou se ryze impressionistické a lyrické — a to krásné — passáže, jako přímo analogické některým z jeho knih belletristických: na př. krásná slovačka článku „Krásná země“ je analogon krásné dívky z „Dědouška“, líčení náhlého nadšení studentstva v shromáždění ve věci za Starou Prahu v článku „Studentstvo a Stará Praha“ analogon líčení nadšení moravského studentstva při slavnostním představení v Národ. divadle ze „Santy Lucie“ a j.

Šel ulicí, z každého jeho gesta zíral herec. Tvář měl plastickou, staženou ve vrásky, zcela vyholenou — a tělo pružné jako loutka bez kostí — šel hrdý, teplem zadýchaný, panovník neviditelného svého království, miláček svého obecenstva. Aristokratickou rukou odháněl cosi bezohledně s cesty.

Ale jeho oči teple a příjemně zamlžené tajily přece zvláštní úzkost. Zde debutoval na předměstské areně, rozohnil mládež temperamentem, břitkým sarkastickým přednesem, za nímž se tajila však horká lidská bytost hluboce cítící a myslící, hluboko sahající do srdcí lidských. Jeho slovo provroucnělé mělo vskutku silnou ozvěnu v mladých bojovných srdcích. Měl dar vžít se a převtělovat se povahou i životem, oprostit se úplně. Jedinou chvíli nebyl tentýž — ale stále nový a vždy jiný, věčně bojující sám se sebou, nevyčerpatelný v povahách i gestech i v tónech, jako by žil kolika plnými lidskými životy.

Začal tu studovat jako mladík Šekspíra, svého šarlatového krevnatého Šekspíra, miláčka — a každé představení bylo mu vítězstvím a triumfem. A přinesl bojovné mládeži bouřlivého města Ibsena. Nechával vyznít každé jeho slovo široce, do největší šířky a hloubky, aby z něho předal obecenstvu nejširší smysl, pravé ibsenovské slovo plněné šerem a tajemstvím, neklidem a symbolickou hloubkou. Prošel všecka zdejší jeviště a zakotvil ve Velkém divadle jako miláček mládí a odvahy. Často po premierovém představení studentstvo ho provázelo slavnostním průvodem a pokřikem, neboť bojoval s nimi a vítězil s nimi, jako mluvčí jejich odvahy a jejich citu. To byl mlád a žil rád této odvaze tvůrčí a vznosné síle mladistvé.

Tvořil reky z této generace, naplněné a nesené její odvahou a silou bojechtivou, tvořil reky pro ni, pro její posilu a rozmach, inspiroval ji pro život prudký, učil tuto generaci vidět. Neboť básnit znamená v i d ě t, jak říkával starý Ibsen.

I děvčátka k němu chodívala do bytu tenkrát, s kyticemi, rozpačita, prosila za slůvko, podpis, podobiznu — a nabízela za tento dar i tělo i duši.

Znal svoje pokolení, svou mládež.

Na Velkém divadle hrál tenkrát prince, filosofa i blázna. Rezal bezohledným pitevním nožem nitro své, aby mohl svému obecenstvu podat duši toho člověka, jeho sarkasmus i vroucí srdce. Naplnil každé hamletovské slovo filosofií mládí, všemi nervy s v é doby, hrál s v é h o Hamleta.

Nebyl to jeho život vlastní v této masce? V této prosté filosofii: — Být či nebýt?

Netýral a nepitval s e b e pro rozkoš a uvědomění davu sedícího v ložích, naslouchajícího a kritisujícího každý jeho posunek a slovo? Hrál s v é m u obecenstvu, své mládeži kritisující a děvčátkům rozpukajícím láskou.

Hrál na nervy svého publika, jako umělec rozumějící době, tepu její krve a rychlosti její myšlenky i hudebnosti jejího citu. Svou hrou vytvořil novou bojovnou falangu nového hlubšího pojetí života, nové poesie, bojovnou četu ženoucí se za objevenou krásou Země.

Ano, premiera Hamleta otevřela mu srdce všeho mladého, chtivého, vítězného v bojovném rodném městě věčných bojů. A znovu vzpomíná: první dějství prostřelo jakýsi chlad a přísnost mezi ním a hledištěm — ale další dějství rozvíjela se prudce a útočně, Šekspírovským pravým tempem. Podíval-li se do obecenstva, viděl jakousi omamnou rozkoš v očích celé slité massy, ztrnulé horkým nedočkavým dechem. Poesie zapálila srdce diváků a svítila nadšením očí. Výstup s Ofelií zamrazil však tento rozkošný úsměv publika, jako by první jarní mráz zničil všechny pupence vonící mízou a jarní předtuchou. Hledištěm šla jakási hrůza nad hloubkou první uvědomělé lásky, nad drtivou silou neodolatelného osudu. Oči mužů se zakalily — oči žen se leskly jako dýky. Zdálo se herci samému, že zvedá obecenstvo silou svého hlasu do výšky, do ohromné výšky nejvyšších horstev zemských, mezi věčný sníh a led — a že z tohoto třpytného, ostře mrazícího ledovce obzírá život dole, kdesi mezi zelení, v moři budov a ulic, že objevuje lidskou společnost jako pachtící se mraveniště, kopeček zmuchlaných zájmů a životů. Hlas mu řezal tímto ledovým ostrým svistem horským, vysměvačným a bičujícím — ale roztál jarní předtuchou a zvonil posléze silou a odvahou.

Tenkrát žil na jevišti. Žil Hamleta a miloval Ofelii.

Proto šla hrůza obecenstvem při jeho gestu a mrazivá rozkoš poesie z jeho slov. Kolikrátkoli zde hrál tuto roli, stupňoval se účinek, neboť prolnul srdce svého reka i svého obecenstva — —

Potom potuloval se cizinou, sjezdil světová jeviště, honil se za slávou tragika, sklízel vavříny ve všech střediskách kultury a nechal se obdivovat i milovat.

Říkali o něm: Berlínský herec hraje Hamleta tvrdě, filosoficky — ale náš český Hamlet je srdce a vůle.

Těšil se, jak si doma zahraje, jak po triumfech cizích vjede na domácí scénu rodnou, která mu dala jméno i slávu první.

Zítra! Zítra zahraje zase svému rodnému městu, jeho hrdinné, bojechtivé mládeži svého Hamleta.

Byl šťasten a rozkošná nálada hnala jej sadem i ulicemi — — nemohl se rodného dojmu nasytit. Procházel všecka místa význačná, kam chodíval před 20 lety. Ulehal pozdě v noci s nadšenými dojmy, neboť tu byl věru zase jako doma.

Dům byl vyprodán. Zejména parter, balkon a galerie hemžily se mládeží, leckde na mřížích visel převislý trup nehybný s očima na jeviště upiatýma. Lože obsadili boháči, balkon professoři a esteti, sedadla kritiků v popředí balkonu, všechno jaksi slavnostní v úboru saloním.

Snad se můj národ emancipoval, myslil si, a bylo mu příjemno. Když jsem hrával na předměstí zdejším, viděl jsem v obecenstvu i svlečené kabáty, v meziaktí dokonce se leckde hráli i karty!

Jaksi potěšil tento úspěch a pozornost.

Hamlet se rozehrál. Cítil oči, jež ho obklopovaly, a soustřeďoval je vědomě na každý svůj pohyb. V předních řadách nějaké dvě obstarožné dámy věčně se usmívaly, ale patrně bez vědomí. Ty usměvavé dámy jsou mu velmi nepříjemny. Chtěl by na očích obecenstva číst a prolínat hru jeho nervy, vésti je před otázky hamletovské — ale zdá se, že necítí té ocelové prudké pozornosti napiaté, jež hlediště by zmrazila a vznesla ho vlnou do výšky, odkud by obzíral lidské mraveniště — s vrcholu hor věčnosněžných.

Marně napínal všecky smysly, aby pochopil tento záhadný úsměv dam. Zdál se mu konečně konvencí — a to jej zabolelo. Byla to spíše shovívavost. Pohrdal jí. A stále se mu vtírá do očí a do hry. Bál se pohledět výše na balkon a galerie — aby ho nezklamal shovívavý úsměv.

Když akt dohrál, ozvalo se několik předních míst — pak teprve jaksi ze zvyku zatleskala galerie.

Na ni, na mládež přece čekal! Je to možné? Což jsem cizincem? Nepochopili mne?

Zeptal se regisseura jaksi mimochodem:

— Studentstvo nechodí už do divadla?

Regisseurovi byla tato otázka podivínská, odpověděl: Nejvíce studentstva chodí na Šekspíra a Ibsena — ano, na Šekspíra. Mělo dobrou tradici u nás! Měl jste úspěch — zdá se — a odběhl.

Nebyl nikterak spokojen a neměl vůbec úspěchu.

— Obecenstvo bylo shovívavé, řekl trpce. Pokračoval ve hře, bál se skoro vlastního hlasu. Připadal mu cizí v těchto starých kulisách, kde hrávalo jeho mládí — i starý i vyšeptalý hlas. Napínal jej a moduloval — ale věčně shovívavý úsměv společensky taktní v předních řadách. Polil ho ruměnec, neboť se styděl za konvenci.

Zahlédl posléze, jak jedna dáma v přední loži jemně zazívala pod svým vějířem.

A zase potlesk mechanicky, jaksi z milosrdenství. Mládež ho sice vyvolala, ale nebylo tu nadšení a žáru strhujícího.

— Jsou ke mně milosrdni, zdá se, že jsem cizincem v rodném městě. A mládež nedovedu už rozehřát a inspirovat. — Sestaral jsem? tázal se úzkostlivě herce kolegy, boje se této otázky jako smrti.

Ale v tom zvonili. Ani výjev s Ofelií nerozproudil souvislost krve a nervů s hledištěm, bylo mu náhle čehosi líto.

Želel vlastního mládí, vřelejšího a výbojnějšího, jež ovládlo a panovalo tomuto domu. Při poslední scéně slyšel, jak kdosi zašustil bonbonierou. Dokonce jeden starý pán ve skřipci zlatém začal se ohledávat, neztratil-li klíč od svého domu Řekl ve zmatku kulisáři: Nejsou shovívavi, ani milosrdni, jsou dnes útrpni!

Když měl sehrát závěr, zpozoroval, že v ložích pánové stojí v rukavičkách a dámy mají hedvábné šály na šíjích, chystají se odejít, jakmile opona spadne. Přál si, aby se už opona sřítila, přál si poplachu nebo paniky nebo ohně — rodné město jej rozčilovalo klidem a lhostejností.

— Ani útrpni nebyli, řekl sám k sobě — ale zcela lhostejni! Změnila se generace, vyrostla výše z dřívějších názorů, probila se k jiné filosofii životní, než jakou on jí podával s jeviště svým gestem a slovem? K čemu se probilo nové pokolení, že mu nerozumí, že jej tak studeně a lhostejně přijalo? Jeho herecké podání nestačí už sytit mladé duše a bouřit toto nadějné město věčných šarvátek do nových vítězství?

Bylo mu trpko — a sehrál rychle svoji úlohu. Několikrát byl vyvolán — ale neobjevil se, obecenstvo už beztak zpola odešlo; byl tuze tvrdý — nešel se poklonit tomuto hledišti. Nechápalo jej. Už ho nikdy nepochopí. Žije tu jiná mládež a jiná naděje. Zdá se mu, že pojednou sestaral o padesát let — a že zapomněl všecky svoje brilantní úlohy, zcela zapomněl. Město žije jiným

duchem. I jeho umění sestaralo — a je tu jen několik vzpomínek na bývalého umělce — dnes sestaral sám — —

Šel z divadla ulicemi kamsi do sadů tmavou hlučnou nocí. Tolik žádal si posvěcení a uznání rodného města, věčně mladého, ale sestaral pro ně, nestačí už. Jak chtěl se dnes vyzápasit za cosi věčně krásného, čemu lze obětovat všecko, poslední dech i pohled — —

Ale byli shovívaví, milosrdni, útrpni i zcela lhostejni k umění. Odcizil se.

Usedl na lavičku v parku, kde nadšeně snad kdysi poslouchával tepnu rodného města, příznaky jeho zdraví a síly a oddaného vroucího mládí. Neměl už jeho lásky, pro niž si přišel. — —

Rozevřel svůj prsten a požil jedu.

Rysy vědomě složil v trpkou otázku hamletovskou, v záhadný úsměv satirického prince dánského — a sehrál poslední scénu své životní hry. K. 25./II. 1910.

KAREL KAMÍNEK:

ČLOVĚK.

Hra o jednom dějství.

(Pokračování.)

Jiřina. Já? Ne. Já věřím jen v právo sebeurčení.

Neumann. Co je to?

Jiřina. To je —

Neumann (rychle). Počkej, už vím. To je jako — Václav o tom mluvil zmatené řeči. Takhle by se to snad mohlo říct: Jak si usteleš, tak si lehneš. Ne? Ale jenom jedno je při tom důležito: Nenávidíš pány?

Jiřina (s úsměvem). Nenávidím.

Neumann. A věříš, že jsou příčinou všeho zla na světě?

Jiřina (s úsměvem). I to věřím.

Neumann (oddychne). Pak je to docela správné náboženství. Toho se drž, toho — sebeurčení.

Jiřina. Zdá se, že vaše náboženství je velmi prosté. Vaše desatero má jenom jedno přikázání.

Neumann (uraženě). Ty's hloupá . . . Hloupá jsi. A já tu s tebou o takových vážných věcech . . .

(V tom vejde Dvořák, provázen Václavem.)

Jiřina (nakloní se rychle k Neumannovi). Mlčte na okamžik. Václav má návštěvu.

Neumann (úplně zaražen, zmlkne).

Václav (je klidný a mírný. Jde pomalu, doprovázeje Dvořáka, jenž rychle přejde; mlčky Jiřině se zběžně pokloní. U dveří se zastaví a vyčká příchodu Václavova. Podá mu pak ruku, stiskne ji mlčky a pohlédne naň významně. Chtěl by odejíti beze slova, ale posléze neodolá, aby znovu nestiskl Václavovi ruky a neřekl tiše). Tedy umluveno.

Václav. Zcela.

Dvořák. Zcela a pevně.

Václav. Pevně. Všecko zní jasně . . .

Dvořák (odejde).

Na scéně zbudou: starý Neumann, Václav a Jiřina.

Neumann (tiše k Jiřině). Už odešel?

Jiřina (tiše k němu). Ano.

Neumann (nahlas). Kdo to byl, Václave?

Václav (přejde pokojem, po chvíli teprve). Přítel, otče.

Neumann. A co že chtěl?

Václav. Co? Přišel se podívat. Celou zimu tu nebyl. Jen tak — po zdraví se poptat.

Neumann. Pravda. Však jsem si myslil, jaké že to máš přátele. Celou zimu! Ty's tu stonal, ležel, a ani jeden jediný! Ale z toho si nic nedělej. Však tě život už poučí. Přátele má jenom ten, kdo někde pevně sedí. A má je proto jenom, aby mohli lehčeji zasednout na jeho místo. Teplé hnízdo vábí, holečku. Každého a zejména přátele. Když jsi tu ležel, neměl jsi jich. Postel nemocného nebyla dost silným vnadidlem.

Václav. Máš vždycky pravdu, otče. Ale bývají přece také výjimky. Snad některý z nich chtěl přijít a nemohl.

Neumann. Nevěř! Nikdo nechtěl! Ležel jsi a neměl ceny v jejich očích. Ale přijdou, jeden po druhém, všichni, až tě budou potřebovat. Až budou třeba chtít někde za sebe tě nastrčit. Pak si vzpomenou . . .

Václav (mlčí: zvedne se a přejde neklidně pokojem).

Jiřina. Podle vás nebylo by vůbec ve světě přátelství . . .

Neumann. A že také není. Dnes už není. Bývalo. Ale ty doby už minuly. Tomu je už dávno. A vypravuješ-li dnes o přátelství, vypadá to jako pohádka. Jsou ještě přátelé. Ale to jsou psi. Náš Lord tamhle na dvoře v boudě — to je přítel. Podívej se mu do očí. Mají snad ještě starý ráz. Z nich vyčteš, jak by se

dovedl pro tebe obětovat. To je jediný, který by byl ochoten ochránit tě před zlým člověkem. A dnes je snad každý člověk zlý . . .

Václav (potlačuje vzrušení. Je vidět, jak uměle udržuje na povrchu klid).

Jiřina (s úsměvem, stále vlídně, skoro konejšivě). Tak hrozné to, probůh, ve světě snad přece jenom není . . . Každý člověk . . .

Neumann. Život otevře ti oči. Poučí tě. Jsi hloupá. Nevíš ještě, co je svět . . .

Jiřina. A je-li svět tak zlý, jak myslíte, čím ho napravíte?

Neumann. Ničím. Ten se nedá napravit. Shnilého stromu nezachráníš. Zalévej, pěstuj, okopávej, dělej co dělej, nezachráníš. Tu je pouze jeden prostředek.

Václav. Totiž . . .

Neumann. Sekera. Dolů s ním. A svět je jako takový shnilý strom. Nic jinak.

Jiřina (s úsměvem). Vy umíte kreslit krásné obrazy! . .

Neumann. Nic na tom není krásného. Nic, docela nic. Jsi hloupá. Ženská jsi. A co ty, Václave . . . Venku je krásné slunce. Myslím, že už bude poledne. Kolik že je hodin?

Václav. Půl dvanácté.

Neumann. Měl bys se jít drobet vyhřát. Což? Povídal přece doktor: vzduch a slunce.

Václav (neklidně). Vím. Ale nemohu. Teď nemohu.

Neumann. A proč pak?

Václav. Mám práci.

Neumann. Aha, přátelé tu byli. Chtěli něco. Jen posluž, synáčku!

Václav. Co všechno nespletete dohromady. Jako by každá práce jen pro přátele byla.

Neumann. Nu, každá není. Pravda. Koná-li člověk práci pro sebe . . .

Václav. Pro sebe nebo pro ostatní! Netřeba, aby každá práce měla rámec vlastního prospěchu. Může mít i vyšší posvěcení. Teprve pak stává se, čím býti může a má: činem!

Neumann. Nerozumím, co povídáš. Ale vím, že jenom ta moje práce je zdravá, která je v můj prospěch. Každá jiná je hloupá. Vím to dobře. Což jsem nepracoval pro jiného? Celý život? V mých očích, které v okamžiku vyhasly navždy, vidíš, co to znamená pracovati pro jiné.

V á c l a v. Tvoje práce byla jiná, než jsou moje úkoly.

N e u m a n n. Nu ovšem, dnes se už jinak pracuje. Tak, že to už ani pochopit nemůžeme — my, staří. A na konec se ještě budeme učit od synů, co je to vlastně práce . . . Nebo — úkoly — tak jsi povídal, myslím . . . To my proto byli tak pozadu, že jsme měli j e n o m práci . . .

(Pausa.)

V á c l a v (podívá se na hodiny. Chodil neklidně, jako by uvnitř zápasil. Tiše). Bude pomalu nutno rozhodnout se. (K otci.) To všechno, co povídáte, jsou hezké řeči. Mám je rád. A ctím je i vás. Nemáte, myslím, příčiny stěžovat si do mne.

N e u m a n n. Toto. Ani v nejmenším. Máme přece stejný osud. Otec i syn. Oba utratili jsme se v cizích službách. A páni jdou klidně dál a na nás nevzpomenou. Proklatí!

J i ř i n a. A tak octli bychom se pomalu zase tam, kde jsme byli.

V á c l a v. Jsou páni a sluhové. Jsou. Takový je řád světa. Byli, jsou a budou. Ale povězte, k d o z nich je šťastnější?

N e u m a n n. Mohl bych ti říci, že nevím, že se starám jenom o sebe, že je bližší košile než kabát. Ale tak ti povím: páni. Mají všechno, protože mají nás. Stoupají po cestě, kterou my jsme upravili, získávají moc z toho, co my vydělali v potu tváře, aby, když se dostanou nahoru, naplili nám dolů zrovna do tváře — povídal's to jinak, můj synu? Jinak v těch chvílích, kdy jsme klidně hovořili spolu, otec a syn, kteří si rozuměli?

J i ř i n a. Na té straně vrcholy — na oné údoly — a srovnati vše v hladkou plochu nelze . . .

N e u m a n n. Stojí psáno: Oko za oko, zub za zub!

J i ř i n a. Lásku zplodíte jen láskou, ne nenávistí. Ne násilím.

N e u m a n n. Což ty!

V á c l a v (po krátkém váhání). Kdybyste viděl otče, viděl vše, co kolem vás se děje, mohl jednati sám a bez pomoci jiného, neodvisle, zcela dle své vůle a dle svého svědomí, a proti vám stál ten, kdo spáchal na vás křivdu, přímo nebo nepřímo — co byste učinil, maje ho tak na okamžik v moci? . . .

N e u m a n n (sedí chvíli, pak se vztýčí pomalu a řekne tiše). Zabil bych ho!

V á c l a v. Zabil?

J i ř i n a. Vy?

Neumann (prudce). Zabil bych ho! Při těchto šedinách, učinil bych to! Neboť mám právo zašlápnouti toho, kdo šlapal mne, kdo ničil ve mně člověka, aby sám mohl jako člověk žít, kdo tlačil mne do bídy, aby sám seděl u plného stolu. Tak jako má kůň právo zasáhnout kopytem hlavu toho, který ho příliš sešlehal. A je to jenom zvíře. Ne rozumný člověk. Což? A ten neměl by aspoň zrovna takové právo?

Jiřina. To zní ošklivě.

Václav. Ošklivě! To už je život takový, že přináší mnoho, co nezní hezky. Má více toho, co ošklivým vskutku je. Leže tam vedle na posteli po tu dlouhou zimu, díval jsem se před sebe a uvažoval o tom, co bylo a co je. A v takovém řetězení myšlenek zdálo se mi, že hledím i v budoucno, Otevřenýma očima. A přehlížel jsem dnešek i zítřek. Leccos z toho, co mi bylo vždycky nejasno, jsem promyslil až snad k plnému pochopení. A naučil se odvažovat myšlenku, slovo i čin. A tak kráčel jsem středem vášní, které život vpřed ženou, viděl jsem bolesti, jak se rodí jedna z druhé a staví se v nekonečnou řadu, paláce bohatých i chalupy plné hladu, viděl jsem úskoky, lsti a lži, podlost a rdousení, kolečka toho velikého stroje, jemuž se říká společnost, v níž mocný drtí slabého a trestá jej, pranýřuje, zavírá a vě..., viděl jsem vztažené vysoko ruce o smilování prosící a slyšel výkřiky potlačených ... A ti byli stejně bídní jako jejich utlačovatelé! A měl jsem pocit hnusu a touhu, vzdálit se toho všeho. A tak stoupal jsem výš a výše a pojednou stanul jsem kdesi nahoře. Pode mnou svíjelo se veliké klubko červů, nemohoucí, ubohé ... K pláči bylo. A tu stál jsem vzpřímen, pln radosti, že jsem unikl. V těch chvílích, jež byly dlouhými hodinami, zrodilo se ve mně cosi tak vznešeného a slavného jako velikonoční zvony; klid a vnitřní mír. Jsem vyrovnán. Co bych dal? Není ani, co bych chtěl.

Jiřina. Václave!

Neumann. Nech ho. Zase ty hloupé řeči. Nikdo tomu nerozumí.

Václav (trpce). A je to přece tak prosté! Jak jste daleko ode mne! A přece, Jiřino, tak cizí mně dnes, víc než jindy, před naším rozchodem: jedno přání! Líp, jednu prosbu!

Jiřina. Co chceš? Čeho si přeješ?

Václav. Dopis. Chtěl bych, abys jej odnesla. Na poštu. Je nutný. Tak nutný, že na něm visí život. Můj nebo cizí — to je lhostejno. Ale život člověka.

J i ř i n a. Jak jsi podivný! Směšný, řekla bych. Dopis na poštu — a k tomu ten jakoby slavnostní ton . . .

V á c l a v. Jsou někdy chvíle, za nichž člověk ani nemůže býti dosti slavnostní. Směšný! Možná. Snad i pravda je to. Směšný! Takové bývají také rozmary nemocných lidí! A já jsem, jak víš, k smrti chorý . . . Splníš?

J i ř i n a. Ano.

V á c l a v. Tedy okamžik. (Odejde v pravo.)

(Pausa.)

N e u m a n n. Dětina . . . Blázínek . . . Tyhle chvilky jsou jeho nejhorší . . . Fantasie a jenom fantasie. To dělá ta nemoc.

J i ř i n a. Myslíte? Je jiný, než ostatní, jiný, než jakým byste ho chtěl mít. A vidíte, tak se mi zdá, že právě pro tyto chvíle, bláznivé a směšné, měl by nám býti nejmilejší. Celé dlouhé večery i noci promlouval věci, jež byly snem pro jiná pokolení, taková, jež snad se nikdy ani nenarodí. Tolik lásky je v něm! Praví se, že u lidí vzdělaných radost béře na se povahu altruistní. Jaký to klam! Nejvíce lásky rodí se z bolesti . . .

N e u m a n n. Hloupá holka . . .

V á c l a v (se vrací). Zde. Běž. Rychle. Čas letí. Sám bych to obstaral. Věř, nejraději sám, bez vědomí kohokoli. I tebe třeba. Ale jsem ještě příliš pomalý . . . (Pohlédne na hodiny.) A několik minut jen a snad by bylo pozdě.

J i ř i n a (vezme psaní, pohlédne na adressu, překvapeně). Ty — a —

V á c l a v (rychle). Ticho! Víš, co jsi slíbila! Spoléhám . . .

J i ř i n a. Jdu.

V á c l a v. Jenom jedno ještě: prostý stisk ruky. (Podá jí ruku.) Je v něm víc, než tušíš. Dík za všecka dobrodiní — i kletba zlému osudu . . . Byl bych si přál, aby vyryl pro můj život lepší dráhu, byl bych si to přál pro sebe i pro — Viď, jsem hloupě sentimentální . . .

J i ř i n a (ustrašeně). Jako by ses loučil . . .

V á c l a v. Hm . . . Nic to není . . . Jdi . . .

J i ř i n a (odejde rychle). Spolehni se úplně . . .

V á c l a v (oddychne si zhluboka. Přejde několikráte. Zastaví se u okna a hledí ven. Je slunno a jasno. Pak zneklidní se opět zřejmě. Stojí před hodinami. K sobě). Už se blíží. Jistě. Je tedy ještě čas . . . Tož celkem . . . zúčtováno . . . Padnou hlavy . . . Ale což: velké dílo neobejde se bez krveprolití . . . Velké dílo! Je to? (Pak náhle, jako by se klid plně v něm rozlil). J e!

Neumann. Co pobručuješ? A jako medvěd v kleci přecházíš? Což! Co že se stalo?

Václav. Celkem nic. Mám nutnou cestu. Odejdu za chvíli. Cesta, jež nestrpí odkladu. Je nejdůležitější ze všech, jež jsem kdy v životě byl konal...

Neumann. Nu a co?

Václav. Tak. Nic. — Ty bys tedy neváhal vraždit...

Neumann. Jak to?

Václav. Nu, povídal's přece: Kdybys stál proti němu, jenž křivdu spáchal na tobě... Stojí přece psáno: Oko za oko... A máš přece právo kopnout jako kůň... Až do usmrcení.

Neumann. Eh, hloupé řeči... Mám právo a zabil bych. Což!

Václav. A kdyby přišli jiní a řekli: jdi a zab. Zab toho, jímž také trpíme.

Neumann. Když trpíme — tedy zab!

Václav. A věříš, že bys jednal svobodně?

Neumann. Ovšem... Což... snad ne?

Václav (příkře). Ne. Rozhodně ne. V čem záleží všechna mravnost vnitřního života? Ve správném nazírání na dobro, na spravedlnost. To rozsuzovat přísluší tvému svědomí. Chci býti šťasten, plně a docela. Není autorit. Není formulek. Je jenom právo na svobodně vyžitý život. Ale není to právě autoritářství. máš-li něco provést z nařízení? Nechceš býti nástrojem a stáváš se jím. Nařídí ti vraždit — nuže, kam se poděla tvoje svoboda?

Neumann. Nejsou povinnosti různé — takové. které má člověk k sobě, a takové, které má k jiným? Na tom záleží...

Václav. Pak podřídíš sebe zájmu celku... Ovšem...

Neumann. Nu — to je přece jasné, myslím. Zájem celku. Povídal's: trpíme jím...

Václav. Jak? Přestaneme trpět, zabiješ-li?

Neumann. Právě. Na těle vyříznout bolák, který působí nemoc. Jen malé místo je to a přece — tělo celé trpí. Vidíš, a přijde doktor, učiní nožem řez sem tam — a tělo se hojí.

Václav. A léčit společnost chceš stejně jako jedince?

Neumann. Společnost — to je přece velká řada takových — jedinců. Ne?

Václav. Ovšem. Ale pak je jiný řád. Jiný pro individuum jiný pro hromadu. Jedince snadno ovládneš — hromadu těžce. Hleď, myslím, v tom to přece vězí. Pracovat musíme všichni.

Od továrníka dolů až k poslednímu nádeníku. Nádeník dře. Ale pán — to je tvá chyba, že se domníváš, jako by jen užíval. Opatřil práci pro tebe — pro tisíce jiných, jež se tísní v jeho dílnách — to není práce?

Neumann. Pak ovšem mohou býti také špatné mašiny — což?

Václav. Tedy pracuji. Pro jiné? Pro továrníka nebo pro koho jiného? Ne. Jenom pro sebe! Neboť práce je mi potřebou, útěchou a radostí. Z mé práce snad jiní mají větši zisk, ale já také. A vedle toho zůstávám svůj. Není právě v tom moje vnitřní svoboda? A není mi proto lépe než jim? Jsou ovšem také, kdož hladovějí. Nu — hleď, bude lépe, když zabiju? Je to jediný prostředek, abych je vytrhl z bídy?

Neumann. Znáš jiný?

Václav. Ne. Ale vím tolik, že vražda tím prostředkem není. Naopak. Násilí vyvolá vždycky protitlak. Nastane persekuce. A ta není, než zmenšením běžné svobody. V žalářích úpí pak řady za čin jednoho. Těch není ti líto? Snad řekneš: osvobození stálo vždy krev. Stálo. Ale pak také stálo za ním mocné hnutí, které vybuchlo na ráz. Pak stálo velké zorganisované násilí proti trvajícímu. Nezbývá pak jen, že slabší podlehne. Ale vraždit jednoho? To nemá smyslu. To je čin, který není, než šílenstvím. Ať mu již chceš, nebo ať ho přímo konáš. Kolik takových hlav již padlo! I korunu nesly mnohé z nich. I ženy klesly ranou dýky. Paní, jež byly zhuštěným zjevem krásy a dobroty a stály mimo všecky péče o tak zvané právní pořádky. A vidíš: svět šel starou cestou. Nic se nezměnilo. Jen žaláře se naplnily a na šibenicích zlámali něco vazů. A pak jako by velká vlna všecko zanesla. Zůstalo, jak bylo. Historie byla bohatší o jednu střeštěnost, která vyústila v zločin.

Neumann. Tak ty bys tedy vraždit nemohl!

Václav (klidně a pevně). Mohl — ale jenom tam, kde bych došel k přesvědčení nutnosti a kde bych smrt mohl dáti svobodně.

Neumann. Krásné řeči! Těmi se nic nespraví.

Václav. A myslíš, že více spravíš šílenstvím, jež se stělesnilo v blbý čin?

Neumann. Ale že jsi dnes podivný. Nu ovšem, ta nemoc Pořád ta horečka . . .

Václav. Ne, otče. Jsem klidem. Sčetl jsem příjmy a vydání. Sčetl s klidnou myslí, neboť jsem věděl, že jsem — passivní.

Lhostejno, jakým obnosem. Passivní. Nastalo smíření s prohraným životem. Obchody skončily. A pověz, není můj život, celkem vzato, za mnou? Jediné: chci ho ještě vyvrcholit v čin A čin může býti obětí. Za jednoho i za celek. Ten oltář, na nějž lze život položit, je tak prostranný. Leccos se na něho vejde.

Neumann (ustrašeně). Co chceš? Co učiníš? Tak se mi zdá, že ve mně svítá. Byli tu oni — Václave! Ty musíš —

Václav (tiše). Musím, otče!

Neumann. A koho?

Václav. Na tom nezáleží. (Skloní se k němu a políbí jej na čelo.) Buďte kliden. Záhada je rozřešena. A jako vzešlo světlo ve vás, tak i ve mně. Jsem šťasten, že jsem nalezl východ z bludiště. Je tak prostý. Není, než zmrháním života, jenž nestál za nic. A přece možno tu ještě vykřesati jiskru, jež znamená skoro velikost. Odejdu. Dovedu, co jsem započal, až ke konci . . .

Neumann. Můj synu!

Václav (podá otci ruku). Jako dva muži! Jako otec, který radostně žehná synovi, jde-li za velkým cílem . . . Za takovým, jenž znamená posvěcení, vyznívá ve velké slovo, že život nebyl žit nadarmo. (Projde pokojem, podívá se do kraje, jako by se loučil se vším dlouhým pohledem. Klidně a pevně. Po chvíli.) Že nebyl žit nadarmo. Může býti něco vyššího, krásnějšího? Takový úděl jsem našel. A je mi sladce, radostno u srdce. (Podívá se dlouze k otci, vrátí se až k němu, pak rychle odejde.)

Neumann (sedí chvíli tiše). To je to největší štěstí, přijde-li člověk na kloub tomu, proč vlastně žije. Proto snad, aby dřel, jeď a pil? Pravda — vždycky musí býti něco vyššího, co činí lepším člověka a co udělá snesitelnou všecku tu bídu kolem . . . Kolik že je hodin? — Zdá se, že je tam venku dnes opravdu krásně. Krásný den — to také patří k lidskému štěstí. Ne? Snad proto se cítíš dnes tak radostně — Nu — a kam že to vlastně musíš jít? — Povídám, kam že to půjdeš? — Václave! — No, odpověz přece . . . (Vztyčí se.) Václave! — Jářku . . . (S hrůzou.) Václave! Jsi tu? Jsem tu sám, což? (Hmatá kolem sebe.) V té tmě — sám . . . Pro boha! . . . V celém domě sám . . . (Usedne.) A tak opustil mne i můj syn . . . Všecko mne opustilo . . . Tak jsi odešel . . . A jak divně jsi mluvil . . . To o té vraždě . . . Ale ne — to byly zase jen ty tvoje řeči . . . Kam že šel . . . Eh, hloupé nápady . . . Kdo by musel, jářku, kdo by musel, kdo že, když nechce a nemůže . . . Hlouposti to . . . Ale tak jsi neměl odejít . . .

(Silně.) Václave! . . . Nic . . . (Sklesle.) Ticho . . . (Zhroutí se a sedí dlouho nehybně. Odpoledne se naklonilo.)

(Po dlouhé době vpadne Jiřina, veselá, rozpálená. Spatří Neumanna, pohříženého v sebe a samotného. Zastaví se uprostřed jeviště.)

Jiřina. Pane Neumanne!

Neumann (jako by procitl, mdle). Kdo je to?

Jiřina. Já. Jiřina. Byla jsem v městě.

Neumann. Pravda. Václav ti něco povídal. Poslal tě, myslím.

Jiřina. S psaním. Obstarala jsem je a nedalo mi pak, abych se trochu neproběhla. To je vám slávy všude. Prapory, dekorace a hrozná spousta lidí. A prachu všude a hluku a veselí. Místy člověk stěží o krok dál se dostane. Tlačenice a zase drobet volno. A běžíš dál a jsi opět v davu, který tě svírá se všech stran.

Neumann (cize). Tak . . . tak . . .

Jiřina. Pohled na výzdobu dělá velmi pěkný dojem. Barevná plátna třepotají se v prohřátém vzduchu, zeleň je tolik svěží a vonná, odněkud zaznívá hudba, běžně banální, ale jako by se nutila do čehosi slavnostního. Milo pohledět. Středem i po chodnících valí se spousty lidí. Mají vytřeštěné, jako by opojené oči, otevřená ústa, jako by připravená k výkřikům radostného nadšení, ruce připravené k vztyčení a mávání klobouky . . . Nemyslíte, že jsou závidění hodni? Jak šťastna jsou prsa, do nichž tak rychle otvírají se brány prostým radostem . . . Radost . . . Hádanka . . . Přijde náhle a náhle odletí. Tak mi je, jako bych toho zlatého ptáka byla viděla, jako by zlatý pel jeho křídel i mně padl do duše . . .

Neumann. Tak . . . tak . . .

Jiřina. Co je vám? Tak . . . tak . . . tak . . .

Neumann (cize). No — co bych ještě povídal? Co?

Jiřina. Říkáte to tak nezvykle, odpudivě, jako bych . . .

Neumann (mrzutě). Eh — co!

Jiřina (projde pokojem, nahlédne vedle, do zahrady oknem, vše klidně, odměřeně, jako by nevrlostem Neumannovým dávno byla uvykla. Pak, když pozná, že tu Václava není a že snad slepý Neumann v domě zůstal sám, zastaví se náhle před starcem). Kde je Václav? — Odešel?

Neumann (stále, jako by vzdálen). Snad.

Jiřina. A kam?

Neumann. Nevím.

Jiřina. Neřekl nic?

Neumann. Nic.

Jiřina. A nemáte tušení, kam šel? Že vás tu nechal o samotě.

Neumann (chvíli mlčí, pak). Ne.

Jiřina. A neříkal nic — o tom — o tom — co obsahovalo to psaní?

Neumann. Ne.

Jiřina. A co se tedy vlastně stalo? Snad přece něco řekl, nežli odešel.

Neumann. Nic dohromady.

Jiřina (neklidně). To je zvláštní... Podivné... Tak docela proti všem zvyklostem.

Neumann (vztyčí se pojednou). Tak je to! Tak! Zde jsem seděl — zde — na tomto místě — a díval se do tmy. Což, to by nebylo nic divného. Ale stalo se něco. Něco podivuhodného... Já viděl pojednou, viděl, jako by moje oči byly docela zdravé... Já viděl konec života, jaký znamená štěstí. Není nic vyššího, než zemřít pro blaho všech. Jako voják uprostřed seče. Dám smrt a dostanu... na poli cti a za velkým hlasem všech. Všecko volání z bídy se dnes uvolní... A je to můj syn, světe, můj, můj, který svým životem dá nový život všem, kteří trpí a pláčou. Můj syn, kterého jsem vychoval, můj syn, kterého jsem miloval a kterého dávám, dávám rád, když může přispět k vykoupení všech... Můj syn... Volám to slavně na všechny strany: můj syn... můj jediný syn... (Usedne prudce, jako by vyčerpán.)

Jiřina (stojí před ním). Co to znamená? Ta zmatená slova...

Neumann (vysíleně). Můj syn — slyšíš — můj syn...

Jiřina (hledí naň tázavě. Pak, jako by počínala chápat, vykřikne). Co jste z něho udělali? Kam jste ho poslali?

Neumann. Šel sám — ne z donucení — tam, kam musel...

Jiřina. Chápete, co mluvíte?

Neumann. Nekřič, nekřič... Chápu docela jasně. Jsem už tak starý, abych nechápal? Což?

Jiřina. Učinili jste z něho —

Neumann. Vraha?

Jiřina (vykřikne). Všemohoucí bože!

Neumann. I ne. To ne. Ale spasitele. Zachrání lid...

Jiřina. Šílíte?

Neumann (slavně). Ne — ve svých tmách dobře vidím... řekl jsem. Nejsem již slepý. Mám nový zrak. Přišel den, kdy se naplnily hříchové jejich...

(Venku hluk.)

M a r t e l l i (vběhne, všecek vzrušen). Kde je Neumann?

J i ř i n a. Odešel.

M a r t e l l i. Kdy?

J i ř i n a. Nevím. (K Neumannovi.) Kdy odešel?

N e u m a n n. Kdo je zde?

M a r t e l l i. Byl jsem tu již dnes. Neumann ví, kdo jsem. Dobře mne zná. Ale, prosím, rychle: Kdy odešel. Kam?

N e u m a n n (slavnostně). Šel za velikým úkolem... Tak povídal. Bůh žehnej jeho krokům!

M a r t e l l i. Něco se přihodilo. Nejel. A neviděl jsem Neumanna tam, kde měl stát. Nebyl na svém místě.

J i ř i n a. A kde měl být?

M a r t e l l i. Jsou věci, kterých nevypravujeme ženám.

J i ř i n a. Chcete tím říci zajisté, že ve vaší církvi žena mlčí. Chybujete, pane. Jsou chvíle, kdy žena dokáže víc, než muž — muž na příklad, jako vy — a žena, jako já.

M a r t e l l i. Vy? Víte snad něco?

J i ř i n a. Já? Nic. Ale tuším. Nebyl na svém místě. Kde asi byl?

M a r t e l l i (neklidně). Kde? Víte snad?

J i ř i n a. To kdybych věděla! To — jenom to! Dnes vlajou prapory a bouří nadšení — ale to vše není nic proti mé radosti z toho, že n e b y l na svém místě!

M a r t e l l i (ustrašeně). Jste zasvěcena do našeho plánu?

J i ř i n a. Já? Žena?

N e u m a n n. Nějaký dopis nesla...

M a r t e l l i. Dopis! Kam?

J i ř i n a. Na poštu. Kam jinam. Na rychlou poštu. Ale to je také vše, co mohu říci.

M a r t e l l i. Slečno, nevím, kdo jste, neznám vás a také nechci. Chtěl bych jen vědět, komu svědčil onen dopis.

J i ř i n a (pevně). Nepovím.

M a r t e l l i. Byl jsem dosti trpěliv. Dosvědčíte. Musím to vědět! (Hrozivě). Komu psal onen dopis?

J i ř i n a. Nepovím.

M a r t e l l i (chvíli váhá, pak se na ni vrhne). Komu? Komu? Je-li vám život milý! Komu?

N e u m a n n (stojí všecek bez rady).

J i ř i n a. Nepovím.

N e u m a n n. Řekni. Jen řekni. Teď už můžeš mluvit...

Jiřina. Nepovím.

Martelli (rdousí ji.) Pse!

Jiřina. Pusťte!

Martelli. Povíte?

Jiřina. Pusťte!

Neumann (důrazně). Pověz, Jiřino. Má dcero, pověz! Nejel. Slyšela jsi. Václav rozhodl jinak. Důvěřuj v něj i v nás a pověz...

Jiřina (svíjejíc se pod rukou Martelliho). Po-li-ci-i...

Nartelli (vyskočí). Zrádce! Zrádce... Teď chápu vše!

Neumann. Kdo — zrádce?

Martelli. Tvůj syn!

Neumann. Muj syn? Ne... ne... ne... Můj syn ne! (Klesne do lenošky.)

Dvořák (vběhne). Šťastně až sem! Policie je mi v patách. Nevím, proč jsem jí byl podezřelý...

Martelli. Co se stalo?

Dvořák. Václav —

Martelli. Není doma.

Dvořák. Viděl jsem ho...

Martelli. Kde?

Dvořák. U břehu. Víte, že nejel. Všecko se zhatilo. A Václav —

Martelli. Nu — co ten?

Dvořák. Skočil do řeky! Viděl jsem ho. Plno lidí se sběhlo. Na záchranu v jarních vodách nebylo pomyšlení.

Martelli. Zradil nás!

Dvořák. Jak to?

Martelli. Udal vše a zabil se pak. Jeho štěstí... Jinak byli bychom ho zabili my! Zbabělec!

Dvořák (sklíčeně). Tak sám se potrestal.

Martelli (vztekle). Mor na vás! Takhle pracovat! Nesete zradu ve svém nitru! Bídný život!

(V tom venku značný ruch.)

Dvořák (ustrašeně). Policie!

Martelli (rychle). Tedy odtud! K novým činům — šťastnějším! Ve jménu svobody! (Vyskočí oknem.)

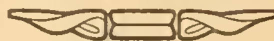
(Slyšeti volání. Pak výstřel. Hlas: Dobře!)

Dvořák (klesne na kolena). Jsem nevinen! Prosím, dosvědčte, že jsem nevinen! Přísahám, že jsem nevinen!

Neumann (všecek zmaten, plačky). Můj syn! Zbabělec? Zrádce?

Jiřina (vztyčena). Ne, byl to muž! Člověk! Veliký a silný! Milovaný!...

(Opona.)

BOHUMIL POLAN:

JIŽNÍ ZEMĚ.

Z všech pijíc hořkostí, má duše opilá je
a bludnou cestou svou se vleče šílená.
A ke dni ode dne je něžnější sen ráje,
z nějž hudba nicoty zní věčnem tlumena.

Nic nežli zhnusení svět nemaje už pro mne,
rty moje obrazí v svých šklebů zrcadle,
a pro svá štěstí mdlá a dary nízce skromné
mou ruku najde v pěst a oko vychladlé.

Bláznovství blízko dna po prudkém čpí mi hoří,
má moudrost nad prázdno se vždy zas nachýlí,
a ruce, na mém snu jež neničí, ni tvoří,
mne svojí účastí vždy pouze znavily.

Jen ty, jež naivní jsi ve své zkaženosti
a něžná divoce jak prostý luční květ,
mne mučíš bez nudy a dráždíš bez hořkosti,
vždy znova k životu mne silně vábíc zpět.

Jen ty, jež nechápeš muk duše světu cizí,
snů, klamů, propastí a smršti citů mých,
jen ty, jež nevíš nic o tmách, kde duch náš mizí,
o poutích věčnostmi a tužbách sžíravých,

podobna jeptišce mne síliš v těžké chvíli,
mých vidin ze chřtánu přec zmaru nevyrvouc,
však jako země plna kouzelnické síly,
zlých svodů, rozmarů a čistých živlů jsouc.

Šťav květných, kořenů a semen divotvorných
mne jímá tajná moc z tvých bezobsažných slov,
a kadeř zvlněná tvých vlasů pružně vzdorných
spít umí síly snem, jež v zemi sváří kov.

Jsem blízek vrchu Alp a dýchám volnost jeho,
tvé šíje zářící když oslepí mne sníh,
a vůně pleti tvé až k smrti chorobného
mne lehce unáší na slunný, zkvetlý jih.

KAREL SEZIMA:

Z PŮVODNÍ TVORBY ROMÁNOVÉ.

III.

Konstatoval-li jsem v románě Hilbertově řadu skvělých rysu, nad jiné příznačných tvorbě rozeného dramatika a v Sovově „Bojarovi" převládající vlohu analytického sensitiva s křehce rozvitým impressionismem lyrickým, poslední rozsáhlejší skladbu Václava Hladíka „Dobyvatele" (nákl. Hejdy a Tučka) mohu charakterisovati jako román žurnalisty po výtce. A nemusím snad zvláště podotýkati, že chci předem bráti tento výraz bez odiosního přízvuku, prostě jako termín technický. Rovněž arci nemíním zavírat očí před stinnými stránkami jak samého genru, tak i práce, kterou zde k němu přiřaďuji.

Pařížská kolonie umělců, literátů i jiného oboru intelligentů, shluklá z nejrůznějších úhlů světa, hlavně z Čech, družina duchů rozmanitě kvalifikovaných talentem i snahami — to jsou Hladíkovi „Dobyvatelé". Je jich celá galerie, a všecky do Města Světla přivedla žízeň stupňovaného složitějšího života přímo v ústředí civilisace. Paříž zpodobuje jim samu essenci světa, samu svrchovanost a nejplnější možnost vyžití. Chtějí si rozšířit rozhled, otužit se a zpružnět na duchu, obohatit se o nové zkušenosti a podněty . . . všecko v bezprostřední blízkosti myšlenek, které tady zrozeny, jdou světem. Ale zvláště je sem žene lačnost výboje, životního nebo uměleckého. Odvaha vynutit si uznání Paříže a tím již úspěch světový — anebo chut, moci se oddat raffinovaným požitkům s volností tak nerušenou, jaké po jich soudu dopouští jediné diskretní metropol světová.

Mnohého nemine vítězství. Bohatou kořist intellektu i smyslů odnáší si hrabě Rovenský, umělec života a distinguovaný estetický gourmand; stárnoucí dandy, který svoje sídla i milenky mění jako nákrčníky. Celý věk dilettantsky poletuje s květu na květ a nežádá si než do smrti ssáti med rozkošných sensací. Vítězí i malíř Mádr, který silným a zdravým kořenem tkví pevně v raçe, ale v Paříži nalezne sama sebe; ač v cizině kyne mu neobyčejné štěstí, přece se vrací do Čech, založit si domácí slávu a krb. Vítězí též jadrný národohospodář dr. Korn, který doplniv si v Paříži odborné vzdělání, spěchá domů otvírat oči krajanům. A konečně i libomudrc dr. Vorlík, trochu bornovaný pán, jinak však ve chvatné kontuře celkem dobře představující jistou species domorodých filosofů prak-

tických: jeho tuhým systémem positivisty neotřese pranic — ani průvan světového vzduchu.

Jiní vyhrávají aspoň zpola, protože nízce dosáhli cílů nízce vytyčených. V polském salonním malíři Siemienskim honba za společenským a hmotným úspěchem do prachu udupá umělecké aspirace. A ješitný virtuos na housle Skýpal po efemerní slávě reprodukčního umělce končí jako budoárový prostitué sestárlých milionářek.

Také Lucy Masseyová, autorem vroucně, ano místy přímo jako svůdné ztělesnění onoho širokého kosmopolitického života kreslená, morálně oproštěná Angličanka, která bez rozpaků nahá se poskytuje výtvarníkům za model a jde v bludné odyssei lásky z ruky do ruky, nakonec, prodělavši vážnější krise citové, ze vzdoru se stává trpkou maitressou. To již je tedy poloviční trosečník. Vzrušující a jímavá, slunná zprvu, potom v melancholickou aureolu kalného západu po nádherném dni položená hlava ženská.

Nejdůkladněji pohoří ovšem žurnalista Hurych. On vlastně je z těch, jež Paříž odhazuje „vyčerpané a prázdné“. Neboť ať čímkoli se v románě hypothesuje jeho životní derouta, podobá se nicméně, že kořen její nevězí v praničem hlubším, nežli v starém vnitřním nepoměru chtění a sil. Hurych také by si přál zformovat život po svém, dále tvořit z materiálu lačně načerpaného v Paříži, z poznatků nabytých v cizině. On zvlášť dychtivě naslouchá horečnému pulsu metropole a touží zrytmovat dle něho oběh vlastní krve. Ale nějaká zoufalá trhlina jde jeho bytostí. Sám vykládá o tom, že se cítí v rozporu s ústředím, z kterého vyšel: je jakoby cizincem ve vlastním národě. Plebejská malodušnost krajanů, baráčnictví, kvetoucí všude po vlasti, ho otravuje; jeho evangelium velkého a silného života v Čechách nedochází sluchu. Ne, ta země nikomu nedává plné možnosti se vyžít! Tam jen nepochopení a rány sklízí volný duch. V Hurychovi proto probouzí se Jakobín. Doufá v rozvrat buržoasní společnosti nějakou příští revoluční bouří. Jako soli je mu třeba takového sociálního výbuchu, neboť jistě by pustil žilou také líné krvi jeho krajanů Že však revoluce nepřichází dosti rychle, roztržka s vlastí podlomí Hurycha. Hnusem zničen sahá k revolveru.

Záhadou zůstává jenom, čím tak tuze tento deraciné vyniká nad domácí, tolik pomluvené okolí. Jak autorem determinován, nepůsobí věru nežli jako zosobněné sebepřecenění. O individuální svobody běží Hurychovi, o nezávislost a všestrannou volnost — k čemu? O takových všeobecnostech sic Hurych mnoho mluví,

zrovna tím však jen podrývá víru v intensitu svého vnitřního života a jasnost svých cílů. Žije téměř jen v pocitu zloby a křeče; jakmile se rozhovoří o Čechách, nedovede se již ani povznést ze stadia affektu. A jen zbytečně se rozčiluje. Neboť ruky k dílu nepřikládá; i jeho chef d'ouvre „Poslední revoluce" zůstane nedokončen. Jediná jeho přednost je pouze negativní: Hurych nenáleží žádné klice, žádné koterii. Avšak ani k tomu nehledíc, že i taková ctnost rychle ošuntí, staví-li se příliš okatě a příliš často na odiv — skutečnost by poučila Hurycha, kterak také nejchlubnější intransigeanti po vlastech zhusta klidí určitého druhu úspěchy. Dovedou-li jen na příklad kompromisovat s lacinou líbivostí u publika buržoasního. Dovedou-li přizpůsobovat se moudře vkusu týchž ubohých plebejčíků, jimiž v duchu ovšem krutě opovrhují . . .

Podobá se vlastně, že nejhlubší odpor chová Hurych k životu chudému a šedému. Jeho žlučovitá nespokojenost celkem se nechá zredukovat na neukojenou žízeň požitku. Na dychtivou touhu po světácké gloriole, jíž se sic po dobrých vzorech (hrabě Rovenský), ale celkem marně snaží dosíci. Na utkvělou vábnou představu nedpov ědné zahálčivosti, luxu a zlaté nekázně, k nimž se mu však nedostává hmotných prostředků. Je to prostě slaboch s allurami revolucionáře, a sociální převrat, kdyby vskutku nadešel a vážil duchy, nalezl by, myslím, právě jeho šlakovitě lehkým.

Je zlou vadou románu, že autor nekritisuje tuto figuru, které přidělil stěžejní roli v komposici, jinak nonchalantně uvolněné. Nezaujal k Hurychovi pevného a rozhodného stanoviska, nezhodnotil ho básnickým soudem, třeba se s ním sotva ve všem stotožňuje. Rozsvítil jen kolem něho interessantní bengál: jeho vnitřní slabost vydekoroval superiorní pósou revoltujícího resonnéra. An jeho smrt tu není soudem nad ním, neboť v autorově versi nezaviňuje jí Hurychova malost, nýbrž něco na oko nesmírně povzneseného: hnus nad nekulturou a nevyspělostí cizí, nad malostí všeho národa.

Opíjí-li ostatně Hurycha především lehkost zároveň s hloubkou gallskou tím závratněji, čím nevolněji pociťuje tíži raçy vlastní, z celého jeho duševního ustrojení nelze těžko uhodnout, že místo oné těžkopádnosti rád vzal by za vděk třeba i lehkostí bez hloubky. Což by arci znamenalo přestavovat domov shora místo od základů, zkřivovat a zpovrchňovat vývoj národní.

A hned jiná všetečná otázka, závažnější, tuším, zrovna s hlediska literárního cenění práce Hladíkovy: nehleděl by Hurych stejně s patra na domácí poměry, nevyjadřoval by se o nich s de-

spektem neméně příkrým, kdyby místo v Paříži si seděl třeba v Římě, Londýně neb kterémkoli jiném velikém kulturním středisku? Anebo kdyby se mu událo neškodně si zabouřit jen za některým kavárenským stolkem v Praze samé? — Ale o vliv Paříže šlo, trvám, autorovi, o vliv Města Světla na cizince, toužně k němu tíhnoucí či mimovolně do něho přesazené!

Měli jsme viděti, jací ti lidé, „dobyvatelé", přišli do Paříže, a jací odtud odcházejí. Jakou cestou pokračoval jejich vývoj umělecký, myšlenkový, společenský. A hlavně, proč tím a nejiným směrem musil se brát právě v Paříži. V té příčině místo individuelného růstu jednotlivých postav příliš mnoho v romámě se staví na nejširších předpokladech obecných.

Jako životní spor Hurychův je pouhou bezstarostnou a nezodpovědnou zevní kombinací sestrojenou jaksi a jour, bez důsažnosti, jakoby pro feuilletonní pointu, tak i všechen problém „Dobyvatelů" je řešen v nejzběžnějších rysech, s lacinou sumárností. Takový, žel, už je všechen psychologický aparát románu. Osoby se nerozvíjejí a nerostou vzájemným stykem; opisují sice rušné zevní dráhy s kaleidoskopicky měnivou scenerií a rychle se střídajícími zastávkami. Ale vnitřně jsou již předem hotovy a postupem fabule jen statisticky rozvedeny. Jejich zdánlivé vnitřní převraty se odbývají polo abstraktně a slovně, letmo oddiskutovány — přiznávám, že vervně a často i vtipně — v lehkém tónu konversačním, který co chvíli přeskakuje na themata zcela odlehlá; žádné otázce nejde na kloub a úhořovitě se vymyká každé kontrole. Klouže povrchem a včas se obezřetně vyhne nebezpečí hloubek. Zábavně a pikantně, lehce a mělce, s feuilletonní nonchalancí. Slovem žurnalisticky.

Hladíkova obraznost není náladová jako u lyrických impressionistů, ani představivá jako u talentů, dramaticky založených. Vzpírá se i vší odtažitější ideaci stejně jako pevné konstruktivní linii fabulační. Spřádá více méně zábavné aventury, ležerně skládá nesouvislý děj, zběžně vyvolává scenerie, pouští espritové prskavky a chytá letmé a barvité momentky, jež na chvíli zaujmou, ale s prvním dojmem hasnou v paměti. Neboť Hladík maluje sic prostředí vybrané jemnosti a dovršené výchovy kulturní, scény a děje z ovzduší elegance a luxu, ať skutečného či fiktivního, avšak netvoří reality elegantní. Nevyvolává illuse její, nechytá profilů osob i věcí raffinovaných v nekonvencionelním studiu raffinované krásy, zcela složené z polostínů a choulostivých nuancí. Plní jen své interieury a obklopuje své reky artikly komfortního

příslušenství, všude loví luxusní detaily, ale traduje všecko tak nějak — prostředně. Nesmíte vzpomínat bezpečné a leptavé suggesce prudce zabroušených kapitol goncourtovských, nesmíte myslit na delikátní a rozkošné sensace románu Anatola France, jejichž pouhá vzpomínka vyznívá v čívech vůní, pelovým koloritem a vzácnou chutí vybraného ovoce.

Je vždy příliš patrno, že autorovi nade všecko běží o to, aby čtenáři se nenudili. Nejednou se zadostučiněním konstatoval úspěchy svých románových kaleidoskopů zrovna po té stránce — ačkoli přec velmi mnoho záleží též na kvalitě čtenáře, v nějž se tolik bezpečí ... Autor „Dobyvatelů" ví dobře, že u jeho publika mu neuškodí ani theatrální kletby proti buržoasii. Neboť psycha šosáka celého světa je již taková, že zcela klidně zažije i takto kořeněnou stravu. Zvláště, je-li krmě jinak zcela přijatelně upravena podle jeho obtížnější komprehensivnosti: tak, aby si pan Proud'homme dokonce směl lichotiti, že sám nepatří k těm — proklínaným.

„Dobyvatelé" mají neobyčejně šťastnou invenci celkovou a tají mnoho podnětů, mnoho zameškaných příležitostí, zabrat do hloubky. A všude proráží energie, kterou vždy je možno respektovat u Hladíka. I uchvácená kosmopolitická záliba a radost z líčeného prostředí, zde tím vděčnějšího, že nebylo třeba nadsázek a fikcí, jimiž autor jindy vykrašloval scenerie domácí. Příčina, proč ani tolik opravdové chuti a enthusiasmu nikde nevyřízlo hlubších kolejí, vězí v jeho kolísavém stanovisku mezi uměním a novinářstvím, které u nás aspoň zůstává vždy zpola industrií.

Dokumentuje mi to zvlášť výmluvně též nejzevnější stránka práce. V próse Hladíkově není konvulsí, ale také ani té vítězné vyrovnanosti, kterou těžce vykoupiti lze jenom usilovným zápasem o zmožení látky, zápasem, jenž dává dílu posvěcení tvůrčích bolestí a jako pečeť vtiskuje mu neklamné znamení svědomitosti stylistické. Ano, té nejvíce zůstal dlužen román Hladíkův. Celé partie se rozbíhají v písčinách novinářského zpravodajství, a co chvíli zadrhnete o nejomšelejší banality slohové: „Obzory, zářící měnivou hrou barev, planoucí azurem a zlatem". „A teď náhle pod jejím polibkem rozevřela se před ním závratná propast. Krev jeho vzplanula neznámým dosud žárem." „Cítil jen rozkoš jejích vlhkých, vonných rtů a bylo mu, jako by se před ním otevřela cesta do čarovné zahrady." Naschvál vybral jsem ukázky z jediné jen scény (str. 116); jiných dokladů si namátkou shledáte na kterékoli stránce.

V blízkém příbuzenství k románům Hladíkovým stojí předměstský románek Václava Štecha „Hřích paní Hýrové“ (nákl. J. Otty). Ano, jako hladká a lehká lektyra, posuzován jedině po stránce úměrnosti volených prostředků k vytčenému cíli, jímž i zde je v první řadě kratochvilná zábavnost, v nejedné partii je relativně dokonce i předčí. Opravdu, v domácí románové produkci posledních let stěží byste našli čtenářsky vděčnějšího dílka, než je tato čiperná historie charmantní ženušky hostinského z předměstí. Leda snad předchozí román autorův „Štěstí zlatého hroznu“ v té příčině by jí činil nebezpečnější konkurrenci.

Aspirace Štechovy nepnou se k obrazení duchovních krisí vyspělých intellektuálův, ani k malbě velké společnosti kosmopolitické; spisovatel neklade si takovýchto zvýšených požadavků, aby jich pak neplnil z nedostatku hlubší vlohy nebo vážnějšího úsilí uměleckého. Zná své síly a nepřeceňuje jich. Dílko jeho je přímo nabito dějem, nitky intrik hbitě se provlékají a kříží, vše jde jako na strunách. Vše ruče spěje vpřed, sjíždí jako po svahu, bez odpočinku, bez zastávek. Výpravný jazyk autorův je hutný i mrštný, plný řízných point a šlehů, sytý lepkavou lokální barvou. A ku podivu přiléhá k duševnímu obzoru lidiček, které prohání jevištěm. Miluje třeskuté obrazy a obraty. Hýrová „má tělo jako z horké oceli“, a kdosi si pochvaluje: „Ona je jako punč — tou by se člověk upil.“ Novina, že městská rada „trhla se jako hliněný džbán, neopatrně na horkou plotnu postavený“, zalomozila předměstím, „jako by byl někdo vypálil svazek raket“. A hned kde komu zlomysiné nápady „praží hlavu“. Spisovatel neštítí se zvednout takové úsloví třeba z bláta dlažby („To byste dělal každý ořecha!“); žel, že někdy rozvádí své drastičnosti do mrzutých podrobností. Jindy zase se mu připlete do nich vulgarita již příliš neodpustitelná. („Pověsit je jako párek viřtlí na balkon radnice!“) — Štech má zejména bystrý a srázný dialog, v němž se všechno točí jako na obrtlíku. Vubec každou stránkou mluví z něho praktik jeviště.

Takovým způsobem kypivě šumným a lehce zábavným předvádí nám temné divadlo, z nejkormutlivějších v našem domácím repertoáru. Maluje pražské předměstí, které prudkým spekulačním ruchem stavebním překotně vzrůstá a stává se tak pravým zlatodolem protřelých jednotlivců. Ti zde přes noc nabývají nečekaných prostředků hmotných a tím i moci, která svádí k zneužití. Z nešlechtěných hrubých parvenů obratem se rodí vlivní hodnostáři obecní, kteří samosprávných funkcí a vší radniční politiky vykořisťují, aby na útraty celku udrželi a rozhojnili své

zboží, upevnili a rozprostranili osobní svůj vliv; systematickým protekcionářstvím porušují a znemravňují veškero okolí. Otevírá se blátivé zápasiště nízkých snah a spádů, pařeniště nenasytné hrabivosti, žárlivého škorpení, pitvorné šplhavosti a bezohledné, cynické kalkulace s nejhoršími pudy lidských živočichů. Vše kolem podléhá nákaze, obluzeno „povodní zlata", i hrdinka, Hýrová, jakási slabě zcharakterisovaná směs životní energie, ženské lsti a zlých sklonů; jejích vnad i choutky, dostati se do velkého světa, chytře využije někdejší její svůdce, aby podkopal posici svého odpůrce a finančně jej zruinoval. — Ale skrz na skrz prohnilý není jen tento svět zbohatlých buržoastů; o nic méně zkorumpována není ani družina umělců a literátů, jež se jako mouchy na med slétne kolem Hýrové, když se ocitla v zenitu úspěchů. Velké zájmy duší lidských, láska, čest, svědomí, heroismus přesvědčení, nehrají pražádné role v knize Štechově; vše je tady citová otrlost a brutální egoismus, podplatnost a zákeřnická podlost, která charakterisuje i onu famosní artistickou rodinku. Jediné smetiště, rozryté špinavými náruživostmi, samé plané a divoké trní, samá rána charakterová, společenská a — chcete-li — i národní.

A cíl a účel celého toho předměstského — zvěřince? — Nutno si uvědomit, že autor nepodává charakterů: na to jeho osoby jsou příliš přímočaré. Jsou příliš jednostranně vyslovenými nositeli určité neřesti, krajní lakoty, krajního sobectví, závisti, šplhavosti vůbec. Ani hrdinka není malována široce, měnně, bohatě, v živelné prchavosti vznětů a hudebné plynulosti citů ženských. Marně se proto spisovatel snaží rozestřít aspoň kol ní záři jisté tragičnosti a vymoci jí sympatií dobrovolným jejím odchodem ze života. — Dokonce pak nikde nepodává charakterů typických, neboť k tomu rekům jeho naprosto chybí hlubší všelidské jádro, zbadané a obnažené pod slupkou každodenní fysiognomie; o symbolisaci životní sudby lidské v typické hře osudů individuelných ani nemluvím.

Štech loví pouze hubené a suché figurky a těm usilovně upírá veškerý život citový a myšlenkový. Očerňuje je: daří jejich jednání pohnutkami co nejhoršími a při tom psychologicky nejprimitivnějšími. Nesestrojuje vůbec nestranných a živých obrazů duší složitých, ale stříhá tuhé silhouetty, svedené na jediný výlučný sklon a pud duševní, zkreslené a vyborcené v nějaký pitvorný mravní hrb — karikatury slovem.

Přirozeně pak není v románech jeho místa pro objektivní polovědeckou methodu demonstrační, s jakou tradovala lidské do-

kumenty realistická literatura vyššího stylu. Není v nic mravní perspektivy a členitosti, ale ani vnitřního básnického a ideového zaujetí. Krajního subjektivního stanoviska autorova ke kormutlivým faktům, jež předvádí: hořkého a žlučovitého pessimismu takového Pisemského, naléhavé soustrázně a znepokojených antipatií Dickensových či očistného superiorního smíchu gogolovského.

Nejde mu leč o zábavnou eskamotáž bez kontroly psychologického podkladu, o hru s loutkami, jež lze po libosti lámat do všech pós a situací. O pikantní fabulaci pro kratochvíli čtenářské massy, při níž režisér tohoto mechanického divadla s lhostejnou a těkavou vervou kupí zjevy o sobě zarmucující a pathologické v našem domácím životě. Leda že se chvílemi tak přes sufity lehkým mžiknutím oka dohodne se svým publikem: „Hle, jací pálení kostelníci, jací ferinové . . . tihle předměstští lišáci!“

Typickou prací žurnalistickou v ušlechtilém slova smyslu, ukázkou onoho žurnalismu, který nesměřuje výlučně jen k zabavení obecenstva stůj co stůj, je mi Maxe Leoniera román „Lovci“, „pokus o český selský román z doby současné“ (nákl. B. Melichara v Hradci Králové). Hrdinou je tu studovaný sedlák, potomek tajných protestantů, nadšený láskou ke hrudě a horující pro duchovní pokrok venkova. Tím mu ovšem není plané politisování sedláků, jež odvádí jen od práce doma, nýbrž vnitřní sebekázeň každého a výchovná práce od druha k druhu. Petr Brýl hledí nejen zvelebit hospodářství, ale povznést i čeládku; se svými dělníky chtěl by se dělit o půdu, postupovat jim ji na splátky atd. Theorie, žel, v praxi nejednou kulhají. Petru protestantovi mravní poměry lidí jdou nad jejich náboženské cítění. Proto svému švakru, knězi, staví na oči, kterak zrovna dogmatické hranice církve katolické zůstavují nejširší pole vlažnosti a pohodlí. Když však knězova vnitřní poctivost k sobě i k okolí dokoná ostatní, způsobí to rozvrat v domácnosti Brýlově. Za něho se naskýtá mnoho příležitosti k výměně názorů mezi oběma muži a Brýlovou ženou, dogmatickou katoličkou. I její náboženské přesvědčení hleděl muž prohloubit a zušlechtit, aniž se nešetrně dotýkal její konfesse, doufaje, že sama časem provede důsledky jeho výchovy. Ale dogmatismus ženin je slepý. Zazlívá Petrovi, že utvrzoval skepsi jejího bratra, vidí v něm vinníka, že bratr sešel s kněžství, a již jej chce opustit i s dětmi, když nemoc a smrt dcerušky sblíží zase oba manžele.

Vidno, že tu autor usiluje vyrovnat se s palčivými otázkami svědomí a učiniti hlas svůj slyšitelným v boji za běžné idee po-

krokové. Příčina, proč přes tyto dobré intence práce jeho po stránce umělecké zůstává chudou, tkví v jeho slabé mohoucnosti tvárné, v mdlé intensitě prostředků výrazových a charakterisačních. A hlavně v dikci, která při vší věcnosti vypravovatelské je málo plastická a zcela neosobitá — ač ovšem přece ještě stokrát živější a evokativnější než na př. expresse románů Laichtrových, diktovaných obdobnými tendencemi a zkomírajících týmiž chorobami a to v stupni mnohem pokročilejším. A pak: řadu otázek a problémů autor do své práce vpravil pouze z vnějška jako bezbarvé reflexivní nebo dialektické vložky. Nezhodnotil je v objektivních procesech a dramatických konfliktech, nezformoval je naléhavou mluvou fakt a přímých akcí — oddebatoval, oddiskutoval je toliko. Ostatně „Lovci“ jsou jen částí většího celku a proto po té stránce nelze o nich dosud uzavírat definitivně.

VIKTOR DYK:

PRAVDIVÝ PŘÍBĚH O KRYSAŘI.

Konec.

XX.

Řeka je časem jako přítel, který uklidňuje a těší.

Lehce plynou její vlny; hladina je lehce zčeřena. U břehu, v průhledné vodě, rejdí rybky. Sáhněte a dosáhnete. Pak přestává voda být průhlednou, nepřestává však být tichou.

Lehce plynou její vlny. Na člunu kolébá se rybář. Výletníci zpívají veselé písně; milenci jedou tiše a šťastně. A jste-li unaveni dnem, byl-li příliš krutý jeho žár, byla-li cesta plna prachu, hle, jak trpělivě čekají vody řeky!

Řeka dává vše: rybáři ryby, duši klid, tělu čistotu.

Řeka je však časem jako nepřítel a úkladný vrah.

Vystoupí náhle z břehů, zaplaví kraj a trhá střechy a domky. Rve půdu a rve život. Nenasytně sahá po všem, co se dá vzíti. Odnese kmeny stromů, odnese kolébku. Někdy také odnese dítě. Daleko, daleko nese svou kořist: do jiných řek a do moře.

Ale uklidní se opět a opět plynou lehce její vlny.

Někdo přichází k řece znaveným a váhavým krokem. Jde smutný a tichý. Usedne na břehu a dlouho pozoruje vody. A vody míjí a míjí a šeptají důvěrná a konejšivá slova bolesti, truchlící

tam na břehu. A stín člověka, ne člověk sám, zdvihne se náhle rozhodnut. Tam, kde je řeka nejhlubší, vrhne se do konejšivých vln. Vrhne se do nich, aby jich ševelem umlčel hoře. A vlny ševelí a plynou; voda šplouná a bije do břehu. Jinak je ticho.

Toť řeka opět jako těšitel.

XXI

Dlouhý Kristián mnul si vesele ruce, procházeje jizbou sem a tam.

Vrátil se do domu Berndta, pasíře, kde bydlil, z návštěvy u strýce Ondřeje. Strýc byl vážně churav: tři dny jím zmítala horečka. Panna Gertrud poslala pro kněze. Strýc sotva že ho poznal. Duchovní útěcha nevrátila mu klid. Chvílemi blouznil, chvílemi chtěl vstáti a jíti k „Žíznivému člověku“. Chvílemi mluvil o ženách a o růžích; chvílemi zpovídal se z hříchů, z jakých hříchů!

Dlouhý Kristián byl vesel; nemohlo to dlouho trvati.

Budoucnost jevila se mu růžově a vábivě: dědic strýce Ondřeje není ledakým. Hammeln uvidí, co učiní Kristián z toho dědictví! Agnes je jeho, budoucnost je jeho — —

Dveře se rozletěly prudce, rušíce drsně krásné sny. Do síně vstoupila matka Agnes. Byla jako mátoha a jako přízrak. Její tichá, plachá chůze jindy mlčky omlouvala její přítomnost. Ale žena, která přicházela dnes, především hledala. Celý život uprchl z bledých tváří do očí. Oh, oči matky!

Jak dlouho hledala toho dne, jak marně hledala! Ptala se nejprve sousedů: neviděli jste Agnes? Šla ulicemi Hammeln a zastavovala chodce. Odbyli ji nevrle, odpovídali vyhýbavě. Viděli ji, ale nepamatují se už, zdali tomu dlouho. Šla tudy, nemohou však říci, zdali včera nebo dnes. Svěsila hlavu a šla, tázajíc se znova a znova: Neviděli jste Agnes, neviděli jste mé dítě?

Řekli jí posléze, že šla k řece. V ulici poblíž řeky bydlil Kristián. Věděl snad Kristián o ní?

Oh, oči, oh, neklidné a tázavé oči! Ulpěly na Kristiánovi jako odsouzenec na naději v milost! A její rty, třesoucí se neřečenými slovy, němě prosily.

Kristián přistoupil k ní a chtěl ji konejšiti. Ale i on cítil, že nebezpečno konejšit neznámou bolest.

„Co se stalo?“ ptal se zneklidnělý.

A matka promluvila posléze svá jediná slova, jedinou větu: Neviděl jste Agnes, moje dítě?

Kristián se vyděsil. Stín krysařův zdvihl se, straše ho. Vzpomněl si na neklid Agnes, nevysvětlitelné její smutky, vyhýbavé odpovědi. A přece — — říkal si Kristián.

„Co je s Agnes?“ ptal se udýchaně. „Nevím nic o Agnes — — Řekněte mi přece, co se stalo!“

Nedočkal se však odpovědi. Matka, slyšíc slova, která jí brala naději, vypukla v šílený smích. — Její bolest byla nad její síly. Kristiána zamrazil tento smích.

Napadlo ho, že by měl něco učiniti, nechápal však, co. Šílená smála se chvíli divoce a drásavě; pak zmizela ze dveří, aniž si Kristián uvědomil její odchod — —

Šla domů, smějíc se; děti šly za ní. Smála se strašným svým smíchem. Chvílemi přerušila smích a rozezpívala se. Zpívala píseň o zemi sedmihradské.

XXII.

Tak ji našel krysař, který také hledal marně. Našel ji, zříceninu něčeho, co bylo. Našel ji, sedící v koutku a hrající si s pestrým vyšíváním, práci odešlé. Když vstoupil krysař k ní, ukázala mu chlubivě a dětinsky vyšívání Agnes. Po té vypukla znovu v smích.

Krysař vzal ji za ruku. Snášela to trpělivě, ale lhostejně. Jinak byla veselá; její šílenství bylo milosrdné.

Krysař čekal trpělivě. Snad, tak si říkal, přijde přece jasný okamžik. Co se stalo s Agnes? Bál se všeho, nevěda nic. Šílená jistě něco věděla —

Věděla o odchodu Agnes? Věděla vše?

Šílená se smála a hrála si. Żvatlala chvílemi něžná a pošetilá slova, slova lásky, která se skrývala dlouhá leta za mlčením a lhostejnými slovy. Mluvila s tou, které zde nebylo. Hladila vyšívání, jako by to bylo její hrdlo. A krysař čekal a čekal — —

Vzal ji do ruky a snažil se ji přiměti, aby mu pohleděla do očí. Vzpírala se; pak však povolila. Její oči se zahleděly na něho jako na někoho, s kým se nám podařilo provésti pěkný žertík. A vypukla znovu v smích.

Ale krysař nedal se zmásti.

Hleděl pevně do jejích uhýbajících očí. „Kde je Agnes?“ ptal se tiše a velitelsky.

Zasmála se znovu.

*

Stiskl více její ruce a jeho pohled spoutával roztěkané její myšlenky. Vracely se poslušně.

„Agnes odešla," smála se krutě stařena. „Agnes odešla do země sedmihradské."

„Kde je země sedmihradská?"

„Jděte na horu Koppel," chichotala se šílená. „Jděte na horu Koppel; snad tam čeká!"

A vypukla v nevázaný smích, který krysaře mrazil. Vzpomínal na pohádku o zemi sedmihradské. Vzpomínal na večer, když ji Agnes vypravovala, Agnes s úsměvem děcka a s opalýma očima. Chápal rázem, že je konec. Nechal Agnes vzít a Kristian ji vzal; nechal Agnes odejít a Agnes odešla. Bylo to vždy totéž.

Bezradný smutek sevřel jeho srdce sotva bijící. Dusil se pod svou bolestí. Tu jeho ruka nahmatala bezděčný nějaký předmět. Dotkl se svojí píšťaly.

Jak mohl zapomenout na píšťalu? V ní je všechna jeho moc a kouzlo. Nechtěla kdysi Agnes, za prvého večera, aby vší silou zapískal na píšťalu?

Tehdy se bál; dnes se nebojí.

Nic není jiného, co by mohlo uleviti jeho bolesti. Nic není jiného, co by mohlo přehlušiti hrozný smích této šílené. Nic není jiného, co by mohlo pomstíti ho za Hammeln. Ať si mluví konšelé o stu rýnských. Ne proto zazní píšťala krysařova.

XXIII.

A krysař zapískal na svou píšťalu.

Nebyl to však tenký, tlumený tón, kterým vábil myši. Zvuk zněl plně a mocně; srdce při něm prudce zabušilo, krok bezděčně se zrychlil a probouzelo se — tiše, oh, tiše! — vše, co dřímalo hluboko v nitru.

Krysař pískal.

Šílená slyšela zvuk píšťaly. Smích její schladl na rtech a mizel; a náhle — poslední ozvěna jejího smíchu se ještě vracela — vypukla v pláč. Slzy kanuly jí z očí. Bylo jí, jako by Agnes brala ji za ruku a děla ji „Pojď".

Šla za krysařem.

Krysař vyšel na ulici. Mocně a silně zněla jeho píšťala. Kdo ji uslyšel, propadl krysařově moci. Ustál od své práce a šel. Nedořekl slovo a šel.

Pradleny praly na dvoře domu Ehrhardtova. Byly mladé a svěží a hovořily o svých milencích. Ale krysař hvízdal a zapomněly na bělostné prádlo i na chtivé milence a šly za krysařem.

V dílně Froschově pracovali tesaři. Robili lože a chválili krásu svých milých. Ale píšťala krysařova nedala jim dokončiti práci a hovor. Šli za krysařem.

Elsbeth, květinářka a dohazovačka, přemlouvala právě počestnou Susu Tölschovou, sirotka, sloužícího u radního Lamberta. Cinkala zlatými dukáty, opíjejícími sluch i oči. Ale právě když Susa podléhala svodům staré kuplířky, líčící dobré bydlo a blahý osud, zazněla píseň krysařova. A Elsbeth i Susa šly za krysařem.

Dělníci v dílně Strummově střihali vzácná sukna. Slyšíce však zvuk píšťaly krysařovy, nechali vzácné látky a hovoru o dálných mořích a velikých přístavech a šli tam, kde zněla píseň krysařova, zároveň vábivá a teskná.

Míjeli krčmu „U žíznivého člověka". Krčmář Röger stál ve dveřích v nízké své čepičce, vždycky připraven skloniti se a usmáti. Černá Líza stála za jeho zády, ukazujíc se a skrývajíc, vždy připravena usmívat se a milovat. Píšťala krysařova odvedla Rögera i Černou Lízu, jako bere dravá voda břeh.

Píšťala krysařova probouzela staré sny a staré hoře.

Zhýřilec naklonil svou hlavu; za zvuku píšťaly viděl matku, dávno mrtvou, hladící čilko hocha, jehož dávno není. Za zvuku píšťaly viděl smutné oči děvčete, které zhanobil. Za zvuku píšťaly viděl svoji budoucnost: prázdné, bědné, hanebné stáří!

Frejířka Dora, nejnestoudnější v městě, vzpomněla si na hocha s modrýma očima, kterého kdysi dobře milovala. Vzpomněla si na smrt zrazeného. A vzpomněla si na všechny ty, kteří pak přišli. A vzpomněla si na opovrženlivé pohledy těch, kteří plaše odcházejí před svítáním. A vzpomněla si na vrásky, které ráno viděla v zrcadle.

Píšťala krysařova rozněcovala jiskry, dávno uhaslé popely; vracela dávno zašlé a zapomenuté.

Stále rostl počet těch, kteří šli za krysařem. Radnice se vyprázdnila; konšelé šli za ním. Chrám svaté Trojice se vyprázdnil; šli za ním kněz, kostelník, ministranti, šli za ním kajícníci i svatebčané, truchlící a doufající.

Píšťala krysařova pudila dále. Zástup šel mlčky za ní. A ve všech těch zašlých srdcích, zubožených duších, zaprášených cestou, zkažených hříchy, ve všech těch srdcích vzbouzela se čistá jakás touha.

A píšťala krysařova, když promluvila o bílých šatečkách družičky, úsměvu, dítěti, čistotě prvého snu, když promluvila o tolikerém hříchu a tolikeré zradě, o tolikeré neřesti a tolikerém kalu, o tolikeré bídě a tolikeré únavě, rozjásala se opět. A mezi pestrým zástupem lidí z Hammeln, sledujícím krysaře, radostně nějak to zašumělo. Nebylo nikoho, kdo by neporozuměl. Ano, jde se v zemi sedmihradskou. Ano, země sedmihradská čeká. Ano, je možno jinak žíti. A všichni, muži, ženy, děti, opouštěli blátivý život Hammeln v touze, kterou napovídala krysařova píšťala. Matky tiskly nemluvňata prudčeji na svá prsa: bude to jiný život, krásnější život! A starci, téměř nad hrobem stojící, zrychlili krok: je ještě nutno urvati několik dní, několik hodin, několik vteřin krásnějšího života!

XXIV.

Pouze Sepp Jörgen stál a nechápal. Viděl dav, jdoucí za krysařem. Slyšel zvuky, slibující a toužící. Ale necítil s davem a píšťala k němu nemluvila. Nechal všechny z Hammeln přejít, oddán svému osudu. Jeho hladové oči hledaly Kätchen a Lori. Marně.

Sepp Jörgen, jehož osud byl chápat příliš pozdě, osaměl také tentokrát. Zástup ho minul, jako ho dosud všechno minulo; zástup šel za písní krysařovy píšťaly. Oh, jak je krásná sedmihradská země, dovede-li touha po ní tolik spáčů probudit!

Píšťala krysařova hřměla a šepotala, plakala a jásala. Slibovala nepoznané rozkoše a nezkalenou radost. A všickni, kdož slyšeli, uvěřili. Uvěřil i lichvář Mosse, který neuvěřil nežli zcela jisté záruce.

Průvod krysařův prošel všemi ulicemi města. Chvílemi zněla píšťala, jako by krysař přece ještě někoho volal. Někdo chyběl v zástupu a nebyl to Sepp Jörgen. Píšťala zastenala úpěnlivě a něžně — — Ten, kdo chyběl, nedostavil se však.

Na okamžik zaváhala píšťala; jako by slzy ji zatopily. Na okamžik pouze: v zápětí zněla jasně a vítězně. Zázrak země sedmihradské.

Posléze opustil průvod Hammeln. Počal stoupati po svazích hory Koppel. Les zašuměl nad hlavou tisíců, kteří slyšeli.

Neúnavně zněla krysařova píšťala. Z počátku zněl z ní časem výsměch všemu a všem, výsměch podobný smíchu ďábla na chrámu svaté Trojice. Z počátku zněly z ní časem hluboké stony,

jako by neohrabaná čísi ruka dotkla se bolavého srdce. Píšťala tichla, neutichla však. Vlna vzrušení a víry odplavila vše kalné a zmatené; a cesta byla jasná a vše bylo jasné.

Krysař šel a rostl svou písní. Byl vysoký; nyní však jako by o hlavu převyšoval všechen zástup.

Oh, moci píšťaly krysařovy! Přerodila Hammeln. Vzkřísila světy dávno odumřelé, rozpálila srdce dávno zchladlá. Lidé z Hammeln, dobrého hansovního města, nemyslili už na prodej a koupi, na zisk a ztrátu. Roztoužili se neznámými jindy touhami, rozesnili nesněnými dříve sny. Oh, moci píšťaly krysařovy!

A nepřerodila krysaře samého jeho píšťala? Nemyslil už na malichernou mstu, na malou zlobu, na Prosche, Strumna; nemyslil dokonce na Kristiána. Cítil bolest, ale více touhu.

Píseň píšťaly očistila bolest krysařovu; očistila myšlenku na Agnes. Oh, země sedmihradská!

Srdce jeho jistě o ní někdy snilo; ale teprve píšťala učinila ji skutečnou. A, jak zněla mocně a jasně píšťala, opakoval si krysař. „Ani vina, ani hřích!"

Cesta je jasná a jasný je cíl. Není nutno vrhnout se v propast, abychom dosáhli ráje? Agnes tou cestou šla; dostihne, oh, dostihne Agnes.

Lid z Hammeln šel za svým chmurným a zamyšleným vůdcem, za velitelskou a mocnou písní jeho píšťaly. Strhovala je a pudila dále. Dále, až k bráně — —

Klopýtali cestou a necestou, padali, aby vstali a šli dále. Slyšeli jen krysaře a viděli jen krysaře. A jak kráčeli, otevřela se náhle před nimi propast — —

Krysař stál nad propastí, chmurnější, velebnější. Mocně a slavně zněla píšťala.

Nikdo z Hammeln nezastavil se před branou. Nikdo, kromě Seppa Jörgena, zamyšleného nad hladinou řeky. Všichni prošli za zvuků píšťaly s důvěrným úsměvem a rozepiatou náručí: Oh, země sedmihradská! Všichni prošli a mizeli bez hlesu. A chmurný a němý vůdce pískal a pískal.

Dav řídl za zvuků písně krysařovy; posléze krysař osaměl nad propastí —

Vzpomněl na „ano", řečené jarního večera. Vzpomněl Agnes, která ho předešla, ale kterou možno dohoniti. Naklonil se nad propastí.

Bylo ticho, zvláštní ticho. Píšťala padla z krysařových rukou. A jeho píšťala znamenala život.

Zvuky její jako by ještě doznívaly v pádu: zvuky její vedly krysaře, jako vedly dav —

„Ano," odpovídal krysař němé propasti. A také on hledal bránu.

Tak odešel krysař a ostatní z Hammeln; není však jisto, došli-li do země sedmihradské.

XXV.

Řeka plyne. Plyne, nerušena osudy.

Rybářský člun se houpá na řece; ale Jörgena nenapadá rozprostříti sítě. Sedí na člunu a dumá.

Těžko by pověděl, proč je mu smutno. Nechápe ještě, ale počíná tušit.

Je ticho . . ticho.

Je nedělní den a bylo by třeba zvoniti k požehnání. Ale zvon chrámový se neozývá.

Je nedělní den a měšťané Hammeln, jejich ženy, synové i dcerky měli by se procházeti po březích. Ale hráze jsou pusty.

A Sepp Jörgen, který tušil, počíná chápat.

Stalo se něco. Vzpomíná na průvod, který šel za krysařem; vzpomíná na bledou krysařovu tvář —

Sepp Jörgen chopil se vesel a zamířil ke břehu. Přivázal loď a ubíral se k Hammeln.

Ulice byly pusty. Krámy byly pusty. Krčmy byly pusty.

Sepp Jörgen šel podloubím. Jindy této doby bylo zde živo: dnes ani člověka.

Krok Jörgenuv zní nějak zlověstně na chladných kamenech.

Jörgen stanul u kostela. Žebráci a žebračky nestáli u vchodu; to ho podivilo. Jörgen šel dále. V kostele bylo ticho. Mnohem zlověstněji ozýval se zde rybářův krok. Pokropil se svěcenou vodou, ale jeho oči viděly stále prázdno: prázdno v lavicích, prázdno před oltářem. Pod klenbou chrámovou bylo takové ticho, že Jörgen domníval se slyšeti hovor dvou andělů na oltáři k sobě se choulících. Ozvěna vlastních kroků ho děsila. Kráčel tiše, po špičkách a přece hluk kroků rušil zakleté ticho.

Jörgen posléze chápal, stoje tváří v tvář Ukřižovanému. Všichni odešli. Je posledním mužem v Hammeln. Posledním člověkem v Hammeln.

Úžas této myšlenky shroutil rybáře málem; zachytil se stěží schodiště prázdné kazatelny.

Zvuky píšťaly krysařovy ožily v jeho paměti; zaniknuvší tóny teprve nyní ho podmaňovaly. Kouzlo, kterému podlehli všichni v Hammeln, podmanilo rybáře.

A rybář kráčel po stopách krysaře a těch, kteří šli za ním. Kráčel, domnívaje se slyšeti zvuky píšťaly.

XXVI.

Slyšel vše, co slyšeli lidé z Hammeln: hoře, lítost a naději; Ale, takřka už na odchodu z města slyšel něco, čeho neslyšeli odešlí.

Otevřeným oknem tichého domku zněl k němu pronikavý nářek dítěte.

Opuštěné nemluvně plakalo.

Sepp Jörgen nebyl posledním člověkem v Hammeln. A Sepp Jörgen, divno to říci, chápal.

Otevřel dveře a vstoupil do pustého příbytku. V kolébce, málo kryto peřinkou, leželo dítě, drobný, baculatý tvor. Převalovalo se bezmocně, třepetajíc nožičkama o stěnu kolébky a bijíc ručkama do prázdna. A jeho nářek zněl jako rozkaz . . . rozkaz, který nemohl být vyslechnut v prázdném městě, v prázdném domě, prázdné síni.

Sepp Jörgen stál tu bezradně. Co může učiniti pro dítě? Má hlad: Jak ukonejší jeho hlad?

Dítě, zaslechnuvši kroky, rozplakalo se prudčeji. Sepp Jörgen sklonil se nad kolébkou a vzal dítě do své náruče.

Bylo to děvče.

Sepp Jörgen hýčkal dítě. Ale tu si vzpomněl nad hladovým nebožátkem na vše: na pusté ulice v Hammeln, na zmizelou Kätchen a Loru, na zástup, odešlý s krysařem. A znovu zněla jeho nitrem melodie smutná a lítostivá, a pak jásavá a vítězná.

Rozhlédl se ještě po opuštěné síni, po neumytém nádobí, po zbytcích chudého oběda. Nic zde nebylo, co by ukonejšilo hlad nemluvněte, marně hledajícího prs matčin.

Neškoleným, neumělým hlasem zapěl Jörgen ukolébavku dětí z Hammeln, píseň o zemi sedmihradské. Pěl a hýčkal dítě.

Ale dítě znovu zaplakalo. Chtělo pít. Nevědělo o jiné touze. Jörgen o ní věděl. Pláč dítěte splýval s echem písně píšťaly krysařovy, teprve nyní zvučícím. Splývaly v mohutný proud, který strhoval rybáře. Ústrky a běda přešlého života šly před ním.

Sepp Jörgen vyšel s dítětem na ulici.

Bolest a touha pudily ho na horu Koppel .. za ostatními... za krysařem.

Stoupal se svým břemenem rychle. Jako ten, kdo ví, že neponese je dlouho.

Neohlédl se po opuštěném Hammeln. Co bylo mu po městě, jež nedalo mu než rány a smích?

Také srdce Jörgenovo snilo kdysi o zemi sedmihradské. Také jeho srdce snilo o jiném životě. A ten zdál se býti na dosah ruky. Všichni našli cestu. A Jörgen?

Poslední muž z Hammeln došel k bráně.

Propast otvírala se před ním. V její hloubi je cesta. Z ní zněly hlasy, lákavé a svůdné:

„Co chceš, ó, rybáři, v Hammeln a v celé své zemi? Tvá touha je, tvá láska je marná, marný je tvůj sen.

Co zmůže tvá práce, co zmůže tvé rozpětí, co zmůže tvá smrt? Lovíš v řece; jak je bídná tvá kořist, rybáři!

Země sedmihradská čeká. Jiný život čeká. Nikdo už se nebude tam Jörgenovi smát.

Kätchen ani Lora neutekou od tebe. Oh, rybáři, jak nedočkavě objímají tam nahá ženská ramena — —“

Ale stalo se něco zvláštního. Křik dítěte překonal zvuk píšťaly krysařovy. Dítě plakalo ještě. Chtělo pít. Nevědělo nic o zemi sedmihradské.

Pláč dítěte dojal posledního muže z Hammeln; pláč nemluvněte překonal jeho touhu.

Kynul bezmocně rukou na pozdrav někomu, kdo navždy odchází. Rozloučil se s propastí.

Potom odešel hledat ženu, která by dala napít dítěti.

JAROSLAV PROUSEK:

MRTVÝ KAPITÁN.

Znal slabost lodi své, však věřil v její sílu
a k cílům vzdáleným jí doplout toužil, smělý.
O nebezpečích snil neznámých světa dílů,
kde polobozi bdí a kvetou asfodely.

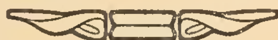
Byl hrůzy milovník a slast mu bylo s bouří
se pustit ve zápas a slyšet hromů hřmění.
Však slunce rád měl též. Jak z jitra v mhách se mhouří
boj s mračny svádějíc, zřel často v zanícení.

Rád plul skrz úskalí, kde racků bílých skřeky
mu zněly výstrahou před nebezpečím zkázy.
Zrak míval odvážný a přec číms skrytým měkký,
a hlas, jejž bezděčně vždy hrdost doprovází.

Plul poutí dalekou sám konce nevědomý,
plul dnem i nocí v před, neb žízeň touhy měly.
O příštích překážkách snil, silou svou jež zlomí,
než k cílům dopluje v své slávy archipely —

Znal slabost lodi své, však věřil v její sílu . . .
V tom jeho rekovství i velikost i sláva.
Že zrak mu oslepl zíráním v dálky cílů,
v tom úděl člověka, jenž smrtí dokonává.

O nebezpečích snil neznámých dílů světa:
V tom jeho šílenství, jímž stal se polobohem.
A v tom že vzdálená mu cílů zbyla meta
v tom jeho tragika, nad slávu větší mnohem.

FEUILLETON.

LITERÁRNÍ GLOSSY.

Nevýhody individualismu. — Žíti ve své době a pečovati o to, aby v našem poměru k ní bylo vždy dosti jednoty, mužné přímosti a bezpečné jistoty, která stojí za neúnavnou touhu a nikdy nedokonanou vnitřní práci mužovu, je dozajista úkol a povinnost značně obtížná. Nemůžeme si zjednati odstupu historikova, zaměstnávajíce se příliš živě spletí proudů a vírů, jimiž u nás doba jako do posledního břehoví vstupuje. Ale je vždy možno a pro osobnost s jakýmisi nároky přímo nutno, býti trochu filosofem, jenž opovrhuje aktualitou a nevěří jí ani okamžik, využívaje jí přes to emotivně až do jádra. Jaké hostiny osobivosti vskutku krevnaté a záživné skýtala den ze dne svého života česká literatura v posledních třech letech! Pro ano, ne — se bít! — tento křepký citát mohl by unésti srdce a okřídliti naši víru v raçu, kdybychom se s nevědomou, zdravou důvěrou ponořili do historie literární polemiky, která nemůže již býti vyříznuta z našeho dě-

jinného organismu a vyvržena s gestem falešného odporu! A tu je ono sousto, chutnající filosofickému stoikovi i dnes! Neboť šalebné zrcadlo aktuality poví mu na příklad o Arnoštu Procházkovi, že se specialisoval v oboru čirých literárních nemožností, nadán nad to černým srdcem apače, brousícího svůj nůž k ráně ze zadu; F. X. Šalda zjeví v něm svou tvář hokyně, kterou stojí mnoho krve a tuku, aby nalezla vždy nové, vždy kalnější, vždy hlouběji se zavrtávající slovo nadávky, když té její zkažené, falšované, fysikáty hledané zboží nejde na odbyt; bude mu těžko mysliti si něco určiteho o fysiognomii Jiřího Karáska ze Lvovic, divně spletených rysů obmyslného traviče studní, defraudanta hodnot, eskamotéra nebezpečného kapsám hloupého českého publika, vše pomíseno rozjívenými tahy uličníka, plazícího jazyk na klidné občany; hle, potutelná tvář Viktora Dyka neklidně se obrazí v zrcadle, prozrazujíc v tisíceru kyselých úšklebku a špatných grimass zhola pěší povahu tohoto škorpivého ducha, jenž si usmyslil pracovati až do posledního dechu svého škodného života proti nicotnému zbytku ušlechtilosti a poesie, umožňujícímu ještě heroum, aby nalapali se tu a tam vzduchu hodného jejich plic a dovedli dále břísti bahno ničemného světa cestou k světlu, — a jenž krom toho kříží cesty lidského práva svou kanceláří pokoutního písaře, kde dopomáhá k slyšení hlasu zvrhlých existencí, negramotných trampů a živlů obecně podvratných; — a, bože můj! co zbývá z distinguovaného obrazu Miloše Martena, když se zadíváš pozorně a synthetický? — nic, než malíček ubožáckého gigrlete, pochybně zdobený prstenem, na němž visí, jaký hnus! flakon pravé pařížské voňavky! —

Není důkladnějších stvoření nad literární historiky a ať mne tedy moje vrozená skromnost ukrývá sebe cudněji, připodobňujíc se k listu střehoucímu něžných zraků fialek, může se přece kdysi státi, že budu objeven jako literát, jako jeden z NICH, třeba jen statista. Odkrývám tedy zrcadlo s chvěním v srdci, pochopitelným, jestliže uvážím velký rys a znamenitou plastiku revue, jež předcházela, a tiskna k hrudi sešit časopisu mladých literátů, seskupivších se k obraně proti zlovolné kritice, která s ďábelskou raffinovaností zamořila v Čechách nejednoho Goethe-a ještě v lůně matčině: vidím divokou líc utrženého od šibenice, jehož ústa, jak se dá jasně konstatovati, jsou vskutku fysiologicky uzpůsobena pro hantýrku zlodějů, otcovrahů a rozparovačů!

Nuže, není-li záhodno býti filosofem anebo šprýmařem, když té historického odstupu k živému kvasu současnosti nelze nikterak dosíci? Leckterá nezkažená a zaostalá duše namítne snad, že jediné zrcadlo platné pro autora jest jeho dílo. Ale neví-li, že od dob Wildeových básnické a spisovatelské dílo přestalo býti věcí čtenářovou?

Nesnáze protiindividualismu. — Je všeobecně známo, že jako ve všech společenských organismech jakéhokoli vnitřního nebo vnějšího druhu i v umění disciplina hraje důležitou úlohu. Jí tvoří se stát, vrství se zdivo pantheonů a formuje myšlenka básně. Přicházejí dokonce doby, kdy theoretikové se domnívají a neváhají ani okamžik hlásati, že vlastně není ničeho jiného k napsání dobré básně a románu zapotřebí, než býti s dostatek zásoben disciplinou — kulturní, jak se sluší předpokládati — a že dobrá a pevná vůle — ovšem kulturní, — které je volno sháněti a slohově kon-

densovati vůně semo tamo čirým vzduchem vanoucí, dodělá se každým způsobem ušlechtilejších a úrodnějších resultátů než rozmar celkem nevázaný, zahrnuvší nás prostým a rozkošným květem svlačců a planých růží, jak ho natrhal na své neukázněné a těkavé potulce.

Ale věc je daleko vážnější, než jak mám chuť o ní mluviti. Neboť časem celá literární generace dostane povel, do jaké toniny nutno jí naladiti svoje pružné a poddajné nitro, aby dílo její bylo vývojové a zahrnovalo kulturní možnosti doby. Jsou velcí duchové, kteří pátrají s překvapující prozíravostí pouze po tom, čeho se nedostává současnosti na duševních disposicích a hodnotách a zařizují dle toho import, celkem vysvětlitelný, jestliže víme, že umělci tvoří dobu, sami žijíce větší část života přísně mimo ni. Tak dostane se nám celých epoch analytických nebo impressionistních, pessimistických s rozkvětem dramatu anebo optimistických, v nichž daří se operettě, dob přetékajících citovostí a dob nešetřících rozumností a uvážlivou vůlí.

Snad nejukrutnější je, usmyslí-li si ten který Mistr, že je radno a pod přísným trestem i žádoucno celé generaci chvalořečiti životu, opěvati nepohnutého boha a proměňovati všechen černý trud a nevonný kal života v kantáty překypující důvěrou a vděčností k jejich dárci, vše to v železně přísném smyslu ducha, jenž nejen opovrhuje všemi náhodami srdce, ale hnusí si upřímně nízké požadavky veselých, sladkých, ryze pozemských smyslů, způsobujících tolik zánětů a zákalů na vnitřním, duchovém zraku! Pak vidíme mladičké jinochy, jejichž prsty chvějí se touhou dotýkati se něžných věcí, kterým ďábel šeptá každé noci do snů o potřebě a výhodnosti rozkoše silné jako křeč a kteří v ústraní rádi svěří se bohu matoucímu od pradávna lidské jazyky — jak se moří s básněmi plnými moudrosti a široké ethické obzíravosti, jak zmrazují a zplošťují s velkou umělostí svoje slovo, aby jenom čirý duch mluvil z jejich celý osud lidského života v jediný velebný symbol shrnujících sonetů, a to do uší docela nehmotných, slyšíme tyto svedené mladé muže skuhrati o ethickém sebepřemožení člověkovu a zpívati v kněžském rouše, patřícím nejnověji etablované půjčovně, hymny na osud, jenž dal předčasně zhořknouti jejich ztýranému srdci, zmítá jimi ze špinavého kouta tohoto života do kouta a otvírá podešve jejich bot blátu ulice.

Z této životní moudrosti a kázně jímá mne strach a smutek, jsem-li o samotě, a množství dvacetileté ethiky a stylovosti v mravním i esthetickém smyslu, která šlechtí mladé české snahy literární, přivádí mne na černé myšlenky. Můj bože, jaká bude vaše ušlechtilá moudrost a vaše disciplina, mladí druhové sotva zletilí, ve čtyřiceti letech? Není-li jakýsi psychologický experiment, jakási artistická finta, ve vašem vývojovém počínání? Neboť v mládeži je takový nadbytek filosofie! Boh. Polan.

   DIVADLO.

Národní: F. V. Krejčí: Redakce. Veselohra o 1 dějství. Molière: Misantrop. (Dne 23. února.)

Vinohrady: R. de Flers a G. A. Caillavet. Papá. (19. února.) G. Hauptmann: Červený kohout. Tragikomedie o 4 dějstvích. (11. března.)

Aktovka páně Krejčího dočkala se dosti hlučného úspěchu; operuje celkem běžnými figurkami našeho ve-

seloherního a humoreskového repertoiru: mladý kritik, který bezohledně řeže na pravo i na levo, ale je vlastně ubohý mluvka bez energie a pevného přesvědčení; jeho žena, venkovská putička, která však dovede energicky žárlit; její otec, správní rada pivovaru a vlivuplný radní s příslušně omezeným obzorem a červeným nosem; zahořklý a otrávený literát, který se mstí a mluví pravdu — pod pseudonymem; k nim řadí se herečka, která šišlá a spoléhá u kritiků na vítězství svých osobních půvabů a zkarrikovaná, literárně kavárenská mužatka. Těchto několik postaviček se pohybuje na jevišti dosti čiperně a po stránce technické divadelní zručnosti a životnosti je tu značný pokrok od schematické Půlnoci. Za to nestaví si aktovka vysokých cílů myšlenkových a spokojuje se s několika zdařilými, ale celkem nevinnými šlehy proti našemu literárnímu a veřejnému životu. Autor vyhnul se úskalí osobních narážek, ale proto zůstala jeho satira poněkud neurčitou. Vidím v ní jen průpravnou studii k dílu většího rozmachu. — Byla švižně sehrána. Herci podali vtipné realistické studie; byly to: dámy Laudová, Nosková, Ostrčilová a pánové Merhaut, Hart a Deyl.

Téhož večera přešel po prvé českým jevištěm Molièrův Misantrop, plynně a obratně, pokud lze z poslechu souditi, přeložený p. B. Kaminským. Hořký, otrávený pessimismus Alcestových invektiv proti lidské společnosti proměnil se bohužel v podání p. Schlaghammerově v jakousi neurasthenickou podrážděnost a plynný tok verše v jakési háchis chrčivých a často nesrozumitelnýcb zvuků, jako vůbec se toho večera s veršem dosti barbarsky zacházelo. To kalilo do značné míry uspokojení nad tím, že Národní divadlo rozpomnělo se konečně na tento chef d'ocuvre, který dávno měl býti repertoirním kusem první naší scény. Je přirozeno, že u nás, kde není tradic, přechází bez resonance v hledišti mnoho, co působilo na současníky Molièrovy a co dodnes působí na jejich potomky, ale hluboce lidská a bolestná pravdivost postavy Alcestovy a trpčí ještě úsměv, jímž autor sám svého hrdinu ironisuje, nemohou zůstati bez účinku ani na dnešního posluchače, zvláště, uvědomí-li si, kolik osobního hoře geniova probleskuje větami Alcestovými. Z účinkujících zasluhují uznání pp. Hašler, Matějovský, Kafka a Wiesner, z dam pí Nosková a Danzerová.

Flersův a Caillavetův P a p á (přel. H. Jelínek) nestojí na oné výši, jíž oblíbení autoři dosáhli ve své klassické komedii „Láska bdí". Ale není bez vtipu, tato historie starého světáka, který se rozpomene trochu pozdě, že měl kdysi syna, legitimuje ho, a svou lásku k nalezenému synu přenese i na jeho nevěstu, aby se s ní konečně sám oženil. Problém starého muže vrací se od dob Lemaîtreových: Massière (hrané česky pod titulem Slečna Šafářka) dosti často: nedávno viděli jsme veseloherní zpracování Weberovo v U l i č n i c i — a brzo uvidíme tragické pojetí Porto-Richeovo ve V i e i l h o m m e, jejž chystá Národní divadlo. Flers a Caillavet nalezli nový odstín: starý, ale roztomilý světák, který celý život promiloval, zvítězí nevědomky nad synem, vážným a trochu těžkopádným venkovanem v srdci mladé dívky, a syn bez hořkosti zříká se nevěsty a sám vloží její ruku do ruky otcovy. To je skutečné novum na jevišti a proto promineme autorům leckteré opakování a reminiscence na dřívější vlastní kusy, zvláště, je-li dialog stejně mistrně veden. P a p á zasloužil si lepšího provedení. Čím se p. Hlavatý provinil na režii, snažil se nahraditi

jako herec. Jeho farář a p. Jiřikovského hrabě de Larzac byli nejlepší z celého večera.

Z idylického zákoutí pod Pyrenejemi tak optimisticky líčeného francouzskými autory vede nás G. Hartmannův Červený kohout (přel. A. B. Dostál) do městečka nedaleko Berlína. Řád a autoritu pruského státu a zároveň komický život representuje tu přednosta úřadů, pán z Wehrhanu, známý ze „zlodějské komedie" téhož autora: Bobří kožich. S neobyčejnou plastičností vymodeloval autor kolem ústřední postavy prohnané ševcové Fielitzky, známé rovněž z Bobřího kožichu, celou řadu živých figur z lidu a nešetřil satyrou na typického zástupce úřednické kasty. Ale Hauptmann nespokojil se s pouhým naturalistickým podáním skutečného života. Cítíte trpký úsměv autorův nad celou marností lidského shonu, nad celou životní tragikomedií, v níž jsou konečně šeredně obelstěni všichni, prohnaná šejdířka právě tak jako poctivý muž, který nechtěl nosit četnickou uniformu a jehož nevinného syna připravila do vězení. Tento trpký úsměv autorův nad vylíčeným mikrokosmem se ovšem nikterak nevtírá a možno, že ho ani mnohý z posluchačů nepostřehne. Měl jsem dojem, že ani režisér sám neuvědomil si dosti jasně hlubší smysl komedie, jež se mu rozběhla v řadu individuelních výkonů, místy velmi dobrých, ale v celku nezladěných.

Hanuš Jelínek.

ZPRÁVY.

G a b r i e l a P r e i s s o v á dovršila 23. m. m. padesátý rok svého života. Těžiště činnosti autorčiny, třeba svého času její hry „Gazdina roba" a „Její pastorkyně" měly značný úspěch, je v novelistice. V kladné části svého díla Gabriela Preissová slučuje dva základní požadavky novelly: poutavost látky a oekonomii prostředků. Prvé z jejích prací byly obrázky ze Slovácka; později oblíbila si ovzduší Korutan. Převládající optimismus a jistý rys měkkosti charakterisuje její dílo. Tato měkkost neznamená však beztvárnost stilovou. Dílo Preissové není dnes uzavřeno. Dosud vyšlých osm svazků jejích „Sebraných spisů"* prokázalo, že autorka je v plné síle tvoření. Naopak, připomene-li si čtenář poslední její práci v „Lumíru" z loňského roku — i dávné přispívatelky má „Lumír" povinnost vzpomenouti — pozoruje, že teprve nyní dovedla překonat uměleckou kázní jistý dříve nepopíratelný sklon k sentimentalitě a že její ruka stala se pevnější, její síla charakterisační zmohutněla. To nás přesvědčuje, že lze pro naši novellu od autorky ještě mnoho čekati.

* Náklad J. Otty.

S v ě t o v á k n i h o v n a dovršuje prvý tisíc svých čísel; událost tím významnější, ježto při jejím vzniku nechybělo hlasů, které předpovídaly nové knihovně (se zřetelem na jiné podniky toho druhu, záhy ztroskotavší) trvání nedlouhé. Dnešní jubileum knihovny svědčí o tom, že knihovna, přes skepsi tehdejší, zapustila pevné kořeny.

V seznamu prvého tisíce čísel „Světové knihovny" najdeme leckteré dílo, které znamená čin. „Světová knihovna" podala lidovým vrstvám našim možnost opatřiti si levně velkou řadu děl ze světové literatury, ať klassických, ať moderních, namnoze dříve vůbec nepřístupných. Srovnáme-li seznam prvního tisíce čísel „S. K." s kteroukoli cizí sbírkou podobného druhu, za podnik domácí hanbit se nemusíme. Snad — co se obsahu tkne —

bylo by možno časem žádati přísnější měřítko při knihovně, která, právě proto, že je určena pro lid, měla by být knihovnou klassickou, knihovnou děl opravdu potřebných. Zatím vloudilo se do seznamu leckteré dílo, které potřebným nebylo; a luxus v knihovně takové u nás je povážlivým, pokud neobstarali jsme nutné.

Příbuzné posláním knihovny francouzské, německé nebo anglické mohou se v prvé řadě opírati o literaturu domácích klassiků nebo vynikajících autorů současných. „Světová knihovna" hledí ovšem také k literatuře naší, z níž dovedla mnohé zpopularisovati, co bylo dříve nepřístupným; přece však musí dle povahy věci značnější měrou se obraceti k literaturám cizím. Úkol knihovny je tím značně stížen a vysvětluje se tím, co jsme výše naznačili.

Tisíc čísel je cifra jistě imposantní; ale při knihovně tak obsáhlého programu, jakou je beze sporu „Světová", při knihovně, která chce podati lidu vynikající klassická díla literatury a věd a nezanedbávati při tom aktuality dne a jeho zájmů, při takové knihovně znamená pouze etapu. Bohaté zkušenosti z minula budou zajisté dobrým poučením pro budoucnost.

„Světová knihovna" prošla svou etapou čestně; těžké počátky, které překonala, svědčí o její životní síle. Co vykonala pro vzdělání lidu a popularisaci literatury, nelze dnes ani správně odhadnouti. Pro budoucnost přejeme jí plného zdaru díla, jež tolika a tolika čtenářům otevřelo vlastně teprve bránu literatury.

La Littérature tchèque contemporaine zní nadpis knihy, kterou vydal nákladem „Mercure de France" Hanuš Jelínek. Kniha Jelínkova je soubor přednášek, konaných na Sorbonně. Je určena k informaci Francie a ciziny vůbec a tomuto úkolu plně hoví. V úvodu, v němž promlouvá zajímavým způsobem o problémech naší literatury, praví Denis o knize Jelínkově: „Jeho kniha, byť bylo možno nalézti v ní některé nedokonalosti, čte se se zájmem, poněvadž se vycítí z ní zároveň velmi opravdová vůle býti spravedlivým a vroucí láska k jejímu předmětu." S tímto passem Denisovým možno plně souhlasiti. „Miluje českou literaturu, miluje český jazyk; chtěl bych, aby tato láska k Čechám, kterou čerpal z autorů, o nichž k nám mluví, která je společný a nevyčerpatelný zdroj jejich inspirace, byl nakažlivý a doufáme, že bude." — Tak pokračuje Denis: připojujeme se k jeho přání a k jeho naději.

Studii o Janu Nerudovi s titulem „La renaissance tchèque et Jan Neruda" přináší dubnové číslo „Mercuru" z péra H. Jelínka. Studie je ukázkou z knihy Jelínkovy s informativním úvodem. V. D.

Opravy tisku. Na str. 282, řádka 12. čti místo: „jí hodnotící" jí hodnotící; řádka 13. zdola místo „jas živé a pestré barvy" jas, živé a pestré barvy. Str. 283, řádka 1. místo „je" „jí". Na str. 286, řádek 8. čti „heroiny" místo „terciny"; v řádce 4. zdola „Kartagince" místo „Kasragince". V druhém sloupci v 1. řádce „stovek" místo „staveb".

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo srpen a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguje Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.

Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 25. dubna 1912.

R. XL. **LUMÍR** ČÍSLO 8.

JAN Z WOJKOWICZ:

STROM ŽIVOTA.

I.

Ty zlatý, zelený můj Strome Života,
Ty v sadě Božím nejkrásnější Strome —
jak že to nekonečně sladce šepotá
v Tvé šumné koruně pro Tvého miláčka —
jak nekonečně teskně šumí to v ní pro mě!

Vy krásná, zlatá, sladká jablka,
jak teskna byla jste vždy mému snu!
Vy, která s díkuvzdáním na rtech trhala
tak četná pokolení Ev a Adamů!

Vy, jež jste uprostřed všech světa drah a cest,
všech poutí, bloudění i scestí důvod sám,
vždy s výše kynula, podobna sirénám,
jejichž zjev vábnější než každý maják jest
všem světa poutníkům!

Oh, všecky cesty světa povždy vedly k Vám!

II.

Tak pod Tebou dnes, Strome velebný,
troubadour teskný, vroucně přemítám —
jak malý, nicotný, jak strašně smrtelný
si vůči Tobě, Věčný, připadám,
když zrakem ve výších Tvé širé koruny,
svou mysli pohroužený v Nekonečna sny,
Tvou mocnou šíř, Tvou vznosnou, přímou výš,
pohledem zbožným vůkol objímám!

Tvé plody houpají se vábně nade mnou,
Ty s výší vaneš ke mně báječný svůj šum —
svůj šum, svou odevěčnou hymnu velebnou,
jež od Země až někam k Nebesům,
od Bytí Kořenů až k dálným ku Hvězdám
hlaholí vítězně Tvou širou korunou . . .

Dnes tomu šumu zbožně naslouchám:
Je sladký, moudrý Nekonečnosti —

zpívá, že všechno mimo něj je klam,
on jediný že nikdy nepřelstí,
on jediný, jenž hlubin tajemství
vítězně donáší až samým ku hvězdám!
Zpívá, že jediný on hymnu zpívat smí,
on jediný, on, Vládce, jediný —
on jediný, jenž tady na Zemi,
nad všemi proti Sobě vyslanými sny,
lidskými všemi nad chimerami,
vždy v posled zahlaholil, šumný, vítězný!

III.

Ty zlatý, zelený můj Strome Života,
Ty v sadě Božím Strome nejkrásnější —
jak dnes, kdy vím, že v Tobě pravda zní,
kterou hlas žádný, žádný nepřezní,
mi tesknou ozvěnou, již nic už nezkonejší,
Tvůj šum, jak z dálky, v srdci šumotá!

Jak dneska ztracených těch všech chvil lituju,
kdy pod Tebou jsem, vzdychající, stál,
a bázní chvěje se, a touhou chvěje se, jsem po Tvém jablku
jen jako zloděj ruku vztahoval!

Oh, proč čím plodu blíž, tím víc jsem se vždy chvěl?
Proč, čím víc chvěl, tím víc vždy utrhnout se bál?

Jak často zatím plod, ač tolik toužený,
mnou neužit na Stromě uvadal!

Jak často poutník, nemýlený sny,
píseň, jak šum Tvůj, hvízdaje si v dál,
přicházel, stanul, a hned plnou náruč
si právě nejkrasších Tvých plodů natrhal!

Tak teskně jsem ho vždycky sledoval,
jak se mi s kořistí svou ztrácel v širou dál —
co já jsem pod Tebou, bláhový, plachý snílek,
hladov a zklamán, okradený stál —
já, který jsem Tě nejvíc miloval! —

Dnes pod Tebou už pozdě naslouchám,
jak v jara jiných už zas hlaholí Tvůj šum —
dnes pozdě už s bolestí poznávám
veliký, hříšný žití svého klam,
že vzýval jsem Tě oddán příliš snům!

Dnes, kdy už celých pokolení plody,
jež moh' jsem trhat rukou hladovou,
uvadly netrhány mnou, uvadly oplakány mnou,
se Tobě pozdě, pozdě zpovídám —
dnes rozhřešení Tvého pozdě, pozdě ždám!

IV.

A přec, ó krásný Strome Života,
když beztrestně z Tvých větví trhat smí
i člověk hrubých smyslů, ducha helota,
i pustý srdce cynik — odpusť mi!

Vždyť nenávistný nebyl asketa,
jen snílek byl já, plachý, bláhový,
jenž tajně zbožňoval Tvá zlatá jablka!

O plody Tvé mě neošidila
nenávist k Tobě — ale velká láska!
Ta láska milenců, jež je tak veliká,
že se jim zdá být jejich Milenka,
jak obraz Tanitin, v závoji zahalená,
s níž styk je jak o samo žití sázka!

Vždyť ten, kdo pod Tebou dnes, v pozdní chvíli, lká,
byl někdo, kdo jen v příliš mocném ždání,
až v příliš svatém Tebe zbožňování,
netrhal z bázně, že jak svatokrádce
ho plod Tvůj, dotknutý, mystickou mocí raní...

V.

Ó, kdybys lépe, lépe rozuměl,
mě volil bys svou láskou mezi všemi!
Milence pravého, jenž trhat neuměl,
poněvadž miloval Tě nejvíc mezi všemi!

Milence, který pod Tebou se chvěl,
protože k Tobě vzhůru pohlížel,
zmíraje touhou Tvými pod větvemi!

Oh, kdybys lépe, lépe rozuměl,
tak teskně by šum Tvůj dnes s výše nešuměl mi!
Víc bylo by Ti srdce mého žel!

Vždyť, košatý můj Strome zelený,
Ty rozkvetlý nad celou širou zemí,
jsi celý jediná má pravá Milenka!

Na světě nikde není jedné ženy,
které bych úplně své srdce daroval —
Ty celý jsi mou láskou vyvolený,
Tys celý moje srdce zaujal —
Ty, jehož šum mi z výší do mých snění
zní jako pozdrav z dálných, krasších zemí,
jak v dětství čitaná o Zvonu pohádka!

✠

Teď zvadneš-li mi, a Tvá jablka
nebudou na mě víc už kývat pod větvemi —
Svět změní se mi v širý pustý kraj,
kam větrem od šťastnějších krajin donášený
mi bude z dálky doznívat Tvůj šum,
jak ve vyhnanství Praprarodičům
šumíval do snů Ztracený jich Ráj...

VI.

Ty širý, zelený můj Strome Života,
Ty v sadě Božím nejkrásnější Strome,
jaký že dnes, kdy táhne nad Zemí
zas nový jara den se svými písněmi,
to skýtáš pohled ve svých výších pro mě,
kde na Tvých větvích už to rozkvétá
novými sliby zas pro Tvého miláčka,
pro nové mládí — ne však více pro mě!

Mých snění roj Tvé květy oblétá,
med nadějí však ssáti nelze mi —
tak v úlu srdce svého stesk jen ukládám...
A přec — s jak velkou láskou, Strome velebný,
se zrakem, sluchem, Tobě poddávám!

Když větru van hne Tvými větvemi,
jak zachvěješ se hned vstříc krásným výšinám!
Jakou to hudbou, dálnou, báječnou,
až někam k nebetyčným končinám,
to burácivě v Tobě zašumí!

Jak když se hráze moří roztrhnou
a zahučí to nekonečností —
tak velebně přes všecky ohrady,
vstříc krásným větrům každé Náhody
to s výsosti Tvých valnou prostorou
se po vší Zemi rozehlaholí —
veliká hymna říše Svobody,
v níž širé srdce samé Přírody
posílá pozdrav dálným Výšinám!

Jak hudba Tvá je drahá mladým snům!
Jich pažím rozpiatým, jich smělým pohledům!
Jen pokyneš jim svými větvemi,
k neznámých dálav širým prostorům:
hned jako polnici to pro ně zašumí —
hned píseň, jak Tvůj šum, tak jarou, svobodnou,
si zpívajíce v pochod do dáli,
pro dary Tvé si za Tvým hlasem jdou!

Vždyť rytmem mízy Tvé krev v jejich cévách víří,
v jich tužbách a v jich snech to zní tak jak Tvůj šum,
hruď jich se ve větru, jak větví Tvojich šíří —
tak zpíváš: a hlas Tvůj jim tak přemocně zní,
tak známě promlouvá k jich podvědomým snům,
jak pištce kouzelného píseň vábení,
jež láká je k neznámým obzorům . . .

Jak mnohé jablko as smutně mimo padne,
jak mnohé, odhozeno, marně v trávě svadne —
leč tak je učíš Ty svým hlasem staletí:
že ne, kdo vpřed se na Tvůj povel vrhá,
ne ten, kdo bez váhání plody Tvoje trhá —
leč ten, kdo otálí, propadá prokletí.

VII.

Mystický, Zelený Ty Strome Života,
Ty v sadě Božím nejmocnější Strome,
Ty, v jehož písně taktu kolotá
sám celý Vesmír, v kruhy spoutaný
přitahující mocí Erota,
tak že Svůj šum Tvé k hvězdám vzneslé témě,
slyší, jak ještě v jiných světech zní,
jen v jiném přepisu a v jiném ladění —
Ty Strome svatý, Strome velebný,
jenž v Středu Bytí, kříž a prapor Země,
rosteš a vládneš celou nad Zemí:
Pro Lásky moc, již mají její sny,
pro Lásky bloudění a klamy odpusť mi —
odpusť a posečkej — nevadni ještě pro mě!

Vždyť co že dnes víc ještě činit mám,
než že se z hříchu lásky Tobě zpovídám,
že pokorně dnes Tobě vyznávám
osudný žití, lásky svojí klam,
že vzýval jsem Tě oddán příliš snům!

Když kveteš jiným, krásně zelený,
když s Tebe nejkrásnější jablka
i člověk hrubých smyslů, ducha helota,
i cynik srdce volně trhat smí —
chtěl odpírat bys je svým pravým milencům?

S křečí bolestné lásky Tebe objímám,
o kmen Tvůj bytost svou jak břečťan opínám —
tak oběh žití svého Tvému ke kmeni
osudně vážu — sečkej, nevadni!

FR. KHOL:

TALISMAN.

Bylo to roku 1908, když jsem dlel v Benátkách za jistými studiemi. Léto toho roku bylo pozdní a neobyčejně nádherné a měsíc říjen, v němž jsme se nacházeli, zářil zlatem, barvami a nevídaným jasem. Nikdy neviděl jsem chrysanthem plnějších a sytějších barev, listí zlatějších a odstíněnějších, od jasně plavé a stříbrozlaté až k tabákově černé, než v těchto dnech v zahradách benátských a v širokém stromořadí Lida, u jehož břehů koupali se ještě opoždění návštěvníci.

Také nálada má odpovídala krásné pohodě pozdního léta: byla šťastná a bezstarostná. Ani jedna chmurná myšlenka nerušila klid a radost mých dnů, a přišla-li přec vzpomínka na Prahu a každodenní život s jeho útrapami a starostmi, dovedl jsem ji vždy od sebe zapuditi. V mé duši byl mír a radostný klid a mysl má byla čistá, jako ta azurová obloha, jež se nade mnou pnula smavá a jasná bez mraků a stínů.

Žil jsem tak šťastně a spokojeně. Dopoledne bylo vyhrazeno pracím v státním archivu a v knihovně sv. Marka, kdežto ostatní čas náležel pozorování života a památek benátských. Trávil jsem jej loudaje se a plavě se četnými uličkami, náměstíčky a kanály, prohlížeje znovu a znovu podivuhodné architektury tohoto tajuplně krásného mrtvého města.

Bylo pro mne zvláštním požitkem, nalezl-li jsem někde v odlehlém koutě některý ze skrytých stavebních pokladů, tak ostře kontrastujících se zoufalou ubohostí dnešního života v něm vegetujícího. Nebo jsem usedl do gondoly a plavil se po hlavním kanále, obdivuje nádhernou rozmanitost a myšlenkovou bohatost architektur jednotlivých paláců. Bez údivu a bez reptání zastavil starý mlčenlivý Domenico svoji černou loďku, kdykoliv mne některý detail uchvátil, nebo zajel i k vetchému schodišti některého paláce, do něhož jsem se pokoušel vniknouti.

Hned na první z těchto vyjížděk zastavil jsem se před prostým palácem, postaveným na hlavním kanále naproti ústí Rio dei Frari.

Na pohled nenápadná, skoro až jednoduchá nevynikala tato stavba, zbudovaná ve slohu ranné renaissance, ničím zvláštním ve své façadě: Její rozměry i vzhled byly prosté a zdi hladké. Jen

plochy meziokenní vyplněny byly válečnými trofejemi a v lunettách pod balkonem postaveny dvě polofigury, jež zdály se podporovati balkon ten.

Avšak jaké byly tyto figury! Byla to poprsí muže a ženy, muže mladého, jak se zdálo (a též žena byla mladá), a ve výrazu jejich tváří a v pohybech jejich rukou vepsáno bylo tolik zoufalství a tolik bolu, že jsem byl obrazem tímto všecek překvapen.

Co značí tyto figury? To bylo mou první myšlenkou. Neboť bylo zřejmo, že hlavy ty mají zde svůj historický význam, že se k nim poutá jakési tajemství. Či kdo by si dal jako ozdobu do průčelí svého paláce hlavy plačícího muže a ženy, nemaje k tomu důvodů?

Počal jsem pátrati. Baedeker mně nedal mnoho poučení. Uváděl jen, že budova tato jest Palazzo Contarini a San Samuele, zvaný delle Figure. Také Domenico a moji známí v Benátkách nevěděli ničeho, a když jsem se obrátil k odborné literatuře v knihovně sv. Marka nebo k listinnému materiálu ve státním archivu, byl jsem i tam sklamán. Marná byla všechna pomoc roztomilého bibliothekáře i vydatné rady neméně ochotných archivářů, nikde jsem nenašel ani zmínku o podivném sousoší.

Jediné, co jsem zvěděl, týkalo se paláce samotného, jenž byl postaven jedním z četných Lombardiů, pocházejících ze školy Bramantovy. Rodina Contarini obdržela povolení k postavení paláce r. 1504 a r. 1546 byla budova již dohotovena. Také mnohé zprávy o majitelích paláce jsem nalezl, avšak žádná z nich neuvedla mne na stopu záhadného tajemství plačících soch.

Nevzdal jsem se však ještě naděje. Nemoha nalézti dokumentárních zpráv, počal jsem pátrati alespoň po nějaké legendě nebo pověsti, která by se poutala k záhadnému předmětu tomuto. Leč i tu končilo všechno mé snažení nezdarem.

A tak, nemoha nikde nalézti stopy a pomoci, počal jsem rozdrážděnou zvědavost svoji konejšiti vlastními dohady.

Kombinoval jsem v myšlenkách, snaže se uhodnouti vůdčí ideu záhadné dekorace průčelní, ve snách zjevovaly se mi různé postavy a odehrávaly se různé děje, vyvolány podrážděnou mojí fantasií, až konečně jednoho večera, když vojenská hudba hrála na náměstí sv. Marka úryvky z Verdiových oper, napadla mne, procházejícího se na malém prostranství Piazzetty za bibliothekou Sansovinovou a vzdáleného ruchu promenujícího se obecenstva, tato legenda.

Není dokumentární ani historickou, je to pouhý výtvor fantasie a uvádím-li ji přes to v historickém prostředí, činím tak jen proto, abych zachoval spojitost s místem jejího zrodu.

*

Na místě, kde stojí nyní palazzo Contarini delle Figure, stál ve čtrnáctém století důkladný ač prostý obchodní dům. Celé přízemí jeho i s velikým zadním traktem zaujímalo jediné veliké skladiště, v němž ležely nejvzácnější poklady, které poskytoval Východ, Indie, Arabie, celá Malá Asie, Afrika a Hispanie. Byly to drahocenné koberce až odněkud z Turkestanu, Syrie a Malé Asie, hedvábí indické, damascenské zbraně, voňavky a vzácná koření, zlaté šperky a drahé kamení, eben a slonovina a vedle toho i obyčejné tovary, tak jak to již v obchodním světě bývá.

Majitel domu tohoto byl Barbaro Contarini, patricij starobylého rodu, jenž dávno již byl zapsán skvělým písmem v zlaté knize šlechticů benátských, a který dal republice slavné dože, Andreu Contarini, vítěze nad Janovany u Chioggie.

Barbaro byl vážný muž, důstojný a obezřetný, jenž už od mládí svého byl ve službách státu, zastávaje vzorně a bez reptání různé funkce, které naň při volbách šlechticů kladeny byly. Avšak současně při tom hleděl si též svého obchodu a dvaadvacet galér a mnoho plachetních lodí jeho křižovalo všechna moře a zajíždělo až do nejvzdálenějších končin, odkudž přiváželo vždy nové a nové poklady do skladiště na hlavním Kanále. Odtud pak rozváželi kupci všech národů tovary ty do celého světa, zanechávajíce v rukách Barbarových zlaté své dukáty.

Barbaro byl dvakrát ženat. Po prvé oženil se ještě velmi mlád, avšak manželství jeho bylo bezdětné. Proto, když ve čtyřicátém roce ovdověl, oženil se po druhé s mladistvou a krásnou Lucií, z neméně ušlechtilého rodu Morosini. Avšak i zde dalo požehnání boží na sebe dlouho čekat a teprve v devátém roce otěhotněla Lucie. Barbaro byl šťasten a s nábožnou radostí pohlížel na požehnaný její klín. Konečně tedy měl míti potomka, jemuž mohl odkázat nahromaděné poklady! A když pak žena jeho dala život chlapci, neznala radost a pýcha jeho mezí.

Avšak brzy počala radost jeho ustupovati strachu, jenž se čím dále tím více měnil v zoufalství. Na malém Niccolovi, tak byl chlapec pokřtěn, počaly se jeviti známky slepoty. A když byl k němu zavolán znamenitý lékař padovský, messer Bernardi, nemohl než potvrditi hrůzné obavy ty: dítě bylo slepo.

Zpráva tato uvrhla Barbara do plného zoufalství. Neboť k čemu mu měl býti syn, který byl slepý? Jaký to mohl býti nástupce jmění a držitel rodu, který neviděl ani na stopu před sebe? A s bolestí prchal před krásně modrými, avšak slepými zraky dítěte, které zvolna rostlo a sílilo.

Ale Barbaro by nebyl býval Benátčanem, aby se byl podal trpně své bolesti. Muž, který byl zvyklý bojovati boj s bouří mořskou i s různými nepřáteli, nepodal se i nyní bez obrany a započal boj s osudem. Nešetře nákladu povolával postupně všechny znamenité lékaře z Italie, ba i z Paříže k svému dítěti. Učení magistři a doktoři přijížděli, prohlíželi, dávali léky, než dítě rostlo sice a sílilo, avšak zůstávalo slepo. I rozjelo se dvaadvacet galér Barbarových všemi směry do zámořských krajů a svážely lékaře, magy a kouzelníky z nejvzdálenějších končin. Avšak ani jejich kouzla a čáry, zaříkání a tajemné amulety nepomohly dítěti ke zraku. I obrátil se Barbaro k bohu, jehož si dosud mnoho nevšímal. Založil bohatou nadaci při basilice sv. Marka, dal sloužit mše prosebné, a rozzářil velechrám ten tisícem voskovic, v jichž jasu pak padl na tvář v modlitbách za svého syna. Avšak dítě zůstalo přes to slepé.

Jedenkráte, když se plavil po jednom z postranních Kanálů nedaleko Corta delle Galli, uzřel na malém náměstíčku shluk lidí. Přihlédl blíže a spatřil dav luzy bijící nějakého muže, jenž nářkem klesal k zemi. Žlutý kotouč, přišitý na rameni pronásledovaného, svědčil, že je to žid. Barbaro byl spravedlivý muž. Nikdy nemohl viděti násilí a ústrky, páchané na slabém, aby nepomohl, a tak i tentokráte, když viděl ubohého žida klesati pod ranami rozzuřeného davu, hnul se v něm cit spravedlnosti a třeba že se jednalo jen o „nečistého“, vzkřikl a kázal přistati ku břehu. Sotva však vystoupil, rozprchla se luza, a před Barbarem ležel žid omdlelý a krvácející z mnoha ran. Co měl činiti? Věděl, že nechati ubohou obět na místě znamenalo by její smrt. I dal raněného naložit na svoji gondolu a odvezl ho k sobě do domu, načež jej po ošetření dal dopraviti zpět do Ghetta.

Uplynul nějaký čas a Barbaro zapomněl dávno již na tuto událost, když tu jednoho dne zjevil se v domě jeho na hlavním Kanále starý žid, v němž patricij stěží poznal svého náhodného chráněnce.

Starý žid ukláněl se hluboce, a když se ho Contarini ptal, co si přeje, vytasil se návštěvník se špinavým sáčkem, v němž se nacházel sklovitý, bezbarvý kámen: byl to talisman, který měl

malému Niccolovi vrátit zrak. To vše se objevilo, když zavěsili chlapci váček s kamenem kol hrdla, a v shonu, který za nesmírné radosti všech vznikl v domě, zmizel žid nepozorovaně a právě tak tiše, jako byl přišel. Marně snažil se šťastný otec nalézti pak stopu jeho: ač prohlédl celé Ghetto několikráte a několika veřejnými vyhláškami jej vyzýval, aby se přihlásil, starý žid zůstal nezvěstný.

Při bližším ohledání nalezli, že zázračný kámen ve váčku jest nebroušený démant, jakýsi talisman, na způsob oněch, které jsou domovem v Indii, zemi brahminů. I uzavřeli kámen do zlatého pouzdra a na zlatém řetězu přikovali ho na hrdlo Niccolovo.

Nyní, když takovýmto zázračným způsobem nabyl Niccolo zraku, byly konány přípravy k výchově jeho. A vedena byla s pečlivostí a rozvahou hodnou dědice slavného rodu, takže, když dospěl svého osmnáctého roku, byl mladý Niccolo vzorem vzdělaného a urozeného šlechtice své doby.

Vyznal se v básnících klassických i moderních, rád zabýval se malířstvím a sochařstvím, ba hrál dobře i na mandolinu, zpívaje k tomu pěstěným hlasem krásné písně své vlasti. Jako pravý Benátčan byl zběhlý v geografii lépe než profesor university, hovořil všemi čelnými jazyky národů, s nimiž mohl přijít ve styk obchodní a ovládal praktiky benátské bursy, tajemství stoupání kursů a vysokého umění směnárenského lépe než mnohý starý muž v obchodě zběhlý. Ve dvornosti předčil největší gentlemeny své doby, ale byl též nepřemožitelný v šermu, zápase pěstním a plavectví, nehledě k jízdě na koni, jež byla tenkráte ještě vzácným uměním v Benátkách. Nedivno tedy, že byl nejen pýchou otce, ale též chloubou republiky.

V osmnácti letech vyznamenal se v bojích proti florenckým a o rok později vyjížděl již s různým politickým posláním do sousedních států. Poznal tak čelná města Italie a Řím a dostal se až do Paříže k francouzskému dvoru. Pak byla jeho vedení svěřena část loďstva republiky, která měla na starosti udržovati bezpečnost a pořádek na Adrii, a také tu vyznamenal se Niccolo velikou obezřetností a hrdinností.

V pětadvaceti letech dostalo se mu cti, že byl poslán jako vyslanec ke dvoru sultána do Cařihradu. Avšak toto povýšení mělo se mu státi osudným. Neboť když se vracel po šťastných dvou letech zpět do své vlasti, byla loď jeho přepadena saracénskými piráty, kteří ji dobyli a v boji vzniklém část mužstva pobili,

kdežto ostatek převedli na svoji palubu, aby je v nejbližším z přístavů afrických prodali do otroctví. Niccolo, jenž bojoval jako lev při srážce se Saracény, a sám pobil několik mužů z nepřátelské lodi, byl na konec přemožen a těžce zraněn, takže ztratil vědomí. Když se probudil, byla již temná noc a jako v mlhách vzpomínal si na srážku a svoje rány. Tápaje kolem sebe poznal, že se nachází s mrtvými druhy na porouchané své lodi. Leč v tom si vzpomněl na talisman. Rychle sáhl na hrdlo, kde ho dříve nosíval, ale zlatého pouzdra s kamenem tam nebylo: bylo mu uloupeno. V témže okamžiku poznal Niccolo, že tma ho obklopující nebylo temno noci, nýbrž noc slepoty: Niccolo byl opět slepý.

Poznání to působilo naň tak drtivě, že ač byl silný a neohrožený muž, počal naříkati a hlasitě volati smrt, aby jej zbavila života, který proň, slepce, byl nyní již bezcenný. V tom však zvedla se mořská bouře se všemi svými hrůzami, zvedala loď jako skořápku, zaplavovala ji svými vlnami, takže se v Niccolovi, ležícím na palubě, probudil strach a s ním současně i touha po životě. V jeho mysli povstaly obrazy z mládí, z chvil radostných třeba o slepotě prožitých, a on počal klnouti svému dřívějšímu volání po smrti a vzýval boha o záchranu. Uprostřed těchto úvah ozvala se strašná rána a ztráceje vědomí cítil Niccolo ještě, že se loď rozpadá na kusy.

Když se probudil z mdloby, slyšel, že k němu někdo mluví mateřskou jeho řečí, a on poznal, že je to žena. Měla měkký, neobyčejně lahodný, altově zabarvený hlas, který v mysli jeho vyvolával vzpomínku na zvony, jež v dětství slýchával zníti z chrámu svatého Samuela, stojícího nedaleko rodného domu, a Niccolo byl naplněn takovou radostí, že ihned sepial ruce a děkoval bohu za své zachránění. Dal se neznámou dovésti do její chaty, a ježto rány jeho nebyly těžké a on byl pouze sesláblý ztrátou krve, zotavil se s pomocí její brzy. Dívka jmenovala se Marcolina a byla dcerou benátského vypovězence, jenž z trestu zavezen byl i s rodinou na tento malý opuštěný ostrov, kam přihnala i Niccolu mořská bouře. Žila tu již několik let s otcem a dvěma bratry, a živili se lovem ryb a plodinami, které jim dával tento malý kousek země. Také oné bouřlivé noci byli otec s bratry na lovu ryb a zahynuli při bouři. Moře, které jí přineslo Niccolu, pohltila otce a bratry.

Niccolo vyprávěl jí svoji historii a nabádal ji, aby s ním odjela do Benátek, kde ji chtěl zahrnouti bohatstvím a dary. Avšak pomoc byla tu těžká. Byli sami na ostrůvku, bez plavidel a bez po-

moci a musili čekat, až náhoda přinutí nějakou loď z nedostatku pitné vody zde přistati.

Dva roky žil Niccolo s Marcolinou na opuštěném ostrůvku. Živili se ovocem, mlékem koz a chlebem z obilí, které Marcolina sama zasela, sklízela a mlela, a tato strava byla proň, dědice ohromného bohatství, nejchutnější potravou, kterou kdy jedl — to proto, že mu ji podávala Marcolina. Neboť ona byla jeho průvodkyní, jeho ochránkyní, jeho zrakem, ba více: ona byla jeho láskou. Tak žili šťastni celou dobu pobytu na ostrůvku. Ani jednou nenapadlo Niccolovi pátrati po tom, jaká je tvář jeho milenky a jaké jsou její vlasy. Věděl, že má krásný hlas, zlaté srdce a dobrotivou, malou, od práce stvrdlou ruku a to stačilo mu k představě nejkrásnější ženy.

Avšak Marcolina nesoudila tak. Věděla, že štěstí její potrvá jen tak dlouho, pokud budou sami. Neboť Marcolina, děvče zlatého srdce, byla šeredná jako noc. Její oči byly šilhavé, vlasy ryšavé, a tvář nepravidelná a pokrytá rudými skvrnami ohnivé barvy.

Jednoho dne nastala konečně chvíle, které se tolik obávala. Přistála benátská obchodní loď, ubírající se k domovině a Niccolo smluvil se brzy s kapitánem vystoupivším na břeh, že je zaveze zpět do Benátek. Avšak když se vrátil do chyše pro Marcolinu, aby se s ní odebral na loď, nemohl ji nikde nalézti. Marně volal a sháněl ji a teprve, když počal naříkati, ozvala se, obměkčena nářkem jeho a šla s ním k přístavu.

Již na lodi, když musili vyslechnouti posměšné poznámky hrubých námořníků o její ošklivosti, cítila, že se nemýlila. Viděla na tváři Niccolově nejprve údiv, pak známky bolesti. Leč jen na chvíli. V nejbližším okamžiku zmizel výraz ten a Niccolo stal se ještě něžnějším a láskyplnějším k Marcolině.

Když přijeli do Benátek, nalezli rodný dům Niccolův ve smutku. Zemřel otec, jenž po marném pátrání po svém synovi usoužil se bolem. A poněvadž též matka byla mrtva, ujal se mladý muž svého ohromného dědictví. Počal hospodařiti v domě a starati se o obchod, což se mu dík ostražitosti zraků milenky, kterými se díval na vše, dobře dařilo. Neboť Marcolina byla i zde jeho ochránkyní, průvodcem a zrakem. Všude s ním chodila, a když dlel v paláci dožete a účastnil se schůze šlechticů, sedávala v předpokoji a čekávala na něho, aby ho odvedla domů.

Avšak obraz, který činila tato dvojice, sestávající z krásného, vzrostlého, avšak slepého muže, a z nehezké, ba přímo šeredné,

avšak chytré a láskyplné ženy, byl tak nápadný, že musil vzbudit pozornost druhých. Proto, když podal Niccolo žádost k radě, aby směl pojmouti za ženu Marcolinu, jež nebyla ze šlechtického rodu, zjevili se u něho závistníci, kteří vyčíhavše okamžik, kdy byl sám, objasnili mu všechny známky její ošklivosti, dodávajíce, že jest šílenstvím, žení-li se s ženou šerednou, může-li dostati nejkrásnější a nejbohatší ze šlechtičen benátských.

Leč Niccolo zamítal všechny tyto hlasy.

„Vidím ji takovou, jaká jest v mém srdci, neboť ji zřím srdcem. A tam jest nejdokonalejší," říkal všem. A když ho dále přemlouvali, aby opustil Marcolinu, dodával: „K čemu je mně krásná tvář, jsem-li slepý. Má nevěsta má moudrost a dobrotu a ta jediné má pro mne cenu. Neboť, i kdyby byla krásnější než všechny obrazy světa, neměla by krása její pro mne ceny proto, že bych o ní nic nevěděl." A tím byla otázka tato odbyta jednou pro vždy.

Mezi tím zvykli si lidé na zjev nerovné dvojice, a ti, kteří brojili dříve proti Marcolině, počali si jí vážiti pro neobyčejnou bystrost, se kterou vedla záležitosti Niccolovy. Lidé domácí ji milovali, přátelé Niccolovi ji ctili a nepřátelé si jí vážili. Tou dobou uznala rada republiky prospěšnost sňatku Niccoly s Marcolinou a udělila jim svoje povolení. A tím bylo štěstí jejich vyvrcholeno.

Několik dní před svatbou odebral se ženich v průvodu starého sluhy do Mercerie, do krámu klenotnického, aby vybral svatební šperky pro svoji nevěstu. Klenotník, byl to největší klenotník města, podával jeden šperk za druhým bohatému patriciovi, jenž je ohmatával svými jemnými a citlivými prsty, avšak odkládal je opět rozmrzele. Žádný se mu nelíbil. Konečně vybral náhrdelník, čelenku, pás, náramky a prsteny vzácné práce florentinské s jemným cisellováním. Avšak kameny v čelence zdály se mu malými a když mu klenotník podal skříň plnou drahokamů, aby si vybral jiné pro svůj šperk, sáhl rukou do drahocenného jemně chrastícího množství broušených a nebroušených démantů. Ohmatával chvíli drobné i větší ty kameny, snaže se jemným citem svých prstů rozpoznati jakost drahokamů, když pojednou hlasitě vykřikl. A rychle vytáhl ruku s kamenem, který svíral v prstech: nalezl svůj talisman a prohlédl.

Nepátral, jakým způsobem dostal se zázračný kámen z kořisti Saracénovy až do skříně klenotníkovy, nýbrž opojen štěstím spěchal z krámu domů k Marcolině, aby jí první sdělil svůj nález.

Avšak mýlil se, očekával-li, že radost jeho bude sdíleti. Marcolina, jež ho viděla přijížděti k domovu rozzářeného štěstím a se zrakem upřeným k oknům domu, poznala, co se událo, a uzavřela se rychle ve své komoře. A marně volal ji Niccolo k sobě, sděluje s ní zázračné nalezení talismanu, který mu vracel zrak: Marcolina se neobjevila.

Teprve v noci, když tma se rozložila nad městem a v domě všechna světla byla zhašena, když Niccolo oslepen temnem stal se opět starým jejím miláčkem, přišla k němu Marcolina a usednuvši vedle něho na lavici promluvila k němu:

„Miláčku můj," pravila lahodným altovým svým hlasem, který připomínal barvou svojí zvony nedalekého chrámu, „dosud jsme žili šťastni spolu. Neboť jsme měli jednu sílu a krásu, a ta byla tvoje, jeden zrak, a ten byl můj; jen srdce jsme měli každý vlastní, ale i ta byla spojena společnou láskou. A tak jsme se hodili k sobě, ty slepý a já obraz ohavnosti. Naše přednosti se doplňovaly, ale i naše vady byly nám předností, neboť ty jsi nemohl vidět moji šerednost, a to bylo pro mne výhodou, ale nemusil jsi se též obávat nevěry, neboť kdo by pohlédl na mne pohledem žádoucím? A to bylo opět výhodou pro tebe. Tak bylo neštěstí tvoje pro nás štěstím.

Leč teď jsi nabyl zraku a vše se tím změnilo. Z nedokonalého stal jsi se dokonalým mužem, kdežto já zůstala stále tak šerednou jako jsem byla. Ba, příteli, tak šerednou, že jakmile mne spatříš, přestaneš mne milovati. A to se nesmí stát a proto tě musím opustit."

A když Niccolo zdrcen slovy jejími ji prosil, aby u něho zůstala, zapřísáhaje se, že ji nepřestane nikdy milovati, odpověděla:

„Ano, milý Niccolo, pokud mne neuzříš. Jakmile mne však spatříš, zemře láska tvoje. Proto odejdu, abych si zachovala tvoji lásku; neboť kdybych zůstala, ztratila bych ji. Já, věř mně, i vzdálena budu tě stále milovati."

Po těch slovech objala ho vroucně a on zapomněl na vše v jejím objetí.

Avšak když se ráno probudil, hledal marně Marcolinu vedle sebe. Také v domě ji nenalezl a teprve, když mu starý sluha s pláčem vyřizoval pozdravy od paní, pochopil, že vyplnila, co slíbila.

Od barkáře dověděl se, že se odstěhovala k vzdálené příbuzné své, donně Lucrezii Castelliové, ctihodné matroně, jež měla malý domek na postranním kanále u chrámu Sta Maria Formosa, a tam odebral se Niccolo za ní. Avšak marně se pokoušel uzříti Marcolinu. Zjevila se mu pouze madonna Lucrezie, která jej do domu ani nevpustila.

V životě Niccolově nastal nyní boj, boj mezi jeho touhou po životě vidomém a jeho touhou po Marcolině. Ve dne, když zrakem vnímal všechnu krásu kolem sebe, nádheru města, kouzla přírody, nemohl se nasytiti rozkoše, které mu poskytovalo dobrodiní zraku. Cítil se jako znovu zrozen: tíha slepoty s něho spadla, a neodvislost a volnost, kterou tím získal, činila ho sebevědomým a hrdým. A byl by býval šťasten, kdyby nebylo bývalo jeho touhy po Marcolině.

Za dne to ještě ušlo. Rozmařilý a mnohotvarý svět vidomý, který se pojednou opět před ním otevřel, pomáhal mu zaplašiti stesk jeho. Avšak čím více se blížil soumrak večera, tím více rostla touha jeho po milence a ovládla ho pak zcela bezútěšností svou za noci, jež mu připomínala šťastné dny slepoty. V takových chvílích spěchal k domu, jenž skrýval nyní Marcolinu. Avšak marně tloukl na vrata a volal milenku svou nejsladšími slovy, žádaje ji o jediné slovo, o známku života. Nikdo se nezjevil ani neozval. Nevěděl ovšem, že ona stojí za záclonou okna a rve si vlas v zoufalství nad jejich neštěstím.

Marně snažil se přehlušiti hlas lásky prací i hýřením. Vyčerpával se od časného rána do noci prací ve skladištích a písárnách, a shromažďoval za noci veselou společnost do svého domu, rozzářeného tisíci světel, která měla zaplašiti temno noci, pro něho tak významné. Avšak ve chvílích nejhlučnějšího veselí uslyšel pojednou známý mu lahodný a altově stmělý hlas, slova plná lásky a něhy a celý ten půvab duše známé v neznámém těle, skrytém kdys rouškou jeho slepoty, zdál se mu krásnější a žádoucnější než všechny krasavice benátské vznešených rodů, které mu přátelé jeho nabízeli a z jichž temných i blankytných zraků viděl pláti výhně žádostivosti. A v melancholii, která ho přepadla, poznal Niccolo, že nebude nikdy šťasten bez Marcoliny. „K čemu je mi platen zrak,“ pravil si, „připravil-li mne o Marcolinu, bez níž nemohu býti šťasten?“

Tak dal se jednoho jitra, po noci prožité v bolestných úvahách, vézti k domu donny Lucrezie. „Marcolino,“ volal do otevřeného

okna, za jehož záclonou viděl pohybovati se nějakou postavu, „Marcolino, lásko má, viz, jak tě miluji.“ Při tom sejmul zlaté pouzdro, zavěšené na hrdle, vyňal z něho talisman, jenž zazářil v zlatém dešti slunečních paprsků, a vrhl jej velikým obloukem do prostřed kanálu.

\+ \+ \+

Jaký je konec mé legendy? Marcolina a Niccolo žili šťastni dlouhá léta spolu. Nic nezkalilo jejich mír a spokojenost, nikdy nevzniklo nedorozumění mezi nimi, neboť byli jedna bytost, v níž krása a ušlechtilost jeho vedena byla zrakem a chytrou moudrostí její, a spojeny byly láskou společnou. Jejich láska, jež počala na pustém ostrůvku, rostla a zkvétala až do jich smrti.

Brzy po novém oslepení oženil se Niccolo s Marcolinou a nedlouho po tom počal se stavbou nového paláce na hlavním kanále na místě starého obchodního domu, v němž prožili spolu onu tragedii, vzniklou z přílišného štěstí, které je pronásledovalo tím, že vrátilo zrak Niccolovi. A nad portál paláce dali postaviti busty naříkajícího muže a ženy, portrety svoje z doby krise, na paměť svou a veliké své lásky, jakož i tragičnosti, kterou může způsobiti nežádané štěstí o životě člověka.

\+

Taková jest moje legenda. Vyprávěl jsem ji kteréhosi slunného odpůldne dvojici starých manželů při procházce po nábřeží císaře Františka. Kvetly právě akáty a plnily vzduch svojí hořce sladkou opojnou vůní. Kolem nás chodili mladí milenci, rozzářeni jarem a láskou, a na lavičkách seděly chůvy s dětmi a starci pensisté, kteří se zdáli okřívati jarním sluncem a bezděčným dotekem s mládím.

Staří manželé kráčeli mlčky vedle mne, když jsem jim vyprávěl svoji historii. Byli již velmi staří a bílé jejich hlavy byly skloněny pod tíží let, ale když jsem jim dopověděl legendu o Niccolovi a Marcolině, pohlédli na sebe dlouze a podali mi ruce. A jako by jedněmi ústy řekli pak oba: „Ano, nejkrásnějším talismanem života je láska.“

Pro tato jejich slova odhodlal jsem se napsati legendu svoji.

JAN OPOLSKÝ:

BLASFEMIE.

Je s večerem. Vlá vůně trav
a černé noci na pozdrav
se zvonek šerem nese...
My poeticky zvážili,
v čem vězí kouzlo idylly,
a snadno nevzdáme se.

Ni lísteček se nehýbá,
jen píseň hrubě nelibá,
jíž chřástal srdce láká...
My, kteří stejnou svízelí
jsme ve svých srdcích trpěli,
jej známe, maniaka!

Jen ticho jest, jež tísní víc,
když z hvězd, jichž vyšlo na tisíc,
se hluchý průvod stává...
Však my chcem' ruch! Jak divoši
my pohráme rozkoší,
již ticho zanechává.

Smí z vůně, ticha, ze zpěvu
kdos cítit slast a úlevu
už do své duše vlitu?
Sem chvíle tvrdé! Zamrazí,
s ran našich strhnou obvazy,
neb Smrt je bez soucitu.

MYTHUS.

Lidem mythus milujícím za to míti sluší,
že jest nadán každý kámen tajnou, vlastní duší,
od nikoho nezbádanou, pouze v snění čirém
uvedenou v kontakt pevný s celým všehomírem.
Lidé mythus milující vidí též a cítí
v každém stromu zpodobněné těžké lidské žití
od počátku do skončení, od kolébky k rovu,
ve stu různých metamorfos duši tuto znovu.
Lidé mythus milující zrozeni jsou k tomu,
mračné báje komponovat ze šelestu stromů,
poslouchati se vznícením hukot lesem hnaný,
rozléhavá praeludia hraná na varhany.
Lidé mythus milující mohou v chladném mechu
slyšet, k zemi přichýleni, ohlas vlastních vzdechů,
který se zdá od pravěku naplňovat zemi.
Za jedno jest srdce země s tvory svými všemi.

P. M. HAŠKOVEC:

GUÉRINŮV KENTAUR.

Francouzskou literaturou nové doby jde proud, jemuž nikoli neprávem dává se jméno exotismu. Skutečně zálibu v cizích krajích, lásku k jiným, třeba zapadlým kulturám, obdiv pro vzdálené nebo i mrtvé národy, vůbec snahu vykouzliti si nějaký jiný svět a v něm se uzavříti pro své výtvory duševní nebo aspoň do takové země umístiti děje svých visí, to vše lze pozorovati u básní-

kův francouzských od dob renaissančních. Ale bude tu třeba lišiti. Jsou to kraje, jich lid, jeho kultura, země vzdálené a málo známé, o nichž šíří se divné zvěsti, kolují bájivé legendy; jak bychom do nich nevesnívali si své touhy, jak by v nich nejvášnivější i nejtišší utopisté nehledali nějaký prvotní ráj? Jsou to země známé, jichž odlišnost kulturní právě má mocné a přitažlivé kouzlo pro bystrý zrak Francouze, trpěl-li uzavřením průhledu konvencí a posvátnou tradicí vyspělosti vzdělání domácího.

Tak hlásí se ve stol. XVI., přirozeně v chvílích opojení z Kolumbova objevu, z literatury francouzské amerikanism. Změní se v dobách Ludvíkův, kdy imperialism francouzský podává ruku tomu, jehož vypuditi z Evropy usilovalo tolik věkův, v orientalism. Ten přejde z Turecka na Persii, s koloniální politikou do Indie i na Siam. Zase se vrátí do Ameriky a to jižní, neboť docházely zvěsti i o ukrutnostech španělských i o peruánské kultuře Inkův. A boje za svobodu, s nimiž vzbudil se v Evropě soucit s Indiány, obrátily zraky k severu. Tam umístil příběh své lásky, parafrasuje vypravování cestopiscův, syn bájeplodné Bretaně, předchůdce romantické „barvy místní", Chateaubriand — tam je dějiště Ataly.

Ale složité duši Chateaubriandově nebyl cizí ani druhý proud; svou anglomanii sdílel se s protinožcem svým, pí. de Staël, o obdiv pro duševní svět germánský. A v tom zaujetí básníků doby revoluční, i když tu jistý exotism postřehneme, neboť v tehdejším srovnávání dvou světů, srovnávání severu a jihu, je mnoho vlastních tužeb národních přičteno na prospěch onomu, nemůžeme nikdy neuznati, že přece jen je exotism jiného stupně. Co jej odlišuje od onoho vlastního exotismu, je zpravidla skutečná znalost, mnohdy vlastní přímé poznání světa, jemuž platí exotický kult autorův.

Tomuto odstínu exotismu přibližuje se i onen primitivnější exotism pod vlivem pravého historického pojímání a chápání látek básnických. A toto nové pojímání přece nebylo bez hlubokého a mnohostranného vlivu na tvorbu romantikův. Cizí kultura má být úrodnou půdou, z níž básník chce dobývati zralé plody pro nové světy ideové; neboť revoluční leta romantická spadají v dobu, která žila už něco synthese antiky a křesťanství, o niž se usilovalo od počátku novověku.

Máme tedy k proudu exotismu počítati i obdiv a studium antiky? Té lidstvo evropské za renaissance dobylo; hledajíc její vyrovnání se světem křesťanským tu se přiblížilo středověku a tu

zase antice. Velká revoluce francouzská nebyla bez inspirací řeckých. Historismus stol. XIX. znamená definitivní vyrovnání.

Ale byl-li už od počátku řecko-římský svět klassický zdrojem, byl-li nikoli cílem, k němuž jako k půdě báječné upínala se fantasie, ale východištěm a oporou, pak nepatří v tento proud exotický, třebaže není nepodoben vlivem čistě jen duchovním nové jeho složce a onomu druhému exotismu. Tím méně pak lze jej v tento proud řaditi od dob romantických; to se však stalo (v Marius-Ary Leblond, Leconte de Lisle. 1906).

Právě neosobnost a nezaujatost Lecontova dobře vyjadřuje tento poměr k antice, zvláště k Řecku, ač právě Leconte byl velkým zbožňovatelem Hellady: její zkazky, její názory, její život je mu nikoli poddajnou a ochotnou prstí, do níž by zasel svoje sny, ale zahradou, kde trhá květy myšlenek a idejí, které možno svázati ve vonnou a opojnou kytici, jejíž barvy mu dávají soulad nového názoru na svět.

Jestliže skoro jediný Louis Bouilhet ve svých dílech probouzel k novému životu výhradně antický Řím, Leconte de Lisle a jeho následovníci (J. - M. de Heredia, J. Richepin, Alex. Parodi, Fréd. Plessis atp.) inspirovali se hlavně Řeckem, latinským světem pak jen potud, pokud je odleskem Řecka. Proud hellenismu je tedy mocnější ve Francii; jak by to svádělo k lehkým závěrům, jež by však nebyly daleko pošetilých theorií stol. XVI. o řeckém původu Francouzův! Ale na tuto spřízněnost duševní přece jen nutno upozorniti; pravdou jiného druhu ostatně je, že úkol starého Řecka v literaturách přejala pro dobu novou Francie.

Literární hellenism ovšem tu jde z dob starších doby parnassistské, vždyť v jeho proudu stojí Ronsard i Chénier. Do něho patří v době romantické i předčasně zemřelý básník Kentaura Maurice de Guérin (* 5. VIII. 1810, † 19. VII. 1839). Z rodného zámku Cayly (dép. Tarn) odešel na studia právnická do Paříže, účastně se života literárního, pozoruje bouřlivý život politický. Přilnul na čas k Lamennaisovi, neboť rodina Guérinův byla přísně katolická; pobyt u tohoto utopisty v Chênaie vypěstoval v něm jemné cítění sociální. Ve studiích však nejen soukromé vyučování, které jej ubíjelo, i sama povaha studia oddalovaly jej vlastním cílům a přibližovaly studiím literárním. Studoval moderní jazyky, pilně se obíral řečtinou a jejími autory.

Svět řecký zůstal pak vždy stejně drahý tomuto mladíku, jenž byl však také mysticky založen; liboval si mystiku sv. Terezie, jako rád se probíral přírodními studiemi poetického Bernardina

*

de St. Pierre, sentimentálního básníka Pavla a Virginie. Mohli bychom tu mluviti o jakéms mystickém naturalismu. Jaký odpor v přívlastku!

A Guérin i jinak a po jiných stránkách má ve své povaze mnoho na první pohled protichůdného. Plachý ve společnosti, zaražený v rozhovoru, ledaže cítil v besedníku duši prostě přímou a poetickou, žil od nejútlejšího mládí v naprosté a upřímné sdílnosti k sestře Eugenii, básnířce nikoli bez významu. Samostatný ve všem, svérázný tam, kde se cítil svým, sám sebou (vraceje se do Paříže vchází do své světničky „s takovou hrdostí jako princ, který obléká odznaky své vlády"), a zase nerozhodný celkem, než pevné vůle, kde má vést sebe, podřizuje se přece úplně vůli rodičův: Dělejte se mnou, co chcete, nebudu mít jiné vůle nad vaší. Rok před smrtí, jíž vydala nemoc jeho tělo, už od mládí útlé, necelý rok po sňatku, podává v dopise d'Aurevillymu „tento rozbor tajemství (své) přerozmilé povahy .... Chladný a nadšený; zkoumání a obraznost (správnější by bylo obraznost a zkoumání, ale opisuji to). Naprostá neschopnost najíti nějaké postavení, pohyb rysů, gesto nebo způsob, čím by nastalo rozčarování a zničen byl ideál. Krása se vždy někde skrývá. Krátký obdiv, nemožnost lásky. Duch nespokojený, rozpoložení k smutné a trpké satiře, ovládané láskou a zvláštní přitažlivostí k ideálu. Náhlé přechody z nadšení nebo z radosti raněné rysy, jež znám jen já sám." (Oeuvres de Maurice de Guérin. Bibliotheca romanica, č. 132/6, 1911.)

Jako básníku vždy ideál a krása ukazují mu cestu. A přece i v této činnosti postřehneme jakoby ohlasy jeho osobní rozpoltěnosti: jeho verše jsou náčrtky, v nich je lehký genre poetický, jejich formy uzavírají u něho něco domáckých nálad, kdežto prosa jeho je pravé, dokonalé, plné umění. Tato prosa básnická má rythmus, úplně odpovídající hluboké myšlence příliš křehké a subtilní, příliš dalekých výhledů, takže jinému by bylo těžko ji vměstnat do stručné črty, má melodii, která dává šíři této poesii, „jež není verši, ale která jest více i méně než verše a než by měly ceny v mínění pravých znalcův i nejkrásnější verše kované zlatým kladivem na diamantové kovadlině," podle úsudku nerozlučného přítele básníkova Barbeye d'Aurevilly (A. Lefranc. Maurice de Guérin. 1910).

Připojme k dvěma principům, jimž Guérin se nikdy nezpronevěřil, ještě kult přírody a přijdeme k nejvlastnějšímu jádru jeho bytosti lidské a básnické. Tento křehký muž, který dovedl si lidi představiti jen zaujaté buď minulostí nebo budoucností, byl váš-

nivý i nábožný a na výsost oddaný ctitel přírody, tedy něčeho, co je, trvá a má smysl jen v přítomnosti. Už jako hoch dvanáctiletý ukázal tuto sklonnost; později cestoval-li, trpěl, že loď rychle plula a krátký pohled na malebné břehy rhônské nedovoloval plně požívati přírody; trápíval se v městě, že je tam příroda pohřbena pod dlažbou a že stěží zachytneš kousek oblohy, jež se ti zase hned skryje; naříká v letech dospělých, že mu gymnasium nedalo dostatečného procítění přírody v Iliadě a Aeneidě. Podivný ten básník, který dlouho nebyl dotčen Erotem a nikdy jím úplně překonán, miloval květiny jako živé bytosti; objímaje kdysi (píše sám ve svém Denníku) šeříkový keř „cítil, jak se keř mimoděk hýbal a všechno jeho listí, jež se chvělo, jak vydávalo sladký šelest, který se (mu) zdál jakoby řeč, jakoby ševel rtů, které šeptaly slova útěchy"; ba až s chorobnou výstředností hraničila by další slova, kdyby nebyla z doby romantismu: „O můj šeříku, tiskl jsem tě v té chvíli jakožto jediného tvora na tomto světě, o nějž mohu opříti svou vratkou bytost, jakožto jedině schopného, aby strpěl mé objetí, a dosti soucitného, aby unesl mou bídu! Čím jsem se ti odměnil? Několika slzami, které ti skanuly na kořeny" (7. V. 1834).

A tak oživoval si stromy docela, jako žily podle mythologických názorův antických starým prostým pastevcům řeckým, ale nejen vegetaci, i skály, moře s vlnami, které se táhnou do nekonečna, vodopády, sněžné vrcholky horské, příboje, lesy, bouři samu; bouře na moři vzbouzí v něm nepřetržitou řadu hlubokého snění. Když v něm krajiny bretonské uklidnily spory, když v něm vznítily tento žár, uvědomuje si, jaká to v něm síla hárá: má zvláštní dar soucítění s přírodou. Píše: „Kdybychom tak mohli se stotožniti s jarem, přivésti toto pomyšlení až tam, že bychom věřili, že je v nás touha po všem životě, vší lásce, která vře v přírodě, že se cítíme najednou květem, zelení, ptákem, zpěvem, svěžestí, pružností, rozkoší a vážností. Co by pak bylo se mnou? Jsou chvíle, kdy tím, že se silně soustředíme v této myšlence a upřeně se zahledíme v přírodu, věříme, že pociťujeme něco takového." (24. IV. 1833.) Chce proniknouti k božskému původu jejímu, postihnouti všechny příčiny dění přírodního; tato touha pronikati věcmi, přírodou celou, je jeho radostí i bolem, věčným pokrmem snův; ale Guérin, který si stěžuje, že poznáváme toliko vnějšek, nikoli smysl, vnitřek, tajemnou mluvu přírody v její věčnosti a božskosti, nechce ovšem přírodu zpytovati jako přírodovědci, nechce analysovati, jeho touhu označí jen jedno slovo „jež jest Bohem mé obraznosti,

jak píše d'Aurevillymu (11. IV. 1838), snad bych měl říci tyranem, slovo, které okouzluje obraznost, láká ji, dává jí stálou práci bez oddechu a násilně ji zatáhne kdo ví kam: je to život". A tak veden svou intuicí, myslí, že dovede sestoupiti „do nejzazších božských bytů (přírody), k prvnímu počátku všeho života, a tam dostati se až na příčinu pohybu a zaslechnouti prvotní zpěv bytostí ve vší jeho svěžesti".

Život přírody tedy personifikovaný v částkách zosobňuje si také v krásné a neuvědomělé myšlence monistické jakoby život jedincův, a ten pak zahrnuje v sobě i život jeho. On splývá s přírodou, příroda je Bůh, splývá s Bohem: „Není osamocení pro toho, kdo dovede zaujmouti své místo v obecném souladu a otevříti duši všem vlivům této harmonie. Pak docela i pocítí skoro hmotně, že žije Bohem a v Bohu: duše se napájí, až mizí dech, z tohoto života všeobecného: plave v něm jako ryba ve vodě. Zřekněme se uctívání model, obraťme se zády ke všem bohům umělým s karmínem a falešnými zdobami, všem těm pokrytcům, jež mají ústa a nemluví. Uctívejme volnou přírodu, naivní a docela ne výlučnou," tak si napsal po přečtení Bernandina de St. Pierra Études de la Nature do svého zápisníku (21. IV. 1833). Když dozrál ještě, vyjasnil se a prohloubil tento důsledný a plný pantheismus, novodobý odlesk a domyšlení staré moudrosti řecké, udeřila hodina, kdy Guérin mohl stvořiti mohutnou koncepci svého Kentaura, k němuž je doplňkem fragment Bakchantka. Bylo to někdy v zimě r. 1835—6. Báseň však vyšla až po smrti auktorově. Inspirována Barbeyem d'Aurevilly Sandová napsala o Guérinovi článek a připojila Kentaura (v Revue des Deux Mondes. 15. V. 1840).

Právem tou básní dokumentovala svá pochvalná slova tak záhy zhaslému básníku. Neboť Kentaur je báseň jedinečná. Za jeho teplými slovy jako bys viděl upocené a kouřící tělo cvikem znavené, ale zdravím hřející, pod jeho jasnými a plynnými formami jako by k tobě dýchala vřelá červeň čisté a nezkažené krve, než cítíš tam i víc! Mladé vzpomínky Kentaurovy, to's ty sám, bijí-li tvé tepny v radostném souzvuku s rhytmem veškerenstva a svobodně-li rosteš a rozjímáš v něm, trpký smutek jich, to's ty, kdy procítíš chvilku, jež tě kárá, že ses vzdálil odvěkého a jediného řádu všemírného, ať vinou vlastní, ať že's jej v sobě nechal ubít! Takový je hlas básně. Pravda, náběhy podobných citů pantheistických najdeme u Senancoura, pružnou i tvárnou prosu, která nechává čtenáře zamyslit a jemně napovídá domyšlení barvou i vře-

lostí, které z ní mluví, čteme u Chateaubrianda, a ostatně romantická doba vůbec byla i svými názory individualistickými i citovým rozpoložením úrodnou půdou, z níž rostly prodírajíce se sněhem neporozumění i zatemnění předčasné květy. Byly to bílé a jasné květy a brzy i plody uvolněných a bohatých intuicí, byla to přímá poznání a byly to nové, hutné a plné formy. Obé nachází pozorný čtenář v Kentauru.

Ale Guérinova báseň v prose má i předchůdce. Alfons Rabbe uveřejnil (1822) s týmž nadpisem hymnu, báseň v prose*, na život přírodní a jeho sílu. Než kde je u něho ona šíře myšlenková i hloubka? A ostatně přirovnejme Guérinova Kentaura vzpomínajícího lepších dob, kdy on a druhové byli bohy, k pozdějšímu Lecontovu Khirônu (z Poèmes antiques. 1852). Teskné vzpomínky Chironovy, za něž jej káře vzácný jeho návštěvník božský pěvec Orfeus, daleko silnější a větší výraz mají tam, kde jsou stručným shrnutím řecké archaeologie (jak byl její stav v době Lecontově), než kde jsou jásavým výkřikem radosti z života přírodního. A tak ani básní velkého parnassisty Guérinův kus nebyl ve své síle a na svém místě dotčen.

Velká umělecká úměrnost, myšlenková hloubka, již postihneme teprve po několikerém čtení, byly vždy předmětem obdivu. Sandová, pro niž tu je Guérin „pantheistou ve směru Goethově nevěda o tom“, zná údiv nad uměleckým úsilím, jaké tu vidí, a po ní až do doby nejnovější přes Sainte-Beuva vždy všichni uznali sílu básně. Symbolistický hlas: je to „hymna pantheistická nejširší, nejčistší báseň a nejdokonalejší formy, jakou kdo kdy podal o prapůvodním životě“ (E. Pilon. Ermitage. 1902). A v Denníku Goncourtův čteme (I. 374): „Pro mě mezi novými spisovateli byl dosud jen jeden, který našel vhodný jazyk, jakým se má mluviti o věcech antických, totiž Maurice de Guérin v Kentauru“. Tak Guérin, osudově nikoli nepodobný našemu Máchovi, nejen se touto jedinou básní proslavuje, ale víc, vstává pro mnohé jako předchůdce, ba do jisté míry, jak tomu chce Lefranc, i mučedník nové víry (dodejme si: to by bylo jedině pro jeho vnitřní utrpení vlastní z boje, jejž si vybojoval o plné poznání přírodní). Vyšel za jejím zjevením z Hellady, která měla starou a slavnou tradici

* Otištěna v knize Lefrancově (str. 148—150), z níž beru také dříve mi známý soud Pilonův i citát z Goncourtův. Upozorňuji, že výbor z Guérina nověji vydali ještě týž Edm. Pilon (ve sbírce „Scripta brevia“. Paris. Sansot. 1905) a to z denníku a z děl Remy de Gourmont (ve sb. „Les plus belles pages“. Mercure de France. 1910).

v literatuře francouzské, oblékl její kredo v řecké symboly, ale rozvíjeje starou moudrost podává v ní nové evangelium, ke kterému se moderní duch nejednou už vrátil a znovu a opět vrací. Uteče se k němu na dlouho?

MAURICE DE GUÉRIN:

KENTAUR.

Narodil jsem se v slujích těchto hor. Jako řeka tohoto údolí, jejíž prvotní kapky stékají s některé skály plačící v hluboké jeskyni, první okamžik mého žití padl v temnoty odlehlého místa, aniž rušil jeho mlčení. Když naše matky se blíží porodu, uchylují se v brlohy a v hloubích nejpustších, v nejhustším stínu, rodí, bez hlesu stesku, plody mlčící jako jsou samy. Kojeni jejich silným mlékem, překonáváme bez slabosti a bázlivého zápasu první nesnáze života; přece opouštíme své brlohy později, než vy své kolébky. To že mezi námi koluje pověst, že třeba uchýliti a zastříti první doby žití, jako dny naplněné bohy. Můj vzrůst míjel skoro všecek v stínech, kde jsem se zrodil. Dol mého příbytku byl tak hluboko v klínu hory, že bych byl nevěděl, po které straně je východ, kdyby větrové, zaléhajíce občas v tento otvor, nebyli tam metali náhlé svěžesti a neklidy. Občas také má matka se navracela, prosycena vůní údolí nebo všecka řinoucí vodou řek, k nimž docházela. Nuže, tyto její návraty — nepoučila mne nikdy o údolích ni o řekách, ale byla provázena jejich výdechy — znepokojovaly mou mysl a já jsem běsnil všecek vzrušen ve svých stínech. Co jest tam venku, děl jsem si, kam má matka chvátá, a co tam panuje tak mocného, co ji to k sobě láká tak často? Co jen se tam pociťuje tak rozličného, že se navrací odtamtud co den jinak dojata? Má matka se navracela brzo hluboce rozradostněna, brzo truchlá, nyvá a jako zraněná. Radost, již přinášela, se jevila z daleka v některých rysech její chůze a zářila jí z očí. Cítil jsem, jak se sděluje s celou mou bytostí; ale její sklíčenosti mne jímaly ještě mocněji a strhovaly mne k domněnkám, k nimž tíhnul můj duch. V takových okamžicích jsem si uvědomoval svých sil, poznávaje v nich kterousi moc, jež nemůže zůstati samotna, a jav se buď otřásati paže, buď zrychlovati cval rozlehlými stíny jeskyně, hleděl jsem vypátrati na ranách, jež jsem bil do prázdna, a na

prudkosti kroků, jež jsem činil, proti čemu se měly zdvíhnouti mé paže a mne unášeti mé nohy... Od té doby jsem sevřel v svém náruči prsa Kentaurův a tělo hrdinův a peň dubů; moje ruce se dotýkaly skal, vod, nesčetných bylin a nejjemnějších dechů vzduchu, neboť je zdvíhám za hluchých a klidných nocí, aby vyslídily vánky a vyzvěděly od nich znamení věštící mou cestu; viz, ó Melampe! jak strhané jsou mé nohy! A přece, ač jsem zchřadnul v tomto sklonu stáří, jsou tací dnové, kdy za bílého dne na vrcholích provádím reje svého mládí v jeskyni a s týmže úmyslem, mávaje rukama a užívaje všech zbytků své prudkosti.

Tyto neklidy se střídaly s drahnými chvílemi prázdnými všeho nepokojného pohybu. Od těch dob jsem neměl již jiného pocitu v celé své bytosti, leč pocit vzrůstu a stupňů života vstoupajících v mé hrudi. Pozbyv lásky k vášnivosti a trvaje v naprostém spočinu, okoušel jsem prost vzrušení dobrodiní bohů, jež se ve mně rozhostilo. Klid a stíny řídí tajné kouzlo pocitu života. Stíny, vy, jež sídlíte v slujích těchto horstev, vaší tiché péči děkuji za skrytou výchovu tak mocně mě živivší a za to, že pod vaší ochranou jsem okusil život čirý a taký, jaký mně byl dán z lůna bohů! Když jsem sestoupil z vašeho příbytku v denní světlo, zavrávoral jsem nepozdraviv ho, neboť se mne zmocnilo s prudkostí, opojivši mne jako nějaký zhoubný nápoj náhle vlitý v mou hruď, i pocítil jsem, že má bytost, do té doby tak pevná a prostná, se zakolísala a pozbyla mnohého ze sebe samé, jako by se měla rozprchati ve větrech.

Ó Melampe! jenž žádáš zvěděti život Kentaurů, kterou vůlí bohů byl's veden ke mně, nejstaršímu a nejsmutnějšímu všech? Dávno tomu již, co nežiji jejich životem. Neopouštím již vrcholku této hory, kam mne odkázalo stáří. Hrot mých šípů neslouží mi již, leč abych z kořene trhal tuhé rostliny; jezera klidná mne ještě znají, ale řeky mne zapomněly. Chci ti vypravovati některé chvíle svého mládí; ale mé vzpomínky plynoucí z ochablé paměti, se vlekou jako krůpěje sporé oběti tekoucí z porouchané nádoby. Vylíčil jsem ti snadno svá první léta, proto že byla klidná a dokonalá; byl to samotný a prostý život, jenž mne napájel, to se zapamatuje a lehce povídá. Kdyby některý bůh byl požádán, aby vypravoval svůj život, řekl by jej dvěma slovy, ó Melampe!

Běh mého mládí byl prudký a pln vzruchu. Žil jsem z pohybu a kroky moje neznaly mezí. V pyšném vědomí svých sil jsem bloudil, těkaje po všech končinách těchto pustin. Kteréhosi dne, bera se údolím, kam málokdy se odvažují Kentauři, zočil jsem

člověka plujícího po řece u protějšího břehu. Byl to první člověk, který se zjevil mému zraku; pohrdal jsem jím. Ejhle, dím si, nanejvýš polovina mé bytosti! Jak krátké jsou jeho kroky a lopotná jeho chůze! Jeho oči se zdají truchle blouditi prostorem. Jest to asi kterýsi Kentaur svržený bohy a odsouzený takto se vléci.

Odpočíval jsem si často ode svých dnů v proudu řek. Jedna má polovina, ponořena ve vodě, se zmítala, aby ji přemohla, co druhá se vznášela klidna a co já zdvíhal své nečinné paže vysoko nad vlnami. Prodléval jsem takto uprostřed vln, dávaje se uchvacovati jejich tokem, jenž mne unášel do dáli, veda divokého hostě ke všem půvabům břehu. Jak často, překvapen nocí, plul jsem po proudu pod rostoucími stíny, skládaje až na dně údolí noční vliv bohů! Můj prudký život se mírnil tak, že nezbyl než lehounký pocit mého žití, rozlitý po mé celé bytosti stejnoměrně, jako po hladinách, po nichž jsem plul, svity bohyně putující nocemi. Melampe, mé stáří želí řek; namnoze mírny a jednotvárny, jdou za svou sudbou s větším klidem než Kentauři a s blahodárnější moudrostí moudrosti lidí. Vykročiv z jejich klína, byl jsem sledován jejich dary, jež mne doprovázely drahně dnův a vzdalovaly se jen ponenáhlu, po způsobu vůní.

Kterási divoká a slepá nestálost řídila mé kroky. Za nejprudšího trysku se přiházelo, že pojednou jsem zastavil cval, jako by propast zela u mých nohou nebo některý bůh stál přede mnou. Tyto náhlé nehybnosti dávaly mi pociťovati můj život všecek zmítaný prudkostmi. Jindy, ve hvozdech, jsem lámal větve, které, cválaje, jsem zdvíhal nad hlavou; rychlost cvalu přerušovala tetelení listí, jež se ozývalo již jen lehkým ševelem; ale za nejmenšího oddechu vítr a vlnění se navracely v haluz, která započala znovu svůj repot.

Tak můj život, za náhlé přestávky překotných trysků těmito údolími, se třásl celou mou hrudí. Slyšel jsem jej uháněti kypící a kotáleti oheň uchvácený v prostoru horoucně projetém. Mé rozjařené boky zápasily proti jeho vlnám tísnícím je v útrobách a zakoušely v těchto bouřích rozkoš, již jediné znají břehy mořské: svírati beze zmaru život na vrchol zvýšený a zjitřený. Co já, s hlavou schýlenou, po větru, jenž mně donášel svěžest, jsem pozoroval vrchol horstev, vzdálivších se v několika mžicích, stromy na březích a proudy řek, tyto plynoucí povlovným tokem, ony stulené v klín země a zčeřené jen haluzemi, do nichž zaléhají vánky vzduchu, pod nimiž sténají. „Já jediný, děl jsem si, mám volný

pohyb a unáším svůj život dle libosti s jednoho konce na druhý těchto údolí. Jsem šťastnější bystřin tekoucích s hor, aby se k nim již nevrátily. Dupot mých kročejů je krásnější než lkání hvozdů a hukot vln; jest to ozvěna bludného Kentaura, jenž vede sebe sama."

Tak, co mé boky se opojovaly cvalem, já, výše, pociťoval hrdost a obrátiv hlavu, zastavil jsem se na chvíli, abych pozoroval svůj kouřící hřbet.

Mládí se podobá zeleným hvozdům lomcovaným větry: metá na všechny strany bohaté dary života a vezdy kterýsi hluboký repot táhne jeho listovím. Žije s volností řek, vdéchaje stále Kybelu, hned na dně údolí, hned na vrcholích hor, skákal jsem všudy jako kterýsi slepý život a zbavený pout. Ale když noc, plna poklidu bohů, mne zastihla na úbočí hor, vedla mne k otvorům jeskyň a tam mne ztišila jako ztišuje vlny moře, zůstavujíc ve mně lehké vlnění, jež zaplašovalo spánek aniž rušilo můj klid. Leže na prahu svého příbytku, boky maje v skrytu a hlavu pod nebem, stopoval jsem hru stínů. Tu cizí život vniknuvší ve mne za trvání dne se ode mne odděloval, trocha po troše, vraceje se do pokojného klínu Kybely, jako po přeháňce kapky deště zavěšené na listech skrápají a spojují se opět s vodou.

Praví se, že mořští bohové opouští za doby stínu své hlubinné paláce a usedajíce na útesy skal, se rozhlíží po vlnách. Tak já bděl, maje u svých nohou rozsáhlost života podobajícího se dřímajícímu moři. Navrácen čirému a plnému životu, měl jsem dojem, že jsem se právě zrodil a že hluboké vody zplodivší mne v svém klíně mne zůstavily na hřebenu hory, jako delfína zapomenutého na výspě peřejemi amfitrity.

Zraky moje bloudily volně a dosahovaly nejvzdálenějších bodů. Jako břehy vezdy vlahé, řada horstev na západě stále nesla stopu jasů nesetřených stíny. Tam trvaly, v bledých světech, vrcholky nahé a čisté. Tam zřel jsem sestupovati boha Pana, vezdy samotného, nebo sbor tajných božstev, nebo míjeti některou nymfu z hor spitou nocí. Občas orlové s vrchu olympu přelétali nebeskou báni a mizeli v dálných souhvězdích nebo v zanícených lesích. Duch bohů, procitnuvší, poručil náhle klid starých dubů.

Ty se domáháš moudrosti, ó Melampe, jež jest poznáním vůle bohů a bloudíš mezi lidmi jako smrtelník zmatený sudbami. Jest v těchto místech kámen, jenž, sotva se ho dotkneš, zazvučí jako zvukem pukajících strun hudebního nástroje a lidé vypravují, že Apollo, pasoucí své stádo v těchto pustinách, položiv svou lyru

na tento kámen, tam zanechal hlas písně. O Melampe! bludní bozi kladli svou lyru na kameny; ale žádný . . . žádný jí tam nezapomněl. Za dob, kdy jsem bdíval v jeskyních, mněl jsem někdy, že zastihnu sny spící Kybely a že matka bohů, zrazena sny, vyzradí některá tajemství; ale nezaslechl jsem nikdy než zvuky rozplývající se v dechu noci nebo nezřetelná slova jako klokotání řek.

„Ó Makarei!“ děl mi kteréhosi dne veliký Cheiron, jehož stáří jsem provázel, „my oba jsme kentauři hor; než jak různé jsou naše obyčeje! Ty vidíš, vší snahou mých dnů jest hledání bylin, a ty, ty se podobáš oněm smrtelníkům, kteří, sesbíravše na vodách nebo ve hvozdech úryvky píšťaly, jíž rozbil bůh Pan, přitiskli je ke rtům. Od té doby tito smrtelníci, vdechnuvše z božských odštěpů divokého ducha nebo snad nabyvše tajné zuřivosti, vnikají do samot, hrouží se v hvozdy, plují podél břehů, bloudí horstvem, neklidni a vábeni kterýmsi neznámým cílem. Oři milovaní větry v nejdálnější Skytii nejsou divočejší tebe, ni smutnější za večera, když ulehl severní vítr. Hledáš bohův, ó Makarei! a pátráš, zkad pošli lidé, zvířata a prvky vesmírného ohně? Ale starý Ocean, otec všech věcí, tají v sobě toto tajemství a nymfy, jež jej obklopují, tvoří, zpívajíce, věčný kůr kolem něho, aby zastřely, co by mohlo uniknouti s jeho rtů pootevřených spánkem. Smrtelníci dosáhnuvší bohů svými ctnostmi obdrželi z jejich rukou lyry, aby okouzlovali lid, nebo nová sémě, aby jej obohatili, ale ani slova z jejich neúprosných úst.

„V mém mládí dal mi Apollo náklonnost k rostlinám a naučil mne čerpati z jejich žilek blahodárné šťávy. Od té doby jsem střehl věrně veliký příbytek těchto hor, nekliden, ale stále pátraje po hojivých bylinách a sděluje jejich síly, jež objevuji. Vidíš odtud lysý vrchol hory Oety? Alkides ji zbavil stromů, aby postavil svou hranici. Ó Makarei! polobozi, synové bohů, kladou lví kůže na hranice a chřadnou na temeni hor! jedy země otravují krev přijatou od nesmrtelných! A my, kentauři, zplození smělým smrtelníkem v lůně páry podobné bohyni, čeho my bychom očekávali od Jupitera, jenž schvátil bleskem otce našeho rodu? Sup bohů věčně drásá útroby toho, jenž utvořil prvního člověka. Ó Makarei! lidé a kentauři uznávají za tvůrce své krve ty, kdo uloupili výsady nesmrtelných a možná, že vše, co se hýbe mimo ně, jest jen lup, o nějž byli oloupeni, jen nepatrný úryvek jejich podstaty, zavanutý do dáli jako sémě, poletující mocí všemohoucího dechu osudu. Dí se, že Aigeus, otec Theseův, ukryl pod balvanem skály, na břehu mořském, památky a znamení, dle nichž by

jeho syn mohl jednoho dne poznati svůj rod. Žárliví bozi skryli kamsi svědky původu věcí; ale na břeh kterého oceanu odvalili balvan, jenž je skrývá, ó Makarei?"

To byla moudrost, k níž mne vedl veliký Chiron. Přišed do kmetských let, kentaur choval v duchu vznešené rozhovory. Jeho prsa dosud pevná sotva se ohýbala na jeho bocích, nad nimiž se tyčil, lehounce schýlen, jako dub bičovaný větry a síla jeho kroků sotva ochabnula zmarem let. Byl bys řekl, že si zachoval zbytky nesmrtelnosti obdržené kdysi od Apolla, ale již navrátil bohu.

Já však, ó Melampe! se schyluji k stáří, klidný jako západ hvězd. Zachoval jsem si ještě dosti odvahy, abych vystoupil na vrchol skal, kde dlívám, buď abych patřil na divoké a neklidné mraky, buď abych zřel na obzoru příchod Hyady, Pleiady nebo souhvězdí velkého Oriona; ale cítím, že se smršťuji a rychle zanikám, jako vločka sněhu na vodách, a že v brzku splynu s proudy tekoucími do širého lůna země.

Přel. Marie Kalašova.

V Paříži, v lednu 1912.

F. KRYŠTOF:

BY KAŽDÁ LÁSKA BYLA JENOM MATNÝM STÍNEM.

Chci do svých dlaní tolik vzácné něhy vlíti,
by nikdo jemněji Tě nemoh' pohladit,
chci rty Tvé svými vášnivě tak propáliti,
by žádný polibek jich nemoh' nahradit.

Takovou rozkoš vložiti chci do svých ramen,
že nikdo nesevře Tě v sladší objetí,
chci k Tobě mluvit tak, že jako věčný pramen
má slova v duši Tvoji budou šuměti.

Za mocnou lásku Tvou, jež moje srdce zlatí
jak teplý jarní zásvit kraje oseté,
chci všechny stupně krásných požitků Ti dáti,
jich blankyt nebeský a peklo prokleté.

Chci pevně na věky Tě připoutati k sobě,
jak slunce přitahuje svoji planetu,
chci, abys vždycky pohlížela k této době
jak k mládí svého nejvyššímu rozkvětu.

Chci milovat Tě, by jak maják v moři siném
vzpomínku na mne žádný příboj nestopil,
by každá láska byla jenom matným stínem
mé vášně ohnivé, jíž jsem Tě obklopil.

PROČ NENÍ KREV TVÁ ...

Když přižehnu svá ústa ku Tvé pleti
a svými rameny Tvé tělo přivinu,
jak bílá jiskra přání v duši sleti
a rozčeří mých snění hladinu.

Kdybych Tě líbal sebe vášnivěji,
kdybych Tě drtil ve svém objetí,
já přece prudkou úzkostí se chvěji,
že přeruší se sladké zakletí.

Proč není krev Tvá jako víno tmavé,
bych do krůpěje moh' ji vyssáti,
proč není Tvoje tělo přítulné a žhavé
jak hostie, bych moh' je přijati?

Hle oči mé, jak žádostivě svítí,
jak rád bych v sebe Tvoji bytost vzal,
jak rád bych srazil hvězdu Tvého žití,
když požár lásky mé by dodoutnal,

jen aby nikdo již Tě neroznítil,
by o štěstí sen v dny Tvé nezapad',
bych v životě svém nikdy nepocítil,
že's nevěrna, i když Tě nemám rád!

Dr. KAREL CHYTIL:

STAVEBNÍ RUCH VÍDEŇSKÝ A PRAŽSKÉ REFLEXY.

Okolí sv. Štěpána ve Vídni a tamních Příkopů se za posledních dvou desítiletí důkladně změnilo, a dnes dochází na četné ulice vnitřního města, běžící parallelně s náměstím sv. Štěpána neb kolmo na Příkopy. Měli tam s počátku také krásný plán, asi jako v naší assanaci, s přímočarými ulicemi a pravidelnými bloky, ale když tímto plánem ohrožena byla stará budova universitní (Akademie věd) a když neúprosná linie směřovala přes barokní paláce doby Karla VI. a Marie Terezie — jediné to významné stavební periody v minulosti nynější Vídně — zalekly se toho kruhy uměnímilovné, umělecké, a posléz i kruhy rozhodující, a vzchopily se k akcím proti neblahým projektům radničním. Mnohá pohroma byla odvrácena, ale ne všechna. Ještě stojí nádherné paláce na Singerstrasse, ve Wiplingerstrasse se starou radnicí a budovou bývalé české kanceláře od Fischera z Erlachu — o níž se již proslý-

chalo, že je ohrožena, — i v ulicích poblíže Kohlmarktu, ale kolem padá dům za domem, a na Příkopech a v blízkých ulicích zejí ohromná prostranství po zbořených domech, neb trčí lešení ke zbudování nových. Jakýsi zimniční chvat zmocnil se staré Vídně. To nové, co vyrůstá, nevzniká z radostného tvoření. Dychtivá žádostivost vzbuzuje horečnou píli, která málo komu přinese blahé uspokojení, píli popoháněnou tvrdým výpočtem, aby co nejmožněji ukrácena byla doba boření a stavění, ponechávající bez úroku a výnosu předražené pozemky.

A jako bič, jehož v této podobě neznala stavební činnost starého Egypta za dob Mojžíšových, popohání vše stálá obava před nepříznivou změnou konjunktur.

Nedivíme se, že začíná z toho býti úzko kruhům jiného cítění. O tom svědčí úvahy v časopisech a odborných korporacích. Starý vídeňský „Altertumsverein" věnuje svou pozornost mizející „Staré Vídni" a ohnivé protesty vysílá „Verein zum Schutze und zur Erhaltung der Kunstdenkmäler Wiens und Niederösterreichs", ne nepodobný svou agitační činností zdejšímu „Klubu za Starou Prahu", jenž vznikl, nemýlíme-li se, dříve než vídeňské analogon.

Úředně zasahuje v záležitosti záchranné „c. k. centrální komise pro péči o památky", namnoze s nevalným výsledkem, jenž i v tomto případě illustruje upřímně doznané pravidlo: „pod svícnem tma".

Velice případně a přímo teskně líčí nynější stav přeměny Vídně slovy cítícího odborníka, podplukovník Ludvík Eberle, ve článku „Verschwinden des Altwien", jenž vyšel v „Monatsblatt des Altertumsvereines" a otištěn pro širší veřejnost v časopisu „Die Vedette" (z 3. března 1912). Mnohá věta hodí se přímo i na poměry pražské: „Rozkotání skrovných zbytků Staré Vídně jest v plném chodu. Kus za kusem vylamuje se z milého obrazu, tak často opěvaného, a nahrazuje se moderními činžovními nabubřelci (Zinsprotzen), jež ve vědomém úmyslu přímo ubíjejí své sousedství, pohřížené ještě v šero lahodící intimity domova. Ovšem že se neodehrává tento proces toliko ve Vídni, nýbrž ve všech větších městech; ale nikde, jak se zdá, není pociťován tak hluboce a bolestně, jako právě v našem milovaném a pomlouvaném otcovském městě."

A dále: „Počet budov a místností, které ještě pochodí z Vídně doby předbřeznové, scvrká se den ke dni, ochrana toho mála stává se čím dále těžší; stojí za to provésti jednou revue nad tím, co ještě zbylo, s tesknou otázkou: na jak dlouho? Neboť na naší do-

mácí půdě nedovedl proniknouti cit, jenž v mnohých městech ciziny jest pýchou a ctí majitelů: stavební poklady dřívějších dob opatrovati a ukazovati udivenému návštěvníku. Nehledíme-li ku všeobecně známým monumentálním dílům, skvělým starým kostelům, veřejným budovám a vznešeným palácům vysoké šlechty, zbývá nám ze Staré Vídně úžasně málo. Vídeňské patricijské domy jsou jen v ojedinělých exemplářích v původní podobě dochovány, málokteré sahají v jich stavu za střed předešlého století."

A po těchto a jiných úvodních slovech následuje výčet a historie domů, jež záhy mají podlehnouti motyce a krumpáči.

To vše — mutato nomine — může se vyprávěti o Praze. Ale jaký rozdíl panuje mezi Starou Prahou a Starou Vídní! Považte, že vlastní význam a ráz Vídně, nehledíme-li k několika kostelům, datuje se teprve z konce XVII. století, a že sotva zde najdeme domu renaissančního neb dokonce gotického.

Tam není té velké historické minulosti středověké, tam není těch lokálních upomínek, jež dotýkají se vlastně celé země a národní bytosti, a není těch nevyrovnatelných krás polohy, které ve spojení s historií a uměním tvoří podstatu našeho královského města.

Přeměna Vídně naší doby zahajuje se po válce roku 1866 věnováním hradebních pozemků účelům rozšíření Vídně a rozmachem, jenž vrcholí vídeňskou výstavou r. 1873. — Pak následuje obrovský „krach". Po chvíli oddechu, za nového květu obchodního úsilí nastává nový stavební ruch, jenž přeměňuje hlavně okolí svatoštěpánské. Vznikají obchodní domy, kolosální činžáky s výkladci a prodejnami, komtoary a skladišti. Architektonické umění mělo ještě slovo při budově toho druhu, jako je dům Filipa Haase, vystavěný pro obchod předmětů tak umělecky cenných a distinguovaných, jako jsou koberce, ale pak již se staví sic opulentně, ale s nevkusem. Byl to dům zařízený tuším pro známou firmu Jakuba Rothbergra, jenž zjednal novému typu domů velkoměsta populární název „Hosenburg". Novějšímu kolosu obchodnímu firmy Zacherlinské uštědřil vtip Vídeňanů také hned posměšné jméno. Výkvět a vrchol tužeb velkoměsta jest nyní „Kaufhaus" typu pařížského nebo berlínského (à la Wertheim), onen velkoměstský polyp, jenž dusí živnostenstvo a drobný průmysl, a svými choboty ssaje stejně z něho, jako z veškerého obecenstva městského i venkovského. Jinde pozvedají se již povážlivě hlasy proti „Kaufhausům" po stránce sociální a umělecké; u nás, jako ve všem,

jsou zde i momenty národnostní, při nejmenším silně se dotýkající našeho domácího hospodářství. Ale to je kapitola zvláštní.

Kolosální závody a výklady s obuví, oděvy dámskými, blůzami, klobouky a luxusním zbožím ovládají střed města Vídně a nekonečná jich řada přerušována jest velkými kavárnami, jichž obrovská skla jsou výstavištěm nádherných rob a klobouků, kde modní lvice obstarávají úkol živé, ambulantní reklamy pro okolní zdroje dámského blaha. Ve vedlejších ulicích zve noční tančírna a nějaké to orpheum v podzemí. Takovéto dokumenty architektury a kultury zanechá naše doba příštím věkům.

Věru, že líc nynějšího stavebního ruchu vídeňského nevypadá zrovna utěšeně. A čeho se dovídáme o jeho rubu, podkladu, neposkytuje hlavním činitelům tohoto ruchu zrovna ty nejrůžovější vyhlídky do budoucna. Velice instruktivní jest jednací správa Všeobecné stavební rakouské společnosti (Allgemeine österreichische Baugesellschaft) ve Vídni, koncem měsíce března valné hromadě podaná, která svými odstavci, jednajícími o stavební konjunktuře a stavebním trhu vzbudila pozornost v odborných kruzích a denním časopisectvu. Úvaha končí přímo výstražným signálem. Vliv konjunktury na vlastní stavební ruch označuje se jako nikterak příznivý, a sice z různých příčin.

Předně dostává se větším stavebním firmám, solidně pracujícím, nestejnorodé, avšak vysokou konjunkturou podnícené konkurence, jejíž kalkulace spočívají na nízkém bodu, jako v málokterých jiných odvětvích hospodářských, jelikož přehlíží neb podceňuje naprosto změněné faktory na trhu s hmotami a s prací. To musí vésti pro takové konkureční firmy k nevyhnutelnému neúspěchu, jenž působí i na ostatní.

Jiná příčina spočívá v tom, že stavební trh může býti jen nedostatečně opatřován stavebními hmotami a stavebním zbožím, ježto jich dodavatelé stupňovaným požadavkům vyhověti nemohou. Konečně následkem vysoké konjunktury dostavilo se podstatné zvýšení cen hmot a zboží.

I to je otázka, zda nyní panující vývoj cen stavebních míst ostane i nadále odůvodněn trvalým zvýšením nájemného. I opatření v příčině nouze o malé byty hraje zde úlohu.

Celkem ještě nejlépe pochodí v nynější situaci společnosti, zabývající se produkcí stavebních hmot.

Pro podnikatelství staveb a spekulaci s pozemky lze spíše očekávati silný odliv. Spekulaci vytýká se hyperprodukce jistých favorisovaných typů a komplexů domovních a časté hazardování.

Poukazuje se k častým příkladům ve Vídni i za hranicemi, kde jednání, více méně povážlivé, vede k finančním obtížím, k rychlému snížení obchodní vážnosti, ba, jako v jednom případě zahraničním, ku finanční katastrofě.

I tato úvaha, která je zároveň výstrahou — mutato nomine — může platiti o Praze, kde v kruzích podnikatelských a spekulativních se vždy příliš hazardovalo a kde při stavebním ruchu se přiživují mnohé nezodpovědné živly a temné existence. I v kruzích advokátských vyskytly se zde zjevy nadmíru povážlivé.

Překotné, forcírované podnikání, které by se mohlo spokojiti s polem, jež se mu tu poskytlo a poskytuje v assanačních obvodech, v Podskalí a na předměstích, vrhá se zase stupňovaným úsilím na staré partie města Prahy. Pozoruje se poslední dobou, že zejména Václavské náměstí, Příkopy a přilehlé ulice strhují se v doménu stavebních spekulací a podniků.

Působí zde nejen příklad Vídně, i kruhy vídeňské podnikavosti vrhají sem přímo své vlny. Zejména Příkopy dostávají tím vídeňský vzhled. Co zde povstalo v druhé polovici XIX. stol. a počínajícím stoletím dvacátým, jest namnoze, vyjma zemskou a živnostenskou banku, replikou vídeňského stavitelství, a sice vzniklou povětšině přímou filiací.

Jest při tom leccos umělecky cenného, ale namnoze mnoho banálního a dotěrného, při naprostém nedostatku jak lokální, tak osobní noty. Nejen odleskem, ale přímým descendentem Vídně jest na Příkopech ze starší doby obchodní dům Fil. Haase, vystavený dle plánů proslulého mistra vídeňského Hansena, a z novější dům Rakouské úvěrní banky a kolos filiálky „Wiener Bankvereinu". Ten jest zde poslední etapou vídeňského stylu a vídeňské podnikavosti. Stojí na místě starého domu Grohmanovského, jehož sotva který „Staropražan" litoval, ale mohlo zde státi nyní cos jiného — kde byly tehda naše banky a pojišťovny, které tak rády bourají a staví?

Façáda vídeňského Bankvereinu jest pouhou variantou vídeňské specie Zacherlinského domu; svou architekturou znamená sotva více — snad méně — než ku př. průčelí starého ústavu slepců na Klárově. Působí toliko cenným materiálem svého obložení a sporou výzdobou plastickou. Jest to jakýsi symbol převahy hmoty nad duchem. Plastická výzdoba kolosu nalezla u nás horlivé následovníky. V době, kdy panuje kult svalů a hmoty, kdy kynou nám heroové zápasiště ex professo na každém kroku s plakátů, kinematických programů, illustrací časopisů, z výkladů knihkupe-

ckých a novinářských, nedivíme se, že příklad Metznerových athletů se stal tak lákavým; ale jak v nynější fási, která přece perhorreskuje vše retrospektivní, přicházíme k assyrské a egyptisující plastice, která v Praze již také učinila „školu"...?

Jinou ukázku tohoto směru předvádí nám v Mariánské ulici, proti Grandhotelu, budova P. E. I. G. (Prager Eisen-Industrie-Gesellschaft), která při svém vzdorném zjevu a „titanickém" duchu jest alespoň architektonicky zajímavou a působivější než Bankverein na Příkopech.

Je-li tento styl, jak již leckde se pozoruje, přenesen do laciného materiálu a surrogátu, působí strašidelně a uboze zároveň.

Největších proměn doznaly Příkopy ve své staroměstské části, od Havířské ulice k Můstku, kde ani nebylo pomyšleno na to, umístiti na nových budovách staré domovní názvy a tak zachovati je paměti.

Na protější straně novoměstské zachován palác Nostický (Sylva-Taroucca) a dosud stojí některé starší domy; nárožní dům „u Špinků" se sousedními domy Václavského náměstí právě se bourá.

Od Havířské a Panské ulice dolů mají Příkopy celkem ještě starý, distinguovaný ráz a nové budovy a úpravy snesou přísnější umělecké měřítko. Dominantou jest zde na jedné straně bývalý palác hrabat Příchovských, nynější „Deutsches Haus" a na druhé palác někdy Dubských, později zvaný Sedlecký, dle toho, že opat Sedlecký jej spravoval (584 st., 33 n.). Ostatním sousedním starým domům — ve Vídni by se řeklo z doby „předbřeznové" — vtiskla pečeť svou perioda klassicismu, empiru a biedermayerovská.

Na straně staroměstské zachovala se, obklopena vysokými domy, roztomilá staropražská idylla — rodinný dům (č. st. 999, n. 21), s ozdobnou, klassicistickou façádou, jejíž firma „František Fridrich" jest rovněž skromnou fialkou v sousedství obrovských mnohojazyčných nápisů.

Jako na nároží Václavského náměstí hrozí zkáza nároží Panské ulice. Již proskočily novinami obvyklé náladové bulletiny, které počínají tím, že se sbourá stará budova (nebo blok budov) a končí mnohoslibnou vyhlídkou, že na jich místě vystaví se nový, nádherný moderní palác. Tyto tendence bourací podporuje mlčky neb zřejmě i onen druh přátel Prahy, který se domnívá, že takto poslouženo bude požadavkům moderního velkoměsta, a to snad i po stránce umělecké. Náhrada, které se dostalo za Braunův dům závěru ulice Jungmannovy a Vodičkovy, tyto illuse zrovna neposiluje.

*

Komplex na Příkopech, o nějž běží, jest značný a pro spekulaci dosti lákavý. Nároží zde tvoří kostel sv. Kříže, k němuž do Panské ulice přiléhá kolej Piaristů, kde umístěno paedagogium, a na Příkopech pojí se k němu školní budova gymnasijní. O kostele, zasvěceném r. 1824, se říkalo, že nemá umělecké ceny, zrovna tak jako proskribována byla façáda celnice na Josefském náměstí za dob romantismu, novogotiky a novorenaissance.

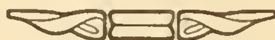
Nyní dovedeme si vážiti i těchto památek, jež charakterisují dobu svého vzniku. Kolej Piaristů, façádou a rokokovým portálem do Panské ulice obrácená, chová v sobě knihovnu Gelasia Dobnera a domácí kapli sv. Josefa. Nejméně cenná část jest façáda budovy gymnasia, postavené v letech 1816—1824.

Zprávy o možném prodeji těchto budov sdělovaly ještě něco jiného. O koupi vyjednává prý vídeňská firma. Ta zpráva ani nepřekvapuje tam, kde případů předchozích je tolik. Kdyby jednání se zdařilo, mohli bychom opět dostati další ukázku vídeňského vývoje architektury.

Byly doby, kdy se říkalo, že Příkopy jsou salonem Prahy. Podivný salon, kde si zástupy cizích hostí podávají od rána do večera dveře. A třeba by to nebyl salon, Příkopy jsou alespoň promenoirem Prahy, a i ten by se měl zaříditi trochu po domácku, takto se stává čím dál tím více architektonickou filiálkou vídeňských promenád.

Jen jednu chabou naději máme, že vídeňské víření konjunktury také zde způsobí zpětnou vlnu. Jest to jediné stéblo, za které se může zachytiti tonoucí ráz pražských Příkopů?

V Praze, v dubnu 1912.

JAN Z WOJKOWICZ:

ZA VILÉMEM MRŠTÍKEM.

Konec

IV.

U nás, v souhlase s převládným hodnocením dnešní duchové elity celé Evropy, vůbec se díváme na realism a tím i na jeho definitivní formu, na impressionism jako na směr provisorní, jako jen na přechodní stadium uměleckého vývoje, a na díla jeho jako na více méně nespraco-

vaný materiál — a ne jako na umění definitivní, v sobě uzavřené, a na jeho díla jako skutečná, hotová díla. Základní příčina toho je idealism myšlení a cítění většiny dnešních duchově vyšších lidí. Tento idealism, který není jen pouhá reakce po materialistické a t. zv. positivistické horečce druhé polovice 19. století, ale vskutku vyšší stadium duchovního vývoje Evropy, projevuje se v ohledu aesthetickém nejsvorněji odporem k naturalismu, jakožto k nositeli znaků materialismu předcházející, překonané doby. Neboť: 1. Idealism postuluje duchovou svobodu jedince — a naturalism prý zpodobuje lidi jako psychofysiologické stroje, determinované svou zděděnou konstitucí a svým prostředím, tedy v každém ohledu „jenseits von Gut und Böse“. 2. Idealism uctívá v intellektu vyšší tvůrčí orgán a v jeho řídící a integrující činnosti schopnost vyššího řádu — a díla naturalisticko-impressionistická jsou namnoze více méně desintegrována, decentralisována, tedy — dle pojetí idealisticko-intellektualistní aesthetiky — dekomponována. 3. Idealism uznává přirozeně za vyšší, hodnotnější vlastní, od přírody co možno nejvíce osvobozený, svět ducha: činnost obrazotvornou, intuitivní a intellektuelnou — a naturalism s takovou šíří a péčí interpretuje svět vnější skutečnosti, staví se z principu jak proti redukci na podstatné, tak proti intellektualisaci své látky, ať už se skutečnost snaží reprodukovat pouhým popisem (naturalism v užším smyslu) nebo bezprostředním, status praesens bytí a dění co nejneporušeněji zachycujícím, tlumočením okamžitých dojmů, jako takových (impressionism).

Ale umělecký naturalism-impressionism není idealistickým pojetím světa a života překonán, neboť s ním v zásadním rozporu není.

1. Naturalism, jako umělecký směr, souvisí s filosofickým (noëtickým, ontologickým, individualně a socialně ethickým) materialismem nebo t. zv. positivismem jen geneticky; svou podstatou na něj vázán není. Právě jako ideový, filosofický idealism je srovnatelný s fenomenální skutečností, a de fakto také právě nejuvědomělejší, typicky moderní, na basi moderních poznatků přírodních a duchových věd vystavený, idealism Th. Fechnera, H. Lotzeho, Old. Kramáře, W. Wundta a j., nevidí v hmotě pouhého antagonistu Ducha a výraz jeho nedokonalosti, nýbrž zároveň jeho nástroj, poněvadž jeho látku, fond, potencialní energii, kterou má on, Duch, assimilovat, z níž má růst, a v důsledku toho chápe fysické, mechanické dění jako souběžné služebně souvztažné (a v určitém smyslu zároveň identické) s teleologickým tvořením

Ducha — tak také idealistická koncepce a idea uměleckého díla nevylučuje sebe více naturalisticky široké, podrobné, konkretní a sebe přísněji kausalní provedení. Toho skvělou demonstrací je ostatně román předních ruských naturalistů. Naturalistický román však není také odsouzen, aby byl kadlubem jen pro idealistický názor trpný a záporný, „spasení" budhistickou nirvanou nebo křesťanský „ztracený" ráj zpět toužící, jako vrcholný román ruský, nýbrž je schopen pro budoucnost tlumočit i idealistický světový názor aktivní a kladný, život bohatší a dobytí nebe nového a většího chtějící. — A jako zůstane zásluhou materialismu a t. zv. positivismu ve filosofii, že obrátil detailní zřetel k objetivní, fysické stránce Skutečnosti a tím takořka teprve umožnil, stvořil kritický, moderní Idealism, korrekci to, obohacení a prohloubení idealismu pokantovského a usvědčení ze základního omylu idealismu středověkého — zůstane i jeho zásluhou v umění, že dal vznik naturalismu, směru, v němž teprve zpodoben moderní člověk nahý a celý, v celé své diferenciaci a v celé své souvztažnosti, i ryze smyslové a fysické, s obklopující ho realitou, a stvořil tak moderní kadlub, jakémukoli budoucímu modernímu světovému názoru přiměřený.

2. Je pravda, že dílu spracovanému methodou naturalisticko-impressionistickou hrozí obzvlášť velké nebezpečí dekomponovanosti, poněvadž čím větší diferencovanost (množství a rozmanitost prvků) látky, tím relativně obtížnější účelové ovládnutí její. Tím však není řečeno, že methoda naturalisticko-impressionistická komposici vylučuje a priori! Komposice, jako každý organism, musí být výrazem přiměřeným svému účelu, cíl je to, který udává dílu formu, a jen vzhledem k zamýšlenému cíli dlužno posuzovat přiměřenost nebo nepřiměřenost komposice. Látka, v níž tvoří obsah veliká oblast života smyslového, a na ní teprve postavená úzká, výsledečná, vrcholná oblast života ideového, musí mít přirozeně komposici nejen širší, ale i volnější než látka, v níž obsah redukuje se více méně jen na duchové drama, vnější život jen na znaky podstatné, anebo již vůbec vládne princip zhuštění. Dnes se pojímá komposice dogmaticky, t. j. příliš úzce, intellektualisticko-latinsky, poněvadž vůbec cítění aesthetické stalo se příliš intellektualistickým; komposice se stotožňuje s pojmem zhuštěnosti, uzavřenosti, symetričnosti, a tak často i účelná, svému cíli přiměřená detailnost, nebo účelně mosaikově provedená stavba, pointilisace díla nebo některé jeho části, platí za dekomposici (Na př. případ Goncourtů!)

3. Oblast obrazotvornosti a rozumu je sub specie Aeterni zajisté oblast vyšší, než oblast vnímané přírody, neboť v prvé spracovává člověk, nejvyšší to stadium vývoje na zeměkouli, už více vlastní svou látku, v druhé teprve assimiluje látku nižšího světa, světa přírody. Ale tuto látku u m ě l e c - i m p r e s s i o n i s t a skutečně s p r a c o v á v á : Nejedná se zde ani o pouhou referenci, o povrchní padělání vnější skutečnosti, a tedy o více méně mechanickou práci (to lze říci leda o hrubém naturalistickém spracování látky), ani o pouhé zobrazení Herakleitova nebo Machova bezpodstatového, neskutečného, jen virtuelního světa, vzniklého z reakce-smísení vždy určitých elementů bezpodstatového, neskutečného, jen „empirického" já člověka, v jeho okamžitém stavu a určitých elementů bezpodstatového, neskutečného „Nicht Ding an Sich" světa vnějšího v určité chvíli a na určitém místě, nýbrž o skutečné tvoření, o resultát skutečně vynaložené energie duchově vyššího, specificky nadaného umělcova já, vnikajícího důvěrněji v nitro stále činné, stále tvořící přírody, a interpretujícího je pro méně vnímavé t. j. chaotičtěji a povrchněji vnímající, a tak množícího říši ducha na zemi, s její mocí výchovnou t. j. opět sduchovující a rozkoš z ní. A tu pak už je ethicky podstatně jedno, převádí-li umělec tvořivou činností ducha niveau 2 na niveau 3, nebo niveau 1 na niveau 2, podstatné je, že to ono niveau uměleckou prací skutečně zvyšuje, neboť v obou případech je — zhruba vyjádřeno — quotient týž. Aby mi bylo rozuměno: Nepíšu zde proti útvarům uměleckým látkově nerealistickým nebo pracovaným jinou methodou než impressionistickou nebo methodou sice impressionistickou, ale s dojmy reálného dění zhuštěně reprodukovanými, ale chci zde rehabilitovat impressionism, a to i v celé jeho nejméně zkratkové formě, který nejen není mrtev, ale neobsahuje v sobě vůbec ještě pro dlouhou dobu zárodek smrti, ale naopak má v sobě možnosti dalšího rozvoje.

A u nás zvláště. Neboť slovanská raça je důvěrněji než druhé spiata s Přírodou, její život je převážněji pocitový a vněmový než intellektuálný a volní, jak se to jeví v celém jejím charakteru, v jejích uměleckých výtvorech, i v skladbě a v slovním pokladu její řeči (specielně vzhledem k českému jazyku všiml si toho již Jungmann!). Podíváme-li se na naši literaturu, shledáme, že naše nejhodnotnější, nejklassičtěji, nejtypičtěji národní (jak nám náš cit praví) díla děkují tuto národní klassičnost právě věrnosti a bohatství smyslového života a životní illuse, právě tomu, že jsou dokonalými, duši věcí a důvěrné jádro lidí malujícími o b r a z y : Němcové

„Babička“, Nerudovy „Malostranské povídky“. A Máchova národní odlišnost od Byrona, umělecky jen pathetika a plastika, je právě, vedle hluboké lyrické něhy jeho smutku, v jeho impressionismu: v jemné malebnosti a vzácné hudebnosti. A je náhodou, že právě naši největší současní ideoví básníci: Sova a Březina, jsou nejen z našich ostatních básníků, ale i ze současných největších básníků cizích zároveň největšími impressionisty, a že v tom je právě jejich umělecké plus nad oněmi největšími básníky jinonárodními? Neozbrojujme se francouzským pravítkem, metrem, úhloměrem a krokvicí, když hodnotíme díla našich umělců, nýbrž individualisujme t. j. chápejme a oceňujme je vzhledem k jejich raçe. A vzdejme hluboce čest V. Mrštíkovi, jednomu z těch vyvolených, v němž tak mocnou řečí promluvila — nejen theoreticky, ale i a především prakticky — duše raçy; jednomu z těch vzácných, kteří odkaz přejatý od našich klassiků v typických, základních útvarech-dílech dále rozvinují a diferencují, organicky k základním tvarům předlohy vyplňují, dané látkové a formálmí motivy sice zákonitě, v duchu tradice, ale zároveň i nově, bohatěji a individuelně obměňují.

V.

Proč svůj život V. Mrštík dobrovolně ukončil? Jsem toho mínění, že hlavní příčina jeho sebevraždy byla konstitucioonelní: Instinktové založení, při němž prudká reaktivnost nebyla vyvažována dostatečně silnou a pohotovou schopností inhibice na jedné straně — neurasthenie se svou tělesnou i duševní znavitelností spojenou s depressí a nelibou coenesthesií na druhé straně. Pak ovšem mohl stačit jakýkoli ideogenní motiv jako bezprostřední příčina činu, a ten, jejž zná snad jedině jeho nejbližší okolí, nebyl možná ojedinělý. Spolupůsobilo zde i vědomí uměleckého úpadku nebo nespokojenost s hodnotou a povahou vlastního nadání vůbec? Drama „Anežka“ (znám ovšem jen původní versi, otištěnou v „Květech“ z r. 1906), na němž prý V. Mrštík spolupracoval, má ve III. jednání (které se mi zdá být buď převážně nebo zcela pracováno V. Mrštíkem samotným) místo, které svědčí, že si byl V. Mrštík vědom mezí a nebezpečí svého specifického nadání. Malíř Adam — zřejmě svým nitrem podstatně spisovatel V. Mrštík sám — stěžuje si, že nemá dosti moci nad svým dílem; jeho temperament, verva jsou tak přílišny, že se nedají pod-

robit kázni Ducha, nýbrž naopak samy dílem vládnou,* a jinde si dokonce vytýká svou prudkost jako sílu domnělou — jednoduchost, jemnost je prý přece také síla. Ale viděl-li v hodinách a dnech únavy a depresse V. Mrštík téměř výhradně a ještě sesíleně rub, viděl zajisté v jiných, v hodinách a dnech své psychofysiologické zdatnosti, také a především líc svého specifického nadání. Uvědomoval si tehdy zajisté, že živelnost, dojem procítěnosti se více uplatňuje v díle tím poměrně větším vzdáním se látce; a uvědomoval si asi ještě více, že minus jemnosti a prostoty v jeho díle je plně vyváženo tím plus jednak zdravosti a jadrnosti jeho umění, jednak kypivosti a plnosti výrazu. Víme-li pak od spisovatele A. Mrštíka, že jeho bratr v poslední době byl a se cítil obzvláště silně tvůrčí a v důsledku toho i umělecky sebevědomý, stává se domněnka sebevraždy z pohnutek uměleckých bezpodstatnou. Za to, vzhledem k jeho potřebě volnosti ve svém způsobu života a k jeho prudké reakci na stísňující ho vlivy, je už mnohem oprávněnější mínění, že u V. Mrštíka nepříznivě spolupůsobilo — nedostatkem socialních podmínek zaviněné — omezení v jeho vnějším životě. A zde obviňovat jen Společnost Českou, že přispěla k tragickému konci jednoho ze svých Velkých, je nedostatečné. Příčina základní je dnešní vývojové stadium Lidské Společnosti celé, jež má svůj původ jako v poslední instanci, v Nedokonalosti Světa vůbec, zdokonalujícím se jen ponenáhlým vývojem. Dnes ještě ti, o něž by mělo pečovat Lidstvo tak úzkostlivě, jako pečují včely o své královny, jsou mu jen pochvalyhodnými pastorky. Gros dnešního lidstva, jeho organisace, jeho cítění je materialistické. Tak duchové a tvůrčí hodnoty a tím i jich representanti nejsou dosud tak privilegováni svým prestigem, právně a hospodářsky, jak by dle své hodnoty a dle prospěchu, jaký přinášejí

* Na jednom místě to vyjadřuje zvlášť jasně a krásně: „Chci strhovat, dojímat, děsit, poutat, ale to není dost, pro Boha! I vichřice je pouze strašna, pokud zuří jenom její spiknutí, ale proto není ještě krásna. Bože můj! Vždyť i nad takovou bouří vládne jistý ohromující s úchvatnou jistotou pracující klid, k čemusi neznámému, ale velkému ženoucího se vesmíru. Zuří jeho majestát, ne bouře sama. Ten klid chci tu mít, klid hledám, po klidu prahnu a ten musím najít, toho musím nabýt stůj co stůj a za každou cenu! Něco nadřízeného chci a ne podřízeného, velký děj a ne episodu jen! Ovládat své dílo, jak Tvůrce ovládá svůj svět — takový je můj sen!“

celému lidstvu a jeho pokroku, být měli. Dnes hospodářští činitelé (průmyslníci a obchodníci od hlavních motorů až po jich zřízence všech stupňů a druhů) jsou na tom hospodářsky průměrně lépe než činitelé duchoví vůbec (vědci-tvůrci, umělci-tvůrci i tlumočníci obou); ti, kteří tlumočí a prakticky aplikují duchové poznání (vysokoškolští zástupci praktických oborů věd, praktičtí lékaři, inženýři atd.) jsou na tom průměrně hospodářsky lépe než vlastní vědci-tvůrci; více méně jen tlumočníci umělců (herci — a ještě více hudební virtuosové a pouzí zpěváci atd.) jsou na tom průměrně jak hospodářsky, tak vůbec svým prestigem (zejména erotickým) ve společnosti lépe, než vlastní tvořící umělci; z vlastních tvůrců-vědců pak jsou na tom poměrně hospodářsky lépe objevitelé zákonů fysikálních (techničtí tvůrci) než biologických, a tito opět lépe než objevitelé zákonů ryze duchových, nejobecnějších (filosofové); z těch pak, kteří aplikují poznání, jsou na tom průměrně hospodářsky lépe praktikové poznání fysikálního (technici všech odborů) než praktikové poznání biologického (lékaři), a tito opět lépe než praktikové poznání duchového (paedagogové). — Nutno-li však se smířit s faktem, že Vesmír vůbec, a tím i Lidstvo, jako jeho část, není organism hotový, ale nacházející se v povlovném vývoji, je třeba si též uvědomit, že my, jedinci, nejsme pouhé sny spícího Boha Indů nebo trpné bezmocné mátohy-modi provždy hotového Boha Spinozova — nýbrž skutečné, duchově tvůrčí, zároveň centrální Boží monadou určované a zároveň ji určující, části-monady Boha bdícího, činného, vyvíjejícího se, činné buňky vyvíjejícího se organismu Vesmíru, a že je povinností i právem každého dle jeho síly a specifické schopnosti v jeho prostředí spolupracovat na Jeho zdárném vývoji.

 FEUILLETON.

KAPITOLA O HOŘCI.

Srdce básníkovo, jako samotářský květ, jako hořec opustilo blízkost lidských příbytků. Čela odlehlých skal, propasti beze stezek, nepřístupné výšiny jsou jeho říš. Tam rozvíjí modrý květ marných snů. Z kořenů černých melancholií živí jej hořkou, pochmurnou šťávou. A slyší-li, jak časem vzdálený krok zabloudilého chodce zalehne plachou ozvěnou v jeho samotu, úzkostně chvěje se, by cizí kdos' v jeho zraky nepohlédl, jako v hloubi modravých zvonců, lístků bojácných těch květů, živených věčným tichem, jež třesou se jako

ústa šepotem slov zbylých z minulosti ve vzpomince.

Miluji hořec. Jsou také jiní, kteří milují hořec. Připomíná jim horské svahy, veliké ticho, velké obzory. Rozhodně hořec není modrou květinou romantiků; na to přese vše je příliš pevných kořenů a příliš určité krásy. Modrý květ romantiků neměl toho hrdého akcentu; hrdost je pro ně pojem trochu cizí. Hořec roste také na lukách a lesních travinách; ale to není pravý hořec básníkův, hořec jeho srdce, který touží po výši hor. Dávno už kterýsi americký básník apostrofoval ojíněnou gentiánu.

Miluji hořec. V dubnovém čísle „Moderní Revue" měl o hořci Jiří Karásek ze Lvovic krásnou báseň. Citoval jsem její začátek.

* * *

Ale můj bože, jaký to podivný dojem! Uplynul sotva měsíc, co jsem četl báseň Karáskovu. Květnové číslo „Moderní Revue" přineslo opět něco o hořci: tentokráte prosu.

Co se stalo? F. X. Šalda napsal v Novině, V, 11, že kniha Foustkova řekne „tomu, kdo umí číst, stokrát víc než sloh dnešní belletrie z nákladu Kamilly Neumannové nebo Moderní Bibliotéky". A K. (je to šifra básníka „Hořce") pokračuje „škoda, že belletrie, vycházející u pí. Neumannové, dovede říci pí. R. Svobodové více než kniha p. Foustkova! Aspoň belletrie Jiřího Karáska ze Lvovic mluví více k srdci pí. Svobodové, než sebe krásnější kniha onoho temperencláře. Vezměte třebas z „Noviny" její „Hodinu pátou", abychom nešli příliš daleko. Čteme tam: „Vpíjela se do něho svýma pokornýma, hořcově modrýma očima." Proč hořcově modrýma? Inu — v „Posvátných ohních" jsou takové oči, jen že tam „Zoarus měl hořcově modré oči" poněvadž je hořec osamělá* květina, a měla tím býti charakterisována výlučnost bytí Zoarova — a pí. Svobodová, jež příliš nemyslí na to, co opisuje, užívá obrazu „pokorné, hořcově modré oči", jako by hořec byl nějaká pomněnka".

Autor pokračuje ještě; našel ještě jiný obraz, který prý mu odcizila pí. Svobodová. Ale to nepatří sem, kde chtěl jsem psáti o hořci, o hořci, který mám rád, a kterého mi bylo líto — —

* * *

Ano. Nechci rozhodovati, je-li obvinění Karáskovo správné. Ale kdyby tisíckrát bylo, rušilo by u básníka „Hořce". Je pravda, že nejsme u nás zvyklí na příliš jemné formy zápasu; je pravda, že tento způsob psaní není daleko ještě nejhorším z toho, co jsme u nás zažili. Je konečně pravda, že Karásek má právo na osobní hořkost po kampani, která proti němu vedena, a po odsuzování, jistě nesprávném, jeho opravdového talentu. Mnoho jiných věcí je pravda a přece raději bych viděl passus Karáskův nenapsaný.

Zažil jsem to vše. Prodělal jsem to vše. A snad jsem hřešil týmiž hříchy. Ale jako já, p. Karásek není dnes nezkušenec literární, debutant málo klidný, někdo, kdo chvěje se o svou myšlenku. Za sebou má činnost mnohem delší činnosti mojí, za sebou má zkušenosti, které převyšují mé, a jako já došel snad také on k názoru, že netřeba chvít se o svou myšlenku, o své dílo, které doba dovede snad ubíjet, ale nedovede ubít. Ježto je tomu tak, proč ne více hrdosti? Jsme-li vysoko, proč scházeti dolů? Koho chceme přesvědčovat, koho získávat? Bijeme se o několik kavárenských čtenářů, kterým je obvinění tohoto rázu ještě pikanterií?

Tolstojovo „neodpírati zlému"

* Neshledal jsem se dosud s osamělým hořcem.

*

má v literatuře prokletý smysl. Reklama přátel a přítelíčků, přízeň doby, její pochybné úspěchy — to vše nepřidá ani špetku tvůrčí potence neschopnosti. Je-li co přeceněno, zhyne to právě na kritický humbuk, který se tropí. Každý pseudokritický superlativ je hřebík do rakve modní slávy. A naopak! Dovede nepřízeň chvíle, zlovolné útoky, mlčení ještě zlovolnější ubít opravdový talent, ať nemluvím o geniu?

Opakuji: zažil jsem to vše. Prodělal jsem to vše. A snad jsem hřešil týmiž hříchy. Bránil jsem se, kde bylo mlčeti, a rozčiloval jsem se, kde jsem měl pouze opovrhovati. Věda, jak se vyrábějí české úspěchy, jak jsem mohl být pohoršen, vida, že popravuje mé dílo takový výrobce řemeslné slávy? A jak jsem mohl zapomenouti, že jako se nebijeme s ledakým, nemáme také s ledakým polemisovati?

Dnes cítím, že napsati jedinou krásnou báseň je mnohem účinnější odpovědí na štvaní, perfidie, na cti utrhání, nežli tisíc velmi duchaplných a velmi přesvědčivých polemik, na něž protivník odpoví jiným tisícem, který přesvědčí neméně než jsme přesvědčili my, neboť ti, o něž se rveme, ti, jež chceme získat, mají přesvědčení posledního časopisu, který čtli. A jediným potřením nepřátelských klik, tichých komplotů a zákeřných výprav je nové dílo.

Nemíním tím, že by se mělo mlčeti za každou cenu. Je zcela správno, že na jiné stránce „Moderní Revue" píše se o ostudě, kterou provedl v „Novině" pamětihodný Hugo Siebenschein; bylo by zcela správno, kdyby Karásek v článku „Ke kritice realismu" odmítl některé výroky Herbenovy z brožury „Masarykova sekta a Gollova škola"; ale už v článku Karáskově vnucují se zase námitky: jak sloučit představu autora „Hořce" s představou pisatele článku, který nedovede zachovati distanci, dává se svésti k insinuacím a zlomyslnostem, kterými ruší sám účinnost toho správného, co říká? Polemika je něco, co se u nás degradovalo a denně degraduje. A tam, kde jsme vytáhli přesvědčovati, dovedeme pouze znechutit. Styl, styl, pro boha! Co znamená, dejme tomu, věta: „— Čas by byl nucen přinášetí jen samé římské dopisy ...?" Odvrátil se básník, který tak pochvaloval mystifikace Wildeovy, od svých theorií? Opovrhovatel žurnalismem stal se hlasatelem žurnalistické askese? A je možno jen tak hájiti Golla, že odsoudíme „Do třetího a čtvrtého pokolení" jako beztvárný román, v němž vycítíme trapnou uměleckou nemohoucnost? „Biješ-li mého žida, budu bít tvého žida," praví německé pořekadlo. U nás provádí se odjakživa v praxi. A proto toneme v malichernostech a nechutnostech.

Není možný jiný způsob polemiky? Není možná vyšší nějaká úroveň? Není možno dodržeti linii a styl? Ne-li, lépe psáti dobré básně, nežli polemiky, jež jsou méně dobré.

Viktor Dyk.

DIVADLO.

Ibsenův Stavitel Solness (6. března, režie a překlad Jar. Kvapila). Občanské drama stárnoucího stavitele, který se bojí, že bude mladými odstrčen, z malomyslné a nízké bázně dopouští se nepěkných kousků, ale když přijde mladá a svěží Hilda, podlehne suggesci jejího zbožňování a chtěje jí imponovati smělostí spadne s věže a zlomí vaz.

podložil Ibsen významnou symbolikou, aby vyrostlo na tragedii odvěkého konfliktu mezi starými a mladými, na tragedii věčné lidské touhy, která se láme o realitu, na tragedii stárnoucího muže, milovaného mladou ženskou bytostí.

Jako při všech allegoriích, i zde dojem záleží hlavně na vnitřní náladě divákově: je schopen promítnouti si realistický děj, jenž se na jevišti předvádí, do oblasti irreálného? Jedni budou za všedními slovy denního života cítiti celé světy tajemných pravd, pod banálními větami otevrou se jim celé propasti citového vznícení, širé dálky myšlenkového rozhledu. A přijdou druzí, jimž allegorické narážky způsobí trapné rozpaky; pocítí nepoměr mezi slovy a skutečností, kterou allegorie nadýmá do nemožných rozměrů, a celkový dojem bude trapná dissonance. Prožil jsem oba tyto stavy. Kdysi, před lety, při četbě, strhovala mne symbolika stavitele Solnessa až k opojení. Dnes, při provedení na scéně Národního Divadla, zůstávám zasmušilý a zamyšlen, chudší o jednu illusi mládí. Ostatně provedení Solnessa až na krásné výkony pí. Hübnerové a p. Vojana — ještě sesilovalo svým naturalismem vnitřní trhlinu díla.

Podobný osud — nedostatek vnitřního zcelení a stylového zladění jednotlivých hereckých výkonů — potkal Zeyerova Neklana. (7. dubna.) Neboť ani dobré výkony jednotlivců, a těch nechybělo ani v Neklanu, ani obratné řešení scény p. Kvapilem, neznamená ještě ukončení režisérovy práce. To vše je teprve materiál, který by bylo dlužno zcelit a sharmonisovat, aby se docílilo plného uměleckého dojmu. Ostatně systém trojdílného jeviště, applikovaný v krátké době již po několikáté, tají v sobě nebezpečí, že upadne v šablonu; bude dobře užívati ho jen ve výjimečných případech. Tentokrát byl však zcela oprávněn; pozornost divákova byla režií soustředěna na gesto herců a na verš, jenž ovšem nebyl vždy mluven dokonale. Přes všechny tyto reservy rádi uznáváme snahu správy Národního Divadla, rehabilisovati nedoceněnou báseň Zeyerovu, která vedle Hippodamie značí nejvyšší rozpětí české básnické tragedie. Pod vlivem reminiscencí na Shakespeara, Beaumonta a Fletchera skonstruoval tu básník ve velikých obrysech tragedii, jež trpí snad jediné tím, že je příliš zatížena tragickými motivy. Dvojí tragická osnova splétá a prolíná se v Neklanu: je to na jedné straně tragedie vražedných sporů v rodině Přemyslovců, z něhož vítězně vychází idea kmenové jednoty a velikosti sjednocených Čech, apotheosa národního sjednocení, symbolisovaná mohutnou básnickou postavou prabáby a tajemnou korunou Samovou. V tuto tragedii zasáhá a s ní se proplétá intimní drama Vlastislavem svedené kněžny Klimby a chýnovského vladyky Tyra, tajného křesťana, kteří jsou lyrickým živlem heroické tragedie a jimž připadají také poeticky nejkrásnější passáže. Obě dějová pásma nejsou vždy organicky srostlá a konstrukce dramatu hroutí se chvílemi pod tíhou motivického bohatství. Ale tyto trhliny jsou plně vyváženy kouzelným slovním uměním básníkovým a až vyroste nám herecká generace, která dovede opravdu procítit a vyjádřit krásu poetického slova, bude se vždy vraceti k Zeyerovu Neklanu.

Jak těžko je, bez ustavičného cviku docíliti u dnešní herecké generace správného ovládání verše, toho důkaz podala vinohradská scéna provedením Fuldova Pána a sluhy (15. dubna). Plynný verš Fuldův, obratně přeložený p. Antonínem Klášterským, zněl v ústech herců,

kteří po léta neměli příležitost studovati verše, tak kostrbatě, že chvílemi byl posluchač na rozpacích, zní-li to s jeviště prosa či mluva vázaná. A přece plynný verš jediné mohl zachrániti mělkou hru, kterou obratný pohádkář z Bandella zdramatisoval. V sousední říši mohl jí dopomoci k úspěchu zájem politický; ve fabuli o věrném a hrdinném služebníku a žárlivosti královč, štvané ctižádosti královninou, bylo možno uhodnouti narážky na konflikt mezi císařem a železným kancléřem. U nás, kde tento zájem odpadá, a kde ani režie, vládnoucí nepatrnými prostředky, nemohla dáti kusu pohádkově nádherných dekorací, neznamenalo provedení Pána a sluhy přes všechno poctivé úsilí interpretů víc než ztracený večer. Naši herci pohybují se mnohem volněji na pevné půdě skutečnosti než na kothurnu tragedií. A s radostí konstatuji, že při provedení Guinonovy komedie Štěstí v Nár. Divadle (dne 26. března, přel. H. Jelínek, režii měl G. Schmoranz) bylo po dlouhých dobách první salonní komedií, kdy neměl jsem trapný dojem nesalonní těžkopádnosti. Albert Guinon dokázal v této hře něco, co se zdá téměř nemožným: nalezl novou nuanci na thema manželské nevěry. S krutou bezohledností, jejíž chladnou objektivitou proráží trpký a přece shovívavý úsměv, odhaluje vnitřní prázdnotu buržoasní společnosti svých současníků, jejich nízké požitkářství, ale poněvadž jsou to jen lidé ze společnosti a nikoli hrdinové, skončí vše hladkým kompromisem, v němž někteří chtěli viděti nebezpečnou nemorálnost, ale který je jen konstatováním známého, ač nepřiznávaného fakta: že manželství a láska jsou dvě zcela různé a odlišné věci, jež není radno chtíti spojovat. Rodíme se milenci jako se rodíme manželi; ale žena potřebuje obojího, aby mohla býti šťastna. Autor dovedl vyhnati svůj konflikt ve druhém aktu až na samé ostří tragiky ve scéně, která je nejlepší z celého kusu a jež připomíná nejlepší scény Becqueovy Pařížanky a Porto-Richeovy Zamilované, ale rozřešil dané thema s chladným, elegantním cynismem.

Dávno ohlašovaný Modrý pták Maeterlinckův dostal se konečně na scénu Národního Divadla (dne 4. května. Překlad Marie Kalašové, režie Jar. Kvapila).

Podivný literární útvar. Půl dětská výpravná hra a půl filosofická báseň. Půl trochu sentimentální pohádka o chudých dětech drvoštěpových, které se vydají hledat modrého ptáka pro nemocnou dcerku sousedčinu, půl poetická vidina velikého básníka, který rozumí duši věcí, pro něhož není záhady ve světě a jenž umí ty nejvšednější pravdy říci prostince a přece tak, že působí dojmem čehosi nového. Honíme se v dáli za modrým ptákem štěstí, a je zatím u nás, doma, vedle nás. Děsíme se smrti a není v ní přece nic hrozného. Mrtví žijí dále našimi vzpomínkami. Mateřská láska je nejčistší a největší radostí atd. Ale všechny tyto loci communes jsou podány s takovou svěží roztomilostí, s tak hluboce poetickým cítěním, že se ani blaseovaný posluchač chvílemi neubrání pohnutí. Je ovšem otázka, pokud na pohnutí spolupůsobí křehké hlásky hrajících dětí, které tak statečně si na scéně počínají a tak čistě vokalisují a deklamují, že zahanbí leckteré dospělé herce i herečky. Netroufám si dost bezpečně odlišiti skoro fysiologický účinek, jakým zvonkový dětský hlas na nervy působí, od uměleckého účinku básně samé. Tolik však je jisto, že v tvorbě básníka Aglavainy a Sélysetty, Slepců a Života včel

zaujímá jen místo zajímavého experimentu. Ale kdyby Modrý pták neměl jiného významu, než že velký básník s láskou sklonil se k dětské duši a napsal pro děti hru jemné a ušlechtilé výchovné tendence, zaslouží si za to vší úcty a plného uznání.

Hanuš Jelínek.

 LITERATURA.

Jan Neruda: Kronika satirou a vtipem. Básník si přál, aby do jeho sebraných spisů byl pojat pouze výbor z jeho feuilletonů. Publikace přítomná na tento výbor se neomezuje. Nutno konstatovati, že jsou pro tento postup — byť pomíjel přání mrtvého — věcné důvody. Jednotlivé kapitolky této kroniky jsou vskutku efemérami, které, samy o sobě posuzovány, významu valného nemají. V celku je však rozsáhlé toto dílo pro znalost Nerudy (a také podmínek jeho životní práce!) nepostradatelným. Mnohé zde autor nadhazuje, co provedl jinde definitivně; vidíme genesi a vývoj jednotlivých jeho myšlenek. Ale ne pouze pro studium díla Nerudova je dílo závažným dokumentem; snad ještě důležitějším je pro studium doby. Málokterá historická kniha, sebe pečlivěji psaná, působila by tak plastickým poučením, jako feuilletony Nerudovy, podávající k soudobé a skoro denní historii bezprostřední a ostrý kommentář. Nelze tudíž považovati doplňky tyto za porušení piety. Jiná a v pravdě bolestná je otázka, jaký vliv obsáhlá tato činnost feuilletonisty na Nerudovo dílo měla; přesněji vzato, hospodařilo-li se dobře s velikou vlohou básníkovou, vydávanou zde v drobné minci. V tom směru lektura knihy působí místy melancholicky. Představa, jak značné kvantum energie a sil autorových pravděpodobně pohltila tato stránka jeho díla, jež, přese vše, co výše jsem psal, znamená méně důležitou část jeho životní práce, — tato představa vnucuje se nám dotěrně. Tato naše lítost nemůže však odčiniti fakt a je-li úmorná činnost Nerudy jako feuilletonisty takovým faktem, nutno se s ním vypořádati. Významu Nerudy nemůže být na újmu, selhává-li tu či onde pružnost jeho ducha a říznost jeho vtipu při práci desítiletí úmorné a vysilující. Bude naopak ctí autora „Trhanů“, „Prostých motivů“ a „Zpěvů pátečních“, že těžký denní úkol, úkol ne na chvíli, ale na celý život, nedovedl ubíti, co bylo v něm nejmohutnějšího, že nedovedl zničiti v Nerudovi lyrika, který promluvil nejjasněji a nejčistěji tehdy, kdy vysílen lety, nemocí a prací, počíná ochabovati Nerudův vtip a verva feuilletonisty.

D.

„La vie“, nový týdenník francouzský, za nímž stojí sympatičtí bratři Leblondové, má stálou rubriku „Život národností“, v které přináší také zprávy z Čech, tak v 10. čísle čtli jsme tklivé poslání Cannizarovo Vrchlickému, provázené kommentářem, psaným s pochopením a láskou. Před tím přinesla „La vie“ článek H. Jelínkův o Bezručovi a jako ukázku z jeho knihy překlad Sovovy básně Th. Mommsenovi.

Aug. Strindberga, zemřelého 14. t. m., nazvati bylo by právem možno spisovatelem v Čechách zdomácnělým. Jeho dílo vniklo k nám v periodě nejúrodnější a nejpřipravenější pro kterékoli dílo a kteroukoli myšlenku. Nespravedlivo by bylo upírat genialitu

tomuto chemiku, který byl velkým spisovatelem; ale jeho genialitě cosi chybělo, dovedl spíše geniálně experimentovati nežli tvořiti. Byl z duchů, jdoucích úporně a do posledních důsledků za svou myšlenkou, z duchů, schopných zítra ji se stejnou vervou převrátiti a opustiti. Naše literatura zná Strindberga naturalistu, Strindberga nepřítele ženy, Strindberga, který tolikrát díly snažil se dokázati poučení Nietzscheova Zarathustry: „Jdeš k ženám? Nezapomeň na bič!" Zná Strindberga, líčícího svůj život bez ostychu a bez ohledu na vše jiným svaté, s nezvyklou přímostí, která neskrývá nic z pokoření a běd tohoto muže velké nenávisti. Zná dramatika, který nelekal se na scéně největších brutálností, ba s jakousi urputnou provokativností ji volil. Vliv tohoto Strindberga najdeme leckde v soudobé a snad už trochu minulé naší literatuře. Z děl doby pozdější poznalo české obecenstvo snad jediné „Velikonoce", drama sehrané v cyklu „Kruhu českých spisovatelů" před lety v Uranii. Zde byl již jiný Strindberg, Strindberg, který přešel od drsného naturalismu k mystice. Ale „Velikonoce" znázorňují jen kuse a jednostranně poslední etapu tvoření Strindbergova. Tento básník vrátil se k minulosti svého národa, k velikým dějům přešlých staletí, ba přešel až na půdu mysterií. Nebylo snad zcela spravedlivo přehlížeti tuto stránku velikého jeho díla, ale obraz, který si vytvořila o Strindbergovi devadesátá leta minulého století, byl příliš hotový a určitý, aby připouštěl tak snadno změny tak naprosté; a tak tato část díla autorova zůstala pro nás zemí neznámou nebo skoro neznámou; upravili jsme si poněkud svého Strindberga. Strindberg zemřel v třiašedesáti letech; zemřel, dokončiv své dílo, ke kterému dle vší pravděpodobnosti málo podstatně nového mohlo přistoupiti. Bezohledné tvůrčí bezprostřednosti autorově, kolísání neznající pevnosti, s kterou šel za svou pravdou chvíle, je povinen úctou i ten, kdo neměl lásky k dílu velikého seveřana, z něhož čiší tolik vášnivého chladu. D.

Naše jury. Poslední udělení cen z nadace Turkovy svědčí o tom, že v našich porotách počíná se prováděti systém, který by bylo možno nazvati poměrným zastupováním dle literárně-politických stran. Při udílení cen hledí se k tomu, aby byly zastoupeny určité literární skupiny ne dle významu konkurujících děl, ale dle příslušenství členů jury. Takový systém muže vésti a vede v praxi ke skutečným křivdám, k povzbuzování autorů, které by bylo lépe nevzbuzovati, k poctívání práce, jež by bylo nutno vážně kárati, a to na újmu děl skutečného nadání, autorů snah opravdu seriosních. K zlepšení literárních našich poměrů, také jinak neradostných, tento systém nepřispěje. Poměrné zastoupení literárně-politických stran stává se velmi snadno popravováním dobrých knih. D.

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo srpen a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguje Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.

Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 18. května 1912.

R. XL. LUMÍR ČÍSLO 9.

OTAKAR THEER:

ELEGIE.

Stanička drobná to byla, kde jsme se rozloučili.
Rty ještě polibky vlhké, já na trati, osaměv, stál,
co chvíli
jsem kloboukem zamával a její šáteček bílý
z wagonu okna se třepotal, plakal a smál,
než jižni pohlcen dálkou mi naposled vzlyknul: „My byli!“

A do Města návrat v ten srpnový podvečer mdlý!
Táž pláň a tytéž lesy,
týž rybník i táž víska se zvoničkou,
tak směšně nepatrnou pod nebesy,
týž v parku altán s rudou korouhvičkou,
však očí dvé oč smutněj hledí v Osamělo,
kde před tím čtvero očí, láskou vzňatých, zřelo!

Ó, do Města návrat v ten srpnový podvečer mdlý!
Tma již mi letěla vstříc když, tušené spíše než zřené,
ohromné, jakoby sty světlušek posázené,
s červeným hřebínkem záře, nehybné, tvrdé a němé,
Město upřelo na mne pohled svůj cizí a zlý.

Cizotu uprostřed míst, jež bývala vlídná, zda poznal's?
Zlobu-li's v červeni rtů, jež úsměvem leskly se, čet?
Cestu nábřežími, sady a spletí ulic zda poznal's,
jež, včera živé, jsou dnes jak hrůzou zakletý svět?
Pohled na přítulný strom pod svými okny zda poznal's,
jenž, dosud šumný, je v ráz jak sledni by list s něho slét?
Tak Stesk, despota zimničných očí, v svůj morový řetěz mne vkoval,
vzpomínek spáleništěm mne vrátkého, chorého ved.

Sám stál jsem a v zajetí domů, zdi jejichž rozžhavené
mučivým dýchaly žárem v srdce mé unavené,
obrazy toho, co právě jsem prožil, tančily spolu
jak zvadlé ve větru listí divokou farandolu.
Chvil na verandě já vzpomněl, kdy ležíc zpol, zpol sedíc,
v ruce až nad loket nahé křehký svírala vějíř;
pomalých doprovodů městečkem němým, v temnu;
i letních zářivých hvězd v modravém nedohlednu,

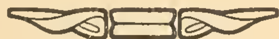
kdy blažen jsem naslouchal — ó, hudbo zádumčivá! —
tichu, jež sladce jde kol i cikádě, která zpívá.
A vášnivé chvíle v Městě, s touhou vždy prudčí a jinou!
Noci, kdy po boku bok jsme klusali doubravinou:
měsíc se na lukách stříbřil a oči ji porosil září,
když, velké, je vznesla k mé tváři.

A přece jen, štěstí minulých dní,
čím bylo's mi, vyžito jednou?
Objetí, vzdechy a láskání,
co zbylo z vás v přítomnost bědnou?
Nic; barvy, jež zvadnou a zblednou.
Ach, koho že, koho měl jsem to rád,
koho jsem k sobě tisk' po stukrát,
kým jsem byl svában, kým vznícen?
Vzpomínka bledne a rozplývá v lež,
marně ji lákáš, marně ji štveš,
prázdna ji pohltil jícen.
Ni jedinou rtů těch purpurný blesk
mi do srdce nevyšleh visí.
Pleť se jen chvěla. Ó, hrůzný stesk
po opojném těle, když zmizí,
však srdcem si zůstat tak cizí!
Čím byla mi, Svůdná, v odstupu dní?
Někdo, s nímž stihla loď poštovní
do města při modrém moři;
do města kupčíků, hráčů a stvůr,
na jehož nebi bez mlh a chmur
v zvětralém sloupoví z parského mramoru Feidia slunce hoří.

Sám stál jsem a vůkol mne jeseň v zlatu se usmívala,
mhou obrysy věnčila věcí. Zmlk pták a vystydla skála.
Byl čas, kdy hrozny jsou tmavé. Byl čas, kdy chvíle jdou v snění.
Tichý jak na vodě stín, vlídný jak paprsek denní,
mé duše genius dobrý, květ máku v rukou svých maje,
se k mému přidružil boku. (Na lících jas mu plál ráje.)
Kýv, a žité mi prchlo. Kýv, a sen rozpial křídla.
A jakoby pode mnou na ráz sterá vytryskla vřídla,
sta z plamenů setkaných loktů, sta ohněm rozkvetlých dlaní,
s pevné neslo mne země k mořských ploch bleskotání.
Loď lehká, vzdušná a hebká tam ve vlnách koupala přídu.
Plachtovím pohrával vítr. Po plavcích slechu ni vidu.
A přece ven vyplul jsem. Proud — ó znám jej, vášni je tmavý
jak smaragd, v nějž uzavřel's jedů lesk zrádně mihotavý —
mne k jihu unášel dravě. Však vůně těžší a prudčí
čím vzduch mi v ústrety vyslal, a moře, jež bouří a hučí,
čím melodičtěj a jemněj sem z hloubi v arpeggiu znělo,
vody sinavět začly až zbledly jak v mystickém děsu, že tělo
všech bohyň nejspanilejší v jich zrcadle shlížet se má.

A tak jsem tě uzřel, ó země! Nad mořem, v stříbře jež hrá,
světla jak úsměv bílý, dlíš Zévorozená!
Olivou bují tvé stráně. Břehy jsou z mechové mhly,
dcer olympských růžové paty by měkčej v chlad koupele šly.
Z údolí hudba i z hájů: to Charitky, při zvucích strun,
hymnus Radostem pějí, jež jasný vytvořil um.
Jdou bílé průvody přísné s jalůvkou obětní v před
k oltářům, špalda kde dýmá i posvátný škvaří se med,
zatím co na svahu hory, o kopí opřen a štít,
sní mladík ve zbroji zářné jak proslavit sebe a lid.
Ó, pravé ty Ctnosti kraji! Kde Hrdina vykročil v dál
za ženou vážných očí, ne tou, jež barví si tvář,
kde rusí bohové mladí rukou, jíž vzňatá chví krev,
rozepínali pasy smrtelných pozemských děv,
jak tvým jsem zahořel stát se! V tvých vod se ponořit zdroj,
kam nebeský Vozataj smáčí zlatem okutou oj!
Ó, pokojné krásy matko! Tvé mramorné rámě já práh
na svoji ucítit šíji, svůj neklid a úzkost i strach
pod fialkovým tvým dechem zřít v lehounký rozplývat kouř
jak Východu vanutí vlahé na nebi rozhání bouř.

Rozpial jsem náruč — — Běda! Vichr nám do rahen skočil,
zavyl v nich, vítězný běs,
od břehu loď moji stočil,
po proudu v dálku ji nes,
od bohů, od krásy země,
na vlnách zbarvených temně.

R. WEINER:

POSLEDNÍ DEN PETRA BERNÁŠE.

Ten večer časného podzimku ukládal se zlověstně a těžce na průmyslové předměstí. Když slunce zacházelo, jakési chudé červánky hodlaly zasvítiti. Ale přešly záhy v rmutnou šeď a ta s nebes pak již padala těžkými dopady k zemi, choulící se bolestně a blízké výkřiku. I padala tlustými čarami, běžícími s nebe kolmo k polím. A pole ji vsakovala a černala. Pln šedi a smutku byl vzduch. Nepořádné dělnické domky docela se jí ovinuly a vzdorně vyzývavé tovární bloky i komíny, jež kouřily bezstarostně — aspoň se tak zdálo — v té síti šedivých čar byly jako protkávané. — Tu bylo všem, jakoby továrna se usmiřovala se vším tím, co ponížila, podmanila, zotročila. Labe, špinavé a znuděné

teklo rovinou a mručelo zlé písně. A z města, kde započalo korso studentů, zaskakovaly sem zmatené trosky výkřiků a uleknuty spěchaly zpět. Chudičké vrby hloupě se krčily a lístkům, tenkým, špičatým lístkům daly padati apaticky k zemi.

Po jedné straně silnice cukrovar, po druhé palírna. Dívaly se na sebe a zuřivě si říkaly: Rozumíme si. — Výfuky páry běžely přes silnici a splynuly. Jako dvě ruce, které si podali dva hamižní vetřelci. Kdo šel silnicí, klopýtal přes ty ruce.

A teď šly tudy černé zástupy. Neboť před chvílí továrny se zachechtaly a vyfoukly dvě bílá mračna. To zachechtání mělo být lidským hnutím v jich škaredých nitrech a mělo volati: Teď jste volni, plazící se lidé, jděte! — Tak si to tehdy myslil ubožáček, jenž připevňoval píšťaly na hřebenu střechy. Ale jen jednou jedinkrát píšťaly zavýskly. Pak vždy se již jen chechtaly: Zharacuje hru kočka a myš; zítra tě lapím zase a vyssaji, budu ssáti.

Takové zástupy šly silnicí a každý ze zástupu klopýtal přes napřažené tovární ruce a zaklel, klopýtnuv. Leč nebylo vyhnutí. — A proti tomuto houfu dral se druhý, posupnější a černější: noční šichta. Nesli si konévky s chladnou kávou, uzlíky s černým chlebem. Bylo smutné podívání, kterak lepkavý vzduch, jenž vždy je kolem továren, mísí se s nadějí dne a s lidstvím dne, jejž prožili tito nebožáci. Na kalikových šatech lpěla ještě zvolání žen a švitor dětí, všechen ten šerý úsvit, v němž ve dne žili, nevyspalí, sedření. Vše to se obalovalo tím lepkavým vzduchem, i mizel člověk s úsměvem, náhle, ba katastrofálně a vlekl se jako nějaký stroj, který bude natažen.

Nejen útrapy práce. I všechny podlosti lidské, tajná a černá hnutí lidských duší, zlá přání a prokleté naděje i doufání vystupovaly drze a všemu, všemu, co tu stálo, rostlo, kráčelo, znělo, dávaly vzezření stonásobně odporné. Ano, všechny vrtochy a divné návyky zhustily se v tomto vzduchu v břečku slizkou a nepojatelnou. —

Ti, kdož ještě tam za tím sedlem silničním byli milí a trochu rozradostnělí dnem, byli nesnesitelní a hloupě svéhlaví, když přišli až sem. Ti, kdož za tím sedlem vypravovali si ještě historky směšné a malicherné, historky svého dne, pojali nenávist k sobě, když došli až sem, nenávist, že by se byli rdousili. A ti, kdož neměli se rádi, v blízkosti těchto fabrik málem se vraždili. Tak otravovala továrna vše a vše, co bylo vůkol, bylo jedovatě hořké.

Neprůhledný večer, už ne šeď a ještě ne docela tma — zatím nastal. Ušmudlané žárovky v továrních nádvořích svítily jako blikavé oči starých vilníků.

Kdo sem vešel, zhostil se všeho krásného, přinesl-li je s sebou. A kdo přišel s ošklivostí v srdci, div se jí zde neudávil — tak vzrostla. Snad sem přicházeli básníci; snad lidé, kteří radostně se dívávali na barvy podzimu a svítivost jara, i takoví, jimž v neděli zněly milé písničky a také snad takoví, kdož s naivním pathosem ve svých komůrkách odříkávali nadšené verše, své neb cizí. Asi i takoví přicházeli, kteří měli duše plny takových věcí a pomyslů, jimž sumárně a nevědouce lepšího slova, říkali „ideály“.

Než zde opadlo náhle vše a ani se nezapěnilo.

Jen ztrnulá hrůza zůstala všem na tváři, a ani ta jich neděsila, neboť viděli ji denně. — Běda vám, duše! —

Honem, honem svlecte se v šatně. Jak kriminál byla ta šatna. Nějakých hřebíků rezavých v roztlučených zdech. Nějakých zasmolených zásuvek a šatníků. Na zemi pošlapaný novinový papír.

A pak již začal rej. Běželi a chytali se ventilů a pák a řetězů v komickém spěchu, neboť továrna přišla jaksi z taktu, v tom okamžiku, kdy se šichty měnily. Ona je rozhýčkaná; a zanedbá-li se jen trochu, řve a stená. — A jak tak rychle točili ventily, tahali řetězy a otevírali záklopky, pobíhajíce sem a tam, bylo to, jako by si hráli na „škatule, hýbejte se“.

Stroje strašlivě funěly a řičely v této krátké anarchii, ale již vše zase se klidnilo. Tu a tam některý z dělníků usedal na rozviklanou židli a jeho pohled těkal jen unaveně a nenávistně též po ukazatelích manometrů, teploměrů a plováků. Sedal na židli, a v těch chvílích, kdy nebylo třeba dohlížeti — a bylo jich tuze málo — nějak mizel z dosahu této prokleté prohlubně, nějak krásněl a oduševňoval se A z blízka-li jste pohleděli v jeho oči, ano, pak bylo lze věřiti, že to je přece jen ještě člověk.

✣

V noci jdou továrny jiným chodem než ve dne. A to proto, poněvadž jsou ony jediny, kdož bdí. Hle, ve dne se děje tolik věcí, které jsou proti mysli těmto divným, záhadným bytostem — továrnám. Neboť fabrika je tvor nesnášelivý a panovačný.

Ve dne sedí děti ve školách. Mnohé z nich jsou tak malé, že sotva jim očka z pod desky škamny vykukují. Na stupátku stojí

třeba učitel s modrýma očima. Ví, že skoro všechny z těchto dětí budou někdy zlými a nešťastnými lidmi. Ale dnes jim chce vyprávěti něco krásného. I říká jim pohádku o třech zlatých jablkách, která rostla na vysokém, překrásném stromě. Větve toho stromu tvořily mohutnou a libou korunu a na konci každé větve houpal se rozmilý Kašpárek, jenž mrskal nožkama, když dětičky tahaly za šňůrku. A při každém zatáhnutí spadlo nádherné granátové jablko k jejich nohám; i mohly je zvednouti a jísti a také mohly je sebrati a přinésti k večernímu občerstvení bratřím a sestřičkám. Jen ona tři zlatá jablka nespadla nikdy. Byla docela nahoře a zářila, zářila přeskvoucně jako tři večerní hvězdy. Zářila pod bleděmodrým nebem s bílými beránky. Zářila všem a pro všechny. Nikdo po nich netoužil, nikdo nechtěl jich servati. Patřila všem a všem byla k radosti. — To vypravuje učitel s modrýma očima. Děti naslouchají a ty nejmenší, jejichž očka sotva vykukují z pod desky škamny, klátí nožkama. — Ach, ve dne! Tu třeba vyšli dva milenci v kvetoucí třešňový sad anebo na podzim v rozlehlá, zamlklá, dobrácká pole. Jdou a mluví, jdou a mluví. Vše je jim nové a bez poskvrnky. Na obzoru na kopci je jako kulisa les. Je to jako černomodrá skvrna, visící na nebi, a je to přece jen les. Chalupy jsou bílé, ano, ty jsou bílé a ve všech dobří lidé.

Ve dne třeba zasedá schůze mladých, bezvousých studentů. Ti jistě pomohou národu, ti milí čeští studenti. Co mají ve svých mladých letech? Neposkočte si, nebuďte lehkomyslní. Národ žádá vaší práce, národ chce vaší pomoci. Ó, nebozí čeští studenti, že nesmíte provádět zbrklých kousků. Mládenci dobří. Máte stonásobnou radost z toho, že sloužíte národu, oči vaše mají sametový lesk obránců dobra, dobrých, nadšených svatých Jiří. Nelze vás litovati, když ve svých schůzích se staráte i těšíte. Oči vám září.

Och, ve dne. V sadu za domem, pod dozrálou jabloní rozhrnula matka na prsou košili a přimkla svoje dítě k bílému prsu. Má plnou tvář, krev a mléko, hnědé oči jsou jasné jako polní studánka a zastíněné dlouhými brvami. Je horko. Dítě mlaská a jeho tupý nosík se ještě sploštil, jak jej přitisklo k prsu matčinu a prstíky s ružovými nehýtky marně hledí zarýt. I hledí matka a nemyslí na to, co bude z jejího dítěte, kam a kudy půjde a bude-li jí věrno. Nemyslí na to v sadě za domem pod dozrálou jabloní. Nezměrné štěstí z toho, že ono tu je, vydralo jí jásavou, tichou písničku ze šťastných rtů. —

Nuže, ano. To vše je štěstí a továrně-tvoru nedá poklidu. Vše chce přehlušit, vše chce zničit, nade vším chce vládnout, všem chce být. Proto řve a povykuje ve dne jako opilec.

Teď v noci však vládne ona světem. Jí jde tepot života, jí bdí svět. Teď nikdo nebude volat do její písně. — Proto se uklidnila. A stojí tu jako rozmrzelá odstrojená nevěstka, hotova ke skoku a mrzuta, že nikdo neprovokuje. Nedbale mává svým šálem — to jak komín kouří. Uvnitř vše se jaksi zpevnilo a z břich kolossů-kotlů jde basový doprovod tovární písně: Uf rady kur hur roty bary gor. —

A když byla večerní šichta dvě hodiny při díle, nastala zde v brlohu ospalé revolty idylla — falešná, podlá idylla. Ve dvoře bylo docela, docela ticho; rozdělané hromady strusek zely jako vlčí jámy. Nářadí leželo rozházeno, vozíky na uhlí překoceny. Někde vyl hlídací pes. Z neznámé příčiny houkla za Labem píšťala raffinerie. Nebe zčernalo a rozzářilo se. Nad dvorem zrovna běžela mléčná dráha a její matný lesk, jako mastný, s odporem padal na ty rozdělané hromady a pošpinil sama sebe. —

V tu chvíli vešel na noční šichtu i Petr Bernáš, assistent palírny. Vyšel ze svého pokojíku v rohu nádvoří. Měl ruce v kapsách hluboko vnořené a jak šel, s hlavou mezi rameny, jakoby cosi hledal. Šel nějak vrávoravě. Narazil na kus uhlí. Odletělo a plesklo u hromady. Bernáš vztekle pískl a otevřel dveře kotelny; i vešel. Jak se naň vyřítil začouzený zápach uhlí a piva, vztyčil se. Byl vysoký. V očích seděl posměch. A jak pohleděl na topiče, na jednoho po druhém, bodal je tím posměchem. A minulý den se mihl myslí: Spal do deseti v malinkém pokojíčku, kde bylo vše jako zalehlé uhelným prachem. Pak byl na obědě, ano, byla polévka a špatné hovězí maso a nějaká zelenina, ano, a pak šel do kavárny a četl, četl, i bylo mu při tom, že odešel z tohoto města. Přeletěl rychlík a on si řekl: Za tři hodiny bude v Brně, to budu již na šichtě, a za pět ve Vídni. To se tu už stalo, co se dnes mělo státi. — A pak Semmering, Lublaň, Terst a Adria, Alžír, bože můj, Alžír. — Ty noviny! Tolik pitomostí je v nich a svinstva a bídy.

A přece je vše jinaké než tu. To proto, že byly potištěny jinde. — Takový poslanec. Jistě rovněž asi dřina. Má voličskou schůzi a lidé volají: To je dost, pane doktore, že zase přišli jednou na okres. Neví, jak se vykroutit a šest set očí jej sleduje výsměšně, až uhrančivě. Holota, div, že divadelních kukátek nevzala. A on

se přece obětuje národu. Kancelář upadá, on se dře v komisích a referuje o rozpočtu a ti balíci tu, každý má trafiku na srdci. — Ne, není milé být poslancem. Ale je aspoň každý den jinak nemilé. A on, Petr Bernáš?

Kdyby se aspoň měl tak zle jako ten ubohý oběšený herec. Nebyl zaměstnáván. Trápilo jej to. Nu, ale měl kroužek přátel, velmi, velmi oddaných, s těmi flámoval a s těmi vedl „prudký život". Oběsil se na konec, ano. Ale on, Petr Bernáš? Dnes ví, co se stane za čtyři měsíce v tuto hodinu. Na vlas to ví a nemůže být jinak. Také chtěl kdysi prudce žít, než nedostal se k tomu. Nedostal se k tomu, poněvadž se strašně namáhal, aby v sobě našel talent. Lhostejno jaký; třeba talent k provazolezectví. Nenalézal — jak to, že nemůže najíti nic, docela nic, když jeho duše, ubohá jeho dušička ustavičně je na rozletu, ustavičně se chystá někam do vysoka? Toužila by po tom, chtěla by tomu tak křečovitě, kdyby nebyla oprávněna? Byla by možna taková faleš přírody? Ne, jistě má právo k rozletu; kdo však jí podvázal křídla? Bože, kdo byl tak podlý, že mu připoutal nýty tu krásnou duši k banální realitě? Kdo mu diktoval povolání, docela jiné, než po jakém prahlo jeho poetické nitro a přece zase takové, že vymáhalo jeho duševní přítomnost, měl-li se uživit? Kdyby to aspoň bylo bývalo povolání, které mohl vléci jen tak mimochodem a docela se oddati svým krásným snům. To zde, co musil žíti, žádalo věrnost a upiatou pozornost. Ano, on chtěl něčím býti na vykázaném místě a to mu rozpoltilo srdce. Nebyl nikdy docela sám sebou, ani tu ani onde — ubohý Petr Bernáš. Teď povolání ubilo skoro vše, co bylo kdysi. To bývalé někde u nohou se mu zmítalo, říkával: jako kuře svázané v šátku, v uzlíčku. Jen došlápnout, a byl by klid. Zmítalo sebou a ani pípat si netroufalo. Ubohý Petr Bernáš básnil teď jen zřídka a básnil-li, tož na larmoyantní themata. Jeho nitro bylo věčně uplakáno.

Noviny jej přenášely v zašlý slavný svět, do Prahy; tam nemusil nikdy odklízeti svá pachtění a své touhy. Měl je na stolku urovnané a užíval jich jako pilulek.

A on chtěl ruch ve svém životě kdysi — klad a zápor ve vypiatých, pathetických liniích.

To, co mu dávaly noviny, to chtěl žíti. I byly mu noviny aspoň mdlým surrogátem. Ale už se přistihoval, kterak jej lákají klepy a pikanterie. A strašlivě jej znepokojovalo, když si uvědomil, jak v knihách, které četl, jen místa rozjihlé a příliš měkké ly-

riky se vrývala v jeho pojímací schopnost. Činné a činorodé myšlenky, veliké a heroické koncepce padaly docela mimo.

Styděl se sám před sebou, když se přistihl, jak z přírodních líčení jen obraz zasněné jarní krajiny v něm vzbudil hluboký ohlas. „Změkl jsem a proto zhloupl. Chápu a resorbuji jen malé věci. Co je přísné a v život vkořeněné, nijak není pro mě, pro mě, jenž se chystal k mocnému rozletu. Můj bože, kdo mě přivedl až sem? A dovedu-li aspoň ještě milovat?

A k tomu experimentu milování upial všechnu svou naději. Jinak vše jej znudilo a urousalo — a přece prahl po té odpovědi k otázce, již si kladl v zdrcené mysli: dovede-li milovat? Jako by na té odpovědi vše viselo, jako by ona, slavně-li jí bude moci přitakati, mohla vynésti vše zase na vrcholky, s nichž se sřítil, jsou tomu čtyři roky. Ne, věru, nešlo tu o lásku, šlo jediné o to, možno-li ještě po čtyřech rocích. A možno-li, byl to všelék, všelék proti vší bídě. Všechny síly měly potom znovu rašit.

Takto si vše zobrazoval: Tichá, zasněná světnička někde na kraji města. Dosáhneš odtud k lesíku a na kraji lesíka sporé letohrádky malých pražských lidiček. Je tak v polovině října. Žluté listí točí se kol domečku a vítr chvátá jako chromý přespolní poštovní poslík. Naráží do domku, domek se usmívá. Usmívá se žlutým světlem zpoza tylových něžných záclonek. Za těmi záclonkami je on a ona. Nic více, prostě on a ona. On píše — ano píše básně smělé a burácivé, které budou příští týden vytištěny v pražské nějaké revui. Mládež je čte u vytržení a jeho vrstevníci říkají: Totéž, co cítíme my, totéž, jak myslíme my. Ale v monumentálních rysech a pak — říci nedovedeme. — V kavárnách se prou jeho jménem. A jeho žena je hrda jím a jeho chudobou. Žijí spoře a úzkostlivě. On však je milován, jemu se obdivují, jemu, jenž sní a bouří v domku na kraji malého města. Básník-samotář.

Věděl, že tomu tak nikdy nebude, věděl, že by nechtěl ani, aby tomu kdy tak bylo. Ale poněvadž vše způsobila Její horoucí láska, hnal se za tím fantomem. Ubohý Petr Bernáš. —

Kdo byla ona? Ještě včera byla to jedna z fabriček. Měla tmavěrudé vlasy a hledívala naň modrýma očima. Ty oči nemluvily. Byly tiché jak zlé svědomí a jen někdy zažehl v nich plamen. To tehdy, když ji Bernáš uchopil za ruce nad nahými lokty, když se k ní sklonil a říkal ubohým, chvějivým hlasem: „Budeme v malém domku spolu žíti. Budeš mě míti ráda, viď? Budeš mě míti ráda.“ —

Tehdy mínil, že ona nezná většího štěstí než hleděti v jeho oči a naslouchati jeho slovům. Neboť — kdo jí mohl dáti více?

Měla jej tedy bezmezně, bezmezně ráda. I rostla v něm naděje. Ano, už počínal psáti své burácející, hrozné verše. Už se vzchopil, už kráčel k výšinám. Už nebyl přikován. Hle, on se ožení s touto dívkou. Všichni mu budou brániti, zrazovati. Ale on se s ní ožení. Ukáže, jak je smělý a hrdinský, ukáže, že je básník. A až to vše provede, pak se všichni pokoří. On se vyprostí a půjde svojí cestou, s hlavou vztyčenou a veliké oči zářivě budou hleděti k slunci. Pak pozná, jak je hrdinský — a je-li hrdinským, kým jiným je, než básníkem? Mocně se rozhlaholí jeho hlas. Stane jako prorok a kazatel. Vyjde z prokleté fabriky a v jeho nitru zazní nesmírný souzvuk. A to vše proto, že jej láska vyzdvihla. Nekonečná, obdivující se láska.

Můj bože, jak se jen mohlo státi, že byl povalen tím ničemným, umazaným klukem? Klukem! Když Vavřinec Prošek běhal ze strojovny do kvasné síně, hlučely jeho dřevěnky tak, že všechny holky se za ním zadívaly. A když zašel, vyměnila jedna s druhou zlý a nenávistný pohled. Když běžel, hlavu vztyčenou a trochu vzepřenou do zadu, ústa pootevřená a nozdry chvějící se, nahé ruce ohnuté v lokti, kterým chvělo napiaté svalstvo a pěstě lehce přimknuté k prsům, za té hudby dřeváků, jež zněla vyzývavě pyšně na kovových deskách, byl jako běžec olympijských závodů. Když vymetal vyprázdněné kvasné kádě, oděn jen spodky a bos, přicházely ty holky s hloupými záminkami, aby uzřely skloněný hřbet, široký a svalnatý v lopatkách a linii páteře, která se klenula jako čerstvý rákosový prut, když dívka jej ohne v půli. A když drhnul stěny kádí, činil mocné rozmachy, jako by uchvacoval již chvějící se a zděšené srdce holky, která tu nad ním dlela.

Leč Magdalena odvracela se, když běžel; nepřicházela nikdy do kvasírny, když Vavřinec Prošek byl v práci.

Bylo času dost cestou večer, když šli vyvrácenými poli široké labské roviny. Magdalenin zamlklý pohled a klapot Proškových dřevěnek příliš mnoho se lákaly. Prošek byl Magdaleniným milovníkem. A když k ní mluvil on, když ji jal kol pasu a strhl k sobě a surově zdvihal jí bradu a vpil se v její zrak, tu ten zrak zmlkl ještě více a ona bezbranně a poníženě objímala. Vše, co podnikali po večerech, bylo do hrotů vyhnané bláznění, byla vášeň tak zjemnělá a tak strašlivá, jak sotva lze věřit.

Ten kluk uchvátil Magdalenu Bernášovi. Ten kluk včera zlomil na věky jeho tvůrčí sílu, pokazil poslední experiment, pokálel zbytky kouzla. Neboť včera večer Bernáš uzřel očima — — —

Teď musí na věky živořiti v této obludné fabrice, vše zakopat a — zapomenout? Jak možno, aby nemyslil na to, k čemu mířil a co se teď shroutilo v naprosté neznámo, tak jako by nikdy ani nebývalo. Jak má snésti nedohlednou řadu let, v nichž se bude propadávati? Smířit se se stárnutím, smířit se s perspektivou zaplivané hospůdky, kde on, stařeček-mládenec, blábolivý, pitomě pensionovaný bude hulat svou dýmčičku a naslouchat klípkům? A je možná jiná budoucnost — nyní? — Je tak malý, tak ubohoučký, že ani sprosté holce z fabriky nemůže dáti nic, čím by byla hrda, čím by mu věrně vděčila. Vždyť ji miloval. Vždyť ji miloval a říkal jí to denně a kolikrát denně. Musila přece věřit, a tedy nebylo proč, aby se nepřipiala k němu radostně, oddaně a pyšně. A zatím jej podváděla, se sprostým klukem podváděla, poněvadž ten měl hudbu svých dřevěnek, vysoké čelo a široký hřbet. Proč to? Ach, proč! Bernáš neměl, co by dal. Tak je to.

✠

Petr Bernáš a Vavřinec Prošek měli dnes noční šichtu.

Vše, co jsem vyprávěl, přehnalo se Petrovi hlavou, zatím co přecházel temným dvorem. A když se chápal kliky dveří kotelny, zalila mu špinavá vlna vše nitro. Snad to počalo dole v nohou a hroznou mocí hnalo se vzhůru, svalilo se v prsou a jako rudý vodotrysk vyšlehlo do hlavy. Vodotrysk zatřeskl a bylo to slovo: Zabít.

Do kotelny vrazil a první jeho skok byl k topeništi. Vyvrátil dvířka a zřel do výhně. Tisíc širokých zlatých jazyků se tam pletlo a kroužilo, hadi, sami hadi to byli — a tah hučel, hučel, hučel. Někde cosi upadlo do hromady uhlí; několik uhelných kamínků se sypalo k patě hromady tím nárazem — a bylo to slovo: zabít. Tah hučel a jazyky se zmítaly, a byla to slova: oh, vražda, oh, vražda. — I začalo vše kroužit, začalo vše se zmítat. Vodotrysk v hlavě třískal: zabít! Topiči jaksi pitvorně nahýbali pivní láhve k začernalým rtům. Ano, zde v kotelně bylo vše tak hrůzně černé.

Petr hleděl v žár a věděl jen, že bude vraždit. Ale proč, koho a zač? Což je konec, je opravdu konec? Kdo je zde na blízku

s mocným rozumem, aby radil, aby pomáhal? Nikdo. nikdo? Hej, tedy zabít!

A křepkým krokem vyšel. Šel varnou a kovové desky galerií, po nichž kráčel, zvučely podivně. S hůry sem šlehal plamen rtuťové lampy a stápěl vše zasněným světlem, jak v magickém vidění. A pak vkročil již do kvasírny. Zde blikalo několik ubohých žárovek. Nepoměrně tišeji zde bylo než v ostatní továrně. Kvasírna byla pečlivě uzavřena a rámus varny jen jako tušení života sem stihl.

Zde dlel sám Vavřinec Prošek. A takové byly zvuky, jež utkvěly Bernášovi, když vkročil: žvatlání bublin, jež vyskakovaly z kvasících kádí, a harašení koštěte někde dole. Prošek vymetal. Petr seběhl křepce s železných schůdků a stanul u prázdné kádě. Dole, dva metry pod ním, na dně, vymetal Prošek. Ten řekl: „Dobrý večer." A Bernáš poděkoval. A nějak vystřízlivěl. A hleděl na bizarně skroucený drátek jedné žárovky. — „Čím jsem to prošel," říkal si, „co to bylo, jaký tanec? Kam se vše podělo? Mám potrestat toho osmnáctiletého hocha? Proč, zač? Co učinil? Ne-li méně, co já spáchal tolikrát v životě? Vždyť neví, co jsem ztratil, neví, co jsem chtěl. Ve fabrice jsem komisní chlap, ano, a hraji-li si s holkou, proč by to respektoval? Ale až zví, čím jsem, až zví, co mě svírá, až doslechne, jak živořím — pak ustoupí. Vždyť miluji tu, kterou on má jen v lásce."

Zdola kádě zase počal smýkavý skřek koštěte. Petr zahlédl ohnutou páteř, klenoucí se v bílých zádech. — Při stěně kádě stál žebřík.

A vodotrysk zase vystřikl. Petr však vše zažehnal velikým rozmachem rukou. Naklonil se přes okraj a zvolal dolů: „Zle se mi zde žije, jsem básník." Prošek se vztyčil, opřel se jednou rukou o stěnu kádě a tázal se: „Jak?" Petr pravil znova, sám sobě se směje; ale byl to zlý smích: „Říkal jsem, abyste měl slitování se mnou. Zle se mi zde žije, jsem básník." Ale dříve než větu dořekl, hle, hle, co se to dálo? Jako mocný orchestr začaly bubliny žblunkat. Žárovky zhasínaly a zase se rozsvěcovaly — a byla to křečovitá trhání. Někde se dvířka rozletěla, a bylo zříti výheň. Plameny, tisíce jazyků, praví hadi, zmítají se a šklebí a tak hučí: Vražda, oh, vražda. Po boku nějaké skály smekají se oblázky, klipotají strání a padají do špinavého potoka. Ale ten potok je jeho, Petra Bernáše, zmučená krev, a kamínky, které napadaly, nedají jí prouditi. Hromadí se a roste v jakýsi neforemný naduřelý květ

a vše musí proraziti co chvíle a pak bude potopa. Z daleka, z daleka odněkud jde sborový zpěv, a slova jsou: Uf rady kur hur roty bary gor. Ne, za tímto zpěvem jde zkáza. Je konec, je potopa. A teď se udělala z kvasírny zaplivaná hospůdka. Kdo to vchází? Usmolený dědeček v zamaštěném černém sáčku; lysohlavý a ušňupaný a hulá svou dýmčičku. A kdo jej vítá? Pět dědečků u stolu volá: Zle se nám zde žije, jsme básníci. A počínají se sípavě smáti a jejich prasácká očka jsou zaslzena. A z propasti to zní: „Ale, pane assistent, dejte pokoj." —

K ventilu, k ventilu, Petře Bernáši. Byl tam skokem a zavřel záklopku na dně kádě. Žebříku se chopil, mocně jej vytáhl a prudce jím mrštil o železnou podlahu. Byl to ukrutný řinkot. Blábolal ten řinkot začeřenou místností ještě, od stěny ke stěně, jako opilec, jejž strkají, když Petr se postavil ke kádi a zařval dolů: „Magdalena!" A tím slovem nastalo utišení. Prošek již dříve, když žebřík byl vytahován, se vztyčil. A v zděšení, které bylo zároveň podivem, vrhl se ke stěně kádě — a ruce o ni opřev, všechen se o ni opíral, jako by byl její součástí. Hleděl vzhůru s pootevřenými ústy. — Když Petr zařval dolů, uzřel jej znovu a bylo mu, že Vavřinec před tím ani v kádi nebyl. A vida jej dole, dva metry pod sebou, u hladké stěny kádě, z níž teď již nebylo uniknutí, vida jej přimknutého a zpola z kamene, uzřejmil si, jak krásný je ten osmnáctiletý hoch. A ulekané oči hochovy úpěly k Petrovi: Začal jsem žít. — Ne, neměly ty oči říkati tohle, neměly, snad by pak nebyl zvolal podruhé: Magdalena, kluku!

Oba pak hleděli na sebe. A oba stáli tiše. Oči jejich jako by se byly oddělily od těla a někde uprostřed kádě se potýkalo dvé párů očí. Laškovně a důvěřivě začaly svůj boj. Ale záhy poznaly, že neodpustí jedny druhým — i počaly se kousati a škrabati. To bylo na život a na smrt. Tu nemohlo nic skončit polovičatě. —

A hle, minulo to. Zase stojí dole Vavřinec Prošek a nahoře Petr Bernáš. Náhle se Vavřinec pohne. Vymrští se, jako by se k přemetu chystal. A zase je v dřepu a střídavě dlaněma tluče do kolen a křepčí na dně prokleté propasti. Ach, snad kozáčka tančí, tak je to, tak se mu hlava natřásá. I zírá Petr, pohlíží udiveně a rozpačitě dolů a hořkost a zklamání počínají se procházeti po kvasírně. V zeleném a černém šatě. Došly k Petrovi a za ruce jej pojaly. A vedou jej. K pípě. Maně spočinula jeho ruka na mosazné klice. Slabě jej zastudilo. Hořkost a zklamání se procházejí a vypravějí si. Petr hledí za nimi a zase dolů. Teď tam dokřepčil ta-

nec. Hrubý pohled vyletěl z kádě a blbý zrak shůry srazil jej v půli cesty. Bernáš slyšel: „Holka je Magda." — Vodotrysk zase zatřeskl. Otevřel pípu. —

A tu zahlučel proud černé melassové zápary, jenž se hrnul do vystřené kádě. Jako hromobití to tlouklo a dopadalo na dno, kde nastal oplzlý pleskot. Vše v té chvíli sevšednělo. Všechno napětí se propadlo. I řev Vavřincův, bezmocného hocha, jako by byl zde slýchán co den. Nikdo nemohl slyšeti. Petr usedl na obrubu kádě a hleděl na protější stěnu. A říkal hlasem klidným a jednotvárným: „Pět let se mučím a pět let se chystám k rozletu. Pět let je mi už třeba lásky a uzřel jsem ji po pěti letech. Prošku, tys pak vyvrátil můj život z kořene a mně jest odejíti. Ale i ty teď musíš odejíti, nevinně, jen tou náhodou, že to nebyl jiný, kdo mě svalil. Pět let jsem se chytal břehů. Voda mě drala, ale neutopil jsem se. Když jsem se zachytil tak, abych vyvázl, břeh se utrhl. Vavřinče, nejsi vinen, že břeh se utrhl. Byl stále slabý, abych se vyšinul, stačil jen k tomu, abych neutonul. Nevěděl jsem o jeho slabosti. Musíš však jíti se mnou, neboť tys řekl, že je sláb. Kdo ví, snad jen tvoje slovo jej zničilo." —

Prošek už neřval. Stál u stěny kádě a hleděl ke stropu. Byl krásný a ulekaný, a Petr zřel, jak je krásný. Jejich zraky se setkaly, i zvolal Petr: „Zle se mi zde žije, jsem básník." — Tu procitl Prošek a křikl: „Zavři pípu. Zavři pípu, pse!" — Pomalu, pomaličku zápara stoupala. Nejdříve jako laškovná kalužka pokrývala dno, pak už omývala kotníky. A těsně objímajíc nohy, škrábala se po nich výš a výše. Půl hodiny přešlo. Prošek stál po kolena v té hnusné tekutině, dotěrně teplé. Teď už nekřičel nikdo z nich. Patřili na sebe dlouho již a viděli, že oba jsou vážni. A matné tušení spáchané křivdy klíčilo v Proškově duši. Necítil již ani hruzy, neboť doufal. Ba, vlastně mu ani na chvíli nepřišlo, že by šlo o život. Snad hloupý žert, snad msta, která se zastaví před nejzazším. Jak by mohl také takový pán! — Ale jeho poměrný klid mátl a týral Petra. Tento vzkřikl teď: „Musil jsi to býti právě ty, jenž jsi pomohl sraziti mě? Musilo to být tvých osmnáct let, která zrazovala? Myslíš, že je mi pomoci? Myslíš, že se vzchopím, když ty se jí vzdáš? Jsem docela ubit a půjdu. Ale dříve Herostratův čin."

A z důli znělo vytrvale a vzdorně: „A já se nevzdám, ničeho se nevzdám, ničeho jsem se nevzdal!" V tu chvíli zrovna hladina dostoupila výše jeho prsních bradavek. Maličké víry byly tu jimi

způsobeny. Když to ucítil, zděsil se, a vymrštiv obě zaťaté ruce, zařval ze všech sil: „Hovado, hovado, hovado!“ — Petr zavrávoral. A jako náměsíčný došel k pípě. Otočil. — I bylo veliké utišení. V tomto tichu pak něha a nedočkavost se rozhostily a prodraly se snadno v jeho vyjevené srdce. Dole stál Prošek a zlý pohled posílal vzhůru, zlý a výsměšný.

„Ne, Prošku, byl to jen žert, ano, žert trochu krutý. Odpusťte mi, Prošku. Jak bych mohl učiniti něco takového vám, osmnáctiletému. Můj život je těžký, Prošku — a to zde byl jediný čin. A ten jsem nedokonal.“ — Jeho oči však nelhaly, ač slova byla lživá. Jeho zrak mluvil o zklamání a o doznané slabosti — na věčnost.

Pak spustil žebřík. Rychle, jako kočka vyšplhal se Prošek a postavil se Petrovi po bok. U jeho nohou utvořila se špinavá kaluž, ale jeho tělo zářilo bělostí. Mramorové to bylo tělo. Tak stáli vedle sebe, síla a shroucenost, obě vyzývavé tím, co jim je vlastní. A nebylo pochyby, kdo zvítězil. A nebylo pochyby, že vítězství není ještě dovršeno.

Vavřinec mocně se vypial. Hruď vyklenutá, čelo čisté a zrak plný pohrdání i lítosti. Vztáhl paže, mocné a krásné a na svých nohou stál zde nahý, jako vtesán a nepřemožitelný.

Ale ani Petr se nesnížil. Hleděl mu v oči, ač slzel. Neprosil o slitování a pochopení nemohl chtíti. Tu řekl Prošek: „Jak chcete být milován, když zabíjet neumíte?“

Udeřil jej pak pěstí ve tvář: „Budu o tom mlčet.“

Petr se odplížil na dvůr. Ráno již svítalo, on ještě oplakával svůj žal na hromadě strusek. Už ani nevěděl, utrpěl-li porážku či zvítězil-li. Už ani nepřemítal, kam zabočí a co počne. Byl bezmocný a nemohl na nic myslit; jen naříkal: „Uzřím vše jinak až přijde ráno.“

A ráno přišlo, ucourané fabriční ráno. Petr žil posud. Neboť bylo přec ráno. A odpoledne snad bude v kavárně a opájeti se zprávami z Prahy, rovnati své plány a udíleti nový termín svému rozletu ubohý Petr Bernáš. —

Allach, 7. V. 1911.

JOSEF ŠIMÁNEK:

ADORACE.

Nad bílým čelem Tvým plá jakýs vzácný skvost,
pro který v lidské řeči posud jména není,
neb patří k předmětům, jež vznikly pro věčnost,
a v smrti radostech jež mají zalíbení.

Jak svatých Serafínů v jíní ztuhlý vzdech
je bílá Tvoje pleť, z níž vůně mandlí prýští,
a pravda dětských snů v Tvých plesá úsměvech,
jež v závrať spíjejí se bájí doby příští.

Vše, vyjma skutečnost, má princezno, je Tvým.
Vše, vyjma skutečnost, jež protivně se šklebí.
K ní hledíš vznešená, s pohledem zhrdavým,
jak ta, jež planých útěch nemá zapotřebí.

Tvou skutečností jsou jen stigmata Tvých ran
a purpurový bol, jenž jako žalm z nich kane,
jak triumf smuteční, jenž k nebi zazpíván,
má světic parfumy v legendách pěstované.

Ó, — mučednice má! Když klekám k nohám Tvým,
jež jak dým kadidla své zbožňování halí,
do výšky gotické zdi kolem prchat zřím,
a vnitřek pokoje je vnitřkem katedrály.

HYMNUS.

Tvé tělo pruhledné jest jako opál bílý,
jak vása mléčná uložená v snách,
ve které bozi světlo rozsvítili —
Tvou Duši, aby plála v samotách.

A fial nádheru Tvé oči vpily,
Tvé vlasy pokryl slunce zlatý prach,
v Tvých ňader poupatech krev blahem šílí,
jak žhavý nektar v drahých amforách.

Po lukách snění Tvoje bytost kráčí
a v dumách v záhony jich usedá,
co měsíc ramena Tvá stříbrem smáčí.

A z Tvojí řízy voní reseda,
a květy Severu, v jichž vlnách ztrácí
se věčná píseň mojich adorací.

JAROSLAV PASOVSKÝ:

MRTVÝ.

Společnost několika mladých mužů sešla se onoho podzimního večera — na nějž nám nebude lze nikdy zapomenouti — v salonech paní Giny. Týden po smrti jejího manžela se jim dostalo pozvání, jehož stilisace dávala tušiti, že to bude večer, posvěcený vzpomínce na pana Valentina.

O půl deváté vpouštěl sluha prvé hosty do salonku, omlouvaje nepřítomnost hostitelčinu. Ponenáhlu se shromáždilo třináct elegantních mužů v černých úborech v této komnatě, jež dosud jako by dýchala vůní mrtvolných květin, zvláštní tou vůní, jíž nemají než kytice růží, věnovaných mrtvému na rakev. Vše tu bylo umdlené, ztlumené, chvějící se ještě a jakoby schoulené před krokem Smrti, jež tudy přešla. Z temných záclon se zdvíhaly stíny, v zrcadlech se míhaly černé fantómy přítomných, jichž zamlklé postavy v siném přísvitu svěc na těžkých tmavých kobercích nabývaly duchovosti...

Byli to přátelé zesnulého, či přátelé paní Giny, tito pozvaní, kteří v salonku očekávali jejího příchodu? Snad toho nevěděli sami. Byli tu někteří, již se dotud neznali. Do polohlasitého rozhovoru se mísilo tiché představování, úklony a společenské zdvořilosti. Ruce tiskly se zpola nedůvěřivě; zkoumavé pohledy se snažily proniknouti do nitra... Jediné, co spojovalo všechny tyto muže bez rozdílu, byl hovor o panu Valentinovi. Někteří, jak bylo zjevno, jej znali důvěrněji. Jiným byla jeho osoba — zdálo se — právě tak málo známa jako jeho portrét, visící nad klavírem a zastřený neprůsvitným flórem. Bylo slyšeti letmé poznámky o jeho životě i vzpomínky obšírnější.

Valentinovi bylo čtyřicet roků, když zemřel. Oženil se v třiceti dvou s Ginou, jíž tehdy bylo dvaadvacet. Manželství zůstalo bezdětné, ale přes to nesmírně šťastné. Po třech letech Valentin však počal chřadnouti. Lékaři mluvili o vysychání míchy a krčili rameny... Poslední dva roky Valentin strávil téměř ustavičně na loži. Kdo znal Ginu, podivoval se této andělské bytosti pro oddanost a péči, jíž prokazovala nemocnému. A litoval jí. Tvrdilo se, že nevychází vůbec z domu, že nechce ni na chvíli opustiti lůžka manželova — a bylo tomu vskutku tak... Po jeho smrti se uzavřela, nepřijímala smutečních návštěv. Truchlela? Vzpomínala? Zoufala? Tím větší bylo překvapení těchto vyvolených tři-

nácti, když se jim dostalo pozvání, tajemného pozvání, které nesĺibovalo a přece napínalo a vzrušovalo — — —

Čekali teď, již netrpěliví, kdy se Gina objeví. Šum hlasů tichl, pohledy se upíraly na dveře...

Zachvění prolétlo všemi, když portiera se pohnula, rozhrnována krásnou rukou ženinou. Paní Gina se vynořila z jejích tmavých záhybův a stanula před zraky třinácti oslněných. Místo zlomené, bolestné ženy spatřili krásku v plném rozkvětu — bylo jí třicet roků — žhavou brunetu lepé postavy, nádherných ramenou, jemně modelovaného hrdla, oděnou v hedvábnou róbu ohnivých barev. Bolest nebyla přešla mimo ni, aniž se jí dotkla. Bledá líce nesla její pečeti, jimiž nabyla nevýslovného kouzla. Oči, příliš zářivé, se rozeplály jímavěji pod clonou minulých slz, která je obetkala. Černé vlasy v mohutných proudech vroubily čelo i skráně. Na pootevřených žhavých rtech se chvěl polibek, ne — moře polibků!... Démanty v její čelence, v náhrdelníku i v náušnicích tříštily světelné paprsky a obklopovaly hlavu Gininu měnivým kruhem jiskřících hvězd...

Pokynula jim vlídně, úsměvem povzbuzujíc zaražené. A zatím co se jí ukláněli a líbali její ruku, ještě opilí touto krásou, Gina je přehlédla kvapným pohledem, jako by se chtěla ujistiti, že tu jsou všichni a zvláště ten, jehož hledala. Měla pro každého malé půvabné slovo; zdálo se, že tito mužové nepřišli, by ji potěšili, nýbrž že to jest ona, která přináší útěchu jim. Pohybovala se lehce, s gracií, jako záře mezi těmito třinácti černými stíny.

Po chvíli je shromáždila jemným pohybem paže kolem sebe a pravila ke všem:

„Vidíte, pánové, tato komnata je zasvěcena tomu, co zašlo. Smutek leží na všem. Hořká vůně ztracených dnů vane ze všech těchto věcí... Přišli jste se rozloučit s Valentinem? Hle, zde jest... Minulý...“

Sňala flór s jeho portrétu. Přítomní hleděli chvíli mlčky na obraz. A paní Gina jej znovu zastřela a děla:

„Náleží minulosti. Není již. Co neexistuje, není pravdou. Vzpomínati, toť shledávati trosky skutečnosti. Děkuji vám, ale nevzpomínejme již... Je ostatně cos tíživého v této komnatě. Opustíme ji, pánové...“

Otevřela dveře a pokynula jim.

Vešli do vedlejší komnaty. Nové překvapení: Směs vůní k nim tryskla z pokoje, prozářeného růžovým a rudým svitem barevných ampulí pod těžkými stínidly. Růže dýchaly opojně ve vásách,

v koších i v guirlandách, jež se vinuly po závěsích na oknech, kol zrcadel a obrazů. Ležely také uprostřed stolu, pokrytého čtrnácti příbory. Měkká křesla s pestrými hebkými přehozy vábila. Mosaika koberců oživala pod míhavými zásvity vysokého krbu . . .

Paní Gina s úsměvem pozorovala jejich podiv. Jakmile usedli kolem tabule, objevili se dva sluhové. Vybrané souper se počalo.

Hovor znenáhla se rozpoutával. Gina byla středem pozornosti všech. Páni se sbližovali, seznamovali intimněji a srdečněji. Když došlo na šampaňské, paní Gina po prvých přípitcích zvážněla. Chystala se promluvit. Nastalo ticho.

„Pánové," řekla Gina, „chci sníti roušku s minulosti. Chci tomu. Mnozí, kdož mne znali, budou rozčarováni. Je chvíle, bych vám vše odhalila . . ."

A pak mluvila dále:

„Snila jsem od mládí o silném, plném životě. Viděla jsem jej jinýma očima než ostatní. Zdál se mi krásný, veliký, mnoho slibující a mnoho dávající. Čekala jsem od patnácti let na jeho dary, ale život šel daleko ode mne. Žíznila jsem . . . Prahla . . . Marně! . . . Láska se mi jevila obrovským božstvem; čekala jsem na ni. — Konečně jsem se vdala za Valentina. Myslila jsem, že mne zdvihl k nebi, nebo spíše strhl do pekla rozkoše! Poznala jsem lásku, pila jsem dychtivě život . . . Jaká to byla tři leta! Necítila jsem nebe ni země, řítila jsem se toliko proudem Života, beze smyslů, chápajíc jenom, že žiji, že teď skutečně žiji! . . . A pak Valentin počal churavěti. Chřadl — a já jej vábila a strhovala stále do své náruči; odumíral zvolna — v mých nenasytných loktech za oněch nocí hry Lásky a Smrti. Ale já neviděla Stínu Smrti v záclonách našeho lože, nýbrž jen Lásku, Lásku, jediné božstvo života! . . . Valentin mě zbožňoval. Věděl, že láska vyčerpává poslední síly jeho žití, že sám si zkracuje dny, které mu zbývaly — a přes to se řítil se zavřenýma očima vpřed, k neodvratnému konci . . . Poslední dva roky byly pozvolným umíráním. Veškera jeho vášeň se vkládala již jen do polibků, jimiž mne celoval, když jsem se k němu sklonila. Cítila jsem, jak se jeho paže chvějí, pokoušejíce se mne sevříti v drtivé objetí . . . Stal se nesmírně žárlivým a nedůvěřivým. Probudil-li se, volal mne. Bylo třeba jíti k němu a ukonejšiti jej. Musila jsem celé hodiny sedět u jeho lože; držel mé ruce ve svých. Měla-li jsem vstáti neb odejíti, nepouštěl jich dlouho, jako by se bál, že jich už nesevře. Sledoval každé moje hnutí horečnýma, bolestnýma očima. — Později jsem nesměla vůbec odcházeti od něho. „Gino, přísahej, žes mi

dosud věrná, že ses nevzdala nikomu, nikomu!" říkal. Bylo třeba přísahati znovu a znovu. Ano, byla jsem mu věrná. Šílela jsem za strašných nocí na opuštěném loži, zmítala se, bila sebou v křečích! — Dva roky téměř! Já, která jsem poznala závratné peklo rozkoše, peklo, jež jediné jest životem — já byla věrna tomuto zmírajícímu!... Agonie trvala dlouho. Držel mě za ruce, táhl mne k sobě; nebylo lze se vyprostit z jeho svírajících rukou, jež zvolna chladly... Křičela jsem... Říkal ještě cosi... „Přísahej... přísahej..." S těmi slovy zemřel. A mrtvé ruce ještě mne svíraly, zlé, žárlivé, chvějící se ruce — — —"

Po chvíli paní Gina pokračovala:

„A teď... je mi, jako bych procítala. Jako krásný, mámivý přelud otvírá se mi opět Život!... Život! Vítěz nad smrtí! Mladý bůh!... Dvě leta! Dvě leta strašných nocí! Dvě leta bez lásky! — —"

Vztyčila se:

„A dnes, dnes... této noci... budu opět žít... budu vrácena životu! — — Je vás třináct, přátelé. Třináct. Mystický počet... Nuže — jeden z vás mě bude míti této noci!..."

Nastalo vzrušení. Třináct vášnivých zraků objalo žádostivě Ginu. Kdo z nich nezatoužil po tomto nádherném těle, jež samo se zachvívalo žízní všech smyslů?...

Paní Gina opět promluvila:

„Hle, v tomto poháru je třináct prstenů, které jsou vám všem určeny pro vzpomínku na tento večer. Podám pohár druhu za druhem. Každý vezme prsten, nedívaje se do poháru. Prsten s rubínem je prstenem lásky..."

Zdvihla těžký zlatý pohár a nesla jej od přítele k příteli. Chvějící prsty se bázlivě nořily v zvonivé jeho bohatství a vynášely prsten.

V tom výkřik — —: Artur zvedal svůj prsten. Krvavý rubín zářil v paprscích lamp...

„Arture!"

„Gino!"

Mladý muž zdál se zpit přeludem štěstí. Vrhl se k nohám Gininým a líbal vášnivě její ruce, které se zachvívaly. Tyto dvě bytosti — podobalo se — byly již dávno spiaty touž osudovou hvězdou a konečně se nalézaly...

Hosté se rozcházeli. Blížila se půlnoc.

A růže umíraly láskou — —

✠

— — Po několika dnech jsem se setkal s Arturem. Byl jsem diskrétní, netázal jsem se. Zdál se mi jaksi rozechvěn, zdrcen. Doprovodil mne. A když se loučil, odvedl mě trochu a pravil:

„Nevěřil byste, Kamile, jak ta žena je strašně chladná...“

„Gina?“

„Řeklo by se, že je to inkarnace vášně — ale... První noc toliko — a potom... chlad, chlad...“

Rozloučili jsme se. Artur mi stiskl ruku a zmizel v mlhavém večeru.

*

Asi za měsíc nás rozechvěla zpráva: Paní Gina se otrávila — —

Nebylo lze věřiti. Tato žena, tak smyslná, tak milující život, tak dychtivá jeho darů, že sama se ho zřekla, že sama odešla?... Vzpomínal jsem večera, kdy jásavě vítala nové žití, krásná a žádoucí, a kdy svěřila hru lásky třinácti prstenům.

— —

Seděli jsme v pracovně Arturově. Vzpomínalo se — bolestně, úryvkovitě. Hovořilo se — málo a nesouvisle. Kouř cigaret tlumil světlo lampy.

Artur vyňal ze skřínky dopis. Podal mi jej.

„Čtěte,“ řekl, „to mi zůstavila Gina. Psala tyto řádky poslední noc před smrtí. Dostane se vám vysvětlení.“

A já četl:

„... Milovala jsem vás již dlouho, Arture... V jakém to snění jsem spatřila váš obraz a pochopila, že se osudně setkáme. Bylo nutno tenkrát, oné podzimní noci, by rubínový prsten byl zdvižen vaší rukou! Byla bych se té noci vášnivě odevzdala kterékoli náruči, neboť jsem toužila jediné být milována... láskou, která znamená život. A když osud vložil prsten do vašich rukou — prudké štěstí mě sevřelo! Vy, vy! Tolik jsem vás milovala! — — — Konečně jste byl můj! — Ale v nocích lásky... hrůza mne pojala: Ne vy, ne vy, Arture, jste to byl, jenž jste mne miloval! Kdosi jiný, tajemný se mne dotýkal místo vás... On, Mrtvý... Když vaše paže se zavřely nade mnou — mráz mě rozechvíval: Necítila jsem vašich milujících, horkých, dychtivých paží, nýbrž dvé chladnoucích, žárlivých rukou, jež mne kdys objímávaly... To nebyla vaše žhoucí ústa, jež lila oheň polibků na moje rty, nýbrž umírající bledá ústa Valentinova... Z vašeho dechu vál na mne mrazivý dech smrti... Ve vašich očích jsem viděla chvílemi zraňující, obluzující reflexy prudkého svitu jiných sfér, jako jsem je vídala v hasnoucích zornicích Valentinových...

A z vašich slov, která ke mně hovořila o lásce, znělo mi Jeho strašlivé „Přísahej! Přísahej! . . .“ A zavřela-li jsem oči, nebyl jste to již vy, nýbrž On, Mrtvý, jenž mě objímal a jemuž jsem se vzdávala . . . Chvěla jsem se hrůzou před večery, kdy jsem vás čekávala, bála jsem se nocí, neboť se vracel stále a stále, jako by mně připomínal, že nesmím být milována jiným, jako by mne navždy chtěl míti sám a sám . . . Trpěla jsem strašlivě. Láska se mi stala peklem, Arture, láska, k níž jediné jsem se zrodila, mimo niž není pro mne života! Což ještě lze žíti, když to, co nám znamená život, nás děsí a naplňuje hrůzou? . . . Marno vše, marno! — — — S bohem, příteli! Vzpomeňte někdy na Ginu, jež zemřela, protože nesměla milovati!“

— —

Vrátil jsem list Arturovi. A mlčeli jsme pak dlouho, myslíce na Ni . . .

TOMÁŠ TRNKA: Z knihy „HLEDÁM TAJEMSTVÍ ŽIVOTA A UMĚNÍ.“

TRAGIKA NAŠEHO LITERÁRNÍHO VÝVOJE.

Píši v nadpisu této kapitoly podivnou větu, jsa si vědom její trpkosti. — — Naše literatura vyvíjela se za podmínek jiných než ku př. literatura německá neb francouzská. Naše národní podmínky životní tomu chtěly, že náboženské hnutí reformační proměnilo energii národní v hloubání. Po tak zv. obrození musil náš literární vývoj, který byl reformací přerušen, znovu započíti. My v letech, kdy jiní národové stáli na vrcholu tvoření, neměli jsme ničeho. Počali jsme tedy. Šli jsme na návštěvu ke svým sousedům, shlédli jsme tam nádherné produkty epické, lyrické i dramatické a napodobili jsme. Činili jsme tak jako dítě, které schopno jest dělati teprve krůčky, a poněvadž vidí, že ostatní skáčí a dělají akrobatické přemety, chce to dělati také a — chuděrka, utrží si jenom boule. V tomto předbíhání vývoje leží tragika vývoje naší literatury až do dnes.

Každý národ na své pouti světové musí prodělati tři doby uměleckého vývinu: fasi epickou, fasi lyrickou a pak fasi dramatickou. To však neznamená, jak se domníval W. Scherer, že každý

národ vytvoří nejprve hrdinské zpěvy epické, pak lyriku a konečně díla dramatická — jako tomu bylo v Německu. V tom Scherer neporozuměl sám sobě. — Je lhostejno, počne-li národ epikou či lyrikou či dramatikou nebo všemi druhy slovesnými najednou (což řídí se povahou a charakterem národním), avšak důležito jest, j a k počne tvořiti. A každý národ musí v literatuře počíti fasí epickou (nikoli epikou). To znamená, že i epika i lyrika i dramatika je epická. Umělec-básník této první fase vývoje ve všech třech slovesných útvarech o všem v y p r a v u j e: netoliko že podává děje, nýbrž vypráví o vášních v lyrice i dramatu, krátce vypráví všude o duši — tvůrčí chvíli. Zejména nápadné epické stigma je na písni lidové. Nepotřebuji ani to demonstrovat příklady, dokazuje to, že žádná lidová píseň není bez melodie čili: poněvadž lyrika epická (slova) nedostačí (neboť lyrika má přec býti lyrická), přistupuje nápěv, hudba, aby nedostatek byl odstraněn. Slova lidové písně jsou epikou, jsou linií, jejíž náplň t. j. lyrika jest zastupována melodií. — Existuje-li u národa v první fasi (epické) také již dramatika, jsou dramata její vesměs epická. Ona řeší sice také tragiku vášní, ale nepředstavují vášně tragicky, nýbrž jen o vášních vypravují. Dramata epická mohou sice dosáhnouti značné umělecké výše, ale nejsou nikdy dokonalá. Ukázkou nám mohou býti tragedie řecké, v nichž vypravuje se o vášních, ale nikdy se vášně tragicky neřeší. Proto musí t. zv. „bůh na stroji“ zasahovati do děje čili e p i c k y spor rozřešiti.

Touto fasí epickou musí počíti každý národ, musí býti epickým nejen v epice, nýbrž i lyrice i dramatice. Je to vývoj zákonně podmíněný filosofií umění a sice především filosofií v hledání duše čili tvůrčí chvíle.

Po fasi epické nastupuje ve vývoji fase lyrická. Její pečeť vryje se do všeho umění a zejména do literatury. Epika pod jejím vlivem stává se epikou lyrickou. Naproti tomu lyrika epická z fase prvé dospívá tu ke svému pravému živlu — k lyričnosti a stává se lyrikou lyrickou. O vášních a vůbec o náplni lidské duše se již nevypravuje, nýbrž se přímo líčí. Hudba lidové písně mizí, aby se přímo slila se slovy v jednotu. Lyričnost — hudba přeleje se úplně do rytmu. Lyrika epická tu právem ustupuje žhavým vlnám bouřící hladiny duše, kde není času ni místo na mudrování didaktiky. I drama v této fasi nabývá jiného výrazu uměleckého: stává se dramatem lyrickým. Exotičnost a scenerie, psychologisování, lyričnost a intimnost scen a vůbec s u b j e k t i v i t a jsou jeho znaky. Tragika není tu vyzdvihnuta, nýbrž ukryta jest pod exotičností,

lyričností a subjektivismem, odkud my sami (neb herci) musíme si ji vyjímati, což děje se samoděk při vžívání se a vciťování.

Národ proživ fasi lyrickou dospěje k fasi třetí — dramatické. Dramatický či vlastně tragický živel ovládne epiku, lyriku; a drama konečně vytvoří si svůj vlastní výraz a stává se dramatem tragickým. Vytkl jsem již v kapitole o problému umění a problému krásy, jak tragický živel jeví se v hledání duše (tvůrčí chvíle).

Tyto tři fase vývoje lze pozorovati a sledovati v každém umění. Vezměme hudbu: Řekové měli hudbu jenom při lyrickém básnictví a v tragedii při chóru; neměli opery a to proto, že umění antické bylo první fasí vývojovou — epickou. Avšak antika dospěvši vrcholu v umění epickém musila činiti náběhy k fasi druhé. Tímto náběhem je chor v tragedii, z něhož povstává ve středověku opera — nutně, neboť středověké umění romantické je fasí lyrickou. Tragedie řecká nezrodila se tedy z ducha hudby (Fr. Nietzsche), nýbrž tragedie má za cíl ducha hudby. „Všechno umění stále dychtí přiblížiti se podmínkám hudby," dí Walter Pater. „Básnictví zoveme hudebním myšlením. Básníkem jest ten, kdo tímto způsobem myslí," abych k tomu ještě citoval Carlylea. A hudební princip je vyjádřiti duši (tvůrčí chvíli).

Pro zásady kritické je pochopení trojí fase vývojové, hlavně v její komplikovanosti, velmi nutné. Jako nemůžeme antiku posuzovati a hodnotiti dle romantismu, nýbrž jen vyšetřovati vztah mezi oběma věky, tak můžeme fasi epickou kritisovati fasí lyrickou. Rozumějte: každá epika musí býti epická, aby dostačila; každá lyrika — lyrická a každá dramatika zase tragickým živlem zúrodněna. Dostává-li mimo to však ještě epika a lyrika ve třetí fasi vývoje ražení tragické, není to požadavkem kritickým, nýbrž nastupuje tu nová synthese, o níž se domnívám, že počíná se tu konati náběh k vytvoření nového druhu slovesného vedle eposu, lyriky a dramatu. Že nám epos a lyrika z fase prvé a druhé již „nechutnají", když jsme již „okusili" uměleckých děl fase třetí, neznamená, že máme právo kriticky „přežitky" znehodnotiti.

Prominťe mi tento dosud dlouhý úvod — byl nutným k aplikaci na naše poměry. — Spočívá tragika ve vývoji naší literatury, visí cosi ironického nad postupným vývinem našeho umění slovesného právě v tomto problému — — —

Náš národ byl nucen po tak zv. obrození teprve v literatuře počíti, t. j. měl prodělati teprve první fasi vývojovou — fasi epickou, zatím co národové jiní dospívali již k vrcholu fase dramatické. Naši umělci-literáti schopni jsouce tvořiti teprve epicky na-

podobili však cizí vzory z fase lyrické neb dokonce dramatické, z čehož nutně musila povstati mnohdy karikatura uměleckého díla. V době epické ten básník český, který neopíral se o poesii národní (jakožto jediný element a předlohu lyriky epické pro naše počátky), ten básník vybral-li si toliko vzory cizí, musil klopýtati a tvořiti didakticko-pathetické verše. Ten básník zase, který chtěl tvořiti epiku a opíral se o cizí epiku z vývojových fasí pozdějších (lyrické a dramatické), nevytvořil pak ani čistou epiku z fase prvé, nýbrž didakticko-neumělecký odvar. Proto nemají pokusy první naší literatury ani dramatiky, nýbrž neumělecký (neboť nezákonný) odvar všeho dohromady.

Abych rychle předběhl: Náš vývoj literární do dnešní doby dospěl teprve na slabý počátek třetí fase dramatické. Prodělali jsme fasi epickou a fasi lyrickou. Proto my dosud vůbec nemáme dramat dramatických, jež teprve můžeme čekati od budoucnosti. Tvorba naše divadelní je buď uložena v dramatech fase první — totiž v dramatech epických (Jan J. Kolár, Stroupežnický, Bozděch, ..., Šimáček, Jirásek a p.), nebo v dramatech lyrických (Zeyer, většina dramat Vrchlického, V. Dyk, J. Hilbert, J. Karásek ze Lvovic a p.).

V lyrice se obráží tento vývojový element velmi plasticky. Obrozenská (národní) lyrika je vesměs epická a sice chudě epická tam, kde neopírala se o národní píseň. Ta pak lyrika, která přímo chtěla budovati na ní (Čelakovský, Hálek, Heyduk a p.), tvoří vývojový přechod do fase druhé. V této lyrikou lyrickou jest současná naše lyrika moderní, která rozvíjí se a zase štěpí v různé odstíny právě proto, že staví mnohdy předčasně na fasi dramatické — cizí. Nanejvýše je zajímavý úkaz poesie lyrické, který ztělesněn je v Ot. Březinovi a v některých tu a tam výběžcích (někdy ku př. u Sovy). Lyrika jeho zvaná chórická je výkvětem lyriky dramatické. On je vlastně jediným u nás již krystalisujícím se zjevem ze třetí fase vývojové.

Naše epika prodělala zatím dvě první fase vývojové. Sv. Čech je representant epiky epické. On není geniem, ježto nepředstihl instinktem genia vývoj, nýbrž on jen svým geniálním talentem naplnil a vyvrcholil minulý a současný zákonný požadavek. Genius vždy počíná, talent vždy vyplňuje, neb vyvrcholuje proud kulturní. Sv. Čech je nejprůzračnějším příkladem, jak v době epické fase řeší se umělecké problémy. O všem se vypravuje, o událostech, vášních, tragice minula. Odtud povstává zdánlivá retoričnost, pathos, sladkomluvné šosáctví a jak se tomu při pří-

ležitostech klne a spílá. Zavrhuji tyto názvy jako neuvědomělý, nekritický žargon. Právě proto, že Sv. Čech byl vývojově zákonitým talentem fase prvé, nemohl absolutně vytvořiti lyriky lyrické (nýbrž jen lyriky epické) a nemohl vytvořiti dramat. Ti, kteří nebyli tak zákonitě podmíněni, jako ku př. Hálek, Heyduk — stojí na přechodu z fase prvé a druhé — neujasněni. To znamená: Sv. Čech nalezl sebe a proto musil státi se (jako každý talent) otrokem jediné fase. Talent totiž vyplňuje daný úkol; genius je svoboden, neboť hledá a určuje, podmíněn jediné sám sebou. (Odtud Nietzscheovské: Mihi ipsi scripsi.)

Hálek, Heyduk a p. nenalezli sebe, neboť pěstují sice a umělecky krystalisují tu a onde lyriku lyrickou, ale nenaleznuvše sebe kolísají neumělecky mezi epikou lyrickou a epikou epickou. Umění nemá nikdy kolísat.

Vykrystalisovaným zjevem v epice v druhé fasi vývoje jest J. Zeyer, naprosto obdobná individualita umělecká Sv. Čechovi. Kdežto Sv. Čech je epikem epickým z fase prvé, J. Zeyer je epikem lyrickým rovněž zákonitě podmíněným z fase druhé. On celou svou tvorbou i epickou i dramatickou i románovou cele spadá do jejích hranic. Kdežto Sv. Čech o vášních vypravuje, o tragice vypravuje, J. Zeyer vášně a tragiku líčí. Vypravujeme-li o tragice minula (Sv. Čech), povstává ve vypravování nádech idyličnosti. To je problém vzpomínky, a proto vzpomínky hrají u Sv. Čecha velikou roli. Líčí-li se však tragika minula (J. Zeyer), přenáší se tato do přítomnosti, a z minulé tragiky povstává současná intimita duše. Ta je zase u Zeyera pověstnou. (Říká se tomu často „romantická nálada".) Teprve u třetí fase vývojové by tragika minula zůstala v minulosti (Schillerův „Waldštejn").

V tomto problému spočívá i nedorozumění v hodnocení Sv. Čecha a J. Zeyera od naší staré generace, která prožívajíc první fasi vývoje přecenila Čecha a nedocenila Zeyera; od mladé generace zase, která prožívajíc druhou fasi vývoje odsoudila Čecha, dopustivši se bezpráví tím, že fasi epickou hodnotila fasí lyrickou. Za to musila odčiniti bezpráví na Zeyerovi jako představiteli své fase vývojové. F. X. Šalda podcenil oba dva, neboť kriteriem třetí fase dramatické hodnotil dvě fase uplynulé. Ano, musíme lyriku epickou kriticky hodnotiti lyrikou lyrickou, nebo dramatům vytknouti nedostatky dle fase dramatické! Ale nemůžeme epiku epickou kriticky odmítati epikou lyrickou, neb dokonce epikou dra-

matickou; a lyriku fase druhé kriticky odmítati fasí třetí. Tu vývoj přináší nové složky, které nenáleží ani epice, ani lyrice.

Jaroslav Vrchlický je obětí tragiky našeho vývoje. — Vrchlický, jemuž podstata umělecká určila ssáti z květů fase druhé a v němž probuzena byvši okoušením cizí fase dramatické tragická touha Ikarova; — čili předbíhání vývoje. Básník hledá po všech staletích tragiku kosmu a lidstva, z níž vytvoří však jenom subjektivní vášeň jednotlivců: touha Ikarova. Ale touha mu splácí ještě hůře! Prozatímní nemožností jest vrhán nazpět, až příliš nazpět do fase první, formální, epické. Tragika kosmu v rámci epické formy stane se u něho až epikou. Toliko jeho Bar Kochba má v sobě tragický rys fase třetí. Přes svou absolutní odlišnost a nesrovnatelnost má tento znak společný s Májem K. H. Máchy: vyjádřiti tragiku člověka (Hynek) neb národa (Židé) jako aplikaci platnou na celé lidstvo. Máj jest epos velikého hledání, epos veliké právě svou tragikou marného hledání. Ku př. Máj nelze klásti vedle děl Byronových, neboť Byron je umělecky vytříben, kdežto Mácha teprve hledá. Avšak hledá se novým způsobem. Kdežto Byron dospěl až k pessimismu, Mácha chce z pessimismu. Byronovi je pessimismus ukojením duše, Máchovi pessimismus nestačí. Mácha úpí pod jeho tíží a chce se oprostit, neboť napsal-li

Bez konce láska jest, zklamanáť láska má —

značí to, že chce, ba musí věřiti v štěstí. Mácha teprve začal v tomto hledání, stojí ovšem za Byronem, ale jest již dále nežli Byron. — Mácha hledá v epice tragiku třetí fase, kterou Březina našel v lyrice — —

Chtěl jsem již na počátku této kapitoly několika právě uvedenými příklady přiblížiti vás spíše k myšlence, že je cosi přímočaře vývojového v každé literatuře, — zákonitě vývojového. Neboť literatura je jedním z kulturně sociálních proudů. Žádný zjev osobní sebe geniálnější není nikdy tak osamocen, aby netkvěl úplně v zákonitém řetězu příčinnosti: jeho objevení jest ovšem vystoupení zákonodárce, který dospěl dále a nad současnost, kdežto talent pouze vyplňuje úkol současnosti.

Snažil jsem se vyabstrahovati z evropské literatury a vůbec umění vývojový princip a pomocí něho hodnotit naši literaturu, jejíž rozvinování komplikováno bylo tím, že semena její vyklíčila později, zatím co současně vlny obilné na polích sousedů hnaly již v klasy. I třeba, aby ženci-kritikové nedavše se

*

másti vonícím dozráváním jedněch lánů nekosili již také těch, na nichž teprve sní plná naděje zítřka.

Tím, že hledám kritický princip k luštění problému naší literatury, jejž promítám do vývojových fasí: doby epické, doby lyrické a konečně dramatické, ani zdaleka mi nenapadlo přicházeti s nějakým liniárem neb škatulkovat. Neboť chci hodnotiti vývoj umělecký (a k tomu je třeba za kriterion princip vývoje), a nikoli jednotlivá díla umělecká. Ovšem že díla — jednotlivé plody spadají do vývoje. Avšak byl hodnocen vývoj literatury a vůbec umění zákonem vývoje?

Zajisté že literární dějiny (Hettner) jsou dějiny idejí, ale v čem je zákon (vnější i vnitřní) idejí? Neboť proč ku př. naše stará generace nenávidí naši generaci mladou a naopak? V čem spočívá to stáří a v čem mládí její? Dobře, vývoj idejí!

Který je však zákon vývoje idejí?

A proto mluvil jsem o zákonu a budu mluviti.

FRANT. RYBÁŘ:

Z POHÁDKY.

Mlh neprůhledno kryje mrtvou řeku. U břehu můj prám.
Tu čekám mnoho roků již, až bílou hvězdu shlédnu.
Pak lesů bludištěm a nekonečnem luk jsem prošel sám,
důvěrník obra, poklad hledaje. Však cíl můj v nedohlednu.

Tak řekl mi: hor sedm, sedm řek. A nereptal jsem, slyš!
Hůl pevnou, důvěru mi dal. Však tu jsem ztratil. — —
A čekám nyní nekliden a chvěji se, ba šílím již
na břehu řeky té, již spatřiv kdo, se mezi živé nenavrátil . . .

PÍSEŇ ŽENICHA.

Zda ty jsi, s kterou setkati se mám
ve chvíli této na lučině žití?
Zda bůh je tvůrcem mým teď nástrahám,
v nichž pro sebe tě hodlám uchopiti?

Do vzdušných hlubin svůj jsem nosil zpěv
jak volný skřivan, srdce v lehkém skoku
mým prohánělo tělem mladou krev.
Tak lehké srdce, bez slz, bez nároků.

Své kouzlo všechno dala příroda
v tvé tělo útlé, ve tvé krásné oči.
Mne oklame a na vše právo dá.
Tvá měkká šlépěj do mé silné vkročí.

A ani nejsi ta, již ve svých snech
jsem očarován jarem, v duši vídal.
Já mhouřil oči vždy a tajil dech.
Jak rost' jsem, svoje představy jsem střídal.

Pták tvoří hnízdo. Zvíře hledá skryt
pro úkol svůj. By zachoval se světu
pro slunce vzchod i pro červánků třpyt.
Já úkryt pro tě ze své lásky pletu.

Ty přijdeš ke mně. Lože bude zvát
nás nevědomým, mnohoslibným pudem.
Života úkol, positivní klad,
zplozenci lidí, lidi plodit budem.

A pozorovat budem v rozpacích
jak z darů země jejich těla vzrostou.
Sestárne země. V stejných vibracích
obnoví tuto historii prostou.

A naše zraky slabost zakalí,
a smrt se bude přibližovat jemně,
pak řeknem, že jsme jiné čekali,
a jiné pro nás připravila země...

RUDOLF MEDEK:

VÍNO.

Přibliž své rty, mé polibky mají chuť
ovoce, jež se ti rozplyne v srdci.
Pokušení sv. Antonína.

Způsobil, že mladší lidè zešíleli.
Walter Pater: Denys l'Auxerrois.

Jednoho dne našli vinaři na „vinicích svatého Šebestiana" u paty dubu, jenž byl předešlého večera rozštípnut bleskem a jenž dosud páchl sírou, mladičkého jinocha, úplně nahého, spícího, se zarůžovělými tvářemi, smavými a jemné pleti, jež se zdála ojíněnou jako plody broskví, ve věncoví rusých vlasů zvláštního ohnivého

lesku, připomínajícího roztavenou měď. Byli udiveni a zaraženi, pohlížejíce naň v rozpacích, neboť v té chvíli jim se zdálo hříchem probuditi ho nešetrným dotknutím. Chvíli se radili, kterak by jinocha opatrně a něžně zbudili, neboť slunce začínalo pražiti a stoupalo k poledni. Světelné paprsky pronikaly listovím do jeho tváří a klouzaly po čele úžasné bělosti, a za chvíli, až slunce stoupne, snad by nemilosrdně spalovaly tyto lehce zhnědlé údy, spočívající v poklidu a v hlubokém spánku jako zázrak, jehož oči vinařů dosud nezřely. Nejstarší z nich radil zavolati pastýře Valentina, nejlepšího hudebníka v širém okolí, který hrával v neděli u řeky na louce tančící mládeži na flétnu, by spícího jinocha zbudil. Pastýř Valentin pásl na blízku kozy, jejichž zvonce bylo slyšeti daleko až k lesu, jenž skrýval zámek bohatého pána, jemuž vinice náležely. Uslyšev volání vinaře, který přiloživ dlaně k ústům houkal napodobuje hlas rohu a zval pastýře, by se přišel podívati na malý zázrak, Valentin sehnal stádo se stráně do houfu a ponechaje ho svému psu, blížil se s píšťalou vinařům. Šeptali v podivu nad spícím hochem.

Uzřev jej, byl jat zvláštní něhou a hlas se mu chvěl, když se dotazoval, kdo by byl a odkud.

„Nevíme ničeho," řekli, „leč je velmi krásný a půvabný jako žena. Slušno by zajisté bylo, oznámiti to našemu pánovi. Neboť nemá oděvu a snad ani nijakého neměl. Možná, že je šílený a že prchl z vězení. A jak je nepodoben všem jiným lidem. Pohleďte na tyto tváře! A ty kadeře se podobají vlasům andělíčků v oknech kostela „Svaté Trojice".

„Nemíním jako vy," pravil pastýř, „neboť pán by ho uvrhl do vězení, protože sám je starý a nenávidí krásných mladíkův. A tento je tak spanilý, že by ho mohl dáti zabíti nebo mučiti ve sklepení a se kochati jeho bolestmi, což by mne i vás naplňovalo hořem, jak myslím. Ale zbudíme jej, přioděјeme svými šaty, dáme mu vína a jídla a žehnajíce mu pošleme jej do jeho domova. Má-li starou matku, způsobí jí radost a my budeme míti na ní podílu. Má-li ve vsi krásnou a nevinnou milenku, způsobí jí rozkoš, nad níž my můžeme se radovati."

A pastýř Valentin, protože žádný mu nikdy neodporoval, neboť znal mnohé tajné věci, přiložil k ústům flétnu a pískal překrásnou píseň, při níž přivíral oči, jako by myslil na květné lučiny u řeky a na tančící dívky, na hluboké vzdechy lesa a na jeho opojné šumění v předjaří, na vůni sadův a růžových zahrad v červenci, na

ticho srpnových nocí, plných vášně, na záříjové stráně pokryté vřesem, na přebujelou nádheru vinic a štěpnic v jeseni a konečně na svoji mrtvou ženu, jež umřela mláda s dítětem pod srdcem, jež měla oči podobné zraku labutí plovoucích v zámeckém rybníku a jež ho milovala. Vinaři usedli na klestí kolem jinocha, jenž znenáhla se zbouzel a otvíral zdiven a polekán oči, neboť se setkal v pohledu s tolika zvědavými zraky, jež pozorovaly jeho nahotu. Když se vztyčil a bázlivě pohlédl na Valentina, jenž umlkl, snažil se učiniti několik pohybů, naznačujících jeho neovědomělý a dětinný stud. Když spal, zdál se býti dvacetiletým; když otevřel oči neurčité, modročerné barvy, zdál se býti mnohem mladší.

Pronesl několik vět, složených ze slov jim známých, však žádný nechápal jejich smyslu.

Vinař Vincent, jenž měl syna rybářem, který, jak mnil, se podobal tomuto hochovi, se tázal, kterak se jmenuje a kde má otce a matku.

„Nemám otce ani matky, nikdo mi neřekl jejich jmena. Já se jmenuji Dionys."

„V klášteře u Svaté Trojice žije učený mnich, jenž také se jmenuje Dionys. Říká se o něm, že píše krásné knihy, jimž my prostní však nerozumíme," řekl jiný vinař, jenž slynul zbožností.

„Proč jsi nahý?" tázal se nikoli přísně Valentin.

„Chce se mi býti nahý, ale nerad se ukazuji lidem. Ostatně jsem včera ztratil svůj plášť. Byl však děravý a jeho trhlinami svítilo na mne slunce matně. Zahodil jsem jej dole do řeky a díval se, kterak nasákl vodou, plynul chvíli a konečně se potrhal o větve vrb."

„V této krajině nemůžeš choditi nahý. Náš pán by tě uvrhl do vězení. Chceš-li, darujeme ti šaty, nejlepší šaty, jež nosíme na mši, a z těch si vybereš."

„Kdo je váš pán?"

„Ten, jemuž patří tyto vinice. My všichni mu sloužíme. Je přísný, ne však zlý. Rád s námi hovoří o úrodě. Rolníky dává mrskati, ale nás nikdy nebije. Jeho zámek je tam v lese, kde vidíš štíhlou věž nad vrcholy stromů. Prochází se tam zachmuřen. Je asi nešťasten, protože nikdy se neusmívá. Neusmívá se ani, když mluví se svojí ženou, která je velice krásná. Zajisté, že ho miluje, ale on nikdy se neusmívá. Takový je. Byl by zlý, kdyby tě zřel zde a nahého. Nenávidí jinochů, nikdo neví proč. Snad měl kdysi syna, jenž ho opustil, snad mu syna zabili ve válce, snad odešel do kláštera a pěstuje včely. Žádný nevíme a není dovoleno se tá-

zati. Chceš-li ujíti jeho hněvu, pojď s námi do vsi, zahal se v tento plášť a hleď se vmísiti mezi nás, by tě nikdo nepozoroval!"

„Lépe bude," děl pastýř, „když odejde se mnou na salaš, která stojí zde na stráni o samotě. Tam jej pohostím mlékem a sýrem po čas, pokud zde bude chtíti zůstati. Potom jej obdaruji a propustím."

„Moje dcera Evička donese ti večer ohnivého vína, bys okusil sladkého daru našich vinic," děl Vincent, „a můj syn Petr přinese ti pečených ryb a svěží zeleniny. Chceme, bys vzpomněl později nás a těchto vinic."

Jinoch naznačoval jim temnými a cudnými slovy dík. Vinaři odcházejíce obraceli se a volali k němu:

„Dobrou noc, Dionyse! S bohem, Dionyse!"

÷

Dionys zůstal v chyši Valentinově. Evička a Petr, děti Vincentovy, přicházívaly každého večera k němu přinášejíce vína, ovoce a jídla a dotazujíce se po jeho dřívějším životě. Dionys odpovídal vyhýbavě a nejistě a bylo pozorovati, že nerad o sobě hovoří. Nikdy jim neřekl, odkud přišel, kde dříve žil a jací byli lidé, s nimiž se stýkal. Nikdy neuslyšeli od něho vzdechu po domově, nikdy nezřeli v jeho očích stesku samoty, nikdy necítili v jeho hlase záchvěvu touhy po lásce ženině.

Evička, která byla mladá a nad to velice půvabná, chodila až k salaši vážiti vody ze studně, z níž pastýř v parných dnech čerpal osvěžení. Přicházela i za horkých odpolední nesouc na ramenou vahadlo s vědry, usmívajíc se pod šátkem rudých barev, jenž skoro úplně halil její tvář. Dionys jí pomáhal, rděl se toče rumpálem a spouštěje okov.

Pak usedali na chvíli do stínu olšoví a vypravovali si mnoho podivných a pošetilých věcí. Evička naslouchala Dionysovi proto, že jeho hlas se podobal hudbě potoka, tichl chvílemi a zase zněl jako náraz proudu na hladké kameny. Když se tkla jeho ruky, vždy čisté a růžové, byla pohnuta; nakláněla se k němu často nevědomě a když jejich hledy se setkaly, odvracela svůj obličej ve zmatku. Dionys však toho nepozoroval a zdál se jasně klidným.

Jednoho večera jí pravil:

„Viděl jsem dnes ženky v lese. Zašel jsem do bučin, kde pastýř sbírá bukvice, bych mu pomohl. Dav dívek s vlajícími plavými vlasy se zjevil na mýtině a tančil. Byly nahé, ale mně se

zdálo, že kol nich se chvěje mlžná pára. Plížil jsem se kradí a houkl jsem, jako když volám na ozvěnu. Zmizely a mně bylo pak smutno."

„Proč ti bylo smutno, Dionyse?"

„Nevím. Snad jsem toužil státi v jejich kruhu."

„Říká se však, že jsou jinochům nebezpečny. Slyšela jsem, že čerpají krve z jejich těl. Střez se!"

„Neublíží mi. Zrobil jsem si nástroj z rákosu a z kůry vrb. Má více tónů než flétna Valentinova. Dovedu na ní zahráti nejkrásnější a nejsmutnější píseň. Budu jim pískati k tanci."

„Oh, nečiň toho! Les jest tajemný a za noci pln kouzelných mocí. Můj zpovědník vypravuje, že to vše jest dílo ďáblů, kteří berou na sebe svůdné podoby, hříšné, ale vábivé neřesti provozují, by zlákaly srdce křesťanů k peklu."

„Tvůj zpovědník nikdy neviděl ani vil ani hamadryad. Snad se mu zjevovali v komnatě faunové a kentauři, páchnoucí odporně jako kozlové. Ale kdyby viděl vílu pramene, již jsem zřel oné noci, po níž našli mne vaši vinaři zde, uvěřil by, že ji seslal Bůh, který jest všemohoucí, by chránila vody a tančila v lese. I já jsem viděl kdysi fauny, ale nebyli zlí a pískali na dutě znějící flétny z rákosu. To bylo v jeseni, kdy severní větry vály se strnisk na pastviska a jim bylo snad zima, neboť byli opelichaní a vypadali choře."

„Nechtěla bych viděti fauna. Jeho oči jsou jistě strašné a nestoudné."

„Ne vždy. Neboť ke konci jeseně se stávají truchlými a dalekými. Miluji je všecky, fauny i kentaury, jichž kopyta zní o zemi jako údery kladiv. Miluji také nymfy a divoženky, když tančí za slunovratu na mýtinách. Miluji les a pole a pastviny a vinice."

„Mají vinice také své víly?"

„Ano. Žehnají za noci hroznům, chrání květů od studených větrů svými plášti pavučinovými, když se zapalují hrozny srpnovým sluncem, přicházívají o polednách neviditelné, když vinaři spí ve stínech révy, by svým dechem ojínily brunátnou úrodu. Když hrozny pukají zralostí a vydávají opojnou šťávu, přicházejí pro skrovnou odměnu, pijíce žhavými rty. Chceš-li, přijď ke mně této noci, půjdeme spolu tiše je zříti, tiše, bychom jich nerušili a nezaplašili od našich vinic."

„Bojím se však. A můj otec mi nedovolí. Sám se bojí jíti v noci na vinice. Vypravuje, kterak měsíc zsinale svítí po cestách a vzbuzuje přízraky v listoví révy.“

„Proč bys se bála. Budu s tebou!“

„Přijdu tedy. Proklouznu za tmy jako myška třeba nejmenší skulinou. Přijdu ještě před půlnocí, neboť ty budeš se mnou!“

*

Evička přišla této noci a pak každé noci následující. Procházeli se po cestách mezi řadami keřů, slézali stráně a pili ze studánek. Krásní dnové pozdního léta prchali, slunce umdlévalo, na stromech zrálo bohatství ovoce. Úroda na vinicích toho léta slibovala velikou sklizeň, jíž po časy ani staří vinaři nepamatovali. Kteří z nich znali Dionyse, říkali mezi sebou, že Bůh jim seslal dobrého ducha v podobě krásného jinocha, jenž chrání vinic a způsobuje, že hrozny vydávají sladší šťávy než za let minulých. Zrnka révy nabyla velikosti kulatých sliv a jíní na nich bylo modravě matné jako oblak; po celém kraji zavládla radost. Proslýchalo se dokonce, že zámecký pán se usmívá a mladá jeho žena že pojídá nové hrozny s rozkoší každého večera před spánkem, po němž vstává den jak den krásnější. Mnichové od Svaté Trojice slíbili průvod děkovný, jehož měl celý kraj se súčastniti v slavnostech a radovánkách. Zámecký pán nařídil, by při prvním dnu sklizně se konaly hostiny pro chudé, jimž má býti přáno vína do sytosti.

Jedné noci, kdy po parném dnu přicházející jeseně zrála réva zázračným kvapem, procházel se Dionys s Evičkou spícími vinicemi, kde vládl klid a jas žhnoucího úplňku. Vše bylo ozářeno siným světlem, rudnoucí listy révy se leskly rosou, zavlažovací potůčky zurčely kypícím proudem. Vzduch se chvěl nad nimi jemnými mlhovinami jako stříbrný prach, jejich dlouhé stíny splývaly v mohutné kontury, připomínající Evičce sousoší z klášterní chodby, značící svatého Jana Těšitele s Marií Sedmibolestnou.

Dionys vyprovodil Evičku na konec vinic, kde usedli na chvíli oba pod vzrostlý keř vinný, jehož hrozny se dotýkaly jejich tváří a vlasů.

„Přinesla jsem pohár,“ pravila dívka s úsměvem zcela radostným, „bys mi dal píti vína, jež jsi sám vypěstoval, Dionyse. Zdálo se mi dnes, že's mi dával píti z tohoto poháru vína ohnivě červeného jako jsou rubíny v zlatohlavu naší paní. Bylo to víno opojné, jehož jsem dosud nikdy neokusila. Hle, zde sedíme pod keřem,

jejž jsi vždy zvláště ošetřoval. Vytlač mi z hroznů jeho víno do této číše, by se mi naplnil sen!“

„Mním, že toto víno nebude sladké tak, jak jsi o něm snila,“ děl tiše Dionys, a vtlačil obrovský hrozen do poháru, přikryl révovým listem a stiskl dlaní. Šťáva syčíc plnila číši po okraj, načež zbaviv vína zbytku hroznu, podal je Evičce.

Dívka okusila a vrátila Dionysovi, který pil zbytek, volně a chvějnými rty. Víno bylo husté a barvy ohnivě červené, zbarvilo jeho ústa rudě a učinilo je žádostivými.

„Dej mi píti tohoto vína s tvých rtů,“ řekla Evička, dívajíc se na jinocha opojena.

Přiblížil k ní svá ústa, zrudlá jako pivoně, a ona pila jeho polibky cudným a zmateným duchem, nevědouc, že v jejím srdci rozkvétá plamenný květ, jehož vůně ji naplňovala slastí.

Setrvali tak chvíli v polibcích, hledajíce se svými prsty v něžných dotknutích.

„Oh, tvé víno jest opojnější než to, o němž jsem snila. Jaký to půvab jde z tebe, který máš vlasy kučeravé a zářící jako zlaté rouno, tvé dlaně jsou měkké a rty krvavé. Budu dnes mysliti na tebe a po všecky dny ostatní, na tvé teplé tělo, jež hřeje jako vyhřátý mech za leta na lesních pasekách. Odejdu od tebe teď s rozkoší v nitru, bych na svém studeném loži o tobě slyšela zpívat vlastní srdce . . . Dobrou noc, Dionyse!“

✠

Když se vracel Dionys opuštěnými vinicemi k salaši Valentinově, uslyšel proti sobě dusot kopyt. Domnívaje se, že je to kentaur, skryl se v husté révoví a čekal dychtivě. Nebyl to však kentaur. Vstříc mu přijížděla na černém koni úplně bílá žena, oděná průsvitným šatem, její štíhlé nohy visely mdle a něžně s boků zvířete, její sněžná ruka objímala jeho šíji a její žhnoucí zrak zřel přímo na místo, kde byl skryt Dionys. Zastavila koně, seskočila a dívajíc se upiatě do křoví, děla tlumeně:

„Zřím dvě žhavé oči jako zapadlé a dosud žhnoucí hvězdy. Vím, kdo jsi! Pověst o tobě došla k mému sluchu. Jsi duch těchto vinic, prý krásný a mladistvý, skvoucích údů jako uzrálé ovoce. Tvá ústa prý usmrcují svými pocely srdce slabá a duchy nejisté. Milují a zbožňují tě, ač prý nikdo tě neviděl, by neodešel od tebe s duší poblouzněnou. Já však tě chci zříti, neboť náležíš mně jako mi patří všechny tyto vinice, jichž jsem paní. Zjev se, neboť se chvěji touhou tě spatřiti, žádám si tvých polibků a tvého těla!“

✠

Dionys vystoupil z křoví pomaten. Díval se na ni zrakem užaslým. Vztáhl proti ní ruce, s nichž se svezl šat pastýřův a obnažil je v růžovém rdění.

„Nehleď na mne mrazivě, synu pastevcův! Oh, říkali mi málo o tvém kouzle. Jak málo mohli mi pověděti oni, prostní! Ale já tě zřím nyní sama, kdy svítí na tebe měsíc; podobáš se malému pastevci z Arkadie, plnému radosti. Hopkuješ po stráních a sháníš pastýřům kozy, zpíváš večer písničky u ohně a nasloucháš vesnickým hochům, kteří ti vypravují o orbě a sní o svých dívkách; nebo jsi tajemné zjevení, nástroj Satanův, jejž seslal pro potrestání mne a shlazení přemíry mých hříchů? Kdo jsi?"

„Dionys."

„Dionys! Jsi bůh? Neboť lze ti býti bohem, když tajemné zrání vína je tě poslušno? Oh, zřím tě a vím, že jsi sladký jinoch zraků bezelstných a nevinných úst. Pojď se mnou! Vezmi uzdu mého koně a doprovoď mne do zámku, neboť jsem zabloudila. Nehleď na mne s děsem a říkej mi „Heleno!", neboť tak se jmenuji. Je to krásné jméno a muži při jeho zvuku blednou. Cesta není daleká a obdržíš odměnu, za niž můžeš koupiti svému otci sváteční roucho a své milence korálový náhrdelník, jejž bude nositi ke zpovědi. Sám obdržíš dvě holubice mléčně bílé s červenýma očima!"

Dionys se chápe uzdy koňovy a mlčky kráčí vedle. Chvílemi vzhlíží bojácně a plaše k bílé paní, jež je překrásná. Její oči jsou modré a zdají se býti nevinnými. Připomínají barvy kosatcu.

Opustili vinice a měsíc ozářil lučinu. Dionys kráčel opatrně úzkou stezkou, stoupající k lesu. Dech sosen vyšel mu vstříc. Pojala ho bázeň. Zdálo se mu, že jeho ruce jsou přikovány k uzdě; kůň táhl ho za sebou, že chvílemi se dotkl šatu ženina i jejích nohou. Mlčeli oba, ale chvěli se. Na zámecké římse se procházel páv, jenž připadal úplně černý. Vítr čechral jeho chvost. Nádvoří bylo tiché a mrtvé. V koutě dvora byla stáj, kde hořelo matné světlo. Tam pokynula jinochovi Helena, by uvázal koně. Když se vrátil, uchopila jej v zápěstí pekelnou silou a táhnouc jej vzhůru po schodišti šeptala v jeho ucho tlumená, horká a šílená slova.

Dionys slyšel pouze:

„Bláhový, nad nejsladší a nejopojnější vína tvých vinic jest víno mojich úst!"

*

Valentin té noci neucítil vedle sebe na loži teplého těla jinochova a bylo mu hořko, když procitl. Toho dne byla slavnost sklizně a lid ve vsi chodil ve svátečních šatech. Slunce svítilo jasně

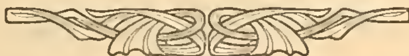
na zlaté hřebeny strnisk. Dívky sbíraly od časného jitra pozdní květiny na louce a vily věnce. Evička byla mezi nimi a zdobila veliký věnec z růží znachovělým listím javorův a ostružiní. Odpoledne se měl konati průvod vinicemi, bacchická slavnost plná šíleného rozpustilství, při němž měl býti vzdán hold Dionysovi. Leč žádný ho nenalézal. Při poledních úderech zvonů se bral průvod nejširší stezkou uprostřed vinic za hluku hudby, jásotu mladých, kteří zpívali již skoro zapomenuté písně o víně, o pohanských bozích znovu, objímajíce se v povyku a v opilém třeštění. Evička jediná šla tichá a zdálo se, že pozbyla rozumu; její oči byly kalné a řeč podivná. Když přišli k poslednímu keři, jejž vypěstoval sám Dionys a pod nímž seděl poslední noci s Evičkou, zastavili se všichni v úžasu. Stál zde Dionys s očima vyhaslýma a popleněnýma, s šedou tváří bez jasu, bědný přízrak hoře. Zíral na ně vteřinu a pak plaše a hbitě se obrátil a prchal přes zorané brázdy do údolí k řece, přeběhl po můstku a zmizel v březovém háji.

*

Od té chvíle nikdo ho v kraji nespatřil. Vzpomínali na něho v zimních večerech, zda se nestal kořistí vlkův a šakalů. Vincentova dcera Evička, jež se zbláznila, chodívala i za zimních večerů na vinice. Kdosi slyšel ji lkát jedné noci:

„Byl jediný a já jej milovala!“

Poslední slovo opakovala s tvrdošíjnou setrvačností.

MIKULÁŠ ALEŠ.

(Dialog o umění.)

„Nikdy jste neuvažoval, kolik je v našem malířství neživého hřbitovního kvítí?“

Nerad uvažuji o tak nehezkých thematech.

„Vždyť to jsou právě nejkrásnější zjevy, které nemají kořenů v naší půdě a podobají se svým půvabem květinám dělaným nebo jinde utrženým a proto vadnoucím.“

Snad je kouzlo v jejich marnosti, ale kdo miluje umění, vyrůstající organicky z tvůrčí nutnosti a dozrávající v zárodky příštích podnětů, je před ním chráněn.

„Jenom kde najdete u nás takové umění, na kterém by ani jediný výhonek nekvetl na plano?“

Z umění Alešova budu brániti proti vaší skepsi každou čárku.

„Zapomínáte patrně, že Aleš je malíř romantického směru, který je prosáklý vůní hřbitovního kvítí.“

Křivdíte romantismu. Je takový, jací jsou jeho vyznavači, v slabých duších chorobný, ale v silných zdravý. Byly časy, kdy hesla romantismu zněla kovově jako polnice k útoku.

„Ach, to jsou už tempi passati, když byl romantism mlád.“

Nic nestárne v duších geniů. Marastická ochablost romantického směru ve tvorbě jiných činí ještě podivuhodnějším jeho mladistvé vzepětí v díle Alešově. Ve všech jeho liniích tepe prudká krev, dychtivá života, a vzpínají se bouřlivé myšlenky, připravené rozletět se za dobrodružstvím. Někdy ve slunečné chvíli roztaje celá ta expanse v teplý úsměv, jindy v soumračných náladách ztrne v závratný smutek. Ale vždy je v jeho obrazích ať už ztajena nebo vyslovena bezměrná náruživost a vzdorovitost vůči rozšafnému chlácholení filistrů, které činí Alešův romantism tak mladým, že žádný jiný nebyl mladší.

„Nevěřil bych té svěžesti Alešova směru tak lehce. Mnoho degenerovaného lze maskovat gestem a pósou. Přihlédnete-li blíže k jádru jeho tvorby, shledáte, že buď v ní vůbec není kolorismu, nebo je to kolorism rozumový.“

Nevím, jaké útoky ještě pronesete, ale tento je jistě nejméně spravedlivý. Že se o Alešovi koloristovi valně neví, je zaviněno neupravenou funkcí umění v českém životě. Druhotný kolorism, pramenící z intellektu, vyskytuje se u velkolepého typu kreslířů založených klassicky bez romantické náruživosti. Charles Baudelaire zjistil ve svých kritikách takový anomální kolorism na Ingresovi. Kdo by chtěl jej hledat v našem umění, začal by pravděpodobně u Maxe Švabinského. Kdybychom však chtěli v řadě světových typů malířských hledat analogon pro Aleše, zjistili bychom, že koloristicky podobá se Delacroixovi, ovšem nikoli epigonsky, nýbrž podobnou strukturou schopností. Není vůbec logické hledati nedostatky v Alešově kolorismu, poněvadž barevná soustředěnost, která k tomu svádí, je v rovnováze se soustředěností liniovou, s níž úzce souvisí.

„Tu barevnou a kresebnou soustředěnost je možno s hlediska méně příznivého nazvat technickou chudobou.“

Je lhostejno, nazvete-li onu vlastnost ekonomičností nebo primitivismem. Dobrovolná chudoba v technice není pro výtvarníka

hanbou. Dokonce odlišují se jí dnes ti, kteří věří v ryzí umění, od těch, kteří věří v pouhé zevní cetky.

„Ryzí umění představoval jsem si vždy jako vzácný zázrak, který je viditelný jen několika nejlepším očím, zatím co všechny oči filistrů a hlupáků zůstávají pro něj slepými. Chce-li Aleš býti srozumitelný každému a za každou cenu, vydává se v nebezpečí, že stane se vulgárním."

Žádný z našich malířů není pochopen tak málo jako Aleš. Většinou se cení docela relativně, jen tak jako zvláštní druh umělce pro domácí potřebu. Kdežto na jiné slabší malíře jsme hrdi jako na svou mezinárodní representaci, o Alešovi předpokládáme, že by v něm nikdo cizí nenalezl zalíbení a ceny. To je udavatelem, jak efemerní rysy jsme dosud na Alešových pracích uviděli.

„Zdá se, že Aleš sám si připravil osud takového umělce pro domácí potřebu, neboť dusledně vychází davu vstříc volbou motivů z oblíbených národních písní a vkládáním favorisovaných ornamentů z národního vyšívání do ozdobných výplní na svých listech."

Není to docela žádný ústupek davovému vkusu, když Aleš volí motiv z lidové poesie a dekoruje jej prvky z lidové ornamentiky. Je to setkání dvou uměleckých světů na dně jejich společného pramene. Mezi Alešem a anonymními pracovníky lidového umění je svazek tvůrčí kongeniality. Zpěváci lidových písní nebo vyšívačky lidových ornamentů jsou jiskry vykřesané z téhož křemene umělecké nutnosti jako Aleš. Jak jim tak i jemu je umění ukojením žízně po kráse, kterou krušný všední život vznítí, ale nedovede ukojit.

„Ničím však není postaráno, aby Alešovo umění v tomto vztahu nezůstalo torsem. Z lidové poesie neobsáhne nápěvu a při ornamentice pouští se zřetele povahu jeho prvotního materiálu."

Nelze pohlížeti na písně a ornamenty jako surovinu a na obrazy Alešovy jako jejich zpracování. Aleš zdědil prvky lidového umění jako legitimní dědic anonymů, kteří šli za uměním právě tak prostě, vroucně a maně jako on. Jediným příkazem pro něho je, nezakopávat takto zděděné hřivny, nýbrž rozmnožovat ji v bohatství vlastní tvorby. Je radost pozorovat, jak plně rozvity jsou u Aleše představy národních písní a jak směle dopovězeny jsou zkratky lidové ornamentiky.

„Přece však to vše zůstává uměním nedefinitivním, protože nevychází ze stadia improvisace. Veliké umění nesmí chtít zůstati

skizzou. Nemáte na celém Alešovi trochu pevné vůle vykrystallovat v obrazech v každém směru hotových. Jeho sgrafitta mají paradoxní půvab, neboť je v nich sloučeno velmi stálé provedení s duchem improvisace. Na velkých obrazech ve foyeru Národního divadla ztroskotal tento improvisační duch Alešových návrhů ve styku se solidním uměním Ženíškovým."

Jedno je při každé improvisaci jisto: že ani nemůže být jinačí než přirozená. Ostatně není také improvisací, když krystalluje drahokam, a není improvisací, když rozkvete růže? Jen zákonnost a vyvrcholující akcent činí lidská díla definitivními a nikoli všechny ty marnosti, které byly vynaloženy. Aleš se rozvíjí nejkrásněji spontánním vzrůstem, jaký byl kdy zaznamenán. Nejen když kreslí, je organický, ale i když píše iniciály a texty. Každá stránka je tak přirozeně pokryta tahy jeho ruky, jako louka kvítím.

„Proč mluvíte o Alešově organičnosti jako o osobní zásluze? Lidově zabarvený umělec rozpřádá prostě, co je v jeho talentu uloženo z uměleckého bohatství dlouhých generací, které i jeho technikou měly co pověděti, ale nuceně mlčely."

Což všichni ostatní nemají v žilách stejně krev předcházejících generací a v ní všechny ty nevyslovené zázraky umělecké? Jestliže právě Aleš jest vyvoleným, který ony zázraky uskutečňuje, jest jím pro svoje osobní vlastnosti, a myslím, v první řadě pro svoji ryzí víru v umění. Jeho spontánnost a organičnost jest reflexem jeho vroucí a podvědomé víry v umění vyznávané nikoli slovy, ale prací, pomíjející všechny neumělecké zbytečnosti, které tolik jiných svádějí.

„Škoda, že dnes již ani taková víra nepřenáší hory! Snad by i nás přenesla z umělecké ubohosti."

Mohl jste pozorovat, že Aleš koná podobný zázrak denně a po všech našich krajích. Již od svých mladých let přenáší svou prací hory neporozumění a přibližuje celý národ nejdražším pokladům.

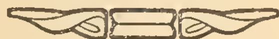
„Linie jeho uměleckého vývoje až do stáří je opravdu velkolepá. Ale zdá se, že je to parabola opsaná jen setrvačností jeho technických kvalit, která pomalu ale jistě se snižuje."

Naopak, jsou to právě zevní okolnosti a technika, které snižují linii Alešova vývoje, kdežto vnitřní napětí její zůstává na stejné výši. Jest to největší ironií Alešova osudu, že on — grafický talent par excellence — nesáhl vůbec na původní grafické techniky. Tak stal se život jeho umění v národě závislým na technikách reprodukčních. Dokud mezi těmito převládal řemeslný dřevoryt, nebyla Alešova linie ještě okrádána o veškeru svou původní pružnost.

Dnešní tiskařská clichés však podávají namnoze z Alešových prací pouhé praeparáty bez života a kouzla. Neblahý vliv prostředí, které si Aleše zamilovalo a jako svého miláčka jej vraždí, nepůsobil tak v sujetech, jak se obyčejně mysli, nýbrž právě naopak v technice.

„Kolik asi bodrosti bylo k tomu třeba, aby umělec snesl pohled na své zmařené práce, které po tisku vypadají jako kvetoucí stromy po jarním mraze! Umělec křehčího charakteru byl by jistě došel k tragickému konfliktu s prostředím, a jeho umělecká smrt by byla krásnější než jeho umělecký život."

Kdo tolik věří v umění jako Aleš, dovede s klidem a s hrdostí vyčkat každého boje na výši svého umění jako na vrcholu pevné tvrze. Nikdy nebyla v umění tak vzácnou klidná víra, která se nevzdává, jako dnes. Proto budoucnosti, která uvidí Aleše sub specie aeternitatis, bude klidná víra jeho rytířským štítem, a nebude štítu, který by došel větší cti.

 FEUILLETON.

DVOJÍ POESIE.

Prvá je známá: snad je to rozkoš a snad bolest, vždy však krajně egoistická. Tak intensivně žije básník svůj sen, že je mu posléze skutečností jedinou. Z jeho tvůrčího zasnění nevyruší ho hluk ulice, zloba davu, děs katastrof. Žije v době a přece mimo svou dobu. Nad jeho snem, který zrodí krásu, čteme hrdé N o l i t a n g e r e! Co chcete s rmutem dne, zápasem tříd, s útrapami raçy? Jeho účast zlomila by křídla jeho vzletu; jeho porozumění rozbilo by dveře hrdé jeho samoty. A ta je mu potřebou pro jeho krásný sen. Takový básník dovede žíti všední nějaký život z nutnosti. Ale nevěřte, že je to pravý život; jedinou jeho touhou je uniknouti žaláři. Jeho sen je jeho osvobozením.

Je však také jiná poesie. Poesie aktivní účasti proti poesii hrdé isolace. Neprchá před dobou; nestíhá ji povznešenou kletbou: jde v ni a zápasí s ní. Dráždí ji nedosažitelně a neproveditelně. Sen, myšlenka stačí prvé; ale poesie akce nespokojuje se snem a myšlenkou. Vede zápas snad donquijotský, jistě málo vděčný. Je si vědoma zákona souvislosti. Chce strhnouti svým lyrismem, hnáti svým élanem ku předu. A její úkoly rostou a její obtíže rostou. Poesie prvého druhu je úctybodná, nese-li plody; nemá-li však národ poetů druhé kategorie, třikrát mu běda!

Nejsou těmi poety vždy ti, kteří píší verše; snad to nejsou vůbec spisovatelé. Své dílo tvoří denně, strhujíce svým vzmachem, budíce línou mysl a ospalou odvahu. Vede-li se boj o svobodu, jsou jeho ztracenci; bojuje-li se o pokrok, jsou v prvé řadě a nesou všechny rány.

Lyrik bez národa, toť něco, co lze připustiti, ježto jsme to viděli. Ale

národ bez lyrismu, toť něco, co sice vidíme též, ale co bychom připouštěti neměli. Jeť to něco neskonale truchlivého, odumírajícího, k smrti nudného. Takový národ s morálkou schopnou placení může prozatím dobře prosperovati. Jeho hospodářství je snad obstaráno dobře. Vše se stane, co může učiniti rozum; ale rozum nemůže vše učiniti v životě národů. Národ bez lyrismu stůně těžkou organickou chorobou, s příznaky po desítiletí snad málo znatelnými. Ale choroba vypukne svého času a přivodí katastrofy.

Národ, který rozešel se s lyrismem a propadl suchému racionalismu, ztratil mocný impuls životní. Osobní prospěch je zajisté něco, co má svůj význam. Zájem budí akci zdánlivě stejně jako vzmach myšlenky a vzmach citu. Zdánlivě. V skutečnosti nic velikého ani v životě jednotlivce, ani v životě národů neprovede se bez silné vlny lyrismu. Národ suše kalkulující propadl svému osudu. Schopnosti v něm leží ladem a zakrňují. Síly jeho se nevyužívá, užívá se pouze jeho kapitálové schopnosti. Ale kde není napětí národní energie, těžko se čelí soutěži zdatnější. Veďte zápas národa, neschopného lyrismu, s národem, který je ho pln! Podivné budou konce zápasu.

\+ \+ \+

Lyrism díla dívá se s jakési výše na lyrism akce. S takovým pocitem asi, s jakým se dívá dobrý hospodář na marnotratníka. Lyrism akce dívá se časem velmi odmítavě na snílky, tak málo dávající své době a tak mimo její zápasy.

Oba lyrismy si křivdí.

Jest zajisté krásné moci si říci v chvíli účtů: vyplnil jsem dobře svůj čas. Neztratil jsem ani vteřiny, nevyplýtval jsem nic ze své energie. Snil jsem, odvrácen ode dne; ale hle, zde jsou plody mého snu. Nepřizná budoucnost, že dílo, jež zde je, vyvážilo zmatky času, jeho bludy, jeho šarvátky a malé boje? Nepřizná budoucnost, že mé dílo mnohem více je výrazem této doby (neboť není, třeba bychom utíkali, možno utéci své době!) nežli vše, co podala její zaujatost a její krátkozrakost?

Nekárám hrdost prvého lyrismu, dá-li plody, je-li produktivní ve svém oboru. Hrdost jeho je pak hrdostí opravdu vykonané úlohy. A každý život, který vyplnil všechny své možnosti, byl žit dobře.

Ale hledí-li lidé tvůrčí oekonomie s jakýmsi despektem na poety, přecházející od díla k akci, nutno přiznati, že také lyrikové akce mohou pro sebe chrániti svou hrdost. Ano, mohou říci, ztratil jsem čas, rozdávaje sebe své době. Ale kolik pramenů vytrysklo mým dotekem! Kolik slepých bylo by zabloudilo beze mne! Kolik zapadlých v prach a také bláto dovedl jsem vyzdvihnouti, snad na okamžik pouze, ale na jaký okamžik! A posléze, máte-li vy všechnu krásu a jste-li jí hrdí: není také krásou, kterou lze býti hrdým, vědomí, že jsme promluvili, kde všichni mlčeli, a hájili, co všichni opustili?

Viktor Dyk.

LITERATURA.

ZIKMUND WINTER †.

V referátě o Wintrových „Starých Listech“ napsal O. Theer: „Kdykoli se mi dostane do rukou některá z knih Zikmunda Wintra, je mi, jako bych hleděl na obraz starých holandských mistrů: starodávná zákoutí, usedlý život měšťanský, rodinné interieury, rušný hluk „hostěnic“ četnými „piteli“ navštívených,

mnoho humoru a nemálo smutku.“ O. Theer neměl nepravdu; holandské existuje v díle Wintrově; láska k životu a všem jeho manifestacím zatlačovala u Wintra kritiku života. Co dodává zvláštní chuti umění Wintrovu (a jmenoval bych jedním dechem s Wintrem jiného českého Holanďana, H. Schwaigra), je dobová distance, která dělí oba umělce od země a lidí jejich snů.

Nechci zde rozváděti svou thesi, nechci dokazovati, v čem sbližují se a v čem se rozchází díla obou jmenovaných; zůstane však naznačená příbuznost jednou z psychologických záhad nového našeho umění. Proč právě u nás zvláštní disposice příbuzná při nepopíratelné raçové odlišnosti? A jakým zázrakem dovedl pozdní sen tvořiti příbuzně s bezprostředností chvíle, fikci nahradit silně chápanou a silně žitou holandskou reálnost?

Mnoho je podivuhodného v životě zesnulého. Jeho celý vývoj především. S tvrdošíjnou a tuhou energií Winter pracuje. Ne v skocích, ale krok za krokem jde ku předu. Skoro byste řekli z počátku, že bude jeho údělem povrch. Že spokojí se kostumem pro nepohnuté a lhostejné figuriny. A že mu stačí, bude-li moci opříti každé slovo a každou frázi svými archivy. Že bude spisovatelem, který archaisuje, ale netvoří.

Při vší své lásce, kterou lnul k periodě předbělohorské, při horlivém studiu a vytrvalé práci tato část díla Wintrova neuspokojí plně. Pro vědce, marně hledajícího methodu, bude toto pêle-mêle málo spolehlivou i jako pramen belletrií; pro belletristu bude to věda, archiv, který chce býti novellou.

A přece tento vývoj nezastavuje se a nezakrňuje. Rys prvé periody, rys náhodnosti, ustupuje stále více účelnosti. Vidíme jasněji se rýsovati před sebou Wintrův cíl; můžeme sledovati jeho dorůstání.

Uvážíme-li, že Winter dosti pozdě literárně debutuje, docházíme k jinému paradoxu. Typická Wintrova díla, pravý Winter dozrává před našimi zraky ve věku, který tak příliš často u nás v Čechách nelze zváti produktivním. Snaží se stále býti spíše malířem nežli soudcem; ale jeho postavy figurinami už nejsou. Překvapí nás podivným slovem, podivuhodnějším činem, který svědčí, že z pilného sběrače materiálu, z archaisujícího povídkáře nepozorovaně vyvinul se umělec. Z této periody vzniklo několik prací trpce hřejících, jako staré víno; několik prací, kde těžko říci, líčí-li se v nich přesně minulost, ale kde snadno říci, že líčí život. Miluje tehdy lidi prosté heroismu; ty vlastně vždy spíše miloval. Přímočará hrdinnost vymykala se jeho zájmu jako vše příliš přímočaré. I on byl z těch, kterým je bližší Jeronym se svým váháním nežli Hus se svou trvalou pevností. Leč ani Jeronym nebyl rek svého srdce. Vytýkali mu mistra Kampana, který dovede býti svědkem pevné smrti, aniž by pohnula k pevnému životu; ale Kampanus, není to trochu Winter sám? Bytost příliš milující, příliš chápající lidské a příliš lidské, bytost, kladoucí život nad ideu? A vlastně i Kampanus byl v lecčems Wintrovi příliš officielním; Bílá Hora pak byla pozadím, příliš tiživým. Nevíme, pokračoval-li Winter v díle Kampanem zahájeném; tolik jisto, že z dosud veřejnosti známých děl Wintrových umělecky nejhodnotnějších je několik novell, jejichž hrdiny (lze-li užít takového slova) jsou dobrodruhové, ale ne již holandští, zcela čeští dobrodruhové, šibalové a příliš šťastni ve svém šibalství, lidé trochu bídni, trochu ubozí, vždy však vskutku lidé.

✠

Ze všech spisovatelů českých, kteří líčili dobu Rudolfovu, pronikl ji Winter nejvíce. Ostatní ji příliš odsuzovali; ostatní se příliš rozhorlovali. Ale Winter neodsuzuje, neboť příliš chápe, nerozhorluje se, neboť má svůj sarkastický úsměv. Nechce býti vychovatelem, nechce býti karatelem; nikdo z historických spisovatelů nemá tak málo předsudků jako on. Že by však byl indiferentní, nevěřte. Křivdili byste tomuto milenci zašlých věcí a zašlých lidí, milenci přítomného národa. Zřídka kdy, ale přece časem vybije se jeho láska a nenávist v stručné větě, ve Wintrovsky jadrné poznámce. Nevěřte jeho lhostejnosti, je to pouze kázeň!

Tento muž je mrtev a jest nám želeti jeho odchodu: odchází v době, kdy jeho slova zněla nejhlouběji a v době, kdy by dovedl ještě mnohé říci. Snad dosáhne mrtvý popularity, která nebyla údělem živého. Zikmund Winter měl více než popularitu: měl úctu všech, kteří ho znali.

Zikmund Winter je mrtev. Nebyl z nás, ale nebyl nám cizí. Tři čtvrti roku tomu, co odevzdal Jaroslavu Kamprovi, který jako on miloval minulost, jednu ze svých posledních prací pro „Lumír": byl to článek o umění malířském u nás před Bílou Horou. Mně, píšícímu pro „Lumír" těchto několik chvatných a nedostatečných řádků, jest vzpomenouti Wintra jako přispěvatele „Lumíra". Zikmund Winter miloval minulé, ale neuzavíral se přítomnému. Nebyl z nás, ale měli jsme ho rádi.

Viktor Dyk.

LÉON DIERX (1838—1912)*. Ještě v neděli, dne 9. června, při odhalení pamětní desky v Rue de Rome na domě, kde žil Mallarmé, recitoval Léon Dierx naposledy svoje verše. Dva dny na to ten hrdý, krásný, bělovlasý stařec odešel sám, a všichni, kdož milují čistou poesii, stojí skloněni v úctě nad jeho hrobem. Všechna literární mládež Francie milovala Dierxe. Ač původem parnassista, neměl mramorové ztrnulosti svého rodáka a přítele Leconta de Lisle. Byl měkký a dobrý a jeho poesie byla mládeži bližší. Pyšný titul „knížete básníků", který mu mládež udělila po smrti Verlaineově a Mallarméově jakoby tížil tichého a mírného starce, který po dlouhá léta snil svůj sen krásy nad zaprášenými fascikly v expeditu ministerstva vyučování. Nemiloval hluku, nemiloval okázalosti, ale když se ocitl v kruhu mládeže, která ho zbožňovala, zazářily mu oči, ušlechtilá hlava jemných stříbrných vlasů se zvedla a zvučným, trochu zlomeným hlasem recitoval rád svoje verše, zvučné a nádherné, ale když zazněl potlesk, usedal zase, trochu zmaten projevy nadšení. Tak jej vidím, jak jsem jej spatřil přede dvěma lety na literárním večírku, pořádaném na poctu tehdejších laureátů Goncourtovy ceny, bratří M. A. Leblondů, v bílém sále Café Voltaire, sedícího mezi mefistofelským J. H. Rosnym a živou a veselou Mme. Rachilde, dobrého, mírného, snivého starce . . .

Byl z nejčistších a nejušlechtilejších básnických duchů na konci devatenáctého století, napsal o něm C. Mendès. „Poesie jest přirozenou funkcí jeho duše a verše jediným možným výrazem jeho myšlenky. Žije ve věčném snu krásy a lásky . . ."

* Autor „Sevřených rtů" (1868), „Slov přemoženého" (1871) a „Milenců" (1879) narodil se na ostrově Bourbonu (Ile de la Réunion). Je zajímavo vzpomenouti, že z malého ostrůvku v indickém oceánu zrodili se francouzské literatuře Parny, Bertin, Lacaussade, Leconte de Lisle, Dierx a bratří M. A. Leblondové. Jaroslav Vrchlický přeložil z Dierxe v Moderních básnících francouzských 10 ukázek. Francouzsky psanou studii o Dierxovi uveřejnil F. Žákavec v programu karlínské reálky r. 1911.

Léon Dierx dožil, ale věčný sen lásky a krásy žije dále v jeho poesii.

H. Jelínek.

J. J. ROUSSEAU. Dne 28. června vzpomínati bude celý vzdělaný svět dvoustého výročí narození Rousseauova. Francouzská vláda chystá se oslaviti muže, jehož myšlenky byly tak mohutnou složkou k vytvoření demokratické republiky. To zavdalo podnět k prudké a zajímavé debatě ve francouzské sněmovně. Maurice Barrès prohlásil, že bude hlasovati proti úvěru na oficielní uctívání autora, před jehož básnickým dílem má sice úctu, ale jehož myšlenky zplodily revoluci a jsou podnes symbolem a zdrojem myšlenkové anarchie. Barrès ve své důsledné konservativnosti šel tak daleko, že mluvil o ženevském „výstředním hudebníku" jako o duševním otci anarchistů, ba zločinců à la Bonnot a Garnier. Proti tomuto extrémnímu stanovisku právem a vtipně ohradili se ministři Viviani a Guist'hau.

Nezabývali bychom se v literárním listě touto debatou, v níž pod nátěrem literatury srazily se dva politické tábory, kdyby řeč Barrèsova nebyla karakteristickou pro celý světový názor určité části francouzské kritiky. Je to jen episodka velkého tažení konservativního směru proti ideám Velké Revoluce, na nichž je zbudována dnešní Francie, velkého tažení, jehož literárními vůdci jsou zemřelý Brunetière, Ch. Maurras, Lemaître (v poslední periodě) a filosoficko-literárním theoretikem vysoce nadaný Pierre Lassere. Celá křížová výprava proti Romantismu a jeho otci Rousseauovi je silně podbarvena politickými zájmy. Veškeré invektivy protirepublikánských kritiků však neoslabily nikterak ohromného významu Jean-Jacquesova. Neznamená to, že bychom mohli bez výhrady přijímati jeho nezdůvodněné předpoklady o původní dobrotě člověka, o zhoubném vlivu společnosti, jeho názory o vychování mládeže. Ale i kdybychom třeba en bloc zamítli celý Contrat Social a celého Emila, i kdybychom, ač je to nemožno, negovali jeho význam sociální, zbývá tu nesmírný vliv ostatního díla, zbývá tu vliv veliké osobnosti básnické a tou Rousseau bez odporu byl. Rousseau přivedl literaturu francouzskou a s ní literaturu evropskou od sterilního klassicismu k lyrismu, z něhož pramení celá poesie devatenáctého věku. Dobyl lidskému srdci právo na cit, otevřel oči lidstvu, slepému dosud ke kráse přírody. Rousseau objevil nevyčerpatelné zdroje umělecké krásy. Protivníci romantismu vytýkají mu, že znamená rozklad člověka, rozklad společnosti. Zde se ocitáme u starého problému, je-li správno posuzovati umění s hlediska sociální užitečnosti a morálního zdraví. Nechceme zde řešiti tuto otázku. Stačí nám vědomí, že lyrická výmluvnost moderní poesie kotví v díle ženevského „výstředního hudebníka", a že akkordy, jež on udeřil, jsou základním motivem nejkrásnějších lyrických melodií celé poesie devatenáctého věku.

H. Jelínek.

DIVADLO.

Nevykazuje-li poslední měsíc žádné literární novinky,* přinesl aspoň po stránce herecké zajímavou ukázku herecké individuality. Olga Vladimirovna Gzovská, člen moskevského Uměleckého divadla vystoupila ně-

* Jen pro úplnost zmiňuji se o premiéře bezcenné frašky G. Berra a Guillemanda: Milion, provozované v překladě dra Prusíka na Vinohradech dne 2. června.

kolikráte na prknech Národního divadla. V Shakespearově Blažené, ve Wildeově Salome, v Tolstého Máše (Živá mrtvola), v Ibsenově Noře a konečně ve zvláštním večeru, jejž umělkyně nazvala večerem meloplastiky a v němž předvedla ukázky svého umění recitačního a tanečního.

Bylo mi možno viděti jen dva poslední večery, ale ty stačily, abych ocenil neobyčejně bohatý a tvárný herecký talent paní Gzovské. Zářivě jasná intelligence, lahodný a při vší dětské křehkosti mohutný orgán, schopný úžasných finess v modulaci, pojí se k bohatému hereckému temperamentu, zušlechtěnému hlubokým citem a svědomitým odborným školením gesta. Gracie gesta, vláčného a plynulého, gesta, které se nikdy násilně nezlomí v tvrdém úhlu, je u mladé ruské umělkyně tak jedinečná, že mohla se odvážiti vyplnit takřka celý večer pouhým tancem, aniž unavila diváka. Její rythmická a taneční fantasie ke klavírním skladbám Rebikova stály nejvýše z celého večera. Ale přes neobyčejně lahodný a ryze esthetický dojem jejího tance cením v ní daleko výše herečku, která dovedla vytvořiti tak hluboce lidsky, tak beze vší affektace, tak nesmírně prostě svoji Noru.

Pro soubor Národního divadla byla paní Gzovská nebezpečnou soupeřkou. Vedle její prosté a při tom tak hluboce produševnělé hry byli naši herci ti nejlepší v posici velmi nevýhodné. Je to sice poněkud zahanbující pro naši činohru, ale ani takové negativní poznání není bezcenné.

Pohostinské hry paní Gzovské mohly by nám přinésti ještě jiný prospěch: úctu k moderní lyrice. Ruská herečka recitovala nám s jeviště verše předních zástupců ruské moderny, Balmonta a Brjusova. U nas poesie do divadla nemá přístupu a recitace moderní lyriky stává se doménou snaživých, ale málo talentovaných diletantů. Což není v souboru Nár. divadla jediného umělce, který by na tomto poli chtěl zkusit svoje síly? Což nebylo by možno, po příkladu Odéonských Matinées, i sem obrátit zřetel? H. Jelínek.

Demisse dramaturga Národního divadla p. dra O. Fischera je krvavou illustrací poměrů, které tam zavládly; mluví za celé sloupce kritik sebe ostřejších; otevírá definitivně oči těm, kteří doufali, že v nynější správě divadla je dobrá vůle k nápravě zla.

Náležel jsem také mezi doufající. Povím proč: na sklonku roku 1910 byla ukončena divadelní anketa Přehledu, v níž se ostře formulovala nedostatečná úroveň repertoiru Národního divadla; bezprostředně po té bylo divadlo zadáno znovu posavádní Společnosti s podmínkou, že obsadí místo dramaturgovo; dramaturgem se stal dr. Fischer, jehož loyalitu k literárnímu dílu kteréhokoli směru, pokud je dílem, nikoli bezcenným paběrkem, dobře jsem znal; ve všech těchto věcech jevila se mi příčinná souvislost a já se domníval, že si správa divadla vzala k srdci výstražné hlasy ankety.

Jsa jistou měrou zasvěcen do působení nového dramaturga, sledoval jsem těžký zápas, který bojoval, aby repertoir byl zlepšen a spravedlnost k našim původním hrám zachována. Přes nepřízeň poměrů zdařilo se mu v prvním roce působení aspoň to, že zamezil vstup na scénu nejedné plochosti, officielně fedrované. I ve světlejší budoucnost dalo se doufat. Před nedávnem totiž byl dru Fischerovi předložen návrh smlouvy, jenž mu zaručoval mimo negativní také positivní vliv na repertoir. Stalo se tak právě v době, kdy — což je ostatně dnes všeobecně známo — výbor

jednohlasně vyzval ředitele divadla, aby se své funkce vzdal. Zatím však vybojoval si ředitel znovu své místo a divadlo musil opustit ten, kdo nesobecky hájil zájmy umělecké — dramaturg.

Mohlo by tak vzniknouti domnění, že dr. Fischer byl obětním beránkem kapitulace před ředitelem. Naproti tomu nutno důrazně upozorniti na to, že v artistickém vedení celém, ne jen v jednom jeho činiteli, sluší hledati vlastní příčinu odchodu dramaturgova. Ve výboru Společnosti bylo více porozumění pro reformní snahy dra Fischera než u ředitele a chéfa činohry. Jinými slovy: dožili jsme se svrchovaně významného zjevu, že zástupci obecenstva, t. j. v našem případě výbor Společnosti, byli ochotnější provést reformu než artistické vedení činohry. Tu tkví vlastní kořen zla. Dramaturgova demisse je znamením, že reakce a osobní zaujetí nabyly v činohře Národního divadla zcela vrchu. O. Theer.

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

HANUŠ SCHWAIGER (18. VII. 1854 — 17. VI. 1912). Podivnou shodou opustil nás Schwaiger den po pohřbu Zikmunda Wintera. V nekrologu zesnulého romanopisce upozorňuje V. Dyk právem na paralellismus obou těchto kongeniálních umělců, odkojených šestnáctým a sedmnáctým stoletím. Jako do stylu Winterova přešlo cosi archaického z archivních pramenů doby, již si oblíbil, tak v kresbě i v komposici Schwaigerově je zřejmý jeho obdiv k Petru Breughelovi. Trojí cesta do Hollandska posílila ještě jeho sklon ke stylisaci ve smyslu starých Hollanďanů, jimž celým založením svého robustního a svérázného temperamentu byl daleko bližším než svým vídeňským učitelům, Trenkwaldovi, Makartovi a Canonovi. Hollandsko udělalo z Makartova žáka realistu se sklonem ke groteskní, polo humoristické, polo děsivé fantastičnosti. Snad bylo kus atavismu ve sklonu, jaký se u Schwaigera projevil k historii i kultuře flámské a dolnoněmecké: předkové Schwaigerovi přišli prý do Čech z dolního Německa za třicetileté války. Ale přes to autor „Krysaře“, „Novokřtěnců“, malíř ponurých a zasmušilých Brugg strávil na Moravě velkou část života a byl s J. Uprkou po Mánesovi vlastně prvním, kdo dovedl zachytit typy slováckých babek a dědků s dokumentární a pronikavou pravdivostí.

Neměl soupeře mezi současnými českými malíři v bezpečnosti kresby, v postřehu charakteristického detailu, a v ovládání všech technik malířských. Nikdo neznal lépe tajemství receptů starých mistrů. Odtud také úžasné bohatství barevných odstínů na jeho olejích, akvarelech i temperách při vší zdánlivé stlumenosti.

Svými počátky tkvělo Schwaigerovo umění v cizí půdě, ale šťastný a neustálý vývoj tohoto krásného uměleckého temperamentu přivedl jej k dokonalému vyslovení vlastní krásné osobnosti. Krásné pravím, neboť Schwaiger člověk byl povaha stejně svérázná, poctivá a vzácná, jako byl vzácný umělec. H. J.

ZPRÁVY.

„SVATOBOR“ dne 17. května 1912 konal jubilejní valnou hromadu: padesátou. K tomuto jubileu vydal obsáhlý „Památník Svatobora 1862—1912“, v kterém shrnuto mnoho materiálu, nezbytného pro správné ocenění významu „Svatobora“ v uplynulém století.

Úkoly, jež si tehdy „Svatobor" postavil, byly už na dobu tehdejší veliké. „Svatobor" chtěl dávati spisotelům prostředky k vzdělání a ke studiím, zvláště pak umožňovati jim cestovními stipendii rozšíření obzorů; chtěl dále podporovati potřebné a nuzné spisovatele a jejich rodiny a pečovati o vhodnou oslavu jejich památky. Úkoly už na tehdejší doby značné. Uvážíme-li však rozvoj české literatury za uplynulé půlstoletí, pochopíme, že při svých finančních prostředcích, které nerostly s literaturou, nemůže v plné míře plniti svůj úkol. Snad právě „Památník" připomene suchými, ale poučnými svými ciframi, že dle vývodů Palackého, národ, pro který učinila mnoho literatura, neučinil tolik pro literaturu. Přejeme „Svatoboru", aby jeho příští bilance byla utěšenější!

Tohoto měsíce (16.), odevzdal „Svatobor" městu Praze Myslbekův pomník K. H. Máchy, postavený na svazích Petřína. Slavnostní řeč promluvil F. A. Šubert. Toto předání jinde zajisté by vzbudilo jakousi účast. Zdá se však, že Čechy nemilují příliš své básníky. V. D.

Francouzský denník „Paris-Journal" přináší od nedávna v každém svém čísle báseň. V článku, v kterém vysvětluje důvody, které jej k tomu vedly, čteme zajímavá a také pro nás pozoruhodná slova „Býti denníkem básníků (tak nazvala Společnost básníků francouzských P. J. v poděkovacím přípise jeho šéfu Gastonu Colombanimu) neznamená pouze nabídnouti tribunu všem literárně vzdělaným, kteří se vyjadřují ve verši, to znači hlavně být intellektuálním pojítkem mezi všemi intelligencemi, roznícenými krásou, dobrem a spravedlností, to značí hájiti každou šlechetnou věc, to značí býti bez uhýbání bojovníkem ideálu.

Zvouce básníky, aby každého dne pozvedli svůj hlas uprostřed každodenního hlučení davu, budeme bez ustání připomínati tomuto, že nad tužbami a spory zájmovými a materielním dostiučiněním jsou ještě zaujetí vznešenější a rozkoše čistší. Jen propagandou každodenní provádí se dílo vychovatelské a povznáší duch národa."

Iniciativa „Paris-Journalu" je zajisté záslužná; českému čtenáři však neradostno připomenouti si, jak daleko u nás k názorům zde citovaným. Bylo by nespravedlivo popírati, že v posledních letech staly se u nás různé a vážné pokusy, v naznačeném směru zvýšiti úroveň tisku. Celkem však nelze říci, že by se byla stala našemu dennímu tisku nezbytností ne pouze poesie, ale vůbec literatura. Pěstovati bezcenné banality považuje se ještě leckde za jediné vhodné vedení příslušných rubrik a čestné výjimky, zdá se, příliš nakažlivě nepůsobí. V. D.

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo srpen a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguje Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.

Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 21. června 1912.

R. XL. LUMÍR ČÍSLO 10.

VIKTOR DYK:

J. V. SLÁDEK.

V slavnostních dnech, kdy jásající massy plnily ulice, zdobené prapory, odešel. A když tichl hluk a prapory mizely, pohřbili ho. Sokolstvu před lety psal své čtyři písně v „Českých písních". V sokolských dnech zemřel. Ale kolik z toho lidu, procházejícího v opojení pražskými ulicemi vzpomnělo na básníka?

Vyrostl v ryzím českém kraji. Před očima měl dvojí, co miloval: přírodu a lid. Vlnící se obilí se zrajícími klasy mluvilo k nitru jeho jako šum lesa a dobytek, spokojeně dýchající ve stáji. Měl selskou lásku k půdě. Odešel-li ze svého kraje, zatoužil vždy po návratu. A odešel často, odešel už záhy: mělť kromě lásky k půdě také tulácké touhy básníka, „bludného zpěváka". Ale vzpomínky na rodný kraj jdou za básníkem až do pralesa; možno říci, že teprve v cizině pochopil svou lásku. Jeho pobyt americký v celém životním díle zanechal stopy.

Strast a radost jeho lidu vždycky mluvila k básníkovu srdci. Jeho láska šla až k sebeobětování. Chtěl plakati jeho hořem a usmívati se jeho úsměvy. Chtěl se oprostiti umělecky, až by dosáhl jednoduchosti anonymní národní písně. On, bytost krajně subjektivní, chtěl se objektivisovati. Toto sebeobětování nepodařilo se mu, bohudík. Zachoval svou zvláštní subjektivní notu, jemné, nenapodobitelné kouzlo. Nestal se plochým imitatorem lidové písně, kterých jsme měli příliš mnoho. Odříkaje se, nepřestal tvořiti.

Rostl v idejích českého liberalismu, zavrhujícího každý útisk a planoucího pro každou volnost. Už v prvé knize, B á s n í c h, rozteskňuje se na hrobech indiánských; dává slova kletbě Indiána, kopoucího hrob padlému druhu; proklíná Mississippi, otce vod, který zradil vlastní děti. Dává výraz vzdoru potlačených Irčanů v „Irských melodiích". A jedním z jeho nejstarších překladů je Longfellowův „Sen otroka". V jádře zbožný a věřící v řád, kte-

rému nutno se podrobiti, když jsme vykonali své, odmítal církev. V „Jiskrách na moři" psal známé hrdé verše

„Já nevěřím v tu kněžskou víru — —"

Po letech, v definitivní úpravě, v „spisech básnických", vydaných u Ottů, zmírnil některé podrobnosti prudké apostrofy; ale své „nevěřím" opakuje věčně v plném dosahu.

Neodděloval umění od života; byl však dalek toho, podceniti ve jménu života umění. „Víc pocítil jsem, než jsem pěl" napsal. Život nebyl mu ještě uměním, třeba chtěl, aby z života umění vyvěralo. Sociální nota ozvala se u něho silně a plně. V „Dvou knihách veršů", podávajících epilog tohoto básnického života, v oddílu „Lethe a jiné básně" píše v „Doslovu":

Tak žil jsem jako jiní; — bratrštěji
jen s těmi v jedno snad, kdož vadnou v stínu.

V tomto epilogu, po unavené a zimavé náladě knih „V zimním slunci", „Písní smutečních" a „Za soumraku", kde básník poddává se melancholii věčných pohřbů a věčných stínů, nalézá J. V. Sládek opět na rozloučenou hrdá slova básně „Pod žití praporem":

A zbaběle můj nikdy nezněl kvil —
Že stesknul jsem? — já též jen člověk byl!
však přes dnů trýzeň, závěje a znoj
jsem k sobě děl: „když tedy boj, tak boj" —

když tak, tedy tak, když ne, tak ne; ten motiv se několikráte opakuje a ne náhodou. Tento muž, měkký k cizímu hoři, byl tvrdý k vlastním ranám. U málokoho jsou vedle sebe verše měkké a něžné, jež, abychom mluvili s Mussetem, jsou čistými slzami, a verše tvrdé, drsné, mužně bezohledné. A nikde není si tak blízko úsměv a hoře.

Probíráme-li se dílem Sládkovým, můžeme pozorovati tvrdý jeho boj s básnickou formou a zápas o český výraz. Setkáme se s mnohou nekorrektností a mnohým znásilněním jazyka, jež hyzdí časem krásné sloky. Údělem Sládkovým nebyla lehkost. Kde však podařilo se mu překonati tuto obtíž, kde se mu podařilo vložit do čísel uzavřených a cudných hlubokost své elegie nebo jemnost svého stesku, odškodní nás bohatě za vše to druhé, co opakuje se u všech lyriků jeho typu. Melancholická hudba jeho rytmu vyváží mnohé dissonance.

V dějinách české ballady zůstane Sládkovi přední a čestné místo. Je v ní blízek Nerudovi; má však v nich zvláštní svůj rytmus, formu, ráz. Neruda je intellektuálnější, Sládek citovější:

to vycítiti lze ve srovnání jejich ballad. Nejkrásnější ballady Nerudovy jsou přesné, určité, řezané pevnou a cíle vědomou rukou; nejkrásnější ballady Sládkovy jsou rozesněné a nedopovídající — — Je to snad nedostatek; snad také přednost.

„Lumíru" přísluší vzpomenouti také redakční činnosti básníka, jehož jméno je jeho minulostí. Dvaadvacet let vedl J. V. Sládek „Lumír"; za jeho redakce stal se „Lumír" programem a heslem. Dnes, kdy jsou boje minulých let dobojovány a kdy přicházíme k bilanci, vidíme, že Sládkův „Lumír" jako program a heslo byl jednostranným, jako každé hnutí; nelze však neuznat, že vykonal pro náš literární vývoj mnoho. Z toho mnohého mnohé je osobní zásluhou Sládkovou. V sloupcích „Lumíra" z tehdejších let uloženo mnoho práce, nyní pozornosti širokých vrstev čtenářstva se vymykající. Jisto je, že Sládek kromě svých veršů a vzorných překladů ukládal do listu drobnější stati, ve kterých zaujímal přesné a pevné stanovisko k dobovým otázkám. A nebyly to pouze otázky literární. J. V. Sládek cítil těžce každou křivdu nebo to, co se mu křivdou zdálo. Dovedl se mužně exponovati. Snad za omyl. Nesl jeho důsledky.

Tuto dlouholetou činnost redakční konal J. V. Sládek za trudných životních podmínek, ne zcela zdráv a prací přetížen. Bez fráse možno říci, že kus jeho života je v minulosti „Lumíra". Spory generací míjejí, spravedlnost, třeba pozdní, se dostavuje. A tato spravedlnost káže mi dnes nad hrobem básníka zesnuvšího v sedmašedesáti letech, která byla skoro všechna vyplněna prací, říci, že odešel muž, jehož dílo není z těch, která smete vítr dnů. Káže mi to dvojnásob v listě, který tak úzce se spojil s jeho životem.

HELENA MALÍŘOVÁ:

ZAZNĚLA NEBESA.

Skupina bledě šedých mraků se zlatými okraji se rozstoupila a uprostřed objevilo se syté modro.

„Nač myslíš, Ondřeji?" zeptala se paní Trojanová svého syna.

„Dívám se jen, ... a nemyslím na nic. Jen se dívám . . . ." odpověděl tak teskně, tak hořce a chladně, až matku srdce zabolelo.

Poodstoupil do hlubokého výklenku u okna, odděleného záclonou od salonu. Okno bylo široké a vysoké, rozdělené v množství

malých tabulí, a bylo jím vidět na něžnou, mlhavou zeleň luk, na lesklé rybníčky, na třešňový sad v plném rozkvětu, k němuž vedlo přísné topolové stromořadí, vznášející holé, hnědošedé větve k nebesům; větve se spínaly ve výši k němé modlitbě. A bylo vidět na znepokojenou oblohu.

„Pojď, Ondřeji, zahrajeme si spolu... Slíbil jsi mi to — tak dávno už jsme nehráli!"

Neochotně se zdvihl.

Byl dvacetiletý, nevelký a útlý, neobyčejně podobný matce. Jemný zjev pečlivě vychovaného a zdravého mladíka.

Paní Trojanová, o málo větší a silnější, měla mladistvý obličej, svěží snědou pleť a předčasně ssedivělé vlasy, které ji krášlily. Bylo jí dvaačtyřicet let.

Ujala syna za ruku a usmála se na něho povzbudivě.

Chopil se houslí a paní usedla ke klavíru.

Salon se starým nábytkem, se vzácnými látkami a obrazy, se starým stříbrem a porcelánem a vonící hyacinty barev bílých a temně modrých, naplnil se sladkostí sonaty Mozartovy, jejími jasnými úsměvy, jejími pokojnými a srdečnými větami i bezbolestnými vzdechy; ano i vůni květin jako by hudba tato vydychovala, anebo jako by květiny, voníce, vydychovaly tuto hudbu.

Paní Trojanová, kdysi slavná pěvkyně písní, choť hudebního skladatele, již pět roků žila odloučena od světa na svém zámečku v jižních Čechách. Přijímala občas návštěvy svých přátel hudebníků, jimž ještě někdy zpívávala, a možno říci, že i manžel i syn bývali v zámečku pouhými hosty. Skladatel žil v Praze, nebo cestoval; syn v Praze studoval a jen o letních prázdninách a na jaře jezdíval k matce.

Bývaly to radostné slavnosti lásky a krásy, tyto návštěvy dospívajícího, nadaného syna. Zámeček ozýval se hudbou a štěstím.

Ondřej říkával matce:

„Zpívej, maminko, zpívej Schumanna. Ty jediná jej umíš zpívat tak, že zdá se, jako by pro tebe byl tvořil. Ty jediná umíš zpívat a spolu tvořit onu žalostnou, velikou píseň lásky: ‚Teď učinils mi první těžký žal!' Slyším-li ji od tebe, zdá se mi, že nebesa se otvírají a že slyším kůry andělské, opěvující Hospodina!"

Ale náhle sesmutněl, znevlídněl a přestal prosit matku, aby mu zpívala.

Přijel v květnu, jako obyčejně, v předvečer jejích narozenin. Jindy i muž přijížděl, tentokrát se omluvil, neboť v Praze byl hostem slavný dirigent.

Ondřej přijel patrně jen z povinnosti a byl zasmušilý. Hudba jako by ho již ani netěšila, spíše bolela.

Večer vyšla si matka se synem topolovou alejí do sadu.

Bylo po západu.

Třešňový sad snil své tiché sny, zelenavě šerý, plný bílé mlhy; pod jeho nízkými, sněhem květů obalenými korunami, těsně skupenými, kráčeli volně matka a syn a hovořili:

„Odpusť mi, matko," mluvil Ondřej, „zabolí-li tě, co ti teď řeknu. Vrátím se zítra zas do Prahy — a sem už nikdy nepřijedu. Zítra budeš mít hosty. Přijede soused statkář s dcerou houslistkou a jiní, samí bohatí lidé. Budete veselí. Mám v Praze přítele, chudého konservatoristu; je to velmi talentovaný hoch — a má bídu. Nemohu se dívat na lidi, kteří jakživi nic nedělali, nikomu neneprospěli, nemohu s nimi pít čaj, nenávidím je. To ovšem ty a otec nikdy nepochopíte —"

Matka odpovídala:

„Pochopuji tě, Ondřeji. Jeď si, zanech mne. Budu ti posílat dvojnásobné obnosy, abys se mohl se svým přítelem dělit."

„Co si myslíš?" vybuchl Ondřej. „Ty myslíš, že by to přijal? Almužnu?! Ó, ty neznáš nových lidí! Jsi ze staré doby! Tobě je těžko vykládat."

„Ale jak tedy chceš odpomoci bídě?" namítla nesměle paní.

„Almužnou nikoliv! Almužna je urážka. Celý svět se musí změnit, všecko od základů musí být jiné, celé společenské zařízení... Udílením almužny se jen podporuje dnešní stav. Chudí jsou umlčováni urážlivým soucitem. Ale v státě budoucnosti nebude chudých, nebude urážlivého soucitu, nebude utrpení, bude rovnost a všichni budou mít co jíst. Všichni bez rozdílu."

„Všichni bez rozdílu," opakovala zamyšleně paní. „Dobře. Jak si přeješ. Ať tedy tvůj přítel dál hladoví — a ty se měj dobře."

„Ne, ani já se nechci mít dobře. Ani já od dneška nechci přijímat peněz od tebe. Sám se chci protloukat jako můj přítel."

Matka se ulekla. Stanula a pohlédla úzkostně na rozhorleného mladíka.

Ale pak řekla zas odhodlaně:

„Dobře. Jak si přeješ. Ať tedy zahyne budoucí umělec a jeho dílo a ty s ním. Jak si přeješ."

„Přijde doba —“ mluvil hoch dále nadšeně a vzdorně, „přijde doba, kdy tyto bílé zámečky nebudou již majetky těch, kdož nepracují, kdy takovéto večerní procházky úžasným tichem pod rozkvetlými třešněmi nebudou již přány pouze několika šťastným, kteří si nijak svého štěstí nezasloužili, ale všem, bez rozdílu všem! A písně, matko, písně podobající se hudbě otevřených nebes nebudou zpívány jen v salonech několika vyvoleným, ale všem, kdož zatouží po práci osvěžiti se — — bez rozdílu všem!“

Teď zdvihla paní Trojanová krásnou, šedou, hrdou hlavu a zvolala:

„Ne! Mýlíš se! Zámečky, možná, budou patřit všem, a nechť si je všichni, všichni mají! Vymizí-li ze srdcí lidských závist, ctižádostivost a všechny bojovné, činorodé vášně, nízké i vznešené, mohou míti všichni svou rovnost, všichni své zámečky, všichni stejné zámečky, stejně barokní, stejně bílé.... Bude to trochu jednotvárné, ale bude to spravedlivé! Bude to rovnost.

Ale hudba, můj hochu — ale písně, kterými nebesa se ozývají, — ne, ty písně budou zpívány vždy jen pro jediné z milionu srdcí a nebudou nikdy majetkem všech lidí! A nebudou snad již vůbec zníti v tvém vzorném hospodářství budoucnosti, kde budou lidé tak vzorně jednomyslni, tak svorně prosti, bez odstínu osobitosti, tak stále syti, v takových pohodlných stejnokrojích, bez vášní — a beze všech rozdílů!“

„Ty jsi tedy přesvědčena, že je všechno na světě moudře zařízeno. Že je docela v pořádku, mám-li já blahobyt a můj přítel umírá hladem?“

„Ne. To snad není v pořádku. Nerozumím tomu ... ale pravím jen tolik, že hudba, od níž nebesa zaznívají, nemůže být hudbou všech, protože nejsou a nikdy nebudou, ani v budoucím státě, zařízeném s klidnou vypočítavostí, všecka srdce tak silna, aby vytrpěla ...“

Paní Trojanová se zarazila.

Ondřej se usmál nedůvěřivě.

„Co aby vytrpěla?“

Matka nedopověděla.

Mlčky vrátili se do barokního, v jarní zeleni skrytého zámečku, a pod nízkými korunami třešňovými bylo ticho stále mlhavější, stále snivější, stále záhadnější.

❖

Ondřej Trojan opustil rozkošný zámeček, stojící ve veselé rovině mezi lesy a rybníky, opustil matčin hostinný salon, kde hudba dýchala vůní květin a kde žila krásná jeho matka umělkyně pohodlným svým životem bez práce a bez hledu, samou krásou obklopena.

Vrátil se do Prahy, k chudému příteli.

Počal s ním sdíleti trudný jeho život.

Ve všem snažil se mu přizpůsobit, jen ... jen čistých límečků nedovedl se zříci, a proto stále na něho pohlíželi jako na vetřelce

Bylo těžko zříci se čistého prádla hochu, jenž od útlého dětství byl ušlechtile pěstěn, jenž již v šesti letech uměl dvorně pozdravovat dámy, bystře odpovídat jasným a uctivým hláskem na otázky, a mlčet, nebyl-li tázán.

Přítel proletář, jenž nikdy dámy uctivě nepozdravoval, protože galantnost patřila k předsudkům a byla pro ženu urážkou — nemohl uvěřit mladistvému nadšení Ondřejovu.

Přátelství se rozpadlo; po třech letech objevil se Ondřej zase v zámečku.

Zas bylo jaro, o několik týdnů však pozdnější.

Třešně již odkvetly, ale kvetl bez, tmavě růžový, modrý i vybledle fialový, téměř šedivý, a kvetly jabloně.

I skladatel přijel. Po třech letech měla je paní Trojanová opět oba u sebe.

Muž vypravoval o bohatých dojmech, syn mlčel.

Nepřijel, aby matku potěšil.

Štěstí, právě jako jeho otec, prožíval si sám. Až když dolehlo zas hoře, nové, drásavé hoře zrazené lásky — tehdy se vrátil. Odpustil matce, že byla bohatou dámou a přijel se vyplakat na jejím srdci.

Otec odešel večer do svého pokoje. Syn s matkou osaměl, a ona smísila své slzy s jeho slzami.

A vzpomínala . . .

Bylo jí tehdy dvacet let, když poklekl před ní milenec a prosil ji, aby byla požehnáním jeho dnů. Stala se jeho ženou. Ženou umělcovou. I sama vyspěla v umělkyni. Muž byl jejím učitelem, jejím vůdcem. Nebyl již milencem. O její srdce se již nestaral, jen o její hlas.

Nikdy jí neoklamal, nikdy nezradil, nikdy neurazil. V posvátném míru a v pilné práci žili. Proto se také nikdy neptal, je-li šťastna. Proto také nikdy nezvěděl, že šťastna nebyla.

Odjížděl na studijní a umělecké cesty, ji zanechával doma samotnu. Psal pro ni písně. Nečinil pro ni dosti? Narodil se jim synáček. Sotva trochu povyrostl, jezdili rodiče světem a dítě opouštěli. Muž se neptal, co tomu říká mateřské srdce.

Ptal se vždy jen, co říká umění.

Její srdce bolelo, ale její hlas zněl stále kouzelněji. Což srdce.

Syn rostl, dospíval.

Teď konečně poznám štěstí! zaplesala. Krev krve mé bude mi jistě člověkem nejbližším, a nebudu již sama.

Ale zas byla oklamána. Ani dítě nebylo její. Ani ono se nikdy nezeptalo: ‚jsi šťastna?‘

*

Vyplakal se v její náruči a pak ji něžně, vroucně poprosil:

„Zazpívej mi, matko . . .“

Neptal se, lze-li zpívat, je-li srdce plno bolesti a hořké oklamáním.

Povstala poslušně, a s úsměvem, jako vždy, po celý svůj život, přistoupila ke klavíru.

Zpívala. .

Bylo jí, jako by zpívala naposled, z posledních sil a z nejvyššího příkazu. Ale jak zněl její hlas — ?

Sama užasla, jak zněl její hlas! Byla okouzlena. Šťastna. Po prvé v životě neskonale šťastna.

Zpívala a srdce jako by jí byli vyrvali, aby už nebolelo.

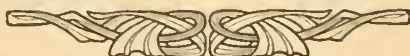
Zpívala, a její zpěv byl úlevou, byl rozkoší, byl osvobozením. I velikou, slavnou, ušlechtilou mstou.

„Nikdy jste se mne neptali, co chci, co cítím, co si myslím. Jen ‚zpívej‘, poroučeli celý život.

Nikdy nepochopili, že jsem ženou a že chci štěstí. A hle: naučili mne zpívat nejkrásnějším hlasem píseň nejslavnější. Píseň, od níž se nebesa rozezněla . . .“

Dozpívala; muž přišel, přiváben jejím zázračným hlasem, a syn, opřen o klavír, plakal radostí, zapomínaje malicherného svého hoře.

Oba se jí poklonili, oba jí děkovali. Ale ona jako by neslyšela. Zpívala pro sebe, pro svoje štěstí, po prvé v životě pocítěné.

RICHARD WEINER:

STARÁ KNIHA, VYŇATÁ Z PŘÍHRADY.

Třicet let jsem netknuta stála
v přihradě. Moje desky z kůže
svinské, hnědé, a moje růžky
z pergamenu jsou nedotčeny.
Nebliž se ke mně s mysli temnou.
Jak mě svírá
ruka tvá, chtěla bych, aby šla se mnou
tvoje víra.

Pozorně čti zlacený titul,
vtlačený mezi ornamenty
z mřížek, které zlaceny rovněž.
Nalistuj nyní první stránku:
Zkoumání představ, které máme
o všem krásnu,
s doplňkem o tom, jak jeví se dobro
všeho druhu.

Dobrý tisk, viz, červenou barvou,
mezi tím krátké černé řádky —
byl tak zvyk — a v titulů věnci
vidíš teď jméno autorovo.
Rytinka nad vším: krásná paní,
jacís líní
kloučci jí u nohou. Doba je zrání.
Čti však nyní.

Sečkej ještě! Říci chci díky,
že jsi mě vyňal a chceš čísti
bez úskoku, za řádkou řádku
útěšný traktát mého mistra.
Člověk byl dobrý. Poznal v davu
krásu hravou.
V kráse žil. Úsměv mu zkrásnil tu hlavu
přemítavou.

Černou nosil sutanu, bílý
kolárek. Úzký v ramenou byl,
štíhlý v pasu. Nesmlčím tobě,
často že dostal vonný lístek....
Bůh byl mu mistrem, ve své síle
nejlibějším.
Zákonnost, zjevenou v božském mu díle,
hledal v zdejším.

Pedantem nebyl. Veselé kůzle
stejně měl v lásce jako obraz
hollandských mistrů. Jeho krásu našel.
Giottovu svatost přes to chápal.
Ve všem však hledal úpěnlivě
onu krásu,
planoucí v přírodě věčně a živě,
navzdor času.

Jasné oči měl. Těmi patřil
hluboko v nitro, krásno hledal
pod hládí, ohlas pak jeho rhytmu
radostně vítal na povrchu.
Zhrdáním ale stíhal krutým
bez ustání
šalbu, jíž nad nitrem nicotným, dutým
lživé zdání.

A co tiše v salonku smyslil
v starém svém křesle blíže krbu,
zatím co v těžkém svícnu z bronzu
hořela svíce, ukapujíc,
vloženo v žluté moje listy.
Slovo slabé
přece ti zjeví, jak dobrý a čistý
byl můj abbé.

Děkuji ti, že jsi mě vyňal.
Blaze mi, zatím co se smýká
po mně jarní paprsek slunce.
V starobě svojí jak jsem šťastna!
Kéž, až's mě poznal, faleš světa
šťastně mijiš.
Kéž je ti pobídkou každá má věta.
A teď čti již.

Paříž, 27. II. 1912.

K. ŠARLIH:

POSLEDNÍ DÍLO EMMERICHA KOLÁRA.

V den svých sedmdesátých narozenin rozloučila se Kornelie Priamova s národem a uchýlila se v ústraní. Nezbývalo již, než zakončiti život klidnou smrtí. Vše ostatní bylo již vykonáno. Národ setřásl okovy, zotavil se, zmohutněl; stvořil si bohatství, vědy, uměny. Kornelie Priamova náležela mezi tvůrce. Národ nazval ji matkou umění. Nelhal: nebylo před ní divadla. Přišla

krásná, Bohem požehnaná mladá žena, a přinesla po vítězném boji těžce oddechujícímu národu první dar Svobody: jeho nejvlastnější umění. Vděčné nadšení uchvátilo umdlené vítěze. Jejich tvrdá, až dosud jen temnými touhami porobených naplněná srdce otvírala se novým zjevením krásy. Zbožně vzhlíželi ke Kornelii Priamové, učinivše ji kněžkou nového chrámu. A Kornelie rostla se svým národem, a rostlo s ní umění národa. Jemu obětovala svoje mládí, svoji krásu, sílu. Jím žila. Půl století. Půl století úspěchu, slávy. Pak, bělovlasá, klidně ustoupila mládí. Na terasse své villy na svahu zelení zarostlého kopce sedávala s tichou melancholií v duši a hleděla na město, jež za půlstoletí svobody vzrostlo v obrovského moderního netvora, který jako nesmírný vřed jitřivě se rozlézal krajem. Cítila, že bylo na čase, odejíti v ústraní a oddati se vzpomínkám, zatím co jiní dále stavějí na věžích budoucnosti; že brzy nastane doba, která by jí již nechápala.

První podzim prožívala ve ville za městem. Zeleň kolem ní umírala. Šedé vrány přilétaly z lesů a naplňovaly chladný vzduch svými drsnými, žalostnými skřeky. Těžké mlhy ležely nad městem, zakrývajíce je smutkem.

Zbylí přátelé prosili Kornelii Priamovu, aby zaměnila znevlídnělou villu za dřívější byt ve městě. Nechtěla. Nechtěla se vrátit tam, kde mohlo ji očekávati horší, bolestnější zapomenutí, než na osamělé stráni. Zůstala.

Sněhy a ledy pokryly vlast vítězného národa. Bílou villu na zasněžené stráni bylo sotva viděti. Zapomínalo se na ni snadně. Stařena sedávala u krbu s trpkou resignací střízlivějšího stáří.

Jednoho mrazivého večera přišel nečekaný host. Emmerich Kolár. Smutný host.

Emmerich Kolár býval nadějí národa. O jeho prvních básních se psalo, že jsou odvážné a vroucí sliby nové generace. V jeho první tragoedii hrála Kornelie Priamova hrdou, železnou královnu; byl to jeden z jejích posledních triumfů; dokazovala tehdy, že stáří nevzdálilo jí ještě od mládí. Emmerich Kolár děkoval za svůj první úspěch matce umění. Chtěla, aby se v něm národ nezklamal. Ujala se chudého nadšence. Vypravila ho do světa. Studoval v Oxfordu. Nedařilo se mu. Odejel do Paříže. Poslal odtud knihu básní, která dokumentovala přehnanost prvních nadějí. Psalo se o nich shovívavě. Nová kniha došla již spravedlivého, nemilosrdného odsouzení. Bylo zjevno, že se národ zklamal v Emmerichu Kolárovi, jenž svůj talent ubíjel absintem a promrhával opěvováním svých obskurních boulevardových dobrodružství. Kornelie

Priamova nadarmo volala svého chráněnce do spásného domova. Nevracel se a zapadnul. Nebylo po něm pátráno, neboť národ byl již dosti zmohutnělý, aby mohl lhostejně zapomínati nesplněných nadějí. I Kornelie Priamova zapomenula nevděčného chráněnce; nebylť jediným nevděčníkem, jehož bylo nutno zapomenouti.

Nuže, jednoho mrazivého večera nalezl Emmerich Kolár, ztulačelý trosečník, cestu z ciziny do osamělé villy na stráni za městem. Přišel v masce ztraceného syna a s drzou nadějí, že se dosyta nají. Stalo se však, že po dlouhé době zase jednou byla jeho naděje překonána.

Kornelie Priamova poznala okamžitě nevděčníka. A její starou hlavou táhly vzpomínky na svět, v němž se setkali a který se oběma uzavřel. Uchopila obě ruce Emmerichovy a tiskla je ve svých rozechvěvších se, vrásčitých dlaních. Její jasné, dobré oči zalily se slzami, a Emmerich Kolár pochopil, že se nevrátil k matce umění národa, ale k opuštěné, zapomenuté stařeně, která v něm vítá přítele a svědka šťastných, zašlých dob.

„Ubohý Emmerichu, kterak se vracíte!“

„Hladov,“ odpověděl a políbil její ruce.

Neporanila ji hořká ironie tuláka, dávajícího přednost ukojení žaludku před melancholií vzpomínek. Zahrnula jej starostlivou pečlivostí hostitelky, vědomé si, že prokazuje veliké a důležité dobrodiní.

Nasycený trosečník měl více smyslu pro sentimentalitu. Modrý kouř jemných cigaret mírnil sarkasmus jeho reminiscencí. Jeho rty, vlhké vínem, které bylo vylisováno z hroznů, uzravších v letech, kdy on i jeho hostitelka nevěřili ještě v bezútěšnost budoucnosti. dovedly pronášeti věty, plné smutným kouzlem bohatého, zlomeného života.

Kornelie Priamova tiše vyslechla zpověď člověka, kterého život zdolal, omámiv jej svojí přílišnou krásou. Emmerich Kolár nebyl vinen svojí sestárlostí; způsobil-li kdy svojí ochránkyni hoře, bylo dávno zapomenuto.

Přemýšlela o možnosti jeho rehabilitace.

„Píšete ještě?“

„Radili mi, abych se pokusil vzdáti se svojí utkvělé myšlenky, že mám nadání. Podařilo se mi, zbaviti se svojí fixní idey.“

Vzpomenula, jakou sílu vycíťovala z postavy, kterou interpretovala v jeho první tragoedii.

„Pokuste se o nové drama. Potřebujete pouze napsati, co jste prožil. Zbylo mi snad ještě tolik vlivu, abych dosáhla provozo-

vání vašeho dramatu. Možná, že pro vás ještě jednou se odvážím před rampu."

„Neodpověděl. Měl říci, že opravdu již nedovede psáti, leda popěvky pro opilé kumpány? Měl jí říci, že by možná zapomenuli tam ti v chrámě, pro ni vystavěném, svojí shovívavosti k matce umění národa, kdyby se opravdu odvážila ještě jednou před rampu? Což netuší, že byla poslední léta již jen trpěna z úcty k minulosti?

Kornelie Priamova upadla v snění. Stařecké snění. Ještě jednou! Ještě jednou stanouti před setmělým hledištěm, v jehož šeru se skrývá láska a vděčnost národa! Ještě jednou se zachvěti při bouři potlesku! Ještě jednou se zapýřit radostnou hrdostí! Ještě jednou!

„Mlčíte, můj drahý! Ah, chápu, nemáte víry. Ale nabudete jí. Hleďte, já, stařena nad hrobem, mám víru. Věřím ve vás. Hrála jsem královnu vaší duše. Vím, jak bohatá a silná jest vaše duše. Probuďte ji! Probudí se. Chtějte pouze. Chtějte, a vytvoříte dílo, nad nímž národ užasne a zaplesá "

Hleděl na ni překvapen. Obdivuhodná stařena! Krásná stařena! Potlačil vzdech, neboť nechtěl udusiti nadšení, které činilo stařenu dívkou.

Hovořila dále. Žvatlala. A její žvatlání a její víno Emmericha Kolára opájelo. Nasycený a opilý tulák stával se sebevědomým. Což, neklame-li instinkt staré ženy? Což, nezdupal-li život ještě všech jisker jeho ducha? Což, aby se pokusil?

Schoulil se v hlubokém křesle a zavřel oči. A také on nalézal ve snění touhu a víru. Ne, není ještě ubit. Jest ještě schopen velkých činů. Přinutí národ, aby mu dal satisfakci. Spojí uštvanost, chorobnou vášnivost svojí generace s ušlechtilou nadšeností a klidně krásným gestem starého, povrženého, zapomenutého umění v mohutné dílo.

Vzchopil se a podal Kornelii Priamové ruku.

Nestál zcela pevně, ale jeho oči se leskly.

„Děkuji vám, Kornelie!" pravil důstojně. „Vrátila jste mi moji víru." A stařena prolévala radostné, nadšené slzy.

*

Emmerich Kolár zůstal hostem osamělé villy. Vzácným hostem. Bylo potřebí, nejprve zotaviti dlouhým strádáním vysílené tělo. Kornelie Priamova osobně dozírala v kuchyni. S úzkostlivou péčí předkládala na Emmerichovy talíře nejlepší kusy. S laskavým úsměvem plnila jeho číši starými sílícími víny.

Emmerich Kolár zvolna okříval. Vychrtlý tulák měnil se znenáhla v statného muže zdravých lící, klidných očí a rozhodných pohybů. Sedával s hostitelkou u krbu a líčil jí přestálá utrpení svého podivuhodného života. Nebo s ní stál u okna, po krajích zamrzlého ledovými květy, a dívaje se na zasněžené, nevděčné město, mluvil, jak se tam spolu vrátí, vítězní, ale odpouštějící.

A omládlé oči stařeniny utkvívaly v obdivu a zanícení na muži, kterého se jí podařilo zachrániti snad před smrtí. Rozhodně náleží jí. Pro sebe jej vzkřísila. Pro ni bude žíti. Pro ni stvoří veliké dílo, jež národu připomene, že neměl práva na ni zapomenouti.

Kornelie Priamova prožívala dny velkých nadějí.

*

Emmerich Kolár stával se neklidným. Nedostavovala se inspirace velkého díla. Cítil, že kdesi v jeho životě jest skryta jeho velikost a krása, avšak marně pátral po nich ve svých vzpomínkách. Hledal látku pro mohutné drama, nalézal však pouhé grotesky.

Pokoušel se obnoviti svoje nadšení prvního večera, stráveného ve ville Kornelie Priamové; věděl, že tehda byl zcela blízek svému velkému dílu. Ale nadšení nenadále nasyceného a opojeného tuláka nemělo při stále plném stolu trvání, a rozptýlilo se za spánku na měkkém lůžku; zbyla z něho chabá vůle sytého člověka.

Emmerich Kolár počal se obávati, že nikdy nenapíše svého velkého dramatu.

Vybraná sousta přestávala mu chutnati. Víno Kornelie Priamové hořklo v jeho hrdle. Jeho líce zase bledly, oči ztrácely klid sebevědomí, a v jeho pohyby vracela se opatrná váhavost člověka, jenž neví, nebude-li zakřiknut a odehnán. Byltˇ Emmerich Kolár poctivec.

Kornelie Priamova starostlivě sledovala neklid svého hosta. Její zkušené srdce tušilo jeho úzkost. Ale neopustila ji víra. Také vzpomenula Emmerichova nadšení z prvního večera. A řekla si, že bylo mnoho básníků, které inspirovalo víno. Dosáhla lstivou vlídností, že se Emmerich Kolár co večer opíjel. A s radostí shledávali oba, že nadšení a víra zdají se vraceti s mráčky opojení. Emmerich Kolár opět se cítil blízek svému velikému dílu, a krása a velikost opět kdesi čekaly, aby se daly uchvátiti jeho tvůrčí duši.

Stařena netrpěliva číhala, kdy konečně zjeví se na čele, jež stalo se jí velmi drahým, radostné rozjasnění pod dechem probuzeného genia. Číhala marně. Ale ani pak neustala věřiti.

A když jedné noci viděla, jak její opilý host beznadějně vkládá těžkou hlavu do dlaní, byla zaujata náhlým objevem: láska ženy

mu schází, aby krása a velikost, zmateně bloudící jeho duší, daly se spoutati v dokonalé dílo. A již počala uvažovati, kterou ženu by uvedla do jeho náruče, když ji zamrazila hrdá myšlenka: Není-liž i ona žena? A není-liž schopna veliké lásky? Neřekl, že chce ve svém díle spojiti uštvanost, chorobnou vášnivost svojí generace, jejíž jest typickým představitelem, s ušlechtilým nadšením a klidně krásným gestem starého, zapomenutého umění? Není-liž právě ona ztělesněním tohoto umění? Která jiná žena ovládá lépe než ona gesto starého života a umění národa? Vzpomenula svých sedmdesáti let. Ale, což nežila kněžka lásky, která u vyšším ještě věku okouzlila vlastního syna? Nemiluje-li ona, matka umění národa, již dávno tohoto jeho uštvaného, chorobně vášnivého syna?

Vznešená, hrdá myšlenka ovládla Kornelii Priamovu. Bude Musou vzkříšeného básníka. Neznala lásky, sloužíc umění. Nyní bude sloužiti umění, milujíc. Její srdce jest schopno veliké lásky, která v něm již klíčí. Její tělo nezvetšelo sedmdesáti lety, neboť obětováno umění, čekalo na poslední úkol svého zaslíbení. Nyní nadchází jeho doba. Což záleží na bílém vlasu, hoří-li pod ním oči posvátným ohněm?

A v očích bělovlasé Kornelie Priamové rozžehly se posvátné plameny.

*

Emmerich Kolár nechápal. Stála před ním u svého lože a opakovala: „Miluji vás. Budu vaší Musou. Mám gesto a nadšení starého umění, které naše láska sloučí s uštvanými vášněmi vaší nešťastné generace v mohutné dílo. Mám tělo, které zachovalo svoji neporušenost k poslední oběti pro umění. Vykonejte oběť!“

Emmerich Kolár se zachvěl. V mrákotách jeho opilé zoufalosti se zatetelil paprsek jasnícího se doufání. Hleděl na Kornelii Priamovu, a stařena měnila se v ženu podivného kouzla. Viděl staré, zapadlé oči, ale z těch sálal mu vstříc podmanivý žár vášně. Viděl vráščité, bezbarvé rty, a zatoužil, aby se přissály k jeho ústům. Domníval se spatřovati látkou šatu celé to zvadlé, ubohé tělo, avšak z jeho klína zdál se mu dráždivě vykvétati imaginární květ úžasné, neslýchané rozkoše. Zlenivělá krev zhýralce, toužícího býti velikým básníkem, zčeřila se reminiscencemi na kdysi prochutnané sensace zapomenutých neřestí a rozvřela tušením nové, dosud nezkusené možnosti.

Emmerich Kolár zavřel oči. A v chaosu jeho myšlení a cítění vyvstávalo cosi ohromného, shlukujícího se v nejasné, ale drtivě massivní útvary. Emmerichu Kolárovi zatajil se dech radostným

poznáním: to jeho dílo roste a tvoří se mu v duši! Požehnaná žena, Kornelie Priamova! Jeho Musa vdechla na něho inspiraci! V jejím náručí spatří svoje dílo hotovo!

Před Emmerichem Kolárem stála nahá stařena s planoucíma očima a rozevřenýma pažema. Uchvátil svoji Musu v šílené objetí. Nesmírná rozkoš rozjasnila jeho duši. Emmerich Kolár jižjiž poznával nadlidské obrysy svého genialního díla. Ještě okamžik — a Emmerich Kolár jest největším básníkem všech věků a národů.

Tu náhle světlo v jeho duši zhaslo, a tma zahalila gigantické útvary díla.

Emmerich Kolár bolestně zavyl. Vytřeštil oči na svoji Musu. „Kde jest mé dílo?" řval vztekem. Rozevřela se před ním namahavě vrásčitá, mdlá víčka skelnatějších očí. Kornelie Priamova umírala. Zalomcoval jejíma vetchýma ramenoma. „Kde jest mé dílo?" Umírající neodpověděla. Zaťal své prsty do starého, žilnatého hrdla. Zardousil svoji dokonávající Musu a vyběhl do hvězdnaté, zimní noci.

JAN Z WOJKOWICZ:

STROMOVÍ ŠUMÍ V NEKONEČNOU DÁLI...

Stromoví šumí v nekonečnou dáli —
oh, jak je toužebně jen srdci mému dnes!
Jak by mu vstříc jen vzkazy lásky vály,
jak by je víly do daleka zvaly,
jak by je sen až v dálné ráje nes'!

Vy jarní večery, v nichž všechny země hlasy,
jak hlasy siren dálně, vábně zní,
v nichž vše je zvlněno, jak nyvé dívčí vlasy —
jen samá dál a samé tesknění!

Vy chvíle víl, kdy všechno čaroplaše
v unylých sněních závratí se chví,
kdy zevšad dýchá snivá duše naše
jen očekávání, a slib, a tajemství!

Jak tehdy já, milenec všeho Ženství,
vždy trpím mukou lásky blaženou:
Být odsouzen, bych vůkol ve všem dějství
nacházel Ji jen, v různém podobenství,
zakletou ve vše — provždy vzdálenou!

FRANCIS JAMMES:

O J. J. ROUSSEAUOVI A MADAME DE WARENS V CHARMETTES A V CHAMBÉRY.

I.

Říkala mi hošíčku a já
jí maminko.
(Les Confessions, část I, kn. III.)

— Hošíčku!

— Maminko!

Tato dvě slova, jimi vyslovená, zazněla mi v sluchu. A přece mezi nimi a mnou leží Smrt? Kdo ví?

Stoupám vzhůru k Charmettes. Jaké to jitro! Stotřiašedesát let toho, co nazýváme životem, uplynulo od té doby.

Kostel v Chambéry pláče v azuru, pláče jako nehmotný brat, který by mne provázel na této pouti, po níž jsem tak dlouho toužil. A já nyní chápu onen pud, který nutí k odchodu, jímž vzdouvají se srdce a korouhve lidí, jež volá velká vzpomínka.

Zdaž nebylo to za právě takového podletního jitra, kdy vystoupivši ze svých nosítek „v půli cesty, z obavy, aby příliš neunavila své nosiče“*, zvolala: „Hle, barvínek ještě kvete!“**

Zvon dosud cinká a chvěje se v modré svěžesti vzduchu a jeho andělský hlas pod vlnou azuru zkolébává mou roztouženou duši. Nejsem už v sobě: minulost, přítomnost, ptačí zpěv, černé topole, jež šumí a svítí, světlá luka, na něž ocúny kladou šeříkový nádech, Jean-Jacques a Mme. de Warens na sebe volají, odpovídají si, zvuky, světla a sny, v tomto okamžiku mého života.

„Hle, zde je barvínek!...“

.... barvínek, který trhám, ovinutý kolem trní, a jehož skromná duše, stále táž, neopustila tato místa, kde i oni zůstávají.

Přicházím blíže a moje srdce bije jako zvon, který nyní z větší dálky vrká. Není zvuk tohoto zvonu vzpomínkou na tvé věrné holuby, ó Jene Jakube, vzpomínkou, která víří a pláče nad zničeným holubníkem?

* Conf. část I, kn. VI.

** Ibidem.

... A hle, zde je terasa, na které za bledých večerů, plných chvějivých hvězd, hrál jsi si na astrologa a skláněl své zamlklé čelo k své nebeské planisféře.

Zde jsi za některé průzračné půlnoci, kdy mlha nezvedá se z koryt potoků a kdy z údolí spolu s modlitbou Pramenů zvedají se drsné vzlyky zvonů ... Jsi zde, těsně u zdi. Tvůj stín se pohybuje. Světlo svíčky, kterou jsi upevnil na dně kbelíku, abys osvětlil svoji mapu, je zarudlé, bliká a čadí. Nějaký hlas zatřásl se vedle tebe. Je to Maminka. Usmívá se; zaujala ji patrně tvá zábavná fysika, čarodějnické nářadí, které ji zajímá, neboť má zálibu pro alchymii. Vidím ji, zabalenou, neboť padá noční rosa, širokou a krátkou, ale plnou jakéhosi mocného a radostného půvabu.

Kloní se k tobě a kromě stínu, jímž plamen pohybuje, rozeznávám uvolněnou kadeř, zachycenou o límec oděvu, její energickou bradu, její rozkošnický nos, vystupující z mírného oválu tváře, a kousek čela, příliš vypouklého, umíněného a pyšného.

Potichounku tě kárá.

— Hošíčku? ... praví.

— Maminko? ... odpovídáš

✣ ✣ ✣

A z okna, u něhož nyní stojím, pozoruji tamhle, nahoře na vinici, stezičku, vedoucí dolů do Chambéry. Tam chodíval Jean Jacques vyčkávati svítání, a za tou cestičkou procházeli se spolu, po celý sváteční den, „od pahorku k pahorku, leckdy ve slunci a často ve stínu, odpočívajíce chvílemi“ ....*

Na vrchol „svahu“ chodíval se modlit.

„Vstával jsem každý den před východem slunce. Z dálky jsem se díval, je-li Maminka už vzhůru; když jsem viděl okenice otevřeny, zachvěl jsem se radostí a přiběhl jsem ...“**

Představuji si ho za čistého rána, na této stezce. Kráčí směrem k městu, s knihou pod paží, odměřeným krokem, se sklopenou hlavou. Je rozohněn přemítáním. Chvílemi zvednutým ukazováčkem ukáže Boha a jeho rty se pohybují. Na pravo Nivolet a Mont-du-Désert provázejí azur. Již pozorováním černých výšek těchto hor duše mladého muže se povznáší a zasmušuje jako

* Conf. část I, kniha VI.

** Ibidem.

ony, vidí u svých nohou marný lidský shon, porovnává neklidný kouř jejich střech s klidnou velikostí mraků, jež zvolna se šinou přes vrcholky.

Náhle se obrátí. Maminčino okno je otevřeno. Jde vinicí dolů k ovocnému sadu. Kohout zakokrhá a holubice vrkají. V úle to bzučí a přede. Vejde do domu.

Vchází do téže jizby, v níž jsem. V tomto pokoji vše dýše dosud plavou a mocnou smyslností.

— Dobré jitro, maminko!

— Dobré jitro, hošíčku!

Usedl na nízké lůžko vedle ní, která ještě leží. Robustní žena zívne a přitáhne jej k sobě. (Prach v šikmém pásu slunce chvěje se nad poduškou.)

— Byl jsi dnes daleko na procházce?

— Maminko, jeden holub nám stůně... Ten sud vína, který tekl, jsem ucpal voskem našich včel... A zde jsem pro vás natrhal ocúnů...

— Dík, miláčku.

— Připomenou vám ony, jež pro vás trhával chudák Claude Anet a z kterých jste dělávala — pamatujete se? — mazání proti padoucí nemoci.

— Mají ještě jiné účinky. Můj otec, který také dělával masti, naučil mne o tom kvítí mnohému, co tobě není známo. Mají tajné moci, které souvisejí více s naší duší než s naším tělem. Když se vyvaří v říční vodě, dají bledý extrakt, který se nosí na srdci ve zlatém medaillonu a léčí šílenství a náchylnost k sebevraždě.

— Ale maminko, vždyť jste nechala své křivule a své kotlíky u pana de Saint-Laurent... Ah! Jak pak teď budete připravovati svá empyreumata?

— Můžeme dát byliny lékárníkovi, aby nám připravil sám letkvary, jichž budeme potřebovati...

— Ale, maminko!... Už zas útraty... Čtvrtletní důchod jste zastavila.

— Ah! Podívejme se na toho hošíčka, jak mne komanduje!

— Maminko! Jak bych si přál, aby tomu štěstí, v němž žijeme, nebylo nikdy konce! Jaký pokoj srdce! Jaká ctnost! Prve, když jsem stoupal do stráně, plakal jsem radostí při pomyšlení, že jsme opustili ten ošklivý dům ve městě... Proč ne navždy, maminko? Mám-li opustiti ten milovaný stín, mám-li se vzdáti vaší drahé přítomnosti, ať mne raději Věčný povolá v květu mladých let.

✠

— Hošíčku, teď už nemluvíš rozumně . . . Rozpaluješ se jako don Quichotte! Třeba že doufám, že se polní práce zdaří, naše nynější postavení není dobré, naše záležitosti jsou ve velkém nepořádku od smrti ubohého Clauda Aneta . . . Včera jsem zase do stala od hraběte dopis, že jsem dosud dlužna nájemné . . . ,Co si počneme, opustíme-li jeho slepou uličku a upadneme-li v jeho nemilost? Hošíčku . . .? Jdi trochu dál, ať mohu vstát . . .

— Maminko? . . . Což mne už nemilujete?

— Nač ta otázka, miláčku?

— Poněvadž mne tisknete k srdci méně vřele od té doby, co ubohý Claude Anet zemřel . . . . Už tři neděle jste mne tu ani jednou nepřijala před svítáním . . . A přicházím-li sem ráno, to proto, abych byl přijat jako dítě . . . A přece, maminko, vy sama, v zahradě na předměstí . . . Což jsem snad nedostál vašim podmínkám, řekněte, drahá maminko? Což jsem nedodržel svých slibů . . . Což jsem . . .

— Hošíčku! . . . Hošíčku! . . .

— . . . patřil jiným než vám? Což jsem si neodvykl neřesti, za které jsem se styděl? Dal jsem snad na jevo nevoli vůči ubohému Claudiovi Anetovi, když i potom jste mu zachovala svou nejdůvěrnější přízeň?

— Což tak rychle zapomínáš, že tu byl dřív než ty a že jestliže jsem ti dopřála, abych tě „zachránila před nebezpečím mládí“, přízeň, o níž se zmiňuješ, stalo se tak jen s podmínkou, že nebudeš mít práva na slůvko žárlivosti vůči žádnému z mých milenců?

— Ale, maminko, proč mi ji tedy nezachováte? . . .

— Pochopila jsem, ty dítě, že to, co jsem považovala za prospěšné pro tvé křehké zdraví, bylo nebezpečím . . . Od té doby jsi ještě více seslábl . . . Nebyla to moje neprozřetelnost, která vyvolala ono vzbouření krve, jež ti tak náhle a prudce ublížilo a jež by tě málem bylo zahubilo? Ale nemluvme už o tom; vždyť bylo ujednáno v naší smlouvě, že nebudeš nikdy míti práva dovolávati se toho, co jsem ti chtěla dle své vůle buď popřáti nebo odříci? Vidíš, že jsem tě nikterak neoklamala . . . a je to v tvém zájmu . . .

— Ó, maminko?

— Nu tak, hošíčku! Hleď . . . Podej mi levandulového octa . . . Komáři mne poštípali na rameni . . .

— Vezměte si svou masť, maminko!

— On se mi vysmívá! .... Ah, ošklivý hošíček! .... Že ho plesknu!

— Vždyť už běžím ...

— Už tě mám ... Nezasloužil jsi tohohle polibku.

Poslední slova této rozmluvy mi zní s takovou určitostí, že mne vracejí tomu, co se obyčejně nazývá skutečností. Uvědomuji si, že jsem jen všední návštěvník v této mrtvé jizbě. Teď už jich neslyším, už jich nevidím a můj pohled noří se do zahrady, kde skřípe rýč.

Odcházím. Vinicí, kudy on tolikrát chodíval, stoupám až k pěšince. Šlapal po této půdě. Před chvílí byl zde tak přítomen, že se mi zdá, jako by právě teď zašel, zcela prostě, jako já, za pahorkem. V tu stranu byly „louky pro krmení dobytka“*, po nichž jednou, v den sv. Ludvíka, „procházeli se po druhé stráni“**.

Tam táhne se až k hoře tak smutná samota, že čekám, až se náhle vynoří z některého úvozu, směrem k potoku, v levo, kráčejíce mlčky, s hlavou sklopenou, ruku v ruce.

II.

> Vyhlídka do zdi, místo ulice slepá ulička, málo vzduchu, málo světla, málo prostoru, cvrčci, krysy, shnilá prkna: to všechno netvořilo příjemný byt. Ale byl jsem u ní, blízko ní; jsa stále u svého psacího stolu nebo v jejím pokoji, neuvědomoval jsem si, jak můj pokoj je ošklivý ...
>
> *(Les Confessions, část I, kniha V.)*

— Díváte se na Rousseauův dům! Bydlíval v prvním patře. Tatínek říkává, že je to jako tenkrát: že je tu mnoho krys ...

Takto oslovilo mne jakési děvče, vidouc, že si pozorně prohlížím dům, z něhož vycházelo, je to dům, který hrabě de Saint-Laurent pronajímal paní de Warens, dříve než se odstěhovala do Charmettes, a v intervallech, kdy tam nebydlila.

Zdá se mi v té temné samotě, do níž vnikám, že slyším hýbati se ticho zašlé doby. Je to křehký a vzdálený zvuk, jako

* Conf. část I, kniha V.
** Conf. část I, kniha VI.

když rychle noty poskakují — je to spinet nebo clavecin? Pak všechno zmlkne. Pak začne to znovu a rázem trysknou dva hlasy, ostré a čisté, a opět umlknou.

Jsou to oni? Proč mlčí? Či snad jeho prsty opustily rozbrnkaný klavír a sepialy se vášnivě na zlaté šíji Maminčině? Co se dálo za téhož odpoledne tenkrát, za toho bílého a smutného dne?

... Dveře bouchly. Vešel snad Claude Anet a zastihl je takto v objetí? ... Představuji si ho tak jasně, toho hubeného lokaje v černém šatě, vážného a diskretního s bledým hlasem, zřídka gestikulujícího, jenž zemřel sestárlý v osmadvaceti letech, poněvadž se nastudil, sbíraje génipi ....*

Myslím na ten předčasný konec a zneklidňuje mne, neboť jsem vzpomněl na onu noc, kdy smutným domem rozléhalo se volání poděšené paní de Warens, poněvadž se pokusil o sebevraždu laudanem. Toho večera bloudila v košili, rozčilena trapnou scénou, kterou s ním měla. „Nalezla prázdnou lahvičku a uhodla ostatek“.**

— Jdi se podívat, hošíčku .... Doběhni pro Grossiho .... Pravím ti, že se zblázním ... On zemře ... On umírá! Můj Bože! Kávu? ... Dnes večer se zavřel na klíč, abych k němu nemohla, jako obyčejně .... Pravím ti, že žárlí .... žárlí i na tebe .... Zamkl se, aby se zabil ... Běž rychle! Rychle! Utíkej! ...

Ale nyní, je to on, Claude Anet, který byl někde na bylinách a vrací se? Již ho neuráží, když je takto překvapí, neboť se musil podrobiti přání své dobré milenky. Nebyla by připustila, aby ti, jimž bylo děliti se o její lásku, nežili jako nejlepší bratři:

„Kolikrát dojala naše srdce a přinutila nás, abychom se s pláčem objali, řkouc, že nás oba potřebuje k štěstí.“

— Hošíčku? Obejmi Clauda Aneta ... Víš, že je náš bratr ... Nevidím to ráda, když se rozmýšlíš při jeho návratu, máš-li k němu býti laskav ... Tak to má být ... Nuže, milý Claude, jaké byliny jste našel?

— Hořec pro žaludek, Madame de Warens, a jitrocel proti slabosti panu Janu-Jakubu.

— A co nového jste se dověděl v městě, Claude Anete?

* Pravděpodobně artemisia spicata.
** Conf. část I. kn. V.

— ... Zaplatil jsem účet u řezníka a obchodníku vínem jsem řekl, aby si přišel pro prázdný sud... Všimla jste si, že od odpoledního velkého lijáku je okap na křivo, že by se měl dát opravit? Snad bych to mohl zkusit sám, narovnat ho, neboť, budeme-li čekat na pana de Saint-Laurent, dopadne to jako s dveřmi u sklepa... Ah! Madame! Lékař Grossi provedl zase jednu hrubost našim sousedům...

A tak v tomto tmavém domě plynul jejich jednotvárný život, rozdělený mezi péči o domácnost, hledání léčivých mastí a hudbu.

Jan-Jakub oddával se nyní úplně studiu tohoto umění. Opustil katastrální kancelář a dával po městě lekce zpěvu roztomilým žačkám. Jedna z nich byla „skutečný vzor řecké sochy".* Jiná, která byla v klášteře Navštívení Panny Marie, měla zdlouhavý hlas jeptišky a lenost kreolky. Třetí, slečna de Menthon, „měla na prsou jizvu po spálenině vařící vodou, kterou žinilkový šátek příliš nezakrýval".**

Šťastná doba, kdy se s Hošíčkem tak mazlíly, že Maminka počala žárlit. Tehdy se mu nabídla, aby jej „zachránila před nebezpečím mládí" a snad také proto, aby ji sokyně nepodezřívaly z hříchu, jehož by nebyla okusila.

— Což jsem jej tak dlouho vychovávala, myslila si, aby se stal kořistí nějaké paní Lardové?

V zahradě, kterou najala na předměstí v Chambéry, mu položila své podmínky. Hádám, že jí měl nechat úplnou volnost; že neměl žárlit; že měl se zříci svých neřestí, že se neměl vydávat v nebezpečí s jinými ženami.

Chtěla zůstati milenkou těch, jež by ji napadlo si zvolit, vědouc dobře, že jí poskytne méně radostí než Claude Anet a že si jej vybrala jen ze své vychovatelské manie a proto, aby její samolibost nebyla podrážděna sokyněmi, které by ji předešly. Nedělala si zvláštních nadějí co do výsledku tohoto svazku, který jí způsobil méně rozkoše než zármutku.

Proto také Jan-Jakub, nejprve z naivnosti, později z hrdosti, i na dále připisoval „ledový temperament" této života chtivé ženě, vášnivé až k šílenství, kterou dosti stigmatisuje po-

* Confessions, část I, kniha V.
** Ibidem.

divná záliba pro alchymii, pro zvláštní podniky, mystická exaltace a žaludeční neurosa.

V pravdě nepovažovala jej nikdy za pravého milence, a jakmile zpozorovala vnitřní zmatky, jež v něm způsobila, aniž on ji jakkoli pobouřil, mlčky jej od sebe oddálila.

Ale od toho dne stal se jí nepohodlným či spíše stal se nepohodlným jejím intimnějším milencům, kteří se rozhodli zbaviti se ho, působíce na svou milenku. Proto jej vypravila několikrát na cesty doufajíc, že se z nich nevrátí. Ale brzo snažně prosil a ona dala se pohnouti touto příchylností, kolísajíc mezi požadavky svých milenců a náklonností k tomu, jejž vychovala.

Žila tudíž stále stejně, od své příhody s panem de Tabel až k vítězství holiče Vintzenrieda, která konečně dohněvala populiváho. Neboť po posledním pokusu ubohý Jan-Jakub musil definitivně opustiti Chambéry, jsa vypuzen drzostí a hrubostí toho, jejž nazýval k vůli své drahé Mamince „svým milým bratříčkem“.

III.

Spatřil jsem ji zase. V jakém stavu, můj Bože! V jakém zbídačení! Byla to táž Mme de Warens, kdysi tak skvělá, k níž mne poslal farář z Poutverre? Rozdělil jsem se s ní poněkud o obsah své tobolky, mnohem méně, než bych byl měl, mnohem méně, než kdybych nebyl dokonale jist, že z toho nebude mít pro sebe ani sou.

(Les Confessions, část I, kn. VIII.)

Ať byl konec Mme de Warens jakýkoli, mám za to, že nikdo nemá práva ji souditi, kdo neměl odvahy, přijmouti vášeň do těch hranic jako ona.

Myslím si to, procházeje se smutným předměstím Kézin, kde zhasla ve svém třiašedesátém roce. V tu dobu byla v takové bídě, že stará služka, která ji měla ráda, pracovala mimo dům, aby ji uživila.

Je-li pravda, že na sklonku života platila lokajům za lásku, což nečinila totéž v době své krásy? Což nebyla věřitelkou všech, jichž lásku marnotratně přijímala? Což to nebyla, v době, kdy její vášeň byla ještě krásná, almužna za každou cenu udílená těmto nevzdělancům? Mohlo tomu být jinak než aby dávala ona, která se vždy všem cele rozdávala?

Vzpomínám na den, kdy, cestujíc po Švýcarsku, pět let před smrtí, učinila poslední dobrý skutek tomu, jenž byl tehdy Jean-Jacques Rousseau. Přišla jej navštívit do Grange-Canal, kam se uchýlil s Terézou, unaven tvrdými vavříny, jež nahradily barvínek ze Charmettes. Jela do Chablais a neměla na další cestu.

Rousseau neměl u sebe peněz, ale za hodinu poslal jí peníze po Teréze, budoucí choti štolbově.

Mme de Warens, zkrušená bolestmi, bídou a vášní, přijala hloupou a sprostou služku s oním úsměvem nekonečné dobroty, který mají jen velcí nepochopení.

Či snad jí dokonce unikla hrozná nesvědomitost geniálního muže, který se odvážil vyslati k ní takovou poselkyni?

Vyslechla patrně klidně výtky, jež jí asi Teréza jménem Rousseauovým učinila. Dovolila, aby výčitky této běhny dotkly se jejích bídných lásek, jediných, jež jí zbyly . . .

Ale když Mme de Warens obdržela sumu, která jí byla určena: týmž gestem, jehož užívala vždy, aby rozhazovala nevyčerpatelný poklad své duše i svého těla, sňala s prstu jediný zlatý prsten a navlékla jej na prst Terézy.

V bídné světnici, která jí patřívala, vyvolávám si v duchu dusný červencový večer, kdy dokonala. Byl to asi bouřlivý den, kdy vlaštovky létají nízko při zemi. Ze smrduté uličky, v níž jsem před chvílí byl, dýchaly asi hnilobné zárodky jako dnes. Seděly tam plavovlasé děti na trámu, jako ty, které tamhle hovoří.

O čem asi snila, když nastala noc a kněz odbyl nudné smuteční obřady? Zda v té chvíli znovu nalezla onu šílenou exaltaci, v níž r. 1726 v Evianu vrhla se k nohám pana de Bernex a zvolala:

„In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum."

Zda vzpomněla si na královský průvod, který s pompou doprovázel do Annecy tak krásnou konvertitku, že se jí báli jako milenky? Zda slyšela hlas unaveného jinocha, který se nad ní skláněl a rtem jakoby růží dotýkal se lehce jejích vlasů — či slyšela jen, kterak desátá pro ni navždy odbíjí na farním kostele Lémeneském?

Přeložil Hanuš Jelínek.

BOHUSLAV KNÖSL:

SPLNĚNÍ.

Zjev krásy nejčistší, o jakém's tajně snil,
když před tvým pohledem se náhle objevil
co sladká skutečnost, co líbezná tak žena,
jak nebes milostí by byla orosena,
tu náhle na dno až své chmurné duše zříš,
jsi mocným strachem jat, že snad ji znesvětíš
svým zrakem profanním, jejž do svatyně kněží
chtíč vede loupežný a touha po krádeži.
Tu skorem líto ti, že vešel v skutečnost
sen tajný duše tvé, on jiných světů host,
on, jenž moh' věčným být, že klesl v času sféru,
by dříve než ty sám zhas' v chmurném hmoty šeru — — —

* * *

Rád vlastní písní svou bych se byl jednou opil
v závrati touhy své, jež tíhne k nebi výš,
však zahanben svůj zrak jsem před svou duší sklopil
tak nízko k zemi, až ba možná ještě níž,

neb náhle chápal jsem, že schází písni mojí
ten mocně jímavý nejčistší lásky tón,
hlas jehož promlouvá ve lidských vášní boji
jak potopený v tůň když náhle zazní zvon

a rhytmus posvátný, jenž zapomenut dřímá
kdes v hloubi němých vod, se náhle rozezní
a s teskem očisty tvou celou duši jímá
a naděj v spasení svou hudbou budí v ní.

A v tomto poznání svůj marný pokus celý
být jednou básníkem já viděl ztroskotán:
já zřel se řečniti, kde jiní z hlubin pili,
když štěstím bolestným jich srdce dotk' se Pán.

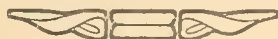
NA BAKCHANTKU OZDOBENOU RÉVOU.

Tvé tělo půvabné, jež v rhytmech tance zpívá,
co může zdobit víc než révy bujný plod,
se spirál úponků když na tvá prsa splývá,
jak chtěl by oslavit tvé nahé krásy hod?

Zár země stajený když pronik' lodyhami,
do hroznu bobulí se proto snad jen vlil,
by v jejich plnosti rozžehnuv slunce plamy
na ňadrech Bakchantky svým hymnem promluvil.

Ba kouzlo tajemné, jak zdá se, tomu chtělo,
by hrozen nalitý a krásné lidské tělo
společně splynuly v plastický ideál,

jenž Bakcha rozmachem by nad tuhnutím hmoty
v liniích jásavých a rozvášněné noty
svým ohněm rhytmickým v tmu těžké hmoty plál.

STANISLAV KLÍMA:

DĚTVA.

„Stojí vysoká, divá Pol'ana,
smať stará ohromných stínov,
pod ňou dědina Dětvou volaná,
mať bujná vysokých synov."

Tak započíná Sládkovič svou báseň „Dětvan".

Pod Pol'anou, pnoucí se do výše 1459 m., rozkládá se národopisně nejzajímavější a nejzachovalejší kout Slovenska. A jako ta Pol'ana vrhá podvečer dlouhé stíny na své svahy, tak rodí Dětva slovenskému národu vysoké, urostlé syny.

Odhodlaně, zmužile dívá se Dětvan do světa. Kabanicu má švihácky přehozenu přes ramena. Nohy kryjí mu široké, plátěné nohavice, bílé jak padlý sníh, zdobené dole žlutou výšivkou a třepením. Typ volného syna přírody, žijícího celý svůj život na čerstvém vzduchu. Pěkný vzrůst pojí se u něho se skalopevným zdravím.

Dětva není vesnicí v našem smyslu slova.

Dětva s Hriňovou, se kterou do roku 1881 tvořila obec jedinou a se kterou dosud je spojena farní správou, čítá kolem 15.000 obyvatelů. Z tohoto počtu však jen 3000 duší bydlí pospolu v městečku Dětvě. Ostatek žije rozptýlen na „lazech" čili samotách, roztroušených po svazích Pol'any.

Městečko Dětva vzdáleno jest asi půl hodiny od osobní zastávky dětvanské na železniční trati, vedoucí z Vrútek do Pešti, a asi hodinu cesty od hlavní stanice zvané „Kriváň-Dětva".

✣

Na městečko povýšena Dětva právě před sto lety. Dne 12. prosince 1811 obdržela výsadu na čtyři výroční trhy čili „jarmoky“. Mimo to každý pátek koná se od té doby trh týdenní. Na těchto trzích dětvanských schází se mnoho lidu a jak se říká „chlapi jako hora“. Tento vysoký vzrůst Dětvanců a potom zajímavý zjev, že asi 80 procent Dětvanců je černovlasých, zavdal podnět maďarským učencům v Pešti Herrmannovi, Thalymu a Thalóczymu k domněnce, že Dětvané jsou původem Jihoslované z Hercegoviny a že byli na Dětvě usazeni králem Matyášem.

Kdyby tato domněnka byla správná, byly by se zachovaly v nářečí a jmenech Dětvanců jistě aspoň stopy srbochorvatské řeči, čehož ve skutečnosti není. Nářečí dětvanské je ryze slovenské a úplně se srovnává s mluvou ostatních dědin ve stolici zvolenské.

Dětva není však osadou starou. Ještě před třemi stoletími rozkládaly se na dnešním místě jejím rozsáhlé pralesy. Roku 1638 založil tu novou osadu hrabě Čák, pán nedalekého zámku Víglaše. Povolal totiž z okolních obcí obyvatele, aby lesy na svazích Pol'any k víglašskému panství náležející káceli a tam se usadili. Tito noví osadníci byli přirozeně asi lidé mladí. Byla to mládež čili „dětva“, od čehož povstalo nepochybně i jméno nové osady.

Ještě dodnes zbývá však na úbočí Pol'any v Hriňové ze 22.000 jiter výměry 15.000 jiter lesa a v Dětvě z 15.000 jiter výměry 2000 jiter lesa, náležející panství víglašskému, jehož majitelem jest nyní arcikníže Bedřich. Tedy skoro polovinu výměry pokrývá dosud les.

Zdá se však, že již před založením osady dětvanské území dnešní Dětvy bylo obydleno a že v hlubokých lesích ukrývaly se tu malé chatrče drvoštěpů, šindelářů a pastýřů ovcí. O předhistorickém osídlení Dětvy máme za to svědectví patrné. Je to tvrz na vrchu Chrapkové. Nad okolí vyčnívá tam skalisko opevněné samou přírodou a opatřené mimo to dvojnásobným kruhovým valem. Je to bohaté naleziště kostí i střepů z nádob prastarých, jen v ruce z hlíny zhotovených.

Za časů krále Matyáše Dětvy v dnešní podobě ještě nebylo. Král Matyáš vystavěl si tenkráte zámek Víglaš a sice nejen proto, aby mohl na zvěř „polovati“ v hlubokých lesích dětvanských, ale také aby mohl číhati na krásná děvčata okolní. Za nimi se prý tuze rád toulával.

Na kterés takové toulce, vypravují Dětvané, stala se mu nehoda. Zatoulal se příliš daleko a byl nucen přenocovati u bači na salaši. Bača navařil k večeři halušek se škvarkami. Král Matěj vybíral si však jenom škvarky a halušek nejedl. Bača uhodil ho

proto lžicí přes prsty a pravil: „Nejez jako prasa, ale ber si od kraje.“ Král Matěj musil se ovšem podříditi nařízení bačovu. Když se pak druhého dne vrátil na svůj královský zámek, dal si milého baču zavolati a bohatě se mu za škvarky odměnil.

Ne pouze králům zdrávo podívati se k bačovi na salaš! Bača je nejstarší pastýř. Má svoji kolibu, ze dřeva sroubenou. Do ní uchyluje se večer, když zavře ovce do ohrady z košatiny, zvané „košiar“, kde ovce podojí. V kolibě na třech tyčích visí kotel, ve kterém vaří bača ovčí mléko. Pod kotlem na několika kamenech rozdělá se oheň. K ohnisku položí si bača i ostatní valaši čili pastýři nohy a tak v noci odpočívají.

Aby nebylo pastýřům na pastvě smutno, pískají si na fujaru. To je píšťala delší než sám pastýř. Vydává ze sebe zvuky podobné skoro hlasu varhan. Jimi zapuzuje pastýř trudné myšlenky a sebe naplňuje rozkoší; okouzluje celý kraj melancholickou, srdce jímající melodií. Návštěvníci Národopisné výstavy československé v Praze roku 1895 pamatují se jistě dosud na její zvuky.

Také ovečky jsou jaksi krotší při něžných zvucích fujary. Fujara slouží však pastýři i k jiným účelům. O ni se pastýř podepře, má-li přeskočiti potok, a je-li potřebí, dovede se jí i brániti.

V Dětvě chovají ovcí mnoho. Celkem asi 10.000 kusů. Dříve jich mívali však až 60.000! Z ovčího mléka vyrábějí tu chutný sýr, bryndzu. Vagačovci, rodem ze Staré Turé, vyrobí jí ročně na 1300 metrických centů. Dodávají ji většinou do Vídně. U nás je známa bryndza pod jménem liptovského (chybně liptavského) sýra.

Jednotlivé pastýře objíždí se svým koníkem sběratel sýra a sváží ho do bryndziarně, kde ho třídí a hotovou bryndzou dřevěné soudky plní. U nás nejznámější je liptovský sýr, skutečně z Liptova pocházející, totiž od firmy Petra Makovického z Ružomberka.

Kromě chovu ovcí zaměstnává se Dětvan rád i orbou a vůbec polním hospodářstvím. Každá práce ve volné přírodě je mu rozkoší. Také velice miluje koně. Před 70 lety jezdívali Dětvanci často i na „štvorke“, to jest na voze dvěma páry koní taženém, které jim nejeden stoliční pán záviděl. Ale po roce 1886, kdy nastalo rozdělení pozemků selských od panských, nejeden Dětvanec přišel o všecko své jmění tím, že mu přiděleny byly pozemky daleko od jeho stavení ležící, jen aby panské pozemky mohly býti zceleny.

Dětvan má rád své stavení u svého pozemku. Právě proto bydlí veliká většina Dětvanců na „lazích“ čili samotách. Na laze cítí

se Dětvan svobodnějším než v městečku. Je tam skutečně svým vlastním pánem. Nikdo mu tam nemá co poroučeti. Daleko má k němu i maďarská pseudokultura i maďarské úřady.

Dětvanec, na lazu bydlící, se svého vršku vidí daleko do kraje a už z daleka spatří jeho orlí zrak „žandára", exekutora anebo jiného dobrodince, k němu se ubírajícího. Má proto dosti času v čas potřeby ukrýti svůj dobytek v lese, utéci z domu anebo ukrýti šuhaje na vojnu volaného. Ovšem má tato samota pro Dětvana často i nepříjemnosti. Jest patrno, že každý Dětvan, má-li chaloupku daleko od druhých postavenou, musí na svůj majetek dáti si dobrý pozor.

A ukradnout sousedovi ovci, krávu nebo cokoliv jiného, nepokládá Dětvan za hřích.

Naopak, podaří-li se mu krádež šikovně provésti přes veškeré překážky, má kromě radosti také slávu. Je to na Dětvě jakýsi druh sportu. Vypravuje se, že za dávných času nemohl se dětvanský mládenec ani oženiti, dokud nepřinesl na zádech tele až odkudsi z pešťanské stolice.

Názor Dětvanů na krádež dobře charakterisuje dětvanská anekdota.

Stalo se prý jednou, že Turci ukradli z Jerusaléma kříž, na kterém byl ukřižován Pán Ježiš. Kříž zavřeli do hradu, do něhož vedlo 7 pevných železných vrat. V Jerusalémě sešli se pak zástupci křesťanských národu, radíce se, jak by kříž z rukou „nevěřících" opět vyprostili. Byl tam Angličan, Francouz, Rus, Slovák, Němec a Italián. Angličan povídá: „Pojďme ho koupit, ať stojí co chce!" Francouz praví: „Ale co, dejte mi několik pluků vojska a dobudu ho." Rus povídá: „Nedělejte si starostí, já mám ze všech vás sem nejblíž. Moji kozáci budou za hodinu s tím hotovi." Dětvan se jim vysmál a pravil: „Nelamte si hlavu, to nestojí za řeč, počkejte jen do rána!" Ráno jim pak přinesl kříž, který v noci ukradl.

Dětvan je přesvědčen, že zvláštní sílu dodává mu jeho „zapekačka", krátká to dýmka, která je mu nerozlučnou společnicí. Bez ní nepočne žádnou práci.

„Ani sa do buke nechytím, kým si nezafajčím!" říkává. Že jsou Dětvanci silní a urostlí chlapci, zvolil si prý i Janošík většinu svých kamarádů z Dětvy. Na Janošíka Dětvanci vůbec rádi vzpomínají. Skoro v každé chalupě mají nade dveřmi jeho obraz, na který dětvanské ženy se velmi hněvají, že to není obraz svatý. Bývá to obraz na skle malovaný, představující dvanáct kamarádů Janoší-

kových v zelených košilkách, jak se radují z právě vykonané „zboje“. Janošík uprostřed tancuje „odzemek“ při zvucích dud, skáče přes oheň, na němž se peče beran, a vystřeluje do vzduchu, drže v každé ruce bambitku.

Janošík nedaleko Dětvy měl svoji milenku.

Byla to Katruška, řezníkova dcera z Lubietové. Ale Janošík často velmi dlouho se k ní nevracel, když chodil po zboji. A tu Katruška na něho zapomněla. Janošík se vrátil a za trest hodil ji do propasti na Pol'aně. Na památku toho valaškou vysekal tam její jméno na kámen. Lid dětvanský podnes nazývá jednu skálu na Pol'aně „Katruškou“. Katruška zvláště za studených zimních večerů dosud prý tam naříká a ujišťuje Janošíka věrnou láskou.

Ženské typy na Dětvě bývají také skutečně krásné. Krásu jejich zvyšuje ještě malebný jejich kroj. Nejpěknější částí jeho jsou „oplecka“, rukávce bohatě vyšívané výšivkami žlutými, černými nebo i červenými. Bývají to překrásné vzory. Jenom starší ženy nosívají oplecka bez vyšívání. Výšivky dětvanské jsou výtvory skutečně uměleckými. A přece netvoří jich umělec, ale prostá žena, která se kreslení nikde neučila. Dětvanka ani kousek plátna nevypustí ze svých snaživých rukou, aby ho nějakou výšivkou neozdobila. Vyšívá nejraději předměty z přírody: tulipán, růži, potom i srdéčka, pletence a kolečka bývají motivy dětvanských výšivek.

Převládající barvou jejich jest barva žlutá.

Nejvíce krásných výšivek spatříme, když Dětvanky vycházejí z kostela. Do kostela vezme si každá jenom nejlepší.

Urostlé ženské a dívčí typy Dětvanek ve svém výšivkami pěkně zdobeném kroji upoutaly i pozornost malířů. Známy jsou práce Věšínovy, zobrazující Dětvance: Válka v míru, Janko zasmej sa atd. Ze slovenských malířů nejkrásněji Dětvance zachycuje Jaroslav Augusta, pocházející nedaleko od Dětvy z Tisovce, ve stolici gemerské. Ale veškerá krása Dětvy a malebného kroje Dětvanců nemůže v nás utlumiti lítost nad tím, že tento rázovitý kout Slovenska není dosud národně probuzen. Lid je tu zcela bez vůdců národních. Jeho největší autority učitelé i farář jsou v táboře jeho nepřátel. Jediným ohniskem národního života slovenského je tu v poslední době filiálka Lidové banky ze Zvoleně. Dej Bůh, aby podařilo se Slovákům zachovati statný lid dětvanský pro svou národní věc. Jaké by to získali bojovníky!

E. HAUNER:

VEČER.

Večerem bolest vlá —
večerem bolest vlá —
Proud žhavé touhy tryská z duše
a srdce chví se v čekání a tuše
a hvězda v modru plá.

Život je bolest má —
život je bolest má —
Čím více k světlu, kráse toužím,
tím se těsněji se zemí ploužím;
je údělem mým tma?

Z oblohy kane mír —
z oblohy kane mír —
a tajuplná slova v duši šumí,
že jednou z rána zažene ty dumy
básník a bohatýr.

JARO NA HŘBITOVĚ.

Brillantů duhou rosa v trávě hraje —
vzduch vůní pln . . .
a slunce svítí mušek do mumraje
a stromů vln.

Má svátek luh i bor:
vše v nekonečné modro nebes tihne,
vše vůní, písněmi a láskou jihne,
a skřivan vede sbor.

Je člověk divný tvor:
má slunce jas a sterých květů vůni,
má smaragd přírody, v níž králem trůní
a radost modrých hor.

Je člověk divný tvor:
do prachu země pohled vráží,
nad bolestmi svými stojí stráží
a vítá smrti mor.

Hřbitovní travou rosná duha hraje
a listím lip . . .
Zde nad náhrobky vyrůstá kus ráje
jak příští slib.

ANNA MARIA:

SLEPÁ.

I.

Po celý parný srpen mělo město ráz největšího zemdlení se řadou svých zaprášených stromů podél nábřeží a šedivým oparem, který jako tíha ležel nad městem hned ráno, když se probouzelo cinkotem prvních tramwayí z noční dřímoty. Kdo sešel s mostu po schodech na Kampu, ten viděl za poodhrnutou květovanou záclonkou u otevřeného okna slepou, černé brejle na očích a ruce nečinně v klíně. Před jejíma nevidoucíma očima plula po nebi lehce oblaka, kupila se, měnila se, vydouvala se a byla při své rychlosti přec jen pomalejší a stálejší než její myšlenky. Od té doby, co stonala, měly její ruce nezdravou béložlutou barvu a to bylo to nejkrásnější a nejsmutnější na ní, ty dokonale formované, lehce žilnaté, mužské, nečinné ruce, které se nepohnuly celý den. „Jsme k ničemu!" říkaly každému, kdo šel kolem, „jsme mrtvé ruce slepé!" a ležely pořád stejně jedna přes druhou křížem, ta s krvavým karneolem na vrchu.

A pod jejími okny dole v aleji se zatím ženské z celého domu radily o jejím zlém osudu. — „To je co říci, paní Anna! To je neštěstí! Že prý jí oči po operaci vytekly?" ptaly se její posluhovačky zvědavě. „A jest-li pak má přece nějaké peníze, z kterých může být živa?!"

Řemeslnice a podomní obchodnice neměly rády dceru generálovu a skoro jí přály její nemoc a neštěstí. Na otevřených pavlačích starého domu se znaly všecky ve spolek, svářily se, hašteřily se, povídaly si, záviděly si, jak to bývá ve velké rodině, a jediná slečna z Wallersteinu dvacet let chodila jako by k nim nepatřila, odměřená, odmítavá, mlčelivá a cizí mezi nimi. Žila tam za spuštěnými roletami svůj trudný staropanenský život, aby k ní do pokoje neviděly na ni a na její chudobu, za kterou se styděla.

— „Kdo ví, z čeho to naposled ještě má!" postavila krejčová v aleji na lavici svého chlapce a vyndala mu z úst kamínek, aby se jím nezadusil. „Však oni mají páni mezi sebou nemoce, o nichž se nám chudým lidem ani nezdá!"

Po celý žhavý srpen, když bylo vedro k zalknutí v ouzkých uličkách mezi starými kameny a její sousedky ji soudily, nehnula se slepá ze svého místa u okna. Paní Anna ji zavřela na klíč, aby

k ní někdo nevešel všetečně a ona zůstala potom sama v pokoji se svými dvěma tichými návštěvnicemi, které se nikým už odbýt nedaly, slepotou a chudobou.

II.

Chudá šlechta vojenská! Do svých čtyřiceti let, do té doby než umřel starý generál, žila Lína u něho, snášela jeho zlé stařecké rozmary trpělivě jako povinnost, poslouchala ho na slovo jako jeho burš a pes a pořád se při tom v srdci těšila tím, že se má přece jen mnohem líp než její sestřenice Albína. Potom, když otec umřel a nenechal jí nic než jméno, velké nároky a prsten karneolový, stala se slečna z Wallersteinu zase závislá na jiných lidech, na svých příznivcích, ale pořád ještě věřila, že se má líp než Albína, chudá baronessa, která dávala hodiny na klavír. Až, když oslepla a nikdo ze známých se nestaral o ni v její nemoci, tehdy, jako by byla Albína původkyní všeho jejího neštěstí, s takovou záští, závistí a hořkostí vzpomínala na ni slepá u okna na Kampě.

Tehdy, když se spolu rozhněvaly obě staré sestřenice, obě staré panny, tehdy měla Praha ještě hradby dokola, arenu na hradbách a nad Václavským náměstím širokou Koňskou bránu. A rozešly se pro nic, pro hloupé slovo, které je jen tehdy příčinou k hněvu, když se dva už dřív rádi nemají. Od té doby se sestřenice už nesešly, nikdy spolu nemluvily, každá žila jinde a jinak, ale přece věděly jedna o druhé všecko dopodrobna, jako by byly ještě spolu v uršulinském klášteře. Albína se dozvěděla vždycky o Líně všecko nejdřív, první se vysmála tomu, jak generál odkázal dceři pečetní prsten, místo, aby jí nechal aspoň milion, zrovna tak věděla dopodrobna, jak Lína žije nuzně z almužny, někde dostane oběd, jinde večeři a z roku do roku jak přešívá černé hedbávné šaty po matce, které potřebuje ke svému ubohému příživnickému životu jako voják mundur na vojnu. I to nějak po straně vyzvěděla, co Lína ouzkostlivě tajila před světem, jako vlastní hanbu a vždycky zapřela. Že její bratr Felix, který sloužil v Uhrách u kavalerie, odešel od své ženy, s kterou měl čtyři děti, odešel od ní starý už a šedivý a žil s nějakou Bibiánou od divadla. Horkokrevná Albína přála Líně všecky její trampoty a myslila si: Co pak je dcera generálova víc než baronessa? Co pak si nemůže vydělávat jako já vlastníma rukama?

K tomu všemu Albína ze svého nic nepřidala ani nepřimyslila, to všecko bylo pravda do slova. Lína neměla ročně víc než čtyry

sta. A z těch posílala ještě švakrové do Uher, takové hodné, ale nicotné paní, která nedovedla své děti uživit, ani je vychovat, naříkala jen, plakala a psala ustavičně psaní příbuzným o radu a o pomoc. Ale ani ve svém mládí, které měla už tak dávno jako sen jen za sebou, neužila Lína mnoho radostí. Dcera generálova se sice, kam přišla, vždycky bavila s důstojníky, ale mimo povinnou zábavu jí nikdy žádný muž prudce nestiskl ruku, ani nepolíbil na ústa, ona nepoznala štěstí a radost lásky, protože byla ošklivá. A jaké jsou to tak divné osudy! Lína se nelíbila nikdy nikomu a že byla chuda také se nevdala; do čtyřiceti let ji otec komandoval a týral svými skoro nepříčetnými rozmary, po jeho smrti zas, místo aby si volně oddechla, závisela na milosti a nemilosti cizích lidí, neměla na vlastní živobytí a musila se starat o děti bratrovy, opuštěná stonala, trpěla a oslepla, naříkala si a modlila se, ale ani jednou nepomyslila na smrt, nepřála si umřít, aby se zbavila svého života, na kterém visela tak houževnatě jako nejmladší a nejšťastnější na zemi.

A jak znali všichni na Kampě sochu Bruncvíka pod mostem a slepou u okna, tak dobře znali taky její sestřenici, bláznivou baronessu, jak jí říkali. Když baronessa pospíchala z hodiny do hodiny, vždycky klobouk trošku na křivo, malá, tlustá a tak živá, že když neměla s kým by zrovna mluvila, sama něco pro sebe si breptala — každý se za ní ohlédl a zastavil. Smáli se jí a říkali o ní, že je bláznivá, protože pořád pospíchala, jako by vůbec nikde neměla stání a pokoje, každého oslovila, třeba cizího, když jí napadlo, na nic se nikdy neohlížela a nedbala a jindy zas, když se zamyslila, třeba uprostřed ulice se zastavila, kudy jely těžké vozy s nákladem. Ale za chvilku hnána vlastním nepokojem zase jinam pospíchala cupajíc o překot svýma krátkýma tlustýma nohama.

„Bláznivá? Ta? — Ne!“ odbyla slečna Lína zkrátka svoji posluhovačku, když jí zvěstovala v máji velkou novinu. Baronessa se přistěhovala z Malé strany na Kampu a bydlila docela na blízku u ramene Vltavy v nízkém domě se širokým zeleným balkonem, na jehož zábradlí mezi dvěma vásami kvetly řadou červené pelargonie.

— „Má milá . . .“ řekla k paní Anně takovým hlasem, že to znělo jako „má hloupá!“ — „Ta klepna . . . ta ví tuze dobře, co chce a co dělá!“

Dříve, dokud běžely roky ještě jeden za druhým tak docela stejně a jednotvárně, jak jdou dni v kalendáři za sebou, Lína se na půl zlobila, ale taky na půl bavila tím, co slyšela o Albíně. Ale,

*

když byla Kampa plná těžké vůně akátů ze zahrad a Lína stonala, tu už byla pevně přesvědčená o jednom, že její nepřítelkyně Albína, věrnější než všichni přátelé, ví odněkud o její chorobě a jen proto se přistěhovala z Malé strany na Kampu. aby viděla z blízka na její neštěstí.

A když po nezdařené operaci přišla o svou poslední naději a ubohá sedala u okna, myslila si kolikrát, kdyby v tu chvíli se Pán Bůh nad ní smiloval a ona mohla zase oči otevřít, že první, kterou by viděla, musila by být Albína, krátká, tlustá, s červenými tvářemi, které snésti nemohla, jak jí rovnou civí do okna. Lína každého podezírala ze špatnosti zrovna jako starý generál, ale bylo v tom jen podezírání? Často pozdě na večer, když se vzduch trošku ochladil a život na Kampě utišil, když už rozsvěcovali v nepatrných krámkách petrolejové lampičky a v tmavé aleji pod stromy se k sobě tiskli milenci, se zastavila Albína na proti na rohu u babky s ovocem. Při tom se dívala svýma pozornýma světlošedýma očima neodvratně slepé do okna, jako by chtěla všecko vybádat, o čem přemýšlí nemohoucí slepá ve svém vězení.

A slepá marně přemýšlela o jednom, jak by si zase nějak pomohla k jinému lepšímu životu a vyvázla ze své samoty, která ji tížila jako zkamenění nebo zakletí. Teď už nemohla nic, ani k továrníkovým chodit na oběd, ani slečnám dělat gardedámu! Za její dlouhou nemoc se jí docela zprotivil starý dům a nejvíc rozpustilé děti, které slyšela po každé zběsile křičet a běhat sem a tam, když paní Anna vyšla na pavlač! Tolik dětí! S odporem a hnusem myslila na to, proč nemají chudí lidé žádné peníze a tolik dětí! Přála si jen vyváznout z toho rámusu, ale víc než všecko to — chtěla od Albíny.

Ještě dávno před tím než se rozešly, už jako malá děvčata se mezi sebou škádlily, chtěly vždycky jedna nad druhou zvítězit a co jedna měla taky druhá mít. A teď když Lína oslepla, jako by ji Albína už tím byla přemohla, co jí slepé ubylo v životě: cítila v srdci jen závist, nepřátelství a zášť ke druhé. Kdyby jí tehdy byl někdo řekl, že Albína někoho zabila, Lína by tomu byla ihned věřila jistě ochotně a s radostí. Ale zároveň se začla bát Albíny, která mohla chodit a viděla, pořáde čekala ještě něco zlého od ní pro sebe, nástrahu nebo příkoří.

Co Líně zbývalo? Všecky ty bohaté dámy, ke kterým jindy chodila, se rozejely s letem do hor a do lázní a na ni zapomněly na dobro. Nemohla na nikoho připadnout než na Proškovy, na chudé a vzdálené příbuzné, za které se stydívala před známými

jindy tak, že se dívala buď do krámu nebo přešla z jedné strany na druhou, když je měla potkat v ulici! Kancelista na pensi! Už od smrti otcovy nebyla u Prošků, neměla na ně chut ani kdy, jen to si pamatovala, že si každý rok brávali na byt študenty — proč by si nevzali ji? Byla chudá, slepá a přec jí nebyli pranic po chuti ti Proškovi, kteří svačili bez ubrusu a bydleli v kuchyni. Celý srpen váhala, čekala, rozmýšlela se a doufala marně na pomoc odjinud — ale co jí zbývalo na konec?

III.

Někdo zaklepal u Prošků zlehka na dvéře z pavlače. Tak zticha, zlehka a nesměle, že to ani neslyšeli, když seděli po svačině v kuchyni.

V té jejich kuchyni se pralo prádlo a vařilo, tam obědvali, večer zase hráli karty a vlastně pořád bydleli. Oknem tmavé kuchyně bylo vidět na pavlač celou zasklenou a na dvůr, kde za šňůrou prádla vykukoval kaštan prožloutlý a rezavý. Bylo září, v kuchyni voněla povidla.

Starý kancelista v rozepnuté vestě zrovna předčítal svým třem ženským všecky podrobnosti o sebevraždě milenců na trati a při tom seděl tak těsně vedle své ženy, že se jí neustále dotýkal ramenem a kolenem. Tak blízko sedali vždycky, všecka jídla pohromadě, jak si to zvykli už ve svých líbánkách oba staří manželé, drobní, malí a ve všem si podobní.

Jednooká velká Fany, sestra paní Proškové, držela na svých suchých skvrnitých loktech bavlnu, kterou od ní navíjela jejich jediná obstárla dcera Anna, chytrá, poctivá a mrzutá. Navíjela pomalu v zamýšlení nit za nití a vždycky za chvilku se zastavila plná napětí a rozkoše nad bouřlivou historií lásky dvou neznámých milenců.

Ten někdo zaklepal na dveře ještě po druhé. Potom otevřela dvéře z pavlače nejistě hmatajíc kolem sebe rukama slečna z Wallersteinu v černé mantile pošité korálky, velká silná, nehezká, a ve všem v kroku i postavě spíše muži nežli ženě podobná.

— „Vemte si mne!“ řekla hned. „Já jsem slepá!“ A zůstala stát u dveří.

— „Ale, ale! Lína! Jaká čest!“ řekl ironicky suchý mužíček na kanapi a rozesmál se krčním smíchem, který se víc kašli nežli smíchu podobal. A hned jak promluvil, rozezpíval se s ním na zdi vysokým hláskem harcký kanárek.

— „Na! Hanzi! Mlč!“ Natáhl se Prošek líně z kanape, strčil kousek cukru mezi příčky a hned si zas tak těsně sedl vedle své ženy jako dřív. Vypadala velmi přívětivě s docela malinkými šedivými kudrlinkami kolem starého obličeje v kostkovaném županu a s tím něčím v celé postavě, co jí ještě zbylo z půvabu a rozmaru, který je hezkých žen privilej.

— „Pro boha vás všecky prosím — vemte si mne! Já jsem opravdu slepá a nemám nikoho!“ opakovala slepá svoji prosbu hlasitě a trpělivě jako žebrák u dveří. Ale ji život nerozmazlil, tak stála jen a čekala na odpověď....

„Ale Fany! Že tě to nenapadne jí aspoň židli přistrčit, když nevidí!“ Napomenula paní Prošková svou starší sestru Fany. Ale sama se ani nehnula se svého kanape.

— „To jsi ty, Fany?“ Lína chtěla vzít za ruku svou bývalou kamarádku, s kterou si často hrávala. Ale hubená stařena se na ni zlostně utrhla:

„Což pak jsi mne teď poznala, co nevidíš? A když jsi viděla, tak jsi mne nikdy neznala!“

Chvilku bylo v tichu jen slyšet hodiny a jak ptáček klove cukr zobáčkem, potom se ozval z kanape šepot a za ním tichý, dušený smích.

„Proč se mně smějete?“ zvedla slepá hlavu nepokojně a otočila ji po pokoji dokola.

— „I to si jen naše Fany zase na něco vzpomněla! Jak jste vařili vždycky ta nejlacinější jídla, když byla u vás pozvaná!“

— „To není pravda!“ bránila se slepá.

— „I je! I je!“ mrkl Prošek významně jedním okem na své tři ženské v kuchyni a rozesmál se na novo i rozkašlal. „No, Fany, tak povĕz ještě taky druhé... slečně z Wallersteinu!“

— „Ale kde pak by to ještě věděla!“ máchla Fany posměšně kostnatou rukou do vzduchu. „Jednou jsem u vás něco šila a zlámala se mně při tom jehla. Běžela jsem k tobě a prosila jsem tě: „Prosím tě, Líno, dej mně jinou, ať se to mamá nedozví.“ A víš, co tys mně na to řekla? — „Ba ne, stojí krejcar!“

A všichni se dali už bez ostychu nahlas do smíchu. A kanárek zase zpíval s nimi o závod, jako by taky on měl proč se vysmívat jejímu minulému životu, její špatně tajené chudobě a všem útrapám, které ji ještě dále čekaly.

— „Proč se mně pořád smějete?“

— „Měli jsme dobrý oběd a tak je nám veselo!“ odsekl Prošek, jako by všecko ve světě bylo jen zábava a zábava.

A Lína seděla na židli, jak tomu u svého okna už uvykla, skoro tupě, jednu ruku přes druhou a mlčela. Připadala si, že je mezi nepřátely a ne v příbuzenské rodině, při tom ale stála o rozhovor s těmi, kteří o ni nestáli, z kamen libě jí voněla povidla. Ubohá hověla si v teplé kuchyni. A do myšlének se jí vtírala pořád jediná osoba. Nemyslela na nikoho z celého svého dlouhého života než na jedinou Albínu a bála se jí, proč, to nevěděla, ale bála se jí, tak jako nepříčetného zlého divocha.

— „Vemte si mne," začala ještě po třetí — „na byt místo studenta!"

A zas bylo ticho v pokoji, ale nikdo se už teď nesmál, nemluvil ani nešeptal — všichni počítali docela tiše pro sebe. Taky si z těch tří starých nikdo netroufal ani slovíčko říci před Annou, jako by byla jejich královnou a ta malá domácnost její království. Anna vedla starým celou domácnost, ona jediná dovedla nejen vystačit s bídnou pensí úřednickou, ale i zaopatřit jim sem tam malý blahobyt, smažené kuře nebo pečeni. A oni staří byli jí za to vděčni a pyšni na ni, na její schopnosti, dovednost a důmysl. V poledne jim, aby vystačila, zrovna jako dětem sama rozdělila jídlo po talířích na porce a nikdo z nich ani se neozval. Poslouchali ji jako vojáci svého kaprála, poslouchali ji z úcty, obdivu, ale nejvíc z vlastního prospěchu.

— „Tak, co, teto . . . co od nás chceš?" promluvila teprve teď ponejprv za celý čas Anna, protože na ni bylo vždycky o všem rozhodnout. Anna pracovala nepřetržitě celý den a jen večer, když staří odešli už spat a nastala tichá noc, tu opájela svou střízlivou duši dobrodružnými a zamilovanými romány.

Anna neřekla hned ani ano ani ne, jen se dopodrobna na všecko vyptávala, chytře vyzvídala mezi řádky tetiny poměry a svým klidným, stejným hlasem zrovna vyslýchala slepou před sebou. Staří měli hlavy k sobě sestrčené na kanapi, ale při tom ani prstem nehnuli ze strachu, aby Annu nerušili a dívali se na ni zbožně s obdivem. „Ta je chytrá! Ta to dovede!" říkali si mezi sebou starýma, zamilovanýma očima a usmívali se blaženě.

— „Ne, teto — to je málo!" Najednou Anna jako rozhodla uprostřed vyjednávání. „Za to, co ty nám dáváš, za to tě dneska nemůže nikdo obsloužit a uživit, ... ani příbuzný!"

Slepé sklesla hlava trošku níž na prsa a jak tak měla bělo-žluté, krásné, mužské ruce složené na klíně, tak začala kolem sebe točit palce do kola. Nemyslila už na nic určitého a viděla jen před sebou cestu do kopce strmou a dalekou, kam se chudák vy-

škrabat nemůže starýma a nešikovnýma nohama. A ze zapadlých důlků pod černými brejlemi jí tekly pomalu dvě slzy po bradě. Anna navíjela ještě bavlnu a při tom se vždycky zkoumavě podívala na slepou, jest-li svoje od ní přece dosáhne.

— „Víš, co, teto?“ řekla Anna zase najednou, jako by jí to zrovna v tu chvíli bylo napadlo, jako by sám Pán Bůh jí byl vnukl spásnou myšlénku pro obě. „Nač jsem si já teď vzpomněla najednou? Snad by to přece šlo, abys u nás zůstala... Jistě, že to dovedeš... musila bys pro nás pro všechny plíst punčochy!“ Všichni tři staří se na sebe podívali po straně, spokojeně zamrkali a se usmáli, slunce svítilo šikmo a nízko až ke kamnům a když Anna klubko dovinula, slíbila slepá.

IV.

Lína pletla tedy Proškům punčochy. Dělala sice nerada tu svou práci z donucení a říkala kolikrát, když Anna vařila vedle jejího pokoje v kuchyni, že si jistě ještě jednou hlavu o zeď rozbije. Ale chytrá Anna ji za týden už poznala a jen se tak trošku uštěpačně usmála.

— „Však, teto, ty si neublížíš! Ty máš sebe moc ráda!“

A slepá, jak tak pletla ustavičně řadu za řadou a punčochu za punčochou, tak vzpomínala s lítostí na všecky věci, o které jindy ani skoro nedbala. Pletla a vzpomínala celý den a všecko se jí zdálo krásnější než to doopravdy bývalo! Jak ještě před rokem na jaře sedala v Odkolkově zahradě... po lavičkách chůvy, děti, milenci, tráva bílá, plná sedmikrás, keře červených růží voněly celou zahradou, po cestě zlehka poskakoval kos, v bassinu voda pleskala a za tou tichou zahradou přes širokou vodu Praha hlučela! A po tom hlučném životě se slepé stýskalo nejvíce! Myslila se závistí na kočáry, v kterých se známými jezdila, na bály a promenády, na bohaté večeře a vším tím se teď u Prošků chlubila, snad... aby si jí víc vážili. Vyprávěla jim, jak jídala v dubnu broskve a jahody, jak si tykala s jednou excellencí ve Vídni, vyprávěla jim to tak, jak to teď, když už nic z toho neměla, pořád viděla v duchu se mihat vábně před sebou.

— „A co to?“ ptala se Fany, která se s Línou nesnesla, — „když tak tuze o tebe stáli, že si tě nevzali k sobě na zámek?“

— „Já jsem k cizím nechtěla!“

— „To tedy! Sic bych se divila, že jsi si nás právě vybrala mezi všemi lepšími!“ Lína s Fany se pořád mezi sebou klofaly, jako

dvě staré a už nepotřebné slepice, až je vždy Anna zakřikla na konec.

Anna byla z těch starých panen, které hloupý osud zapomněl udělat ženami a matkami, starostlivá o všecko, pořádná a svědomitá. Taky o svou novou strávnici se starala spravedlivě jako o všechen pořádek, ale ráda ji neměla od toho dne, jak k nim ponejprv vstoupila do dveří. A když tak stará v jednom kuse od rána se bavila tím, že povídala, kde co jedla a co viděla, každou věc opakovala nejmíň desetkrát, povídala, vymýšlela, přidávala a pleskala, tu se nemohla přísná a pracovitá dcera Proškova s ní usmířit.

— „Maminko“ . . . stěžovala si po straně ke své usměvavé, líbezné a dětinské mamince se šedivými kudrlinkami. „Kdo má ty řeči jenom vydržet a poslouchat! Teta si bude věčně vymýšlet a věčně bude lhát! Teta je samá excellence a hraběnka a ještě se nepřišla ani jedna na ni podívat!“

Celé dopoledne, když Anna vařila, hrála se slepá u kamen v kuchyni a když jí někdy spadlo oko na punčoše, tak natáhla jen k Anně mlčky ruku s punčochou. Ale Anna dělala, jako by to neviděla, válela pořád nudle dál, neohlédla se a neudělala jí to dřív, dokud jí Lína o to výslovně neřekla. A kolikrát držela slepá dlouho ruku nataženou a teprve, když jí to omrzelo, tak se ozvala:

— „Někdo spadl s třetího poschodí!“

Na to Anna čekala a hned odsekla:

— „Však jsi to už mohla dávno mít!“

Ale na podzim, když se stará slečna nastěhovala k Proškům se svým starým nábytkem, nebyl jejich život jenom hašteřivý a zlý, měl taky chvíle odpočinku a svou idyllu. Po obědě každý den spávaly svorně vedle sebe na jednom vyšívaném polštáři dvě šedivé hlavy, Prošek s Proškovou. V tu dobu se všecko v bytě utišilo, ani kanárek nezpíval šátkem přikrytý. Tu někdy Anna, když si umyla brzo nádobí, neměla starostí ani rozmarů, strčila k Líně do dveří svou hlavu hladce česanou:

— „Předčítatelka se dává pěkně poroučet a přijde ve dvě hodiny!“

Tu zapomněla Lína na to, že nežije v panském domě, ale v chudobě, Fany zapomněla hubovat a Anna suchá, praktická, svým způsobem sobecká, celá roztála a zrovna rozkvetla nad knihou o tajemných osudech pouliční zpěvačky Aurelie, kterou miloval císař Josef II. v tajnosti. Všecky tři sotva dýchaly, plakaly společně

nad nešťastnou láskou, třásly se o milence, když je pronásledovalo vojsko císařovny a celý jejich vzájemný život se na tu chvilku pozměnil, stal se krásnější a laskavější na vzájem. Po svačině řekla Anna k Líně s neobvyklou laskavostí, která jí ještě zbyla ze čtení:

— „Jdi, Líno, teď na chvilku do Stromovky!"

A to znamenalo, že má slepá stůl párkrát obejít než se vrátí Anna zase ke knize.

Ale, když střízlivý den všecko obarvil zas na šedo a na černo, tu všecky přeludy laskavosti zmizely a Anna se jen mrzela, že si vzala slepou do domu pro starost. Neviděla nic než chyby Líniny a necítila, jak je slepá ubohá. Pensista z rána obstaral svého Hanziho, kanárka, a celý den už potom nic nedělal, leda, že se šel podívat, když někde něco nového stavěli, paní Prošková zrovna tak, usměvavá a líbezná, šukala pořád po bytě sem a tam, jako by něco dělala nebo nanejvýš šla navštívit rozvedenou majorku do prvního poschodí, ale všecka tíha, práce, zodpovědnost spočívala jediné v pracovitých rukou Anniných. Ovšem, že se za to staří podřizovali Anně jako vyšší, rozumnější bytosti a ona zase dobře taky věděla, že si se svými staroušky může všecko dovolit. Mívala někdy svoje královské rozmary, třeba celý týden byla veselá a den na to, jako když obrátí, nemluvila a neodpovídala nikomu. A od té doby, co byla Lína v domě, svezl se všechen její špatný rozmar na slepou. A staří manželé Proškovi, kteří měli raději zábavu a veselo, ti se vždycky už napřed bávali, kdy zas nastane špatný rozmar u dcery a byli ve všem všudy s ní za jedno, všecko chválili, jen aby všecko přišlo zas do svých starých, klidných kolejí. A všecky špatné a nepříjemné vlastnosti, které Anna našla na Líně, viděli zároveň s dcerou na slepé poslušně.

Ale přes to, že si stará slečna těžko už zvykala na nový život, od dřívějšího docela odlišný, že jí scházely společnost a návštěvy, že jí bolely na novo staré bolesti, přes to upadala slepá dcera generálova chvílemi v bláhovou lethargickou blaženost, podobnou příjemné dřímotě. Chválila si u sebe svůj život nynější: když nic jiného, tady jsem v jistotě, mám svůj pokoj, pohodlí a zůstanu tu až do smrti. Ona, která počítala kostky cukrové v kornoutě, jest-li ji nešidí paní Anna, která věrnější už být nemohla, ta najednou věřila, že se její život už v ničem nezmění a takový, jaký je, už zůstane.

Na Albínu se zeptala jen jedinkrát, když jí přinesla paní Anna vyprané košile:

— „Co dělá tamta .... ta, nevědí?“ Ptala se málem zas jako dřív, dokud ji sestřenice ještě jenom bavila svými střeštěnými nápady.

— „Bude prý se, slečinko — zase stěhovat!“

— „Kam, to nevědí?“

— „Tak vidějí — věděla jsem to a nějak mně to vyšlo po cestě z paměti!“

Slepá se dál neptala a upadla jen zas ve svou stařeckou lethargickou blaženost, podobnou dřímotě na slunci.

V.

— „Lidičky, co dnes je nového .... to jistě nevíte!“ s tím přišla paní Prošková celá růžová z visity od majorky v prvním poschodí. Oči a tváře jí jen jen hořely, malinké šedivé kudrlinky se čepejřily a lítaly a ona vypadala tak čile, jako nějaká stará šedivá holčička. „Ne!“ řekla rozhodně s dětinskou radostí, „to by neuhádl žádný z vás do smrti! Jen si pomyslete, máme — novou sousedku!“

— „Věru, že jsem tuze dychtivá!“ řekla Anna lhostejně, jen tak, aby to dětinská matka o ní věřila.

— „Nejvíc to bude asi naši Línu zajímat, když jí povím, kdo se jí bude dívat od naproti, od „Křížů“ do oken ... Albína!“

— „Ale, dej si pokoj .... Albína?“ A malý mužíček na kanapi se celý rozesmál, rozkýval a rozkašlal, jak ho ta novina bavila.

— „Ale ne!“ zavrtěl hlavou se smíchem. „Takové fanfarum ... co tomu ještě napadne!“

Proškovi věděli o hněvu obou starých sestřenic a tím právě nabývala celá historie v jejich očích pravého půvabu, zajímavosti a koření. Taky rádi dráždili slepou sobě pro zábavu, tak jak lidé někdy pokouší dřívkem opice zavřené do klece.

— „Počkejte .... hned začnu všecko hezky po řadě,“ začala paní Prošková s velkou chutí povídat, když se usadila a roztáhla se svými sukněmi k Proškovi na kanape za stolem.

— „Dnes ráno ... vám zalejvala majorka jako jindy kytky na okně, najednou se podívá a lekne se — naproti na okně, nahoře na okně vám stojí Albína a sama myje okenní tabule. Mýdlo, hadry, škopek, všecko měla na okně, natahovala se, až jí blusa praskala a dole na ulici stálo plno lidí, všichni, kteří ji už znají ...

+

pokřikovali na ni, smáli se, dívali. Ale Albína celé okno sama umyla a ještě se s okna dolů s nimi bavila!“

Slepá seděla tak zticha u kamen, že všichni mysleli, že usnula, ani se nehnula. Až najednou se ztěžka zvedla ze sesle velká a nehezká po otci, v obličeji celá červená a prudce s vášní vyhrkla ze sebe:

— „Víte, teď vám zase něco řeknu já! Co pak si tohle může baronessa dovolit? Teď už věřím opravdu, co jsem o ní jednou slyšela, že má dítě nemanželské v cizině!“

— „Dítě?“ zaluskal Prošek velkými klouby u ruky, která byla vlhká a maličká! Jeho všecko bavilo.

— „Dítě... živé dítě!“ mluvila slepá s bledými pysky celá červená. „S jedním majorem od divise, se ženatým dokonce.... Lidem namlouvá, že to je její kmotřenka, ale pravdu tu vím jenom já! Ta, ta...“ řekla rozdrážděně z vysoka, že vývrhel lidstva bylo málo na to opovržení, „ta... je schopna všeho, dočista. A tu ostudu, že si místo služky sama jako služka nějaká vylezla na okno, to neudělala z bláznovství... to vím zase já. Mně to udělala naschvál a na vzdory, aby všichni viděli a o tom mluvili, jakou to mám sestřenici, z jaké to jsem mizerné rodiny!“

A najednou zbledla slepá docela, celá zhubla a sestárla jako ve chvíli, že vypadala jako mluvící mrtvola mezi živými. A musila si zase sednout ke kamnům, aby snad rozčilením nepadla. Celá ta hořká zášť, která se jí nastřádala v srdci za leta, pořád rostla, pořád se živila novou potravou, ta vyhrkla teď jedním mocným proudem na venek — slepá se mstila Albíně. Za to, že ji pronásledovala svým povídáním rok za rokem, že teď, co oslepla, se jí blížila krok za krokem, že se jí zbavit nemohla, ale taky ještě za to, na čem baronessa neměla viny pražádné: za celý svůj život podružný a nijaký.

A tomu nemanželskému dítěti splozenému v hříchu a zrozenému v tajnosti v cizině, tomu pevně věřila, ale nikdo jí nic nikdy o tom neřekl. Ona si nedovedla ani jinak vysvětlit počínání Albínino, život baronessy, která se tím živila, že lítala po ulicích a dávala hodiny na klavír, než že tajně zhřešila a všecko to ostatní, nevkus, pomluvy, křiklavé a střeštěné nápady, že už vleče hřích jen tak jako třásně za sebou.

— „Jak tak můžeš rychle někoho jen odsoudit....“ hájila Albínu jednooká. Vzpomněla si na dávné časy, na svoje mládí, lásku a neštěstí... pro tutéž věc ona zůstala svobodná.

— „Pro mne!“ pokrčila slepá omrzele rameny. „Můžeš to té třeba vyřídit! Ta jinším věcem uvykla!“

— „Proč by ne!“

Staří manželé se bavili, ale Anna v špatném rozmaru obě okřikla a staré hned utichly.

VI.

A co by nikdo nevěřil a udělal jen jistě málo kdo, to se stalo skutečně. Ze vzdoru k slepé, na kterou druhá stará v domě pořád nevražila a žehrala, trošku z hlouposti, z umíněnosti i ze zloby, taky všecko donesla Albíně. Živá a prchlivá Albína se rozzlobila tak, jako když chytne a vyprskne raketa, zlostí lítala po ulici sem a tam a zlostí doopravdy skákala. Potom vysypala ze sebe všecky špinavé historky, o kterých Lína Proškům neřekla a které tajila pečlivě před nimi, o Felixi a Bibiáně, o generálově tlusté maitresse, o nezaplacených dluzích po smrti a všecko to opepřila ještě na konec:

— „A tohle zas vy jí můžete vyřídit ode mne! Já kdybych byla chtěla, opravdu, jsem leckdy mohla třeba kolik dětí mít! Ale Lína z Wallersteinu, dcera generálova a princezna .... ani jedno ne! Vždycky byla jako dnes ošklivá, šeredná a ohyzdná. Všichni mužští se jí štítili už z daleka a ona se na ně lepila ... Ale to teprve ukáže čas, která to nad kterou vyhraje ... ještě jsme tu obě dvě, jenže jedna umře dřív a ta druhá tu po ní ještě zůstane!“

Když to slyšela Anna od Fany tak se jen tak trošku a povýšeně usmála, jak to uměla, s rozumem:

„Tak vidíš, co jsem říkala? Jak je zlá! Když může z ničeho tak očernit nevinnou! Ale, teto, jí nic neříkej ... Pán Bůh chraň, musíš být rozumná ... já nestrpím v domě žádné rámusy!“

A tak začly mezi slepou a celou Proškovou rodinou takové potyčky skryté jako pod vodou. Celá Proškova rodina to byl jeden šik, Anna její generál a na druhé straně jenom slepá, která se bránit nemohla, stará, slepá, podrážděná a nemocná. Fany pořád bručela, pořád si troufala víc a víc a jednou, když se přely o hloupost, řekla mimochodem najednou:

— „To jsi nám ani ještě letos neřekla, kde byl letos na leto tvůj bratr s rodinou?“

— „U Pešti!“ Psaní z Uher si dávala od paní Anny předčítat a nikdo jiný nežli paní Anna nesměl taky otevřít.

— „Všichni hezky pospolu, že ano?“ vyzvídala Fany dál a s kanape se ozval hned doprovod, sotva slyšitelný tichý smích.

— „Co se smějete?“

— „No kam dal tu druhou mezi tím?“

— „Jakou druhou?“ slepá se hrozně ulekla.

— „I nic! Já jsem se přeřekla!“ odbyla Fany slepou se smíchem.

A slepá pomalu se bála každé otázky a nevěřila nikomu. Z každého slova, z každé osoby se jí zdálo, že mluví nějaká skrytá nástraha a příkoří, zloba a nenávist, Albína. Raději s Proškovými nemluvila a jen když jí paní Anna přinesla prádlo vyprané, tak si dala psaní přečíst, posteskla si a věrnému srdci svoje srdce vlastní vylila plné hořkosti.

Ale nebyla to jen nedůvěra osoby podezíravé a nemocné, Proškovi se opravdu potkávali někdy s Albínou. Nejčastěji Anna, když šla nakoupit, se někdy zastavila s baronessou, která ji bavila svými divnými nápady zrovna jako její zamilované časopisy a romány.

Potom už viděla slepá ve všem Albínu, i když v tom slově nic nebylo a každého odbyla nevrle. Často bylo na ni vidět, jak s námahou pozorně poslouchá, když Proškovi mluvili mezi sebou opodál. Nebo zase myslila, že dostává ode všeho míň na talíř než ostatní a celý oběd zamračeně nemukla a až na konec se zeptala:

— „Měla jsem dnes taky omáčku?“ (Konec příště.)

FEUILLETON.

AKTIVNÍ A PASSIVNÍ POLOŽKY.

Nechci pomlouvat sokolský slet: přinesl nám obrazy, na které rádi vzpomeneme. Nechci také mluviti s vrchu o nadšení jeho uplynulých dnů; dobře, že je ho někde ještě trochu. Ale sláva takových dnů stoupne nám zpravidla do hlavy. A jsme pak ochotni nevidět, co by bylo záhodno vidět. Bilanci našeho života vidíme skly příliš růžovými; a to je stejně zlý extrém, jako brýle černé.

V rušných a vzrušených dnech míval jsem časem dojem, jako bych viděl... nu, všelijak se tomu říká: potemkinské vesnice, zámky ve Španělích — — Je příliš příkrý přechod z našich slavných do našich všedních dnů. A jaké všední dny!

* * *

Tedy, přiznáme-li aktivitu položky sokolské, jsme-li rádi, že popřáno nám shlédnouti ladný a uchvacující obraz prostných cvičení, díla oddanosti a kázně, těší-li nás stoupající zájem o tělesný rozvoj: můžeme za stejně aktivní považovati jiné bilance? Bilance kulturní, dejme tomu? Bilanci literární, ježto naším úkolem mluviti především o literatuře?

Zde není důvodu k přílišnému jásotu; a snad, meditujeme-li, byl by

důvod k opaku. Učinila naše literatura nějaký rozhodný krok dále? Stala se významnějším faktorem v našem životě?

Uvažujme o tom trochu.

* * *

Především vzpomeňme si na ty, kteří odešli nebo odcházejí. Smrt zle kosila v našich řadách. Zmizeli někteří, u kterých, třeba litujíce, smířili jsme se s železným zákonem přírody, která činnosti lidské a životu vůbec vyměřila určité hranice. Ale zmizeli, vzpomínáme-li na doby nedávné, také někteří, u kterých dala se ještě čekat bohatá žeň. Těžké nepochybně ztráty; ale teprve budoucnost ukáže, neuchystal-li osud včas náhradu. Zatím vidíme podivný úkaz: v době, která, chceme-li mluvit o pokroku, znamenala inferiornější jakýs stupeň, dovedli si někteří z těchto mrtvých vybojovati pozornost rodné země, tolika zájmy vyčerpané. A kontakt mezi životem uměleckým a národním byl intensivnější. Aby se mi rozumělo: to neznamená hořekovat nad tím, že, dejme tomu, Josef V. Sládek psal písně v duchu národním, které se staly populárními. To znamenalo, že skutečně dával výraz poetický určitému stadiu našeho celého vývoje, odlišného od našich sousedů blízkých a vzdálenějších.

Doby ty přešly: souše oddělila se od moře a život od umění. Obojí žije odlišný a zvláštní život. Snad je to dobře. Snad.

* * *

Snad je to kacířství, co chci napsati. Snad je to také křivda. Ale řeknu, co si myslím.

Mnozí obviní literaturu z tohoto rozdvojení. Mnozí, snad všichni. Budou lamentovat nad bědnou literaturou ohlasů a ozvěn; nad její bezobsažností a prázdnotou. Literatura, řeknou, nedává nic lidu; co chcete aby dával lid literatuře? A jsou pak dvě cestičky, kterými možno uniknout. První cestička: naše literatura je kaluží, kterou prohlédneme příliš brzo a kde není možno ponořit se do hlubin; naše literatura je pro kachny a kachňátka, kterým se konečně nedaří vždy nejhůř — — Druhá cestička: ne pouze naše literatura je kaluží. Ale kaluží je celá dnešní literatura. Epigonská, slabošská, malá. Co s ní chcete? Nezbývá než vrátit se k starým. Jak jsou dobří ti staří! Jak konejší! A jaký čistý požitek z n e č a s o v é h o!

Negace literatury domácí anebo negace dnešní literatury vůbec. Proběhli jsme příliš rychle vývojem, který jinde trvá staletí. Tváříme se jako národ bohaté literární tradice, mohoucí čerpati z bohatého minula. Ale naše zásoby tak veliké nejsou...

Je literatura vinna? Nevím. Zde je můj kacířský soud: v s o u d o b é české literatuře b y l y možnosti vývojové. Oddělila se od lidu či lid se oddělil od ní, protože byla propast mezi obojím. Kdo zasype tuto propast naturalismu, banality, nevkusu, což vše přepadlo Čechy?

Básníci, opět mé kacířství, nezmizeli. Ale omrzelo lid, slyšeti básníky. Našel si lidi, kteří od něho méně chtěli a kteří mu dovedli zalichotit. Má je. A také díla (poslední kacířství!) nezmizela. Nevidí se pouze. Ježto není vkusu, ani zdravých očí, kdo by poznal dílo? A poznav, kdo by měl odvahu, říci svůj soud? Soudů není u nás; jsou jen předsudky. A mnoho, sláva bohu!

* * *

K bilanci literární nepřipraveno nic. Nezdravé úkazy však vidíme. V životě n o r m á l n í h o národa je chorobným úkazem zdrcující převaha překladů nad díly originálními, zdrcující tím spíše, že s klidným svědomím můžeme prohlásiti znač-

nou část těchto „původních“ děl za brak. U normálního národa je chorobným úkazem přenechání scény divadelní, uzavírané seriosním domácím pokusům, jalovostem a nechutnostem ciziny. U normálního národa je nezdravým úkazem naprostá neschopnost orientace a hodnocení. V době, kdy jásáme nad rozvojem těla, měli bychom uvažovat také o jiné bilanci. Duch bez těla zajisté je něco nepřirozeného, krutého, bizzarního. Není to však posléze nemožností. Ale tělo bez ducha je něco daleko hroznějšího.

Viktor Dyk.

 DIVADLO.

Ve feuilletonu napsal jsem o aktivních a passivních našich bilancích. Dotkl jsem se také bilance divadelní, kterou nám správa předvedla v cifrách před divadelními prázdninami. Žel, i co do cifer, i co do kvality her poslední dramatický rok „Národního divadla“ nelze nazvat aktivním. Před rokem téměř psal jsem feuilleton, kde jsem se postavil na protější břeh, ponechávaje svému chodu věci divadelní a odhodlán jíti svou cestou bez zřetele na některá prkna, která pro mne svět rozhodně neznamenají. Bylo by to však krutě necitelné, kdybych pominul mlčením bídu přední naší scény, která zajisté naplňuje obavami a lítostí činitele rozhodující. A proto píšu těchto několik dobře míněných slov. Slavná správa Národního divadla, starostlivá o autory, kteří časem netuší, že chtějí své zhoubě, zamítla přes mínění tehdejšího lektora (smím-li věřit výroku p. ředitele Schmoranze) druhý díl mé trilogie „Revoluce“, poněvadž se ovzduším a látkou podobal příliš jinému dílu této trilogie, „Poraženým“. Zdá se však, že správa „Národního divadla“ „Poražené“ hráti nehodlá; tím by odpadla překážka, slavnou správou uváděná. Nejsem povahy tak zarytě, abych, třeba na břehu protějším, hleděl naprosto bezcitně na to, co se děje za vodou. A značná repertoirová bída, nutkající správu Národního divadla, aby sahala k „Cestě do pekel“, žalostně mne dojímá. Prosím tudíž, aby správa vzala na vědomí mé prohlášení veřejné, že za změněných poměrů „Figara“ opětně zadávám, ochoten dohodnouti se o některých zkratkách v druhém aktu. Kdyby takové veřejné prohlášení nedostačovalo a bylo nutno formálně „Figara“ znovu zadávati, prosím pana chefa činnohry, by laskavě uložil divadelnímu sluhovi, aby mne příležitostně zpravil o té nutnosti. Rozhodně přeji Národnímu divadlu bez zřetele k vyřízení své věci, aby jeho příští bilance byla utěšenější, do té míry aspoň, aby mu už nebylo nutno nastupovati Cesty do pekel.

Viktor Dyk.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo srpen a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguje Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.

Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 23. července 1912.

R. XL. LUMÍR ČÍSLO 11.

OTAKAR THEER:

ODEŠEL BÁSNÍK.

Slyšte, květiny, oblaka, zřídla,
pták, včela, vánek i les,
toho, jenž vašim rozuměl hlasům,
není už dnes!

Odešel Básník. Osudu přízní
vy, pro něž Člověk je něm,
vichřily, kvetly jste, tančily, vřely,
mluvily v Něm.

Odešel Básník. Však ve Svých zpěvů
mnohotvárný jal chór,
co hovoří hlasy v měsíční noci,
co elfu sbor.

Tajemný dare, k tisícum hlasu
v nitru svém odpověď mít!
Zázraku, před naším děl jsi se zrakem,
neschopným zřít!

11. září 1912.

TERÉZA NOVÁKOVÁ:

V RYCHMBURSKÉM PARKU.

(29./VI. 1912.)

Červnový den v podhoří; slunce hýří po lukách již posečených aneb láká kořennou vůní z kup a řádek usušeného sena; potůčky ve vesnicích, po dlouhých deštích rozvodněné, ubíhají mezi břehy zcela modrými od bujných pomněnek; na mezích, do běla zkadeřených svízelem, šípek vedle šípku a statisíce na nich květů; mezi balvany v žulové tříšti jasné zlato nízkého mužíčku, na písčité půdě zvolna mezi temnou zelení rozvíjí se žluť janovce.

Sedím v liduprázdném parku naproti kostelu rychmburskému a naslouchám symfonii ptáků, kteří zpívají a cvrlikají, na sebe volají a si odpovídají; slyším, jak šumí stromy v pozvolném vánku, slyším, jak odbíjejí na hodinách čtvrti a jak zvony vyzváněji při jednotlivých oddílech sváteční bohoslužby. Sedím na pískovcových stupních antického chrámku, pod klenbou jeho, opírám se o jeden ze šesti dorických jeho sloupů; trojstupňové schodiště, ač železnými spárami sevřeno, všude se rozevírá, drobná zeleň z něho pučí, hodí nerušeně v něm bují, bělostně kvete a nerušeně dává uzrávati svým šarlatovým plodům.

Dokola je travník, osázený štíhlými chvojkami, jasany, hlohy již odkvetlými, prorytý stezičkami; za nimi neprostupná hradba vysokých stromů, lip i jedlí, buků i modřínů, trnovníků i borovic, smrků i bledých, bělokorých, splývavých bříz. Mezi neviditelnými kmeny zelenají se a voní nižší houštiny a jednotlivé, poslední květy jasmínu z nich vynikají.

Pod kopulí bílý, vysoký podstavec, na něm bysta šlechtice v copovém účesu, úzké, přísné tváře; mramorová deska zlatými písmeny svými latinsky vypravuje, že vděčné dominium postavilo roku 1818 tento památník „věhlasnému pánu, panu Filipu hraběti Kinskému ze Vchynic a Tetova, jeho císařského, královského a apoštolského veličenstva tajnému radovi a skutečnému komořímu, rytíři řádu bílého orla a svatého Stanislava velkokříži v království polském, pánu na Bürgštejně, Rychmburce, Chroustovicích, Matzenách, Angru a jinde.“ Emblemy: zlacená koruna hraběcí, zlacený řetěz s orlem přivěšeným a nápisem „pro fide rege et lege“ tituly a věnování jakoby dotvrzovaly.

Zahlížím se v poprsí tolikráte viděné, přemýšlím o muži, jejž zpodobuje, o jeho historii veřejné i soukromé, přemýšlím o tom, co deska vypravuje i co zamlčuje.

Vstávám se stupňů, jahodími květy obrostlých a z okruhu stromové hradby vydávám se v zahradu po úzkých pěšinkách. Protínají houštiny všude, krouží kolem bílé zdi parku, někde zarůstá je vysoká, kvetoucí tráva a sklání se nad nimi, takže skorem se ztrácejí. Vedou dál a dále; jedny k přistřiženým chodbám zeleného podrostu, v jejichž výklencích, jen z blízka viditelných, postaveny jsou lavičky; jedny k dřevěnému altánu-kuželníku, na jehož stěnách třepetají se zbytky obrázků, kdysi tu nalepených a pak strhaných a bělají se křídové záznamy z let minulých; jedny do středu parku, k širé, nedávno zkosené louce, v níž řadami vysázeny nízké, vzácné štěpy s plody již zvolna se zardívajícími, a jejímž středem jest písčitý rondel, učiněný z lemu dvanácti převysokých topolů, těchto stromů v naší krajině všude panskou svrchovanost naznačujících. Křížem do něho vedou cesty široké; jsou lemovány všecky stromy a stromečky růžovými s podrostem květin, tu pestrých macešek, tu kosatců, tu lilijí ohnivých. Těším se z jejich barev, z vůně rozmanitých druhů růžových, čajovek, stolístek, růží měsíčních i sametových, temně rudých.

Všude procházím; na lavičkách skrytých v rokokovém, přistřiženém loubí usedám, ve verandě-kuželníku prodlévám a vzpomínám, co o něm psáno a vypravováno; po zarostlých stezičkách kolem zdi se plížím a nahlížím mřežovou brankou ke kostelu a jeho hřbitovu, do městečka, kdysi Předhradí, jehož ulice táhne se dále na západ k rybníku „Spalivci“ a hospodě „Sklenářce“. Vidím a slyším mírný ruch městečka, jehož obyvatelé přicházejí z kostela a užívají sváteční prázdně; a zase se vracím k antickému chrámku s poprsím hraběte, do okruhu vysokých stromů rozmanitě stupňované zeleně, zase usedám na schodiště jahodím obrostlé.

Zpěv ptáků, jako v krátkých, přeskakujících vlnkách se nesoucí, tlumené šumění stromů, melodické občasné údery hodin uklidňují, skoro uspávají a zároveň osvěžují tělo dlouhou chorobou unavené; ale duch utlačovaný opatrnými příkazy, v tichu a kráse střásá se sebe tíhu i pouta, a zároveň se září sluneční a vůní vycházející z květů, kmenů, houštin, hýří volně po okolí, vrcholcích, až ku oblakům, spřádá si pavučinové sny, přilákává mlžnou minulost v přítomnou chvíli, dává jí hutné tvary, barvu, pohnutou řeč.

Prostora kolem chrámku, zelené chodby zastřižené, dřevěná veranda, zarostlé stezičky, topolový rondel, ač stále liduprázdny, oživují osobami mých představ, a na ulicích klidného Předhradí zmnožují se postavy a kroky. Dlouhý průvod zjevů různotvárných šine se kolem mne, jejich zraky ke mně pohlížejí jasně neb zá-

hadně, jejich rty mluví, radují se, stěžují si, doufají i zoufají. V čele jim všem kráčí ten, jehož zpodobuje poprsí, a jeho oči dívají se nejzáhadněji, jakoby vyzývaly mne, bych rozluštila a rozmotala změť, z níž učiněn jeho život, jeho mysl.

Příbuzní, letití strýcové a tety, i mladistvá chorá sestřenka učinili nezámožného druhorozence svým dědicem; měl náhle řadu panství, měl jistiny a statisíce peněz, a dostalo se mu i toho, co šlechtici i nejbohatšímu zdá se pokladem nadevše žádoucím: stal se miláčkem, důvěrníkem, průvodcem panovníkovým, stal se přítelem onoho světelného zjevu na trůně rakouském, českém, který vrhal tak hluboké stíny a posléze, na konci svého života, poměrně nedlouhého, byl jimi takměř zakryt. Josef II. po příkladě své matky zdvihl Filipa Kinského vysoko, aby po čase ťal jeho srdci nemilosrdnou ránu a od něho se odvrátil ......

Šli zprvu životem bok po boku; o čem jeden snil pro celou svoji říši, druhý uskutečňoval v okruhu své domény; přítel osvoboditele od roboty byl laskav k svým sedlákům a získal si mysl jich celou; druh tvůrce tolerančního patentu první na svůj mohutný hrad povolal kazatele víry dosud zakázané, a na břehu Olšinky, která vinula se v mírných březích širým jeho panstvím, ve vsi nejubožší, v Lozicích, vystavěl budovu těm zaraženým, mlčenlivým, kteří „slovo Boží" četli a žalmy naříkavé zpívali dosud jen v tajnosti.

Srdce obou přátel, z nichž jednomu náležely koruny nikdy na hlavu jeho nepostavené, a druhý byl potomek rebellů proti domu císařskému, na popravišti a ve vyhnanství nejednou se ocitnuvších, setkala se v lásce nejen u oltáře lidství zbudovaného, ale i u jiného, z něhož jako madonna usmívala se zádumčivě dívka překrásná a vznešená. Jenže obraz ten byl Josefovi jedním z mnohých, které jsou milovány a zapomínány, a Kinskému naplnil duši všecku.

Snažím se uhodnouti z krásné a zamračené tváře smýšlené postavy o čele vysokém, rtech přísných a očích blýsknavých, zdali dovedla odpouštěti a zapomínati; zdali odpustila mocnému příteli a příznivci, že urval pro sebe všecky myšlenky dívčiny, a pak přece přímluvou svou, ji, chladnou jako socha kamenná, učinil chotí muže, jehož se štítila; zdali odpustila ženě, která při oddavkách omdlévala a mlčela, ale vnuceného manžela svého hlouběji pokořila před světem nežli křikem nejhlasitějším. Rozešli se, nesetkavše se blíže; on do Říma, aby vymohl si rozloučení dokonalé, ona do ústraní, kde lkala a truchlila, aby přece po smrti miláčka jí nedostupného a ji zradivšího zasnoubila se s — mužem třetím.

Vidím, jak mezi vysokými stromy parku, v zastřižených jeho chodbách bloudí Filip neklidně a jak nikdo nesmí se k němu přiblížiti; leč i tato samota mu nestačila, rušily jej zvuky z venčí, z Předhradí, přicházeli úředníci jeho z hradu vyptati se po jeho rozkazech. Utekl se do hvozdů nejhlubších, kde strměly balvany žulové a rulové, vysoké jako hrady, pitvorné a tajemné jako sídla lesních duchů; tam nad říčkou vod prudkých, temně zabarvených dal si vystavěti zámeček a z jeho oken díval se dolů v divoké údolí, na skály, na vlny, které slunce zlatilo, neb měsíc a hvězdy měnily v kouzelný vílí pás.

Táži se, zdali tam na zámečku Karštejně nad Svratkou vzpomínal komtessy Terézy Dietrichšteinové, vzpouzející se nevěsty a rozvedené své choti? Zdali zatínal pěsti ve vzteku uražené mužnosti a bezděky plakal žárlivé slzy nad láskou zhrzenou, když stál za nocí u okna a měsíc osvětloval jeho krásnou a přísnou tvář? Či zda v chladném opovržení stáhl své úzké rty a s kazatelem říkal si: „Marnost nad marnost, vše jest marnost“? Táži se, zda uvažoval o příteli urozeném a proměnlivém, jenž uloupiv mu lásku přežádoucí ženy, přistrčil, přivlekl k němu její omdlévající tělo; jenž i ve slávě přeměňovatele říše vadl a chřadl a o němž kolovaly zprávy neurčité, že na konci života chorobného nucen byl odvolati téměř vše, co velikého proslovil na povznesení a osvícení svých národů a zbořiti dílo vlastní, až zbývaly z něho jen trosky, na nichž teprve po půl století bylo lze stavěti znovu a dále?

A táži se, zdali Filip Kinský tam v hlubokých lesích, aneb zde mezi přistřiženými chodbami aneb ve víru každodenního života mezi vrstevníky i mezi lidem poddaným, řekl si, že přece byl šťastnější bývalého přítele? On že neodvolal ničeho, podniky jeho že se mu dařily, alespoň na dlouhá desítiletí dařily, že na celém velikém dominiu o tisících duších nebylo nikoho, kdo by nebyl jej miloval?

Procházím v duchu dvířky parkovými, míjím kostel, jehož hodiny bijí a zvony vyzvánějí, jdu tichým městečkem do nádvoří hradního obklopeného budovami, jež Filip ze zřícenin obnovil a v nichž pak bydlil; nádvoří uzavřeného převysokou, byť o poschodí sníženou věží-hláskou, která před panováním jeho byla postrachem poddaných svými vězeními. Po schodišti vydroleném, do příkré skály vtesaném, spouštím se do lesnatého údolu, Šillingova to dolu, na jehož dně hlasitě hučí a krásně, pěnivě přes balvany se láme divoký potok. Hlubokými stíny vysokých stromů spěchám

dále, až octnu se v otevřené krajině mezi lukami a poli a naproti sobě na ostrohu táhlého svahu spatřuji dvě vesničky, Štěpánov a Zbožnov, Filipovi Kinskému mezi osmdesáti neb devadesáti jinými též poddané. A vidím jeho, starce již letitého, seděti v kočáře a kolem něho nekonečné zástupy lidu.

Jest svátek Mariánský, patnáctý srpen roku osmnáctistého a čtrnáctého, padesát let jeho vlády nad Rychmburkem právě minulo; sešli se rychtáři, aby zde vzdali mu hold a za osady své znovu složili přísahu věrnosti. Mají dlouhé kabáty hřebíčkové barvy, posázené velkými knoflíky, pod nimi žluté koženky, od nichž třepetají se při kolenou ozdobné pásky, na hlavách širáky; snímají je, klaní se svému hraběti, promlouvají k němu slova oddanosti. Za nimi tlačí se lid ostatní: ženy a děvčata v bílých vyšívaných sukních a fěrtoších, v životcích plných knoflíčků, pestrých šňůrek a blýskotek, lemují ostroh, jakoby stkvoucím se, květnatým, mnohobarevným pásem. I ony couvají, rozestupují se a propouštějí dívčinku, která deklamuje, kytku podává.

Pak vypřahují rychtáři koně hraběcího povozu, muži nejsilnější se zapřahují do oje a táhnou svého pána přes cesty kamenité, úvaly i svahy na hrad jeho, dívajíce se skoro útrpně na věž-hlásku, v jejíž sklepích úpívali předci jejich. Po cestě smlouvají se, že postaven bude kámen mezi Štěpánovem a Zbožnovem, aby také potomci seznali a radovali se, že měl lid panství rychmburského v kraji Chrudimském po půl století laskavou vrchnost „Jeho Excelenc vysoce urozeného pána Filipa, svaté říše římské hraběte Kinského ze Vchynic a Tetova“.

Naslouchám řečem jejich, umiňuji si, že vyhledám si památník, odtud po několika desetiletích do zámku kamsi odvlečený a sama si na něm přečtu slova o lásce lidu; zatím jdu dále se zástupem, vracím se s ním do nádvoří, do parku, oživuji jím zastřižené chodby, rondel pod nebetyčnými topoly, stezičky v částech zalesněných. A zase z tváře Filipa Kinského, teď již starce málem osmdesátiletého, snažím se vyhádati, zdali jej těší tato oddanost selských zástupů, které svlékl z pout a chránil i živil, aneb zdali nade všemi okázalostmi zvítězilo opovržení člověka jednou zklamaného v nejdražší touze, stoicismus myslitele z konce osmnáctého věku. Ptám se, zda uvnitř chladně pousmál se všemu, aneb zda řekl si: „Co platna sláva, obliba, statky, bohatství, veliké jméno, když chudo bylo srdce a nemělo se kde ohřáti,“ a po básníku rokokovém, rozkošníku Gressetovi opakoval: „Věčnost slávy, vyváží-li jediný den štěstí?“

Nelze již vyčísti z vrásek starcových a zrýhovaného čela jeho, přebolelo-li, co kdysi za mužných let krutě bolelo, a nelze uhodnouti, přilnula-li mysl pánova k poddaným vděčným a se kořícím. Avšak oni sami po tom nepátrají, jsou šťastni, že jest mezi nimi, že další leta stráví na zámku, netuší, že ještě před odchodem do zásvětí odevzdá je rukám jiným.

Přemýšlím o tom, proč devět let po velikolepém holdu na ostrohu Zbožňovském zřekl se Filip Kinský rychmburského lidu, a odešed na Chroustovice nespočinul v hrobce na Lažanech? Tak stálí bývají starci, a on tak nestálý!

Nedohaduji se; odchází mi z parku do komnat svých, selské massy dále se mi rozptylují po zahradě, až nadobro se mi rozptýlí a mně mizejí. A mizí s nimi doba poddanství, velikého omezování, přichází doba nová. Ale šlechtické zákoutí jakoby se neměnilo; na pamět Filipovu povstane antický chrámek s bystou jeho a trochu opodál v hustém lesíku dále trvá poustevna, zvonkem vyvrcholená, jejíž obyvatel v hnědém hávu každému se pokloní, kdo překročí práh jeho domečku a šlápne na péro, pod ním skryté.

Až pak jednoho dne znelíbí se lesík i poustevna úředníkům z Bavor, novou vrchností sem poslaným; kácí jehličnaté stromy, sboří domeček, který dětem městečka i vesničanům zdál se i se svým dřevěným obyvatelem divem, a vystaví si pro zábavu altán a kuželník.

Od antického chrámku blížím se zarostlými stezičkami k altánu omšelému se stoly a lavicemi zborcenými. Vidím v něm postavy ne již v koženkách a širácích, leč pečlivě učesané, ve vysokých upiatých nákrčnících. Před sebou na stolcích mají pivní džbánečky, v ústech dýmky, kouří statečně, z kamenných džbánečků popíjejí a zase odcházejí k dlouhému, nakloněnému žlabu, a třesk kulí do bortících se kuželek zní do jejich hovorů. Naslouchám těmto úředníkům, důstojně se tvářícím i při střízlivém svém veselí. A neslyším jen hovor v jazyku cizím: přešla již doba, kdy pouze sedlák a podruh mluvili řečí našinskou; i „pán“, „pán od ouřadu“, který mezi sedlákem a vrchností rozsuzuje, bývá teď Čechem, po česku se baví, zpívá, žertuje. Úředníci-Bavoráci rádi se toho účastní, snaží se porozuměti českým vrstevníkům z blízkého okresního města, páteru Brychtovi, zámeckému kaplanu, jenž zpravidla do verandy zavítává. A když přibude trojice potulných hudebníků, harfenista, violista i houslista, ustávají v hlučné své hře, usedají, ba refrainy zpívají.

Všímám si mezi všemi postavami, jež jsem si přikouzlila ze stínů minulosti téměř šedesátileté, zvláště dvou: mladého velebníčka,

jenž kdysi seznámil mne s dějinami hradu a panství a vypravoval mi ve starých časopisech nejen o osudu bývalých jeho držitelů, o pověstech obletujících jeho bašty a věže, ale také o lidu vesnice okolní obývajícím, o jeho řeči, kroji, zvyklostech; a pak souseda pátera Brychty, jenž vedle něho sedí mlčky, zadumán, nehybný tak, že jen obláčky kouře, vycházející z jeho dlouhé dýmky, vyzrazují jeho dech, trochu obtížný. K němu upřeny jsou zraky i úředníků-Bavoráků, i hostí ze Skutče: neboť jeho jsou to sloky, které zpívá Procházka, harfeník k pěkné melodii, on nejpřednější mezi Čechy okresního města, jeho jméno jediné proslulo po vlasti, k životu právě se probravší.

Vesele, bujně znějí sloky zpívané harfeníkovým zvučným, lahodným hlasem; jsou složeny ke chvále piva a zpěvu a rozehřáté krve, hlaholí o mladém štěstí, o lásce děvy, — a ten, jenž je skládal, sedí tu tak smuten, mlčí, zraky klopí, pokašlává chorobně, do čela zakaboněného derou se mu znenáhla již šedivějící kučery!

Srdce se mi rozbolívá z pohledu v jeho tvář: do dětských již roků zvonil mi jeho rozmar, jeho smích, po dlouhá desítiletí života těšily mne jeho svazečky, kdykoli do ruky se mi dostaly; byly mi vždy douškem z jasné studánky, kořennou jahodou v lese vyrostlou a utrženou, vánkem z voňavých lučin, čímsi co osvěžuje, hojí, oprošťuje svojí veselou, ryzí prostotou. Pouti do Hvězdy s Alfrédem Lili a panem Šaušau, domácí ples u kartáčníka, příhody „Ostrých hochů“, zvláště pak lívanec Cvrčkovi v Černé ulici ve tvář hozený, lásky starých mládenců k mladým panenkám a jejich ztroskotání o výletu v kočárech předpotopní podoby, pan Trouba, jenž mermomocí chtěl býti z rodu německého a tak draze splněnou touhu svoji zaplatil, — ach, dovedlo by mne dnes ještě cosi tak pobaviti, upřímně rozesmáti jako tyto plody Františka Jaromíra Rubše? A on, jenž všem Čechům tvůrcem byl osvěžujícího smíchu, sedí tu zamračen, osamělý i ve společenském kruhu, k smrti smuten a k smrti nemocen! Ó, jistě že ani ta píseň o pivě a zpěvu, i ona o mládí, o hájích milého kraje, hájích Jinošických, nebudí v něm radost, jen krev mu vhání ve vadnoucí tvář a v srdce pomyšlení na lásku, jež nadobro jest ztracena, na mládí a blaho, jež nikdy se nevrátí, na hrob, který již se otvírá, aby po zdraví a rozmaru pohltil i osobu humoristovu . . .

Harfeník ustává zpívati, housle umlkají, tmí se znenáhla, přinášejí na stůl altánu svíčku ve skleněné kouli, znovu naplňují džbánečky úředníkům a hostům, znovu zní třeskot kulí. Ale Rubeš se zdvihá, odchází pozdraviv mlčky a velebníček doprovází jej parkem,

tichým Předhradím až k rozhraní městečka, kde naproti rybníku Spalivci, vedle rozložité hospody Sklenářky stojí malý domeček v zahrádce.

Mladý hoch, student, vytáhlé postavy, tmavé, bohaté kštice, jenž v parku stál a seděl opodál a nespouštěl zraků se smutného skladatele veselých zpěvánek, jde zvolna za oběma muži. Když velebníček u „Spalivce" se zastaví, s „panem sudím" se rozloučí a do parku se vrací, i student stane; dívá se dlouho za Rubešem, jak zvolna stoupá podél kapliček k Lažanům, hrobce rychmburských pánů a v šeru mu mizí; pak sejde do staveníčka uprostřed ovocného sadu, svého to domova.

Ale já jdu dále za drahým humoristou až na městský rynk, až do tiché a neutěšené jeho světnice, odkud sám a sám vycházíval po odbytých hodinách úředních na svoje procházky, a odkud ani ne za rok odnesli jej studenti do středu skutečského hřbitova.

Za Filipem Kinským, za sedláky a úředníky i Rubeš ztratil se mi z rychmburského parku; leč zůstal v něm mladý student, který s očima tak láskyplnýma a obdivnýma díval se na vadnoucího vydavatele skromných sešitků „Palečka". Zřel v něm básníka, jímž, jak si přál, „zvuků přibylo, když se z jitra hlučně zvonilo na Slovanů slavné požehnání". I v jinochu stejná touha, klíčí, když do sešitků svých zapisuje, co ve slokách a rýmech ozývá se mu v duši. V létě a za časné jeseně, když jsou školy uzavřeny a Předhradí zase jest mu domovem, denně přichází do parku; na stolku poustevníkově, na dřevěné jeho bibli črtá svoje verše, pak, když poustevna jest zbořena, usedá v altánu za jiter opuštěném, na lavičky skryté v houštinách a pod vysokými stromy, a dumá, šeptá, tiše prozpěvuje, a píše, píše!

Aneb schází po svazích kolem hradu, do zalesněného dolu, k peřejím potoka, jako já v myšlenkách prve sešla, a opět poslouchá symfonii ptactva, šumění stromů, hukot vlnek o balvany tlukoucích. Ptáci, především slavík, jemuž kdysi naslouchal v mlýnském sadě Šillingova dolu, veliké stromy vyrostlé v roklích, na svazích, v blízkých lesích „Hesin", vody potoka z jara rozvášněného, naučily syna českomoravských hor zpívat ve slokách rozmanitých; hrady sřícené i obnovené, vetché kostelíčky, v nichž mech i plíseň bují, skály dobrodružných podob, studánky pod blednoucími obrázky Marie Panny sdělily s ním svoje zkazky, a dopověděly, co milená matka vypravovala malému hochu při přádlu a uspávání.

Pak tmavovlasý student odchází za povoláním z východu Čech v jeho jih a střed, a jen málokdy vrací se v rychmburský kraj; odchází z našich ponurých a zimavých končin, přichází i do nádherné, horké Italie a zpívá, zpívá, stále zpívá, a píše sloky, písničky, ritornelly, ballady, až všechen národ nazývá jej „slavíkem“. Leč nezapomíná ani v nové, vlídnější domovině chaloupky zbořené, kde v kolébce houpávala jej matka, ani jejího okolí; zpívá o pověstech domovské oblasti, zpívá o jejím lidu, zpívá, jak učili jej tu kdysi v parku, v dole i v lese ptáci, stromy, vlny potoka, kola starých mlýnů jimi poháněná.

Ten, jenž na jihu se usadil, jehož „pootavským slavíkem“ nazývají, Adolf Heyduk, student z domku vedle „Sklenářky“, po dlouhou dobu již nepřišel shledati se s parkem rychmburským a již asi nepřijde. Leč já zachytila si tu navždy jeho vysokou postavu a vidím ji dosud procházeti se mezi přistřiženými loubími, v topolovém rondelu, postávati u chrámku s bystou v prkenné staré verandě. Jeho rty dosud šeptají sloky známé, krásné a drahé, jeho vidoucí zraky, ve všecky taje přírody nahlížející, dosud v šeru parkovém bloudí po houštinách, snad ze semen vykáceného lesíka povstalých, na ptácích od stromu ke stromu těkajících a cvrlikajících, na obláčcích bílých, jež na bledém modru vzduchové klenby k sobě plují, se shlukují a zase se rozptylují.

Odešel, nepřišel, asi již nepřijde... Ó, kolik lidí vážným krokem prošlo, v mladistvé síle bujně prolétlo parkem, aby již se nevrátili! Na podstavci bysty Filipa Kinského v pozadí upevněna jest mramorová tabule, hladká, bez označení; sem uvykli si zapisovati se návštěvníci parku i chrámku, jméno tlačí se tu ke jménu, jedno smazáno jest, aby druhé se sem vešlo, starší datum ustupuje novějšímu. Smutně hledám jména, jež tu bývala, a shledávám, že ti, které krutý život příliš záhy smazal se své tabule, vymazáni byli i všetečnou rukou nových příchozích na mramoru pod bystou.

Náhle vznešená, mnohohlasá symfonie, provozovaná vánkem, ptáky, stromovím, zvony a vzdálenými kroky lidskými, která povzbuzovala a osvěžovala choré tělo a ducha dlouho vězněného, víc a více mění se v truchlozpěv. Vpadají veň i postavy-stíny, které park naplňovaly, kolem mne kráčejíce, a nové mu přidávají strofy.

Velmož a dobrodinec lidu, jenž uprostřed nesmírného bohatství strádal citem a v jehož mysli místo uspokojení usadilo se jen opovržení; humorista, který rozléval kolem sebe proudy veselí a sám z tmavé studánky pil hořkost nemoci a osamocení; pěvec

slavičího tlukotu, jemuž bylo souzeno v dlouhém žití vedle plesu tolik hoře; zástupy selského lidu, kterému ani svléknutím z pout víry a svobody nedostalo se štěstí, báječné květiny, jen jednou za rok v hodině půlnoční rozkvétající a který dále sužuje se v práci a těžké starosti; já sama, jež teskní za mladými bytostmi navždy zmizelými —: všichni, přítomní i minulí, zpíváme společně veliký truchlozpěv, mocný a hluboký jako trouby posledního soudu.

Jak jej srovnati se symfonií přírody, složenou z vánků, ptačího zpěvu, vonného šumění, hukotu bystrých vod? Či i ona jest obrovskou elegií, jejíž skladbě dobře nerozumíme, postřehujíce v ní jen passáže líbezné, vnešené, živé, věčně trvající?

Snad!

Ach, nikoli snad, jistě, jistě!

KAREL SEZIMA:

K POZŮSTALOSTI JOSEFA MATĚJKY.

Kruh uzavřen a skončena je dráha.

Oba svazky literární pozůstalosti Matějkovy proběhly kritickou ulicí, tak že sotva již lze o nich čekat hlasů závažnějších. Přijaty byly veskrze slušně, s elegicky dušeným tónem chvály i tam, kde nebylo osobní účasti nad ztrátou nešťastného druha.

Snad všecky posudky snažily se zaujmouti stanovisko nejobzíravější, pochopit a vyložit ideové i literární aspirace autorovy, vystihnout lidskou i uměleckou osobnost zesnulého. Bylo by se tak veskrze vedlo i Matějkovi živému? Noblessa, s jakou domácí kritika před deviti lety naložila s debutem téhož spisovatele, jistě pozoruhodnějším, než dvacet favorisovaných knih z normální produkce tehdejší, věru se tomu nezdá nasvědčovat. Je ostatně charakteristické, že ti, kdož nejméně kochali tehdy „Exotiky“, pro nepopíratelné jejich slabiny naprosto přezírajíce i nesporné kvality positivní, dnes posthumním knihám Matějkovým vyhnuli se zdvořilou oklikou . . .

Psal jsem bezprostředně po úmrtí Matějkově a v „Lumíru“ roč. XXXVIII. otiskl nekrolog, který v podstatě přejat za předmluvu k prvé z obou posmrtných knih přítelových, otitulované „Malý prorok a jiná prósa z pozůstalosti Josefa Matějky“ (vydáno péčí „Kruhu českých spisova-

telů“ jako 58. svazek „Knihovny Zlaté Prahy“ nákl. J. Otty). Tam vedle četných ještě osobních vzpomínek a reflexí snažil jsem se narýsovat vývojovou čáru, kterou od práce k práci bral se prudký vnitřní růst a radostný rozkvět zesnulého. Analysoval jsem románový debut Matějkův „Exotiky“ i potomní „Legendu o nedostavitelném chrámu“, dochovanou, žel, jen ve zlomcích (Premie Umělecké Besedy na rok 1908), jež vystihují jedině fabulační koncepci tohoto rozeklaného pokusu o román realisticko-symbolistní. Zvláště pak jsem charakterisoval drobné novellistické kusy, které shrnula zmíněná publikace „Kruhu“. Nemám proto mnoho, co bych dnes dodával k „Malému proroku“.

Dva, tři referáty přirovnaly nejzralejší povídkové číslo, po němž kniha nazvána, k některým nejlepším pracím Šlejharovým. Nemyslím, že by tato komparace byla případná. Šlejhar je primitiv ideový i psychologický, úzký a jednostranný rapsód životní zloby a utrpení; jeho monotonnímu zpěvu jen temný mysticismus přírodní dodává zdání širších rozloh a plnější resonance. Oč obsáhlejší byla citová klaviatura Matějkova! Oč složitější jeho intellekt, oč bohatší sensibilita! Každý nový postřeh ve sféře duchovní, každý paprsek nazíraného světa reálného, odražen v jeho kultu-rované nitro, prošel hned řadou typických lomů: od čiré estetické záliby k hodnocení ethickému, od suverenní ironie ke grotesknímu humoru a sebemučivé sarkastické grimasse; od tragikomického šklebu až k pathosu zbožnění. Všecky ideové impulsy rázem se v něm rozkládaly v myšlenkové stupnice, odstíněné v skrupulosních finessách až k absurdnostem paradoxů. I styl musil proto býti nesrovnatelně jemnější, pružnější a citlivější. V tom směru poučna je již i povrchní četba samých „Exotiků“, knihy, v níž pod balastem strojené duchaplnosti a improvisační nonchalance celých partií v hloubi již to zvučelo spodními notami uměleckého orgánu, nad nějž málo bylo u nás složitějších.

A ještě slovo k „Exotikům“: nenacházel-li duch, takto ustrojený, kolem sebe skutečnosti, aspoň přibližně vyhovující vnitřní jeho mnohotvárnosti, a konstruoval-li si proto z daných poznatků hmotných fiktivní svět bohatší, který spíše odpovídal jeho intellektuálním potřebám i tvůrčí touze, nikterak to neopravňuje k předsudku, že účin byl již předem ztracen. Proto prý, že kontrola byla tu příliš na snadě . . . Neboť není věci relativnější pod sluncem nad možnost takové kontroly, i prostou schopnost k ní, podmíněnou nejosobnějšími zkušenostmi životními. Za touto sférou svět, ležící třeba na dosah ruky, je subjektivně stejně již nekontrolova-

telný jako nejfantastnější kombinace. Je ostatně protismyslné dovolávati se kontrol tam, kde intence autorovy zřejmě pracovaly mimo ni, ano naschvál proti ní. Nehledíc konečně ani k nevyčerpatelným dokladům, kterak život, sociální skutečnost, „příroda“ často přímo napodobí umění — se stanoviska estetické kritiky kontrolovati lze, myslím, dílo literární jen v jediném. Je-li totiž organickým celkem, mikrokosmem o sobě, schopným vlastního života a koloběhu. Nese-li v sobě svůj vlastní zákon, vnitřní sklad enrytmii jednoty — čili nic. Tak formuloval jsem otázku již v úvodu k „Malému proroku“, kde pronesl jsem a zdůvodnil i svůj úsudek, na kolik „Exotikové“ vyhověli této nevyhnutelné podmínce vnitřního stylu a rytmiky. Nemyslím, že by mi dnes, po retrospektivních zmínkách, některými kritikami Matějkovu debutu věnovaných, bylo s mého soudu co slevovat.

Do knihy drobných prós Matějkových pojaty také dvě aktovky. „Sen těžké hodiny“ a „Před vysokou branou“, o nichž teprve po smrti přítelově zjištěno, že byl jejich autorem. V obou figura intellektuálního reka „Exotiků“ zředěna a rozpiata v poloabstraktní schemata na pozadí rozšířeného, kosmického jeviště — ve světový fantóm Ahasverův a suchou příšeru starce „přejedeného rozumem“ — ale překonána již ženskou něhou a oddaností. Zvlášť „Před vysokou branou“ má několik virtuosních tónů úzkosti mládí z prvního mrazivého rozčarování touhy po nejsladších darech země i stařeckého děsu před smrtí. Nicméně z okolnosti, že zesnulý přítel, který každou práci svoji zasílal mi ještě před uveřejněním, u obou her učinil výjimku, soudím, že je nepokládal, než za experiment, který tajil i před nejdůvěrnějším druhem. Meškaje tehdy mimo Prahu, nebyl jsem přítomen onomu představení z cyklu „Kruhu“ na Smíchově, při němž propadl „Sen těžké hodiny“, zadaný pro provozování pod pseudonymem Josef Zeman. Matějka sám rozmarně mi referoval o tomto „večeru mladých autorů“ a s ironií zvlášť bodavou zmiňoval se právě o svém „Snu“. Napsal však o celém večeru též zajímavý posudek do „Divadla“ roč. IV. str. 202, z něhož vyjímám: „Ve hře p. Zemanově jde se docela přímo k věci, příliš nedočkavě a drze. Odhazuje se všechen apparát divadelní. Pouhé stíny, tradičně drappované, přecházejí kulisami. Obecenstvo je uraženo a s oddechem prohlašuje autora za blázna . . . Provedení zatemnilo ovšem značně prostou ideu hry, kterou podle mého mínění byl jedině visionářský obraz, jakýsi útržkový reflex utrpení odražený horečným snem. Poutník hledá nejvyšší duchovní zázrak, božskou jiskru nejvyšší expanse volné-

svoji Golgathu, svoje osvobození od sebe. Bludná, záhybů plná cesta jeho snu zavede jej náhle k jednomu z nejvyšších úžasů spirituellního světa, k zázračnému vybití se dvou základních sil života, muže a ženy, ohně, který jediným šlehem vypařuje slzy země v čarovná, zářící oblaka. Poutníku zjevuje se hrozný zákon krásy, procházející branou bolesti . . .“

Druhý knižní odkaz Matějkův, román „Duše pramenů“ (vydán rovněž péčí „Kruhu českých spisovatelů“, nákl. dra Ant. Hajna, s doslovem Viktora Dyka), charakterisoval jsem v nekrologu „Za přítelem“ jako studii moderní vesnice, jež tu nazírána velmi raffinovaným pozorovatelem, vyrostlým z její šťavnaté prsti a na dlouho jí odcizeným, ale po letech zase se vracejícím, léčit se v ní ze svých chorob a zklamání. V autorově pojetí venkova konstatoval jsem rozklad staré idylly vesnické za dnešního stavu pokolení, jež ji zalidňuje; za udychtěného překonávání zděděných tradic mladými generacemi a pod útokem nových myšlenek společenských i hospodářských. Rozklad, který reka románu ovane drásavě melancholickým kouzlem: hrdina shledává, jak blízcí jsou mu vlastně oni noví vesničané. — Tehdy znal jsem arci jen řadu kapitol počátečních, zahrnujících málo více, než exposici práce. Se zřetelem k celku jsem dnes proto nucen dojem svrchu vyjádřený podrobiti revisi.

Ústřední figura práce, Jindřich Liška, je mladší, méně literární bratr Jana Ludvíka z „Exotiků“. Nedovede plodně žít a cítit, nedovede vůbec cítit. Sentiment u něho zcela utlačen intellektem. Má za to dokonale rozvitou schopnost analyse, myšlenkový chlad a klid. Vše si zná ozřejmit a ujasnit až do dna. Taková individualita je přirozeně odstředivá; hrdina vyšinul se z raçy, odcizil se otci, matce, bratru i sestře, rodinným i příbuzenským svazkům a bolestem. Také poměr erotický nemůže mu být než dráždivým experimentem. S unuděným úsměvem poloironického a neúčastného pozorovatele přijímá zbožnění křepké, temperamentní Anny Vávrové a s chladným mozkem jako matematickou úlohu řeší složitou otázku její budoucnosti. Ohrožován zbrklým sokem Skálou, se zvrácenou rozkoší okouší představy, že je od něho vražděn, a zase se rozesmává při myšlence, že by mohl zahynout tak jednoduše, pro nic za nic. „Nežijeme však z téhož důvodu?“ Jedovaté ostny téhož zvratného zahrocení vydírají se z každé myšlenky po všecku počáteční fasi passivního hrdiny. Liška odloží i cestu k umírající matce, aby si sok nemyslil, že před ním utíká. Dojde domů, když již matky není mezi živými. Lituje pak sice,

že nepřišel dříve, že jí nedal čehos „menšího, než pohlazení psa“. Ale nelituje toho citem, nýbrž pouze logikou myšlení, uměleckým jakýmsi vyvoláním pocitu. „Nežil, vžíval se pouze.“

Postava intellektualisty s povážlivou atrofií citovou není u Matějky nová. Od povídky „V okovech země“ přes „Mrtvý bod“ k „Exotikům“ a „Duši pramenů“ lze sledovati, kolikrát kroužila jeho inspirace kol tohoto typu, jak jej autor tříbil, prohluboval, činil životnějším a konkretnějším. V „Duši pramenů“ nalezl však proň i zdůvodnění zcela nové a naprosto originellní. Shledal je netoliko v překotné snaze domácí intelligence vrstevnické, stůj co stůj dostihnout kulturní Evropy, v násilném štěpování cizích směrů na domácí organisny a kvapném „přehodnocování hodnot předními strážemi“. Ale především a nejosudněji v marném hmotném závodění s mocnější nepřátelskou raçou. V jednostranné konkurenci, podněcované moderní pověrčivostí materialistickou, sváděné ošidnou statistikou k slepému optimismu národohospodářskému. A v pochodícím z toho porušení rovnováhy, v „beznadějné převaze luzy“ ve všech oborech. Není vnitřního smyslu, není ideálu v celku; kterak může býti v jednotlivci? Autor, nesmiřitelný idealista, odvolává se tu na krutý slovanský instinkt, jímž národ vytušil hroznou sílu své jednoty ve společném utrpení, ne v bohatství... A tak co bylo ve „Zlatě“ grimassou satirikovou, v „Duši pramenů“ se stává tragicky znepokojivým problémem. Kacířství idealismu, konsekventního až do tragikomiky: byla to zřejmá jakási „Donquijotiáda“.

Nuže, lethargický raisonnér a soběstačný sybarita intellektuální má náhle pocit semene, padlého na skálu; pocit náhlé chudoby jako strom, jemuž osekali větve. Ztrnul na mrtvém bodě. Veliké idee minulých pokolení pokáceny jako modly. Leč místo schopnosti stvořiti nové shledáno, že každá idea je v posledních důsledcích absurdností. Hrdina rád by přilnul k tomu, co příliš dlouho odmítal: chce najít smysl svého češství a tím smysl svého bytí. „Národ měl mu poskytnouti možnost, změřiti sebe sama.“ Avšak dosavadní město zdá se mu jen plytkou pěnou národního života, čímsi přechodným a nesvatým. Kdežto on hledá životodárné světlo a teplo, bohotvornou sílu životní, „oltář na nepodvratných sloupech“—! Uvažuje, že jeho duše musí znít základním tónem kraje, který ho zrodil. Proto odchází do vesnice, hledat tam celé Čechy.

Napověděl jsem již v citované předmluvě, kterak tento životní problém hrdinův jde parallelně s uměleckým problémem Matěj-

kovým. I u autora ukázal jsem na postup od ironického intellektu k živelně pudovému zdraví a na jeho nostalgii půdy, jež ho zrodila. Na to, kterak po koncepci fiktivní reality, po „illusích, budovaných dle zákonů skutečnosti" Matějka s dojatým steskem se vrátil k malbě prostředí, z něhož vyšel, k reálnému studiu hromadného celku, jehož členem konec konců přece jen se cítil. Avšak jakými ostrými skly dovedl pak kolem sebe hledět, jakým bohatým mediem kultury nervové i rozumové znal teď vše pozorovat! A jak veškeren raffinement niterný stal se mu jen mrvou pro vzácnější setbu!

Jindřich Liška na vsi zprvu ovšem šlakovitě se nudí. Blaseovaně zpovídá své okolí, nemilosrdně ironisuje normálního pokrokového trubce Vláška, přecpaného běžnou fraseologií osvětářskou a populárně vědeckými floskulemi; labužnicky usrkává sensací, jež mu dává rozšuměná láska Annina i střeštěnost sokova. Skepticky otřásá nadšením i pochybnostmi svého strýce Šolara a nenechá se z lethargické rovnováhy vyšinouti ani krvavým rozvratem ve vlastní rodině.

Všude vnáší živel neplodné reflexe, rozkladu a negace. Ale pod větrajícím dlouholetým nánosem raší to nicméně tichou podvědomou prací. Liška v hloubi stále je napínán a jitřen, až se spodní tento vzruch prodere k uvědomění. Hrdinovi vysvitne všechen dosah zklamání, jež ho potkalo na venkově. Tam, kde hledal nenahlodané, života schopné jádro národní, energickou selskou raçu, nachází všude chátrání, „třasavisko pochřadlých lásek, odumřelé víry a ochrnutých pudů". Vidí, že národ prodělává kritický zmatek, že sám zapírá nejhlubší ideové fase své historie. „Místo ohně už jen dým, zmítaný větry od západu k východu..." Ani hrnoucí se čerstvá myšlenka socialismu, kol níž shlukuje se proletářská část venkova — v románě skvěle zpodobená groteskní kresbou hořejší části dědiny, Pajzovem — neimponuje hrdinovi; její představitelé jsou buď trosečníci bez jistoty a víry ve své poslání nebo stádo bez rady a ducha.

Pojednou však jako z bodnuté rány tryská v Liškovi poznání, vřelejší než krev a v extatických záblescích trhá nakupené tmy: vidina národního předurčení. Když byl blízko svého rodiště uhasil starou nějakou a nesmírnou žízeň, propuklou při pohledu na pramen, který vyrazil u jeho nohou, má náhle pocit jakoby mysteriosního zasvěcení. Sní prorocký sen o velkolepém stromu života, vyrůstajícím v údolí mezi východní Golgathou a západní horou, na níž sám sobě se klaně sedí Antikrist. Cítí se poučen — a po-

svěcen, nésti svůj sen k uskutečnění. V minulosti národa je mu tu duchovním bratrem veliký ironik Jeronym, a Liškovi se zdá, že je poslán, opakovati dnes, po půl tisíciletí, týž záchvěv velikosti.

Ale již několik následujících kroků vytrhne ho z extase, a tragické memento zaciví mu do tváře: mrtvola oběšeného otce.

Co značí tento pokrevenský viselec v symbolické mluvě fakt Matějkových? Tragiku nacionalismu? Podlomení neorganicky rostlého hrdiny ve chvíli, rozhodující o jeho životní sudbě? Doznání vlastní neschopnosti po zázračném pocitu života, v hodině sebevědomí, narostlého do tak obrovských rozměrů? Či naopak slib, že hrdina naleznuv oporu pro víru v život a lásku k němu, odhodlán je překonati veškerou schřadlou minulost? Uvěřil v sebe, dovede vydupati řady zápasníků k obrazu a podobenství svého snu? — Vše tone v abstraktním šeru a chaosu nápovědí, neurčitých jako vanoucí hlasy noci. Ale, jak už jinde velmi jemně bylo poznamenáno, právě v tomto nejasném mysticismu a zejména v celém národním messianismu Liškovu mnoho je příznačně českého, tak typicky s e l s k y č e s k é h o.

Skutečná slabina práce záleží v tom, že Liškova konečná synthésa, jeho opojná představa vykoupení a obrody, nijak není zdůvodněna fakty, vyváženými ze zkušenosti rekovy. Puklina jen zřetelněji zazvučí po tak široce založené exposici, z jaké román vyrostl. Kollektivní zmatek, rekem konstatovaný, tak bohatě tu je dokumentován, že jako bezprostřední živá přítomnost ověřuje autorovu originellní diagnosu choroby národní. Ale právě po vší té syté plnosti a konkretnosti nahromaděného empirického materiálu parnaté tvary snu, touhy, extase, jimiž zcela nezprostředkovaně vyjádřeno výsledni naladění rekovo, přímo p r o t i l e h l é jeho bezprostředním zkušenostem, nestrhnou naléhavostí nutných důsledků. Zůstaví naopak dojem libovůle, násilí a křeče. Zde, v poslední třetině románu, ideolog zřejmě převážil básníka. Linie osobní a objektivní se míjejí; živý tok událostí častěji a častěji ustupuje rozbíhavé debattě a ta zas brzy sesychá se v monolog, jenž tlumočí spíš hlediska autorova nežli hrdinova. Ba místy vše se již nadobro mění v duchaplný traktát sociologický či národohospodářský. Přes to ani tak nedosaženo vyrovnání aspoň dialektického a náhlý zvrat Liškův musel býti přivoděn bleskem s abstraktních nebes nebo z podvědomí: viděním, snem, intuicí, bez logického přechodu a odstínění. Lze jistě přijmouti také tento způsob řešení a opříti jej na př. Kierkegaardovou thesí,

že v psychologických stavech zachovává se kontinuita, kdežto přechod v názorech životních děje se **skokem**. Ale jaký je pak vůbec vztah tragedie rodičů Jindřicha Lišky k jeho přerodu, co značí pro jeho problém poměr ke kypré Anně Vávrové, ke Skálovi, k sestřenici Jule; jaký význam mají všecky osudy, v nichž on jakkoli osobně je angažován? Konečná synthésa kvalitativně je oddělena od složek exposičních i od celého vlastního výpravného pásma románového; není spojitého fabulačního zájmu, není centrálního osudu zevního, jenž by prostupoval a nesl celou stavbu.

Většina kritiky, tuším, příliš slovně brala poznámky **o nehotovosti a chvatu před smrtí**, vztahujíc je i na fabulační a epickou stránku románu. Vskutku však vzešla po předčasné smrti autorově jen pochybnost, lze-li z rukopisu, v druhé polovici namnoze stěží čitelného a zdánlivě pomíšeného, zjistiti nerušenou větnou souvislost i sled celých partií. Až na jedno dvě místa se to zdařilo. Znaje též poslední románové theorie Matějkovy a z nejednoho výroku nebožtíkova v době, kdy marně hledal pro „Duši pramenů" nakladatele, bezpečně soudím, že by onu druhou polovici byl již jenom **stylisticky** tříbil. Nejvýše snad byl by leccos theoretického jasněji vyjádřil. Ale na fabulační zaokrouhlení a tedy ani na konkretnější založení ideových závěrů vůbec již nepomýšlel. Tvůrčí jeho duch v posledních letech se přímo vzpíral definitivní krystalisaci a úměrnosti díla. Vzpíral se jí z reakce proti tradici románu západního, z něhož vyšli ještě „Exotikové", i proti principům kritiky let devadesátých, na něž kdysi přísahal s celým zanícením literárního začátečníka. Žák Dostojevského, shledával teď o kouzlo více právě v nezaokrouhlenosti celku, v neohraničení díla literárního. Viděl v tom prohloubení perspektivy, bezpečnější suggesci daleké fatality, zvýšenou illusi životnosti. V theorii jistě bylo by se možno příti s tímto názorem, stejně podepřeným řadou veleděl, z nichž duje to širokým stepním osudovým větrem, jako poráženým nesčetnými plody duchů slabších, na nichž uvolněná sebekázeň kletě se vymstila, i když nebyla jen tvůrčím pohodlím a planou výmluvou.

Buď jak buď. Ať jsou meditace Liškovy sebe původnější a jakkoli zajímavé, **umělecké** těžiště románu nicméně netkví v tom, co Jindřich Liška přemýšlí a o čem sní, nýbrž v tom, co **pozoruje**. Jeho pronikavé vloze pozorovací vděčíme především onen barvitý a sytý obraz současné podbrdské vesnice a znamenité zpodobení tří typických generací rolnických, jímž tak názorně chycen celý vývoj agrárního života a snažení posledních desítiletí. Práce

na hrudě, ulehčená moderním zmechanisováním a technickými pokroky, právě svojí poměrnou snadností budí nedůvěru a hořkost starých. Ale také mladí cítí kletbu rozporu mezi novodobým pokrokem a starými tradicemi, porušení původního patriarchálního poměru k půdě strojovou produkcí zemědělskou. Záludné nezdary plíží se za touto násilnou změnou antického rythmu života rolnického, za náhlým přechodem volné, klopotné, ale sobě postačitelné sedlačiny v zištnou horečku průmyslovou.

Jsou to v „Duši pramenů“ hlavně tři sešvakřené selské rody, na nichž demonstrovány tyto vývojové krise. Především je tu zádumčivý sedlák Šolar, oddaný voják pokroku, který marně hledá uspokojení ze svého podnikání; žasne nad nepatrnými výsledky úsilí tak úporného a vypočteného. Veliký cíl přímo mu sedí v nadšeném zraku. On však nikdy neprohlíží rozviklaných součástek vozu a uvolněných podkov. Je pln nervosních pochybností, ale nejsou to prohlédavé rozpaky obezřetné praxe životní, nýbrž závrati, jímající „z přílišných dálek a výšek“. Proto vidí vždy teprve, když kůň padne nebo náprava se zlomí. Z bázně, aby se neopozdil, udýchaně dobíhá „každého člověka, který beze vší zodpovědnosti prohlásí se vedoucím“ — třeba takového pologeniálního žida a vyssavače půdy, barona Silbernagla, jehož vychytralé slovo je váženo i v kruzích velkostatku. Ale nepřestane cítit potřebu čehosi těžko pochopitelného: potřebu vnitřního smyslu. Až posléze pozná, že „slovo, které z jedněch úst je bleskem, z druhých je mlhou“ a že všecko leží v nitru. Také idea pokroku, na níž jednotlivci lze jen spolupracovat.

S přechodním tímto typem kontrastuje švakr Velišský. Pevná harmonická postava, takový vyrovnaný a soustředěný dech úrodného lánu. Má „cit pro pravou chvíli“, má i hluboký smysl pro výběr rodový. Hazardní a vznětlive Anně Vávrové dává přednost jako nevěstě svého syna před „spravedlivou“ Julou Šolarovou, plachou a tlumenou dušičkou, stále rozbolavělou a stále obviňující svět z neváženosti a věrolomnosti. Neboť pro Velišského živost, chytlavost značí u ženy zdraví, skvostnou letoru. A to je, čeho hledá pro svou krev. »Vesele klusá spřež Velišského a hrkot jeho vozu lehce a jasně zní krajem. Důvěřivě a s jakousi neochvějnou samozřejmostí rozhlížejí se kolem jeho sladké oči.“ Ale ovšem není, než výjimkou, která potvrzuje pravidlo.

Neboť staří zemědělci zpravidla nedopřávali dětem ani toho, čeho je třeba i zvířeti, aby zachovalo rod. Co tu síly muselo být věky nastřádáno, aby přes to vybyla, třeba zrůdná a všelijak zkři-

vená! Hle, jako z opačného pólu chmuří se v „Duši pramenů“ posupná, chladně zmodralá tvář třetího švakra, Jindřichova otce, zarytého urputníka a tvrdohlavce. I Liška otec má ostrý smysl pro reformy, ale všemožně je hledí usvědčovat z neúspěchů. Sebevědomý barbar bouří se proti každé kultuře zvenčí. Svoji ženu ubije pro vyžehlenou krajkovou zástěrku, o niž si nesměl otřít ušpiněné ruce. Potom v křečích svědomí a záchvatech bázně před ďáblem marně se utíká k synovi o rozřešení záhad posmrtných. Druhý syn mu zatím s makavou účelností nastražuje provaz s kličkou, a opožděný zjev vesnické romantiky končí jako sebevrah.

Tato figura z generace otců nejblíže již stojí reptajícím výměnkářům, v skoupých, ale rázovitých obrysech a tvrdých hranách tady vytyčeným. Ale nejvýrazněji představuje onu starou selskou vrstvu, jíž zemědělství bylo čímsi zcela blízkým bohoslužbě, groteskně jímavý stařík Jamník. Tuhý konservativec, kterému jen ten naplňuje zákon boží, kdo sedlačí v potu tváři. Neboť „zem je boží dlaň a nemá se drát do krvava“. Čtěte jen mohutnou scénu, kdy žlučovitý děd pronáší kletby na novou samovazačku Velišského, když dokonalý moderní stroj jako obrovský barvitý motýl zajede do zralého pšeničného lánu a jeho svitivé kosy mříží na plátěné křídlo pokládají bohaté hrsti klasů, z nichž tento zázrak technického důmyslu sám váže a hospodáři podává krásné snopy! Nebo čtěte výjevy z brillantně líčené agrárnické schůze s Jamníkovou replikou na řeč mladého barona Silbernagla. Čtěte i jiné scény pohnutého reliefu a vysoké krásy plastické i myšlenkové a přiznáte, jakou vzácnou schopností symbolisace vládl výpravný talent Matějkův.

Ano, jeho hlavní osoby jsou představiteli, representují idee. Jejich vzájemné vztahy tíhnou k typisaci, snaží se zahrnouti vždy širší kruhy jevů příznačných. Prostředí k tomu tvoří podivuhodnou folii. Autor zná je důkladně, ale nepozoruje ho drobně a krátkozrace, neutrálně a indifferentně. Pracuje s ním jediné jako s materiálem, za nímž všude hledá a nachází zákon, duši věcí, hudbu pramenů. U Mereditha naučil se hodnotiti nejnepatrnější okolnosti, zjišťovati jejich význam v mravním řádu a v ideovém skladu obrazeného světa. S intuiční prolínavostí vniká přímo ke kořenum duší; v perspektivních zkratkách niterné malby od individuelného stoupá k obecnému, od měnného k immanentnímu, od náhodného k spekulativní podstatě. Proto i jeho postavy podružné daleky ou vší genrovitosti a suchého figu rkářství. Jaké jsou jen jeho

ženy! Všecky s passionellním rysem, ale jak jemně odstíněny a jak všude pod individuelným nuancováním pleti i duší obnaženo spodní všelidské jádro! I dav promítnut v rázovitých silhuetách. Slovem, při vší empirické svědomitosti a dokumentární zevrubnosti není to umění genrové, nýbrž psychologické, charakterisační a symbolistní.

Pro demonstraci společenských procesů volí Matějka zpravidla postup stejně bezpečný jako názorný: dává situaci povšechné obrážeti se v zrcadle několika srdcí a mozků. Dává jí procházeti a zabarvit se různým stupněm subjektivní temperatury niter, rozdílně ustrojených, odlišných věkem i zkušeností. Od Jamníka po Velišského, od bouřlivé Anny k spravedlivé Jule, od škarohlídských výměnkářů až k malému Šolarovu Jendovi, šťastnému, smyslně svěžímu dítěti, jež otcem šetřeno a rozmyslně pěstěno, zdá se poskytovati již záruku příštího rodového zdraví.

Tak vytvořen celý svět kypivý, pomíšený a hutný, svět mládeže, dospělých i starců, traktovaný s úžasnou bezprostředností a plností pozorovatelskou. Tak dostál Matějka oné obtížné části své úlohy, jež zněla: zpodobiti kraj i plémě s porušenou tradicí, rozleptané vlivy, se všech stran v ně vtékajícími. Jako myšlenková náplň, tak i fond postřehů a fakt leckde přerostl formu a vykypěl přes okraj. Ale to zas tvoří zvláštní neliterární půvab díla. Jako byste z čerstvého plástu ukrajovali: pod každým řezem to zaprýští vonným medovým oparem a hustou živnou šťavou. Všude cítit, že autor měl tolik na rozdání . . . že nebylo třeba, aby šetřil.

A jak řečeno, nad vyvolaný svět pozorování, vzpomínek, zážitků a zkušeností postaven reflexivní živel, Jindřich Liška. Jím, třeba poněkud úryvkovitě a ne vždy úměrně dějům románu, Matějka vyslovil sebe, súčtoval sám s sebou. Mějte si námitky jakékoli, hloubky ani originality neupřete mladému mysliteli. Uvaroval se vší rozumářské triviality a tendenční malodušnosti, ale zachoval si i smysl pro stíny ideí, jaký uniká ideologům příliš přímočarým. Nade vším rozklenul široký a volný vzduch, který dal mu postihnouti nebezpečí industrialismu stejně bystře jako slabiny jednostranných hesel agrárních, a napsati na příklad o počátcích organisovaného socialismu na vsi několik stran nevyrovnatelné ironie. Jako v exposici zabral do široka, tak ve svých dedukcích dostoupil superiority myšlení a hlediska opravdu evropského — bez falešného applombu světoobčanského a při všem bolestném a důtklivém zaujetí patriotickém. Již to, myslím, zachová památce

Josefa Matějky v domácím písemnictví ohlas hluboký a vážný a „Duši pramenů“ přes některé organické kazy pojistí jedno z nejčestnějších míst v naší románové produkci. —

Zesnulý autor, jehož krásným povahovým rysem byla nezávistná radost z cizích úspěchů, za živa byl přehlížen a nezaslouženě odstrkován jako málo kdo. Hrdost vzájemné lásky a společný hnus z podívané na vespolně se oslavující literární rodinky bránil mi tehdy zastati se druha, do jehož talentu vždy jsem kladl naděje zcela mimořádné.

A tak zbývá mi dnes jen melancholická útěcha, že jsem Matějku nikdy nepřecenil; nejméně již ve vzpomenutém nekrologu „Za přítelem“, psaném pod čerstvým dojmem hořké rozluky.

Spíše naopak.

FRANT. RYBÁŘ:

STESK PO MINULÉM.

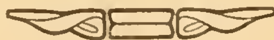
Po bytostech zas toužím zapomenutých,
jež z minulosti někdy zaplají
jak chabé odlesky ze světel shasnutých,
když chvíli ještě slábnou, kmitají . . .

Jich masky na mne hledí nějak podivné,
však známé přec, jak kdys jsem s nimi žil.
Tu jedna lhostejna, tu druhá pokyvne
mi pozdravem, vzpomínkou krásných chvil.

Dny mého života jsou stělesněny v nich,
dny života, blýskavé krůpěje.
Pláč zřely můj i slyšely můj smích,
má zoufalství i velké naděje.

A byly takové, jež v srdce své jsem jal,
a jiné, na něž kámen byl bych zved!
Čas pokryl rouchem vše . . . Jak u moře bych stál
a vlny mizet zřel a nemoh' zadržet. —

Zas spatřit jednou je mne jala tesknota,
i žijící, i ty, jež kryje zem.
Dnes vidět chtěl bych je! Svou fresku života
tak plastickou s jich dávným hovorem . . .

ANNA MARIA:

SLEPÁ.

(Konec.)

Anna to pochopila hned, ale nic na to neřekla; až matce po straně:

— „Já opravdu nevím, jak to s tetou Línou půjde takhle dál! Ta je teďka zlá! Sotva člověku odpoví a ještě snad si myslí, že jí něco z jejího snad bereme!“

A slepá potom třeba celý den umíněně jako zvíře jankovité a zaryté nevzala punčochu do ruky a čekala, až ji Anna k její práci sama vybídne. To nemohla Anna pochopit ani odpustit; poslouchali ji teta Fany i rodiče, a najednou ta stará, kterou si vzala z milosti, ta se to může odvážit!

— „Co to, že nepleteš!“ ji zle okřikla. „Matka nemá už co na nohu!“

— „Ah!“ řekla slepá se vzdorem, „dřív jsem to dělala, když jsem byla pro sebe, jen málokdy, teď jsem stará a ruce mně při práci dřevění!“

— „Viď, Líno, tvoje známé pro nikoho nepletly punčochy!“ Fany si ji dobrala a ostatní jako doprovod se sborem slepé vysmáli.

Slepá se stala nevrlá a vždycky se bála už, když čekala, že se staři navrátí z procházky, Anna z trhu, Fany z kostela, zdálo se jí, že z nich zrovna čpí sprostota a ulice, Albína.

Až konečně, když Anna jednou počítala na konci měsíce svoje výdaje, ona, která vedla celý pořádek klidně a s rozvahou, najednou zlostně vzkřikla:

— „Považte — jediný pár upletla za měsíc! Co pak mně to stojí za ty rámusy? Já ji nechci tady mít! Dřív byl svatý pokoj a najednou pořád jako na vojně. Tak si tedy vyberte — buď půjde ona nebo já!“

Co by si byli Proškovi vybírali a vybrali! A tak po večeři, když všichni seděli při večeři u lampy, Anna najednou se obrátila ke slepé:

— „Je mně to líto, ale já ti musím něco říct! Ty se budeš muset od nás jinam stěhovat.“

Slepá zůstala, jako když do ní uhodí, ale nic neřekla.

VII.

Ale všecka váda najednou zas jako by se zlomila, všechny řeči o stěhování najednou utichly a ustaly, protože přicházela Smrt do domu. Nedělo se nic zvláštního, ani se o ní nemluvilo, ale byla mezi nimi a všichni cítili, jak se dívá odněkud ztrnule na ně svýma prázdnýma očima. Lína sežloutla, sestarala, sehnula se a když sedala v kuchyni u oběda na židli, vždycky zapomněla za chvíli, kde vlastně je a celý její vyhublý obličej se pokryl něčím takovým podivným jako neproniknutelným závojem. Na unaveném hadrovitém obličeji protkaném drobnými vráskami ležel docela podivný výraz neznámý, nepřítomný a bádavý, který hned zas vystřídala ouzkost veliká.

Za ten jeden rok si Proškovi na Línu nezvykli, nemilovali ji a jen se na ni horšili, ale přec nikdo z nich nemluvil před ní o smrti od té doby, co ji Smrt poznamenala pro sebe svýma rukama. Anna si dělala svou práci jako dřív, Fany stejně bručela a jen starý párek pořád sedal někde vedle sebe tak ustaraně, jak sedají na bidýlku malí papoušci. Pomalu začli oba dva taky myslet na sebe, kdy asi vyprší zas jejich společný čas na zemi.

Lína postonávala, léčila se domácími prostředky, skoro vůbec nemluvila a celá se obrátila do sebe. Až jednou, když jí přinesla paní Anna vyprané košile, tak se jí přiznala:

— „Paní Anna, pomyslejí . . . mně zdálo se na dnešek o mých rodičích!“

— „To oni od nich asi něco chtějí, moje slečinko!“ Jí napadlo. „Třeba nějaké světlo . . . bude teď Dušiček!“

— „Ba ne!“ zavrtěla slepá nedůvěřivě hlavou a uhnula bílé pysky na stranu. „To už mne volají!“

A vzpomněla si na novo, jak se jí zdálo, že jí přišli otec s matkou navštívit. Všecko bylo jako dřív, jako za mlada a jen ona bydlila ve svém bytě nynějším. Oba dva s ní seděli za stolem, matka krásná a červená a otec veliký se zlatým límcem, který nikdy nesundal. Mluvili s ní, bavili se a ona pořád nevěděla o ničem. Teprve, když už měli odejít, objali ji oba dva tak pevně, jako by ji škrtili a políbili ji na ústa svými ústy ledovými a mrtvými. Teprve teď si ve snu vzpomněla, že oba rodiče už dávno umřeli a ona že stolovala s mrtvými.

Od toho dne už Lína neusnula žádnou noc. Ležela jen tak na znaku v slabé dřímotě a všecko slyšela, co se dělo vedle za dveřmi v kuchyni. Nejdřív jak se staří Proškovi s dcerou na noc loučili,

dvě slabá, stejná mlasknutí, potom se Fany na posteli modlila jednotvárně růženec, potom bylo skoro ticho, to Anna četla u svíčky, ale teprve až klika cvakla a Anna se šla přesvědčit, jsou-li dveře dobře zavřeny na pavlač, teprve nastala pravá noc, němá a hrozná jako Smrt.

A s tím tichem nočním, jak se myši odváží ze svých děr, po pokoji hopkují, šukají a tancují, tak se začly v ubohé hlavě odevšad honit myšlenky, honily se, rojily se, jedna za druhou, žádnou nemohla uchytit, žádnou domyslet, přepadaly ji jako celé hejno myší všecky najednou. Viděla čtyry děti bratrovy před sebou a měly na sobě takové šeredné, roztrhané kabátky, potom Felixe — s lysinou, jak si dělá Bibiána ze starého blázna ousměšky, Albínu uhratou a rozkročenou na okně . . . a zase švakrovou utrápenou, hubenou . . . Ale nejvíc starostí ze všeho jí dělal její vlastní starý a chatrný nábytek, který zdědila po matce a po otci. Do jakých rukou se dostane? Kdo ho potom bude ohmatávat svými prsty? Kdo potom bude spát v její posteli a na jejích peřinách? Věděla o každém hadříčku a zbytečku v nejspodnějším šupleti, ale to se bála . . . napsat testament. Zdálo se jí, že ten den, co by ho napsala, že by jistě umřela. A slepá, která nic neměla na světě, ta umřít nechtěla. Věřila pevně na Krista a Pannu Marii, doufala v radostné shledání, ale přála si každou noc, aby Smrt ještě trošku počkala. Každou noc cítila v sobě hrozný nepokoj, srdce jí bušilo ouzkostí, jestli se ještě rána dožije a vždycky teprve, když slyšela, že vstávají vedle v kuchyni, si oddechla a ještě trošku usnula.

Ale, že Proškovi přestali o tom mluvit, že se bude muset od nich stěhovat, že se na bratra a na otce už neptali, že se jejím známým nesmáli, že skryté narážky a hádky ustaly — to nemohla pochopiti a v tom právě cítila, že její konec neodvratně nastává.

A smrt si ji vzala, jako když kosou máchne, najednou. Jednou v listopadu časně z rána cítila Lína ze srdce zas podivný chvat a nepokoj. Chtěla se vody napít a brala sklenici. Byla to její ruka? Ruka jí nechtěla poslechnout, nemohla ji uzvednout, jako by patřila cizímu.

— „Anna!“ volala s ouzkostí na Annu, která snídani chystala vedle v kuchyni. Fany chodila denně na ranní a staří v kuchyni teprve pomalu zívali a vstávali.

— „Anna!“ volala zas jako umíněné dítě, když si chce něco mermomocí vydupat.

— „Ty mne nemáš ráda!“ vyčetla Anně, když konečně přišla k její posteli.

— „Víš, teto . . .“ odpověděla rozumná, „láska . . . ta se nedá nutit! Ale, co pak bych ti sloužila? A co ode mne chceš?“

— „Fany tu máš radši!“

— „To je něco jiného! Ta byla u nás od malička a nestyděla se za nikoho z nás!“

— „Anna!“ prosila slepá najednou zoufale a ukázala na karneolový prsten po otci, jako by tím prstenem ji chtěla obměkčit a její přátelství si zakoupit. „Podívej se, tenhle prsten, to nejmilejší, co vůbec mám po otci . . . ten si můžeš vzít až nebudu! Jen tady zůstaň a neodcházej pryč!“

Pot jí stál na čele a celá se třásla ouzkostí před smrtí. Ale mimo to byl na ní vidět ještě jiný ještě horší strach, před něčím, o čem se zmínit ani netroufá — to byla její nepřítelkyně Albína.

Chvilku ještě hledala slepá třaslavýma rukama kolem sebe nepokojně Annu, ale najednou vzkřikla. Hrozně, zoufale a pronikavě vzkřikla, jako by se někomu bránila, že sebou trhli staří Proškovi v kuchyni, že to bylo slyšet na pavlač a celým domem v ranním tichu se to chvilku ozývalo a lámalo o stěny jako ta nejsmutnější ozvěna. Potom otevřela ústa, ale nic už Anně neřekla, začla cukat rukama a lapat dech, za chvilku se ztišila, krásné ruce pustila, usnula a umřela.

— „Ne!“ řekla Anna rozhodně k rodičům, kteří stáli ustrašeni u dveří oba dva ještě v nedbalkách. „Sem teď nepustím z vás žádného, teprve až bude umytá! Já budu muset na faru . . . . ale kdo ji umyje?“

Byl krásný čistý den podzimní a od rána už svítilo slunce na dvorek a na kaštan, na kterém zbylo ještě několik žlutých lupínků. Fany pořád zůstala dlouho v kostele a náhodou vstoupila paní Anna do dveří, nesla mrtvé vyprané košile.

— „Oni by ji neumyli?“

— „Ach, proč pak ale ne! Tolik let jsem jí sloužila a ani tu maličkost bych jí neměla udělat . . . Jen, když mně ukážou, kde černé šaty má!“

Věrná služebnice umyla, učesala, ustrojila na posteli dceru generálovu a teprve, když byla hotová, tak zaplakala nad mrtvým tělem, protože se jí zdála taková čistounká a zastavila se v myšlenkách:

— „Co pak bych jí ještě dala chudákovi . . . na cestu?“ povídala si tiše pro sebe. „Ani obrázek nemám, jsem chudá . . . A najednou se rozhodla. „Dám jí teda aspoň hubičku!“

Utřela si ústa modrou zástěrou a opatrně políbila mrtvou, kterou nikdo jiný nepolíbil nežli Smrt.

VIII.

Dveře z kuchyně do pokoje byly otevřeny dokořán a mezi rozsvícenými svícemi, které plápolaly sem tam po větru ležela slepá ve svých jediných černých šatech hedbávných a v čepci s fialovými mašlemi. Na ustlané posteli ležely kartounové domácí šaty Líniny, u kommody byla pootevřena šuplata, jako by byl někdo chvatně všecky věci prohrabal, ale vedle v kuchyni jako jindy Anna klidně mezi svými hrnky vládla a vařila.

Na kanapi těsně vedle sebe seděl starý párek a ani slova nemluvil, žádný z nich sic neplakal pro mrtvou, ale oba dva byli zaraženi nad smrtí, nad její divnou záhadou. Brzo z rána se přišly podívat na mrtvou paní domácí s dcerou majorkou a teprve k polednímu zase někdo zaklepal.

A jen zaklepala, už taky byla ve dveřích, malá, tlustá, v zlatých brejlích, s červenými tvářemi a krátkými sukněmi — Albína — „Odpusťte!" řekla. Nikdy ještě v bytě u nich nebyla, ale hned si sedla jako stará známá rovnou ke stolu, daleko od sebe kolena, takže Anna viděla, jak má roztrženou jednu punčochu. „Odpusťte, šla jsem si do krámu a najednou vidím u vás obě okna dokořán . . . hned jsem si myslila — holá! A zrovna, jak mně to napadlo, tak jsem vám to přišla rovnou povědět!"

— „Včera . . . ráno! Tak rychle, že jsme ani nemohli poslat pro kněze do Emaus!" povídala Anna a sedla si Albíně naproti s rendlíkem, v kterém něco míchala. Pohřeb a smutek si obstarala a pranic nebyla dojatá, když všecko bylo už v pořádku. Jen to jediné ji mrzelo, že teta umřela nezaopatřená, protože vždycky dbala o pořádek, už proto, aby lidé neřekli.

Starý Prošek se mlčky do své ženy zavěsil, jinak seděli oba dva staří tak zamyšleně a odevzdaně, jako by už jen taky čekali na svou smrt společnou.

— „Jistě!" povídala Albína a dívala se dychtivě do vedlejšího pokoje, odkud vanul čistý studený vzduch podzimní se slabým čmoudem voskovic. „Jistě, že jste s ní měli velký kříž! Ani to všecko, co tak člověku napadne, tady teď nechci povídat u rakve. Mně moc ublížila, to už nikdo nespraví a já o tom radši ani nemluvím . . . ale vám, chudákům, musila být ten celý rok jen na obtíž?"

— „Ale!" hodila jednooká hlavou mrzutě, „však se za nás jenom všude styděla!"

— „Ba ne — teď už ne, když nikoho neměla!" Anna klidně

rozhodla. „Ale, milá slečno Albíno, to by nikdo nevěřil, jak byla Lína lakomá! Všecko vždycky počítala prsty a dnes jsem našla ještě v šupleti tvrdý plesnivý koláček a peníze, které už dávno neplatí!“

— „Snad to taky chtěla poslat do Uher!“ řekla jednooká jízlivě.

— „O sobě já nikdy nemluvím! Myslím si, koho že by to bavilo?“ potřásla Albína hlavu s červenými tvářemi a zlatými brejlemi. „Ale na vás jsem si vzpomněla, na mou duši, kolikrát! A litovala všecky od srdce a ještě jsem vás ani neznala! Teď před smrtí jste jistě s ní zkusili, ta byla jistě na vás zlá!“

— „Slečno Albíno!“ Anna se trošku usmála — „to přijde vždycky na to, kdo se dá!“

— „Ale zkrátka, já jsem vám přišla něco nabídnout!“ Albína vstala rychle se židle a hned ji také pod stůl zašoupla. „Nic jste z ní neměli než starosti, nic vám z vděčnosti nenechala — jen, že vám zůstal ten starý nábytek? Měla také knihy ještě po otci? Celého Bulwera? Já teď něco potřebuji pro sebe, mám jít k truhláři? Já bych to všecko od vás koupila!“

Anna se sklopenýma očima na jíšku pořád míchala, aby se nemusila tak rychle rozhodnout.

— „Ale před tím mně dovolíte, že se půjdu na ni ještě podívat. Já sice ze zvyku, když někdo umřel, nikdy nevkročím do toho pokoje . . . ale na ni se půjdu ještě jednou podívat!“

A rychle vešla Albína z kuchyně do pokoje, kde mrtvá ležela. Včerejší hrůza a zoufalost zmizely z obličeje mrtvé docela, odpočívala v rakvi bílá, tichá a klidná mezi starodávnými fialovými pentlemi, jen u úst v spadlých koutkách jí zůstal výraz nespokojený a mrzutý.

— „No!“ hodila Albína rukama. — „Takovou jsem si ji nemyslila docela . . . bývaly jsme spolu v klášteře a tancovaly dohromady . . . nebyla nikdy hezká, ale jak je teď ošklivá! Ale, co a jak umřela? To mně musíte ještě povědět! Slečno Anno, ta se jistě bránila. O jé, ta bývala ráda na světě a na živu!“

— „Což pak jste to až k vám neslyšela do bytu? Křičela.“

— „No!“ zamyslela se Albína najednou u ustlané postele a prohlížela staré kartounové šaty po mrtvé. „Ty přece nosila? No . . . nesmířily jsme se, nemohly . . . a já jsem ji přežila! Kdo ví, kde teď bloudí, kde vlastně je a jak se má?“

Potom obrátila zase svoje průhledné světlošedé oči na Annu: „Ten nábytek mně prodáte, viďte, až se to všecko odbude?“

A jako vítr přišla a jako vítr zmizela ve dveřích.

— „Konečně . . . co bychom se s tím starodávným nábytkem držely, tetičko!“ povídala Anna k Fany, když Albína odešla. „Ta baronessa je k smíchu, ale takhle milá docela . . . a Lína se s ní jenom štířila, vlastně s každým se vždycky štířila . . .“

Vedle v pokoji svíčky u rakve pořád plápolaly a plápolaly, k sobě se nakláněly a pomlouvaly ubohou mrtvou, která se nemohla už bránit nikomu. Modravé plamínky si šeptaly mezi sebou a chytře povídaly: Vidíš tolik jsi se bránila? A měla jsi se vůbec někdy jako teď?

Ale vráskovitý obličej Línin bílý po smrti zrovna jako její krásné mužské ruce, z kterých už zmizel karneol, všecku útěchu od sebe odmítal, výraz nespokojený a mrzutý už z něho nezmizel.

VIKTOR DYK:

PŘED VEČEREM.

Před lety desíti hučela jinak ti bystřina dole.
V hvozdě se rozhučel před lety desíti jinaký vichr.
Před lety desíti bouřlivě, útočně zdvihla se vzpoura
mladého buřiče.

Všechna ta místa zde kolkolem minulost znají a chápou.
Změněna časem, změn necítí vlastních. Než tvoji, tu vidí.
„Vracíš se,“ šeptají. „Vracíš se . . . Tak jako stíny se vrací
za přešlým poutníkem.

Tak jako ozvěna vrací se hlasu, jenž ve skalách dozněl.
Tak jako vzpomínka na mrtvé znovu se vrací.
Stín stínu, ozvěna ozvěny, vzpomínka vzpomínky. Mládí
s tebou se nevrací.“

Důvěrně kynu těm skalám a lesům a vodám.
„Mládí se nevrací, pravda. Já poznávám, vidím a chápu.
Les kde stál, paseka. Mlází pak sousední vzrostlo.
Pro koho doroste?“

Všechna ta místa zde kolkolem minulost znají a chápou.
Hledají slova, jež říkal jsem před lety . . . slova, jež mlčím.
Ozvěna bouří mé mladosti doznívá v horském tom kraji.
Hučí je ozvěna.

„Vracíš se," zahučí bystřina. „Vracíš se s tichými slovy.
Vracíš se," zahučí se vzdorem. „Vracíš se s klidným už okem!
Vracíš se," zareptá káravě. „Vracíš se, přespříliš smířen!
Kde gesto mladosti?"

* * *

Šum lesa, hukot vod . . . Vichřice pozdního léta.
S příchutí podzimu . . . Soumrak už časně se chýlí.

Šum lesů, hukot vod . . . Lučina bují a vzkvétá.
Kosa už zařinčí. Sečkejte kratičkou chvíli.

Šum lesů, hukot vod. Všechno mne ze změny viní.
Přespříliš rozumím němému, vážnému hlasu.

Pravdu svou má ten hlas. Vracím se změněný nyní.
S příchutí podzimu. Ale ten podzim je plný tak jasu!

* * *

Já stárnu, pravda. Vidím cizí hoře.
Co s chápavýma počít očima?
Já stárnu, běda. Ale stárnu tvoře.
Bol jako radost víc mne dojímá.

Já stárnu, pravda. Vlasy šednou lety.
A pravda též, dny že se nevrátí.
Než zřít-li mohu na lučině květy,
proč měl bych touhu mít, je trhati?

Jsem změněn, ano. Jiná moje víra.
Mladosti gesto mládí odnáší.
Kdo mnoho popřel, posléz nepopírá.
Když život prchá, je nám nejdražší.

Jsem změněn, ano. Prchla temná havěť,
jež slétla se jak sýčci na věži.
Já bořil jsem se a chtěl bych nyní stavět.
Pro věk či den? Co na tom záleží?

Oh, stavět, stavět! Přehlížeti tlapu,
jež do tvé stavby náhle zdvihne se.
Bez zachvění zřít dravost horských slapů,
z nichž jako pírko každý unese.

Hry vzdorných revolt, zákeřné a chladné
dohrány, mrtvy. Spusťte oponu!
— Poutníče, zvěstuj, že tu někdo padne
poslušen odevěkých zákonů!

HELIODOR.

Melitta byla nešťastna. Tak nešťastna, že přijela do velkého města s pevným rozhodnutím: „Buď, anebo". Anebo znamenalo smrť. Jakoukoliv, nejspíše utopením. Buď znamenalo: Žíti jako ženy bez hrbu. Míti muže, který dovede býti něžný a zvířecky brutální: který miluje.

Velmi nešťastna byla Melitta. Neboť chtěla býti daemonicky krásná, svůdná, a byla maličké, žalostně hrbaté a hubené Židě; chtěla býti tak bohata, aby mohla obývati palác na slunném pobřeží moře, aby mohla rozhazovati zlato lehkomyslně a rozmařile, a byla devátá dcera chudého kramáře v zapadlém provinčním městečku. Život se Melittě strašlivě posmíval, nabízeje jí soustrast, jí, která si přála vzbuzovati závist.

V jejím sedmnáctém roce se přihodilo, že spatřila špatně zastřeným oknem nádvorní komory robustní, zrzovlasou služku svíjeti se v objetí mladého neznámého muže. Se zatajeným dechem a třesoucími se koleny stála dlouho u okna a odplížila se pak do své postele s prvním poznáním a první určitou definicí svého neštěstí: Ji nikdy neobejme muž.

Naučila se hleděti na jednotlivé muže s jediného stanoviska: ‚Neštítil by se, vzíti do náruče ji, hrbatou kostru?‘ A u každého si říkala s temným, bolestným vztekem: ‚Štítil by se!‘

A počala nenáviděti svoje znetvořené tělo hlubokým záštím. Často, podařilo-li se jí, osamotněti doma, svlékala se a prohlížela ve velikém zrcadle svoji v nahosti smutně groteskní postavičku, zatínajíc zuby a zlostně potlačujíc slzy; plivala do zrcadla po svém obrazu a kvapně se odívala, aby nepodlehla touze, políti petrolejem tu ohavně vypuklou, bezprsou hruď a ty směšně dlouhé, tenké nohy a spáliti je, jako odporný hmyz.

Stala se z ní malá, chlípná nestvůra. Objevila, že, spí-li na zádech, dostavují se její zmučené bytosti erotické sny. A ač jí skřivená páteř způsobovala ležením na zádech veliké bolesti, neusínala jinak. Prožívala ve svých snech orgie úžasné bizarnosti; poddávala se mužům, kteří se v jejím objetí stávali divokými samci neznámých druhů zvířat; groteskní Leda laskala ve svém klíně praehistorického pterodaktyla; nebo měnila se v ztepilou athenskou haetaeru nestoudně krásných ňader a mohutných stehen, která, pronásledována hejnem černých otroků, klesala s cynickým

smíchem na trávník a vítala své stihatele hanebnou grimassou zšílelé nevěstky.

Probouzela se však ze svých snů ve skutečnost, která rovnala se peklu.

Během dvou let zřekla se všech svých dívčích tužeb o kráse a bohatství, a formulovala svůj nárok na život v jediný, velmi skrovný požadavek: Býti objata mužem.

Učinila několik nesmělých pokusů realisovati tento požadavek. Avšak pokusy se zhatily. V jejím okolí nenalezl se dosti chápavý a zchytralý, ani milosrdný muž. A Melitta ukládala se dále se zoufalými slzami v očích svým rozbolavělým hrbem na lůžko, aby bizarními mátohami snů za cenu několika hodin úkoje jen ještě více jitřila svoji krev.

Pak jednoho dne přišla naděje. Jedna ze sester provdala se do hlavního města a pozvala Melittu k delší návštěvě. Melitta všecka se chvěla, čtouc pozvání. Pojede do velikého, nepochopitelně velkého města. Mezi stotisíci žije dojista muž, který je určen, aby ukončil její muka. Snad jí podobný mrzák. Najde ho. A ne-li — Tu se Melitta ustavila na svém „Buď — anebo“.

Pak nastal den, kdy opravdu kráčela krásnou, rovnou ulicí velikého města a míjela tisíce lidí, kteří, všichni jí neznámi, objevovali se před ní a mizeli, nevšímajíce si jejího hrbu, zakrytého jarní mantillou chudé, bázlivé elegance. Opravdu nebylo třeba styděti se za svoje prokleté tělo; bylo mnoho ještě hůře znetvořených, a lidé velkoměsta neměli času k zraňování soucitnými pohledy. Radostně prodírala se proudem chodců a myslila: ‚Ano, počátek je zde. Přijde i ostatní.‘ A myslíc na ostatní, pociťovala příjemné a vzrušující mrazení, které nikterak se nepodobalo mučivé žízni jejího těla. Pak si zvolna počala uvědomovati účel svého bloudění neznámými ulicemi: Vyšla hledati muže. Osmělena nevšímavostí mimo ni spěchajících, upírala drze své velké, melancholické oči na míjející ji muže. Přehlíželi ji, a setkali-li se s jejím pohledem, odvraceli lhostejně zraky. Potkala několik hrbáčů. Ale neviděli jí. Jeden z nich plížil se za nádhernou ženou. Byl mlád, elegantně oděn a měl hezkou, intelligentní tvář. Jeho oči lpěly chtivým pohledem na drobných lakových střevíčkách, kmitajících se před ním pod bílou krajkou. Melitty zmocnila se palčivá žárlivost. Proč sleduje tu, která nevzrostla pro něho? Jí, Melittě má patřiti. Sledovala je. Zašli do sadů. Dáma se zastavila a hrbáč jí podal visitku. „Zítra v pět hodin, ano?“ Dáma přisvědčila a hrbáč odcházel stranou, pohvizduje si sentimentalní odrhovačku. A Me-

litta pochopila, že si hrbáč zítra koupí rozkoš. Vztek jí zalomcoval. Proč není také mužské prostituce? Oh, jak by hýřila v mužském lupanaru! Kradla by třeba, ale hýřila by —

Znechucena vyšla zase na promenádu. Stmívalo se již. Na ulicích rozžehly se tisíce světel. Melitta znavena a zklamána ploužila se podél zdí. Zdálo se jí, že byla opojena nadějí a že vystřízlivěla. Hluk a ruch ulice, do něhož vešla s radostným pocitem osvobození, počal ji skličovati. Vrátila se do sadů a usedla na lavičku před vodotryskem. Tenký proud vody tyčil se do výše a roztříštěn padal na hladinu basinu těžkými krůpějemi. Křoviny sadu rýsovaly se na temnící obloze massivními obrysy, nad nimiž v podivné perspektivě trčely silhouetty skupených věží a štítů. Hluk ulice, složený z bezpočtu disharmonických zvuků v jednotvárnou melodii, doléhal k Melittě jako chrčivé supání jakési gigantické obludy, jež se soumrakem uložila se k odpočinku a usíná. Melittě bylo nevýslovně úzko v blízkosti této obludy. Zapomenula na svoji hysterickou touhu a pociťovala jenom tíhu svojí opuštěnosti, svého vyvržení. Budoucnost, aniž si ji představovala, hrozila jí čímsi neskonale smutným. Melitta položila hlavu na opěradlo lavice a plakala tichým pláčem beznadějně zoufalých.

Přešel mimo ni velký štíhlý muž s chrysanthemou v knoflíkové dírce. Zaslechnuv sténání, obrátil se a přikročil k Melittě. Ohnul své dlouhé tělo, skříživ ruce na zádech, a pozoroval plačící. „Ah, nešťastná, zrazená, že?“

Melitta uleknuta pozdvihla hlavu. A spatřivši v bezprostřední blízkosti muže, rázem byla zachvácena chlípností. Všechen smutek a zoufalost byly potlačeny. Zaslzenýma očima hleděla na muže, a snažíc se proniknouti šero, myslila: ‚Zdá se býti ne mladý, ale hezký. Snad mi ho Osud přivedl.‘

Muž s chrysanthemou se vzpřímil a strkaje ruce do kapes svrchníku, zasmál se a pravil: „Pláčeme? Není tedy bída tak přílišna, máme-li ještě nadbytek slz!“ Pozdvihnul šosy svrchníku a usednul vedle Melitty. „Dovolíte, abych s vámi pohovořil. Miluji neštěstí svých bližních. Mohu, díky dobrému Bohu, svoji náruživost hýčkati. Svěřte mi svoje neštěstí. Bude v dobrých rukou. Bude-li se mi líbiti, odkoupím vám je. Nuže?“

Melitta neshledávala jeho slov podivnými: přesvědčovala ji ‚že neznámý jest vytouženým mužem a zdálo se jí, že volil vhodný úvod k neobyčejné scéně, která musí následovati a kterou si již ve svojí choroblivé fantasii živě a necudně představovala. Tušení budoucí závratné rozkoše ji tak opanovalo, že dlouho ne-

dovedla nalézti odpovědi. Hleděla na příštího milence rozjiskřujícíma se, dosud slzami lesklýma očima, a její malounké, hubené ruce sevřely se v pěstě, že pocítila bolest, způsobenou nehty, zaryvšími se do dlaní. Neznámý díval se na ni s klidnou účastí.

„Moje neštěstí chcete?" řekla konečně. „Oh, bude se vám líbiti, neboť není to všední neštěstí."

Muž se usmál. „Zdá se, že nejste zkušená prodavačka neštěstí. Zapomínáte, že vychvalováním stávají se kupci nedůvěřiví."

„Skutečně pokouším se po prvé prodati svoje neštěstí. Činíte však dojem, že nezneužijete mojí nezkušenosti."

Nedaleko osvětlila se žárovka a osvětlila muže s chrysanthemou. Melitta se nahnula a spatřila úzký, žlutý, vyholený obličej s ostrým nosem a černýma, vpadlýma očima, suchý, ironický obličej s vráskami a rysy, o nichž nedovedla usouditi, byly-li modellovány neřestmi či strastným, těžkým životem. Zároveň zpozorovala omamně silný parfum, který neznámého obklopoval jako nehybný, hustý mrak. A Melittě bylo, jako by se rozpomínala na tutéž tvář a týž parfum z kteréhosi dávného snu a jako by scenu, kterou si prve po cizincově oslovení představovala, již jednou byla prožila.

„Ne," pravil muž s chrysanthemou, „nezneužiji vaší nezkušenosti. Avšak obávám se, že vaše neštěstí pozůstává z pouhé nespokojenosti se zkřivenou páteří; pak ovšem by nebylo ničeho s koupí, neboť takovými druhy koupí zabýval jsem se pouze ve svých počátcích."

Neznámý se tvářil velmi vážně a Melittu pojal strach, že, až mu vypoví svoje neštěstí, pokrčí rameny a odejde. Úzkostlivě mlčela.

„Nuže?"

Přemýšlela několik okamžiků a počala pak mluviti tichým, chvějícím se hlasem: „Snad opravdu se vám bude zdáti moje neštěstí příliš malicherným. Ale není jím. Není všední. Všední jest neštěstí mrzáků, kteří proklínají svoje tělo, poněvadž jim béře možnost domýšlivosti, nebo možnost vydělání chleba. Tak nešťastna jsem byla ve svém prvním dívčím mládí. Viděla jsem krásné, zdravé lidi, a zoufala jsem, že se od nich tak šeredně liším. Přes to však bylo možno žíti. Jednou ale naskytla se mi příležitost spatřiti hřích. Nahý hřích, jak jest brutalní, silný a krásný ve své nahosti. Bůh vyloučil hrbem z mého života hřích, aniž mi poskytl jaké náhrady. Možno člověku žíti bez hříchu? Možno mu žíti s vědomím, že vše kolem něho se radostně poskvrňuje hříchem a jen on zůstává vně čistý, zatím co jeho hruď prohnívá touhou

po nedosažitelném hříchu? Chápete bezcennost takového života? Přimyslete k tomu všechna povržení mrzáctví, chudobu a fysické bolesti — Zdá se vám moje neštěstí příliš malým?" Melitta se odmlčela a ve strachu očekávala odpověď.

Sběratel neštěstí se zamyslil. Jeho oči byly na Melittu upřeny ironickým a roztržitým pohledem. „Dobrá. Vaše neštěstí jest mi dosti nevšední. Avšak — cena?"

Melitta se dusila bázní. Ale myšlenka, že se jedná o cíl života, dala jí sílu zašeptati: „Cena? — Hřích!" A vyslovivši tato dvě slova, vytřeštila v smrtelné úzkosti zrak na cizince, jehož pohled na ní bez hnutí spočíval. Neodpovídal, a Melitta pochopila veškeru ubohou žalostnost svojí situace. A zapomínajíc osudovosti přítomné chvíle, zarděla se studem. Bylo jí tak trapno, že sklopila hlavu a rozmýšlela, nebylo-li by lépe, nevyčkati odpovědi snad pokořující a odejíti. Pak ale vzpomenula, že by bylo možno odejíti jenom někam pro smrt. A zůstala se sklopenou hlavou a bušícím srdcem.

Sběratel neštěstí se pohnul a řekl: „Budiž. Koupím vaše neštěstí. Za hřích. Jak se jmenujete?"

S Melittou se točil svět.

„Jak se jmenujete?"

„Melitta." A její ubohé tělíčko třáslo se chlípností.

„Nuže, Melitto, pojďme. Mne jmenujte — třeba Heliodorem."

Vstali. A muž, milující neštěstí svých bližních, jsa příliš veliký, než aby mohl jíti zavěšen s maličkou Melittou, ujal ji za ruku a vedl ji jako dítě z tichého sadu do ulice naplněné večerním shonem velkoměsta. Neměla odvahy otázati se, kam ji vede. Ale důvěřovala mu a byla šťastna, kráčejíc množstvím lidí po boku zdravého elegantního muže.

Vešli do útulného, světlemodrého separeé distinguovaného hôtelu. Heliodor, jednaje s Melittou jako s dokonalou dámou, objednal u bělovlasého, vážného a zdvořile lhostejného číšníka bohaté souper.

Melitta, sklíčena přepychem nezvyklého prostředí a rozrušena celým dobrodružstvím, které mělo jejímu životu dáti novou tvářnost, krčila se na své židli, klopíc oči a marně se nutíc pozříti několik soust. Vyciťovala bolestnou grotesknost tohoto souper en deux a počínala se zabývati otázkou, co podivného muže, sedícího proti ní a nenuceně cosi vyprávějícího, mohlo přiměti, že se nabídnul zakončiti muka jejího těla.

*

Odpovídajíc jednoslabyčně na zpola nechápané otázky Heliodorovy, netroufala si pohlédnouti mu za jasného světla plynového lustru do tváře a viděla pouze jeho ruce, volně a obratně manipulující příborem; byly to krásné jemné ruce jemného zápěstí, na němž v překvapujícím kontrastu černal se hustý, hrubý porost dlouhých chlupů. Avšak na Melittu působilo objevení tohoto kontrastu zvláštním půvabem; nejasně tušila, že jest znakem perversních sklonů Heliodorových, jimž bude vděčiti objetí mužem. A znovu podléhala svojí nesmírné chlípnosti, která vše kolem ní halila v temno, jímž šlehaly plameny animální vášně jako požár na nočním obzoru.

Heliodor podal jí pohár naplněný šumějícím vínem a ona vlila do hrdla chladné víno dlouhým blaživým douškem. A zmámena rychlým účinkem vína pohlédla na Heliodora zamženýma očima. Usmál se a znovu jí podal naplněný pohár.

I ten vypila a počala náhle hovořiti. Žasnouc nad svými slovy, která neformována v její mysli v myšlenky, plynula jí z úst dokonale stylisovanými větami. vyprávěla bizarrní, cynické aventury svých snů. Úžasnými, výstižnými obrazy líčila ony chimaerické sceny, které zdály se slučovati všechny brutální rozkoše pohlaví, procítěné veškerým tvorstvem od prvních period země, v zažitky jediného individua, nadaného zvláštní hypertrophyí schopnosti sexuelního cítění.

A Heliodor užaslý naslouchal malé, opilé nestvůře, posedlé podivně zvrhlou básnickou inspirací. Naslouchal a cítil svoji krev kypěti a svoje nervy se chvěti. Opíjel se rychle vínem v bezděčné snaze, přizpůsobiti se extasi hrbatého děvčete, jež upíralo na jeho zápěstí vytřeštěné, veliké modré oči vlhkého ztrnulého lesku.

Pak náhle, uchvácen nezkrotnou smyslností, hodil přivolanému sklepníkovi několik bankovek a ujav Melittu do náruče, odnášel ji, vrávoraje, na ulici k uzavřenému vozu; objala jej křečovitě dlouhýma, tenkýma pažema a přitiskla se k němu jako zraněná opice. — Vůz zastavil před villou cottageové čtvrti. Heliodor vnesl si milenku do ložnice.

*

Bylo jitro. Časné, studené, jarní jitro. Veleměsto rozkládalo se kolem zroseného sadu ještě v tichém dřímání.

Heliodor vynesl Melittu z vozu a posadil ji jako neživou loutku na lávku, na níž ji byl večer nalezl. Její tvář byla popelavě šeda, a oči zakryty vysílenými víčky.

Stál nad ní zachmuřen, se stopami pekelně šílené noci ve tváři, ztuhlé v ironickou, vráskami zbrázděnou masku.

V jasanu nad nimi rozezpívala se pěnkava. Vodotrysk, dosud uzavřený, vyšlehnul náhle vysokým proudem do výše a počal svoji jednotvárnou píseň. Z ulice zarachotil a zaskřípěl elektrický vůz. Zadusala kopyta koní.

Mezi dvěma gotickými věžemi na obzoru vyšinula se bledá, ranní mlhou zastřená deska slunce.

Heliodora zamrazilo. Sklonil se k Melittě a vložil mezi prsty její dětské, hubené ruky drobnou lahvičku s vignettou jedu. A odešel váhavým krokem, ale neohlížeje se.

Melitta otevřela oči. Zahlédla ještě Heliodorovu vysokou postavu. Chtěla vykřiknouti jeho jméno, avšak usmála se pouze bolestným, sarkastickým úsměvem.

Ucítila lahvičku v ruce a pohlédla na ni. Dlouho se upíraly její znavené oči na kresbu lebky se skříženými hnáty.

„Ano, ano —“ zašeptala. Otevřela lahvičku, zvrátila hlavu v zad na opěradlo lavice a dala vykapati tekutině přímo do hrdla. Ruka jí bezvládně sklesla a lahvička skulila se do písku.

A Melitta usnula ve spánek, jenž neměl skončiti probuzením v prokletou skutečnost.

TOMÁŠ TRNKA:

TRAGIKA RADOSTI ŽIVOTA.

Dosažené štěstí nebylo by více — štěstím.

Tré květů omamných na života utrh' jsem líše
a vůni jejich opojnou s horečnou bázní jsem ssál:
Květ bílý Touhy a Vůle jsem zlíbal beze slov — tiše,
květ druhý trpkého Smutku na mne se lákavě smál.

Květ třetí konečně na keři utrh' jsem Štěstí
(byl žhavý a v kalichu neznámý hořel mu svit).
Avšak rty svoje zranil jsem trnitou ratolestí,
když chtěl jsem se jimi do něho žíznivě vpít.

Pak vázu jsem naplnil krví svou, svou krví jsem porosil květy,
je vložil jsem do vázy, by mi nezvadly snad,

je postavil v komnatě duše, aby její světelné vznéty
svým teplem blaživým je mohly stále živit a hřát.

Leč marně! — — Na žhavém květu umřela nádhera svěží,
na lístky vadnoucí zármutek němě si sed'.
Ve zraku jsem potlačil slzy lítosti stěží
a s bolestí zoufalou zaťal jsem zuby v ret. —

Tak slyšela's po prvé, duše, jak bolest si v samotě zpívá
nad hrobem, když nad ním nový vytyčen kříž!
A proč a proč? — — To že ratolest měla zůstati na keři živá,
neboť něžné uvadne vše, co rukou nalomíš — —
— — — — — — — — — — — — — — — — —

Tré květů omamných na života utrh' jsem líše,
a vůni jejich opojnou s horečnou bázní jsem ssál —
Květ bílý Touhy a Vůle líbám opět dál tiše —
a nad třetím květem hlavu mou sklonily lítost a žal.

Když zdvihl jsem konečně zraky, světlo se soucitně smálo
a úsměv života šel mi přátelsky vstříc:
Je prý ten slabochem, jenž zkusil v žití svém málo
a jemuž nezbledla nikdy úsměvná líc.

Já trpce přikývl tedy a duši své takto jsem děl:

— Viď, duše má, ty starý a upřímný druhu,
kams do dálky půjdem hledat pravé své štěstí!
Před odchodem ještě v kytici vzpomínky uvij,
ať listí jejich svadlé nám časem zašelestí!
Viď, duše má, že věrně půjdeme spolu,
tak jako věrně jsme kráčeli doposud
přes kvítí i rmut
a cestou pokrytou prachem nudy i bolu.
Až zemdlením pohasne v našich zracích barevný oheň síly,
při cestě najdeme pramen, bychom se osvěžili;
u něho (kde jistě v zeleni blatouchy do žluta rostou)
si na chvíli sednem — —
Pak půjdeme dál a píseň hrdosti zpívat si budeme prostou,
bychom mety své první dostihli před polednem —

Své duši trpící takto v prosbě jsem děl.

I šli jsme pospolu cestou i šli jsme za štěstím svým
a píseň si zpívali síly hlasem chvějícím. —
Když zemdlením nám umřela píseň a vyschl úpalem ret,
u cesty našli jsme pramen a našli blatouchu květ.
Pak šli jsme zas dál a šli jsme za štěstím svým
a píseň jsme zpívali síly již hlasem radostným.

A viděli jsme zástupy duší, jak kráčely kol:
té smála se ve zracích radost, té plakal na tváři bol —
leč všechny hledaly štěstí —
— Jaké že štěstí to hledaly?

Ta žíznivě hleděla na své v oděvu opály,
ta ve vášni viděla štěstí a klidně páchala hřích,
ta nesla si nádobu s všedností na rukou svých,
ta zase pro maličkost divě rvala si vlas,
ta zase chléb chtěla mít, ač ničila každičký klas,
ta jenom o lásce snila, když byla zradila vše,
ta chtěla růže zas mít, když vítr vál mrazivě — — —

Jen málo jsem pozdravil duší, jež neovlád' klam,
jež s přísností na čele šly a věrně tiskly se k nám,
jež v očích nesly si soucit a něhu na rukou svých,
by jimi (co nadějí) skropily zármutek trpících, —
— ač samy zraněny kouzlem zrazených snů
si vssály tragiku čekání do svých pohledů —
A když jsem vkročil důvěrně pod srdce jejich útulný krov,
okusiv něhu jich pohledů a sladkost přátelských slov:
jak blesk mi myšlenka šlehla, že štěstí čekaný host
k nám nepřijde nikdy, ni nyní, ni v moji budoucnost:
Jen smutku krvavá krůpěj může zúrodnit radostný smích,
jen ruka plačící pohladí zármutek cizích na lících,
jen zraky smrtí se kalící dovedou ocenit života zář,
jen krásu opojnou dovede ocenit ohyzdná tvář, —
— jen touha po štěstí drásána tragiky hrou
může si vykouzlit štěstí cestou mystickou.

Já tímto pochopil teprv, že v neznámu slední náš cíl,
že nikdy neprožijem' pravých, slavnostnich chvil,
že není ve skutečnu pravého štěstí, — je touha po štěstí jen,
že lidské štěstí jest jako láska koketních žen.

Já tázavě nyní na duši svoji jsem zřel
a takto klidně jí děl:

— Má duše, je naše štěstí jen touha, touha po štěstí jen — —
Viď — půjdeme přece však dál věrně jak doposud
přes kvítí i rmut —
tož do dálky, do dálky, kde obzor rozjasněn! —

Své duši, jež se usmála v souhlas, takto jsem děl —

I jdeme pospolu cestou i jdeme za štěstím svým
a píseň si zpíváme síly hlasem radostným — —

 FEUILLETON.

HOŘKÉ POZNÁMKY.

Sebraných Spisů Boženy Němcové vyšel svazek XII., obsahující její Korrespondenci, již sebrala a k vydání upravila Marie Gebauerova. Korrespondence, chronologicky seřazená, počíná se rokem 1844 a končí 1855. Je to sto a třináct dopisů. Jedenáct let básnířčina života, a stotřináct dopisů; stotřináct tichých, živým slovem nepronesených rozmluv; úsměvů, nadějí, stesků, žalob i hrozných, srdce rozrývajících výkřiků, vyšlých ze srdce a určených srdcím ... Skoro život, skoro dílo románové je v této smutné, krásné korrespondenci. Ale přiznejme se: nemáme pocit svatokrádce, dotýkáme-li se této korrespondence, čteme-li tyto listy nám — neadresované —? Není nám, jako bychom hrubou rukou zvědavého člověka otvírali dveře rodinného pokoje, kde sedí nešťastná žena, pracující, aby uživila sebe a své děti? V roce 1844, v srpnu, kdy datován je první dopis, měla Božena Němcová již čtyři děti... A byla mladá, krásná; stála teprve na prahu života, a život měl pro ni ještě mnoho možností a mnoho slibů. Byla vítána slavnými lidmi své doby jako umělkyně, obdivovali se jí, kořili se jejímu talentu i její čarovné, aristokratické kráse. Jak nadšeně vyslovuje se i žena, paní Sofie Podlipská, o této kráse. Bylo asi něco uhrančivého, podmanivého, sladkého i vznešeného v zjevu mladé ženy. Ale jak krutě zklamal ji život, jak neúprosně stíhal ji osud! Proč? Za jaké viny? Moralisté ovšem vědí, za jaké viny. Moralisté, kterým nic není svato, ani umění, ani život soukromý, ani neštěstí, ani štěstí bližního, ti to odjakživa dobře věděli: Tehdy za života té nešťastné ženy neostýchali se to říkati veřejně. Tehdy neostýchali se odvraceti se od ní s ošklivostí, protože nebyla pokornou a věrnou manželkou, protože měla živou, horkou krev bytosti umělecké, tvůrčí... Ne! Ona neměla míti této krve! Ona neměla býti umělcem: to byla neslušnost. To se „nehodilo“. Nebylo jí to důstojno. Ona měla být řádnou paničkou, sedět hezky doma, snášet, co jí bylo nesnesitelno, a ďas mohl vzít „Babičku“. Tak si to myslili mravní lidé oné doby. Tak si to myslí tito lidé podnes, neboť žijí dále ve svých dětech a vnucích. Tito lidé i dnes ji odsuzují; ale ovšem ne již nahlas, neboť teď, kdy je dávno mrtva, všichni ji litují ... tito lidé spokojují se dnes tím, že své moralistní zásady nahlas uplatňují jinde; na lidech, na ženách žijících ...

Jen čtěte některé naše kritiky! Buď je to hanba, povídají tito kritikové, že žena tak mladá, jako slečna A., píše tak „směle“, nebo je to hanba, že slečna tak stará, jako slečna B., píše tak „směle“ ... Vždycky je to hanba. Nebo směšné. Kritik dokonce napíše svůj posudek knihy tak, aby čtenář za jeho slovy zřetelně viděl i osobu autorčinu i její soukromý život, a čím je ten život nešťastnější, těžší, trudnější, tím líp! Zdálo by se, že soukromý život by měl býti slušným lidem svatým. Zdálo by se, že právě lidé mravní by měli dbát tohoto příkazu. Jaká pak je to mravnost, schází-li jí cit, jemnost a šetrnost? Kdy to konečně lidé veřejně působící pochopí? Kdy konečně bude nemožno, aby kritik dotýkal se lechtavými, často přímo surovými narážkami života autorova, nebo aby počítal, kolik je mu let? Nebo aby útrpně naznačoval, že chudák autor není kapitalista nebo není dobře oženěn či provdán a že se musí živit literaturou? A že je to na té literatuře

znát? Literární dílo je buď dílo, nebo jím není. Do všeho ostatního nikomu nic není. Na uměleckém díle nemůže být pranic znát. Kdy a za jakých okolností psala Božena Němcová svou Babičku —? Proč má být umělec zahanbován za to, že je — nedostatečně placen? Políček by zasloužil takový člověk, který proto, že zná náhodou soukromé poměry autorovy, ať finanční, ať rodinné, milostné, atd. — vykládá o nich veřejnosti — buď si s jakýmkoli úmyslem. Toť jako bych ani ve svém vlastním bytě nesměla býti doma, nemohla býti jista před nezvanými, vtíravými návštěvami. A to se smí? To se hodí? To je slušno? Mravno?

A což kdyby autoři obrátili tuto zbraň proti kritikům? Kdyby zkoumali rodinné, finanční, milostné poměry jejich a usuzovali z nich a veřejně naznačovali, že ten a ten kritik nebyl asi v dobré náladě, když o nich psal, protože ... Čestný člověk toho neudělá! Ale onen kritik sám by si měl tyto otázky dát a zodpovídat. A měl by si říci: kam bychom to přišli, do jaké nízkosti klepařské klesli, kdybychom tuto methodu prováděli do všech důsledků?

A ostatně: kdož může říci, že zná intimní poměry svých známých a třeba i přátel! Kdo může říci, že ten či onen umělec je chudák, a že by psal líp, kdyby měl o několik korun denně víc, jako šťastnější jeho kritik! Jak je to protivné, tohle počítání bídných korun u nás! Není konečně u nás každý umělec v poměrech umělce nehodných? Těch několik korun, těch několik set nebo tisíc! Ty můj bože.

A dále: co je to vlastně bída? Vždy přece rozhoduje temperament umělcův. Pro někoho je bídou, co je pro druhého mírným blahobytem. A bída může být právě tak dobře vzpruhou tvoření, jako brzdou. Vše záleží na temperamentu. Možná, že ten, koho litujeme jako nuzáka, je marnotratník. A není-li nevážnost peněz, hazardnost, luxusní choutky (pokud lze u nás o nich mluvit!) — právě tak jako erotičnost — nejsou-li to vše součástky samé bytosti umělecké?

Vidíš, pedante. Vidíš, moralisto.

Odbočila jsem, ale jen zdánlivě, od Boženy Němcové a její Korrespondence.

Člověk jemného cítění, opakuji, nemůže se ubrániti jakémusi studu, otvírá-li tuto knihu. Stále si představuje život, jenž je za touto knihou. Stále vidí nešťastnou, krásnou tu ženu, vidí ji v rozkvětu sil a mládí, vidí ji v uvadání a uhasínání, vidí ji v krátkém zákmitu štěstí a slávy, vidí ji na dlouhé, dlouhé křižové cestě její až k hrobu ...

Ta žena sedí v nuzném svém bytě a píše své krvavě smutné a krásné dopisy. Domnívá se, že je sama; že je skryta se svou bídou, za niž se stydí. Domnívá se, že rozmlouvá tiše a skrytě s blízkou osobou. Jistě se domnívá, že nikdo jiný jejích slov neslyší, nečte ...

Jaký omyl!

Kde kdo dnes si smí přečísti, co bylo určeno nejbližšímu. Kde kdo dnes smí vstoupit do nuzného příbytku a vidět ... všechno vidět. Hlad, nouzi, dluhy, krvácející srdce mateřské, zrazované a ponižované srdce milenčino. Kde kdo. Beztrestně.

Je mrtva, ovšem. Srdce dobolelo. Necítí.

Uplynula řada let, řada zákonem vyměřená, a co bylo dříve nešetrné, stane se rázem šetrným. Soukromá korrespondence je majetkem veřejnosti.

Snad je člověk jemného cítění směšný. Snad jeho cítění není z tohoto světa. Snad. O mrtvých jen dobré, říká se. O živých jen špatné.

To se neříká, ale to se dělá. A vlastně není v životě šetrnosti ani k živým, ani k mrtvým.

Co o tom soudíš, Boženo Němcová?

Jsi spokojena a usmířena, že přimhuřujeme shovívavě oči nad Tvými erotickými hříchy, že Tě všelijak horlivě omlouváme, že všechno, všechno o Tobě víme, že fňukáme nad Tvými dluhy a že se vypínáme nad Tvými současníky, protože my, my bychom Ti byli jistě půjčili dva zlaté místo jednoho...?

Zjevily se mi náhle Tvé oči. Tvé kouzelnické, zelené oči pod hrdými obloučky temného obočí. V těch očích je tolik světla, tolik nadpozemského, životu vzdáleného světla. Hrdé a vysoké je to světlo. A všecka hořkost mizí... Helena Malířová.

NAD ČTYŘICÁTÝM ROČNÍKEM „LUMÍRA".

Jasné i zasmušilé myšlenky přepadaly mne při pořizování obsahu ročníku, který zakončujeme. Jasné, ježto bylo mi z obsahu zřejmo, že se „Lumír" neuchýlil od svých dávných met a tradic. Zasmušilé, ježto právě letos proti trvání listu tak starých tradic sudba akcentovala dočasnost lidského bytí a míjení generací smrtí spisovatelů, jejichž jméno spojeno s „Lumírem": Jaroslava Kampra, Zikmunda Wintra a Jos. V. Sládka. A právě ve dnech, kdy mi bylo sestavovati obsah, jiná zvěst ohlašovala, že skončen život muže, který stál v čele generací „lumírovské": život Jaroslava Vrchlického. Není, co by ukonejšovalo v takových dnech, kdy tolik význačných jmen a velikých lidí odchází, nežli víra v kontinuitu uměleckého snažení a v solidaritu generací, které přejímají od předchozích úkoly, kterých jim nedovolil ukončiti skrovný čas —

Dbáti této kontinuity bylo vůdčí ideou „Lumíra". Už při založení položil si „Lumír" krásné cíle; a zakolísal-li kdy, neopouštěl jich. Snad toto dbání kontinuity ubíralo listu občas útočnosti a polemické vervy; dodávalo mu však hodnoty kladné. Více nežli theorií hleděl si list praxe, snaže se soustřediti krásné bez rozdílu tábora a generací. V posledních letech — a také v posledním roce, kdy jsem po smrti přítele Kampra redigoval „Lumír" sám — byla listu oporou skupina spisovatelů generace let devadesátých; ale „Lumír" vítal rád ty z předchozích generací, jejichž umělecká snaha přiblížila je listu. A daleк toho uzavírati se, otvíral ochotně své sloupce mladším, nejmladším, neznámým dilettantům, pokud slibovali pokračovati v uměleckých tradicích listu. A řeknu — hned po smutném dojmu ze ztráty tolika osvědčených pracovníků — také důvod, proč nepohlížím s pessimismem vstříc budoucnosti. Byla doba jakési stagnace, citelné v knižní produkci i v časopisech. Stagnace, v níž bylo těžko upnouti naděje k nějakému debut. Tato doba, doufám, minula. Budiž mne daleko rozdávati cukrátka jednotlivým přispívatelům: ale v seznamu letošního ročníku je řada věcí, které jsem četl rád. Ale uvedu jako doklad jedinou báseň Richarda Weinera: „Stará kniha, vyňatá z přihrady", která mne překvapila u začátečníka svou originalitou a zralostí. Jediný jen doklad z mnohých. Proč nedoufati, že nezklamou tyto naděje?

Tradice „Lumíra" byla v prvé řadě poetická. Jmenujme jen Nerudu, Hálka, Svatopluka Čecha, Vrchlického, Zeyera, Sládka. Listuji-li v minulém ročníku, vidím, že také zde „Lumír" zachoval si své význačné místo. Toho, co roste a mohutní v naší poesii, přinášel „Lumír" význačné ukázky. Myslím, že zůstane také pro příště

věren tradicím a že poesie nestane se v jeho sloupcích zbytečným nějakým doplňkem. Neznamená to, že by se chtěl omeziti na tento tradiční úkol. I v oboru krásné prósy, essayí a článků snažil se list konati svou povinnost. Zdá se mi, že vrací se doba nového úsilí a intensivnějšího vzpětí energie. Vracejí se k svým úkolům ti, kteří ochabli na okamžik, a v jejich řady, prořidlé úmrtími, vstupují nové talenty. Byly chvíle, kdy pochopitelná omrzelost z tolika běd našeho uměleckého života sahala i na naše nejlepší talenty. Přechází a nutně přejde. Přes smutky tolika smrtí anebo právě pro ně.

Počátkem letošního jara tiskl jsem v šestém čísle tohoto ročníku „Modlitbu za mrtvé", kterých přibylo zatím. Budiž mi dovoleno citovat zde několik jejích strof; nemohu ani přidati ani ubrati nic z poetického výrazu svých smutků a své víry.

„Jestliže živé zastihneš nás, jitro,
zpěv ještě na rtu a meč v pravici,
nám jíti dej. Chce dálky naše nitro,
to naše nitro, ještě toužící.

Jestliže úsvit ještě čeká ranní
noc rozptýlit tu, jdoucí v mraku dum,
nám jíti dej! Je vůle naše přání
čeliti ještě příštím osudům.

Hřmí děla. Smrt jde. Pro koho, se neví.
Jde život. Komu? Co se zrodilo?
Srdce, to čeká ještě na úsměvy,
hlava, ta čeká ještě na dílo!

Leč souzeno-li umřít, má-li padnout
meč příliš těžký z ruky bezvládné,
a souzeno-li srdci marně chladnout:
ať rozstřílený prapor nepadne!"

Jako tehdy, chci věřiti ve vítězné umění, které jde nad bídou dne, nad jeho padlými; jako tehdy, chci věřit v budoucnost. Neboť, plně vzpomínajíce na mrtvé, milujeme život!

Viktor Dyk.

LITERATURA.

JAROSLAV VRCHLICKÝ †.

*Teď víš, proč věčná touha
v tobě stůně!*
Okna v bouři,
Podzimní melodie

Básník umřel po čtyřletém umírání. Smrt jeho nutí k úvaze, zač jsme mu povinni díky a zač není on díky povinen nám.

Přes to, že J. S. Machar pochybuje, dá-li se někdy dohádat osobnost Vrchlického z jeho díla, děkujeme básníku za jeho osobnost, osobnost renaissančního umělce života bez výhrad a omezení, jakých nežilo mnoho vůbec a rozhodně málo u nás. Milence života přes jeho zrady, milence až do mysticismu. V „Písni nešťastných milenců" čteme verše této podivuhodné lásky:

Kdo může říci, „Láska je zlem?"
Je blaho i tenkrát, když raní.
My s korunou z hloží na čele jdem',
    však s úsměvem
zpět zříme jen za ní a za ní!

Na nohou krev a na čele krev,
však v duších květ edenských fial,
jas v očích a na rtech mystický zpěv
    a každý z cev
dýchá zpět, od ní co přijal.

Kdo může říci, „Láska je zlem?"
Ten pravou moc její nezná;
dál drahou mléčnou na vzdory všem
    s písní my jdem'.
Smrt sama noc je nám hvězdná.

Co platí o lásce, platí o životě. Kdo může říci, že život je zlem? Jsou chvíle, kdy tak připadá; ale třeba jen vyčkat a darem nebes stane se každá hodina. Ne, přes pessimistické a smutné verše nebyl Vrchlický pessimistou!

✣

„Já v dobro, krásu věřil,
v té víře půjdu spat,“

tak pěl ještě ve chvíli, kdy padal soumrak a již již se blížila noc, jejíž tmy ho pohltily, tak psal ještě v „Korálových ostrovech“. Věřit v dobro a krásu! Také jiní v ni veřili a věří. Ale Vrchlický žil dobrem a krásou. A především krásou.

Methoda jeho byla impressionistická. V jeho impressionismu byla jeho síla i slabost. Znal se k své duši, chvějící se každým dotekem vánku, duši, otevřené každému dojmu. Vytýkali mu provazolezectví, virtuosství. Ale lze vytýkati uměleckou ctižádost, jdoucí za nedostižitelným, snažící se zmoci nepoddajnou formu, lze vytýkati radost umělce, rostoucí překonáváním obtíží? Veliká partie díla Vrchlického mohla by nésti titul jedné z knih: Dojmy a rozmary. Veliká část, byť ne celé dílo.

Rozšířil náš obzor. Ale především vedl houževnatý boj o získání domovského práva pro krásu a boj proti předsudkům a malichernostem. Boj za svobodu krásy vybojoval úporným bojem celého života; klesl však vybojovav ho. Vybavil nás z provincialismu, uvolnil cestu příštím generacím. A napsal řadu knih, nečtených dosud, ale které bude nutno svého času čísti. Za to vše... ale co jsme my dali za vše? Pohřeb. Veliký pohřeb. S ohromnou účastí. A zase: kdo pochopí?

Bylo povinností mladé generace kritické vraceti se k problému Vrchlického, bylo jejím úkolem, oddělit zrní od plev. Ale žalno mluviti o vztahu kritiky k dílu Vrchlického. Selhala. Měla mnoho jiných naléhavých přání. Hledala chyby, nedostatky, opomenuti. I u Vrchlického je hledala a našla. Proč ne? Některé laxnosti bily do očí: proč ne odsoudit samozřejmé důsledky básníkovy methody a jeho temperamentu, který mu nedovedli odpustit? V jednom z děl básníkova mládí, v Satanelle, upálí naivní děvče, které, tuším, z rozmaru hází na processí květ. Také básníka stíhá časem osud Satanelly — —

Kritika učinila jedno: znemožnila Vrchlického na dlouho u mládeže a čtenářstva vůbec. Nastalo období, kde pouhopouhý projev respektu k básníku stal se něčím podezřelým. Mladá generace ostýchala se ho milovati. Je pravda, tomu či onomu zněla ještě svůdná hudba veršů básníkových; ale jak se hanbil za něco, co připomínalo mu jeho nezkušenost a nekritičnost! Jak rychle hleděl osvojit si pohrdavý a znehodnocující tón, mluvilo-li se o Vrchlickém! A měl-li tolik neopatrnosti, že, vzrušen tou či onou surovostí pronesl své mínění veřejně — jaká to katastrofa pro jeho „modernost!“ Nebylo možno, aby bylo něco v obhájci Vrchlického. Takový člověk byl podezřelý ve zlém smyslu doby velké revoluce. A vůle guillotinovat nechyběla, jenom guillotina chyběla.

K tomuto osudu Vrchlického v době tehdejší přispěla mnoho jeho měkkost a jeho nonchalance.

Měkkost, která ho strhla k tomu, že se engažoval tam, kde by jiní chytře zůstali za větrem. Jeho nonchalance, která kazila dojem. Vrchlický nestudoval dobře tajemství úspěchu. Jsou lidé, kteří dávají krejcar, jako by dávali život. Vrchlický dával život, jako by dával krejcar. Byla to záhubná nonchalance; lidé pokládali život za krejcar. Měl všecko, zjistil J. S. Machar o Vrchlickém ve feuilletonu „Času“: to vše bylo tak málo, možno říci s Hugem. Měl všecko, tento muž, na nějž se dívali ti opovrženlivě, oni, běda, útrpně — —

* * *

V čísle, věnovaném „Májem" památce Jaroslava Vrchlického, četl jsem článek „Poslední literární práce Jaroslava Vrchlického". Jak jiní čtou, nevím; pro mne byla to žalostná lektura. Buďme struční. Pisatel článku vypravuje, jak při dokončení stavby pardubického divadla jednáno v povolaných korporacích o tom, aby se od Vrchlického objednala aktovka k zahájení. Objednávka vzhledem k velikému významu krále českých poetů, vzhledem k tomu, že při příležitostné hře spisovatel na další hmotný prospěch počítati nemůže, byla skvělá. Vrchlickému nabídnuto šest set korun za „poetickou hru jednoaktovou, která by se sice také odnášela pokud možno k dějinám pardubickým, ale při které by fantasii jeho ponecháno bylo úplně volné pole". Pisatel navštívil Vrchlického. „A když jsem mu dále sdělil," píše, „že jsme ochotni vyplatit mu za aktovku tu plných 600 korun, nechtěl věřiti svému sluchu." — „600 korun za pouhou aktovku?" zvolal v udivení. „Takový honorář neobdržel jsem za svého živobytí posud nikdy!"

Nuže, pisatel článku vymohl Vrchlickému zálohu 300 K. Plných 300 kor. Vrchlický začal pracovati. Ale právě v těch dnech vypukla jeho choroba. Když se stav Vrchlického zlepšil, navštívil jej pisatel článku. „A pojednou, aniž bych se mu byl i jen zdaleka o čekané hře zmínil, tázal se mne, do kdy musí býti hra hotova. A když jsem mu odvětil, že je na to času dost, že můžeme čekati do konce února anebo po případě do konce března, ujistil mne s radostí, pak že kus jistě bude, že má již materiál pohromadě a že kdyby ta nešťastná nemoc byla přišla jen o nějaký den později, věc byla již najisto hotova. A pokročiv do vedlejší pracovny své, přinesl mi po chvíli šestero náčrtův a poznámek a mezi tím plných 24 stran kusu, z první vody hotových."

Dne 2. ledna 1909 navštívil ho pisatel opětně. A Vrchlický, který měl veliké bolesti a naříkal, že mu scházejí slova, „pojednou začal o slavnostní naší hře. Do kdy že ji musíme mít? — Do konce února nebo nejdéle března! — Do konce února nebo března?" opakoval. „Pak to bude jistě. Mysl mám pohromadě a jak budu moci soustřediti své myšlenky na to, za den bude to hotovo."

Pisatel odcházel s dojmem, že to asi nebude. Dne 7. března 1909 navštívil Vrchlického zase. „Jak mne spatřil, zvolal s úsměvem: ‚Aha, Štolba si jde pro kus.' „Ne," bránil se host, „přináším ti ale novinu. Nejsme s divadlem hotovi a zahájíme tudíž až v říjnu. Máš do konce června čas."

Usmál se zase. „No, do té doby se snad již rozhodne, pravil. „Buď budu zdráv nebo mrtev."

18. dubna chtěl jej Štolba navštívit, ale nepustili ho už k básníkovi. Hru slíbenou Vrchlický již dokončiti nemohl a Pardubice musily si pomoci jinak — —

Jak jiní čtou, nevím; mně to prokletě sevřelo srdce. Představoval jsem si básníka, kterého vše opouští, čím žil, jemuž scházejí slova, jichž byl suverénem, a kterému zbývá vědomí, že dostal plných 300 K zálohy a že, buď jak buď, do ledna, do února, do března, do července nutno dodati poetickou hru jednoaktovou, která, jak jsme četli, by se „odnášela k dějinám pardubickým". — A Jaroslav Vrchlický čeká na den, dva dny, jež nikdy už nepřijdou.

Zajisté, básník měl všecko. Měl snad více než všecko.

* * *

Básníka jsme včera pohřbili. Leží v Slavíně na Vyšehradě. Doprovodily

ho tam tisíce, z kterých málokdo znal živého. Doprovodily mrtvolu básníka; vrátily se k jeho knihám, v kterých je tolik života? Nebo všechen ten ruch, ta pompa, ty massy v smutečním průvodu a massy na průvod hledící všude, kde možno hleděti — — všechno to lhalo?

Všichni nebo skoro všichni truchlili a vzpomínali.

Zvláště však „Lumír" má důvod truchlit a vzpomenout. Jméno Vrchlického nerozlučně je spojeno s minulostí „Lumíra". Tak úzce, že generace, v jejímž čele Vrchlický stál, nazývána lumírovskou. A mnohé z nejkrásnějších básníkových děl otištěno v sloupcích „Lumíra". Ať jen jmenuji báseň vznosu a mohutnosti Vittorie Colonny.

A těší mne dnes, kdy básník je mrtev, že jsem, ať jakkoli neobratně, dal výraz své úctě k jeho dílu za básníkova života. Není nás mnoho, kteří si to smíme říci.

Dílo tolika barev a tolika tónů je uzavřeno. Není mrtvo.

Smrt je spravedlivá; béře usurpovanou moc a usurpovanou slávu.

Smrt je spravedlivá: a dílo Jaroslava Vrchlického čekalo tak dlouho na spravedlnost. Viktor Dyk.

Nové publikace o Chateaubriandovi. Přes šedesát let bije už příboj oceánu do skaliska, v němž na vždy spočinul neklidný poutník, poetický revolucionář a politický konservativec Chateaubriand, a k své hanbě neměla dosud francouzská literatura řádného vydání jeho korrespondence. Právem připomenul to před několika lety p. Victor Giraud, poukazujc s výčitkou na pietu, s jakou Němci sbírají každý sebe menší autograf Goethův. Listy Chateaubriandovy byly rozptýleny po revuích, časopisech a celé řadě biografických a kritických děl, po archivech veřejných i soukromých, ale k soubornému a kritickému vydání jich dochází teprve dnes zásluhou horlivého ctitele a znalce díla Chateaubriandova, p. Louis Thomase.

Shledati, urovnati, datovati a komentovati listy, psané za nejrůznějších okolností života tak dlouhého a pohnutého, jako byl život Chateaubriandův, není úlohou lehkou, zvláště když všichni předchůdci nebyli tak svědomití jako St. Beuve, Edm. Biré nebo V. Giraud. Byli to leckdy pseudoučenci jako Bardoux, biograf Mme de Duras, kteří tiskli dopisy v libovolných výtazích, často úplně nesprávně. Pan Louis Thomas, o jehož neunavné zvědavosti badatelské svědčí řada spisů a článků literárně-historických (uveřejněných z části pod pseudonymem Georges Pierredon), přistoupil k edici všeobecné korrespondence Chateaubriandovy po osmileté přípravě. V prvním svazku+ podává prozatím přes 300 dopisů, většinou již biografy Chat. vydaných, ale zkollacionovaných v originály, v dodatku pak řadu dopisů dosud netištěných anebo uveřejněných Bardouxem v libovolných zkratkách.

Dopisy jsou datovány z let 1789 a jdou až do července 1817. Dovolují sledovati fragmentárně ovšem, všechny stopy bouřlivého života Chateaubriandova od doby, kdy byl mladým, neznámým a zadluženým důstojníkem navarrského pěšího pluku až do jmenování dědičným pairem Francie a do publikace brošury La Monarchie selon la Charte. Je opravdovým požitkem psychologickým i uměleckým pro toho, kdo zná podrobněji osudy básníkovy, stopovati v této korrespondenci duševní vývoj slavného autora, jehož pojily

+ Correspondance générale de Chateaubriand. Publiée par Louis Thomas. Tome premier. Champion éd. Paris 1912. In-8°. Str. 404.

přátelské styky s muži, jako byli Fontanes, Joubert, Chênedollé a ženami jako Mme de Staël, Mme de Beaumont, Mme de Custine, Mme de Duras. Jsou tu passáže vzácné krásy, na př. líčení první cesty Burgundií do Italie, které se vyrovnaji nejslavnějším stranám Itinérairu nebo Memoirů. Od lakonických milostných lístků do politických relací adressovaných ministrům, od dopisů vzdálenému bratranci továrníku, který zadluženému důstojníku půjčuje místo hotových peněz za 5000 franků punčoch, aby je rozprodal a nemusil se zastřelit, až k dopisům prvnímu konsulovi, jaká to řada pohledů do duševního života velikého básníka! Ale všude, už od mládí, proráží v dopisech nezhojitelná nuda, touha po tichu a samotě.

Je opravdu radostí pročítati toto nádherné a pietní vydání, ozdobené krásnou reprodukci neznámého potud portrétu — alabastrového medaillonu básníkova. Na další svazky díla, jež přinesou jistě ještě mnoho nového materiálu, možno se upřímně těšiti.

Je-li toto vydání určeno užším kruhům literárních interessentů, pro širší vrstvy čtenářstva pořídil pan Thomas pod pseudonymem zajímavý a instruktivní výbor milostné korrespondence a erotických passáží z děl básníkových,* opatřiv celek břitce psaným úvodem a vložkami. Bylť René silně eroticky založen a do pozdních let zachoval si nejen smysl pro ženskou krásu, ale i osobní kouzlo a svůdnost. Což nenapsal sám v politické brošuře o Veronském kongressu s jakousi „dětinskou nestoudností“: „Často znepokojuje nás tajná slabost víc než osud celé říše. Lehká záležitost je na dně srdce záležitostí vážnou ... Království neváží a nevyváží jediné rozkoše ...“

A tak v této malé knížce defilují před námi milenky tohoto muže, který byl nejen velkým básníkem, zajímavým politikem, ale i raffinovaným svůdcem a velmi nestálým milencem: Mme de Beaumont, delikátní a křehká žena, která svůj lehký život vykoupila krásnou a důstojnou smrtí; Mme de Custine, frivolní a hezká jako ptáče; Mme de Noailles, duchesse de Mouchy, ubohá „Mouche“, rozechvělé, nadšené, příliš něžné srdce, jež zaplatilo šílenstvím a smrtí krátkou episodu lásky básníkovy na zříceninách Alhambry; vévodkyně de Duras, hubená „jako sušená švestka“, vášnivě oddaná svému příteli, jemuž dík své ošklivosti zůstala vždy jen „good sister“, jak ji nazýval; krásná Julietta Récamierová, jejíž láska přežila krise a nevěru Chateaubriandovu a změnila se v pevné přátelství, které vytrvalo do konce života.

A mezi tím mihnou se silhouetty žen, jež hrály jen episodní úlohy v milostném životě velikého muže: dojímavá Charlotta Yves, dcera anglického pastora, která milovala chudého, neznámého emigranta nevědouc, že je ženat; setkala se s ním po letech, kdy on byl velvyslancem v Londýně a ona vdovou po admirálu; Mme de Hamelin, hraběnka Boni de Castellane, markýza de Vichet, a konečně silhouetta neznámé mladé ženy, s níž šedesátiletý diplomat setkal se v lázních Cauterets. Její láska inspirovala mu několik stránek, uveřejněných p. Giraudem a jež svým bolestně upřímným akcentem patří k nejkrásnějšímu, co vyšlo z pera Chateaubriandova. Končí slovy: Rozkošný květe, jejž nechci utrhnouti, posílám Ti tuto poslední píseň smutku; uslyšíš ji až po mé smrti, až připojím svůj život ke svazku rozbitých lyr ...“

* Chateaubriand: Amours. Avec une introduction et parenthèses par Georges Pierredon. Sansot, éd. Paris 1912. Str. 192.

Takt a vkus, s jakým pan Thomas-Pierredon vybral fragmenty z korrespondence i díla Chateaubriandova, a bystrozrak, s jakým je komentoval, zasluhují všeho uznání. Neškodilo by, aby tato knížka vyšla v dobrém překladě po česku.

Hanuš Jelínek.

HUDBA.

Jules Massenet (1842—1912) byl z nejplodnějších a nejpopulárnějších skladatelů francouzských a některé jeho opery došly doma i v cizině největších úspěchů. Byl žákem pařížské konservatoře, kdež byli jeho učiteli Laurent (klavír), Reber (harmonie) a Ambroise Thomas (komposice). Roku 1863 dostal římskou cenu za kantátu David Rizzio. Od svého návratu z Italie, asi od r. 1867, chrlil téměř rok co rok opery, oratoria a instrumentální skladby (zejména několik Orkestrálních suit). Z jeho četných oper jsou Manon (1884) a Werther (1893) ve Francii, v Německu i u nás v Praze nejznámější; na affichích pařížské Opéra Comique objevují se aspoň tak často jako Bizetova Carmen nebo Pucciniova Bohèma; to znamená, že jsou skoro každý týden na repertoiru. Projevuje se v nich jasně celý způsob Massenetovy tvorby, jsou typickými představiteli jeho vad i předností; ze všech jeho oper udrží se pravděpodobně na repertoiru nejdéle.

Massenetovi jistě neukřivdíme tvrzením, že mu jde vždycky jen o effekt, byť i tu a tam rázu ušlechtilejšího. Najdeme u něho lepší nápad, či spíše nápadek, un petit bout de pensée, nebo nějaký melodický obrat, který je čistě jeho. Ale jsou to takové drobty, které se topí ve spoustě nevýrazné, bezvýznamné hudby, nebo drobty, které se beze změny do únavy vracejí a opakují. Není tu nikde poctivé hudební práce, není tu ničeho, co by trvale zaujalo. Při druhém poslechnutí vypadají ty věci banálně. Ale na publikum dovede Massenet úžasně působiti. Ví znamenitě, co „chytne". Dovede se vlichotiti vášnivou zpívanou frází, nebo oslnivě instrumentovanou orkestrální mezihrou; dovede publikum obratně inscenovanou sentimentální náladou roztesknit a rozplakat. U nás se kdysi blouznívalo o Wertherovi, kterému zejména herecky znamenité podání Navalovo pomáhalo tolik k úspěchu. Vzpomeňte jen na sentimentální scénu v zahradě (při měsíčním svitu!) z konce prvního aktu, nebo na scénu, kdy Werther čte Lottě z Ossiana, a na následující mezihru s pověstným výstřelem za oponou; nebo na des Grieuxovu idyllu z „Manon", která se snad při každém představení v Komické Opeře opakuje: En fermant les yeux je vois . . . là bas . . . une humble retraite, une maisonnette toute blanche au fond des bois . . .

Pařížské publikum ztratilo svého nejoblíbenějšího operního skladatele.

F. Jelínek.

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo srpen a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. Rukopisů nevracíme.

Rediguje Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.

Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 20. září 1912.